

Van megoldás

Földtörvény

Van megoldás „Földtörvény”

A Barankovics István Alapítvány „Van megoldás” sorozatának újabb kötetét tartja kezében az olvasó földtörvény javaslatunkat. A föld mint azt az anyaföld szavunk mutatja is nem egyszerűen termelési tényező, hanem sokkal több annál, Hazánk területe ahol élünk. Ezért tulajdonlása, használata külön szabályozást igényel. Különösen egy olyan országban ahol egy évszázad alatt többször is újrendeződtek a területi és birtokviszonyok. A népi írók Kovács Imre, Szabó Zoltán, Féja Géza írásai rámutatnak arra, hogy a birtokviszonyok nem egyszerűen a föld tulajdonlását jelentik, hanem a falusi társadalom sorsát és így a nemzet sorsát is meghatározzák.

Törvényjavaslatunk – mint a korábbi törvényjavaslataink is – kereszténydemokrata ihletettségűek, a kisemberek, a következő generációk, a társadalom többségének érdekeit szolgálók.

Javaslatunk, mint minden emberi mű minden bizannyal néhány ponton korrekcióra szorul, kérjük az olvasót, hogy javaslatait juttassa el hozzánk.¹

Van megoldás!

Budapest, 2007. november 28.

Dr. Mészáros József
Barankovics István Alapítvány Kuratóriumának Elnöke

¹ Barankovics István Alapítvány Budapest 1088 Kálvin tér 8 II. em. 13
meszaros.jozsef@barankovics.hu

Tartalom

Tanka Endre

2008. évi.....törvény a termőföldről szóló	
1994. évi LV. törvény módosításáról	8
Általános indoklás	
I. Fejezet Bevezető rendelkezések	9
II. fejezet A termőföld tulajdonának megszerzése.....	11
III. fejezet A termőföldek használata.....	13
IV. fejezet Hatálybaléptetés	17
2008. évi.... törvény az ingatlan-nyilvántartásról szóló	
1997. évi CXLI. törvénynek az ártéri földhasználat	
ingatlan-nyilvántartásba bevezetését célzó módosításáról.....	67
Részletes indoklás.....	68

Kurucz Mihály

2008. évi törvény a termőföldvédelemről	
– a módosítás tervezete és annak indoklása.....	70
Indoklás.....	72

TANKA ENDRE:
AZ EU KÖZÖS BIRTOKPOLITIKÁJA,
MA ÉS A JÖVŐ ÉVTIZEDBEN

– Az értékalapú magyar birtokpolitika uniós jogkeretei –

Tartalomjegyzék

Bevezető I–V.	127
I. MIT JELENT A BIRTOKPOLITIKA?.....	137
<i>A szuverén államhoz kötődő, hagyományos felfogás ..</i>	<i>137</i>
1. A birtokpolitika szociológiai fogalma	137
2. A birtokpolitika fogalma az agrárgazdaságban ...	147
3. Értékalapú és haszonelvű birtokpolitika	149
4. „Keserű argentin aratás”, avagy a GMO növénytermesztés nagybirtok modellje	162
II. A BIRTOKPOLITIKA ÚJ, XXI. SZÁZADI VETÜLETE	167
III. A WTO A KÖZÖSSÉGI BIRTOKPOLITIKA KÜLSŐ VEZÉRLŐJE.....	172
1. A KAP alkalmazkodási kényszere.	172
2. A WTO-Dohai munkaprogram új diktátuma.	175
3. A viszonyosság hiánya, avagy a „körforgás elmélet ...	178
4. Miért jelent „külső birtokpolitikát” a WTO diktátuma? .	182
IV. AZ UNIÓS TAGÁLLAM FELETT ÁLLÓ ÉS RÁ NÉZVE KÖZVETLEN HATÁLYÚ BIRTOKPOLITIKÁT A KAP ÉRVÉNYESÍTŐI	184
1. A hatáskör rendezése	184
2. A KAP eredeti célrendszere	188
3. A célrendszer törése	192
V. AZ EURÓPA TANÁCS A KAP REFORMJÁRÓL	197
1. A vidékfejlesztés ellentmondásai.	198
2. A KAP az etnikai megmaradásért.	201
3. Az önellátási szint és a foglalkoztatottság	202
4. A fejlődő országok érdeksérelme	204
5. A közösségi „agrártámogatás” angol valósága	209
6. Nagybirtokrendszer az angol földhasználatban	213
7. Miért szorul ki a családi gazdaság a támogatásból? ..	216
8. A nagybirtoküzem a környezeti károkozó.	219

VI. A VIDÉKFEJLESZTÉS FILOZÓFIÁJA	220
1. A források ma és a jövőben is csekélyek	220
2. A vidékfejlesztés sorvadásának rendszertani okai	221
3. A vidékfejlesztés ideáltipikus felfogásának bírálata	225
4. A vidékfejlesztés a „tőkeszabadság” foglya	229
5. A vidékfejlesztés és a regionális politika egy-gyökerű	232
6. Hogyan szolgálhatná a vidékfejlesztés a fenntarthatóságot	234
A KAP nemzetközi összehasonlítása	235

**VII. A KAP ÉRTÉKALAPÚ AGRÁRPOLITIKÁT
ELUTASÍTÓ INTÉZMÉNYRENDSZERE** **238**

1. Kelet-Közép-Európa uniós agrár-jövőképe	239
2. A tőke szabad áramlásának jogi szavatolása	243
3. A „nizzai büntetés”	248
4. A rugalmassági záradék	251

**A KAP termelés- és piacszabályozó modellje,
különös tekintettel a birtokpolitikára** **254**

1. A Mansholt-terv	254
2. AZ USA és az EU egy-gyökerű termelés-szabályozása, a kvótarend.	259
2. 1. A termelés-szabályozás amerikai mintája	260
2. 2. A kínálat-korlátozás azonossága	265
2. 3. A kvótarend közgazdasági abszurditása	267
2. 4. Milyen intézményrendszer érvényesíti, a kvótarenden belül, a KAP birtokpolitikáját?	270
2. 5. A kvóták funkciói	276
3. A hazai kvótaszabályozás néhány példája	282
3. 1. Bázisterület és kötelező földkivonás	282
3. 2. A tejkvóta	290
3. 3. SPS : összevont gazdaságtámogatási rendszer.	295
4. Az uniós birtokpolitika hatásai a KAP néhány részpiacára	300
4. 1. A szerkezetváltás „leleménye”	301
4. 2. A gabona intervenció.	303
4. 3. A szőlő- és borpiac szabályozása	305
4. 4. Zöldség- és gyümölcspiaci reform.	309
4. 5. A reformok általános hatása.	311
5. A közösségi birtokpolitika és a fenntarthatóság, az erdőgazdálkodás tükrében	314
5. 1. A bioenergetikai növénytermesztés ára	319

VIII. A KAP REFORM ÉS A KÖZÖSSÉGI BIRTOKPOLITIKA 2020-IG FELVÁZOLT JÖVŐKÉPE	325
1. A mezőgazdaság csökkenő szerepe.	326
2. Az integrációs tőke és a nagybirtok térhódítása, a családi gazdaságok sorvadása	329
3. A szerkezetváltás lényege: a gazdaságszám csökkenése, a munkanélküliség és az elvándorlás növekedése	332
Földhasználat és energia alapanyagú növénytermesztés	334
1. A gabonatermesztés csökkenése, a támogatások megszűnése, a vidékfejlesztés sorvadása	334
2. A bioetanol – gyártásnak alávetett földhasználat.	337
3. Bioüzemanyag és fenntarthatóság	339
4. Az energetikai növénytermesztés és a birtokpolitika	344
A KAP birtokpolitikájának földhasználati rendszere	346
1. Az élelmezési cél visszaszorul a földhasználatban	347
2. A magyar földhasználat jövője	348
3. Földhasználat és környezetvédelem	350
4. A földkivonás jövője.	351
A mezőgazdasági munkaerő és a gazdaságok számának alakulása	354
1. Kit sújt a gazdaságok drasztikus felszámolása?	355
2. A magyar gazdaságszám csökkenésének megítélése	356
3. Az agrár-munkanélküliség kiterjedése	358
4. Az agrár foglalkoztatottság magyar jövőképe	359
A piactorzító, diszkriminatív agrártámogatás	363
1. A fogalom tisztázása	363
2. Az agrártámogatás sajátosságai	366
3. Hogyan zárja ki végleg a KAP a keleti térség gazdáit az agrártámogatásból?	368
4. A támogatási rend nemzetközi és közösségi jogi sérelme.	370
5. A diszkrimináció jogi orvoslási lehetősége.	373
A KAP bírálói	375
IX. A KAP RENDSZER SZERVEZETI SAJÁTOSÁGAI. ÖSSZEFOGLALÓ	381
X. VÉGKÖVETKEZTETÉSEK	406
Hivatkozott irodalom.	416

2007. évi.....törvény a termőföldről szóló
1994. évi LV. törvény módosításáról

A Földtörvény (Ftv) megalkotásának *céljai* a következők:

(Az átalakuló tulajdoni, használati viszonyok alapján a mezőgazdaságban a magántulajdonon alapuló piaci viszonyok meghatározóvá váljanak, a termőföld forgalma és a termőföld, mint a jelzálogjogon alapuló hitelezés biztosítéka, a kialakuló új üzemi szervezetek működését hatékonyan elősegítse, a versenyképes mezőgazdasági termelés folytatására alkalmas földbirtokok jöjjenek létre, és a birtokelaprózódások hátrányos következményei a mezőgazdaság tulajdoni szerkezetét ne terheljék, a gazdálkodó zavartalan mezőgazdasági termelést folytathasson, a termőföld területének csökkenése ésszerű határok között maradjon, és a termőföld minőségének védelme megfelelő jogi háttérrel kapjon.)

A termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény (Ftv) fenti preambuluma helyébe a következő rendelkezések lépnek:

Az Országgyűlés abból a célból, hogy

a Magyar Köztársaság, az Európai Unió tagállamaként, az államterületét alkotó föld tulajdonát, használatát, védelmét és a földügyi igazgatás viszonyait állampolgárai érdekében, a közszükségletek számon kérhető, intézményes kielégítésével szabályozza, ezzel, pedig, biztosítsa a földalap nemzeti vagyonként megőrzését, továbbá

a mezőgazdasági üzemek jogállásáról szóló törvénnyel összhangban, elősegítse a piacgazdaság hatékony működéséhez szükséges birtokszerkezet kialakulását, a nagybirtokrendszer mai túlsúlyának csökkenését, a földtulajdonos saját munkáján alapuló földhasználattal a kis- és középüzemek megszilárdulását, ezzel a versenyképesség és a mezőgazdaság eltartóképeségének egyidejű javulását, valamint

a föld termelői és más célú használatánál kizárja a közcélokkal el-

lentétes, nyereségszerző spekulációt, az ezt érvényesítő, birtoklási és földtulajdoni monopólium kialakulását, másfelől a földtulajdon és a földhasználat megszerzését, elsősorban, a helyi települési közösségek tagjainak, az állandó jelleggel letelepedett, igazoltan mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdálkodók és vállalkozók részére biztosítsa, végül

a harmadik évezred új kihívásaira – különösen a világgazdasági korszakváltással és a globális éghajlatváltozással járó élelmezési- és energiaválságra, az elvándorlásra kényszerülő, egyes külföldi népességcsoportok betelepülési és földigényeire – az állam értékalapú és közérdekű birtokpolitikájával válaszoljon, amely – a közösségi jogi és nemzetközi kötelezettségeinkkel egyeztetve – a földviszonyok közhatalmi rendezésénél a földalap nemzeti vagyon minőségét, a föld közhasznú funkcióinak létszükségleti jellegét, a földérték és társadalmi használati értékének mind gyorsabban növekvő súlyát, a földtulajdon különös szociális kötöttségét, továbbá azt tekinti alapelvnek, hogy a földnek mind tulajdoni juttatása, mind birtoklása során az állam által irányított, ésszerű földkészlet-gazdálkodás a fenntarthatóságot, a földalaphoz – elsősorban a magyar állampolgárok által – birtoklásával a mai és a jövő nemzedékek számára mennyiségi és minőségi megőrzését szolgálja, mind ezzel, pedig, a vidéki társadalom és a hazai agrárnépesség életminőségét javítsa,

a következő törvényt alkotja:

I. Fejezet BEVEZETŐ RENDELKEZÉSEK

A törvény hatálya

1. § Az Ftv 1. § (1) bekezdése a következő rendelkezéssel egészül ki:

1. § (1) A törvény hatálya kiterjed az ország területén levő valamennyi termőföldre. A Magyar Állam területét alkotó termőföld, tulajdoni formájától függetlenül, a nemzet vagyona. Az állam, az államterületét alkotó földre fennálló, alkotmányos önrendelkezé-

si joga alapján, valamennyi jogalanyra kiterjedően szabályozza, és közérdekből korlátozhatja a termőföld tulajdonszerzés és a földhasználat feltételeit.

2. § Az Ftv 2. § (2) bekezdése a gondolatjelek közt szereplő kivétel elhagyásával módosul:

(2) A termőföldre vonatkozó rendelkezéseket – a haszonbérletre e törvényben megállapított szabályok kivételével – alkalmazni kell a mező- és erdőgazdasági művelés alatt álló, belterületi földre is.

Fogalom meghatározások

3. § Az Ftv 3. § a/ pontja a következő rendelkezéssel kiegészül:

(E törvény alkalmazásában

a) termőföld az a földrészlet, amelyet a település külterületén az ingatlan - nyilvántartásában szántó, szőlő, gyümölcsös, kert, rét, legelő (gyep), nádas, erdő, fásított terület és ártéri haszonterület művelési ágban tartanak nyilván;

4. § Az Ftv 3. § m/5. pontja a 4. alpontra vonatkozó utalás elhagyásával módosul:

helyben lakó: természetes személy esetében családi gazdálkodó vagy nyilvántartási (regisztrációs) számmal rendelkező őstermelő, illetőleg egyéni mezőgazdasági vállalkozó, vagy a 4. al-pont alatti szervezet természetes személy tagja vagy részvényese;

5. § A jelen törvény hatályon kívül helyezi az Ftv. 3. § o/ pontját, amely szerint **önálló vállalkozó: az egyéni vállalkozó, az egyéni cég vagy az önfoglalkoztató.**

II. fejezet A TERMŐFÖLD TULAJDONÁNAK MEGSZERZÉSE

6. § Az Ftv 5. § (1) bekezdése kiegészül a következő rendelkezéssel:

Termőföld tulajdonjogát az a helyben lakó, belföldi magánszemély szerezheti meg, aki igazoltan mezőgazdasági tevékenységet folytat. Belföldi magánszemély termőföld tulajdonjogát csak olyan mértékben szerezheti meg, hogy a tulajdonában legfeljebb 300 hektár nagyságú vagy 6000 aranykorona (a továbbiakban: AK) értékű termőföld legyen.

7. § Az Ftv 5. § (4) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

(A belföldi magánszemély által megszerezhető termőföld mértékének megállapításánál figyelmen kívül kell hagyni a legfeljebb 6000 m² területtel önálló ingatlanként /földrészetként/ kialakított tanya területén lévő termőföldet.)

A tanya, a hozzá tartozó termőföld forgalomképessége szempontjából, termőföldnek minősülő ingatlan. Belföldi magánszemély és tagállami állampolgár csak egy tanya tulajdonjogát szerezheti meg. A belföldi magánszemély és a tagállami állampolgár által megszerezhető termőföld mértékének megállapításánál figyelembe kell venni a legfeljebb 6000 m² területtel, önálló ingatlanként (földrészetként) kialakított tanya területén lévő termőföldet.

Külföldiek tulajdonszerzése

8. § Az Ftv 7. § (2) bekezdése a következők szerint módosul:
A belföldi magánszemélyre vonatkozó szabályok irányadók azon tagállami állampolgárra, aki (önálló vállalkozó) önfoglalkoztató mezőgazdasági termelőként kíván letelepedni Magyarországon, és legalább három éve folyamatosan, jogszerűen Magyarországon lakik és folytat mezőgazdasági tevékenységet.

9. § Az Ftv 8/C. § kiegészül a következő (5) bekezdéssel:

(5) Amennyiben a tulajdonos a kiszabott bírság ellenére sem teremti meg a jogszerű állapotot, az államot vételi jog illeti meg [Ptk 375. §]. A vételi jog szerinti vételár megegyezik az eredeti vételárral.

10. § Az Ftv 8/C. § (6) bekezdése a következők szerint módosul:

(6) Amíg a bírságolásra, illetve a vételi jog gyakorlására okot adó körülmény fennáll, de legkésőbb a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz való csatlakozása tárgyában kötött nemzetközi szerződésben meghatározott mentességi idő végéig, a tulajdonosra a tagállami állampolgárnak nem minősülő külföldi magánszemélyre irányadó rendelkezéseket kell alkalmazni.

Elővásárlási jogok

11. § Az Ftv 10. § helyébe a következő rendelkezések lépnek lépnek:

Az (1) bekezdés gondolatjelek közé tett feltétele elmarad. Az (1) bekezdés a/ pontjának zárójelbe tett rendelkezése elmarad.

10. § (1) **Termőföld vagy tanya eladása esetén** (– ha törvény másként nem rendelkezik –) az alábbi sorrendben elővásárlási jog illeti meg:

- a) a helyben lakó haszonbérlet, felesbérlet és részesművelőt; (jogi személy vagy jogi személyiség nélküli más szervezet haszonbérlet esetén annak helyben lakó természetes személy tagját, illetve helyben lakó részvényesét);
- b) az igazoltan mezőgazdasági tevékenységet folytató, helyben lakó szomszédot;
- c) az igazoltan mezőgazdasági tevékenységet folytató helyben lakót;
- d) jogi személy vagy jogi személyiség nélküli más szervezet haszonbérlet esetén, annak helyben lakó, igazoltan mezőgazdasági tevékenységet folytató, természetes személy tagját, illetve helyben lakó és igazoltan mezőgazdasági tevékenységet folytató részvényesét;
- e) a helyi önkormányzatot;
- f) a magyar államot, a Nemzeti Földalapról szóló törvényben foglaltak szerint.

(2) Az (1) bekezdés a)- d) pontjában meghatározott jogosulti csoportokon belül az elővásárlási jog gyakorlásának sorrendje a következő:

- a) **a családi gazdálkodó és a gazdálkodó család tagjai;**
- b) **nyilvántartási (regisztrációs) számmal rendelkező östermelő, illetőleg egyéni mezőgazdasági vállalkozó;**
- c) **jogi személy, illetve jogi személyiség nélküli más szervezet esetén annak helyben lakó és igazoltan mezőgazdasági tevékenységet folytató természetes személy tagja vagy helyben lakó, igazoltan mezőgazdasági tevékenységet folytató részvényese.**

III. fejezet A TERMŐFÖLDEK HASZNÁLATA

Használati jogok

12. § Az Ftv 11. § , a 11/A. szakaszt követően, a következő 11/B. § rendelkezéseivel egészül ki:

Ártéri földhasználat

11/B. § (1) Az ártéri földhasználat az ártéri haszonterületeken folytatott, az ártéri tájgazdálkodás követelményeit kielégítő földhasznosítási mód, amely az árterek eltérő térszintjeinek természeti adottságait hasznosítja és az azokhoz igazodó haszonvételt biztosít.

(2) Az ártéri földhasználó használati jogait és kötelezettségeit – e törvény III. V. és VI. fejezetében foglaltakon túl – határozza meg, hogy a földhasználó az ármentesítés és a vízgazdálkodás terén vízügyi közfeladatokat teljesít, továbbá természeti területen környezeti- és tájvédelmet szolgáló, természetkímélő gazdálkodást folytat.

(3) Felhatalmazást kap a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter, valamint a környezetvédelmi és vízügyi miniszter, hogy az ártéri földhasználó jogállásáról rendelkező részletes szabályozást együttes rendeletben állapítsák meg.

A haszonbérleti szerződés felmondása, megszűnése

13. § Az Ftv 21. § a következők szerint módosul:

Az (1) bekezdés a/ pontjában írt rendelkezés elmarad, a további rendelkezések az a/ - e/ pontokba kerülnek. A (3) bekezdésben írt rendelkezés elmarad.

21. § (1) **A termőföldre és tanyára, az alábbi sorrendben, előhaszonbérleti jog illeti meg:**

- a) a volt haszonbérlet, ha a haszonbérleti szerződés nem a haszonbérbe adó azonnali hatályú felmondása következtében szűnt meg;
- b) az igazoltan mezőgazdasági tevékenységet folytató, helyben lakó szomszédot;
- c) az igazoltan mezőgazdasági tevékenységet folytató, helyben lakót;
- d) a volt haszonbérlet, ha a haszonbérleti szerződés nem a haszonbérbe adó azonnali hatályú felmondása következtében szűnt meg;
- e) a helyi önkormányzatot.

(2) Az (1) bekezdés b)-c) pontjában meghatározott jogosulti csoportokon belül az előhaszonbérleti jog gyakorlásának sorrendje a következő:

- a) a családi gazdálkodó és a gazdálkodó család tagjai;
- b) nyilvántartási (regisztrációs) számmal rendelkező őstermelő, egyéni mezőgazdasági vállalkozó;
- c) a mezőgazdasági tevékenységet folytató, a föld fekvése szerinti településen székhellyel rendelkező jogi személy és jogi személyiség nélküli más szervezet.

(3) (Az állattartó telep és halastó üzemeltetőjét, az ingatlan-nyilvántartásban szántó, rét, legelő, valamint fásított terület művelési ágban nyilvántartott termőföldre – a 21. § (1) bekezdésének a) pontjában foglalt személyekkel azonos sorrendben - előhaszonbérleti jog illeti meg, feltéve, hogy

- a) az állattartó telep és halastó a 3. § m) pontjának 1-2. alpontjai szerinti település valamelyikén fekszik, és

- b) az állattartó telepet és halastavat a haszonbérletre vonatkozó ajánlat közlésének időpontjában, valamint az azt megelőző legalább egy éve folyamatosan működteti.)

A haszonbérlehető terület nagysága

14. § Az Ftv 22. § (2) bekezdése a következők szerint módosul:

22. § (1) Belföldi magán- és jogi személy, illetőleg jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet – a Magyar Állam és az önkormányzat kivételével – legfeljebb 300 hektár nagyságú vagy 6000 AK értékű termőföldet vehet haszonbérbe.

(2) Gazdasági társaság és szövetkezet, legfeljebb (2500 hektár nagyságú vagy 50 000 AK értékű) a mezőgazdasági üzemek jogállásáról szóló törvényben, a legmagasabb termérték szerint meghatározott üzemméretnek megfelelő nagyságú termőföldet haszonbérlehet. Ebben a törvényi keretben, e gazdálkodó szervezetek által haszonbérlehető terület nagysága az (1) bekezdés szerinti 300 hektár vagy 6000 AK értékű termőföld mértékét azzal a termőfölddel haladhatja meg, amit a szövetkezet, az igazolt mezőgazdasági tevékenységet a szövetkezetben végző tagjától, illetve a gazdasági társaság, az igazolt mezőgazdasági tevékenységet a föld fekvése szerinti településen folytató cégtulajdonosától haszonbérrel.

A feles bérlet

15. § Az Ftv 24. § a következők szerint módosul:

24. § A termőföldre vonatkozó feles bérleti szerződés alapján a bérlő meghatározott termőföld időleges használatára és hasznáinak szedésére jogosult, és köteles ennek fejében a megtermelt termés felét vagy más hányadát a bérbeadónak természetben átadni. A feles bérletre, egyebekben, a termőföld haszonbérletére vonatkozó szabályok megfelelően irányadók.

Szívességi földhasználat

16. § Az Ftv 24/A. § (2) bekezdése a következőkkel egészül ki:

(2) Az (1) bekezdésben foglalt rendelkezés a termőföld vagy tanya használatának nem a hozzátartozó javára történő ingyenes átengedésére irányuló szerződések érvényességét nem érinti. A haszonbérlet időtartamára és a haszonbérlehető terület nagyságára vonatkozó közjogi korlátok (13. § és 22. §) a szívességi földhasználatra is irányadók.

A részesművelés

17. § Az Ftv 25. § (2) bekezdése a következők szerint módosul:

25. § (2) A részesművelésre, egyebekben, a termőföld haszonbérletére vonatkozó szabályok megfelelően irányadók.

Földhasználati nyilvántartás

18. § Az Ftv 25/A. § a következő (6) bekezdéssel kiegészül:

25/A. § (6) A földhasználati szerződés bejelentésének elmulasztása a szerződés érvénytelenségét vonja maga után. A szerződés benyújtását, illetve a bejelentést elmulasztó földhasználót az ingatlanügyi hatóság bírsággal sújtja, aminek mértéke a 2. számú melléklet 1. a) pontja szerint számított földvédelmi bírság kétszereséig terjedhet. A meg nem fizetett bírság adók módjára behajtandó köztartozás. A bírság az ingatlanügyi hatóságot illeti meg.

19. § Az Ftv 25/C. § a következő (1) és (2) bekezdéssel kiegészül:

25/C. § (1) Ha a rendelkezésre álló adatok alapján feltételezhető, hogy a szerződés – részben vagy egészben – jogszabályba ütközik, az ingatlanügyi hatóság – annak megküldésével – értesíti az ügyészt. Az ingatlanügyi hatóság akkor is értesíti az ügyészt, ha az ellenőrzés során tudomására jut, hogy a földhasználati szerződést nem jelentették be.

(2) A haszonbérlet időtartamára és a haszonbérlehető terület nagyságára vonatkozó törvényi előírásokba ütköző szerződés vagy szerződési kikötés esetén az Ftv. 9. §-ának (2) és (4) bekezdését megfelelően alkalmazni kell.

20. § Az Ftv 25. § a következő D. ponttal kiegészül:

25/D. § (1) A szerződés megkötésétől számított 30 napon belül nyilvántartásba vétel céljából – a (2) bekezdésben foglalt kivétellel – be kell nyújtani az ingatlanügyi hatósághoz azokat a szerződéseket, illetve jogokat biztosító vagy kötelezettséget vállaló nyilatkozatokat, amelyeket termőföld tulajdonjogára, hasznélvezeti jogára vagy bármely más az ingatlan-nyilvántartásba egyébként bejegyezhető jogra vonatkozóan a törvény 6. és 7. §-ában foglalt tulajdonszerzési tilalmak és korlátozások hatálya alá eső személyekkel kötöttek, illetve ilyen személyek irányában tettek, feltéve, hogy e szerződéseket (jognyilatkozatokat) a jogszerzés bejegyzése érdekében még nem nyújtották be.

(2) Az (1) bekezdésben foglalt kötelezettség a szerződő feleket egyetemlegesen terheli, nem terjed ki azonban azokra a szerződésekre, jognyilatkozatokra (a továbbiakban együtt: szerződések) amelyeket a 25/A. § (2)–(3) bekezdése alapján az ingatlanügyi hatósághoz benyújtottak, illetve bejelentettek.

(3) A szerződések benyújtására, ennek elmulasztására, valamint a szerződések nyilvántartásba vételére a 25/A–25/C. § rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy a szerződés benyújtásának elmulasztása esetén a szerződésből származó jogokat és kötelezettségeket nem létezőnek kell tekinteni. Az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás megtérítésére a jogalap nélküli gazdagodás szabályai (Ptk. 361–364. §) az irányadók.

IV. fejezet HATÁLYBALÉPÉS

21. § (1) Ez a törvény – az Ftv módosított 22. § (1) és (2) bekezdésében foglalt rendelkezések kivételével – a kihirdetését követő 30. napon lép hatályba. A már folyamatban lévő eljárásokat, azonban, a korábbi rendelkezések szerint kell befejezni.

(2) Az Ftv módosított 22. § (1) és (2) bekezdésében foglalt rendelkezések a mezőgazdasági üzemek jogállásáról szóló..... törvény hatályba lépésével egyidejűleg, 2008..... napján lépnek hatályba.

Általános indokolás:

Az Ftv 1994. július 27. óta hatályos célrendszere szerint, a Földtörvénynek az állami és szövetkezeti tulajdon magántulajdonná lebontását kellett biztosítania a földforgalom olyan szabályozásával, amely elősegíti a versenyképességet, mérsékli a birtoktestek széttagoltságának hátrányait, a földhasználónak termelői és beruházói biztonságát nyújt, ugyanakkor érvényesíti a földvédelmet.

Az Ftv e feladatot a – részleges kárpótláson alapuló – földprivatizáció végrehajtásával teljesítette. E jogintézmény kizárta a polgári demokratikus földreform 1989 után előállt, történelmi esélyét, a pártállam által jogellenesen elvett föld tulajdonának a korábbi tulajdonos, illetve leszármazói részére, természetben visszaadását. Emiatt a földpolitika lemondott a földtulajdon és a földhasználat alanyi és munkaszervezeti egységének létrehozásáról, arról, hogy a föld tulajdonosa maga és családja munkaerejével művelje földjét, a gazdálkodás meghatározó modellje pedig, a családi gazdaság legyen. Ehelyett, a földviszonyok piaczgazdasági átalakítása, egyoldalúan, a tőkehasznosítás igényeinek elkötelezett, haszonelvű birtokpolitikán alapult.

Az Ftv intézményrendszere és a gazdasági szabályozók az agrártőke számára – a mezőgazdasági üzemszabályozás uniós modelljétől eltérően – a korlátlan üzemméretet és a tőketulajdonos részére tetszőleges számú üzem működtetését szavatolják. A neoliberais földpiactan elveit követve, az állam jórészt „kivonult” a földtulajdoni és a földbérleti piac közérdekű szabályozásából. Ezért az Ftv, a döntő pontokon, kiiktatta az állam közhatalmi eszköztárát a földforgalom közérdekű korlátozása, ellenőrzése és a forgalmi szabályok megsértésének szankcionálása terén. Egyidejűleg, a földjog az uniós illetőségű és egyéb külföldi jogalanyok földtulajdon szerzési és földhasználati jogcímait, nem egy esetben jogalap nélkül, nem indokolt kedvezményekkel és a nemzeti elbánáson túlmutató, nemzetközi kiváltságokkal biztosítja.

Az Ftv, 13 év során, eleget tett annak a jogalkotói szándéknak, hogy földviszonyainkat, meghatározó jelleggel, a **földmagántulajdon** uralja. A földprivatizáció a földalap 83 százalékát magántulajdon-

ba, 3 százalékát szövetkezeti és 4 százalékát gazdasági társasági tulajdonba juttatta, míg 10% tulajdoni hányadával ma is az állam a legnagyobb szervezeti földtulajdonos.

Ugyanakkor, a haszonelvű birtokpolitika, a **birtokszerkezetben** nem hajtott végre piacelvű minőségváltást: a nagybirtokrendszert nem számolta fel, hanem az állami és szövetkezeti tulajdonra épült, államszocialista nagyüzem modelljét a bérmunkán alapuló, tőkés magántulajdonú nagybirtokrendszerrel váltotta fel. 2007-ben a hazai birtokszerkezetet a nagyüzemek nyomasztó túlsúlya, a középüzemek hiánya és az életképtelen kisüzemek magas száma jellemzi.

Világbanki szakértő – az izraeli Zvi Lerman professzor – 2000. évi számításai szerint, a legnagyobb magyarországi nagyüzemek 8 százaléka a teljes földalap 90 százalékát foglalja el. A nagyüzemi földkoncentráció gyorsulására utal a hazai Gazdaságszerkezeti Összeírás 2003. évi adata is, amely szerint a gazdaságok (az egyéni és társas üzemek együtt) 1,6 százaléka (mintegy 12500 gazdaság) a termőterület 75 százalékát műveli. A külterület 28 százaléka, pedig – az e körben hatályos tulajdonszerzési tilalom ellenére – jogi személyek, köztük külföldiek tulajdonában áll.

Az Ftv másik alapcélja, a birtokpolitikával a mezőgazdaság **versenyképességének** erősítése, közép- és hosszútávon egyaránt meghiúsult. Ez, azonban, nem joghatékonysági kérdés és nem a jogi működészavarok következménye. Az agrár- és földprivatizáció volt az, amely a parasztságot, mint történelmi osztályt felszámolta, egyidejűleg megpecsételte a mezőgazdaság eltartóképeségének végleges megszűntetését.

Már 1988 és 1993 között, az 1 millió 80 ezer, főfoglalkozású mezőgazdasági termelőből, 730 ezren kényszerültek – állás- és vagyonesztésük miatt – az ágazat elhagyására. A földprivatizáció 10 éve során a foglalkoztatottak aránya 85 százalékkal csökkent, 2002-ben 227 ezer főre szűkült, míg a jövő hazai mezőgazdasága, a kormányzati célok szerint, legfeljebb 80–100 ezer főfoglalkozású termelőt tarthat el.

A mezőgazdaság és a termőföld eltartóképeségének ilyen gyökeres

megsemmisítése – amely a társadalom osztályszerkezetét is alapvetően megváltoztatta – fogalmilag kizárja a versenyképesség érvényesülését. A versenyképesség célképzete ugyanis, e folyamatban merőben figyelmen kívül hagyja a gazdálkodás **társadalmi hatékonyságának** követelményét. Nyilvánvaló, hogy a nincstelenné és munka nélkülivé vált tömegeket, létfeltételeik megsemmisítéséért, semmilyen ideológia nem kárpótolhatja azért, hogy a tőke helyett nekik kell viselni az üzemi hatékonyság használdozati költségeit: a működő tőke mezőgazdasági befektetése, a tőlük idegen és ellenérdekű tőketulajdonos számára, megfelelő nyereséget hoz, ami esetleg, a tőkeerős cég világgpiaci versenyképességét is megalapozza.

Az Ftv ma is hatályos célrendszerét, egyfelől, meghaladottá teszi földviszonyaink két évtized alatt végbement, bizonyított szerkezetmozgása. Ez – mind a birtokszerkezet és a versenyképesség mutatóiban, mind a földtulajdonhoz és a földhasználathoz fűződő, lényeges közérdekek érvényesítésének mellőzése miatt – egyértelművé teszi az eredeti, kitűzött célok elérésének meghíúsulását.

Az Ftv **földvédelmi szabályai**, a tőkeérdekek elsőbbségének érvényesülése miatt, az ésszerűtlen földpazarlásnak sem vethettek gátat. Míg az ó-mechanizmusban az erőltetett, ésszerűtlen iparosítás – szakértői bizonyítékok szerint – már 1968-ig, Svájc államterületét elérő nagyságú termőföldalapot számolt fel, 1990 és 2003 között a nem mezőgazdasági célú földkivonások – ki nem mutatott arányban, a földtakarékoság sérelmével – a hazai termőföldalapot 10 százalékkal, összesen 608 ezer hektárral csökkentették.

A célrendszer meghíúsulása alól a **földmagántulajdon** sikeres létrehozása sem kivétel. Az ugyanis, csak akkor vált volna modernizációs társadalmi értékke, ha jogosultjainak többsége számára nem pusztán jogcímet, hanem közgazdaságilag működtethető tulajdont jelentene, vagyis alanya azt maga hasznosíthatná termelőeszközként. Ilyen mérce szerint, viszont, a földprivatizációval 2,2 millió hektár föld tekintetében földtulajdonossá vált jogalanyok zöme – így a kárpótoltak esetében azok 85 százaléka – csak névleges, „formális jogi” tulajdonos, de nem a tulajdon materiális tartalma szerinti jogalany, mert a tulajdon tárgyára a birtoklás, használat, hasznosítás és a rendelkezés jogosítványait nem gyakorolhatja,

emiatt, pedig, a földtulajdona nem válhat önállóan működtethető, saját termelőeszközévé.

Még kedvezőtlenebb, kiszolgáltatott helyzetbe juttatták a szabályozók a 3,6 millió hektárt elérő **részarány-tulajdonú földek** 1,9 millió főből álló földtulajdonosi népességét. Bár, a tulajdonvédelem alkotmányi rendje szerint, az állam nem vitatható kötelessége e földeknek az igazolt tulajdonos részére természetbeni visszaadása, e földalap szövetkezeti közös használatából eredő, jogi és egyéb működészavarok, illetve érdekütközések miatt, a tagi részarány-tulajdon döntő hányada kényszerközösséggé vált, ami két évtizede „befagyasztja” a tulajdonost megillető földkivitel.

Másfelől, az Ftv célrendszere a miatt évült el, mert a Magyar Állam 2004-től az **Európai Unió tagja**, ami a korábban kítűzött céloktól minőségében eltérő birtokpolitikát igényel. Ugyanakkor, a birtokpolitika intézményi minőségváltását az utóbbi két évtizedben gyökeresen megváltozott **globális társadalmi-gazdasági-környezeti feltételek** is elodázhatalanná teszik.

Az uniós tagság a hazai földviszonyok közérdekű alakításához új, modernizációs értékmintát kínál az **ökoszociális gazdaság** modelljével, amelynek közcélú alapintézményeit, a fenntarthatóságot szolgáló szükséglet – struktúráját és működőképességének garanciáit célszerű a földjogi viszonyok meghatározó rendszer – központjává fejleszteni. E modell három alappillérre épül: a gazdaság, a társadalom és a környezet alapvető közszükségleteinek egyidejű intézményi érvényesítésére és a három alrendszer érdekeinek összehangolására.

E képletben nem az ember van a gazdaságért, hanem a gazdaság az emberért. Ehhez képest, a gazdálkodás teljesítménye – ezen belül, a versenyképesség, a hatékonyság javítása, a nemzeti össztermék növelése – csak úgy ismerhető el, ha eleget tesz a társadalom közérdekű elvárásainak – köztük a foglalkoztatottság kellő arányú biztosításának, az életminőség javításának –, továbbá a természet- és környezetvédelem követelményeinek. A három pillér csak együtt valósíthatja meg századunkban az európai társadalmak – sokoldalú fenyegetettségnek kitett – elsődleges létszükségletét, a **fenntarthatóságot**, vagyis a fennmaradást.

Az ökoszociális modell, mint a társadalmi haladást segítő közösségi értékrend követése, a harmadik évezred földviszonyaiban új birtokpolitikát igényel, amely minőségével meghaladja a kelet-európai térségben két évtizede érvényesülő, egyoldalúan az eredeti tőkefelhalmozást szolgáló, haszonelvű birtokpolitikát. Az utóbbi a föld funkcióit leszűkíti a – termelőeszközként való felhasználás – tőkeképző és tőkehasznosító szerepkörére.

Ezt a politikát a – társadalmi közmegegyezésen alapuló – **értékalapú birtokpolitikának** kell felváltania, amely a fenntarthatóság követelményét a föld valós társadalom-gazdaságszervező közfunkciónak a működtetésével érvényesíti. A földszükségletek társadalmi kielégítése és a mind inkább kiélezett, relatív földszűkösség mellett a földigények elosztásának közérdekű, igazságos politikai rangsorolása, azzal kénytelen számolni, hogy a termőföld nemcsak termelőeszköz, amit a tőke szabad áramlása az elsajátítási magánérdekének alárendelt célrendszerben hasznosíthat, hanem egyidejűleg:

- **államterület**, a szuverenitás természet - földrajzi, materiális tárgya, ezért az uniós tagállami lét döntő ismérve az államnak a területét alkotó földről való önrendelkezési képessége;
- a **társadalmi formáció alapja**: az államnak a földtulajdon és a földhasználat közcélú rendeltetését biztosító, a közjót szolgáló hasznosítását célzó rendelkezési hatalmától, illetve ennek terjedelmétől és korlátozottságától, meghatározóan függ a népesség és az osztályszerkezet alakulása, a mezőgazdaságból élők aránya és szociális helyzete, a mezőgazdaság élelmiszertermelő szerepének betöltése, a vidék és az egész társadalom életminősége;
- mivel szűkös közgazdasági jóság, egyik lényeges vonása, hogy az **erőforrás – monopólium** birtoklásával, a földtulajdonon kívül állókat kizárja az elsajátításból, vagyis – más tulajdoni tárgyakkhoz képest – hatalmi – politikai – uralmi tényező: „akié a föld, azé az ország.”

A föld fenti közfunkciói közül, az államterületet alkotó földalap jogi sorsáról való közhatalmi önrendelkezés igényét, a XXI. század történelmi sorsfordulója állítja előtérbe. A globális éghajlatváltozás, a népességrobbanás, a világ energia- és élelmészeti válsága, a mind

eddig nem fékezhető környezet- és természetrombolás, a társadalmi bomlással járó szegénység, az alapvető civilizációs értékek felszámolása és más együtttható okok miatt azzal kell szembeesülnünk, hogy Európa népességének is, mintegy az egyharmada, a túlélés parancsára, a jövőben új életér elfoglalására kényszerül.

Ugyanakkor, az európai népesség elöregedése és csökkenése miatt, az Európai Bizottság 2020-ig 20 millió bevándorló befogadását tervezi. A Kárpát-medence, benne a Pannon biogeográfiai régió földrajzi biztonsága, föld-, erőforrás- és édesvízkészlete, élelmiszertermelő képessége és alacsony népsűrűsége hazánkat migrációs célországgá teszi. Már 2006-ban, a külföldiek által benyújtott letelepedési kérelmek száma 20 százalékkal, míg az állampolgársági kérelmeké 30 százalékkal nőtt.

A – várhatóan milliós tömegű – bevándorló, hontalan és menekült státusú külföldiek letelepedési és föld iránti igényeiknek a kielégíthetősége súlyos érdekütközésekre vezethet, amelyeket csak az értékalapú birtokpolitika következetes, közhatalmi érvényesítése oldhat fel. Az alapvető rendezőelv, az itt felmerülő konfliktusok kezelése során, csak úgy tehet eleget a közérdeknek, ha a „befogadó politikát” a **nemzeti önvédelem garanciális intézményrendszerére** építi. Ennek ki kell zárni a magyar állampolgárok etnikai felmorzsolódásának veszélyét, illetve – az akár informális eszközökkel, így a tőkehatalom rejtett diktátumával végrehajtható – társadalmi-gazdasági-politikai korlátozásuk lehetőségét.

A Magyar Köztársaságnak az államterületét alkotó földjéről az állampolgárai érdekében gyakorolható, szabad önrendelkezését az Ftv elsődleges alapelveként kell tekinteni, amit jogintézményként az Ftv 1. § (1) bekezdésének a termőföld nemzeti vagyon minőségéről szóló rendelkezései alapoznak meg.

Az Ftv új célrendszere a mezőgazdaság versenyképességi igényének a társadalmi és a természeti- környezeti fenntarthatóság követelményével való, intézményes összehangolására épül. A létrejött nagybirtokrendszer mai arányának megőrzése és a nagyüzemek földtulajdonszerzésének a korlátlan üzemméret szerinti biztosítása – a gazdálkodó jogi személyek és a külföldiek átmeneti tulajdon-

szerzési tilalmának néhány éven belül megszűnése után – nyilván, a fenntarthatóság feladását jelentené.

Nem kíván külön bizonyítást, hogy az élők munkája igényét és a munkabért – hatékonysága és profitigénye miatt – minimumra szorító nagyüzem birtokszerkezeti uralma a föld és az ágazat eltartóképességét végtelenen felszámolja, miközben az agrár munkanélküliség, a falvak megszűnésének, a népesség kényszerű elvándorlásának és a vidék elsoványodásának terheit, mint a tökeműködés externáliáit, a társadalomra hárítja. E folyamat csak a nagybirtokrendszer ésszerű határok közé szorításával, illetve a birtokszerkezetben a kis- és középüzemek megerősödésével ellensúlyozható.

A fenntarthatóságnak megfelelő, ésszerű birtokszerkezet kialakításának alapintézménye a – később megalkotásra kerülő – **törvény a mezőgazdasági üzemek jogállásáról**. Az EU legfejlettebb agrártárségeinek tagállamai ezt a jogintézményt sem most, a jövőben pedig, még kevésbé nélkülözhetik. A közös agrárpiacot, ugyanis a Közös Agrárpolitika (KAP) alapvetően nem piaci koordinációval, hanem a keresletnek az erőforrások szigorú korlátozásán alapuló módszerével, a kvótarenddel és a kötelező földkivonással irányítja.

A WTO-Dohai Megállapodásban vállalt uniós kötelezettségek – az agrártámogatások jelentős leépítése, majd 2013-tól 2018-ig a belső piactámogatás és a közvetlen termelői támogatás megszüntetése – még inkább előtérbe állítják a túltermelés visszafogásának igényét. A termelési kapacitások kényszerű csökkentése, egyes ágazatokban a felszámolása – a vagyoni értékű, forgalomképes kvótajog birtokában, ami alanyi támogatási jogot jelent – **monopóliumot** hoz létre a maradék-kapacitásra: a kvótajog alapján megszabja, hogy a piaci szereplők közül ki, milyen árut, milyen mennyiségben termelhet és vihet piacra, a közösségi árgarancia mellett.

Ha a tagállam mezőgazdaságának ezt a – világgazdasági kényszerből leszűkített – „maradék-kapacitását”, a tőke és az áruk szabad mozgásának uniós vívmánya alapján, egészében a tőkeerőre bízna, úgy a globális agrártőke súlya a mezőgazdaságból kiszoríthatná az összes hazai szereplőt. Ez nemcsak a mezőgazdaság ökoszociális modelljét és a családi gazdaságok rendszerét semmisítené meg, ha-

nem következményei társadalmi robbanásra is vezethetnének. Ezt zárja ki az üzemszabályozás azzal, hogy – közérdekből – korlátozza az agrárüzem méretét és az üzembentartó tőkeerejétől függetlenül, csak egyetlen üzem működtetését engedélyezi.

Az Ftv módosítása – arra figyelemmel, hogy a mezőgazdasági üzemszabályozás útját fogja állni a ma hatályos, korlátlan üzemméretnek - a földtulajdonszerzés és a földhasznóbérlés feltételeit, illetve termértéki szabályait, a Csatlakozási Szerződéssel összhangban és a nagybirtokra vezető mérce közérdekű korlátozásával állapítja meg.

A földviszonyokban folyó eredeti tőkefelhalmozás hazánk uniós tagságával, illetve a jogi személyek és külföldiek átmeneti tulajdonszerzési tilalmával, nem zárult le, hanem új feltételek alapján, elsősorban a külföldi agrártőke térnyerésével folytatódik. Mivel földáraink tartósan, középtávon is, messze elmaradnak az EU nyugati földpiacainak áraitól, továbbá az összevont gazdaságtámogatási rendszer az agrárüzem földalapjához köti az alanyi jogon járó közösségi és nemzeti források juttatásait, a mind nagyobb földterületnek tulajdoni vagy hasznóbérlési jogcímen megszerzése, illetve a földek birtoklását biztosító tőkebefektetés, a gazdálkodók alapvető érdeke.

Ez a termelői törekvés, azonban, a nem gazdálkodási célzatú, spekulatív tőkehasznosítás nyereségszerző érdekeivel ütközik. Emiatt az Ftv módosítása a rendezés egyik alapelveként tekinti, hogy a földtulajdonszerzés és a földhasználat törvényi feltételeinél egyaránt kizárja a közérdekkel ellentétes, nyereségszerző spekulációt, illetve az ezzel megvalósuló földtulajdoni és birtoklási monopólium kialakulását.

Ennek ellenpontja az ágazat fejlődését, a vidék életminőségét és a fenntarthatóságot szolgáló, értékalapú birtokpolitika érvényesítése. Ez a föld tulajdoni és használati jogcímű megszerzését – a földpiaci szereplők minden egyéb érdekcsoportját megelőzve – a helyi települési közösségek állandó jelleggel letelepült, szakképzett és igazoltan mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdáinak, továbbá a helyi agrár – vállalkozóknak biztosítja.

Részletes indokolás:

Az 1. § (1) bekezdéséhez:

A termőföld nemzeti vagyon minősége új jogi kategóriát jelent az Ftv rendszerében.

A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. tv. (Ktv) preambuluma szerint, „a természeti örökség és a környezeti értékek a nemzeti vagyon részei, amelyeknek megőrzése és védelme, minőségének javítása alapfeltétel az élővilág, az ember egészsége, életminősége szempontjából;...” A Ktv a nemzeti vagyon egyik környezeti elemeként szabályozza a föld – ennek fogalmán belül a termőföld – védelmét. (4. § a / pontja és II. fejezet 14–17. szakaszai.) Emellett, a Ktv arra is utal, hogy, rendelkezéseivel összhangban, külön törvény rendelkezik a termőföldről. (3. § f/ pontja) Az Ftv, pedig, tárgyi hatálya alól kizárja a föld mint környezeti elem védelmét azzal, hogy arra nézve a külön jogszabály – tehát a Ktv – rendelkezései az irányadók. (1. § /4/ b/ pontja)

Az Alkotmány 10. § (1) bekezdése szerint a magyar állam tulajdonosa nemzeti vagyon.

A fenti törvényhelyekből kitűnik, egyfelől, hogy a termőföld, környezeti elemként – mint a környezet – és természetvédelem tárgya – a tulajdoni formájától függetlenül, nemzeti vagyon. Másfelől, alkotmányos vagyonszabályként, a termőföld csak akkor minősül nemzeti vagyonnak, ha az állam tulajdonában áll. Ugyanakkor, az Ftv hatályos rendszerében, a termőföld nemzeti vagyon jellege sem környezeti elemként, sem az állami földtulajdon tárgyaként nem jelenik meg.

A Magyar Állam területéhez tartozó termőföldnek, a tulajdoni formájától függetlenül, általános érvennyel, nemzeti vagyonná minősítését, a termőföld társadalom – és gazdaság – fenntartó, közérdekű funkcióinak a közhatalmi érvényesítése teszi szükségessé. Miközben a tulajdon bármely tárgya funkciókhoz kötött, a termőföld funkcióinál előtérbe lép a létszükségleteket kielégítő jellege és a közérdek érvényesítését igénylő, szociális kötöttsége.

Az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata figyelembe veszi a földtulajdon sajátos természeti és vagyoni jellemzőit: azt, hogy a föld véges jószág (természeti tárgyként korlátozott mértékben áll rendelkezésre, nem szaporítható, mással nem helyettesíthető), nélkülözhetetlen, megújulásra képes, különleges kockázat érzékenységgű és alacsony a nyereséghezama. Mindezek „a földtulajdon különös szociális kötöttségét testesítik meg. Ezek a körülmények indokolhatják a tulajdonosi jogokkal szemben a közérdek érvényesítését.” (35/1994. /VI. 24./ AB határozat)

A termőföld tulajdonszerzés és földhasználat általános érvényű, közérdekű korlátozása, a XXI. század gyökeresen átalakuló földviszonyai miatt, a társadalmi-gazdasági-környezeti fenntarthatóság alapvető feltétele. Ha a globális éghajlatváltozással és az egyes földrészeken felgyorsult társadalmi bomlással járó új, népvándorlási hullámok betelepülési és földigényeit az állam nem tudja saját állampolgárai földszükségleteivel és nemzetközi kötelezettség vállalásaival egyeztetni, továbbá az ésszerű földkészlet-gazdálkodás közérdekének nem szerez hatékonyan érvényt, úgy a népesség fennmaradását is veszélyeztető, súlyos társadalmi konfliktusokkal kell szembesülnie.

Az állampolgárookra és az ország területén élőkre háruló, a népesség létfeltételeit is fenyegető következményeken túl ez a – reálisan előre látható, tehát az elővigyázatosság és a megelőzés alapján kezelhető – helyzet egyidejűleg az állam alkotmányos kötelezettségének a teljesítését gátolhatja. A földtulajdonszerzés és a földhasználat feltételeibe való, közhatalmi beavatkozás nélkül, ugyanis – hosszabb távon – fikcióvá válhat az Alkotmány előírása, amely szerint „a Magyar Köztársaság állama védi az ország függetlenségét és területi épségét, valamint a nemzetközi szerződésekben rögzített határait.” (5. §)

Az a jogi tény, hogy az Ftv a termőföld nemzeti vagyon minőségét az állami földtulajdonon kívül kiterjeszti az állam területéhez tartozó teljes termőföldalapra, annak bármely tulajdoni formája tekintetében, két lényeges jogkövetkezéssel jár.

Egyfelől, ez a birtokpolitikai államcélként meghatározott jogképeségi státus a Magyar Állam javára nem keletkeztet dologi hatályú, vagyoni jogi jogalanyiságot, vagyis az állam a nem tulajdonában álló

termőföldre nem gyakorolhat semmilyen tulajdonosi jogot, tehát e körben nem illeti meg a PTK szerinti birtoklás, használat, a hasznok szedése és a rendelkezés. Ehelyett, a termőföld nemzeti vagyon minősége, az államnak arra teremt jogalapot, hogy a földtulajdonszerzés és a földhasználat törvényi feltételeit, bármely – belföldi, külföldi, uniós vagy EGT illetőségű, természetes és szervezeti személyiségű – tulajdon esetében, a közérdekű beavatkozás alkotmányos mércéje szerint korlátozza.

Másfelől, a földtulajdonszerzés és a földhasználat „nemzeti vagyon” címén, az állami közhatalom gyakorlásával megvalósuló jogszabályi és közigazgatási korlátozása, semmilyen tekintetben nem sérti a földtulajdonhoz fűződő alkotmányos alapjogot. A tulajdonhoz – így a földtulajdonhoz – való alapjog, ugyanis nem terjed ki a tulajdonszerzésre. A tulajdonszerzés joga nem alapjog, nem érinti a jogképességnek az Alkotmány 56. szakaszában biztosított alapjogát sem. (35/1994. /VI. 24./ AB határozat 3. pontja)

Ehhez képest, az Alkotmány 13. §-a csak a már megszerzett földtulajdont részesíti alapjogi védelemben, míg ez a védelem nem terjed ki a földtulajdonszerzésre. Az államnak nincs kötelezettsége arra, hogy a magánszemély tulajdonszerzéshez vagy tulajdon élvezetéhez segítse. (936/D/1997. AB határozat) Ez az általános tulajdoni elv még inkább érvényes a termőföld tulajdonszerzésénél, mivel itt a tulajdoni tárgy sajátosságai annak szociális kötöttségét és a közérdekű korlátozás igényét állítják előtérbe.

Az Alkotmánybíróság gyakorlatából eredően lényeges, hogy – mivel a földtulajdonszerzés közérdekű korlátozása nem minősül alapjogi sérelemnek – ez esetben, az alapjogi korlátozás szükségességi és arányossági mércéje sem irányadó a korlátozás alkotmányos minőségének megítélése során. Főszabályként ugyanis, a tulajdonjog – mint alapjog – valamely elemének a korlátozása csak akkor jár a tulajdonjog – mint alkotmányos alapelv – korlátozásával, ha nem elkerülhetetlen, továbbá, ha a korlátozás súlya az elérni kíván célhoz képest aránytalan. (2299/B/1991. AB határozat)

Ezzel szemben, a földtulajdonszerzésnél – az idézett iránymutatás szerint a földbirtokpolitika megvalósításánál – ez a mérce elesik,

mert „...a jogkorlátozás elkerülhetetlenségét és a szóba jövő eszközök közül a legkevésbé korlátozó módszer választását csakis alapjog megsértése esetén követeli meg az Alkotmány. „(Dr. Sólyom László alkotmánybíró párhuzamos indokolása a 35/1994. /VI. 24./ AB határozathoz)

Jelen esetben, a termőföld tulajdonszerzése és a használata tekintetében, az állam területéhez tartozó teljes földalapra, annak tulajdoni formájától függetlenül, a föld nemzeti vagyon minősége címén érvényesítendő, közérdekű korlátozásoknak, tárgyilagos megítélés szerint fennálló, ésszerű indokai vannak, ezért azok összhangban állnak az Alkotmánnyal. A földtulajdon korlátozásával szembeni alkotmányos védelem, ugyanis feltételes és relatív, ami alapján az államnak mérlegelési joga van a földtulajdonjogba való beavatkozás tekintetében. (2299/B/1991. AB határozat)

Az értékalapú földbirtok politika meghatározása, pedig, – ennek egyik eszközeként a földtulajdoni korlátozás ésszerű, nem önkényes alkalmazása – az Országgyűlésre és a Kormányra tartozik. Az alkotmánybírói iránymutatás szerint, „az alapjogsértés esetén kívül az Alkotmánybíró e tekintetben csak akkor léphet közbe, ha ez a földbirtok politika 'fogalmilag és nyilvánvalóan kizárná a piacgazdaság létét' (21/1994. /IV. 16./ AB határozat), vagy ha tárgyilagos mérlegelés szerint ésszerű indok nélkül korlátoz egyéb jót.” (35/1994. /VI. 24./ AB határozat 3. pontja)

A földtulajdonszerzés közhatalmi korlátozását alátámasztó ésszerű indokok – amelyek alapján az Alkotmánybíró 1994-ben az Ftv megalkotását az Alkotmánnyal összhangban állónak minősítette – 2007-ben a földviszonyok alakulásának két alaptényéhez kötődnek.

Egyfelől, változatlan tény, hogy hazánkban valós földpiac az 1994. óta eltelt 13 év során sem alakult ki, mivel a földprivatizáció a földérték kizárásával szolgálta az eredeti tőkefelhalmozást, ami viszont, máig sem zárult le, hanem uniós tagságunk óta új feltételrendszerben folytatódik. Földáraink messze elmaradnak – olykor 10–40-szeres arányban is – a működő földpiacok uniós átlag áraitól, ami – a KAP szabályozói és támogatási rendje alapján – a külföldi tő-

keerő termőföld iránti keresletét és spekulációs befektetési törekvéseit fokozza.

Másfelől, ennél lényegesebb, új oka van a korlátozott mennyiségű földalapra a kereslet piaci és nem-piaci jellegű, hanem politikai igényként fellépő, robbanásszerű növekedésének. Ez a – már említett – migrációs népességcsoportoknak és különböző jogállású külföldieknek a betelepülési szándékával felmerülő földigénye. A természeti adottságként eleve „korlátos föld-erőforrás” méltányos és közérdekű újraelosztását az állami beavatkozás csak úgy biztosíthatja, ha az új igénylők tulajdonszerzését és földhasználatuk feltételeit – más hazai jogalanyokhoz viszonyítva hátrányos megkülönböztetés nélkül – a közcéloknak alárendelve, ésszerűen korlátozza.

A termőföld nemzeti vagyonná minősítése csak úgy töltheti be közérdekű rendeltetését, ha e jogintézmény összhangban áll a közösségi joggal és annak – a Csatlakozási Szerződésben kikötött, átmeneti mentesség lejártaival hatályba lépő – új rendelkezéseivel.

A Csatlakozási Szerződés 3. része, amely „A tőke szabad mozgása” címet viseli, (2) bekezdésében a következőket tartalmazza: „Valamely tagállam polgára, illetve egy másik tagállam jogszabályai szerint létrehozott jogi személy, a mezőgazdasági földterület megszerzése vonatkozásában nem részesíthető kedvezőtlenebb bánásmódban, mint amilyenben a csatlakozási szerződés aláírása napján részesült. Valamely tagállam állampolgárára nem vonatkozhatnak szigorúbb korlátozások, mint a harmadik országok polgáraitra.”

A fenti szerződési kikötés egyértelművé teszi, hogy a Csatlakozási Szerződés, a tagállami polgárok és jogi személyek földtulajdonszerzési képességének biztosításánál, nem éri be azzal, hogy a Magyar Állam e jogalanyok részére nemzeti elbánást nyújt. Ezen túl, az uniós tagság létrejöttétől kezdve, elvonja a Magyar Állam joghatóságát arra nézve, hogy a szerződéskötés időpontjához képest, a jövőben szigoríthassa a nem magyar jogalanyok földtulajdonszerzési feltételeit.

A Magyar Állam a területéhez tartozó termőföldalapra – az uniós derogáció 2008-tól kezdve, bármelyik évben várható megszünte-

tése után – a Római Szerződés (RSZ) 56–57. cikkeiben foglaltak szerint gyakorolhatja a földtulajdonszerzés és a földhasználat feltételeibe való, közhatalmi beavatkozás önrendelkezését.

E szerint, amint a tőke szabad áramlásának bármely korlátozása tilos, mind a tagállamok, mind harmadik országok viszonylatában, úgy a „tőkeszabadság” közösségi vívmánya megköveteli, hogy az állam a földtőke szabad mobilitásának, tehát a nemzetek feletti tőke földtulajdon - szerzési és földhasználati igényeinek, hátrányos megkülönböztetés nélküli szabadságot biztosítson.

Az Európai Bizottság (EB) állásfoglalása, amely – a tagállamok számára nem kötelező jogforrásként az RSZ 56–57. cikkeit értelmezi – a földpiac jogi szabályozásánál túlmutat az uniós és külföldi tőkeigényt megillető nemzeti elbánás biztosítása kötelezettségén. Ennek teljesítésén felül, az új tagállamtól a nemzetközi kiváltság nyújtását várja el. Ezt fejezi ki az állásfoglalás első mondata, amely szerint, a tőke szabad áramlását érintően, „tiltott minden, mind a diszkriminatív, mind a nem diszkriminatív korlátozás.” Ehhez képest, a nem diszkriminatív – vagyis a nemzeti elbánáshoz igazodó – földtulajdonszerzési korlátozást sem köteles a tőketulajdonos elfogadni, ha úgy ítéli meg, hogy az számára sérelmes, illetve az érdekeibe ütközik. Az EB állásfoglalása, tehát, jogalapot kíván adni a tőketulajdon nemzetközi kiváltságot, a legnagyobb kedvezmény elnyerését megalapozó igénye számára.

Emiatt lényeges, hogy az EB milyen kivételeket enged a tőkemozgás tagállami korlátozásának. E szerint, „azok a nem diszkriminatív intézkedések, amelyek a beáramló tőkemozgást korlátozzák, megengedettek, feltéve, hogy olyan objektív és állandó feltételeken alapulnak, amelyeket közzétettek és a közérdek érdekében kötelező elvárásokat támasztanak alá. Minden esetben, tiszteletben kell tartani az arányosság elvét.” (EB 97/C/22006. sz.) Ehhez járul, további követelmény az Európai Közösségek Bíróságának az iránymutatása, amely szerint „a gazdasági okok nem tekinthetők kötelező elvárásnak.” (1792. sz. eset, ECR 1993.)

A fenti, konjunktív feltételek rendszerét az arányosság közösségi jogi fogalma teszi teljessé. Általában – tehát nem kizárva a konkrét,

egyedi eset sajátos szempontjait – az arányosság alapelve a következő igényeket támasztja:

- a kérdéses intézkedés – jelen esetben a tőkekmozgás korlátozása – megfelelően szolgálja a jogos célkitűzést,
- az intézkedés szükséges legyen, elsősorban arra figyelemmel, hogy nincs – e kevésbé korlátozó jogi eszköz a cél elérése érdekében;
- az intézkedés arányos és kiegyensúlyozott legyen olyan értelemben, hogy bármely sérelemnek vagy korlátozásnak, melyet az intézkedéssel okoztak, megfelelően egyensúlyban kell állnia az elért (mégpedig a társadalmi közösség számára elért) előnyökkel anélkül, hogy az intézkedés bármely diszkriminációt megengedne.

A termőföld nemzeti vagyon minősége, a Magyar Állam területéhez tartozó teljes termőföldalapra, annak tulajdoni formájától függetlenül, megalapozza és jogintézményekre telepíti az állam közhatalmi jogosultságát a földtulajdonszerzés és a földhasználat feltételeinek közérdekű korlátozásához. Ez a földjogi kategória – amint azt részletes elemzés bizonyítja – összhangban áll a hatályos közösségi joggal és nem sérti a tőke szabad áramlása kivételes korlátozhatóságának feltételrendszerét.

Az utóbbiak közül ki kell emelni, hogy a földtulajdonszerzés közérdekű korlátozásának igénye objektív és állandó feltételeken alapul, amelyeket a legmagasabb rangú jogforrás, a törvény tesz közzé és kiszámíthatóságukat, átláthatóságukat alkotmányosan szavatolja. A korlátozás a közérdek kötelező elvárásain alapul: a társadalom létérdeke, hogy a szűkös közgazdasági jószágot jelentő termőföldalapra a földszükségleteket az állam a közcélok szigorú érvényesítésével, a közérdekek elsőbbségével, az osztó igazság alapján rangsorolja. Ezt a „kötelező elvárást” nem gazdasági ok alapozza meg: a társadalom és a környezet fenntarthatósága, az állam népességének etnikai fennmaradása azok az alapvető indítékok, amelyek érvényesítése szükségessé teszi a korlátozást. Végül – bár ez az Európai Közösségek Bírósága gyakorlatában széles körű mérlegelés tárgya – az arányosság betartása is helytálló érvekkel bizonyítható.

A földtulajdonszerzés tagállami korlátozásánál releváns közösségi

jogalap irányadó a mezőgazdasági üzemek jogállásáról szóló törvény megalkotása során is, mivel az üzemlétesítés- és működtetés feltételeinek közigazgatási szabályozása a „tőke szabad áramlásának” uniós vívmányát a földhasználat mértékének közérdekű korlátozása szempontjából érinti.

Az Ftv 2.§ (2) bekezdéséhez:

A hatályos Földtörvény a mező – és erdőgazdasági művelés alatt álló, belterületi földet kiveszi saját tárgyi hatálya alól annyiban, hogy az Ftv haszonbérletre megállapított szabályai e földre nem irányadók. Mivel az Ftv termőföldről szóló, különös szabályai csak akkor kerülhetnek alkalmazásra, ha a Polgári Törvénykönyv arról nem rendelkezik, a fenti szabály azt jelenti, hogy az Ftv a belterületi termőföld haszonbérletére a PTK 452–461. szakaszaiban foglaltak alkalmazását rendeli el.

Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény 2. § 4. pontja szerint a belterület a település közigazgatási területének – jellemzően a település történetileg kialakult, elsősorban összefüggő, beépített, illetve beépítésre szánt területeket tartalmazó – része.

A termőföld hasznosítása szempontjából a belterület nem a föld rendeltetését meghatározó, hanem igazgatásrendészeti kategória. A termőföld belterületi fekvése, ugyanis, nem zárja ki a mező- és erdőgazdasági művelést, mint ahogy a külterület sem jelenti, hogy azon kizárólag mező- és erdőgazdálkodási tevékenység folyhat, hiszen az építmények sajátos területigénye ott is érvényesül. Bár az agrártermelés a belterületről fokozatosan kiszorul a külterületre, azonban a termőföldalapnak még jelenleg is, nem csekély aránya, a belterülethez tartozik.

Mivel a PTK mezőgazdasági haszonbérleti szabályai – az Ftv e tárgyú rendelkezéseitől eltérően – sem a haszonbérleti szerződés időtartamát, sem a haszonbérlettel területe nagyságát nem korlátozzák, a belterületi termőföldre időhatár és térmértéki korlátozás nélkül köthető haszonbérleti szerződés. E jogintézmény, egyfelől figyelmen kívül hagyja, hogy nagyságrendjét, gazdasági rendelteté-

sét és a földhasználat közérdekű, szociális funkcióit tekintve a belterületi földhaszonbérlet nem súlytalan földhasználati intézmény, amely ezen az alapon megkülönböztethető lenne az Ftv szerinti földhaszonbérlettől.

Másfelől, a hatályos jog szerinti különbségtétel, a földbérleti piac szereplői között – a külterületi föld haszonbérbe adói és haszonbérleti terhére – hátrányos megkülönböztetést érvényesít. Míg, ugyanis, az utóbbi jogalanyok csak a Ftv szerinti időbeli és térmértéki korláttal létesíthetnek haszonbérleti szerződést, a belterületi föld, PTK szerinti haszonbérleténél, ezek a törvényi korlátok eleve elesnek. Ez egyértelmű azzal is, hogy a belterületi termőföld hasznosítására a törvény a korlátlan üzemméret lehetőségét intézményesíti.

A fenti diszkrimináció nemcsak a földbérleti piac szereplőinek jogegyenlőségét sérti, hanem a hazai és a közösségi versenyjog alapszabályába is ütközik. Az Alkotmány szerint állami feladat a vállalkozás jogának és a gazdasági verseny szabadságának a biztosítása. (9.§ /2/) Másfelől, az általános egyenlőség, az Európai Közösségek Bírósága által is elismert alapjog, amelyet a gyakorlat – a Római Szerződés 4. cikke alapján - kiterjeszt az azonos versenyfeltételek biztosításának a követelményére is. (Lásd pl. a megkülönböztetés tilalmát a C-117-76. és a C-16-77. számú egyesített ügyekben. 1977/ECR 1-1753, 7. pont)

A Csatlakozási Szerződés, földviszonyaink közösségi joggal egyeztetett rendezésénél, a földpiaci szereplők közötti diszkrimináció tilalmának azzal a kikötéssel szerzett érvényt, hogy átmeneti mentességet – a hét év derogációt – csak a külföldi és a jogi személyek földtulajdonszerzésének kizárására adott. Ugyanakkor, a nemzetközi szerződés szerint, minden más jogviszonynál, tehát a földhaszonbérletnél is, már uniós tagságunk kezdetétől, a közösségi jognak megfelelő, hátrányos megkülönböztetés tilalmát kell érvényesítenünk.

Ennek egyik terepe a belterületi termőföld haszonbérlete, ahol – a diszkrimináció felszámolása végett – a jogalkotónak, a közösségi joggal összhangban, már 2004. V. 1-jétől meg kellett volna szüntetnie a haszonbérlet térmértéki és időbeli kiváltságait, a külterületi jogalanyok jogállásával szemben. E mulasztásos törvénysértést az Ftv jelen módosítása orvosolja.

A fentiekén túl megjegyzendő, hogy a földbérleti piac szereplőinek jogegyenlősége és a földhasznóbérllet egységes szabályozása, az egyes szereplők nem indokolt törvényi kiváltságainak megszüntetése, az Ftv új célrendszerének követéséhez sem mellőzhető.

Az Ftv 3. § a/ pontjához:

Az ártéri tájgazdálkodás – az Országos Területrendezési Tervről szóló törvény fogalma szerint – „a természetesen mély fekvésű területeken az ártéri természeti adottságokat hasznosító gazdálkodási rendszer, amely a sajátságoknak megfelelő haszonvételt biztosít.” (OTRT 2. § 1.)

E gazdálkodási típus vízügyi alapja az árvízvédelem korszerűsítése, amely ártéri tározókkal és árapasztó csatornákkal a hullámtérről szabályozott vízkivezetést biztosít, másfelől az ártér reaktiválásával a táj ökológiai és vízrendszerét a természetes élőhelyek gyarapítása érdekében működteti. (1022/2003. (III. 27.) Korm. határozat a Duna és a Tisza árvízvédelmi műveinek felülvizsgált fejlesztési feladatairól, valamint a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelésére vonatkozó koncepció.)

Az ártéri tájgazdálkodás másik meghatározója a természet-, a környezet- és tájvédelemnek alárendelt földhasználat. Ez alapvetően nem nyereségszerző árutermelésre (növénytermesztésre és állattenyésztésre) irányul, hanem részben egyes élőhelyek fenntartásához kötődik, részben, pedig a környezetkímélő – főleg a vizet szennyező és a halakra veszélyes anyagok használatát mellőző – mezőgazdasági technikákat alkalmazza. A földhasználat különböző haszonvételeinek feltétele az évenként ismétlődő, rendszeres vízborítás. Így a rendszer csak ott működhet, ahol a folyamatos vízutánpótlást megfelelő vízkormányzási rendszer biztosítja.

Az ártéri földhasználat lényeges sajátága, hogy egyfelől a – haszonvételek eltérő fajtaival és jövedelemszerző lehetőségeivel jellemezhető – művelési ágai döntően különböznek a Földtörvényben nevesített művelési ágaktól. Emellett, az ártér egyes térszintjein – a tényleges vízborítás kiterjedésétől és a természeti adottságoknak alárendelt termelési tényezőktől függően – a térmértékük is változó.

Például a mélyártéri mocsár, bokorfüzes vagy láperdő nem vonható az Ftv egyik művelési ágának fogalma alá sem. Legfeljebb „vizes élőhelynek” lenne minősíthető, ami viszont nem művelési ág, még kevésbé gazdálkodási kategória, amelyhez az Ftv joghatást fűzne.

Másfelől, e terepen a művelési ágak (melyeket tartalmilag pontosabb haszonvételi helyeknek tekinteni) a tájgazdálkodási rendszer mozaikos tájszerkezetébe illeszkednek, ezért térmértékük nemcsak ennek alárendelt, hanem annak függvényében korlátozott is.

Ez különösen szembeűnő a szántóknál. A magas ártéri, összefüggő szántók kiterjedése – a táblákat övező élőhelyek (rétek, tavak, erdősávok stb.) területigénye miatt – nem haladhatja meg a 2 hektárt. Ezért egy 50 hektáros tábla esetében a szántható terület csak 2 hektár. Az ármentes szint összefüggő szántóterülete legfeljebb 15 ha lehet, mivel a határoló erdő-gyepsávok összterületének el kell érnie a szántóterületek 33%-át. Így egy 60 ha nagyságú tábla szántható területe csak 15 ha.

A Közös Agrárpolitika (KAP) összevont gazdaság-támogatási rendszerében a közösségi és a kiegészítő nemzeti támogatási jog, 2009-től, általános érvénnyel, területalapú lesz: a gazdaság (üzem) teljes területére (az erdő, a szőlő és a gyümölcsös művelési ágak kivételével) euró/ha szerinti támogatási jogot határoznak meg.

A kötelező érvényű támogatási jognak az ártéri földhasználatra, az Ftv hatályos művelési ág rendszerében való alkalmazása, a jövőben egyfelől azzal jár, hogy a csak élőhelyhez, de a nevesített művelési ághoz nem köthető termőföld hasznosítási típusok és az azok működésével elérhető haszonvételek megszerzésének támogatása eleve kiesik a hazai és a közösségi jog rendszeréből. Így erre a sorsra jutnak a mélyártér vizes élőhelyeinek – a nyílt vízfelület, a hínáros, a mocsár, a láperdő –, míg alacsony ártéren a gyümölcsény vízhasznosítási és földhasználati haszonvételei, amelyek egyébként, a gazdálkodás eredményességét tekintve is jelentősek.

Másfelől, az ártéri földhasználatnak azok a haszonvételi típusai, amelyeket formálisan az Ftv egyes művelési ágai befogadhatnak, a mozaikos tájszerkezet és a tájgazdálkodás ökológiai-természet-

védelmi követelményei következtében a valóságos térmértéküknek csak töredékét tüntethetik fel – a támogatási jogot megalapozó – művelési ágként, tehát emiatt a támogatás zömétől esznek. Ez áll elő az ártéri kertenél és a szántónál. Például, egy 50 ha területű, magas ártéri szántóból csak 2 ha művelhető, így a gabona-, olajfahéj- és rostnövény (GOFR) árutermesztésének támogatása az utóbbi területre szűkül.

Az ártéri földhasználónak, a nem ártéri gazdálkodókkal szembeni, a fenti szabályozók alkalmazásával előálló hátrányos megkülönböztetése, ellehetleníti az ártéri tájgazdálkodás kialakítását, az új típusú földhasználatot felvállaló gazdákat eleve megfosztja a jövedelemszerzés esélyeitől, kizárja a táj- és földhasználat váltás esélyeit, meghiúsítja a VTT térség- és vidékfejlesztési koncepciójának jövőbeli végrehajtását.

Az ártéri földhasználó, egyrészt, a Magyar Állam kötelezettségét jelentő vízügyi közfeladatot vállal fel és teljesíti. (A vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII tv. 2. § (1) a/ és b/ pontja.) Másrészt, természeti területen céltudatos, természetkímélő gazdálkodással a természet-, a környezet- és a tájvédelmet szolgálja, ami e címen nemcsak kötelezővé teszi az állami támogatását (adókedvezmény, hitelrendszer stb. formájában), hanem a földhasználó javára megkülönböztetett kezelést (pozitív diszkriminációt) ír elő. (A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. tv. 71. § (1) és (2).)

A földviszonyok alapvető jogi szabályozása során, a Földtörvénynek az ártéri földhasználó nem indokolható, hátrányos megkülönböztetését azzal kell felszámolnia, hogy sajátos, termőföld hasznosító gazdálkodását, mint a természeti élőhelyek hasznóvételét, a művelési ágak rendszerébe illeszti, másfelől az új jogi kategórián alapuló földhasználói jogállását az Ftv III. fejezetében rögzíti.

Az „ártéri haszonterület” – mint új művelési ág – gazdasági és jogi kategóriaként általános gyűjtőfogalom. Formálisan jelzi, hogy az így minősített és nyilvántartott földrészeleten gazdálkodó jogalany az ártér valamely szintjén, hasznóvétel szerzésére irányuló gazdálkodást folytat – az ártéri tájgazdálkodás törvényi fogalmával összhangban (2003. évi XXVI. tv. 2. § 1.) – amely a termőföld, illetve

a hozzá tartozó élőhely bizonyos térmértékű lekötésével jár, tehát területi meghatározottságot is jelent.

Az ártéri haszonterület az ártári tájgazdálkodásnak egyidejűleg a helyszíne és a tárgya. Tartalmi általánosításként magában foglalja az ártér valamennyi szintjének, illetve az ármentes térszintnek a különböző típusú természeti élőhelyeit és az Ftv hatályos művelési ágait. Az utóbbiaktól azonban (így különösen a szántó, a gyümölcsös, a kert, a rét és a legelő esetében) a mozaikos tájszerkezet és az ökológiai-tájgazdálkodási követelmények által meghatározott térmértéki korlátozások miatt, minőségileg különbözik.

A Földtörvénynek fel kell hatalmaznia a földművelésügyi és vidékfejlesztési minisztert, valamint a környezetvédelmi és vízügyi minisztert, hogy az ártéri haszonterület művelési ág meghatározásának és ingatlan-nyilvántartásának a részletes szabályait együttes rendeletben állapítsák meg.

Ebben – vagyis az Ftv 3. § a/pontjában írt új művelési ág bevezetésének és végrehajtás szabályainak körében – szakmai szempontok szerint ki kell munkálni, hogy az egyes ártéri szintek földhasználati típusai, továbbá az ármentes térszintnek a különböző élőhelyekhez igazodó, illetve az élőhelyhez nem köthető haszonvételeknél számba jöhető ártéri haszonterületek eltérő típusai, milyen ismervek alapján, milyen térmértéki határokon belül minősülnek ártéri haszonterületnek. (Így a mélyártéri nyíltvizű tavak, mocsarak, láperdők esetében.)

Az ártéri haszonterület, mint új művelési ág kategória, az Ftv és az ingatlan-nyilvántartásról szóló törvény kötelező rendelkezésével (ex lege) jön létre. E joggalapon kívül, azonban, a bevezetésének két feltétele van. Egyrészt, az erre hatáskörrel felruházott, területileg illetékes közigazgatási hatóságoknak (Nemzeti Park Igazgatóságai és a KÖVIZIG területi igazgatóságai) ki kell jelölniük a sík vidéki árapasztó tározók helyét és az ártéri tájgazdálkodásra alkalmas területeket. (2003. évi XXVI. tv. 10. § (2))

Másrészt – mivel az új művelési ág bevezetése eljárásjogi szempontból az ingatlan-nyilvántartás átalakításának minősül – az adatválogatás átvezetéséhez a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter

előzetes engedélyre szükséges, ami alapján az illetékes ingatlanügyi hatóság teljesíti az adott földrészletre nézve a korábbi művelési ág törlését és annak helyébe az „ártéri haszonterület” művelési ág ingatlan-nyilvántartási bejegyzését. (1997. évi CXLI. tv. 28. § (3) és 84. § (1), (2))

A továbbiakban az ártéri haszonterület művelési ágának megváltoztatására vagy a más célú hasznosítás engedélyezésére (művelésből való kivonás) az Ftv hatályos szabályai az irányadók. Az ártéri haszonterületnél – mivel védett vagy nem védett természeti területnek minősül, ami a természetkímélő, ártéri tájgazdálkodás földalapja – az Ftv esetleges jövőbeni változásai mellett is indokolt a művelési ágváltoztatás mai intézményét fenntartani. Az utóbbi, ugyanis, a természetvédelmi oltalom alatt álló termőföld művelési ágának megváltoztatásához megköveteli a természetvédelmi hatóság engedélyét. (Ftv 42. § /1/)

Az Ftv 3. § m/5. pontjához:

A hatályos jog a helyben lakás fogalmát a természetes személyek különböző termelési alaphelyzete, foglalkozási cégtípusa és egyéb törvényi feltételek alapján határozza meg, amelyek összessége alkotja az elővásárlási jog, illetve az előhaszonbérleti jog gyakorolhatóságának a törvényi rangsorát.

Az Ftv 2002. szeptemberi módosítása – az elővásárlási jogok és az előhaszonbérleti jog korábbi sorrendjének megváltoztatásával - a jogi személyiségű gazdálkodó szervek, a gazdasági társaságok és a szövetkezetek cégtulajdonosait, illetve tagjait kívánta elsőbbséghez juttatni mind a földtulajdonszerzés, mind a haszonbérleti szerződés létesítése tekintetében. Mivel a helyben lakás törvényi fogalma a földpiac valamennyi szereplőjének a kritériumrendszerét átfogja, a jogalkotó – a fenti birtokpolitikai cél eléréséhez – sem iktathatta ki a teljes feltételrendszert, ami helyett azt a jogtechnikát választotta, hogy a jogi személy cégtulajdonosait, mint természetes személy jogállását is beépítette a helyben lakó törvényi fogalmába.

E szerint, a természetes személyek körében, a családi gazdálkodó, az őstermelő és az egyéni mezőgazdasági vállalkozó esetében, a helyben lakás több, együttes feltétel fennállásához fűződik. (A föld

fekvése szerinti településen, avagy annak 15 km sugarú közigazgatási körzetében, legalább 3 éve bejelentett lakóhely, szakirányú képzettség, stb.)

Az m/5. pont második fordulója – vagyis az egyenértékűség, illetve az egyenlő elbírálás igénye szerint – a családi gazdálkodó, az őstermelő és az egyéni mezőgazdasági vállalkozó jogállásához kapcsolja „a 4. alpont alatti szervezet természetes személy tagját vagy részvényesét”. A 4. alpont utalás megszorító feltételét fed: csak olyan jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező más szervezet természetes személy tagja vagy részvényese minősülhet helyben lakónak, amelynek bevétele a k/ és f/ pontok szerinti mezőgazdasági és kiegészítő tevékenységből származik, és székhelye az 1–2. alpontban meghatározott településen van.

A hatályos jognak a fenti intézménye két ponton ütközik a jogrenddel. Egyfelől, megkerüli a belföldi jogi személy és jogi személyiség nélküli más szervezet termőföldre fennálló tulajdonszerzési tilalmát. (Ftv 6. § /1/) Jogi értelemben, kétségkívül lényeges különbség van a között, hogy maga a jogi személy, avagy annak cégtulajdonosa (tagja) válik a törvény által tiltott tulajdonszerzés jogalanává.

A cégtulajdonos szerzőképességének törvényi kinyilvánítása, tehát, formálisan nem ütközik a törvényi tilalomba. Ellenben, a földtulajdon materiális tartalma és jogi működtetésének a lényegét tekintve, a törvényt kijátszó jogtechnikával elérni kívánt cél mindkét esetben csaknem azonosan valósul meg: a cégtulajdonos – bár a saját nevében válik földtulajdonossá – tulajdonosi jogkörét a cégtevékenységben belül, annak érdekében gyakorolja, mint ahogy – az Ftv által a tilalommal kizárni kívánt – nagyüzemi földkoncentráció is a jogi személy cég érdekkörében megy végbe.

Másfelől, a nagyüzemi cégtulajdonos javára intézményesített, a törvényt megkerülő pozitív diszkrimináció, részben súlyosan versenytorzító hatású a földpiac természetes személy szereplőinek terhére, akiknek az alkotmányos egyenjogúságát, esélyegyenlőségét egészében kiiktatja. Részben, pedig, maga a jogi megoldás, a jogalkotási rend alapvető követelményeibe ütközik.

Miközben a családi gazdálkodó, az őstermelő és az egyéni mezőgazdasági vállalkozó csak a tényleges helyben lakással – az állandó jellegű letelepedéssel –, szakirányú képzettség birtokában, illetve a helyben lakás és a főfoglalkozású mezőgazdasági tevékenység folytatásának vállalásával nyerheti el a „helyben lakó” jogi státusát, ehhez a jogi vagy nem jogi személyiségű gazdálkodó szervezet cégtulajdonosának (tagjának) elegendő jogi feltétel az, hogy tagsági (üzletrészi) avagy részvényesi cégtulajdonát igazolja.

Ez azt jelenti, hogy a természetes személy cégtulajdonost – az Ftv kötelező, megdönthetetlen törvényi védelme alapján – akkor is helyben lakónak kell tekinteni, ha nemcsak a föld fekvése szerinti településtől él távol, hanem, esetleg, mint tőkebefektető részvénytulajdonos, külföldön él és Magyarországon még soha sem járt.

Az utóbbi jogintézmény a helyben lakás kritériumrendszerét egészében felszámolja: a nem cégtulajdonos természetes személyek csak akkor válhatnak egyenjogúvá a jogi személy cégtulajdonosaival, ha az Ftv velük szemben semmilyen feltételt nem támasztana a helyben lakó minőségük elismeréséhez. A hatályos jogi rendezés, viszont, egyidejűleg sérti a gazdasági verseny szabadsága biztosításának állami köteletségét (Alkotmány 9. § /2/), továbbá a közösségi jog általános egyenlőségének alapelvét, amit, mint alapjogot, az Európai Közösségek Bírósága, a Római Szerződés 4. cikke alapján, kiterjesztett az azonos versenyfeltételek biztosításának a követelményére is.

Másfelől, a jogalkotás rendjének alkotmányos szavatolása (Alkotmány 7. § /2/), a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. tv. alkalmazása során – egyebek közt – megköveteli, hogy a szabályozott életviszony törvényi feltételeinek meghatározása ne vezessen nyilvánvaló igazságtalanságra a rendezés alá vont jogalanyok alaphelyzetében.

Az Ftv ezt az alkotmányos elvárást nyilvánvalóan megszegi: a jogi kényszer miatt, a földpiac valamennyi szereplőjének azt kell tudomásul venni, hogy a cégtulajdonos akkor is „helyben lakó”, ha esetleg még hazánkban sem járt, miközben a tényleges helyben lakók földtulajdon - szerzési és haszonbérleti igényét ki kell zárni a ténylegesen helyben nem lakó cégtulajdonos elsőbbségi igénye címén.

Az Ftv módosítása e lényeges jogsérelmet a jogi és nem jogi személyiségű szervezet természetes személy tagja vagy részvényese javára tett rendelkezés kiiktatásával orvosolja. Ez maradéktalanul visszaállítja a jogegyenlőséget a helyben lakás jogi fogalma alá tartozó jogalanyok tekintetében. Az üzletrész-, törzstőke-, illetve részvénytulajdonos, ugyanis, az Ftv 3. § m/ pontjában foglaltak szerint, a természetes személyekre meghatározott kritériumok fennállása esetében minősülhet helyben lakónak, amely jogállásukat, azonban, pusztán a cégtulajdonosi státusuk, nem alapozhatja meg.

Az Ftv 3. § o/ pontjához:

Az önálló vállalkozó fogalmát a 2004. évi XXXVI. törvény vezette be a Földtörvénybe, a Csatlakozási Szerződés végrehajtásaként. E szerint, a belföldi magánszemélyre vonatkozó szabályok irányadók azon tagállami állampolgárra, aki önálló vállalkozó mezőgazdasági termelőként kíván letelepedni Magyarországon, és legalább 3 éve folyamatosan, jogszerűen Magyarországon lakik és folytat mezőgazdasági tevékenységet. (Ftv 7.§ /2/)

A külföldi földtulajdonszerzés 7 évre kikötött, átmeneti tilalma alól ez a tulajdonszerzési jogcím kivételt jelent. Ennek végrehajtása végett, az Ftv 3. § o/ pontja külön jogalanyi kategóriát alkotott a földtulajdoni szerzőképességgel rendelkező, tagállami állampolgár jogi státusának meghatározására. Ehhez képest, a fenti törvényhely akként rendelkezik, hogy az Ftv alkalmazásában önálló vállalkozónak minősül az egyéni vállalkozó, az egyéni cég vagy az önfoglalkoztató.

A Csatlakozási Szerződés eredeti, angol, német és francia nyelvű szövegezése nem részletezi a tagállami állampolgár jogállását, ami a kivételes földtulajdonszerzési jogcím biztosítását indokolja. A szöveg angol változata, a kedvezményezett jogalanyok tekintetében a következőt tartalmazza: „nationals of another Member State who want to establish themselves as self-employed farmers...” Vagyis, a kedvezményezettek „egy másik tagállam polgárai, akik *önfoglalkoztató magángazdaként* kívánnak letelepedni.” A Csatlakozási Szerződés magyar fordítása ezt a következők szerint rögzíti: „egy másik tagállam azon állampolgárai, akik *önálló vállalkozó mezőgazdasági termelőként* kívánnak letelepedni...”

A tükörfordításban megjelölt „önálló vállalkozó” fogalmának a Csatlakozási Szerződés nem magyar nyelvű jogalany fogalmaival nyelvtani, logikai és rendszertani összevetése kétségtelenné teszi, hogy a nemzetközi szerződés nem az önálló (vagy egyéni) mezőgazdasági vállalkozó számára kötötte ki a kivételes földtulajdonszerzés jogcímét, hanem ezt az önfoglalkoztató magángazdálkodó részére biztosította.

A magyar jogalkotó, a vállalkozó jogállásával szemben, ezt a lényegi különbséget helyesen ismerte fel, amikor – kizárólag a tagállami jogalany szerzőképességének érvényesíthetősége végett – bevezette az Ftv rendszerébe az önfoglalkoztató fogalmát. (A hazai jog, ugyanis, ezt a kategóriát nem ismeri és más vonatkozásban, az uniós jogharmonizáció alapján sem alkalmazza.) E szerint „önfoglalkoztató az a magánszemély, aki bármely jogszabály szerint önállóan végezhető és az egyéni vállalkozásról szóló törvény hatálya alá nem tartozó gazdasági tevékenységet végez, ha az egészségbiztosítási, illetőleg a nyugdíjbiztosítási szolgáltatások fedezetéről, a jogszabályok rendelkezései szerint, maga gondoskodik.” (3. § p/ pontja)

Ugyanakkor az Ftv, a Csatlakozási Szerződés jogalany fogalmának kiterjesztő értelmezésével, az önfoglalkoztató tagállami gazdának biztosított, kivételes földtulajdonszerzési jogcímet megadta az uniós illetőségű egyéni vállalkozó és az egyéni cég részére is.

Ehhez, már a jogalap kérdésében is, túl kellett lépnie az önfoglalkoztatás jogi fogalmán, mivel az nem vonható az egyéni vállalkozásról szóló törvény hatálya alá. A kiterjesztő jogértelmezést, viszont az egyéni vállalkozásról szóló 1990. évi V. törvény (Evt) rendelkezései alapozták meg. Ezek adtak jogalapot arra, hogy az Ftv az önfoglalkoztató, nemzetközi szerződésben rögzített, fogalmát kiterjessze az egyéni vállalkozóra és az egyéni cégre is.

Az Evt 15. § (1) bekezdése az egyéni vállalkozó rendelkezésétől teszi függővé, hogy a vagyoni viszonyokban egyéni céggént is meg kíván-e jelenni, vagy sem. Cégalapítása, a cégbíráshoz intézett kérelmére, a cégjegyzékbe történő bejegyzésével jöhet létre. Az egyéni cég nem jogi személy. (Evt 15. § /2/) Ugyanakkor, az egyéni cég tulajdonosát alanyi jog illeti meg arra, hogy az egyéni céget – a

gazdasági társaságokról szóló törvény rendelkezéseinek megfelelő alkalmazásával – egyszemélyes korlátolt felelősségű társasággá vagy egyszemélyes részvénytársasággá alakítsa át. (Evt 15/A. § 1/1)

A fenti törvényhelyek tartalma alapján megállapítható, hogy az Ftv az önálló vállalkozó fogalmának beiktatásával, két ponton is áttörte a Csatlakozási Szerződést, éspedig a kivételes földtulajdonszerzés jogcímének, a tagállami állampolgár javára, nem indokolt kiterjesztésével. Egyfelől, az önálló vállalkozó fogalmának megalkotása a nemzetközi szerződés kellő jogszerűség nélküli, kiterjesztő jogértelmezését jelenti, mivel ez egy lényegesen eltérő tartalmú, új fogalom az önfoglalkoztató gazdához képest, amire a nemzetközi szerződés, a kedvezményezett jogalanyi kör rögzítésével, egyértelműen vonatkozik.

Az önfoglalkoztató gazda, ugyanis – sem a közösségi jog terminológiája szerint, sem a magyar jog különféle jogviszonyaiban és szabályaiban – jogi értelemben nem vállalkozó, hanem olyan gazdálkodó magánszemély, aki az egészségügyi és nyugdíjbiztosításának fedezetét maga teremti meg, tehát azt – mivel nem áll munkaviszonyban – nem hárítja munkáltatójára, illetve a társadalombiztosításra.

E jogalanyi körnek az uniós tagállami mezőgazdasági vállalkozókra általános érvényű kiterjesztése, egyrészt, a Csatlakozási Szerződés alanyi hatályának, önkényes értelmezésen alapuló bővítését jelenti, ami nem megengedett a nemzetközi szerződések végrehajtásánál. Másrészt, tartalmában e rendezés, a földpiac hazai szereplőinek súlyos érdeksérelmével jár, mivel az uniós szerződés hiába korlátozta a kivételes földtulajdonszerzés megadását a tagállami gazdák egy szűkebb alanyi csoportjára, amikor a szerződés végrehajtása azt, jogsértő módon, általános érvénnyel biztosítja a tőkeerős – tehát a hazai agrártermelőkkel szemben gazdasági erőfölényben lévő – uniós agrárvállalkozók részére.

Másfelől, nem vitatható, hogy a Csatlakozási Szerződés semmilyen körben – még szűk kivételként sem – kívánt termőföld tulajdonszerzési jogcímet létrehozni az uniós illetőségű jogi személy, avagy jogi személyiség nélküli szervezet részére.

Eltekintve attól, hogy a szerződés kizárólag csak a „self-employment farmer” természetes személyről rendelkezik, nyilvánvaló, hogy semmilyen kiterjesztő jogértelmezés nem teremthet jogalapot, e vonatkozásban, a jogi személyt is megillető tulajdonszerzésre, mert ezzel maga a derogáció, az átmeneti mentesség uniós megadása válik tartalmatlanná és értelmetlenné. Az átmeneti szerzési tilalom – még formálisan is – fogalmi képtelenség, ha annak biztosításával egyidejűleg, a korlátlan tőkeerejű, uniós jogi személy részére a törvény szavatolja a tulajdonszerzés lehetőségét.

Az Ftv 3. § o/ pontja, viszont, az egyéni cégek az adott szerzőképesség körébe bevonásával, épp ezt a, jogilag abszurd és a Csatlakozási Szerződésbe ütköző joghatást idézi elő.

Mivel egyedül az egyéni cégtulajdonos tőkeerejétől és tulajdonosi rendelkezésétől függ, hogy e nem jogi személyiségű cégformából át kíván-e alakulni egyszemélyes KFT vagy egyszemélyes RT formájában jogi személlyé, ezzel az – eredetileg csak önfoglalkoztatású jogállású tagállami agrártermelőnek juttatott tulajdonszerzési jogcím megszüntetése – bármely tőkeerővel rendelkező jogi személlyé válhat.

2004. V. 1-jétől, az Ftv felhatalmazása alapján, az egyéni cég jogállásával, az uniós illetőségű külföldi jogi személy előtt megnyílt a termőföld tulajdonszerzés lehetősége, miközben a Csatlakozási Szerződésben kikötött derogáció ezt 7 évre felfüggeszti, továbbá a belföldi gazdasági társaság és szövetkezet kategorikusan kizárt a földtulajdonszerzésből. Az Ftv ezzel ellentétes jogi rendezése teszi érthetővé, hogy 2005. óta a külterület 28 százaléka jogi személyek – köztük külföldiek – tulajdona lett.

Az Ftv az egyéni cég átalakulási jogát nem vonhatja el és nem is korlátozhatja. A jelen törvénymódosítás, emiatt, az előállt törvénysértést – ami versenytorzító hatásaival, a diszkrimináció tilalmának megszegésével a földpiac hazai szereplőinek lényeges érdekeit is sérti – csak azzal orvosolhatja, ha az önálló vállalkozó törvényi fogalmából mellőzi az egyéni céget. Mivel – a kifejtettek szerint – nem az önálló vállalkozó, hanem csak az önfoglalkoztató gazda kedvezményezettje a Csatlakozási Szerződésben kikötött, kivételes földtulajdonszerzés jogcímének, az Ftv fogalom meghatározásainak köréből az önálló vállalkozó fogalmát ki kell iktatni.

Az Ftv 5. § (1) bekezdéséhez:

A földtulajdonszerzés alanyi joga, az Ftv 10. szakaszában foglaltak szerint, meghatározóan függ az elővásárlási jogoktól, amelyek gyakorlásának egyik előfeltétele a jogszerző helyben lakó minősége. A föld fekvése szerinti településen való helyben lakást a belföldi magánszemélyek tulajdonszerzésénél, viszont, főszabályként nem kívánja meg az Ftv. Ezt az ellentmondást oldja fel a módosítás, különös figyelemmel arra, hogy az új birtokpolitika célrendszere, az éleződő, relatív földszükség mellett, nem engedheti meg főszabályként a földtől távol lakó és nem termelői célú befektetők földtulajdon szerzését.

A hatályos Ftv a belföldi magánszemély földtulajdon szerzési képességét, általános szabályként, nem köti a jogszerző mezőgazdasági tevékenységéhez. Emiatt eltekint attól a közérdektől, hogy a mind szűkösebben rendelkezésre álló termőföld tulajdonát – az egyéb hasznosítási célok kielégítését háttérbe szorítva és a nyereségszerző földspekulációt kizárva – azok részére kell biztosítani, akiknek a személye biztosíték a termőföld alapvető rendeltetésének megvalósítására, termelőeszközként a mezőgazdasági tevékenység szolgálatába állítására.

Ezt a földhasználati közcél, az Ftv elővásárlási jogintézménye, részben teljesíti azzal, hogy a magánszemélyek földtulajdon - szerzési jogképességét – a családi gazdálkodó, az őstermelő és az egyéni mezőgazdasági vállalkozó helyben lakását, illetve szakképzettségét előíró szabályokkal – az agrártermelés követelményéhez fűzi.

Teljesen eltekint, viszont, a hatályos jog ettől a közérdekű garanciától a jogi és nem jogi személyiségű szervezetek cégtulajdonosait, mint természetes személyeket megillető, ráadásul a többi jogosulttal szemben törvényi elsőbbséget élvező, elővásárlási jog rendezésénél. A nem-termelési célú, hanem nyereségszerző indítékú földtulajdonszerzés kizárása, pedig, különösen lényegessé vált a KAP összevont gazdaságtámogatási rendszerének bevezetésével, mivel – a földalapú támogatási rend fenntartásával – ez széles körben módot ad a földkivonással – tehát a termelés mellőzésével is – elnyerhető közösségi és nemzeti agrártámogatások megszerzésére.

Az Ftv – általános indokolásban ismertetett – új célrendszere szükségessé teszi, hogy a törvény, a földtulajdonszerzés és a földhasználati jogcímek közhatalmi szabályozása során, következetesen érvényesítse a földtulajdoni és birtoklási monopóliummal szemben a közérdek legfőbb igényét: azt, hogy a földhasználat ne egyoldalúan a magánelsajátítás és a tőkehasznosítás nyereség igényét, hanem az alapvető közcélokat, a mezőgazdasági termelést és az élelmiszer előállítását szolgálja.

Az Ftv 5. § (4) bekezdéséhez:

Az Ftv rendszerében a tanya földje, forgalomképessége szempontjából, nem minősül termőföldnek, mert függetlenül attól, hogy milyen művelési ágba tartozik, avagy kivett területként tartják-e nyilván, a ráépített lakó- és gazdasági épülettel (épületcsoporttal) együtt alkot önálló ingatlant, amelyre a tulajdonszerzés feltételeit az Ftv az általános szabályok alóli kivételként rendezi.

E szerint a tanya általános érvénnyel, szabadon forgalomképes: mint termőföldnek nem minősülő ingatlan tulajdonjogát nemcsak a belföldi magánszemély szerezheti meg, hanem a tagállami állampolgár és az EU tagállamaiban, illetve az Európai Gazdasági Térségről szóló Megállapodásban részes államban, továbbá a nemzetközi szerződés alapján velük egy tekintet alá eső államban bejegyzett jogi személy, vagy jogi személyiség nélküli szervezet. (88/A. § /1/)

A nemzeti elbánás biztosítása címén, a felsorolt jogalanyok – vagyis egy magánszemély, illetve jogi személy, avagy nem jogi személyiségű szervezet – bármely számú tanya tulajdonjogát, a belföldi személyekkel azonos feltételekkel, engedély nélkül megszerezhetik, ha a tanyákhoz tartozó termőföld, egyenként számítva, nem haladja meg a 6000 négyzetmétert.

A hatályos jogi rendezés, az értékalapú birtokpolitika mércéje szerint, két okból szorul változtatásra. Egyfelől, a termőföld birtoklásához fűződő közérdek és a földtulajdon szociális kötöttsége, illetve monopólium minősége szempontjából aligha tartható az a közhatalmi döntés, amely a tanyát a „nem termőföld jellegű ingatlanok” közé sorolja.

Ennek eleve ellentmond a tanya törvényi fogalma, amelyen belül döntő annak mezőgazdasági rendeltetése: a rajta létesített lakó- és gazdasági épület (épüle csoport) a növénytermesztést és állattenyésztést, továbbá az ezekkel kapcsolatos termékfeldolgozást és terméktárolást szolgálja. Ezen felül, a tanyán emelt építmények alkotórészi kapcsolatban állnak az ingatlannal, amely rendszerint, valamely művelési ágnek megfelelő termőföld, kivételesen, pedig, kivett terület. Termőföld nélkül a tanya létre sem jött volna

Ugyanakkor, téves és századunk változó körülményei alapján elfogadhatatlan szemlélet az, amely a 6000 m² térmértékig a termőföldet olyannyira nem tekinti társadalmi használati értéknek, hogy az még a földtulajdonszerzés általános szabályainak az alkalmazását sem kívánja meg. E felfogással szemben nyilvánvaló, hogy – a globális éghajlatváltozás és a kényszerű népesség migráció hatásaként – a tanya a termőföld különböző művelési ágaihoz képest nem kisebb, hanem nagyobb értéket képvisel. Soktényező rendeltetése – multifunkcionális minősége – ugyanis, tulajdonosa számára nemcsak a mezőgazdasági termelés tetszőleges folytatását teszi lehetővé, hanem – annak akár teljes mellőzésével is – biztonságos, természetközeli környezetbe illeszkedő, ideiglenes vagy állandó lakó- avagy üdülőhelyül szolgálhat. A mai vidék lakosságának az egyharmada az ezer népességfőt meg nem haladó kistelepüléseken és tanyákon él.

A tanyarendszer – gazdasági, társadalmi, kulturális, infrastrukturális és egyéb – fejlesztése a vidék XXI. századi fenntarthatóságának egyik kulcseleme. Ez önmagában is megköveteli, hogy a tanyarendszer termőföldalapját az Ftv valós értéke és társadalmi használati értéke alapján kezelje, ehhez képest, pedig, ésszerűen korlátozza a tanyák tulajdonjogának újraelosztását, ingatlanforgalmát. Ennek elemi feltétele, hogy a tanyák adásvétele a tulajdonszerző személyes szükségleteinek a kielégítését szolgálja, a nyereségszerző spekulációk kizárásával.

Ennek tesz eleget az Ftv módosítása azzal, hogy a jövőben, belföldi és uniós illetőségű magánszemély egyaránt, csak egy tanya tulajdonához juthat, ugyanakkor a tanyához tartozó termőföld területét a jogszerzőt megillető, törvényes tulajdonszerzés mértékébe be kell

számítani. Mivel a jogszerzés – az Ftv 5. § (1) bekezdésével összhangban – személyhez és nem családhoz kötött, az új rendezés messze figyelembe veszi a jogszerző lakás- vagy üdülési célú igényének a méltányos kielégíthetőségét. (Egy négytagú család, a törvény szerint, saját szükségletére akár négy, önálló tanyát vásárolhat)

Másfelől, a hatályos Ftv, a tanya nem termőföld minőségű ingatlanná minősítésével, megkerülte a Csatlakozási Szerződés által biztosított átmeneti mentességet, amely a külföldi és a jogi személyek termőföldtulajdonszerzési tilalmának átmeneti fenntartását hét évre kikötötte a Magyar Köztársaság javára.

Azzal, hogy a tanya, a hozzá tartozó termőföld legfeljebb 6000 m² térmértékéig, a földtulajdonszerzés szempontjából nem a termőföld forgalom, hanem az ingatlanszerzés hatálya alá tartozik, 2004 V. 1-jétől – a nemzeti elbánás szavatolása címén – a szerzőképességi korlátok elhárultak nemcsak az uniós állampolgár előtt, hanem az ilyen jogi személlyel, sőt az EGT és nemzetközi szerződés alapján velük egy tekintet alá eső jogi és nem jogi személyiségű szervezettel szemben is.

Ehhez képest, a tanyákhoz tartozó – országosan nem lebecsülhető – termőföldalap tulajdonjogát, az Ftv alapján, csaknem bármely – uniós illetőségű, avagy jogi értelemben külföldinek minősülő – jogi és nem jogi személy szervezet annak ellenére megszerezheti, hogy a Csatlakozási Szerződés nem nyitott utat sem a belföldi, sem az egyéb jogi személyek termőföld tulajdonszerzésének. Az Ftv tanyára irányadó jogintézménye, valójában, fikcióvá tette a Csatlakozási Szerződés szerzési tilalomról szóló derogációját. Ez is közrehatott abban, hogy 2005-től a hazai külterület 28 százaléka jogi személyek, köztük külföldiek tulajdonában áll.

Az Ftv jelen módosítása a fenti jogsértést – amely a Csatlakozási Szerződést, annak kiterjesztő jogértelmezésével, lerontotta – megfelelően orvosolja azzal, hogy a derogáció lejártáig sem belföldi, sem más illetőségű jogi személy a tanyára nem szerezhet tulajdonjogot.

Az Ftv 7. § (2) bekezdéséhez:

Az Ftv 3. § o/ pontjának hatályon kívül helyezéséből és az ahhoz fűzött jogi indokokból következik, hogy a Csatlakozási Szerződés, a külföldi és jogi személyek földtulajdonszerzésére előírt, hét évi átmeneti tilalom alól adott, kivételes földtulajdon - szerzési jogcímet kizárólag az önfoglalkoztató mezőgazdasági termelő, mint tagállami állampolgár javára biztosítja.

Emiatt a nemzeti elbánást szavató, földtulajdoni szerzőképesség nem illeti meg azt a tagállami állampolgárt, aki nem önfoglalkoztató gazdálkodóként, hanem önálló vállalkozóként kíván letelepedni és mezőgazdasági tevékenységet folytatni hazánkban. A törvényhely módosítása pontosítja azt a jogalanyi kört, amely törvényesen élhet a Csatlakozási Szerződés által a javára nyújtott, kivételes kedvezménnyel, amelyből viszont, kizárja azokat a gazdasági szereplőket, akikre a kedvezményes elbánás nem vonatkozik.

Megjegyzendő, hogy a Csatlakozási Szerződés, a Római Szerződés II. fejezetében biztosított, a letelepedés és a vállalkozás szabadságát érvényesítő, 43.-44. cikkeiben foglalt rendelkezésektől és az e körben követett tagállami gyakorlattól eltérően járt el, amikor a – kivételesen kedvezményezett – tagállami állampolgár magyarországi földtulajdon szerzéséhez a jogosult személy letelepedési szándéknyilatkozata alapján előírta a tulajdonszerzési képesség elismerését. Az EU Alkotmányos Chartája és az arra alapított joggyakorlat, ugyanis, a fogadó tagállamban az uniós állampolgár tényleges, bizonyított letelepedéséhez fűzi – bármilyen rendeltetésű ingatlan tekintetében – a nemzeti elbánás szerinti tulajdonszerzési képesség keletkezését, amit nem helyettesíthet olyan jognyilatkozat, amely szerint a jogalany, a jövőben, le kíván telepedni a fogadó tagállam területén. A szándéknyilatkozat alapján beállt, dologi hatályú földtulajdonszerzés – amint ez az Ftv 8. § bonyolult és eleve működés-zavarokkal terhelt rendelkezéseiből is kitűnik – olyan függő jogi helyzetet teremt, illetve a közérdek sérelmével jár, amit a jogalkalmazás nem képes megfelelően kezelni.

A Csatlakozási Szerződésnek ez – a közösségi jogba ütköző – tartalma, azonban, a nemzetközi szerződés beállt joghatálya és kötőereje miatt, az Ftv számára is kötelező érvényű, tehát a jogalkotó azt nem módosíthatja.

Az Ftv 8/C. § (5) bekezdéséhez:

A törvény a tagállami polgár földtulajdonszerzési feltételeinek felróható megszegését, illetve meghíúsulását, 2006. végéig bírságolással szankcionálta. Ezt a 2006. évi CIX. törvény 60. § /4/ a/ pontja 2007. január 1-jétől hatályon kívül helyezte. A szankció fenntartása továbbra is indokolt, mert e nélkül a törvényben nincs közhatalmi eszköz, ami a tagállami polgár törvényes kötelezettségének teljesítését kikényszeríthetné. Ezzel egyidejűleg, a kiszabott bírság eredménytelensége esetén, célszerű, hogy a tagállami polgár által, a jogszabály sérelmével, illetve törvényes kötelezettségeinek megszegésével szerzett termőföld tulajdonjogát az állam, végső szankcióként, elvonja tőle, az egyoldalú, címzett nyilatkozatával gyakorolható vételi joggal.

Az Ftv 8/C. § (6) bekezdéséhez:

A változtatás az Ftv 8/C. § (5) bekezdésébe beillesztett új jogintézményből, a bírságolás eredménytelensége esetén az állami vételi jog gyakorlásának lehetőségéből, okszerűen következik.

Az Ftv 10. § (1) és (2) bekezdéséhez:

A hatályos törvény, az Ftv korábbi elővásárlási sorrendjének 2002. szeptemberétől megváltoztatása óta, a jogosultak csoportjaiból első helyre teszi a haszonbérlet, a felesbérlet és részesművelőt akként, hogy velük azonos ranghelyen áll a jogi személy vagy jogi személyiség nélküli más szervezet helyben lakó természetes személy tagja, illetve helyben lakó részvényese. A helyben lakó 3. § m/5. pontjában írt fogalmával összevetve, azonban, e rendelkezés, az utóbbi jogalanyi körnél nem jelenti a helyben lakás követelményét, hanem azt, hogy a jogi személy bárhol – esetleg állandó jelleggel külföldön – lakó és a föld fekvése szerinti településen soha nem letelepült cégtulajdonosa az elsőbbségi jogosultja az elővásárlási jognak.

Ténylegesen, ez az elsőbbségi jog a termőföldalap meghatározó részére a nagyüzemek cégtulajdonosainak a törvényben szavatolt, várományi jogát jelenti a földtulajdonjog néhány éven belül megszerzésére. A haszonbérlet a földalapnak 50 százalékára terjed, vi-

szont a szántóknál, mint a legértékesebb, intenzív művelési ág nál, ez az arány 69%. A szövetkezetek 93%, a nem jogi személy társaságok 85%, a jogi személyiségűek 60%, míg az egyéni gazdaságok 35% arányban bérlik földjeiket.

A felesbérlet és a részesművelés e szempontból elhanyagolható, mert – a haszonbérlethez képest – kiegészítő földhasználati jogcímek, a korlátlan üzemméret kialakításának jogi biztosítékai. Az elővásárlási jog hatályos rangsora, tehát, túlnyomó mértékben, a gazdasági társaságok és a szövetkezetek, vagyis a nagyüzemek tulajdonosait kívánja az általuk bérelt, illetve a Nemzeti Földalap által értékesített föld tulajdonához juttatni.

Az elővásárlásra jogosultak sorrendjének megváltoztatását az értékalapú birtokpolitika közérdekű célja indokolja, amely a mezőgazdaság fenntarthatóságát, a föld eltartó képességét és a foglalkoztatottság javulását a helyben lakó, természetes személy gazdálkodók és vállalkozók földhöz juttatásával kívánja biztosítani. Ennek megfelelően, az Ftv módosítása, a rangsor első helyén szereplő haszonbérelő, felesbérelő és részesművelő esetében sem tekinthet el a helyben lakás követelményétől.

Az egyes, jogosultként elismert gazdálkodói csoportokra meghatározott törvényi mérce és a sorrendiség a jogi és nem jogi személyiségű szervezetek természetes személy cégtulajdonosainak terhére nem jelent hátrányos megkülönböztetést, mivel a helyben lakás és az igazolt mezőgazdasági tevékenység alapján ők is jogosultak az elővásárlásra. A rangsorban való hátrább sorolásukat a családi gazdálkodóval, az östermelővel és az egyéni mezőgazdasági vállalkozóval szemben, az esélyegyenlőség érvényesítésének közcélja indokolja, mivel a nagyüzemi cégtulajdonosok tőkeereje, rendszerint, nagyságrendjében meghaladja az elővásárlásra jogosult többi gazdálkodót, ami miatt az utóbbiak földtulajdonszerzése eleve meghiúsulna.

Az elővásárlásra jogosultak körében új szereplő a helyi önkormányzat, amely közérdekű célokra és közhasznú tevékenységek biztosítására gyakorolhat elővásárlási jogot. Földtulajdon szerzésének törvényi feltétele, hogy – mind az állami földtulajdon, mind a

magántulajdonú föld megvásárlása esetén – a tulajdonába kerülő földet közcélra lekötött vagyonként, elidegenítési és terhelési tilalom kikötése mellett hasznosítsa.

Az Ftv módosítása, e körben is érvényesíti a földtulajdonszerzés általános követelményét, ami a szerzőképességet – a földtulajdon társadalmi rendeltetésének megfelelően – a tulajdonszerző természetes személy igazolt mezőgazdasági tevékenységéhez köti.

Az Ftv 11/B. szakaszához:

Az ártéri haszonterület, mint az ártéri tájgazdálkodás földalapjául szolgáló, sajátos művelési ág kialakításának, az Ftv 3. § a/ pontjának kiegészítésére felhozott indokokon túl, a következők figyelembe vétele szükséges:

Az ártéri földhasználat földviszonyaink jövőjében egy új típusú gazdálkodás, az ártéri tájgazdálkodás alapját biztosítja. Az utóbbi jogi fogalmát az Országos Területrendezési Tervről rendelkező 2003. évi XXVI. törvény határozza meg (2. § 1.). Ezen túl viszont, sem e gazdálkodási mód közgazdasági és jogi szabályozóit, sem földhasznosításának a Földtörvénybe illeszkedő rendjét, valamint a közösségi és a nemzeti agrártámogatásának feltételeit, a jogalkotó még nem szabályozta.

Az ártéri tájhasználatba illeszkedő földhasználat nemcsak atipikus a jogrendszerünkben ismert földhasználati alakzatokhoz képest, hanem különös minőségi jegyei miatt a megszilárdulásához nem mellőzhető, hogy a földhasználat általános szabályain túl az Ftv – keret-jelleggel – néhány speciális szabállyal szavatolja az ártéri földhasználó közérdekű kötelezettségeinek teljesítését, másfelől termelői és beruházói biztonságát. Nevezetesen:

Az Ftv és az ingatlan-nyilvántartásról szóló törvény szerinti művelési ág kategóriák – az e kérdésben már kifejtett okokból – nem alkalmazhatók az ártéri földhasználatra, emiatt itt az ártéri haszonterület törvényi fogalmának a bevezetése szükséges.

Bár az ártéri földhasználó az egyes ártéri szintek élőhelyei által nyújtott haszonvétel lehetőségeit a táj-, a környezet- és a természetvédelem követelményeinek alárendelten gyakorolja, tájgazdálko-

dása pedig nem árutermelésre és az így elérhető nyereségszerzésre irányul, az egyes ágazati jogszabályok ennek ellenére – mivel nem számolhattak e gazdálkodási típussal – vele szemben is egyoldalúan a nyereségorientált növény- és állattenyésztés közigazgatási korlátozását vagy tiltását érvényesítő normákat alkalmazzák.

Részben, a különböző ágazati szempontok egységesítése (vízügy, erdőgazdálkodás, föld-, természet- és környezetvédelem), részben, pedig – a negatív tartalmú, a társadalmi közérdeket védő norma- rend ellensúlyozására – az ártéri földhasználó javára a tevékenységét pozitív (megengedő, támogató) normákkal segítő jogrend kialakítása indokolja e földhasználó sajátos jogállásának a Földtörvényben való rögzítését.

Az ártéri földhasználat a többfunkciós, ökoszociális gazdálkodás modelljén alapul, amely a termelési eredménnyel azonos igényként kezeli a gazdálkodói környezet, az élőhelyek oltalmát és a gazdálkodással összefüggő társadalmi szükségletek kielégítését. (Foglalkoztatási és megélhetési biztonság, népességmentartás, hagyomány, kultúra, értékrend megőrzése stb.) Az ártéri földhasználó a tájgazdálkodással közhasznú többletteljesítményt nyújt a társadalomnak (a közgazdaságtan által is nevesített „közjavak” – public goods – formájában), amit az államnak közérdekből, anyagilag és erkölcsileg egyaránt el kell ismernie. Az ártéri földhasználó – az államot részben tehermentesítő – vízügyi közfeladatot teljesít, ugyanakkor céltudatos, természetkímélő gazdálkodása a természet, a környezet és a táj védelmét, tehát a fenntartható fejlődést szolgálja.

Mivel az ártéri tájgazdálkodással vállalt vízügyi funkciók közfeladat minősége nem vitatható, az állam képviselőjében eljáró Kormány részére nem nyílik mérlegelési jogkör arra nézve, hogy vajon az ártéri földhasználót segítheti-e normatív eszközökkel és anyagi támogatással a vízgazdálkodási közfeladat teljesítésében, vagy sem. E kérdést a vízgazdálkodásról szóló törvény, kötelező erővel eldönti: e jogalany is az állami közfeladat végrehajtásának rendszerébe illeszkedik be, ezért a Kormány, illetve a KVvM miniszter köteles őt is minden intézményi eszközével segíteni a közfeladat eredményes teljesítésében. (1995. évi LVII. tv. § (1) a/ és b/ pontja; /2/)

A természetvédelmi törvény, pedig – a természetkímélő gazdálkodás folytatása, valamint az élőhely rekonstrukciója, kialakítása cí-

mén – nemcsak kötelezővé teszi az ilyen teljesítményt nyújtó ártéri földhasználó állami támogatását (adókedvezmény, hitelrendszer stb. formájában), hanem a javára megkülönböztetett kezelést, pozitív diszkriminációt ír elő. (1996. évi LIII. tv. 71. § (1) és /2/)

Az ártéri földhasználat sajátos társadalmi rendeltetését, részben, a konkrét közfeladatokat felvállaló minőségét (vízügy), részben, pedig a természetkímélő tájgazdálkodás és környezetvédelem általánosan nevesített követelményeinek általa teljesítését (természetvédelem) a Földtörvénynek azzal kell megjelenítenie, hogy a földhasználók jogalanyi köréből – közhasznú, közérdekű alaptevékenysége és az egyéb funkciói ennek való alárendeltsége által egyaránt meghatározott sajátos jogállása alapján – külön kiemeli az ártéri földhasználatot.

E jogi megkülönböztetés a földhasználat keret-jellegű normáinál azért nem mellőzhető, mert e nélkül a közgazdasági és jogi szabályozók a gazdálkodási és földviszonyokban az ártéri földhasználót minden tekintetben azonos mérce alá vonják a nem ártéri (a vízgazdálkodási kötıtségeknek és a természet-környezetvédelem korlátainak, tilalmainak nem alárendelt, az iparszerű földhasználat rendszerében nyereségszerző árutermelésre szakosodott) földhasználóval.

Az „egyenlő mérce”, viszont, ez esetben az ártéri földhasználó terhére, a gazdálkodása és jogállása csaknem minden összefüggésében súlyos hátrányokkal járó, indokolatlan megkülönböztetésre vezet. (Negatív diszkrimináció.) A következmény, tehát nem pusztán a joghatékonyság csődje, hanem intézményi működészavar. Az ártéri földhasználat jogi kereteinek megfelelő kiépítése nélkül nemcsak e földhasználó esélyei semmisülnek meg, hanem a táj- és földhasználat-váltás, az árvízvédelem korszerűsítése és a vidékfejlesztés stratégiája, tehát alapvető közérdekek hiúsulnak meg, az egész társadalom kárára.

Az FTV III. fejezete „A termőföldek használata” cím alatt elsősorban nem a földhasználat gazdálkodási típusairól, hanem az eltérő használatok jogcímeiről, vagyis a nevesített jogintézményekről szól. (Haszonélvezeti jog és földhasználati jog szerződéssel való alapítása: 11. § (1); haszonbérlet: 12-22. §; feles bérlet: 24. §; részes-

művelés: 25. §.) E rendszertani megoldás, azonban, semmilyen vonatkozásban nem gátolja, hogy az Ftv egy merőben új gazdálkodási típus, az ártéri gazdálkodás földhasználatának alapjogviszonyát keret - jelleggel meghatározza és az erről rendelkező szabályokat a termőföldek használatáról szóló fejezetében helyezze el.

Egyfelől, ugyanis, e fejezet nemcsak a földhasználat eltérő jogcímeire terjed ki, hanem az azokon túlmutató, általános jogtechnikai kérdéseket is átfogja. (Lásd a 25/A - D. szakaszokban szabályozott földhasználati nyilvántartást, amelynek többszöri módosítása a technikai kérdéseken messze túlnövő anyagi joghatásokra is kiterjedt.)

Másfelől, az Ftv földhasználati fejezete is számol a közösségi jogharmonizációs kötelezettségünk itt lecsapódó követelményeivel, illetve az uniós tagságunkból eredő – nem a földhasználat jogcímeit érintő – modernizációs törekvésekkel. (Pl. célszerűen a „használati jogok” alcím rendezési körébe került a földhasználattal összefüggésben nyújtott költségvetési támogatás igénybevételének feltétele, a földhivatali nyilvántartás kötelezettségének kiterjesztése a bármely jogcímű földhasználatra. – 11/A.§.)

A fentiek alapján, az ártéri földhasználat új intézményének az Ftv III. fejezetébe, azon belül a „Használati jogok” alcím alá beillesztése, egyértelművé teszi, hogy az ártéri földhasználat alapjogviszonyának rendezése az Ftv egyéb földhasználati szabályaival a különös és az általános viszonyában áll. Az ártéri földhasználó Ftv 11/B szakaszában meghatározott jogállása, ugyanis nem változtat azon, hogy e földhasználatra is kiterjednek az Ftv V. fejezetében (A termőföld hasznosítása és védelme) és VI. fejezetében (A talaj védelme) nevesített földhasználói jogok és kötelezettségek.

Mivel az ártéri földhasználat szabályozása során, az Ftv keret-jellegű normái nem terjedhetnek túl az alapjogviszony tisztázásán, az ártéri földhasználó jogállásának részletes rendezését – tehát a keretszabályozás következetes végrehajtásának biztosítását – az erre felhatalmazott miniszterek rendeletalkotásának kell teljesítenie.

A jogviszony tárgyára figyelemmel, az ártéri földhasználat részletes szabályait a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter, valamint

a környezetvédelmi és vízügyi miniszter együttes rendeletében kell megállapítani. Az utóbbi jogforrásnak minden olyan kérdés megoldására ki kell terjednie, amelyek részben az ártéri földhasználó közérdekű tevékenységének az állami támogatását igénylik, részben pedig – az alapjogviszony tekintetében – az eltérő ágazati normák összehangolását, a jogegységre törekvő jogalkalmazást szolgálják.

Az Ftv 21. szakaszához:

Az előhaszonbérleti jog gyakorlása hatályos sorrendjének megváltoztatását és az egyes jogalany csoportokon belül, a joggyakorlás feltételeinek meghatározását, ugyanazok az indokok alapozzák meg, amelyek az Ftv 10. § szerinti elővásárlási jogok sorrendiségének a változtatását szükségessé teszik.

A hatályos Ftv 21. § /1/ a/ pontja az előhaszonbérleti jog gyakorlására elsődlegesen nemcsak a volt haszonbérlet jogosítja fel, hanem – vele egy sorban – azt a személyt is, akit a volt haszonbérlet azon a címen jelölhet ki, hogy ő maga, tehát a haszonbérlet, a tulajdonos hozzájárulásával ültetvényt telepített, vagy halastavat létesített. Tartalmát tekintve, e jogintézmény azt jelenti, hogy a volt haszonbérlet az előhaszonbérleti jogát, a törvény erejénél fogva engedményezheti a mező- és erdőgazdasági, illetve halgazdasági beruházóra, a tőkebefektetőre, függetlenül attól, hogy az belföldi vagy külföldi jogalany, milyen cégtípust működtet, folytat-e igazolt mezőgazdasági tevékenységet, és ha igen, van-e székhelye a haszonbérlet föld fekvése szerinti településen, vagy nincs.

Az értékalapú birtokpolitika közcéljaival merőben ellentétes a tőkeerős – rendszerint külföldi illetőségű – befektetők számára előhaszonbérleti jog nyújtása, pusztán a tőkeberuházás címén, ami egyidejűleg várományi jogot szavatol részükre a haszonbérlet föld tulajdonának jövőbeli megszerezhetőségéhez. Emiatt, e jogcímet a törvényi rangsorból ki kell iktatni.

A (2) bekezdésben szereplő jogosultakat érintő módosítást, az a/ pont esetében az indokolja, hogy a jogszerzés, illetve a joggyakorlás szempontjából a családi gazdálkodóval azonos jogállásúnak kell tekinteni a gazdálkodó család tagjait. A c/ pont esetében, pedig, a módosítás következetesen érvényt szerez annak a követelménynek, hogy az Ftv csak mezőgazdasági alaptevékenységű – jogi személy vagy jogi személyiség nélküli – gazdálkodó szervezetet juttasson

földhasználathoz, amely a föld fekvése szerinti településhez a székhelyével kötődik.

A módosítás – az Ftv 21. § (3) bekezdés kiiktatásával – megszünteti az állattartó telep és a halastó üzemeltetőjét megillető, előhaszonbérleti jogot. Ennek alapvető indoka az, hogy a közösségi joggal harmonizált versenyjog a földviszonyokban is megköveteli a diszkrimináció tilalmának érvényesítését. Sem a földtulajdoni, sem a földbérleti piacon nem megengedhető, hogy a jogintézmények és a gazdasági szabályozók az egyes szereplők javára – más szereplők hátrányára – megkülönböztetett előnyöket, kedvezményeket biztosítsanak a földhöz jutás tekintetében.

Ha a jogalkotó az elővásárlás és az előhaszonbérlet törvényi rangsoránál az egyes gazdasági szereplők gazdálkodási státusa alapján kíván differenciálni, úgy eleve az esélyegyenlőség biztosításának – jogtalan és méltánytalan – feladását kell felvállalnia. Jelen esetben, az állattartó üzem és a halgazdaság indokolt földszükségleteivel szemben bármely más ágazat, illetve gazdálkodó csoport (pl. biogazdálkodás, zöldség- és gyümölcsstermesztés, szántóföldi növénytermesztés stb.) kellően alátámaszthatja a saját indokolt földigényét, illetve kielégítésének a többi szereplő szükségletei elé besorolását.

Másfelől, mindkét kedvezményezett gazdálkodási szektor földbérleti – illetve a várományi jog közbeiktatásával – földtulajdoni igénye mögött a külföldi tőkeerő földtulajdoni monopólium megszerzését célzó gazdasági expanziója húzódik meg: az állattartó telepek és a halgazdaságok zöme külföldi tulajdonban áll, így a – közösségi joggal ellentétes – előhaszonbérleti kiváltságuk megfosztja a helyben lakó magángazdákat és egyéni vállalkozókat a földhöz jutástól.

Az Ftv 22. szakaszához:

A Csatlakozási Szerződés csak a földtulajdoni piacra, közelebről a jogi személyek és a külföldiek földtulajdon szerzésére kötött ki átmeneti mentességet, míg a földbérleti piacon, uniós tagságunk kezdetétől fogva, a szerződésnek a közösségi jogból eredő követelményeit kell érvényesítenünk. Ez, egyebek közt, azt jelenti, hogy az Ftv a földhaszonbérlet szabályozásánál, valamennyi piaci szereplő számára azonos feltételeket köteles biztosítani a földhaszonbérleti szerződés tartalma tekintetében, így különösen a haszonbérlet időtartama és a haszonbérlehető terület nagysága meghatározása során.

Az Ftv a fenti törvényességi igénynek részben eleget tett a haszonbérleti időtartam szabályozásánál azzal, hogy a Magyar Állam és az önkormányzatok haszonbérletre irányadó, korlátlan időkedvezményét megszüntette. Ugyanakkor, e körben, a 10 évi, majd 20 évre emelt maximális időtartam alóli kivételként, a Magyar Nemzeti Földalap Kht., mint haszonbérbe adó által kötött szerződés javára, bevezette az 50 évi maximális időtartamot. E rendelkezést – amely nem indokolt, pozitív diszkriminációt nyújtott az NFA haszonbérleti kedvezményezettjeinek – a 2007. évi XVII. tv. 82. § (2) d/ pontja 2007. IV. 7. napjától hatályon kívül helyezte.

Nem változtatott, viszont, az Ftv a haszonbérlehető terület nagyságának az uniós tagságunk létrejötte előtti szabályain. Ezek szerint, míg a belföldi és külföldi magán – és jogi személy – az utóbbiak közül a Magyar Állam és az önkormányzatok kivételével - legfeljebb 300 ha nagyságú vagy 6000 AK értékű termőföldet haszonbérlehet, gazdasági társaság és szövetkezet esetén a megengedett, legnagyobb térmérték 2500 ha vagy 50 000 AK értékű termőföld. E korlátozás szempontjából figyelmen kívül kell hagyni azt a termőföldet, amelyet a szövetkezet a tagjától, illetve a gazdasági társaság a tagjától, vagy névre szóló részvénye tulajdonosától, illetve a Magyar Nemzeti Földalap Kht.-tól haszonbérlel.

A két, nagyüzemi földhasználó cégtípus térmértéki kiváltsága a termőföld haszonbérleténél súlyosan hátrányos megkülönböztetést okoz a földhaszonbérleti piac természetes személy szereplőivel szemben. Míg a magánszemély haszonbérlete – a haszonbérelő tőkeerejétől és gazdálkodási lehetőségeitől függetlenül – nem haladhatja meg a 300 hektárt, a GT és a szövetkezet esetében még az ennek nyolcszorosát is meghaladó térmértéki korlát is elesik, különösen az NFA haszonbérleti földjuttatása során, amivel a nagyüzem mérete korlátlanul növelhető.

A fenti diszkrimináció nemcsak a földbérleti piac szereplőinek jogegyenlőségét sérti, hanem a hazai és a közösségi versenyjog alapszabályait is ütközteti. Az Alkotmány szerint, állami feladat a vállalkozás jogának és gazdasági verseny szabadságának a biztosítása. (9.§ /2/) Másfelől, az általános egyenlőség, az Európai Közösségek Bírósága által is elismert alapjog, amelyet a gyakorlat – a Római Szerződés 4. cikke alapján – kiterjeszt az azonos versenyfeltételek

biztosításának a követelményére is. (Lásd pl. a megkülönböztetés tilalmát a C-117-76. és a C-16-77. számú egyesített ügyekben. 1977/ECR I-1753, 7. pont)

A közösségi jog általános jogelvein túl a Csatlakozási Szerződés termőföldre irányadó jogalapja, a Római Szerződés 56-57. cikkében foglaltak is tiltják a tőke szabad áramlásának – jelen esetben a földtőke haszonbérleti szerződéssel hasznosíthatóságának – mind a diszkriminatív, mind a nem diszkriminatív korlátozását. Az Ftv, e területen az uniós tagságunk létrejötte előtti jogállapot fenntartásával, valójában mulasztásos törvénysértést valósít meg, amelyet a kötelező közösségi jogharmonizáció alapján orvosolni kell. Az Ftv hatályos rendezése, tehát e kérdésben, nem tartható fenn.

A haszonbérlehető terület nagysága tekintetében, a piaci szereplők jogegyenlőségének helyreállítására, alapvetően két megoldás kínálkozik.

Egyik jogi lehetőség a földbérleti piac valamennyi szereplője javára a gazdasági társaság és a szövetkezet mai térmértéki kiváltságának a kiterjesztése, tehát a felső határnak általános érvénnyel, 2500 hektárban rögzítése. Ez, viszont, még a jogegyenlőséget is csak részben érhetné el, mert a természetes személyeknél nincs jogcím a mérték további növeléséhez.

Tartalmát tekintve, e lépés a földbérleti piac teljes liberalizálását teljesítené, ami ellentétes az értékalapú birtokpolitika – általános indokolásban kifejtett – közcéljaival. Egy ilyen változtatás kizárólag a tőkehasznosítás magánérdekének és az üzemméretek korlátlan kiterjesztésének kedvezne, elsősorban a külföldi agrártőke spekulációs nyereség igényeinek a szolgálatában. A nemzeti elbánás címén, ugyanis, a 2500 ha térmérték – az Ftv 23. § szerinti, jelenlegi 300 ha módosításával - a külföldi magán- és jogi személy haszonbérletét is megilletné.

Másik jogi lehetőség, a GT és a szövetkezet mai térmértéki kiváltságának kiiktatása oly módon, hogy a jogalkotó azt – főszabályként – leszállítja a belföldi magán- és jogi személyek általános haszonbérleti térmérték maximumára, vagyis legfeljebb 300 ha nagyságú vagy 6000 AK értékű termőföld haszonbérletére.

Az Ftv módosítása az utóbbi jogintézményt alkalmazza azzal, hogy ez a területnagyság, mindkét fenti cégtípusnál, legfeljebb addig a termértékig növelhető, amelyet a mezőgazdasági üzemek jogállásáról megalkotandó törvény a nagyüzemek számára felső üzemméretként meghatároz. Ugyanakkor, a termérték növelési lehetősége – a fenti korláton belül – csak olyan haszonbérletnél megengedett, amelyet a GT, illetve a szövetkezet igazoltan – a haszonbérelő cégnél – mezőgazdasági tevékenységet végző cégtulajdonosa (tagja) létesít földjének a saját cége számára haszonbérbe adásával. E rendelkezés célja annak ösztönzése, hogy a szövetkezés és a társasági cégtípusok jövőbeli formái döntően ne a nagyüzem bér munkásaira épüljenek, hanem saját tagjaik és tulajdonosaik tőkeerejét, azok személyes munkavégzésével egyesítsék, tehát a magánszemély gazdálkodók összefogása megjelenhessen a jogi személy cégtípusban.

Mivel az NFA Kht. haszonbérleti földjuttatása a földkészlet gazdálkodásnak, illetve a földhasznosításnak nem közérdekű céljait, hanem a haszonbérelő magánérdekét szolgálja, sem a nagyüzemi, sem a magángazdálkodó ilyen jogcímű földbérleténél nincs méltányolható indoka annak, hogy a maximális termértékbe való beszámítást az Ftv, ez esetben, mellőzze.

Megjegyzendő, hogy a GT és a szövetkezet jelenlegi termértéki kiváltságának megszüntetése a haszonbérletnél nem jelenti e jogalanyok szerzett jogainak a sérelmét. Egyfelől, ugyanis, 2004. május 1. óta a nagyüzemi termértéki kiváltság fenntartása az érintett jogalanyok részéről, bár nem jogellenes, a közösségi jog és az ahhoz igazodó Alkotmány mércéje szerint, az érvényes jogrendbe ütközik.

Ennek a jogi relevanciája az, hogy a közösségi és a hazai jogot egyaránt sértő jogállapotra nem lehet a jogszerzés igényét alapozni és e címen annak jövőbeli sérthetlenségét szavatolni, mert a jogsértő állapot ilyen joghatásának elismerése felülírná mind a közösségi jog, mind az annak elsőbbségét elfogadó magyar Alkotmány érvényét.

Másfelől, a haszonbérleti szerződésnél, a szerzett jog fogalmilag el-esik olyan értelemben, hogy ez esetben nem dologi hatályú jogcímről van szó – mint a földtulajdonnál –, hanem kötelmi jogcímről, amelyhez a szerződés időbeli hatályának korlátja is hozzátartozik. Az Ftv csak a határozott időtartamú haszonbérletet ismeri (13.

§ /1/), vagyis a meghatározott idő elteltével a szerződés megszűnik, amikor is a felek az akkor irányadó törvényi rendezés alapján köthetnek – a szükséges feltételek fennállása esetén – új szerződést. A „szerzett jog” figyelembe vétele, e jogviszonyban, az Ftv előhasznábérleti szabályainál érvényesül.

A mezőgazdasági üzemek jogállásáról szóló, a közel jövőben megalkotandó törvény, az üzemhez tartozó föld használati jogcímétől függetlenül – tehát földtulajdon és hasznábérlet esetén egyaránt – a jövőre nézve megszünteti a korlátlan üzemméret létesítésének és fenntartásának jogi lehetőségét. Ez együtt jár a nagyüzemi cégtípusok mai földhasznábérleti térmértékének a lényeges csökkentésével.

Ezzel összhangban szükséges, hogy az Ftv, már a mezőgazdasági üzemszabályozás bevezetése előtt, a földbérleti piac valamenynyi szereplőjére kiterjedően, egységesen és a közösségi joggal összhangban rendezze a hasznábérlet térmértéki kérdéskörét. A hasznábérlehető terület felső határának egységes rendezése, illetve a nagyüzem térmértéki kiváltságának a megszüntetése, jelentősen hozzájárulhat a – jelenlegi szűk kínálat miatt csaknem „befagyasztott” – földbérleti piac élénküléséhez, a kis- és középüzemek bérelt földterülethez jutásához.

Az Ftv 24. szakaszához:

A hatályos Ftv, a feles bérlet különös szabályainak megállapításán túl, elrendeli e földhasználati szerződéstípusra a földhasznábérlet szabályainak megfelelő alkalmazását. Kivételt tesz ez alól, azonban, a hasznábérleti jogviszony időtartamára és a hasznábérlehető terület nagyságára vonatkozó rendelkezések tekintetében, amelyek a feles bérletre nem vonatkoznak. E szerint, feles bérleti szerződést, a földbérleti piac bármely szereplője – bel- és külföldi, természetes és jogi személy – időkorlát nélkül, tehát határozatlan időre is, és térmértéki korlátozás nélkül köthet.

E jogintézmény, valójában, törvényi felhatalmazást jelent a hasznábérlet közérdekű korlátjainak a megkerülésére, tehát intézményi biztosíték a korlátlan üzemméret fenntartásához. A joggyakorlat szerint, ugyanis, ha a hasznábérlet Ftv 22. § szerinti terület maxi-

muma nem elégítené ki a haszonbérelő földszükségletét, úgy a szerződést feles bérlet, vagy részesművelés címén kötheti meg.

Ezzel, egyfelől, a földhasználó az eredeti ügyleti célját éppúgy elérheti, mint a haszonbérlettel, mert az egyetlen lényeges eltérés az, hogy a haszonbérleti díjat az utóbbi szerződéseknél természetben kell megállapítani. Ez, egyébként, tartalmában nem különbözik a haszonbérleti díjmeghatározás gyakorlatától, amely az étkezési búza aranykoronánként számított, tőzsdei árfolyama szerint rögzíti, pénzben, a haszonbért.

Másfelől, e kiegészítő földhasználati kötelmek jogcímei jogalapot adnak bármely termértékű földterületnek, tetszőleges időtartamú birtoklására, amely egyidejűleg – mind a külföldi, mind a belföldi jogalanyok részére, a várományi jog megteremtésével – szavatolja az elővásárlási jog és az előhaszonbérleti jog alapján a birtokolt föld tulajdonjogának jövőbeli megszerzhetőségét.

Az Ftv módosítása, a feles bérletnél és a részesművelésnél egyaránt, a földhasználatba való közjogi beavatkozás közérdekének tesz eleget, amikor megszünteti a termértéki és időtartambeli kiváltságokat jelentő jogcímeket, mert e nélkül a korlátlan mezőgazdasági üzemméret nem szorítható ésszerű határok közé, nem mérsékelhető a nagybirtokrendszer túlsúlya, a mezőgazdasági üzemszabályozás, pedig, célját és tartamát veszítené.

Az Ftv 24/A. § (2) bekezdéséhez:

A földhasználati jogcímeknek az értékalapú birtokpolitikát érvényesítő, a kis- és középüzemek megszilárdítását segítő törvényi szabályozása szükségessé teszi, hogy az Ftv egységesen, a közérdek közjogi korlátjainak alkalmazásával rendezze a földhasználat alapját adó terület használati időtartamának és a megengedett, legnagyobb termértékének a feltételeit, függetlenül a földhasználati jogcím sajátosságaitól. E követelmény a szívésségi földhasználatra is irányadó, mert e nélkül e jogintézmény törvényi felhatalmazást jelentene a földhasználat időbeli és termérték korlátjainak a megkerüléséhez.

Az Ftv 25. § (2) bekezdéséhez:

A módosítás indokai azonosak az Ftv 24. szakaszának módosításánál írott indokokkal.

Az Ftv földhasználati nyilvántartásához:

(25/A. § /6/; 25/C. § /1/ és /2/; 25/D. §)

Az Ftv 2007. évi módosítása megszüntette azt az érvénytelenségi okot, amelyet az Ftv 25/A. § (6) bekezdése a földhasználati szerződés bejelentésének az elmulasztójával szemben érvényesít. Ugyanebben a körben, megszüntette az ingatlanügyi hatóság (a földhivatal) arra fennálló kötelezettségét, hogy – az Ftv 25/C. § (1) alapján – értesítenie kell az ügyészt, ha az ellenőrzés során tudomására jut, hogy a földhasználati szerződést nem jelentették be. Végül – szintén a semmis tulajdonszerzési jogcímek körében – egészében megszüntette az Ftv 25/D. § jogintézményét.

Az utóbbi lényege, egyrészt, hogy a tulajdonszerzési tilalmak és korlátozások hatálya alá eső személyek, az őket érintő szerződést – ha az bármely, az ingatlannyilvántartásba bejegyezhető jogukra vagy kötelezettségükre kiterjed – kötelesek benyújtani az ingatlanügyi hatósághoz. Másrészt, a szerződés benyújtásának elmulasztását az Ftv a létre nem jött szerződés jogkövetkezményeivel sújtja: az ilyen szerződést nem létezőnek kell tekinteni, az ügyletkötő felek, pedig, a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint kötelesek elszámolni kölcsönös szolgáltatásaikkal. E jogintézményt az Ftv visszamenő hatállyal vezette be, így a bejelentési kötelezettség az 1994. VII. 27-től kötött, valamennyi szerződésre kiterjed.

Az Ftv 2007. évi módosítása a fenti szankciók megszüntetését azzal indokolja, hogy azok aránytalanul súlyosak, az ügyészségi gyakorlat, pedig, nem elég hatékony a semmisség jogkövetkezményeinek alkalmazásában. Valójában, a fenti semmisségi okok, illetve a létre nem jött szerződés intézményének törvényi eltörlése, hallgatólag orvosolja a jogellenes, a törvényi tilalmakba és korlátozásokba ütköző, 1994. VII. 27. óta napjainkig megkötött jogügyleteket, amelyek a földtulajdonszerzésből kizárt jogi személyek és külföldiek

javára, az Ftv megkerülésével, földtulajdont, illetve ahhoz fűződő várományi jogot biztosítanak.

Mivel hazai jogunk az átruházáson alapuló ingatlan tulajdonjog létrejöttéhez megkívánja a tulajdonjog ingatlannyilvántartási bejegyzését, a fenti, érvénytelenségi fogyatékoságban szenvedő szerződések mind addig nem vezethettek a földtulajdon keletkezéséhez, amíg az ingatlanügyi hatóság a jogszerzést a telekkönyvbe nem jegyzi be.

A hatályos Ftv épp az utóbbi jogi akadályt hárítja el a jogellenes, az Ftv tulajdonszerzési tilalmait és korlátozásait kijátszó szerződések elől. A 2004. július 27. óta fennálló semmisségi okok kiiktatásával, ugyanis, már semmilyen törvényi gát nem maradt földviszonyainkban az azóta kötött, jogellenes tulajdonátruházó szerződések közérdekű orvoslásához, a tilos szerződéssel célzott joghatások kizárásához, továbbá a külföldi tőkeerő spekulatív, nyereségszerző földtulajdoni terjeszkedésének a fékezéséhez.

Az Ftv 2007. évi módosításával előállt, új jogi helyzet megítélése során, nem hagyható figyelmen kívül, a Csatlakozási Szerződésnek a Magyar Állam terhére kikötött, szigorítási tilalma sem. E szerint „valamely tagállam állampolgára, illetve egy másik tagállam jogszabályai szerint létrehozott jogi személy, a mezőgazdasági földterület megszerzése vonatkozásában, nem részesíthető kedvezőtlenebb bánásmódban, mint amilyenben a Csatlakozási Szerződés aláírása napján részesült.”

A hazai jogalkotás hatáskörének ezt a megszorítását, az Ftv 2007. évi módosításával összevetve, nyilvánvaló, hogy – miközben az állami közhatalom már nem léphet fel újabb jogintézményekkel a jogellenes földügyletek közérdekű szankcionálása és közcélú felszámolása végett –, a jogrendszerből kiiktatta azt az egyetlen önvédelmi eszköztárt is, amely – a végrehajtás működészavarai mellett is – alkotmányos jogintézménye a közérdek érvényesítésének. Ezért a jogállamiság és az értékalapú birtokpolitika egyik, nem mellőzhető követelménye az Ftv 25/A.–25/D. szakaszaiban a 2007. évi módosítás által felszámolt jogintézmények, változatlan tartalommal, visszaállítása. Ezek jogalapja, ugyanis, alkalmas a vissza-

élések fékezésére, ugyanakkor, a joggyakorlat következetes szigora,
a szankciórendszer jövőbeli joghatékonyágát is javíthatja.

2007. évi..... törvény

az ingatlan – nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvénynek
az ártéri földhasználat ingatlan – nyilvántartásba bevezetését
célzó módosításáról

1. § Az ingatlannyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény (Inytv) 23. § (2) bekezdése, valamint a végrehajtásáról szóló 109/1999. (XII. 29.) FVM rendelet (Vhr) 49. § a következő rendelkezésekkel egészülnek ki:

Inytv 23. § (2) **A mező- és erdőgazdasági művelés alatt álló földet – a rendszeres földhasznosítási módra tekintettel, a természetbeni állapotnak megfelelően – szántó, rét, legelő, szőlő, kert, gyümölcsös, nádas, erdő, fásított terület és ártéri haszonterület művelési ágban, illetve halastóként kell nyilvántartani. Művelés alól kivett területként kell nyilvántartani a mező- vagy erdőgazdasági művelés alatt nem álló földet.”**

2. § Ez a törvény a kihirdetését követő 90. napon lép hatályba. A már folyamatban lévő eljárásokat, azonban, a korábbi rendelkezések szerint kell befejezni.

1. § Vhr. 49/A. § Ártéri haszonterület

(1) Ártéri haszonterület művelési ágban kell nyilvántartani az ártéri tájgazdálkodás céljára kijelölt területet, amely mély fekvésű területeken az ártéri természeti adottságokat hasznosító gazdálkodási rendszerben, a sajátságoknak megfelelő haszonvételt biztosít. (2003. évi XXVI. tv. 2. § 1. és 9. § /2/)

(2) Az ártéri haszonterület művelési ág kiterjed a mélyártér, az alacsony ártér, a magas ártér és az ármentes térszint élőhelyeihez kötött haszonvételek valamennyi területére (mocsár, bokorfűzes, láperdő, rétláp, puha- és keményfaliget, nyílt száraz gyepek, zárt száraz és félszáraz gyepek, üde lombos erdő), valamint a térszintek élőhelyhez nem köthető haszonvételeinek területére (mélyártéri energia-ültetvény, magas ártéri szántó, kert; az ármentes szinten lévő szántó és kert).

2. § A rendelet a kihirdetését követő 90. napon lép hatályba. A már folyamatban lévő eljárásokat, azonban, a korábbi rendelkezések szerint kell befejezni.

Indokolás:

A termőföldöl szóló 1994. évi LV. törvény (Ftv) termőföldnek csak az Inyvt művelési ág fogalmában szereplő kültéri földrészleteket, továbbá a halastót ismeri el. Az utóbbi nem művelési ág, hanem jogi értelemben sajátos dolog-összesség és terület. „Halastó az a vízi létesítmény, amelyet a vízügyi hatóság engedélyével haltenyésztésre használnak (üzemeltetik), ideértve a teletető és ivadéknvelő tavakat, valamint ezek tartozékait (pl. védtöltés, táp- és lecsapoló csatorna, a kiszolgáló épületek által elfoglalt területet is.” (Vhr 49. §)

Az Inyvt művelési ág fogalmával összevetve az ártéri haszonterület művelési ágnek, nem pedig „haszonvételi létesítménynek” minősül, mert akár az egyes ártéri szintek élőhelyeihez köthető, akár az utóbbiakhoz nem kapcsolódó haszonvétel-típusainál, a termőföldhöz való szoros – polgári jogi értelemben alkotórészi dologi – kapcsolata a meghatározó. Ehhez képest, az ártéri haszonvételeknek csak egyes fajtáinál, kivételesen szakad meg a termőfölddel való közvetlen kapcsolat. (A mélyártéri nyílt vízfelülete – mint élőhely, továbbá a mocsár és a láperdő esetén.)

Emellett, az ármentes térszínten, a haszonterületek nem az élőhelyekhez kötődnek. Ezért – a mozaikos tájszerkezetnek alárendelt és térmértéki korlátozásokkal is járó, sajátos földhasználat ellenére – a művelési ágakat e terepen a hagyományos kategóriák jelenítik meg. (Szántó, kert, gyümölcsös.) Az Ftv módosítását alátámasztó közgazdasági indokok alapján az utóbbi művelési ág kategóriákat is fel kell váltani az ártéri haszonterület ismérveivel. Mindez szükségessé teszi, hogy az Inyvt és a Vhr rendszerében az ártéri haszonterület művelési ággént jelenjék meg, míg azok a haszonvételi helyek, amelyek a földhasznosításhoz képest atipikusak (ld. a mélyártér egyes haszonvételeit), néhány kivételtől eltekintve, a főszabály alá tartozzanak.

Például, a mocsárnak – a halastóhoz hasonlóan – mint művelési ágnak, nem lehet minőségi osztálya és aranykorona értéke, mert nincs tiszta jövedelem fokozata. A halastónál az Ftv a minőségi osztályba sorolást úgy oldotta meg, hogy előírta a halastó AK értékének a szomszédos tábla AK értékének megfelelő megállapítását. A kárpótlásról szóló jogszabályok szerint, pedig, a halastónál a község legalacsonyabb szántó AK értékével kell számolni.

A Nemzeti Földalap vagyon-nyilvántartásának, vagyonkezelésének és hasznosításának részletes szabályairól szóló 17/2002. (II. 18.) Kormányrendeletet módosító 101/2002. (V. 5.) Kormányrendelet 7/C § (2) bekezdése szerint, a halastó értékét számított aranykorona (AK) értékkel kell meghatározni. A számított AK érték a közvetlenül szomszédos termőföldek AK értékének számtani átlaga. A kalkulatív földértékbecslés és -számítás módszerei, tehát széles körben lehetővé teszik, hogy az ártéri haszonterület, mint művelési ág, bármely típusa (még ha az rendhagyó is) a művelési ág minősítés valamennyi szempontját kielégítve beilleszkedjék az egységes ingatlannyilvántartás rendszerébe.

A Vhr 49/A. szakaszának, további szakmai kifejtést és a művelési ág minősítését megalapozó támpontjait, az ártéri földhasználó jogállásáról rendelkező FVM és KVvM együttes miniszteri rendeletnek kell megadni.

A termőföldvédelmi törvény módosításának tervezet és annak indokolása

Bevezető gondolatok

Egy új termőföldvédelmi törvény kihirdetése után nem sokkal joggal vetődik fel a kérdés, miért kell azt egyes rendelkezései tekintetében máris módosítani, netán egész részeket újraszabályozni.

Ez a javaslat nem új törvény alkotására szól, törvénymódosítási javaslatot tartalmaz, de azzal hogy a törvény egyes részeit alapvető szabályait illetően módosítja, illetőleg szerkezetében is átírja. Ennek megfelelően nem követi a módosítások szokásos kazuisztikus módszerét, hanem közvetlenül egy új egységes szerkezetbe foglalva emeli ki a módosított részeket. A termőföldvédelmi törvény szövege fekete, a módosítási javaslat által szövege **fekete vastag**, az indoklás fekete dőlt betűkkel kiemelt a szövegben.

A törvénymódosítási javaslat a termőföld védelmét a talajnak, mint a föld felszíni sajátos szelvényének védelemként értelmezi mind mennyiségi, mint minőségi értelemben. A törvényjavaslatban a termőföld normatív fogalma azonos a talajjal.

Ennek megfelelően a védelem a föld azon rétegeire terjed ki, a melyek meghatározók a talaj képződése, fejlődése, használata, igénybe vétele, terhelése, veszélyeztetése és szennyezése tekintetében.

A javaslat a védelem intézményeit három fejezetre bontva tárgyalja

- a termőföld hasznosítási kötelezettsége
- a termőföld készletének védelme
- a termőföld minőségének védelme

BEVEZETŐ RENDELKEZÉSEK

A törvény hatálya

1. §

(1) A törvény hatálya kiterjed az ország területén levő valamennyi termőföldre, valamint – ha külön törvény eltérő rendelkezése hiányában – a termőföldnek nem minősülő ingatlanokra. A termőföld védelme kiterjed a föld azon rétegeire, amelyek meghatározók a talaj képződése, fejlődése, használata, igénybe vétele, terhelése, veszélyeztetése és szennyezése tekintetében. A termőföld védelme elsődlegesen a talajnak kialakulása helyéhez kötött mennyiségi, mint minőségi védelmét jelenti.

(2) E törvény a termőföldnek, mint környezeti elemnek, azon belül különösen a környezetkímélő mezőgazdálkodás tárgyának hasznosítására, a földkészlet helyhez kötött mennyiségi védelmére és minőségi védelmére vonatkozó rendelkezéseket állapítja meg.

(3) A termőföldre vonatkozó rendelkezéseket az e törvényben foglalt eltérésekkel megfelelően alkalmazni kell a mező-, erdőgazdasági művelés alatt álló belterületi földre.

(4) A termőföldre vonatkozó rendelkezéseket a külön jogszabályokban foglalt eltérésekkel megfelelően alkalmazni kell a nem termőföldként nyilvántartott föld, mint környezeti elem védelmére is. A nem termőföldként nyilvántartott földekre a földhasználó eleget tesz a földvédelmi kötelezettségének, ha a gyommentesítési munkákat határidőben elvégezve a földet termőképes állapotban tartja.

(5) Az ideiglenes és mellékhasznosítási, az újrahhasznosítási kötelezettség alá eső föld, mint környezeti elem védelmére – külön törvény eltérő rendelkezése hiányában – e törvény rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.

(6) Az erdő, halastó, nádas, szőlő, gyümölcsös művelési ágban nyilvántartott termőföldekre e törvény rendelkezéseit a külön jogszabályokban foglalt eltérésekkel megfelelően kell alkalmazni.

(7) A természetvédelmi oltalom alatt álló termőföldre – ha a természetvédelemre vonatkozó törvény másként nem rendelkezik – e törvény rendelkezéseit kell alkalmazni.

(8) Külön törvény rendelkezései irányadóak a földnek, mint környezeti elemnek a talajszint alatti rétegei, illetőleg a talajnak nem minősülő földfelszíni rétegek tekintetében.

Indoklás

A termőföldvédelmi törvény annak tárgyi hatályát tekintve az ingatlan-nyilvántartásban művelési ágak szerint nyilvántartott, a Tftv. szerint termőföldnek minősülő földekre terjed ki. A hatályos szabályozás az 1961. évi V. tv.-től kezdődően egy alapjaiban hibás – tudományos alapon nemcsak nem bizonyítható, hanem inkább cáfolható – kiindulópontot jelölt ki a földvédelmi jogi szabályozás tekintetében:

- a termőföld készletének és minőségének megóvása, azaz védelme elsősorban agronómiai használat függvénye,
- az ettől eltérő használat beépítési jellegű, amely csökkenti az agrártermelésre rendelkezésre álló szűkös földmennyiséget,
- az agrártermelési földhasznosítás földet védő emberi tevékenység - minden más, köztük akár a természetvédelmi földhasznosítás nem földvédelmi, sőt korlátozandó földhasznosítási tevékenység.

Élhetnénk azzal az eufémisztikus megfogalmazással, hogy a törvény agroкультурális és nem ökológiai célrendszer mentén szövegeztet. Nagyon tévedünk, ha azt hisszük, hogy ez a kettősség fenntartható.

A föld megművelése valóban az első rendű talajképző emberi tevékenység, amely kreálja a talajt, az élettelen alapkőzetten egy bonyolult élőhelyi rendszer folyamatos kialakításával. Nem földművelés azonban idegmérgek, nehézfémek, alapanyagok talajba dúsítása. Ez kizárólag üzemi szintű ökonómiai célkitűzés, a hozamnövekménykergetés – mai időszakunkra sikerességi célfüggvényé emelt – primitív vágya mentén értelmezhető. Ennek a mikroszintű kártételnek költségeit externalitásként, makroszinten fizeteti meg a rendszer a látszólag elkülönült gazdasági és társadalmi alrendszerekkel. A talaj, mint emberi tevékenység által létrehozott, de alapvetően természeti jószág igénybevétele, terhelése, szennyezése és károsítása

üzemi szintű, elhárításának feladata és költségeinek viselése gazdaságon kívüli, makrotársadalmi feladat.

A földvédelmi törvény ennek az idejét múlt szabályozási megközelítésnek a fogságában maradt.

Az iparosított agrártermelési technológia alapjaiban megváltoztatta az agrártevékenység és a talaj képzése, fenntartása kölcsönös összefüggésrendszerét.

Az agricultúrából nehéziparrá vedlett mezőgazdasági földhasználat elsődleges és meghatározó talajpusztító és földszennyező lett. Az iparosodott mezőgazdaság nehéz gépeivel a talaj tömörödését, morfológiai leépülését, a kemikáliák bevetésével a talajképző szerves élőhelyi rendszert pusztítja, termelésnövelő anyagaival káros és mérgező anyag-felhalmozódást idéz elő, legújabb változatában a genetikailag módosított szervezetekkel kipusztítja a talajképző rendszereket, összességében feléli önmaga természeti előfeltételét és működése tárgyát a talajt.

A választott kiindulópontokra épített szabályozás modell elementáris ellentmondásban áll az industrializált mezőgazdaság környezetromboló alaptulajdonságaival. Talán ezért is futott be – a jogalkotói lustaságon és képzelethiányon túl – ilyen nagy karriert.

Ez az oka annak a környezetvédelmi szabályozáshoz kiépített tartahatatlanszabályozási viszonyoknak is. Miközben a törvény szint kizárólag talajkészlet- és talajminőség-védelmi rendelkezéseket tartalmaz, függetleníti magát a földnek mint környezeti tényezőnek a védelmétől.

Ennek a téves kiindulópontnak megfelelően a szabályozás légüres térbe helyezi a védelmi rendelkezéseket. Nem tudni mitől, meddig indokolt az agrár-földhasználat fenntartása, hol az a pont, amikor talán más hasznosítás megfelelőbb. Az alacsonyabb AK értékű termőföldre szorított nem agrár-földhasznosítás túrése önmagában és önmagáért értelmezhető. Egy beruházás gyakran nagyobb környezeti károkat okoz a föld mélységi rétegeiben, mint magában a földfelszínen, mégis földvédelmi törvényünk erősen védi a más helyütt elhelyezhető és nem veszélyeztetett talajt, miközben engedi tönkre tenni a föld mélységi zónáit, köztük a felszín alatti vizeket.

A mai földvédelmi szabályozás fenntarthat egy kifejezetten földszennyező mezőgazdasági földhasznosítást, de egyúttal megakadályozza a kevésbé földszennyező üdülési, lakás és sportcélú földhasználatot.

Hibás a földvédelmi szabályozás tárgyi hatályának megfogalmazása is, hiszen a törvény – érthetően – szinte kizárólag a talajra fogalmaz meg szabályokat, amelyeket – önellentmondóan – mennyiségi védelmi irányban földhasznosítási és földvédelmi, minőségi vetületben talajvédelmi szabályokként nevesít.

A talaj a föld felszínén elhelyezkedő, sajátos földszelvény. A talaj mind természettudományos, mind jogi megfogalmazásában több rétegű fogalmi definícióval körülírt. A föld más rétegeitől elhatároló ismerve a felszínen való elhelyezkedés és a sajátos élő- és élettelen összetevői által determinált lokális termékenység, mint többletérték létrehozására való képesség.

Ez a talaj nem más, mint maga termőföld. Kialakulásának kétségkívül meghatározó tényezője az alapkőzet, a lokális domborzat és éghajlat. Ezért indokolt, ha a talaj nem csak önmagában, de helyhez kötötten kerül védelem alá.

Az eddig hatályos földvédelmi törvények akár mennyiségi, akár minőségi szabályokat tartalmaztak, a talajnak kialakulása helyéhez kötött mezőgazdasági hasznosítását kívánták előmozdítani.

Ez a szabályozás közvetetten környezetvédelmi preferenciákat is hordozott, törvény által szabályozott földvédelem talaj védelmére irányuló szabályának tekintendő.

A törvény módosítása alapjaiban módosítja a védelmi célt. A földvédelem a talajnak, mint környezeti elemnek egy sajátos szempontú védelmét közvetíti, ennek megfelelően megváltoztatja a Tvtv. és a környezetvédelmi törvény viszonyát: a földvédelmi törvényt a Kötv. különös jogszabályaként szabályozza, és beépíti a környezetvédelmi jogi szabályozásba. Semmi sem indokolja ugyanis, hogy – miközben a Tvtv. a talaj helyhez kötött készletének, továbbá használata és igénybevétele során minősége megőrzésére tartalmaz szabályokat, a törvény mégis általános érvennyel kivonja a környezetvédelmi indíttatású védelem alól.

Ennek alárendelten annak sem látni indokolt okát, hogy a különös művelési ágakra ne ez a törvény tartalmazzon általános szabályokat, ezért itt is változtatni kell, és a földvédelmi törvényt mint általános szabályt kell az egyes különös művelési ágban hasznosított termőföldek speciális szabálya mögé kiegészítő szabályozásként beemelni.

Az Tftv, és a környezetvédelmi törvény viszonyrendszerének megváltoztatása természetesen nagy változásokat hoz magával, így

különösen a földvédelmi eljárások tartalmi keretei, a földvédelmi eljárásokban ügyféli minőséggel bíró személyek köre, az eljárások nyilvánossága, azt itt keletkező adatok, mint környezetvédelmi vonatkozású adatok közérdekű adattá válása okán. Ez kifejezett célja a törvénymódosításnak. A földkészlet-hasznosítás megváltozása nagy nyilvánosságot és széles körű érdekérvényesítés mellett váljon lehetségessé, annak környezetvédelmi hatásai miatt.

2.§

E törvény alkalmazásában

- a) termőföld: a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény (a továbbiakban: Tft.) 3. § a) pontjában meghatározott földrészlet;
- b) mező-, erdőgazdasági művelés alatt álló belterületi föld: a Tft. 3. § f) pontjában meghatározott földrészlet;
- c) termőföldnek nem minősülő ingatlan: a Tft. 3. § q) pontjában meghatározott földrészlet;
- d) földvédelmi eljárás: a termőföld mennyiségi és a talaj mennyiségi és minőségi védelmének érvényre juttatásával, valamint a termőföld más célú hasznosításának engedélyezésével kapcsolatos eljárás;
- e) igénybevevő: termőföldet – engedéllyel vagy engedély nélkül – más célra hasznosító magánszemély, jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező más szervezet;
- f) **átlagos minőségű földrészlet:** az adott település azonos művelési ágú termőföldjeinek 1 hektárra vetített aranykorona értékeinek átlaga;
- g) **mezőgazdasági tevékenység:** a Tft. 3. § k) pontjában meghatározott tevékenység.
- h) **talaj:** a mező- és erdőgazdasági termelés alapvető termelő eszköze, a Föld szilárd felszínének élő közege, amelynek a legfontosabb tulajdonsága a termékenység, feltételesen megújuló természeti erőforrás;
- i) **humuszos termőréteg:** a talaj felső, biológiailag aktív, szerves anyagot tartalmazó rétege;
- j) **ültetvény:** a szőlő, a gyümölcsös, továbbá a fásított terület.
- k) **termőföldvédelem: a talaj helyhez kötött hasznosítása és készletének,** termékenységének és minőségének megóvása, fizikai-, kémiai- és biológiai romlásának megelőzése (**minő-**

ségi védelme), továbbá a földnek, mint pótolhatatlan ökológiai elemnek a védelme.

- l) termőföld más célú használata: a termőföldnek építési, területfejlesztési célra történő igénybevétele, így különösen a mezőgazdasági termelésből való kivonása, a földrészlet külterületből belterületbe csatolása, a belterületi mezőgazdasági hasznosítású föld településrendezési cél szerinti felhasználása, amelynek következtében a termőföldön a rendeltetésszerű és művelési ág szerinti mezőgazdasági tevékenység akár időlegesen akár véglegesen korlátozott vagy lehetetlenné válik.
- m) földhasználó: a föld tulajdonosa, a földtulajdonostól bármely jogcímen használati jogot szerző, hatósági határozat folytán használati jogot gyakorló, továbbá a jóhiszemű jogcím nélküli termőföldet használó természetes személy, vagy szervezet, aki több, mint húsz társtulajdonos tulajdonában termőföldön a tulajdonostársak tulajdoni hányad szerint számított többségétől érvényes használati jogcímmel rendelkezik, és a kisebbségben álló ismeretlen helyen tartózkodó tulajdonostársak tulajdoni hányadára. Az ellenkező bizonyítása hiányában, a földhasználati nyilvántartásban földhasználóként bejegyzett személyt kell földhasználónak tekinteni. A tulajdonos, földhasználó bizonyíthatja, hogy a föld használatára más személy érvényes jogcímmel rendelkezik. Jogvita esetén a bejegyzett földhasználót, bejegyzés hiányában a föld ingatlan-nyilvántartás szerinti tulajdonosát kell földhasználónak tekinteni.

Helyes a földvédelmi eljárás fogalmának beépítése a törvénybe, különösen azért is, mert a földvédelmi joggyakorlatban, különösen a közigazgatási bírói gyakorlatban előfordult, hogy a területrendezési eljárások, így különösen építésigazgatási eljárások egyik szakhatósági eljárásaként nyert értelmezést.

Önmagában nem kizárt, hogy a földvédelmi eljárás ilyen értékelést kapjon, hiszen különösen a más célú használatok esetén valóban a földkészlet-hasznosítási eljárás előfeltétele a konkrét területhasználói eljárásoknak. Mégis, éppen ebből az okból eredően kell kiemelni a földvédelmi eljárás környezetvédelmi jellegét, nevezetesen azt, hogy a szűkös erőforrásként rendelkezésre álló talajt a talajfedettséggel járó

igénybevételek, a talaj pusztulását eredményező földhasználatok elől elzárjuk, és kikényszerítjük a már igénybe vett területek újrahasznosítását, továbbá kizárjuk eleve az olyan más célú hasznosításokat, amelyek kezelhetetlen környezeti szomszédjogi zavarásokat eredményeznek.

A területfejlesztés üzleti szempontjai ütköznek a talaj helyhez kötött készletvédelmének szempontjaival. Ez egy kezelhető védelmi célkitűzés, amely világos logika mentén értékelhető szempontok szerinti megoldáshoz vezethet az egyes konkrét egymással ütköző terület-használati érdekek mérlegelése során. Végre így tudjuk, mit, miért, meddig és hogyan védjünk.

A földhasználati kötelezettség, illetőleg annak formáinak szabályozása a talajkészlet védelmének első szintje. Ennek megfelelően a földvédelmi szabályozás elsőként a közjogi földhasznosítás kötelezettségét szabályozza. A földhasznosítási kötelezettség célja a talaj megőrzése. Ennek alárendelten minden olyan földfelszínre kiterjed, ahol a talajfedettséget eredményező más célú használat nem alakul ki.

A törvény helyes szabályozási alapmodelljéhez itt csak pontosító, kiegészítő módosításokat javaslok.

Az újrahasznosítási kötelezettség kiemelt földvédelmi terület, mivel a terület igénybe vételét követően annak lehetőleg eredeti állapotba helyezését kell lehetővé tenni. A cél a talaj készletének helyhez kötött védelme. Ezért elsődlegesen annak olyan visszapótlását kell a földhasználónak elvégeznie, hogy az alkalmassá váljon a földművelésre. Ennek pénzügyi feltételeit a szomorú és kiábrándító joggyakorlat átalakítására szigorúan kell szabályozni.

3 §

(1) A termőföld védelme érdekében a földhasználó köteles eleget tenni e törvény szerinti földhasznosítási kötelezettségének. A földhasznosítási kötelezettség a termőföldek művelési ág szerinti hasznosítási kötelezettség, illetőleg művelési kötelezettségét, továbbá a más célra használt földek e törvény szerinti ideiglenes, mellék-, illetőleg újrahasznosítását jelenti.

(2) A földhasználó – ha e törvény másként nem rendelkezik, választása szerint – köteles a termőföldet művelési ágának megfelelő

termeléssel hasznosítani, **vagy** termelés folytatása nélkül a talajvédelmi előírások betartása mellett a gyomnövények megtelepedését és terjedését, **a termőföld mezőgazdasági tevékenységen kívüli használatát** megakadályozni (hasznosítási kötelezettség).

(3) **A külön jogszabály szerinti kataszterben nyilvántartott szőlőt és gyümölcsöst – a földhasználó által az ültetvényre alkalmazott értékcsökkenési leírási időn belül** - a művelési ágának megfelelő termeléssel kell hasznosítani.

(4) **A földhasználónak** a termőföld használata során a táj alakítani és helyi éghajlati jellegét meghatározó elemeit – így különösen a domborzatot és a jellegzetes felszíni alakzatokat, a természetes vízfületeket, a nádasokat és vizes élőhelyeket, a kedvezőtlen termőhelyi adottságú területek természetes növényállományát, a kulturális vagy történeti szempontból jelentőséggel bíró tájértékeket (kunhalmok, földvárak, rommezők stb.) –során meg kell őriznie.

(5) Ha a termőföld más célú hasznosítását engedélyezték, a földhasználó köteles **a törvény szerint** termőföld engedélyezett célú felhasználásáig a hasznosítási kötelezettségét teljesíteni (ideiglenes hasznosítás).

(6) A földhasználó köteles a termőföldnek nem minősülő földön a növényzet gondozását rendszeresen elvégezni, ha ez a föld más célú hasznosításának megfelelő terület-felhasználást nem akadályozza, illetőleg nem korlátozza (mellékhasznosítás).

(7) Az (1)-(7) bekezdésben előírtakat az ingatlanügyi hatóság rendszeresen ellenőrzi. Mulasztás esetén az ingatlanügyi hatóság földvédelmi bírsággal sújtja a földhasználót.

(8) Ha a földhasználati nyilvántartásban nincs bejegyzett földhasználó, a földvédelmi bírságot a tulajdonossal szemben kell kiszabni. Ha az érintett földrészletnek a földhasználati nyilvántartás szerint több földhasználója van, illetőleg az érintett földrészlet közös tulajdonban áll, a földvédelmi bírság valamennyi földhasználót, illetőleg tulajdonost egyetemlegesen terheli.

Az újrahhasznosítás

4. §

(1) A más célú hasznosítás megszüntetése után a földhasználó köteles a területet mező- vagy erdőgazdasági művelésre alkalmassá

tenni, és annak hasznosításáról gondoskodni (újrahasznosítás).

(2) A más célú hasznosítás megszüntetését az igénybevevő köteles az ingatlanügyi hatóságnak bejelenteni.

(3) Az újrahasznosítási tervet, és annak költségvetését a más célú használat engedélyezése iránti kérelemmel együtt kell az ingatlanügyi hatóságnál, illetőleg a bányai hatóságnál előterjeszteni, és a helyreállításhoz szükséges pénzügyi fedezetet külön letéti számlán előre elhelyezni. A letétbe helyezett összeg kizárólag az újrahasznosítás céljára használható fel.

A bejelentés elmulasztása esetén az ingatlanügyi, **illetőleg bányai** hatóság földvédelmi bírsággal sújta az igénybevevőt.

(4) Művelés alól kivett terület újrahasznosítására készített tervet – a bányaterületekre vonatkozó tervek kivételével – az ingatlanügyi hatóság hagyja jóvá, és az erről szóló határozatában

a) megállapítja az újrahasznosítás célját, valamint

b) előírja az újrahasznosítás érdekében a terület használójának kötelezettségeit.

A mennyiségi talajvédelem második szintje a talaj művelési ága változtatásának szabályozott kertek közé terelése. Ennek megfelelően szerkezetileg a földhasznosítási kötelezettség szabályozása mellé kerül. A földhasználónak a föld talaját nemcsak rendeltetésszerűen, de művelési ághoz kötötten kell gyakorolnia.

A törvénymódosítási javaslat összhangot kíván teremteni a környezeti célok, illetőleg a tulajdonvédelmi célok között. Ebben a tekintetben a tulajdonos uralmi helyzetét erősíti meg. Ennek oka az, hogy a földtulajdonos szükségképpen földhasználó, neki kell viselnie a földhasználattal kapcsolatos olyan kötelezettségeket és terheket, amelyeket nem tud másra áthárítani. Ennek megfelelően jogait összhangba kell hozni a kötelezettségeivel. Ezért indokolt azt a szabályt érvényesíteni, amely szerint a földhasználó csak a tulajdonjogi jogcímen alapuló használat mellett dönthet szabadon a művelési ág változása iránti eljárások megindítása felől, más jogcímen használati joggal bíró személy csak a tulajdonos kifejezett engedélye alapján járhat el ilyen ügyben, indíthat közigazgatási eljárást, lehet ott ügyfél. Alkotmányellenes jogértelmezés alakult ki különösen az ügyészi gyakorlatban ebben a tekintetben. Ennek az alkotmányosan nem indokolt, tulajdonjogot kiüresítő joggyakorlatnak kíván véget vetni a törvénymódosítási javaslat.

A jogkövető magatartás kikényszerítésének egyik eszköze lehet a

jogellenes magatartás szankciójának szigorítása, a visszatartó erő fokozása végett.

A művelési ág megváltoztatása

5. §

(1) A földhasználati nyilvántartás szerinti földhasználó (a továbbiakban: földhasználó) a termőföld művelési ágát a föld tulajdonosának teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalt hozzájárulásával megváltoztathatja.

(2) A termőföld művelési ágának megváltoztatását – az erre vonatkozó külön jogszabály rendelkezéseinek megfelelően – a tulajdonos, illetve földhasználó, annak végrehajtásától számított 30 napon belül köteles a területileg illetékes körzeti ingatlanügyi hatóságnak bejelenteni.

(3) Az (1) és (2) bekezdés szerinti művelési ág változást a természetbeni állapotnak megfelelően a ingatlanügyi hatóság helyszíni vizsgálatot követően – a vonatkozó külön jogszabályban foglaltak szerint – lefolytatott helyszíni osztályba sorozás eredménye alapján vezeti át az ingatlan nyilvántartásba.

(4) Engedély nélkül végrehajtott művelési ág megváltoztatása esetén, az ingatlanügyi hatóság értesíti a termőföld tulajdonosát, egyben a földhasználót földvédelmi bírsággal sújtja. A földvédelmi bírságot az igénybevett termőföld AK értéke szerint minden egyes AK-ra 10.000 Ft összegének alapulvételével kell kiszámítani.

6. §

(1) A bejelentés elmulasztása esetén az ingatlanügyi hatóság földvédelmi bírsággal sújtja a földhasználót. Ha a földhasználati nyilvántartásban nincs bejegyzett földhasználó, a földvédelmi bírságot a tulajdonossal (az állam tulajdonosi jogait gyakorló szervvel, vagy kezelővel) szemben kell kiszabni. Ha az érintett földrészletnek a földhasználati nyilvántartás szerint több földhasználója van, illetőleg az érintett földrészlet közös tulajdonban áll, a földvédelmi bírság valamennyi földhasználót, illetőleg tulajdonost egyetemlegesen terhel.

Az Ftv. 6.§ (2) bekezdése helyébe az alábbi rendelkezés lép
(2) Az ingatlan-nyilvántartás szerint természetvédelmi oltalom alatt álló termőföld művelési ágának megváltoztatásához a természetvédelmi hatóság engedélyét be kell szerezni, s azt a művelési ág megváltoztatásának az ingatlanügyi hatósághoz történő bejelentéséhez csatolni kell.

(3) Az erdő, halastó, szőlő, gyümölcsös művelési ág létesítéséhez és részleges, illetőleg teljes megváltoztatásához a külön törvény szerinti hatósági engedély szükséges, s azt a művelési ág megváltoztatásának az ingatlanügyi hatósághoz történő bejelentéséhez csatolni kell.

(4) A termőföld művelési ágának az előírt engedély nélküli vagy az engedélytől eltérő megváltoztatása esetén a földhasználó köteles a területet az ingatlan-nyilvántartás szerinti művelési ágba visszaállítani és az előírt földvédelmi bírságot megfizetni.

Az Ftv. 6.§ (5) bekezdése helyébe az alábbi rendelkezés lép

(5) Az ingatlan-nyilvántartás szerinti művelési ág visszaállításának kötelezettségét megállapító határozatot a természetvédelmi, illetőleg a művelési águ termőföldre külön törvény szerint hatáskörrel bíró hatóság megkeresésére az ingatlanügyi hatóság hozza meg.

Az Ftv. 6.§ (6) bekezdése az alábbiak szerint módosul

(6) Az ingatlan-nyilvántartás szerinti művelési ág visszaállításának kötelezettsége alól, kérelemre, a természetvédelmi **hatóság, illetőleg a szőlő, gyümölcsös, erdő, nádas, halastó művelési águ termőföldre külön törvény szerint hatáskörrel bíró hatóság engedélye alapján, az ingatlanügyi hatóság a földvédelmi alapbírság kétszeres összegének kiszabása mellett** felmentést adhat.

A módosítás célja inkább a különböző művelés ágban lévő földeken a művelés ág változás szabályozása alapjainak egységesítése. A ma hatályos földvédelmi törvény jóformán csak a szántó művelésre szabott szabályokat tartalmaz. Itt az ideje, hogy a szórtan elhelyezkedő különös művelési águ szabályok egységesítésre kerüljenek. A művelési ág megválasztása, megváltoztatása nemcsak agrotechnikai kérdés ugyanis. A művelés módja, a művelési agrotechnika determinálja a talaj, azon keresztül a mélységi rétegek terhelését, szennyezését. Indokolt tehát a földfelszín terhelését abból

a szempontból is figyelemmel kísérni, milyen változásokat okoz a föld felszín alatti rétegeiben, illetőleg a talajvizek horizontális mozgása révén az oldott terhelések, szennyezések közvetítésével más jellegű földhasználatoknak. Nem más ez az újragondolt szabályozási megközelítés, mint a környezetjogi szomszédjog megjelenítése a földhasználatban.

A földhasználati ütközések nem kezelhetők a polgári jog szomszédjogi szabályaival. Teljesen természetes módon változik meg egy halastó, egy erdő, egy gyümölcsös művelési ág megjelenésével a terület terhelésének jellege. Itt most nem említenénk a génmódosított növények esetleges nyílt téri termesztése problémáit, amelyek az előbbi környezetjogi hatásterületi szomszédjogi viszonyokat alapjaiban változtatnák meg. Ezért is indokolta közjogias szabályozás megjelenítése, amelynek jogi alapjait az egészséges környezet-
hez való jog, illetőleg a tulajdonjog feszültségviszonyában objektív szempontok szerint meg tudjuk ítélni.

A célkitűzésnek alárendelten módosul a törvény 6.§.-a, amely a művelési ágváltozások regisztrálási, engedélyezési eljárásaiban komplexen kívánja érvényre juttatni a talaj készletének, illetőleg minőségének védelmi szempontjait.

A termőföld más célú használatra történő igénybevételének korlátozása

A módosítási javaslat a földvédelmi eljárást a 7.§.-ban szabályozná, a más célú hasznosítások előtt. Ennek indoka az, hogy a hatósági engedélyezési eljárás általános modellje éppen a más célú termőföld használatokhoz képest alakult ki. Nincs indok ennek megváltoztatására addig, amíg a földvédelem nem integrálódik teljes egészében az egységes környezetvédelmi eljárásokba.

A talaj készletének, kialakulása és fejlődése helyének, minőségének megőrzését a területfejlesztési célú földhasználati igények esetén kell erőteljesen érvényesíteni, mégpedig egy kétlépcsős földvédelmi eljárásrendszer keretében.

Földvédelmi eljárás

7. §

(1) A földvédelmi **alapeljárás** lefolytatására az ingatlanügyi hatóság minden más hatósági jogosult.

(2) Az ingatlanügyi hatóság a földvédelmi eljárás során minden esetben **az érintett szakhatóságok, mindenekelőtt a talajvédelmi hatóság bevonása mellett tartott helyszíni szemle, valamint az érintett hatóságok nyilatkozata alapján** dönt.

(3) Az ingatlanügyi hatóság az eljárásban közreműködő külön jogszabályban meghatározott szakhatóságokat értesíti a helyszíni szemle tényéről és időpontjáról. A helyszíni szemlén résztvevő szakhatóságok **a szakhatósági engedélyüket** a helyszíni szemléről felvett jegyzőkönyvbe is foglalhatják.

(4) Ha az ingatlanügyi hatóság a földvédelmi eljárásban ügydöntő hatóságként jár el, az ügyintézési határidő 60 nap.

A földvédelmi ügyintézési határidőnek a Ket-ben előírt általános szablyától való eltérítését az eljárás bonyolult és az egész településekre kiterjedő jellege indokolja.

8. §

A törvénymódosítási javaslat alapvető szabályozási szemléletváltást érvényesít a 8.§.-ban. A módosítási javaslat a területfejlesztési tervjavaslatok elkészítése során, környezetvédelmi tervezési szempontként emeli be a talajkészlet helyhez kötött védelmét. Ennek során a földvédelem itt szakhatósági engedélyezési szerepet kapna a véleményezési jogkör helyett. Ez utóbbi nem bír elég visszatartó erővel a pusztán befektetési célú, területfejlesztés, az indokolatlan beépítési érdekek szemben.

A javaslat a megelőzési cél mentén ebben az eljárásban kötelezi a szereplőket arra, hogy folytassák le a földvédelem mennyiségi és minőségi szempontú érvényesítését. Ez teljesen ellentétes a mai gyakorlattal, ahol a tényleges eljárások a második, az egyes konkrét más célú használatok előterjesztése során zajlanak le. A cél az, hogy már a területfejlesztés általános eljárásaiban derüljön ki, mely irányokban nem lehetséges beépítés, fokozott terheléssel, környezetjogi zavarral járó más célú földhasználat.

A módosítási javaslat az engedélyezési eljárás mindkét szakaszában kötelezően előírja annak vizsgálatát, hogy

- a tervezett más célú használat elkerülhetetlenül indokolja-e termőföld igénybe vételét, és az már korábbi területen nem valószínűsíthető meg,*
- az indokolt területigényt meg kell határozni,*
- a környezeti hatásterületen a talajra jutó szennyezés potenciális veszélyét meg kell állapítani.*

8.§.

(1) Ha más hatóságok engedélyezési, **illetőleg a településrendezési tervek véleményezése** iránti eljárásaiban az ingatlanügyi hatóság szakhatóságként működik közre, **a termőföld, mint természeti erőforrás mennyiségi és minőségi védelmét érvényre kell juttatnia. Az engedélyezési eljárás alá eső tevékenység végzése, létesítmény elhelyezése, jogosultság gyakorlását a település átlagosnál legalább két minőségi osztállyal gyengébb minőségű osztályba sorolt termőföldekre lehet engedélyeznie, és a már más célra használt földrészletek revitalizálására kell felhívnia a termőföldet igénybevevőt. A más célú használatot a tevékenység végzéséhez, létesítmény elhelyezéséhez, jogosultság gyakorlásához elkerülhetetlenül szükséges és lehető legkisebb mértékű termőföld igénybevételére engedélyezheti.**

(2) Az ingatlanügyi hatóságnak a településrendezési terv véleményezése során az e törvényben meghatározott földvédelmi feltételeket, korlátozásokat és tilalmakat a szakhatósági véleményben meg kell határozni, és erről a települési önkormányzatot és az engedélyezési, véleményezési eljárásban érintett szakhatóságokat értesítenie kell.

(3) A földvédelmi eljárás, a szakhatósági, **illetőleg a hatósági engedély kiadása során – a környezeti hatásterület szerint érintett termőföldhasználók véleményének kikérését követően – lehet érdemi döntést hoznia az ingatlanügyi hatóságnak. Csak kivételesen indokolt esetben és kisajátítási cél érdekében engedélyezhető a más célú használat, ha az érintett és szomszédos termőföldek megfelelő mezőgazdasági hasznosítását a tervezett tevékenység, létesítmény gátolja, vagy olyan módon korlátozza, hogy az a földhasználóra aránytalan terhek, **illetőleg ráfordítások mellett folytatható. Ebben az esetben az****

igénybe vevőt ennek költségei megtérítésére kell kötelezni.

(4) A hatósági engedélyt, illetőleg a szakhatósági hozzájárulást meg kell tagadni, ha az engedélyezés iránti kérelem az adott település átlagos minőségű termőföldjeinél legalább egy minőségi osztállyal magasabb minősítésű termőföldjeit érinti, és a tervezett tevékenység végzésére, létesítmény elhelyezésére, jogosultság gyakorlására hasonló körülmények és feltételek esetén a település átlagos minőségű termőföldjeinél gyengébb minőségű termőföldeken is sor kerülhet.

(5) Kivételesen indokolt esetben megadható a más célú hasznosítási engedély, ha a más célú használat az igénybe vett termőföldön - a külön jogszabályok a talajszint alatti rétegek geológiai adottságaira, így különösen az ásványi, illetőleg alapkőzet anyagára tekintettel csak az adott földrészleten valósítható meg. Az engedély a külön jogszabály szerinti hatáskörrel rendelkező hatóságok engedélyétől függő hatállyal adható ki.

A módosítási javaslat a 9.§.-ban helyezné el a termőföld más célú hasznosítására vonatkozó közös szabályokat.

A módosítási javaslat mindenekelőtt szakít a tulajdonjogot szükségtelenül és aránytalanul korlátozó hatályos jogszabályi rendelkezéssel, amely függetleníti a más célú használatra való hatalmassági jogot a használat jogcímétől, illetőleg a tulajdonos akaratától. Ez a nyilvánvalóan alkotmányellenes jogi szabályozás egészen morbid jogi helyzeteket idéz elő a joggyakorlatban. A földtulajdonosok a Ket hatályba lépése többnyire a más célú használatot engedélyező vagy elutasító határozatból értesültek a földhasználó vagy még ilyen joggal sem rendelkező személyeknek a tulajdonukban álló termőföldre benyújtott, velük nem egyeztetett földvédelmi eljárásáról.

Hatalmassági jogukat a fellebbezési eljárásban gyakorolhatták, de uralmi helyzetüket nem érvényesíthették, mert a hatóságok ezt nem tartották földvédelmi szempontból mérvadónak.

A Ket. hatályba lépésével szabályszerű eljárás mellett már az eljárás megindulásáról is értesülniük kellene, de mivel a földvédelmi közigazgatási gyakorlat gyakran nem tekinti őket ügyfélnek, így a helyzet ismétlődik.

A hatályos törvény alapján a termőföldet bányászatra kinéző bányászati földhasználati jogosultnak minősül, amely nyilvánvaló jogi képtelenség.

Ezeknek a tragikomikus helyzeteknek a megelőzése végett a tulajdonos akaratától eltérően csak kisajátítási eljárásban lehetséges a más célú használat engedélyezése iránt eljárást indítani. Minden más esetben a kérelmet el kell utasítani.

A más célú használat csak jogerős és végrehajtható engedély alapján kezdhető meg. Minden más esetben jogellenes a használat, és feltétlen, kimentést nem ismerő eredeti állapot helyre állítási kötelezettséggel jár.

A termőföld más célú hasznosítására vonatkozó közös szabályok A más célú hasznosítás fogalmi meghatározása körében a módosítási javaslat annyiban hordoz új elemet, hogy a ma hatályos szabályozással ellentétben az erdő művelési ágat is bevonja a törvény hatálya alá a 10.§.-ban.

A más célú hasznosítás fogalmi körülírása elengedhetetlen jogbiztonsági követelmény. Az agrárhasználatot kiszolgáló utak kivétele az engedélyeztetési és költségviselési teher alól indokolt. Az a kérdés azonban, hogy az apró, gazdaságos művelést nem támogató sűrű úthálózat ne alakuljon ki, az már külön törvény, a földforgalmi törvény, vagy a telekalakítási jogszabály feladata lenne, a minimális termőföldparcella méretének előírásával. Ennek hiányában a szabály amennyire indokolt annyira értelmetlen is lehet.

A javaslat arra kényszerül, hogy egy minimális telekméret előírásával korlátozza a más célú használat értelmetlen kialakulását.

Az egyes konkrét eljárások már az egyes földhasználatok időszereőségét, a földhasználati zónarendszerrel való megfelelést ellenőrzik, és véglegesen szülessen döntés a más célú használat engedélyezése felől.

9. §

- (1) Kizárólag a föld tulajdonosa kifejezett engedélyével, a külön jogszabály szerint előírt és engedélyezett területhasználati célra és az ingatlanügyi hatóság – a talajvédelmi szakhatósági engedély szerint kiadott - jogerős és végrehajtható határozatba foglalt engedélyével lehet termőföldet más célra hasznosítani. Az engedélyezett területhasználati célt a más célú használat iránti kérelem benyújtásával egyidejűleg kell hatósági bizonyítvány benyújtásával igazolni.
- (2) Az árutermelő szőlő, a gyümölcsös, az öntözésre berendezett

és meliorált terület, valamint az igénybevétel szerinti településen az átlagosnál jobb minőségű, 1-2-3. minőségi osztályban nyilvánított termőföld csak a kisajátításról szóló külön törvény szerinti közérdekű cél megvalósítása érdekében és különösen indokolt esetben, és az ásványi alapkőzet állapota által meghatározott, e törvény szerint helyhez kötött beruházásnak minősülő célra vehető igénybe.

(3) A földvédelmi hatósági engedély nélkül megvalósított más célú használat esetén a más hatóságok által kiadott engedélyek nem mentesítik az igénybevevőt az e törvényben foglalt jogkövetkezmények alól. Az ingatlanügyi hatóság engedélye függhet más hatóságok engedélyének kiadásától, illetőleg nem mentesít a külön jogszabályok szerint szükséges más hatósági engedélyek megszerzésének kötelezettsége alól.

(4) Más hatóságok a termőföldet érintő engedélyezési eljárásuk során kötelesek meggyőződni arról, hogy rendelkezésre áll-e a termőföld más célú hasznosításának engedélyezéséről szóló ingatlanügyi hatósági határozat. **Amennyiben ilyen földvédelmi engedély nem került kiadásra, az ennek hiányában kiadott hatósági engedély a közigazgatási eljárásról szóló külön törvény szerinti semmis határozatnak minősül e törvény erejénél fogva.**

(5) Termőföld más célú hasznosításának engedélyezéséről szóló ingatlanügyi hatósági határozat hiánya esetén az eljáró hatóságnak – **a közigazgatási hatósági eljárásról szóló külön törvény szerint eljárva** – az eljárást fel kell függesztenie, illetőleg a kérelmet el kell utasítania.

A javaslat érvényre kívánja juttatni, hogy a termőföld más célú használatát -az eddigi szabályozással és joggyakorlattal ellentétben – kizárólag a területrendezési jog által engedélyezett célokra lehet kérni, és ezt a földvédelmi hatóság előtt igazolni kell. A mai szabályozás alapján bármire kérhető más célú hasznosítás iránti eljárás, majd megfelelően bonyolított rosszhiszemű eljárással utólag törvényesíthető a jogsértő eljárás.

Az ilyen rosszhiszemű eljárások csökkenthetők a más célú használat iránti kérelmeknek a területhasználati jognak megfelelő földhasználat, illetőleg a valóságos és komoly, pénzügyileg is rendezett eljárásoknak a földvédelmi eljárásokba engedése útján. A többi kérelmet, mint nem megalapozott más célú hasznosítási kérelmet a földvédelmi hatóságnak el kell utasítania.

A más célú hasznosítási kérelmek mérlegelése esetén az előbbi első szűrő alkalmazása után ki kell jelölni azokat a kultúrákat, amelyeket nem lehet főszabályként elpusztítani. Ide tartoznak az erdők, gyümölcsösök, szőlők, meliorált területek. Itt az elsődleges cél a meglévő agrár-földhasználat fenntartása. Ennek megfelelően csak akkor engedni a más célú használati igényeknek, ha azok máshol a mélységi kőzetek adta adottságok miatt környezetvédelmi okokból nem valószínűsíthetők meg.

Ebben az esetben a felszíni talajvédelem háttérbe szorul azért, hogy a nagyobb környezeti veszélyhelyzet kialakulását kikerülje. Itt is figyelemmel kell lenni, azonban a környezeti hatásterületre, illetőleg arra, hogy szükséges-e éppen az adott településen végrehajtani a más célú használatot, nem lehetséges-e más területeken, a gyengébb minőségű talajok felhasználásával ugyanezt az eredményt elérni. Ugyancsak vizsgálni kell, hogy a már más célra hasznosított területeken nem valószínűsíthető-e meg az adott környezetvédelmi értelemben helyhez kötöttnek minősülő más célú használat.

Ezáltal kibővülnek a más célú használat engedélyezési eljárásában az értékelés szempontjai, azok objektív és transzparens célokhoz kötődnek, szemben a ma hatályos jog által szabályozott gyakran megfoghatatlan célokkal.

A módosítási javaslat egyértelművé kívánja tenni azt is, hogy a földvédelmi eljárás megkerülhetetlen más hatósági eljárásokkal szemben, de ez az eljárás sem pótol más eljárásokat. Kibővíti ennek alapján a közjogi érvénytelenség Ket-ben szabályozott eseteit a földvédelmi érdekek mentén.

10.§.

(1) Termőföld más célú hasznosításának minősül:

- a) a hasznosítási kötelezettségtől történő olyan időleges vagy végleges eltérés, mellyel a termőföld a továbbiakban mezőgazdasági hasznosításra **időlegesen vagy véglegesen** alkalmatlanná válik;
- b) a termőföld belterületbe vonása;
- c) **az erdőről és az erdő védelméről szóló külön törvény** alá nem tartozó üzem-, majorfásítás, valamint az út, vasút és egyéb műszaki létesítmény tartozékát képező fásítás, más célú faültetvény telepítése.

(2) Nem minősül a termőföld más célú hasznosításának a külön

törvény hatálya alá tartozó, a részarány földkiadási, illetőleg kárpótlási árverési eljárás során, továbbá a részarány földkiadási eljárásban keletkezett osztatlan közös tulajdonok megszüntetése során keletkező, **legalább öt hektár nagyságot elérő új földrészletek megközelítését szolgáló utak kialakítása.**

(3) A termőföld más célú hasznosítása időleges vagy végleges lehet. A törvénymódosítási javaslat a 11.§.-ban két különös, földvédelmi szempontból érzékeny területet, a bányászatot, illetőleg a hulladéklerakást érintően kíván jobban áttekinthető és objektív szempontokat érvényesítő szabályokat adni.

Ennek során mindkét közérdekű területhasználat kapcsán megadja az érdekmérlegelés szempontjait. A hulladék elhelyezésnél a földméléségi szelvényeit, így különösen az alapközetet tekinti elsődleges viszonyítási pontnak, amelyek mint geológiai feltételek rögzítik a más célú használat helyhez kötöttségét. A bányászatnál nem ismer ilyen feltételt, mivel egyfelől nincs akadálya a felszín alatti kitermelésnek, másfelől a felszíni kitermelés esetén, mint pl. a kavicsbányák esetén, szigorúan fenn kell tartani a vállalkozások profittermelése, foglalkoztatási képessége, illetőleg az agrárhasználat fenntartásával hosszú távon elérhető profit és foglalkoztatás szempontjait, továbbá az ezzel okozott környezeti károk költségei közötti szempontot. Ez kell, hogy döntő legyen abban annak a kérdésnek az eldöntésénél melyik területhasználat nagyobb hasznú, illetőleg az adott talaj fenntartásához milyen érdek kötődik.

11. §

(1) Termőföldet más célra csak akkor lehet felhasználni, ha az adott településen nincs olyan megváltozott funkciójú vagy terület-használati célja szerint nem hasznosított földrészlet, illetőleg más hasznosítási célra más célú hasznosításra engedélyezett termőföld, amelyen az engedélyezni kívánt célra a tevékenység végzése, építés, más beruházás, jog gyakorlása külön jogszabály rendelkezése szerint nem engedélyezhető.

(2) Az (1) bekezdésben foglalt feltételek mellett a termőföld más hasznosítási célra való felhasználása csak a tevékenységhez feltétlenül szükséges és elkerülhetetlen területre, és elsősorban az igénybevett termőföld fekvése szerinti településen számított átlagos földminőségnél gyengébb minőségi osztályú termőföld

igénybe vételével lehet felhasználni.

(3) Az (1) bekezdés szerinti, átlagosnál jobb minőségű termőföldet más célra hasznosítani csak időlegesen, illetőleg helyhez kötött igénybevétel céljából lehet.

(4) A termőföldnek Hulladéklerakó telepek céljára történő igénybevétele esetén a környezetvédelmi követelmények betartása mellett, mezőgazdasági művelésre alkalmatlan vagy gyenge minőségű terület engedélyezhető. Kivételesen, a talaj külön jogszabály szerinti letermelése mellett más termőföld is igénybe vehető, **ha a más célú használat az igénybe vett termőföldön - a külön jogszabályok szerint a talajszint alatti rétegek geológiai adottságaira, így különösen az ásványi, illetőleg alapkőzet anyagára tekintettel csak az adott földrészleten valósítható meg.**

(5) Bányászati szempontból kivett helynek minősülő termőföldek más célú igénybevételére, adott település közigazgatási területén, csak a gyengébb minőségű termőföldek igénybevételét követően kerülhet sor. Az ingatlanügyi hatóság szükség esetén az igénybevétel ütemezését is elrendelheti. A bányatelek jogi jelleg ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzése, a tervezett bányauzemet nem minősíti helyhez kötött beruházásnak.

(5) A jelen törvény alkalmazásában helyhez kötött beruházásnak, illetőleg igénybevételnek kell tekinteni azt a beruházást, illetőleg igénybevételt, amelyet a talaj alatti ásványi kőzet, illetőleg az alapkőzet tulajdonságai miatt csak az adott földfelszíni részlet igénybevételével lehet megvalósítani. Az igénybevétellel érintett környezeti hatásterület szerinti szomszédos termőföldeken végzett tevékenység nem jelentős akadályozása esetén helyhez kötött **beruházásnak tekinthető a meglévő létesítménynek az érintett földrészleten szükséges és elkerülhetetlen bővítése**, annak közlekedési és közmű kapcsolatainak kiépítése, valamint a bányauzem és az egyéb természeti kincsek kitermeléséhez szükséges létesítmény.

(6) Az igénybevételt az indokolt szükségletnek megfelelő legkisebb területre kell korlátozni. Ennek igazolására a kérelmet előterjesztőnek le kell írnia a beruházási célt, az annak megvalósításához szükséges – a termelési kapacitással alátámasztott építkezési területigényt, az építmények és közműkapcsolataik tervezett területi elhelyezkedését.

(7) A jóváhagyott építési tervek egy példányát, az igénybevevőnek, a földvédelmi hatósághoz be kell nyújtania, amely ennek alapján az

alaphatározat által engedélyezett korlátok között hivatalból is módosíthatja a más célú hasznosításra kiadott engedélyt.

A 12.§-a az előző célok mentén szigorítja az engedélyeztetési eljárásban a kérelem vizsgálatát. Megköveteli a területhasználati zónarendszerrel megegyező cél igazolását, a beruházás alapos leírását, a földvédelmi járulék, mint környezeti elem igénybe vételének díja megfizetési képességének igazolását. A módosítási javaslat alapjában változtat azzal a ma hatályos szabályozáson, hogy termőföld igénybe vételére csak akkor kerülhet sor, ha egyértelműen igazolást nyert, hogy nincs más alternatíva. A ma hatályos szabályozás mellett elegendő annak bizonyítása, hogy a befektető/tulajdonos nem rendelkezik máshol földterülettel. Ez egy teljesen fals feltétel, mert nem környezetvédelmi, hanem tulajdonosi szempontot érvényesít. A föld védelme lokálisan a talaj helyhez kötöttségéhez, és nem a jogalanyhoz kötődik. Környezeti szempontból közömbös a más célú használatot megvalósító személye.

A javaslat az igénybe vételi díjfedezet igazolása által meg kívánja akadályozni, az engedélyekkel házaló és befektetőket kereső kupecskedést, csökkentve ezáltal egyszerre a beruházási költségeket, és a hatósági intézményi oldal felesleges duzzasztását az eleve megalapozatlan kérelmek benyújtásának kizárásával.

12. §

- (1) A más célú hasznosítás iránti kérelemnek tartalmaznia kell:
- a) az érintett földrészek helyrajzi számát;
 - b) a más célú hasznosításhoz szükséges teljes területigényt;
 - c) a más célú hasznosítás pontos célját és annak a hatályos települési rendezési tervvel való összhangját;
 - d) az igénybevevő megnevezését és lakcímét (székhelyét),
 - e) a más célú használat engedélyezése esetére a földvédelmi járulék fizetésére készséget és képességet, a földvédelmi járulék megfizetésére való kötelezettségvállalást.
 - f) Tanya, farmgazdaság, birtokközpont létesítése iránti más célú használat iránti kérelem előterjesztése esetén mellékelni kell a tervezett épület, építmény építési hatóság által engedélyezett tervrajzát.

(2) A kérelemhez mellékelni kell:

- a) az ingatlan-nyilvántartási térképnek a más célú hasznosításra tervezett területet feltüntető másolatát és az ehhez tartozó terület-kimutatást, kivéve, ha a kérelem kizárólag az érintett földrészlet(ek) teljes területére vonatkozik;
- b) a 20. § (5) bekezdésében foglalt kötelezettségvállaló nyilatkozatot a járulégmentesség igénybevételéhez.
- c) a település építési hatósága nyilatkozatát az adott terület építési övezeti, illetőleg övezeti besorolásáról és a tervezett tevékenységnek a területhasználati besorolással való összhangjáról.
- d) Az illetékes építési hatóság nyilatkozatát arról, hogy a tervezett tevékenység a külön csak törvény szerinti zöldmezős beruházással valósítható meg, illetőleg a településen nem áll rendelkezésre, külön törvény szerint revitalizálásra kijelölt, vagy arra kijelölés alatt álló, továbbá területhasználat alól felhagyott terület, megváltozott funkciójú építmény, épület, amely az engedélyezni kívánt célra felhasználható.

A 13. §. Módosítása ismétli a más célú használat célhoz kötöttségét. Ennek alapján érvényét veszti a más célú használat engedélyezéséről szóló határozat, ha annak alapján hat hónapon belül nem kezdődik el ténylegesen a földhasználat, továbbá az nem folyamatos, illetőleg a más célú használat megvalósítása előtt az ingatlan tulajdonjogát elidegenítik. Ez annyit jelent, hogy az új tulajdonosnak meg kell újítania a más célú használat iránti engedélyt. Nem lehet üzlet tárgya a más célú használatra vonatkozó jog.

13. §

(1) A termőföld más célú hasznosításának engedélyezésére irányuló ingatlanügyi hatósági határozat meghozatala során az eljáró hatóság kötött a települési önkormányzat képviselő-testülete által elfogadott településfejlesztési koncepcióban, település-szerkezeti tervben és helyi építési szabályzatban rögzített terület-felhasználási előírásokhoz, bel- és külterületi területrészek lehatárolásához, a kiadott szakhatósági határozatokhoz.

(2) A termőföld más célú hasznosítására kiadott engedély, ha e hasznosítás megkezdésére az engedély kiadásától számított hat hónapon belül nem kezdik el a földhasználatot, továbbá a meg-

valósítás befejezése előtt elidegenítik az ingatlant, végül az engedély szerinti más célú hasznosítás befejezésére három év alatt nem kerül sor, érvényét veszti. Érvényét veszti az engedély akkor is, ha az engedély jogosultja írásban nyilatkozik arról, hogy az engedélyben foglalt jogosultságáról lemond. A lemondás miatt bekövetkező érvénytelenítésről az ingatlanügyi hatóság határozatot hoz, és azt közli a jogerős engedélyező határozatról értesültekkel.

(3) A határozat érvényességi idején belül azonos területre és célra benyújtott más célú hasznosítás iránti kérelmet érdemi vizsgálat nélkül el kell utasítani.

(4) A honvédelmi vagy rendészeti feladatok ellátásával kapcsolatos más célú hasznosításra a külön jogszabályok rendelkezései az irányadók.

(5) Az ingatlanügyi hatóság a végleges más célú hasznosítás engedélyezéséről szóló jogerős határozatát – a Ket. szerinti, a határozat közlésére jogosult személyeken (szervezeteken, hatóságokon) túl – közli a talajvédelmi hatósággal és az illetékes települési önkormányzattal (a továbbiakban: önkormányzat) is.

A más célú hasznosítás típusai a javaslat szerint a más célú használat közös szabályainak rögzítése után kerül sor a 14.§.-ban. Az időleges hasznosítás jellegnek, illetőleg határidejének meghatározása egyfelől a közjogi beavatkozás indokoltsága, másfelől az eljárások jogszerűségének garantálása végett elengedhetetlen. Az időleges hasznosítás maximális időtartamát célszerű években meghatározni. A minimális időtartamot a régebbi földvédelmi jogszabály tartalmazta a legalább egy gazdasági évet érintő előírásban. A talaj védelmében fontos lehet ugyan a beavatkozás időtartama, de legalább ennyire fontos a beavatkozás jellege. Ennek megfelelően a minimális időtartam rögzítése helyett a talajra való hatás tartalmét kell meghatározni. Az időtartam akkor nyer értékelést, amikor el kell határolni a végleges, illetőleg időleges más célú használatot.

Mindkét más célú hasznosítási formában lényeges elem a takarékos földhasználat előmozdítása végett a környezeti elem igénybe vételének anyagi terheit a földhasználóra hárítani, és már az eljárás első szakaszában ellenőrizni a költségviselési hajlandóságot és képességet. A költség befizetési igazolás előre hozása – a gyakorlati tapasztalatok alapján – alkalmas a megalapozatlan más célú használat iránti eljárások megszüntetésére.

Az időleges más célú használatok esetén a törvénymódosítási javaslat kötelezően mérlegelendő szempontként írja elő a földvédelmi hatóságnak a vezeték fektetése, illetőleg a művelési szempontok kötelező egyeztetését, amelyen belül a termőföld művelésének szempontjai az elsődlegesek. Ki kell, hogy terjedjen ez a mérlegelési rendszer a széltornyok elhelyezésére is, hiszen a az elhelyezett monstrumok mellett a földhasználók elmulasztják a földhasznosítást, és gyomerdő veszélyeztetni a talajt és az emberi egészséget is. Az időleges más célú hasznosítás

14. §

(1) A termőföld-igénybevétel akkor minősül időleges más célú hasznosításúnak, ha az érintett területen a más célú használat legfeljebb három gazdasági évet érint és

- a) a lábön álló termény megsemmisül, vagy
- b) termés kiesés következik be, vagy
- c) az időszerű mezőgazdasági munkák akadályozására kerül sor, vagy
- d) a talajszerkezet károsodik.

(2) A termőföld időleges más célú hasznosítása csak meghatározott időre, legfeljebb 3 évre engedélyezhető. Az időlegesen más célra hasznosított termőföldön – az engedélyező határozatban megállapított határidő lejártáig – az igénybevevő köteles az ingatlan-nyilvántartásban rögzített előző állapotot helyreállítani, és a termőföldet mező- vagy erdőgazdasági termelés céljára alkalmassá tenni (a továbbiakban: eredeti állapot helyreállítása).

(3) Az időleges más célú hasznosítás akkor engedélyezhető, ha a kérelemhez a 11. § (2) bekezdésében foglaltakon túl mellékelik a terület eredeti állapotának helyreállítására készített tervet, amely előírányozza a helyreállításhoz szükséges munkák elvégzését, **továbbá a földvédelmi hatóság letéti számlájára helyezik annak számított költségét, amelyet kizárólag az újrahhasznosítás céljára szabad felhasználnia az igénybevevőnek.**

(4) Az eredeti állapot helyreállítását az ingatlanügyi hatóság a talajvédelmi hatósággal lefolytatott közös helyszíni szemle alapján határozattal állapítja meg. Ha az ingatlanügyi hatóság a helyreállítást nem fogadja el, határozatot hoz, melyben újabb határidő megjelölésével a helyreállítás érdekében szükséges további munkák elvégzését írja elő.

(5) Időleges hasznosításnak kell tekinteni a villamos berendezések elhelyezését biztosító használati jog, a vezetékjog, a vízvezetési és bányászolgalmi jog olyan gyakorlását is, amely a termelés folytatását, illetőleg a talajvédelmi előírások betartását nem teszi lehetővé. Ezt a tényt a jog gyakorlásának megkezdésétől számított nyolc napon belül a jogosult köteles az ingatlanügyi hatóságnak bejelenteni. Ugyanígy kell eljárni az azonnali intézkedés megtételét igénylő veszélyhelyzet (havaria) esetén történő időleges termőföld-igénybevétel során. A bejelentés elmulasztása esetén a földvédelmi járulékon felül, annak háromszoros összegét földvédelmi bírsággént kell megfizetni.

(6) Földfelszín alatti vezetéket, más nyomvonalas létesítményt az érintett termőföldeken úgy kell elhelyezni, hogy a nyomvonalas létesítmény azok használatát, a célszerű művelési technikát és módot a lehető legkisebb mértékben korlátozza.

A beépítési célú belterületbe csatolás, mint más célú hasznosítás korlátozása

A törvénymódosítási javaslat a törvény 15.§-ában helyezi el a más célú használat kiemelt esetét a beépítési célú földhasználatot. Helyes a hatályos törvény alapgondolata abban, hogy a belterületbe vonás csak a helyi építési szabályzat szerinti beépítési ütem függvényében terjeszthető ki újabb területekre. A törvény nem ad részletes szabályokat arról, hogy a hatóság milyen tényezők alapján juthat arra a meggyőződésre, hogy az indítvány alapos vagy alaptalan. Ezen túl az ingatlan-nyilvántartási törvényi szabályozás nyitva hagyja a visszaélésszerű magatartások előtt az utat azzal, hogy az 1 hektárnál kisebb mezőgazdasági hasznosítású földrészeleteket, jogi értelemben, kivett ingatlanokként kell nyilvántartani a tulajdoni lapon.

A mai más célú hasznosítási törekvések mögött nagy súllyal szerepel a termőföldforgalmi korlátozások kikerülése. Ennek megfelelően, a más célú hasznosítás iránti kérelmek egy része nem valós beruházási célokat tükröz, hanem spekulációs földforgalmi törekvéseket leplez. A viszonylag szigorú, különösen a jogi személyeket sújtó földtulajdon-szerzési korlátok kiváltotta spekulációs törekvések értékelték fel a más célú eljárásokat, így a mennyiségi földvédelem a valóságos beépítési törekvések mellett egy földforgalmi nyomás homlokterébe is került.

A földvédelmi törvény önmagában nem, de az ingatlan-nyilvántartási és földforgalmi törvénnyel együtt lehet képes megállítani, csökkenteni ezt a nyomást.

A földvédelmi törvény annyiban, hogy nem engedi az öt hektárnál kisebb termőföldek belterületbe csatolását, kiszűrve ezzel a belterületbe csatolást megelőző spekulációs célú parcellázási eljárásokat.

Ezért a termőföldekre irányuló telekalakítási eljárásokba beleszövi a földvédelmi prevenciós eljárást, már előre elzárva az utat a település átlagosnál jobb minőségű termőföldjei más célú használata előtt.

A törvénymódosítási javaslat egyértelművé teszi az önkormányzatok feladatait a belterületbe csatolások iránti eljárás kezdeményezése esetén. A hatályos törvény helyesen zárta ki a földhasználók belterületbe vonásra irányuló más célú hasznosítás eljárás kezdeményezési és indítási jogát, kizárólag az önkormányzatokhoz rendelve ezt a jogosultságot. Az önkormányzatnak a módosítási javaslat részletesen előírja, mit kell igazolnia ahhoz, hogy a földvédelmi hatóság képes legyen – talajkészet-védelmi szempontból objektíven eldönteni a belterületbe csatolással érintett külterületi földeknél az indokolt fekvéshatár változást.

Ezek között a rendezési terv szerinti területfelhasználás hatósági határozatokkal való igazolásán túl, a funkciót vesztett, revitalizációra szoruló területek felmérése, illetőleg a környezeti szomszédjogi zavarok kizárása egyaránt döntő mérlegelési szempont a földvédelmi határozathozatal során. Ennek megfelelően az önkormányzatoknak mindezeket a tényállási elemeket igazolniuk kell a hatóság előtt.

15.§.

(1) A belterületbe vonás esetén a 9-12. §-ban foglaltakat az alábbi eltérésekkel kell alkalmazni.

(2) Belterületi, illetőleg beépítésre szánt területi felhasználásra kerülő területek folyamatosan, a településfejlesztés megvalósításától függően vonhatók a belterületbe.

(3) A település bármely hatályban lévő településrendezési terve szerint közvetlenül vagy távlatilag belterületbe vonásra kijelölt termőföldön nem engedélyezhető a termőföldek 5 hektárnál kisebb területű földrészletekre történő bármilyen módon történő kialakítása. A termőföldön megvalósuló telekalakítási kérelem benyújtása esetén, a hatáskörrel rendelkező hatóság köteles a

földvédelmi hatóságot megkeresni szakhatósági engedély megadása végett. Általános mezőgazdasági övezetbe sorolt területen csak akkor engedélyezhető a termőföldön telekalakítás, ha az a mezőgazdasági tevékenység ökonómiai és ökológiai hatékonyságát, a mezőgazdasági üzem földigényét, hatékonyabb birtokszerkezetét szolgálja.

(4)Külterületi termőföld belterületbe vonása iránti kérelmet kizárólag az önkormányzat terjeszthet elő. A kérelem megalapozottságát az önkormányzatnak – az érintett földrészletek helyrajzi számait és a terület-felhasználási célt tartalmazó – képviselő-testületi döntéssel, valamint a településrendezési terv kivonatával kell igazolnia.

(3)Az önkormányzatnak igazolnia kell, hogy a tervezett belterületbe vonás időszzerű és elkerülhetetlenül szükséges a településfejlesztés esedékes feladatainak végrehajtásához. Ennek során nyilatkoznia kell arról, hogy a belterületbe vonni kért földrészletek milyen területhasználati besorolást nyernek. A nyilatkozat alapján, a településen kiadott, érvényben lévő építési és használatba vételi/fennmaradási engedélyek csatolásával kell bizonyítani, hogy a kérelmezett célra korábban belterületbe vont földek túlnyomórészt, de legalább 75%-ban felhasználást nyertek, továbbá nincs olyan belterületi földrészlet, amely az adott célra – az épített környezet fejlesztéséről és védelméről szóló külön jogszabály szerint felhasználható.

(4)A kérelemhez az önkormányzatnak mellékelnie kell arra vonatkozó írásbeli nyilatkozatát, miszerint a kérelme az (5) bekezdés szerint a földrészletek tömbönként történő belterületbe vonására irányul.

(5)Belterületbe vonás iránti kérelem elbírálása során el kell utasítani az olyan kérelmet, ahol a kérelemmel érintett termőföldek nem szomszédosak belterületi fölrrészletekkel, és ezzel összefüggésben a más célú használat a mezőgazdasági használattal összeférhetetlen vagy a mezőgazdasági földhasználat hátrányos környezeti, terhelési, szomszédjogi hatással jár, illetőleg hatásterületen belül zavarja a más célú területhasználat jogosultjait.

(6)El lehet utasítani a kérelmet, ha a kérelmezett az átlagosnál jobb minőségű termőföldek mellett gyengébb minőségű termőföldek is szomszédosak belterületi földrészletekkel. E bekezdés alkalmazása során szomszédos földrészleteknek minősülnek azok a földrészletek is, melyeket önálló helyrajzi számon nyilvántartott út (árok, csatorna) választ el a belterülettől.

(5) El kell utasítani a belterületbe vonás iránti kérelmet, ha az nem a földrészletek tömbönként történő belterületbe vonására irányul. E bekezdés alapján a tömb alatt a földrészletek olyan csoportját kell érteni, melyet az önkormányzat a településrendezési tervben meghatározott célra 5 éven belül ténylegesen felhasználni tervez.

Az engedély nélküli más célú használat megítélése a törvény módosítási javaslat szerint nem elsősorban agronómiai érdek szerint, hanem meghatározóan környezetvédelmi, ezen belül is hangsúlyosan talaj-készletvédelmi közérdek mentén kerül értékelésre. A talajnak, mint szűkös természeti elemnek kialakulása helyén kell megmaradnia. A nem engedélyezett más célú használatok éppen ezt a talajkészlet-védelmi érdeket sértik, a talaj pusztulását segítik elő. Ezért ilyen esetekben főszabályként a zéró tolerancia elvét kell követni, amelyet indokolt esetekben, kivételes szabályként lehet enyhébben kezelni.

A kivételes esetekben a más célú használaton már a más célú használat folytatása iránti kérelem előterjesztésekor meg kell térítenie a környezeti elem igénybevételének díját, illetőleg a jogsértő magatartás szankcióját.

Mivel a más célú használat folytatására engedély csak kivételes lehet a környezeti érdek sérelem miatt, a törvénymódosítási javaslat taxatív adja meg azokat az eseteket, amikor nem lehet ilyen felmentési döntést hozni, és az eredeti állapotot mindenképpen helyre kell állítani.

Más célú hasznosítás engedély nélkül

16. §

- (1) Termőföld engedély nélküli hasznosításának minősül, ha
 - a) a más célú hasznosítás megkezdésekor az engedélyezés még nem történt meg, vagy
 - b) az igénybevevő az engedély előírásaitól eltérően hasznosítja más célra a termőföldet, vagy
 - c) az időleges hasznosítást az igénybe vevő az engedélyben meghatározott időtartamon túl is folytatja.

- (2) Ha az igénybevevő a részére engedélyezett más célú hasznosításnál nagyobb terület nagyságban vesz igénybe termőföldet, az

ingatlanügyi hatóság az engedély nélküli más célú hasznosításra vonatkozó eljárást csak a korábban kiadott érvényes engedélyben meghatározott területnagyságot meghaladóan igénybe vett területre folytathatja le a **(2) bekezdés szerinti korlátozások mellett.**

17.§.

(1) Az engedély nélküli más célú hasznosításra vonatkozó eljárás lefolytatását a jóhiszeműen szerzett és gyakorolt jogok nem akadályozzák. Épület létesítése esetén mellőzhető a 16.§. szerinti eljárás, ha külön törvény rendelkezése szerint az épület, építmény bontása nem rendelhető el és az eredeti állapot nem állapítható helyre.

18.§.

(1) A más célra engedély nélkül hasznosított termőföldet eredeti állapotába helyre kell állítani.

(2) Az ingatlanügyi hatóság kivételesen indokolt esetben **az igénybevevő erre irányuló kifejezett kérelmére az eredeti állapot helyre állítása alól felmentést adhat és egyúttal más célú hasznosítás folytatásához hozzájárulhat.** A más célú hasznosítás folytatására irányuló kérelmet az engedély nélküli más célú hasznosítással kapcsolatos első ingatlanügyi hatósági intézkedés közlésétől számított 30 napon belül lehet előterjeszteni. Az igénybevevőnek a kérelemhez mellékelnie kell a tulajdonos (haszonélvező) hozzájáruló nyilatkozatát.

(3) A (2) bekezdés szerinti engedély iránti kérelem benyújtásával egyidejűleg a kérelmezőnek a földvédelmi hatóság letéti számlájára kell utalnia a földvédelmi járulék és bírság összegét.

(4) Az engedély nélküli más célú hasznosítás miatt indult eljárást az igénybevevővel szemben kell lefolytatni. Az igénybevevő személyének megállapítása céljából az ingatlanügyi hatóság a tulajdonost (haszonélvezőt) nyilatkozat megtételére hívhatja fel. **Ha az igénybevevő személyének megállapítására irányuló eljárás eredménytelen, úgy az igénybevevőnek a tulajdonost (haszonélvezőt) kell tekinteni, és a más célú használat folytatását nem lehet engedélyezni, az eredeti állapot helyre állítását el kell rendelni.**

(5) **Az eredeti állapot helyre állítása alól kivételesen sem lehet engedélyt adni és a más célú használat folytatását engedélyezni,**

ha az

- a) a település átlagos minőségű termőföldjeinél legalább két minőségi osztállyal jobb termőföldön valósul meg,
- b) a más célú használatot a tevékenységre vonatkozó külön jogszabályok szerinti engedélyek nélkül kezdték meg, illetőleg azoktól eltérően végezték,
- c) védett természeti terület védőterületével közvetlenül határos vagy azt érinti, illetőleg érzékeny természeti területen valósult meg,
- d) szőlő, gyümölcsös, természeti területnek minősülő erdő, gyeperdő, nádas művelési ágú ingatlanokat érint,
- e) általános mezőgazdasági övezetbe sorolt területen nem közvetlenül mezőgazdasági tevékenységet szolgáló beruházást valósít meg az igénybe vevő,
- f) az igénybe vevővel szemben öt éven belül engedély nélküli más célú használat, illetőleg a földhasznosítási kötelezettség elmulasztása miatt földvédelmi bírságot szabtak ki,**
- g) a termőföld tulajdonjogát azzal a feltétellel szerezte meg a földtulajdonos, hogy meghatározott időn belül azt a mezőgazdasági termelésből nem vonja ki, és az erre megállapított határidő nem telt el, vagy a más célú használatot annak letelte előtt kezdte meg.**

19. §

(1) Ha a termőföld más célú hasznosításával kapcsolatban az eredeti állapot helyreállítását elrendelték vagy az ingatlanügyi hatóság a más célú hasznosítás folytatásához hozzájárult – a (2) bekezdésben foglalt esetet kivéve – emelt összegű földvédelmi bírságot és a termőföld időleges vagy végleges más célú hasznosításáért emelt összegű földvédelmi járulékot meg kell fizetni.

(2) Ha az azonnali intézkedés megtételét igénylő veszélyhelyzet (havaria) esetén történő termőföld-igénybevétel alapján az eredeti állapot nem állítható helyre, a más célú hasznosítás folytatásához való hozzájárulás mellett az ingatlanügyi hatóság kizárólag a termőföld végleges más célú hasznosításáért fizetendő földvédelmi járulék kiszabásáról rendelkezik.

(3) Az eredeti állapot helyreállítását – határidő megjelölésével – az ingatlanügyi hatóság határozattal rendeli el.

(4) A kötelezett az eredeti állapot helyreállítását – annak elvégzését követő 8 napon belül – köteles az ingatlanügyi hatóságnak bejelenteni. A bejelentés alapján az ingatlanügyi hatóság helyszíni szemlélet tart, s határozatot hoz a helyreállítás elfogadásáról, és egyidejűleg dönt a fizetendő földvédelmi járulék és bírság kérdésében, vagy újabb határidő megjelölésével a helyreállítás érdekében szükséges további munkák elvégzését írja elő. A helyszíni ellenőrzésről értesíteni kell az engedélyezési eljárásban egyébként közreműködő, külön jogszabályban meghatározott szakhatóságokat is. Az eredeti állapot helyreállításának elfogadásáról a szakhatóságok hozzájárulása esetén dönthet az ingatlanügyi hatóság.

(5) A más célú hasznosítás folytatásához való hozzájárulás megadására irányuló eljárásban azok a szakhatóságok működnek közre, melyek az érintett termőföld más célú hasznosításának engedélyezési eljárásában közreműködtek volna.

(6) Ha az ingatlanügyi hatóság a más célú hasznosítás folytatásához hozzájárult, ezzel egyidejűleg rendelkezik a fizetendő földvédelmi járulékról és bírságról.

(7) Az ingatlanügyi hatóság az eredeti állapot helyreállításának elrendeléséről, illetőleg a más célú hasznosítás folytatásához való hozzájárulásról szóló határozatát – a Ket. szerinti, a határozat közlésére jogosult személyeken (szervezeteken, hatóságokon) túl – tájékoztatás céljából közli a talajvédelmi hatósággal és az illetékes települési önkormányzattal (a továbbiakban: önkormányzat) is. A földvédelmi eljárás igazgatási szolgáltatási díja

Azzal, hogy e törvénymódosítás a földvédelmet, a talajnak, mint környezeti elemnek a védelmére helyezi át, szükségszerű következménye az igénybe vétel díjának az állami költségvetésből való igazitása. A törvénymódosítás érvényre kívánja juttatni azokat a makroszintű társadalmi költségeket, amelyek egy környezeti elem kizárólagos felhasználáshoz kötődnek, különösen akkor, ha az a továbbiakban már nem használható fel a helyén. Az igénybe vétel költségeit annak kell viselnie, aki e különös környezeti elem felhasználására jogot szerzett

A hatósági eljárások és annak költségei is részei annak a ráfordításnak, amit a társadalom áldozni kénytelen a föld, mint környezeti elem védelmére érdekében. Ennek költségeit nem indokolt az adófizetőkre általában áthárítani, hanem azoknak kell azt fizetniük, akik igénybe veszik az adott állami szolgáltatást. Itt a rendelkezésre álló

vagyoni fedezet, illetőleg jövedelemrealizálás okán nincs helye szociális szempontok érvényesítésének.

20. §

(1) Az első fokon kérelemre vagy hivatalból indult, illetőleg folytatott eljárásért – ha e törvény másként nem rendelkezik – 10 000 forint összegű díjat kell fizetni.

(2) A földvédelmi eljárásban igénybe vehető valamennyi jogorvoslatért 10 000 forint díjat kell fizetni.

(3) A földvédelmi eljárásért fizetett díj az ingatlanügyi hatóság saját bevételét képezi, amely a külön jogszabályban meghatározott számlaszámra fizetendő meg. A díjbevétel 25%-át a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium jogosult központosítani, amely kizárólag a földügyi szakigazgatáson belüli bevétel kiegyenlítésére fordítható.

21. §

(1) A díjat kérelemre indult eljárásban a földvédelmi eljárás lefolytatását kérelmezőnek, hivatalból indult, vagy folytatott eljárás esetében a földvédelmi ügyben hozott határozat kötelezettjének (együtt: igénybevevőnek) kell megfizetnie.

(2) A díjfizetési kötelezettség kérelemre indult eljárásban – ideértve a jogorvoslati eljárást is – kizárólag az ingatlanügyi hatóságnál a kérelem előterjesztésével egyidejűleg a pénztárába történő készpénzbefizetéssel vagy az ingatlanügyi hatóság előirányzat-felhasználási keret számlája javára történő készpénz-átutalási megbízással, illetve átutalási megbízással teljesíthető. A díjnak az ingatlanügyi hatóság előirányzat-felhasználási keret számlája javára történő készpénz-átutalási megbízással, illetve átutalási megbízással történő megfizetése esetén a kérelem előterjesztésekor mellékelni kell a díj megfizetését igazoló okiratot.

(3) A díj megfizetésének elmulasztása esetén az ingatlanügyi hatóság a kérelem benyújtásától számított 15 napon belül hiánypótlási felhívást bocsát ki. A kérelmező a hiánypótlási felhívás kézhezvételétől számított 15 napon belül köteles a díjat megfizetni, illetve igazolni annak megfizetését. Ennek elmulasztása esetén a az ingatlanügyi hatóság a földvédelmi eljárást végzéssel megszünteti.

(4) Ha a földvédelmi eljárás hivatalból indult, illetve folytatódott, a díjat az eljárás eredményeként hozott határozat közlését követő 30 napon belül kell megfizetni a (2) bekezdésben foglalt valamelyik módon. Erre a határozatban az igénybevevő figyelmét külön fel kell hívni.

(5) A meg nem fizetett díj adók módjára behajtandó köztartozásnak minősül.

22. §

(1) A díjat vissza kell téríteni, ha a kérelmet az ügyfél az első fokú határozat meghozatalának időpontja előtt a hatóság előtt igazoltan visszavonta. A jogorvoslati eljárásban megfizetett díjat az ügyfélnek vissza kell téríteni, ha a felügyeleti szerv vagy a bíróság által felülvizsgált határozat az ügyfél hátrányára részben vagy egészben jogszabálysértőnek bizonyult.

(2) Ha a kérelem és a befizetést igazoló okiratok alapján megállapítható, hogy az ügyfél a törvényes mértéket meghaladó összegű díjat fizetett, a többletet vissza kell téríteni.

(3) A visszatérítést hivatalból kell elrendelni, és annak teljesítéséről 30 napon belül intézkedni kell.

A földvédelmi járulék és bírság

A módosítási javaslat szerint a talajkészlet mennyiségi védelme annak kialakulása helyéhez kötődik. Ennek megfelelően azokra az esetekre, amikor a talaj fekvésének helyén nem talajművelő és karbantartó tevékenység folytatását engedélyezik, akkor a helyhez kötött agronómiai veszteség és a mennyiségi védelmi érdek sérül, így annak megfelelő igénybe vételi díjat kell fizetni. A törvénymódosítási javaslat nem kívánja megszüntetni a járulékok és bírságok eddig kialakult és a gyakorlatban más ismert típusait.

Ennek megfelelően a mennyiségi védelem keretein belül megőrzi a földvédelmi járulék és bírság, míg a minőségi védelem területén a talajvédelmi bírság fogalmi meghatározásokat.

Az ingatlan-nyilvántartásról szóló törvény szerint a tulajdoni lapra fel kell jegyezni a környezetkárosítás tényét. A javaslat annyiban kiegészíti az Inyvtv.-t, hogy a más célú hasznosítási engedélyezés tényét is fel kellene jegyezni a jóhiszemű jogszerzők védelme, illetőleg

az igénybe vételi díj, mint kötelezettség dologi fedezetének biztosítása végett. A javaslat megengedhetőnek tartja azt is, ha a földvédelmi járulékok és bírságok biztosításra törvényes jelzálogjog terhelné az ingatlant, ez azonban a Ptk. Módosítását is igényelné, de a javaslat nem kívánja szaporítani a sajátos törvényes jelzálogjogok sorát, megelégszik a tényfeljegyzés jogaival.

Ennek oka az, hogy az ingatlanügyi hatóság a jogerős más célú használati engedély alapján hivatalbóli eljárásban megkeresi az ingatlan-nyilvántartást a tény feljegyzése iránt.

A földvédelmi járulék

A módosítás javaslat pontosítja a földvédelmi járulék fizetésének, és a kötelezettséggel érintett ingatlanról a teher egyidejű törlésének szabályait, a jogbiztonság megteremtése érdekében. A járulék a jogszerű magatartással igénybe vett környezeti elem felhasználásnak díja.

23. §

(1) A termőföld más célú hasznosítása esetén egyszeri földvédelmi járulékot (a továbbiakban: járulékot) kell fizetni **a külön jogszabályban meghatározott számlára, melynek összege nem lehet kevesebb 15.000 forintnál.**

(2) A termőföld más célú használatának engedélyezését, mint jogilag jelentős tény fel kell jegyezni az ingatlan-nyilvántartásban. Az ingatlan-nyilvántartási feljegyzés tartalmazza az engedély kezdeti és végső határnapját, a kiszabott földvédelmi járulék összegét.

(3) A tény feljegyzésének törlését a földvédelmi járulék befizetése tényének igazolása mellett, az igénybevétel bejelentését követő helyszíni vizsgálat eredményeképpen felvett jegyzőkönyv alapján végzi el az ingatlanügyi hatóság.

24.§.

(1) A földvédelmi alapjárulék mértéke nem lehet kisebb a termőföld AK értékének háromezerszeres forint összegénél, illetőleg 15.000 forintnál.

(2) A földvédelmi alapjárulék számítását és egyes mértékeit e törvény 1. számú melléklete tartalmazza.

A földvédelmi járulék és bírság mértéke meghatározásában megfelelőek a törvény szabályai, így ott nem érvényesít a javaslat módosítást.

25.§.

A mennyiségi földvédelmi járulék megfizetésének terhe alóli mentességeket a köztulajdonú és közérdekű tevékenységekhez köti a törvény. A versenyszféra beruházásai lehetnek ugyan közérdekűek, de a környezeti elem igény be vételének díja alóli mentesülés kizárólag a nonprofit földhasználatokhoz kapcsolódhat.

(1) Nem kell járulékot fizetni, ha a termőföldet engedély alapján és annak megfelelő módon

- a) talajvédelmet szolgáló létesítmény,
- b) talajvédelmet szolgáló véderdő,
- c) öntözőcsatorna és belvízcsatorna,
- d) természetvédelmi beruházás, illetőleg természetvédelmi hasznosítás,

f) az önkormányzat forgalomképtelen törzsvagyonába kerülő és köztulajdont képező, 2 hektárt meg nem haladó nagyságú területen települési vagy megyei szociális intézmény, egészségügyi, sportlétesítmény építése

g) árvízvédelmi töltés létesítése vagy bővítése céljára használják fel, továbbá ha

h) a más célú hasznosítást a magánszemély tulajdonos (haszonélvező) részére, 400 négyzetméternél nem nagyobb területre mezőgazdasági tevékenységet kiszolgáló tevékenységre engedélyezik,

(2) A (3) bekezdés a) pontjában meghatározott talajvédelmet szolgáló létesítménynek minősül: a meliorációs tervekben előírányzott munkálat, létesítmény, valamint a káros belvizek elvezetését szolgáló csatorna és vízfolyás létesítése.

(3) A (1) bekezdés f) pontjában meghatározott intézmény, létesítmény építése céljára engedély akkor adható, ha az engedély jogosultja írásban kötelezettséget vállal arra, hogy az építményt a használatbavételi engedély jogerőre emelkedésének napjától számított

15 évig rendeltetésszerűen csak az engedélyben meghatározott célra használja.

(4) Az (3) bekezdésben szereplő engedély jogosultja köteles kérni – az építmény (létesítmény) végleges használatbavételi engedélye jogerőre emelkedése napjától számított 15 napon belül –, hogy az ingatlan-nyilvántartásba jegyezzék fel a terület hasznosításának az engedélyben meghatározott korlátozás tényét. E kötelezettség megszégése, továbbá az engedélytől eltérő hasznosítás esetén a járulékot utólag, az engedélyező határozat jogerőre emelkedése napjától számított, a mindenkori jegybanki alapkamat kétszeres nagyságú kamatával növelt összegben kell megfizetni.

(5) Az (3) bekezdésben szereplő engedély jogosultja az (3) bekezdésben foglalt határidő leteltével köteles kérni az ingatlanügyi hatóságnál a (4) bekezdés szerinti korlátozás tényének törlését az ingatlan-nyilvántartásból.

(6) Az (1) bekezdés f) pontja alkalmazásának nincs helye, ha az ott meghatározott területnagyságnál nagyobb területnagyságra vonatkozik a más célú hasznosítás iránti kérelem. A kérelemben foglaltak engedélyezése esetén ilyen esetben az ingatlanügyi hatóságnak az egész kérelmezett területnagyság után ki kell szabni a járulékot.

26. §

A módosítási javaslat a mennyiségi földvédelmi járulék fizetésének határidejét úgy pontosítja, hogy az az eljárás befejezésével rendelkezésre álljon. Kifejezet cél, hogy a költségek viselésének időbeli előrehozása maga is visszatartó erő legyen a megalapozatlan más célú használatok, illetőleg a felesleges közigazgatási eljárások megindításával felé.

(1) A járulék összegének megállapításáról a más célú hasznosítást engedélyező határozatban kell rendelkezni.

(2) Engedély nélküli más célú hasznosítás esetén a járulék és bírság megállapításáról az eredeti állapot helyreállítását elfogadó határozatban, illetőleg a más célú hasznosítás folytatásához hozzájáruló határozatban kell rendelkezni.

(3) A járulék megfizetésére – a termőföld belterületbe vonásának esetét kivéve – az igénybevevőt kell kötelezni. Termőföld belterületbe vonása miatt a járulékfizetési kötelezettség az önkormányzatot terheli.

- (4) A járulék teljes összegének megfizetése
- a) végleges más célú hasznosítás esetén – a termőföld belterületbe vonásának esetét kivéve – igénybevétel megkezdése napján;
 - b) termőföld belterületbe vonásának engedélyezése esetén, illetőleg engedély nélküli hasznosítás esetén, **az engedélyező, illetőleg az eredeti állapot helyreállítását elfogadó, illetve a más célú hasznosítás folytatásához hozzájáruló határozat iránti kérelem benyújtásával egyidejűleg, de legkésőbb a határozat meghozatalának időpontjáig,**
 - c) időleges hasznosítás esetén a más célú használat iránti kérelem benyújtásával egyidejűleg, de legkésőbb **de legkésőbb a határozat meghozatalának időpontjáig,** esedékes.

(5) Az igénybevétel megkezdésének napját az igénybevevő köteles előzetesen az ingatlanügyi hatóságnak bejelenteni. Ennek elmulasztása esetén az ingatlanügyi hatóság az igénybevevőt földvédelmi bírsággal sújtja, kivéve, ha az engedélyezési eljárásban a más célú hasznosítás céljára tekintettel az igénybevevőt járulékmentesség illette meg.

(6) Ha a más célú hasznosítás az engedélyezettnél kisebb területen valósul meg, a járulék megfizetésének esedékessé válása napjától számított 5 éven belül a járulékkülönbözetet – kérelemre – a befizetett földvédelmi járulékok terhére az ingatlanügyi hatóság visszafizeti.

27. §

A mennyiségi földvédelmi járulék fizetése alóli mentességek, illetőleg kedvezmények szükségképpen szűkek, de ésszerűek kell, hogy legyenek. Ennek megfelelően a természetkímélő földhasználatok esetében kell ösztönző tényezőt beépíteni, amely a szükségszerű más célú használatoknál belső magatartási szabályként hozza felszínre a környezettudatos magatartást.

(1) A járulék felét kell fizetni, ha a termőföldet engedély alapján és annak megfelelően

- a) **talajkímélő és környezetbarát** mezőgazdasági tevékenység céljára,

- b) haltenyésztésre is alkalmas víztározó létesítésére
- c) közüzemi lakossági ivóvíz- és csatornaellátást szolgáló létesítmények és annak védőterülete kialakítására hasznosítják,
- d) a más célú hasznosítást a magánszemély tulajdonos (haszonélvező) részére, 400 négyzetméternél nem nagyobb területre engedélyezik,
- e) belterületbe vonás esetén az önkormányzati bérlakásépítés megvalósítása céljából engedélyezik.
- (2) Az (1) bekezdés d) pontjában foglalt járulégmentesség a tulajdonost (haszonélvezőt) csak egyszer illeti meg. Az (1) bekezdés d) pontjának alkalmazását követően ezen a címen – 10 éven belül – ismételt járulégmentesség tulajdonosváltás esetén az új tulajdonost nem illeti meg, továbbá a földrészlet megosztásával nem nyílik meg ismételten e címen a járulégmentesség.

28.§.

Az engedély nélküli földhasználatnál szigorú, visszatartó erővel bíró, így preventív hatásokat felmutató szankcióknak van értelme. Ezt kívánja a javaslat is elősegíteni. A környezet védelméhez fűződő primér érdek érvényesítése megköveteli, hogy a szankció ne elsősorban költségként, hanem a kívánt magatartást kikényszerítőként funkcionáljon. Ennek megfelelően nincs időbeli korlátozása a bírság kiszabásának. A bírság a megállapított jogsértésenként minősül földvédelmi bírságnak. Célszerűbb és a földvédelmi célokkal megegyező, így igazságosabb és hatékonyabb, ha a szankció nem keveredik földvédelmi eljárásban a közigazgatási általános bírságokkal. Így minden esetben földvédelmi bírságot kell kiszabni, mivel elsődlegesen a földvédelmi érdeket sérti a mulasztásos, illetőleg tevékeny magatartás, és csak másodlagos az államhatalom tekintélyén esett sérelem.

(1) A földvédelmi járulék 50 százalékkal növelt összegét kell megfizetni, ha öntözésre, illetőleg talajvédelmi létesítményekkel berendezett termőföldet hasznosítanak más célra.

(2) Az e törvény szerint számítható földvédelmi alapjárulék kétszeres összegét kell megfizetnie az igénybevevőnek, amennyiben engedély nélküli más célú hasznosítás történt, tekintet nélkül arra, hogy az adott tevékenység után egyébként földvédelmi járulékot nem kell fizetnie vagy kedvezmény illetné meg a kérelmezőt.

A földvédelmi bírság

A jogsértő földhasználói magatartás szankciója a bírság, amelyet föld, mint környezeti elem jogsértő igénybe esetén a járulékkal együtt, igénybe vételt nem eredményező mulasztások esetén önállóan kell kiszabni.

29. §

(1) Földvédelmi bírságot (a továbbiakban: bírság) köteles fizetni az, aki

- a) a termőföld hasznosításával kapcsolatos kötelezettségét vagy az ideiglenes-, mellékhasznosítást neki felróhatóan elmulasztja,
- b) az újrahhasznosítást elmulasztja,
- c) a művelési ág megváltozásának, a más célú hasznosítás megszüntetésének, az igénybevétel megkezdésének bejelentését elmulasztja,
- d) az időleges hasznosítást követően a termőföldet az ingatlan-nyilvántartás szerinti minőségi osztálynál alacsonyabb minőségi osztályú termőföldként teszi termelésre alkalmassá,
- e) az időleges hasznosítást követően a termőföldet a határozatban megállapított határidő eltelte után teszi termelésre alkalmassá;
- f) a természetvédelmi oltalom alatt álló, érzékeny természeti terület, továbbá természeti terület művelési ágát engedély nélkül vagy attól eltérően változtatja meg;
- g) a termőföldet engedély nélkül hasznosítja más célra.

(2) A bírság – a termőföld ingatlan-nyilvántartás szerinti művelési ága eredeti állapotának helyreállítási kötelezettsége alóli felmentés és az engedély nélkül más célra hasznosított termőföld továbbhasznosításához történő hozzájárulás esetét kivéve – ismételten is kiszabható.

30. §

A földvédelmi bírság, mint mennyiségvédelmi bírság esetén nagyobb súllyal esik latba a rejtett eltérő használat, amely a kertés mezőgazdasági területek személyi és nem termelői használatának

a terepre. A kiemelt jogalkotói figyelem oka az elaprózott és szórt talajrontó tevékenység, amely csak a szigorúbb szankciók alkalmazásával előzhető meg, a gyakorlati tapasztalatok szerint.

(1) A földvédelmi bírság összege kertes mezőgazdasági övezetben fekvő termőföld esetén nem lehet kevesebb a termőföld AK érték ezerszeres, általános mezőgazdasági övezetben fekvő termőföld esetén a termőföld háromezerszeres forint összegénél.

(2) A földvédelmi bírság mértékét e törvény 2. számú melléklete tartalmazza.

(3) A bírságot az azt kiszabó határozat jogerőre emelkedésétől számított 30 napon belül kell megfizetni.

31. §

(1) A járulék fizetése alól felmentés nem adható és részletfizetési vagy egyéb kedvezmény sem engedélyezhető.

(2) A járulékot és a bírságot a megyei ingatlanügyi hatóság előirányzat-felhasználási keret számlájára kell befizetni.

(3) **A járulék és bírság 50%-a a az arról rendelkező első fokú ingatlanügyi hatóságot illeti meg, és kizárólag a földvédelemmel kapcsolatos ingatlanügyi hatósági feladatok ellátására fordítható. A járulék és bírság központosított hányada elkülönült pénzügyi alapba kerül és kizárólag föld-és talajvédelmi beruházások központi támogatására használható fel.**

(4) A határidőre meg nem fizetett járulék és bírság adók módjára behajtandó köztartozás.

Földminősítés

32. §

(1) A földminősítés az az eljárás, amelynek során a termőföldek minőségi osztálya és kataszteri tiszta jövedelme (aranykorona értéke) megállapításra kerül. **Földminősítési eljárás földvédelmi eljárás megindulása után, alatt, továbbá a határozat jogerőre emelkedésétől számított egy éven belül sem hivatalból, sem kérelemre nem indítható.**

(2) A termőföldek egytől nyolcig terjedő minőségi osztályát osztályba sorozással kell megállapítani.

- (3) Az osztályba sorolás osztályozási vidékenként (becslójárásonként) és településenként kijelölt mintatér - hálózat alapján történik.
- (4) A termőföld kataszteri tiszta jövedelmét a minőségi osztály, a kataszteri tiszta jövedelmi fokozat és a területnagyság figyelembevételével kell meghatározni.

34. §

- (1) A földminősítéssel kapcsolatos feladatok végrehajtását (mintaterek elhelyezése, megközelítése, osztályba sorozási munkák) az érintett ingatlan tulajdonosa tűrni köteles. A földminősítési munkák végzéséről az ingatlan tulajdonosát (használóját) előzetesen értesíteni kell. A tűrés kötelezettséget az ingatlanügyi hatóság, szükség esetén, határozatban rendelheti el.
- (2) A földminősítést végzőnek erre való jogosultságát igazolnia kell.
- (3) A földminősítési munkák az ingatlan rendeltetésszerű használatát csak a szükséges mértékben akadályozhatják.
- (4) A földminősítési munkák során az ingatlan tulajdonosának okozott kárt a földminősítést végző szervezet köteles megtéríteni.

II. Fejezet

A TALAJVÉDELEM

A talaj minőségi védelmének elkülönült szabályai elsősorban, de nem kizárólag az agrár földhasználatra vonatkoznak. A földhasználó termelés folytatása nélkül, illetőleg más célú használat esetén is köteles megakadályozni a talaj pusztulását. Ennek érdekében arra alkalmas tevékenységet kell kifejtenie.

35. §

- (1) E fejezet alkalmazásában

- b) beruházás:** a számvitelről szóló törvény szerint termőföldön megvalósuló, vagy arra hatást gyakorló tevékenység;
- c) beruházó:** a beruházási tevékenység engedélyese, a beruházás megvalósulását követően az üzemeltető.

(2) E fejezetben foglalt rendelkezéseket nem kell alkalmazni az ingatlan-nyilvántartásban halastóként nyilvántartott földrészletekre.

A talajvédelmi hatóság feladatai

36. §

(1) A termőföldek talajvédelmével kapcsolatos állami feladatokat a termőföld talajvédelméért felelős miniszter a talajvédelmi hatóság útján látja el.

(2) Az állam kialakítja és működteti a talajvédelmi hatósági és a talajtani adatbázist.

(3) Az állam a talajok minőségi változásainak, környezeti állapotának folyamatos figyelemmel kísérése céljából országos Talajvédelmi Információs és Monitoring rendszert (a továbbiakban: TIM) működtet.

(4) A TIM az ország egész területére kiterjed művelési ágak, tulajdonjog és egyéb szempontok szerinti korlátozás nélkül.

(5) A rendszer működtetéséhez szükséges monitoring tevékenységet az érintett ingatlan földhasználója, kezelője, tulajdonosa túrní köteles. A monitoring tevékenységgel kapcsolatos munkák végzéséről az ingatlan tulajdonosát (használóját) előzetesen értesíteni kell.

(6) A monitoring tevékenységgel összefüggő munkát végzőnek erre való jogosultságot igazolnia kell.

(7) A monitoring tevékenység az ingatlan rendeltetészerű használatát csak a szükséges mértékben akadályozhatják.

(8) A TIM adatai közérdekű adatnak minősülnek.

37. §

(1) Az állam a mérések, megfigyelések, és ellenőrzések tapasztalatai alapján gondoskodik a termőföld minőségének romlását megelőző országos jogi, gazdasági és műszaki szabályozó, illetve ösztönző rendszer kialakításáról.

(2) A termőföld talaját veszélyeztető talajdegradációs folyamatok megelőzésével, illetve az ezek következtében kialakult kedvezőtlen talajállapot megszüntetésével kapcsolatos tevékenység anyagi támogatását az államnak kiemelten kell kezelnie.

(3) Az állam gondoskodik a környezetkímélő és a termőföld minőségromlását megelőző, továbbá minőségét javító technológiák

kidolgozásáról, ezek elterjesztéséről és a kapcsolódó kutatási-, fejlesztési tevékenység támogatásáról.

(4) Az állam rendszeresen szakmai információkkal látja el a földhasználókat és beruházókat a talajvédelmi kötelezettségek betartása, valamint a talajvédő- és környezetkímélő gazdálkodás elősegítése, illetve a talajok minőségromlásának megelőzése, továbbá minőségjavítás céljából.

(5) A termőföld talajvédelmével összefüggő hatósági feladatokat külön jogszabályban kijelölt talajvédelmi hatóság látja el.

A talajvédő termőföldhasználat

38. §

(1) A földhasználó a 35–41. §-okban foglaltak szerint a termőhely ökológiai adottságaihoz igazodó talajvédő gazdálkodást, vagy tevékenységet köteles folytatni.

(2) A földhasználó erózióval veszélyeztetett területen a víz- és szél-erózió (a továbbiakban: erózió) megakadályozása érdekében köteles

a) szántó területen

aa) a talajfedettséget szolgáló növényeket termesztetni, és

ab) olyan művelési módot alkalmazni, amely a talaj szerkezetségének megővésével, a talajtömörödés megakadályozásával, megszüntetésével elősegíti a csapadékvizek talajba jutását, és/vagy

ac) szintvonalas művelést folytatni;

b) ültetvény területen

ba) szintvonalakkal párhuzamos irányú telepítést végezni, vagy

bb) a sorközök fedettségét gypesítéssel, talajtakarással biztosítani;

c) legelő területen

ca) fokozott gondot fordítani a talajt kímélő legeltetésre, valamint

cb) ahol a gyeptakaró a talajvédelem követelményeinek nem felel meg, azt felújítással helyreállítani.

(3) Amennyiben az (2) bekezdésben írt kötelezettségek teljesítése sem alkalmas az erózió megakadályozására, úgy a földhasználó köteles

a) a művelési ágot megváltoztatni, vagy

- b) gyep-, cserje- és erdősávot létesíteni vagy
 - c) talajvédelmi műszaki beavatkozásokat alkalmazni.
- (4) Az erózió elleni védelmet nyújtó terepalakulatokat, gyep-, cserje- és erdősávokat meg kell őrizni.
- (5) E törvény rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell a nem termőföldként nyilvántartott földrésztetekre is, függetlenül fekvésüktől, különleges rendeletetésüktől, használatuk módjától. A földhasználónak a földrészlet rendeltetészerű hasznosítása során a e törvény 38.§.(2) bekezdésében foglaltakat a terület-használati előírások figyelembe vétel mellett megfelelően kell alkalmaznia.**

39. §

(1) A savanyú, vagy a savanyodásra hajlamos talajokon a természet növény igényére tekintettel

- a) nem savanyító hatású műtrágyát kell használni, vagy a savanyító hatású műtrágyát megfelelő meszező anyaggal együtt kell alkalmazni,
- b) mésztrágyázást, vagy
- c) talajjavítást kell végezni.

(2) A szikes talajokon tilos olyan talajművelést folytatni, amely a talaj minőségének további romlásával járhat. Az egyéb talajokon olyan minőségű öntözővíz használható, továbbá bármely tevékenység csak úgy folytatható, amely másodlagos szikesedés előidézésével nem jár.

40§. §

- (1) A földhasználónak
- a) a talajkímélő művelési módok alkalmazásával,
 - b) vetésváltás alkalmazásával,
 - c) másodvetésű, vagy köztes növény termesztésével,
 - d) a tarlómaradványok hasznosításával,
 - e) szerves anyagok kijuttatásával,
 - f) a humuszos termőrétteg megőrzésével
- kell gondoskodnia a talaj szervesanyag-tartalmának megőrzéséről.
- (2) Tilos a talaj humuszos termőréttegének eltávolítása.

(3)A talaj tömörödésének megelőzésével, vagy megszüntetésével meg kell akadályozni a káros vízbőrség, vagy belvív kialakulását.

41. §

A módosítási javaslat alapvetően változtatja meg a talajvédelem tárgyi hatályát, kiterjesztve azt minden olyan földre, ahol talaj található. A módosítási javaslat egyértelművé kívánja tenni, hogy a talajt, használatának módjától függetlenül általános védelem alá helyezi. A törvény az alkotmánynak az egészséges környezethez való alapjog érvényre juttatása érdekében törvényi szintre helyezi a kockázatos anyagoknak a talajon, illetőleg a talajban való elhelyezése tilalmát. A kockázatos anyag fogalmát külön jogszabályok tartalmazzák.

(1)A földhasználó köteles a termőföldet, **illetőleg a nem termőföldként nyilvántartott földet a nem engedélyezett, továbbá a termőföld rendeltetésszerű használatához nem szükséges, különösen a talaj minőségét, fizikai, kémiai, biológiai, és morfológiai állapotát rontó talajidegen termelésnövelő és minden más anyagoktól megóvni.**

(2)A földhasználat során a talaj tápanyag szolgáltatását és a termesztett növények tápanyagigényét figyelembe vevő, környezetkímélő tápanyag-gazdálkodást kell folytatni.

A beruházással üzemeltetéssel és egyéb tevékenységgel kapcsolatos kötelezettségek

42. §

(1) Termőföldön történő, vagy termőföldre hatást gyakorló beruházásokat, valamint bármely egyéb tevékenységet úgy kell megtervezni és megvalósítani, hogy az érintett- és a környező termőföldön a talajvédő gazdálkodás feltételei ne romoljanak.

(2) A beruházások megvalósítása során a beruházó köteles gondoskodni a humuszos termőréteg **környezetkímélő letermeléséről, elszállításáról és elhelyezéséről, továbbá mindezen eljárásaiban annak megmentéséről és hasznosításáról.**

(3) A kivitelezés és üzemeltetés során biztosítani kell, hogy a környezeti hatások az érintett- és a környező termőföld minőségében kárt ne okozzanak.

43. §

(1) A humuszos termőréteg letermelésével, megmentésével, hasznosításával, továbbá a terület helyreállításával kapcsolatos munkákat a beruházás engedélyezése céljából készített terveknek tartalmaznia kell.

(2) A letermelt humuszos termőréteg teljes mennyisége csak eredeti funkciójának megfelelően a talaj felső termőrétegeként, vagy a külön jogszabály szerinti termesztő közeg előállításához használható fel.

(3) A beruházások megvalósítása során keletkezett mentett humuszos termőréteg teljes mennyiségét a beruházás kivitelezése során igénybevett földrészleteken kell felhasználni úgy, hogy a kialakított felső humuszos termőréteg vastagsága az eredeti humuszos termőréteggel együtt az 1 métert ne haladja meg.

(4) Amennyiben a mentett humuszos termőréteg (3) bekezdés szerinti felhasználására nincs lehetőség, a felhasználásra nem kerülő rész a (2) bekezdés szerinti célokra átruházható.

(5) A mentett humuszos termőréteg mennyiségéről és felhasználásáról a beruházó köteles külön nyilvántartást vezetni.

Egyéb kötelezettségek

44. §

A talajvédelmet szolgáló létesítmények szakszerű üzemeltetését és fenntartását biztosítani kell.

45. §

A termőföldként nyilvántartott földrészletek megosztásánál vagy összevonásánál úgy kell eljárni, hogy a talajvédő gazdálkodás feltételei ne rosszabbodjanak.

46. §

A földhasználó és a beruházó köteles a talaj védelmével kapcsolatos tevékenysége dokumentumait 5 évig megőrizni.

47. §

- (1) Külön jogszabály eltérő rendelkezése hiányában tilos a termőföldön hulladékot, vagy annak minősülő anyagot lerakni, tárolni.
- (2) A 35–41. §-okban meghatározott termőföld használaton, valamint a 42. §-ban írt beruházási, üzemeltetési tevékenységen túl termőföldön bármely egyéb tevékenység csak úgy folytatható, hogy az, vagy annak hatása az érintett- és a környező termőföld minőségében kárt ne okozzon.
- (3) A termőföld minőségét veszélyeztető tevékenységet és eseményt a talajvédelmi hatóság részére haladéktalanul be kell jelenteni.

Talajvédelmi hatósági eljáráshoz kötött tevékenységek

48. §

- (1) A talajvédelmi hatóság engedélye szükséges:
- a) talajjavításhoz,
 - b) mezőgazdasági célú tereprendezéshez,
 - c) a 35. § (2) bekezdés c) pontjában meghatározott talajvédelmi műszaki beavatkozások létesítéséhez, ha az engedélyezés nem tartozik más hatóság hatáskörébe,
 - d) hígtrágya termőföldön történő felhasználásához,
 - e) szennyvíz, szennyvíziszap mezőgazdasági felhasználásához,
 - f) a nem talajidegen, nem veszélyes hulladék termőföldön történő felhasználásához,
 - g) a mezőgazdasági termelés során keletkező melléktermék termőföldön történő felhasználásához, kivéve a mezőgazdasági táblán keletkező növényi maradványokat.
- (2) Az (1) bekezdés d)-g) pontja esetén, ha ettől külön jogszabály eltérően nem rendelkezik, az engedély legfeljebb öt évre adható meg. Az engedély meghosszabbítható a külön jogszabály szerinti, ellenőrző vizsgálaton alapuló talajtani szakvélemény alapján.
- (3) Az (1) bekezdés a)-f) pontjában írt tevékenységek engedélyezéséhez külön jogszabályban meghatározott talajtani szakvélemény, az (1) bekezdés b)-c) pontjában írt tevékenységhez kiviteli terv is szükséges. Az (1) bekezdés g) pontjában meghatározott tevékenység engedélyezése a külön jogszabály szerinti talajvizsgálat, valamint a felhasználni kívánt melléktermék beltartalmára vonatkozó vizsgálat alapján történik.

(4) Az (1) bekezdés *a)* és *d)* pontjában írt tevékenység esetén, amennyiben az ügyfél az érintett termőföldnek nem földhasználója, úgy a tevékenység engedélyezéséhez a földhasználó hozzájárulása szükséges.

(5) Az (1) bekezdés *b)-c)*, *e)-f)* pontjában írt tevékenység esetén, amennyiben az ügyfél az érintett termőföldnek

a) nem tulajdonosa, de földhasználója, úgy a tulajdonos

b) nem tulajdonosa és nem földhasználója, úgy mindkettő

c) tulajdonosa, de nem földhasználója, úgy a földhasználó

hozzájáruló nyilatkozata is szükséges a tevékenység engedélyezéséhez.

(6) A használatban nem megosztott közös tulajdonban álló ingatlan esetén tulajdonosi hozzájárulásnak minősül a többségi tulajdoni hányaddal rendelkező tulajdonostársak hozzájárulása.

49. §

(1) Talajvédelmi Szakhatósági engedély szükséges a termőföld más célú hasznosítása iránti földvédelmi eljárásban a földvédelmi engedély kiadásához.

(2) A talajvédelmi szakhatósági eljáráshoz a következő tevékenységek esetén szükséges talajtani szakvélemény:

a) ültetvénytelepítés,

b) humuszos termőréteg mentése, termőföldön történő, 400 m²-t meghaladó területigényű beruházás megvalósítása esetén,

c) mezőgazdasági célú hasznosítást lehetővé tévő rekultiváció, újrahhasznosítás,

d) öntözés,

e) mezőgazdasági területek vízrendezése,

f) erózió elleni műszaki talajvédelem megvalósítása.

A talajvédelmi hatóság

50. §

(1) A talajvédelmi hatóság a 48. § alapján engedélyt ad ki, külön jogszabályban foglaltak alapján szakhatóságként jár el.

(2) A talajvédelmi hatóság a talajvédelmi követelmények, valamint a termőföld használat – külön jogszabályban meghatározott - kör-

nyezetvédelmi követelményeinek teljesítéséről hatósági bizonyítványt (igazolást) ad ki.

(3) Az első fokon kérelemre indult, illetve folytatott talajvédelmi hatósági eljárásért, ide értve a talajvédelmi szakhatósági eljárást is igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetni.

51. §

- (1) A talajvédelmi hatóság a talajvédelmi felügyelő útján ellenőrzi
- a) az e törvényben meghatározott talajvédelmi kötelezettségek teljesítését,
 - b) a talajvédelmi engedély, szakhatósági hozzájárulás meglétét,
 - c) a talajvédelmi engedélyben, szakhatósági hozzájárulásban foglalt talajvédelmi követelmények betartását,
 - d) a termőföld használat külön jogszabályban meghatározott környezetvédelmi követelményeinek betartását.
- (2) A talajvédelmi felügyelő hivatalos személynek minősül. A külön jogszabály szerint arcképes igazolvánnyal kell rendelkeznie, mely hatósági feladatai ellátására jogosítja.

52. §

- (1) A talajvédelmi hatóság e törvény 51. §-ában meghatározott ellenőrzések során a kötelezettségek, illetve az engedélyben és a szakhatósági állásfoglalásban előírtak megsértése esetén elrendeli:
- a) a jogsértő tevékenység, jogellenes állapot megszüntetését,
 - b) a talajvédelmi kötelezettség teljesítését.
- (2) Az (1) bekezdés szerint hozott határozat ellen benyújtott fellebbezésnek a végrehajtásra nincs halasztó hatálya.
- (3) A talajvédelmi kötelezettségek be nem tartása esetén a talajvédelmi hatóság az igénybe vett támogatások és kifizetések visszatérítését kezdeményezheti.

53. §

A talajvédelmi hatóság köteles a tudomására jutott talajszennyező tevékenység, valamint hulladék lerakása miatt indult eljárást az illetékes környezetvédelmi hatósághoz átteni, **egyúttal a földvédelmi hatóságot értesíteni.**

Talajvédelmi bírság

A talajvédelmi járulék intézményét a javaslat azokra az esetekre szűkíti, ahol jogszerű, de a törvény preferencia rendszerétől eltérő, nem a kialakulás helyéhez kötött talajelhelyezés és felhasználás megy végbe.

Ott azonban hol a hatályos jog szerint a jogsértő magatartásokat szankcionál, megszünteti. A hatályos törvény összemosza a környezeti elem jogszerű használatának, terhelésének rendszerét a jogsértő magatartások szankcionálásával.

A bírság marad a jogsértő földhasználói magatartás szankciója.

54. §

(1) Talajvédelmi járulékot fizet a talajvédelmi hatóság részére az a földhasználó, illetőleg beruházó – ha a beruházás megvalósítása során keletkezett mentett humuszos termőréteg teljes mennyiségét a beruházással érintett területen nem használja fel – a fel nem használt humuszos termőréteg mennyisége után.

(2) A talajvédelmi járulék mértéke

a) 1-2,5 % humusztartalom esetén 150 Ft/m³,

b) 2,5 % fölötti humusztartalom esetén 250 Ft/m³,

(3) Ha a 38. § (2) bekezdésben írt rendelkezés megsértése, valamint engedély nélküli beruházás megvalósítása során nem állapítható meg kétséget kizáróan az érintett területen fel nem használt humuszos termőréteg mennyisége, úgy a talajvédelmi járulék mértéke a (2) bekezdésben foglaltaktól eltérően a tevékenységgel érintett terület után számított, hektáronként 100 000 forint, de legalább 200 000 forint.

(4) A talajvédelmi hatóság az (1) bekezdés b) pontjában meghatározott engedély alapján végzett tevékenység esetén, a talajtani szakvélemény, vagy a kiviteli terv tartalma alapján külön határozatban megállapítja a talajvédelmi járulékkal érintett humuszos termőréteg mennyiségét és a talajvédelmi járulék mértékét.

55. §

(1) A talajvédelmi hatóság az e törvény

a) 35–40. §-aiban írt kötelezettségek megsértése

b) 48–49. §-aiban írt engedély, vagy szakhatósági hozzájárulás nélkül, vagy attól eltérően folytatott tevékenység

c) a 38. § (2) bekezdésében írt rendelkezés megsértése esetén a mellékletben foglaltak szerint talajvédelmi bírságot szab ki.

(2) Amennyiben az (1) bekezdés szerinti bírság olyan földrészletet érint, amelynek a földhasználati nyilvántartás szerint több földhasználója van, illetve használatában nem megosztott közös tulajdonban áll, a talajvédelmi bírság valamennyi földhasználót, illetve tulajdonost egyetemlegesen terheli.

56. §

A talajvédelmi bírság fizetése nem mentesít a talajvédelmi járulék megfizetése, továbbá a büntető jogi-, vagy a szabálysértési felelősségre vonás alól, a talajvédelmi követelmények folyamatos megsértése esetén ismételten kiszabható.

57. §

(1) A talajvédelmi járulékot, valamint a bírságot az azt kiszabó határozat jogerőre emelkedésétől számított 15 napon belül kell befizetni a talajvédelmi hatóság számlájára. A járulék, valamint a bírság meg nem fizetése esetén a kiszabott összeget késedelmi kamat terheli, amelynek mértéke a mindenkor érvényes jegybanki alapkamat kétszerese.

(2) A talajvédelmi járulék-, valamint a bírság fizetése alól felmentés nem adható, ugyanakkor a talajvédelmi hatóság a Ket. szabályainak figyelembe vételével méltányossági jogkört gyakorolhat és ez alapján egy évi időtartamban részletfizetési kedvezményt engedélyezhet.

(3) A határidőre meg nem fizetett talajvédelmi járulék, valamint bírság adók módjára behajtandó köztartozás.

(4) A talajvédelmi járulék, a talajvédelmi bírság és a talajvédelmi hatósági eljárásokhoz befizetett, a külön jogszabályban meghatározott igazgatási szolgáltatási díj a talajvédelmi hatóság saját bevétele, melyet a 31–33. §-okban meghatározott feladatok ellátására kell fordítani.

(5) A talajvédelmi hatósági feladatokat ellátó intézmény a megfizetett talajvédelmi járulék, talajvédelmi bírság, valamint igazgatási

szolgáltatási díj (4) bekezdésben meghatározott felhasználásáról a tárgyévét követő év március 31-ig tájékoztatja a termőföld talajvédelméért felelős minisztert.

Talajvédelmi hatóság által kiszabható egyéb bírság

58. §

(1) A talajvédelmi hatóság kiszabja a külön jogszabályban meghatározott nitrátszennyezési - és nitrát adatszolgáltatási bírságot.

(2) Az (1) bekezdés szerinti bírság adók módjára behajtandó köztartozás. A befizetett bírság a talajvédelmi hatóság saját bevétele, melyet a 57. § (4) bekezdése szerint kell felhasználni.

HATÁLYBALÉPÉS, ÉS ÁTMENETI RENDELKEZÉSEK

59. §

(1) Ez a törvény a kihirdetését követő 45. napon lép hatályba; a már folyamatban levő eljárásokat azonban a korábbi rendelkezések szerint kell befejezni.

(2) A törvény hatályba lépését megelőző öt éven túl, határozatlan időre kiadott engedéllyel rendelkező, a 48. § (1) bekezdés d)-f) pontjaiban írt tevékenységre új engedélyezési eljárást kell lefolytatni.

(3) E törvény hatályba lépésével egyidejűleg a kisajátításról szóló 1976. évi 24. törvényerejű rendelet végrehajtásáról szóló 33/1976. (IX. 5.) MT rendelet 32. § (1) bekezdése az alábbi mondattal egészül ki:

„E rendelkezés alkalmazásának nincs helye a termőföld ingatlanügyi hatósági engedély nélküli más célú hasznosítása esetén.”

A Ket.-§-a kiegészül

„Semmis a közigazgatási határozat a földvédelmi hatósági engedély nélkül kiadott építési, használatba vételi, fennmaradási engedélyt tartalmazó közigazgatási határozat.”

- (1) Felhatalmazást kap a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter, hogy rendelettel állapítsa meg
- a)* a földminősítés részletes szabályait,
 - b)* a termőföld talajvédelmének egyes szabályait,
 - c)* a talajtani szakvélemény készítésének részletes szabályait,
 - d)* a beruházások kiviteli és engedélyezési terveinek talajvédelmi követelményeit.
- (2) Felhatalmazást kap a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter, hogy a pénzügyminiszterrel egyetértésben rendeletben állapítsa meg a talajvédelmi hatósági eljárások igazgatási szolgáltatási díjainak mértékét és a fizetésre vonatkozó egyéb szabályokat.

TANKA ENDRE:
AZ EU KÖZÖS BIRTOKPOLITIKÁJA,
MA ÉS A JÖVŐ ÉVTIZEDBEN

– Az értékalapú magyar birtokpolitika uniós jogkeretei –

Tartalomjegyzék

Bevezető I–V.	127
I. MIT JELENT A BIRTOKPOLITIKA?	137
<i>A szuverén államhoz kötődő, hagyományos felfogás . .</i>	<i>137</i>
1. A birtokpolitika szociológiai fogalma	137
2. A birtokpolitika fogalma az agrárgazdaságban ...	147
3. Értékalapú és haszonelvű birtokpolitika	149
4. „Keserű argentin aratás”, avagy a GMO növénytermesztés nagybirtok modellje	162
II. A BIRTOKPOLITIKA ÚJ, XXI. SZÁZADI VETÜLETE	167
III. A WTO A KÖZÖSSÉGI BIRTOKPOLITIKA KÜLSŐ VEZÉRLŐJE.....	172
1. A KAP alkalmazkodási kényszere.	172
2. A WTO-Dohai munkaprogram új diktátuma.	175
3. A viszonyosság hiánya, avagy a „körforgás elmélet” ...	178
4. Miért jelent „külső birtokpolitikát” a WTO diktátuma? .	182
IV. AZ UNIÓS TAGÁLLAM FELETT ÁLLÓ ÉS RÁ NÉZVE KÖZVETLEN HATÁLYÚ BIRTOKPOLITIKÁT A KAP ÉRVÉNYESÍTÉI	184
1. A hatáskör rendezése	184
2. A KAP eredeti célrendszere	188
3. A célrendszer törése	192
V. AZ EURÓPA TANÁCS A KAP REFORMJÁRÓL	197
1. A vidékfejlesztés ellentmondásai.	198
2. A KAP az etnikai megmaradásért.	201
3. Az önellátási szint és a foglalkoztatottság	202

4. A fejlődő országok érdeksérelme	204
5. A közösségi „agrártámogatás” angol valósága	209
6. Nagybirtokrendszer az angol földhasználatban	213
7. Miért szorul ki a családi gazdaság a támogatásból?	216
8. A nagybirtoküzem a környezeti károkozó.	219

VI. A VIDÉKFEJLESZTÉS FILOZÓFIÁJA 220

1. A források ma és a jövőben is csekélyek	220
2.2. A vidékfejlesztés sorvadásának rendszertani okai.	221
3. A vidékfejlesztés ideáltipikus felfogásának bírálata	225
4. A vidékfejlesztés a „tőkeszabadság” foglya	229
5. A vidékfejlesztés és a regionális politika egy-gyökerű	232
6. Hogyan szolgálhatná a vidékfejlesztés a fenntarthatóságot	234
A KAP nemzetközi összehasonlítása	235

VII. A KAP ÉRTÉKALAPÚ AGRÁRPOLITIKÁT

ELUTASÍTÓ INTÉZMÉNYRENDSZERE 238

1. Kelet-Közép-Európa uniós agrár-jövőképe	239
2. A tőke szabad áramlásának jogi szavatolása	243
3. A „nizzai büntetés”	248
4. A rugalmassági záradék	251

A KAP termelés- és piacszabályozó modellje, különös tekintettel a birtokpolitikára 254

1. A Mansholt-terv	254
2. AZ USA és az EU egy-gyökerű termelés-szabályozása, a kvótarend.	259
2.1. A termelés-szabályozás amerikai mintája	260
2.2. A kínálat-korlátozás azonossága	265
2.3. A kvótarend közgazdasági abszurditása	267
2.4. Milyen intézményrendszer érvényesíti, a kvótarenden belül, a KAP birtokpolitikáját?	270
2.5. A kvóták funkciói	276
3. A hazai kvótaszabályozás néhány példája	282
3.1. Bázisterület és kötelező földkivonás	282
3.2. A tejkvóta	290
3.3. SPS : összevont gazdaságtámogatási rendszer.	295
4. Az uniós birtokpolitika hatásai a KAP néhány részipiacára	300
4.1. A szerkezetváltás „leleménye”	301
4.2. A gabona intervenció	303

4. 3. A szőlő- és borpiac szabályozása	305
4. 4. Zöldség- és gyümölcspiaci reform.	309
4. 5. A reformok általános hatása.	311
5. A közösségi birtokpolitika és a fenntarthatóság, az erdőgazdálkodás tükrében	314
5. 1. A bioenergetikai növénytermesztés ára	319

**VIII. A KAP REFORM ÉS A KÖZÖSSÉGI BIRTOKPOLITIKA
2020-IG FELVÁZOLT JÖVŐKÉPE 325**

1. A mezőgazdaság csökkenő szerepe.	326
2. Az integrációs tőke és a nagybirtok térhódítása, a családi gazdaságok sorvadása	329
3. A szerkezetváltás lényege: a gazdaságszám csökkenése, a munkanélküliség és az elvándorlás növekedése	332
Földhasználat és energia alapanyagú növénytermesztés	334
1. A gabonatermesztés csökkenése, a támogatások megszűnése, a vidékfejlesztés sorvadása	334
2. A bioetanol – gyártásnak alávetett földhasználat.	337
3. Bioüzemanyag és fenntarthatóság	339
4. Az energetikai növénytermesztés és a birtokpolitika	344
A KAP birtokpolitikájának földhasználati rendszere .	346
1. Az élelmezési cél visszaszorul a földhasználatban	347
2. A magyar földhasználat jövője	348
3. Földhasználat és környezetvédelem	350
4. A földkivonás jövője.	351
A mezőgazdasági munkaerő és a gazdaságok számának alakulása	354
1. Kit sújt a gazdaságok drasztikus felszámolása?	355
2. A magyar gazdaságszám csökkenésének megítélése	356
3. Az agrár–munkanélküliség kiterjedése	358
4. Az agrár foglalkoztatottság magyar jövőképe	359
A piactorzító, diszkriminatív agrártámogatás	363
1. A fogalom tisztázása	363
2. Az agrártámogatás sajátosságai	366
3. Hogyan zárja ki végleg a KAP a keleti térség gazdáit az agrártámogatásból?.	368
4. A támogatási rend nemzetközi és közösségi jogi sérelme.	370
5. A diszkrimináció jogi orvoslási lehetősége.	373
A KAP bírálói	375

IX. A KAP RENDSZER SZERVEZETI SAJÁTOSÁGAI. ÖSSZEFOGLALÓ.....	381
X. VÉGKÖVETKEZTETÉSEK	406
Hivatkozott irodalom.....	416

Bevezető

A magyar földügy, már két évtizede, a *neoliberális birtokpolitika* foglya. Ez a tőke nemzetek feletti, szabad áramlását a földviszonyokban a tőke leghatékonyabb hasznosításával szolgálja. Eközben a földtulajdon és a földhasználat sorsát, az üzemi- és birtokszervezetet, a foglalkoztatást, az agrárnépesség és a vidék életminőségét aláveti a globális tőke nyereség-igényeinek, hatalmi terjeszkedésének. Ez az a politika, amely nálunk, 1989 után, csírájában *elfojtotta a polgári demokratikus földreform esélyét*, a földhasználó magángazda föld- és üzemtulajdonán, továbbá a saját munkáján alapuló, *családi gazdálkodás* létrejöttét. Az ehhez szükséges feltételek megteremtése helyett – a sokk-terápia könnyörtelen diktátumával – az *eredeti tőkefelhalmozást* hajtotta végre, illetve folytatja mind máig, amely a föld- és agrárvagyon elsajátítását egy szűk hatalmi elit számára biztosítja.

Ennek legfontosabb stratégiai céljai, részben, már uniós tagságunk előtt teljesültek. A birtokpolitika célvezérelt intézményrendszere elérte *mezőgazdaságunk elsorvasztását*, nyersanyag és olcsó tömegáru termelésére átállítását, illetve a nyugati, értéktelen árudömping felvevő piacává formálását, *önellátási képességének felszámolását*. Az álságosan piaci modernizációnak leplezett diktátum végrehajtotta a *magyar parasztság, mint történelmi osztály megsemmisítését*, a termelőnek a termelőeszközétől, a földtől és az agrárvagyontól való

elválasztását: csak 1988 és 1993 közt, az 1 millió 80 ezer főfoglalkozású termelőből 773 ezren váltak munka nélkülivé és – az egyidejű állás- és vagyonvesztés miatt – az ágazat elhagyására kényszerültek. Az agrár munkaeő „megcsapolása” azóta is drámai gyorsasággal folyik: 2000-ig a főfoglalkozásuk aránya már 85 százalékkal csökkent, 10–15 év távlatában, pedig, az ágazat legfeljebb 80–100 ezer főfoglalkozású gazda eltartására lesz képes.

Ugyanez a „felzárkóztatási” politika – a külföldi tőke bevonásának előnyei és (hamis) közérdeke címén – a *magyar élelmiszeripart „átjátszotta” a globális agrártőke tulajdonába*: 1997 óta annak 61 százaléka nem a miénk, sőt, több ágazatban (pl. cukor-, növényolaj-, és szeszipar stb.) a külföldi tőke tulajdoni aránya kizárólagos. Egyidejűleg a *kereskedelmi tőke* is birtokába vette az új, elsajátítási életterét: a hazai élelmiszer-kereskedelem 90 százaléka hat, multinacionális áruházlánc tulajdona. Ezzel teljesült a stratégiai cél, hogy a magyar mezőgazdaság erőforrásait és termelési kapacitását a *teljes termékpálya kulcselemeinek tulajdona alapján a globális agrártőke döntései uralják*.

A neoliberais földpolitika a *birtokszerkezetben* kialakította a *nagyüzem nyomasztó túlsúlyát*, a középüzem hiányát és az életképtelen – a földjeik átadására kényszerülő – törpebirtokok magas számát. A nagybirtokrendszer mai uralma nálunk – a nemzetközi és hazai történelmi összehasonlítás mérlegén – minden korábbi arányt, messze felülmúl: világbanki szakértő számításai szerint a *legnagyobb magyarországi nagyüzemek 8 százaléka a teljes földalap 90 százalékát foglalja el*. (Lerman, Z. 2000: 15. o.)² Dobos Károly, ugyanebben az évben jelezte, hogy a nagyüzem mai aránya lényegesen meghaladja az 1947. évi szintet és ilyen meghatározó súly a világ országaiban *csak a gyarmatokra jellemző*. (Dobos K. 2000: 38. o.)³

A *nagyüzemek méretnövelése, föld- és üzemi koncentrációja* egyre erősödik: 2000 és 2003 közt, miközben a magángazdaságok aránya 20 százalékkal csökkent, földalapjuk a nagyüzemek kiterjesztését növelte. Ennek alapján a gazdaságok (egyéni és társas üzemek) 1,6

² Lerman, Z.: Status of Land Reform and Farm Restructuring in Central and Eastern Europe: A Regional Overview. (in: Structural Change in Farming Sectors of Central and Eastern Europe. World Bank Technical Paper 465 Washington, 2000, April, 3 – 21. p.)

³ Dobos K.: Referátum a „Nemzet és föld” vitatülésén Glatz Ferenc előadásához. (in: Nemzet és föld, Hazai Műhely 8. Kossuth Klub, Antológia K. Lakitelek, 2000. 36 – 42. o.)

százaléka, mintegy 12500 gazdaság, a termőterület 75 százalékát műveli. Regionális szóródásban, pedig, a nagyüzemeket az 500-tól 10 ezer hektár fölé növvő, átlagos üzemméret jellemzi.

A Magyar Állam – uniós tagsága politikai feltételeként – *lemondott a saját államterületét alkotó föld feletti önrendelkezéséről*, amit átengedett az EU legfőbb közösségi vívmánya, a tőke szabad áramlása igényeinek. A közösségi jog a globális tőkének ezt az elsajátítási igényét két alapintézménnyel érvényesíti. Egyfelől, a közösségi jog a tagállami jog felett áll, annak kötelező érvényét a tagállam nem vitathatja, nem is értelmezheti (erre csak az Európai Közösségek Bírósága jogosult), hanem feltétlenül köteles végrehajtani. (Ez az ún. „*elsőbbbségi doktrína*” alapelve.) Másfelől, az a közösségi jogalap, amely Magyarország földterületére a rendelkezési hatalmat megszabja, a Római Szerződés 56–57. cikkeiben foglalt szabályozás, ami – jogi értelemben – *a földet tőkének minősíti azért, hogy annak jogi sorsát kövesse*. Ehhez képest, amint a tőke szabad áramlásának bármely korlátozása tilos, mind a tagállamok, mind harmadik országok viszonylatában, úgy a föld szabad forgalmazásának (tulajdonszerzésének és használatának) semmilyen korlátozását nem tűri a „*tőkeszabadság*”.

E törvény alapján az EU csak *rövid, átmeneti mentességet* adott számunkra a külföldiek és a jogi személyek földtulajdon szerzési tilalmának fenntartására. Ténylegesen ez *látszat – engedmény*: egyrészt, a derogáció időtartamát, az engedélyezett 7 évről a Tanács – az Európai Bizottság javaslatára – 2008-tól *lerövidítheti, vagy a mentességet meg is szüntetheti*. Másrészt, a jogalkotó – a Csatlakozási Szerződés végrehajtása címén – a Földtörvényt (1994. LV. tv.) olyan intézményekkel módosította, amelyek – lerontva az EU által számunkra biztosított átmeneti mentességet – már uniós tagságunk időpontjától, 2004. V. 1-jétől *törvényes jogcímet biztosítanak a külföldi magán és jogi személyeknek a hazai termőföld tulajdonának megszerzésére*. Ennek eredménye, hogy – a hatályos szerzési tilalom, mint főszabály ellenére – *2005 óta a külterület 28 százaléka jogi személyek, köztük a külföldiek tulajdonában áll*.

Uniós tagságunk óta, tehát, „*új rablói vannak a Nyárnak*” (Ady E.): a globális tőke „*zsákmányszerzése*”, az *eredeti tőkefelhalmozás*, már

a földviszonyokban is, nem a hazai komprádor elit, hanem – nyíltan – *a külföldi tőkeerő javára* folytatódik. A minőségváltást jelzi, hogy a nemzetközi agrártőke a kvótatulajdon megszerzésével, egy-egy ágazatban a gazdálkodói túlsúly (vagy kizárólagosság) elérésére törekszik, ugyanakkor elsajátítói kiváltságát a föld- és üzemtulajdon törvényesítésével szilárdítja meg.

A földkérdés, a harmadik évezred kezdetén, nem magában való, elszigetelt létfeltétel a magyarság számára. Mialatt ennek megsemmisítő következményeivel szembesülünk, az emberiség (patetikus túlzás nélkül) történelmi sorsfordulóhoz érkezett: *ez a túlélés parancsává teszi, hogy az állam a területét alkotó földjéről a saját népessége érdekében, szabadon rendelkezék.* A környezet- és természetrombolás tőkeuralom miatt megállíthatatlansága, a civilizációs értékek felszámolása, az élet pusztítása, a társadalmi bomlás azt a jövőképet vetíti elénk, hogy a – mai folyamat megfékezése nélkül – 50 éven belül a Föld az élőlények számára lakhatatlanná válik. A globális éghajlatváltozás, a népességrobbanás, a világ energia- és élelmezési válsága és más, együtttható okok miatt, az emberiség számára a *valós kihívás* nem a fenntartható fejlődés – ami a tőkeuralom leszerelő jelszava, hiszen azt a féktelen nyereségahajza rég a „fenntartható profit” igényére torzította –, hanem a *fennmaradás*, a kataklizmák túlélése. A magyar földügy, ma már, az *etnikai túlélés végzetdrámája*.

Miközben hazánk, már két évtizede, migrációs célország – az idegen érdekű betelepítési tervektől akár el is tekintve – azzal kell számolnia, hogy *Európa népességének közel az egyharmada, a túlélés parancsára, a közel jövőben új életter elfoglalására kényszerül.* Ugyanakkor, az európai népesség elöregedése és csökkenése miatt, az Európai Bizottság 2020–ig 20 millió bevándorló befogadását tervezi. E folyamat még meg sem indult, mégis, 2006-ban a külföldiek magyarországi letelepedési kérelmeinek száma 20 százalékkal, míg az állampolgársági kérelmeké 30 százalékkal nőtt.

A Kárpát – medence, benne a Pannon biogeográfiai régió biztonsága, föld -, erőforrás – és édesvízkészlete, élelmiszertermelő képessége, alacsony népsűrűsége mellett a globális tőkét szolgáló „befogadó politikája”, a nemzeti önvédelem elemi hiánya, mind

azt programozzák, hogy a Magyar Állam a területére irányuló, jövőbeli, milliós tömegű menekült – áradatoknak részben nem tud, részben nem is akar ellenállni. Ez viszont – a gyarmati alávetés miatt és a népességszám zuhanás gyorsulásával – a *magyarság etnikai felmorzsolódására vezethet*.

A közgondolkodás a földügyben *kitörési pontot* keres a neoliberais birtokpolitika két évtizede szorongató zsákutcájából, a nemzet sor-sát saját felelősségének is valló értelmiség, pedig, a földügy nemzet – stratégiájának a cél – és intézményrendszerét próbálja kialakítani. E törekvések, szükségképp, az *EU és a Közös Agrárpolitika (KAP) kereteibe* ütköznek, mert azok az értékalapú, tagállami érdekű birtokpolitika mozgásterét - szigorú meghatározottsággal – behatárolják. Az olvasónak itt adhatunk számot arról, hogy miért megkerülhetetlen a hazai földviszonyok mozgásának – bármilyen indíttatású - közérdekű alakításához *az EU közös birtokpolitikájának a tudományos igényű, hiteles feltárása*, ami egyet jelent a tagállami társadalmi cselekvés és politikai döntés esélyeinek a tisztázásával.

Ezzel együtt, bárki joggal felvetheti: mi értelme a KAP intézményrendszerét – akár a birtokpolitika címén – elemezni, amikor már könyvtárakat tölt meg a szabályozók történetét és jelenét feldolgozó, nemzetközi és hazai szakirodalom? Ha munkánk csak egytel növelné az ilyen jellegű kutatások számát, magunk is egyetérté-nénk annak hiábavalóságával, így eleve nem vállalkoztunk volna a vizsgálódásra. Mivel azonban, ezt a fontos szempontot, már a kutatási cél kitűzésekor mérlegeltük, elemzésünk tudatosan és célsze-rűen igyekezett a – fenti tényből eredő – közhelyszerűség csapdáját elkerülni. Munkánkat a szakirodalomban ismert, hasonló tárgyú felmérésektől – szándékunk szerint – megkülönbözteti, hogy a KAP félévszázada változó intézményrendszeréhez egy *új, általunk választott szemléleti alapállás módszertanával* közelítettünk.

A „bőség zavarát” mutató szakirodalom számba vétele bárkit meggyőzhet róla, hogy a hagyományos felfogás – akár közgazdasági, akár jogközelítő módszerű – az Uniónak e közösségi politikáját, mint az *intézményesülés tárgyasult folyamatát* tükrözteti, amely a

⁴ Ld. az intézményesülési folyamat szociológiai jelentőségét: Eisenstadt, S.N.: *Revolution and Transformation of Societies*. The Free Press, New – York, 1978, 4 – 15. p.

társadalmi-gazdasági változásoknak és a közös érdekek érvényesítésének a legfőbb *modernizációs mutatója*, tehát az alkalmazkodás és a kihívásokra adott válaszok uniós „manifesztuma”.⁴

E terepen az intézmény – elemzés általános módszerét – még ha a kutatás több tudományágat ötvöz, vagy multi-diszciplináris alapozású is – két kötődés jellemzi. Egyfelől az, hogy a valós agrár- és földviszonyok szerkezetmozgásából a *technikai – gazdasági oldal* vetíti ki, mert az intézményesülés megjelenése és változása alapvetően azon mérhető. (Idetartoznak a mezőgazdaság tudományos – technikai forradalmának következményei, a tevékenység – cserék, a munkamegosztás, a termelési és feldolgozási technológia változásai, a földhasználat, az üzemtípusok és üzemméret alakítása, az üzemi és föld – koncentráció, az agrárszerkezet és a piaci szerveződés átalakulása, a közös piacszervezet (CMO) és az értékesítés korszerűsítése, stb.) Másfelől – mivel a technikai – gazdasági viszonyokban az *érdekvizonyok* legfeljebb közvetve tükröződnek –, e módszertan az utóbbiakat leszűkíti annak mechanikus tételezésére, hogy a *KAP intézményesülési folyamata a tagállamok* (azon belül az agrárpiaci szereplők: termelő, forgalmazó, fogyasztó) *közös érdekeit érvényesíti*.

A Max Weber-i gazdaságsszociológia alapvetéséből következik, hogy a fenti módszer – a vizsgált társadalmi viszony technikai-gazdasági oldalának „kimerevítése” és a valóság tükröztetésének erre való szűkítése – nem vezethet a szerkezetmozgás hiteles leképezéséhez, mert annak *lényeges, rendszeralkotó elemeitől, eleve, eltekint*. A *rendszer* az egymással kölcsönhatásban álló elemek komplexumát jelenti, amely – mint egész (totalitás) – az őt alkotó elemekhez képest egy új, integráló minőséget, az általa összefogott elemek kohéziós erejét és együttható képességét jeleníti meg. (Ludwig von Bertalanffy)

A KAP intézményi alapjául szolgáló agrár- és földviszony nemcsak technikai-gazdasági relációkból áll, hanem lényegi, rendszerképző része a *társadalmi-gazdasági oldal* és annak összetevői, azok szerkezetmozgása, az egész viszonylatrendszer sorsát meghatározó hatásmechanizmusa is. Az utóbbi oldal valójában „alrendszer”, számos, viszonylag önálló alkotóelemmel. Az adott esetben ezek közül

legfontosabbak a föld- és agrárviszony alanyainak a dologi termelőeszközökhöz és a nyereségszerzés ökonómiai lehetőségeihez fűződő viszonya, ezek közvetítésével a *hatalmi-, uralmi és érdekvizonyaik*, amelyek, együttesen, az *elsajátítás* képletében csapódnak le.

A KAP intézményrendszerét és annak történelmi változtatásait, a fenti alaptényhez képest, a gazdálkodás technikai, másrészt *társadalmi-gazdasági viszonyai* együtt alakítják, és pedig közel sem azonos súllyal: aligha cáfolható, hogy a minőségváltás legfőbb hajtóereje az utóbbi meghatározottság, amihez képest a technikai-gazdasági elmozdulás csak következmény.

Amióta csak – az ipari forradalom hatására, a 60-as évtized végétől – a globális ipari-, az eszközgyártó-, a kereskedelmi és banktőke erőteljesen behatolt a KAP agrár- és földviszonyaiba, majd a „*vertikális integrátor*” mezében, a teljes termékpálya kulcspozíciói és tőketulajdona alapján átvette a termelés és értékesítés szervezését, irányítását, a szerkezetmozgást, döntően, a *nemzetek feletti tőkeerő elsajátítási magánérdeke* diktálja.

A *tőkehatalom birtokosa ui. a legtípusabb és a legerősebb elsajátító* valamennyi piaci szereplő között, aki ezt a hatalmát nemcsak a birtokolható javak és értékek monopolizálására használja fel, hanem a többi szereplő alávetésére, létfeltételeik diktálására, a piac feletti és a politikai uralom megszerzésével, pedig, az egész társadalom fölötti ellenőrzés biztosítására. A tőketulajdon azzal, hogy működésével a saját, materiális tulajdona tárgyain túlterjed, sőt – a „*tőkeszabadság*” uniós szavatolásával – a korlátlan kiterjedés kiváltságát is elérte, egy „*kifelé zárt társadalmi kapcsolatot*” jelenít meg.⁵ Ennek az a rendeltetése, hogy a „*benne résztvevők számára biztosítsa a hasznos javaknak és lehetőségeknek a tartós, visszavonhatatlan, illetve öröklődő jelleggel bizonyos egyénekhez kötését, vagyis monopolizálását.*” (Weber, M. 1987: 89. o.)

A fentiekhez képest, szemléleti alapállásunk lényege és kutatási hozzáadéka az, hogy a *KAP agrár- és földviszonyainak mélyszerkezetét, a*

⁵ Weber szerint „'kifelé zárt' a társadalmi kapcsolat, amennyiben és amilyen mértékben értelmi tartalma vagy érvényes rendje kizárja, korlátozza, vagy feltételekhez köti a részvételt.” (Weber, M. 1987: 68. o.)

mozgásfolyamat „vezérlő művét” nem a technikai-gazdasági, hanem a társadalmi-gazdasági szövedékből fejtjük ki, sőt, a megismerés végett „kinagyítjuk”, mert a félévszázados szakirodalom épp ezt a „primum ágenst”, mind eddig kizárta a kutatás köréből.

Másik módszertani – egyben tartalmi – újításunk, hogy „felfedezzük” a KAP birtokpolitikáját. Sajátos ellentmondás ui., hogy miközben a tényleges birtokpolitikában az uniós tagállam szerepét – növekvő súllyal, a döntő kérdésekben kizárólagos illetékességgel – a *tőke nemzetközi és regionális szerveződése veszi át*, emiatt, pedig, csak „ideológiai lepel” a föld- és agrárviszonyokba, kényszer -eszközökkel való beavatkozásnál, a *közérdekre* hivatkozás, a szakirodalom mit sem tud közösségi (tehát a tagállam feletti) birtokpolitikáról.

Hogyan lehetséges ez? A „tudományos kirekesztés” oka az – általunk előbb jelzett – módszertani torzulás: ha az intézmény-vizsgálat a technikai-gazdasági kérdéskörre szűkül, a társadalmi-gazdasági lényegét, pedig, nemlétezőként kezeli, úgy a formállogika jól indokolhatja, hogy *nincs közös birtokpolitika, az egyedül a tagállam belső ügye*. Ilyen megfontolásból, hallgatólag, az agrárgazdaságtani irodalom a közösségi birtokpolitikát feloldja a *KAP piac- és struktúra-politikájában*, amelyek a termelés mennyiségét az erőforrások kínálatával szabályozzák. A jogirodalom, pedig, az uniós birtokpolitika ilyen „eltüntetését”, kritika nélkül, tudomásul veszi és e két politikát, kiegészíti az „*agrominimum követelményekkel*”.

Valójában, az intézményi bizonyítékok szerint, az *uniós tagállamnak nincs és nem lehet önálló birtokpolitikája*, hanem annak tartalmát *két külső, felette álló birtokpolitika* határozza meg: az egyik közvetett szabályozó rendszerével, a másik közvetlen hatályú és kötelező érvényű normáival. Az előbbit a *GATT-WTO diktátuma*, mint nemzetközi jogforrás jelenti, amely az Unióval kötött megállapodással belső joggá vált. Az utóbbi, pedig, a *KAP intézményrendszeréből* és kötelező szabályozó elemeiből következik.

Mindkettő – még ha a szakirodalom „nem is nevezi nevén a gyermeket” – a földviszonyok tagállami létét meghatározó normatömeg, vagyis *közösségi birtokpolitika*, a tagállam tevékenységét behatároló, tárgyi keret, amelynek az a nemzeti birtokpolitikáját

köteles alárendelni. Emiatt, elemzésünk mindkét, „külső politika” *birtokpolitikai vetületét, rendszer-szervezeti sajátosságait* behatóan feltárja, elsősorban a tagállam érdekköre és érdek-érvényesítési esélyei szempontjából.

Végül, elemzésünk – amely az intézményesülés folyamatát döntően a történet- és gazdaságszociológia, továbbá a jogtudomány segítségével próbálta feltárni – a *szerkezetmozgás idősíkját* tekintve, nem várt szerencséhez jutott: a közösségi birtokpolitika 50 éves történeti-logikai szálának követését kiegészíti az *uniós agrár jövőkép*, amit az Európai Bizottság tudományos műhelyének kutatói 2020-ig terjedő távlatban vázoltak fel. Ez támpontot nyújtott annak megítéléséhez, hogy a KAP rendszerébe ágyazott, közösségi birtokpolitika, a WTO diktátumát teljesítő reformjaival, milyen sorsot szán az EU mezőgazdaságának, az agrárnépességnek, közvetve az európai társadalmaknak, ehhez képest, pedig, *mi a realitása az EU keleti peremtértségében, az „ökoszociális agrármodell” megvalósításának*, amely a tőkehasznosulás igényével egyenértékűnek vallja a társadalom és a vidék életminőségét, illetve a természet- és környezetvédelmet. A válasz erre, itt felesleges, hiszen ez a könyv épp erről szól. Csak egy példával jelezzük, hogy a KAP birtokpolitikai jövője, milyen végzetes következményeket kíván háritani az EU polgáira.

A *földhasználat szerkezetváltási tengelyében* a szántóföldi növénytermesztésnek, az élelmezési célú gabona- és zöldségtermesztés helyett, a *bioenergetikai célú növénytermesztésre* való átállítása áll. A tervek szerint, az élelmezési célú növénytermesztés az EU földalapjának, átlagosan, a 42 százalékára visszaszorul, míg a termőföldek 58 százaléka a tőkehasznosítás új üzletágának a nyereségtermelését fogja szolgálni. A bioetanol gyártás birtokpolitikai kérdéskörét most nem elemezzük, azt a könyvben, részletesen nyomon követheti az olvasó. Mondjuk ki, viszont: a KAP ezen intézményi fordulata – önmagában is – egyértelmű *az értékalapú agrár- és földpolitika tagadásával*.

Nyílt beismerése ez annak, hogy amikor a XXI. század már a civilizációs válságok természeti-társadalmi kataklizmába átcsapásának a közvetlen veszélyeivel szembesül (társadalmi bomlás, nyomor, éhség, világelelmezési csőd, a globális éghajlatváltozásnak a föl-

di életet fenyegető hatásai, az erőforrások kimerülése, természetrombolás stb.), *a KAP az új kihívásokra, nem válaszol ésszerű és közérdekű társadalmi cselekvéssel, emiatt, pedig, a közösségnek nem biztosíthat fenntartható agrárjövőt.*

Ezt kizárja, hogy – az itt nem részletezett – intézményrendszere a globális tőke magánérdekét érvényesíti, annak elsajátítási járadék-
elvonó szerkezetét működteti, a szűkebb-tágabb közösségek ter-
hére. Ezért a földhasználat „paradigma-váltása” sem azt szolgálja,
hogy „életet teremjen a föld”, hanem az emberi létfenntartást és az
állatok takarmányozását szolgáló, legértékesebb haszonnövények,
óriási arányú elégetésével (ami kevesebb energiát termel, mint ami-
vel előállították), a termőföld, a vidék, a társadalmi és természeti
értékek feláldozásával „profitot termel”, de nem a társadalomnak,
hanem a felette álló tőkehatalom urai számára.

Meggyőződésünk, hogy Magyarország csak úgy alakíthatja ki a
nemzeti érdekű, értékalapú birtokpolitikáját, annak a globális tő-
keerővel szemben „önvédelmi eszköztárát”, ha megtalálja azokat
a kitörési pontokat, amelyek alapján, kellően ellensúlyozhatja a
KAP neoliberális birtokpolitikáját. Ehhez – nem mellőzhető – első
lépés a KAP közösségi birtokpolitikájának, azon belül saját moz-
gásterünknek a tisztázása, vagyis e kérdéskör tudományos igényű
megismerése. Könyvünk ehhez kíván fogódzót nyújtani, a szakem-
bernek és az érdeklődő olvasónak.

A szerző

I. MIT JELENT A BIRTOKPOLITIKA?

A szuverén államhoz kötődő, hagyományos felfogás

1. A birtokpolitika szociológiai fogalma

1. 1. A történelem tanúsága szerint a megtartó, magát újratermelő közösség az állattartás és a földművelés kezdetétől beavatkozott tagjainak földbirtoklásába és földhasználatába.⁶ Ez bizonyított a *magyar falusi földközösségnél* is, amelynek „folytonosságát hazánkban az ókortól kezdve a legújabb korig” Tagányi Károly tárta fel. (Tagányi, 1894: 68. o.) Agrárfejlődésünkben az ősi életszerkezetnek a faluközösség alkotta a legerőteljesebb, belső összetartó tömbjét, amely egyidejűleg települési, munkavégzési életegység és – a földbirtoklást is megvalósító – jogközösség volt.

A hiteles történelmi önismeret – politikai okok miatt előállt – háttérbe szorításával függ össze, hogy a hazai földközösség valós szerkezetének és funkcióinak tisztázása nem csak továbbra is egyik „fehér foltja” a történettudománynak, hanem még az újabb, lényeges kutatási eredményeket is sikerül e terepen az ellenérdekű erőknél „elhallgatásra” ítélni. Emiatt a nemzettudatba aligha épülhet be az – a nem cáfolható – alaptény, hogy a *magyar modell* nem egyszerűen a földalap igazságos újraosztását és a művelési rendet szabályozta a közösség számára, hanem – sajátos, kettős szerkezetével – *megkülönböztető, modernizációs jegyeket* is felmutat az ismert nyugat- és kelet-európai földközösségekhez képest. Ezek eredménye, hogy a magyar falusi (tehát már nem vérségi, hanem területi alapon szerveződő) földközösség *egyidejűleg valósította meg tagjai részére az egyéni és a közös földbirtoklást*. (Előbbit a jobbágytelek és a telken kívüli földállomány jelentette, míg utóbbit a legelő, a rét, az erdő és az „élő vizek”, mint természet adta haszonvételek közös használatával valósult meg.)

Ez alapozta meg azt a – földesúr és a jobbágy közötti, kölcsönös érdekekre épülő – tartós történelmi kompromisszumot, amely

⁶ Az ősi társadalmak agrár jogviszonyait kutatva **Gierke** megállapította, hogy „a legeltető- és települő-szövetkezetek *primitív államok* voltak, ezeknek szokásjoga még azok szerint is agrárpolitika, akik csak az állam tudatos rendelkezéseit hajlandók agrárpolitikának elismerni... Még inkább fedi ez azoknak az álláspontját, akik a gazdálkodó egyén és a társadalom közremunkálását is tekintetbe veszik, mint Roscher, Philippovits, Navratil és a modern közgazdák többsége.” (Czettler Jenő: Agrárpolitika, 21. o.)

eredményeként a jobbágytelken a mindenkori termelő *tényleges birtokhatalmat* gyakorolt. Ez a birtok-képlet tartalmában a *termelő magán-elsajátítását* jelentette, mert – bár a jobbágy nem volt az általa megművelt földnek a tulajdonosa –, birtoklása ugyan nem lehetett öncélú, de nem is kizárólag a felette álló földtulajdonos járadékigényét szolgálta. Ehelyett a telek (és a telken kívüli állomány) birtoklása a termelő szempontjából *saját érdekű* volt, mivel a birtokost az egyéni munka-teljesítményétől döntően függő (többlet)-jövedelemforráshoz juttatta.

Ezért a jobbágy a birtokán – a feudális földtulajdon burka alatt gyakorolható – *tényleges hatalommal*, gazdálkodásának az úr birtokától elkülönült, *viszonylag önálló jobbágytelken* való megszervezésével, a *saját társadalmi-gazdasági céljait* igyekezett elérni. Így főként a személyi függősége miatti alávetettségből próbált kitörni, illetve a termelés-szervezés és a földhasznosítás jövedelem-növelő módszereivel, sajátos érték- és alkalmazkodási minták, érdek-érvényesítő mechanizmusok kifejlesztésével a paraszt-polgári magánelsajátítás értékrendjét alakította ki.

A földközösség történelmi „teljesítménye” a középkori földviszonyainkból kinőtt, *új társadalmi paradigmá* születése: az árutermelői, vállalkozói indíttatású, *paraszt-polgári magánelsajátítás* megalapozása, ami – miután mélyen beépült az agrártársadalom sejtjeibe – etnikussá vált és az újkor föld- és agrárviszonyaira hagyományozódott. Ugyancsak ebből ered, hogy *mezőgazdasági termelésünk* – ide értve az önellátást és az árutermelést is – a Kárpát-medencei államalapítástól fogva a 19. század elejéig (közelebről a napóleoni háborúkkal megjelent gabona – konjunktúra időszakig és a prédiumnak – az úr saját kezelésű, az önellátását részben fedező birtoknak árutermelő allodiummá, majorsági nagybirtokká való szerveződéséig) csaknem kizárólag a *kisüzemi jobbágytelek szervezetén* alapult.⁷

⁷ A földközösség a termelői elsajátításnak és a jobbágy birtoklásának meghatározó, társadalmi-gazdasági életkerete volt. (Az elsajátítást – amely a tulajdontól különbözik – Max Weber kategóriájaként használjuk, pontos fogalmára később visszatérünk. Lényege: egy kifelé zárt társadalmi kapcsolat, amely a benne résztvevőnek biztosítja a hasznosítható javaknak, értékeknek tartós, vissza nem fordítható jelleggel, öröklődően a jogosult egyén részére, kizárólagos megszerzését és fenntartását, tehát e társadalmi kapcsolaton kívül állókkal szemben a monopól uralmát.) Ez a feudális uralom számára járadékforrást és járadékszedő szerkezetet jelentett. Tagjai, a járadéktermelők viszonylatában azonban gazdasági integráció intézmény volt, amely a közösség rendelkezésére álló földalap elosztásánál és a földhasználat közösségi rendszabályainak érvényesítésénél semlegesítette, jórészt kiiktatta a felette álló, feudális tulajdonjogot. A külső, ver-

1. 2. A földtulajdon és a földhasználat sorsába való, közhatalmi beavatkozás azonban, a társadalomtól már elkülönülő intézményként a közösségnek állammá szerveződésével, mint az *állam egyik közérdekű feladata* jelenik meg. Czettler szerint „ebben a primitív társadalomban (amit a szokásjoga alapján Gierke már primitív államnak minősít) nem találjuk nyomát sem a közgazdasági és üzemtechnikai céltudatosságnak, sem a mezőgazdaságban tevékeny ember védelmének. A mezőgazdaságról és a vele foglalkozó népe sségről való gondoskodás a fejlettebb állami rendben lép fel, bár eleinte szétszórtan, alkalmi jelenségként.” (Czettler, 1945: 22. o.)⁸ feltárása

tikális alávetttséget így igyekezett kiegyenlíteni a tagjai közötti, szimmetrikusan szervezett, a kölcsönös egymásra utaltságon alapuló, (un. reciprokativ) magartartás- normákkal és a földek közösségi értékrendnek megfelelő, időszakos újraosztásával. Ezért bizonyított, hogy a földközösség belülről a tagság érdek-kiegyenlítő intézménye, kifelé, pedig termelői érdek-közösség volt a földesúr földtulajdonával és hatalmával szemben.

Ugyanakkor a magyar modell nem termelési-gazdálkodói „kommuna” volt – mint pl. az orosz obscsina –, hanem a földhasználatot tekintve csupán birtoklási szerkezet, amelynek tagjai egyéni munkáival, saját kockázataukra művelték a részükre kijelölt földet, tehát jövedelem-szerzésükbe – amely a gazdálkodás természeti feltételein túl az egyéni munkateljesítményük függvénye volt – a közösségnek nem lehetett beleszólása. A földközösség összetett funkciói közül különös figyelmet érdemelnek a következők: = tagjai egyéni földhasználatának és az azonos minőségű földhöz való joguknak a biztosítása; = a tagok személyének és vagyoni helyzetüknek, földszükségleteik változásának az újraosztáskor figyelembe vétele; = a közös föld területi kiterjesztése és védelme; = a földhasználat és a vele járó művelési kényszer betartásának ellenőrzése; = a munkaképtelen és rászoruló tagok létminimumához szolgáltatmentes (az úrbéri járadéktól mentesített) földhasználat nyújtása. (Tanka Endre: Föld és elsajátítás, 2000: 54-104. o.)

⁸ A földközösség a termelői elsajátításnak és a jobbágy birtoklásának meghatározó, társadalmi-gazdasági életkerete volt. (Az *elsajátítást* – amely a tulajdonról különbözik – Max Weber kategóriájaként használjuk, pontos fogalmára később visszatérünk. Lényege: egy kifelé zárt társadalmi kapcsolat, amely a benne résztvevőnek biztosítja a hasznosítható javaknak, értékeknek tartós, vissza nem fordítható jelleggel, öröklődően a jogosult egyén részére, kizárólagos megszerzését és fenntartását, tehát e társadalmi kapcsolaton kívül állókkal szemben a monopól uralmát.)

Ez a feudális uralom számára járadékforrást és járadékzedő szerkezetet jelentett. Tagjai, a járadéktermelők viszonylatában azonban gazdasági integráció intézmény volt, amely a közösség rendelkezésére álló földalap elosztásánál és a földhasználat közösségi rendszabályainak érvényesítésénél semlegesítette, jórészt kiiktatta a felette álló, feudális tulajdonjogot. A külső, vertikális alávetttséget így igyekezett kiegyenlíteni a tagjai közötti, szimmetrikusan szervezett, a kölcsönös egymásra utaltságon alapuló, (un. reciprokativ) magartartás- normákkal és a földek közösségi értékrendnek megfelelő, időszakos újraosztásával. Ezért bizonyított, hogy a földközösség belülről a tagság érdek-kiegyenlítő intézménye, kifelé, pedig termelői érdek-közösség volt a földesúr földtulajdonával és hatalmával szemben.

Ugyanakkor a magyar modell nem termelési-gazdálkodói „kommuna” volt – mint pl. az orosz obscsina –, hanem a földhasználatot tekintve csupán birtoklási szerkezet, amelynek tagjai egyéni munkáival, saját kockázataukra művelték a részükre kijelölt földet, tehát jövedelem-szerzésükbe – amely a gazdálkodás természeti feltételein túl az egyéni munkateljesítményük függvénye volt – a közösségnek nem lehetett beleszólása. A földközösség összetett funkciói közül különös figyelmet érdemelnek a következők: = tagjai egyéni földhasználatának és az azonos minőségű földhöz való joguknak a biztosítása; = a tagok személyének és vagyoni helyzetüknek, földszükségleteik változásának az újraosztáskor figyelembe vétele; = a közös föld területi kiterjesztése és védelme; = a földhasználat és a vele járó művelési kényszer betartásának ellenőrzése; = a munkaképtelen és rászoruló tagok létminimumához szolgáltatmentes (az úrbéri járadéktól mentesített) földhasználat nyújtása. (Tanka Endre: Föld és elsajátítás, 2000: 54- 104. o.)

Miért kellett – és kell a 21. században is – az *államnak beavatkoznia* a földtulajdon és a földhasználat társadalmi szintű alakításába? Az alapvető ok nyilvánvaló: a föld – mint természeti tárgy, erőforrás, közgazdasági jószág, termelőeszköz, termelési tényező, élettér stb. – *különleges tulajdonságaiból, a változó emberi szükségleteket sokoldalúan kielégítő funkcióiból* következik. Közismert, hogy a föld az ökoszisztéma alkotóeleme, az emberi tevékenység színtere, természeti képződmény, mely nem helyettesíthető, újra nem előállítható, nem pótolható, nem munkatermék (a ráfordított élő munka csak a megőrzését szolgálhatja), az ember számára elemi létfeltétel. Sokféle dolog lehet: talaj, felszín, szárazulat, telek, birtok stb.

A hagyományos *közgazdasági értelmezés* a földnél kiemeli, hogy = felszíni kiterjedés, = természeti környezet, = termelési tényező, = adás-vétel tárgya, = elhelyezkedés, = tulajdon, = tőke. (Barlowe, 1958: 12. o.) E kategóriák külön elemzésre szorulnak. Pl. a föld kiterjedésénél áll elő az a jelző, hogy „elpusztíthatatlan”: a tér adott, teret nem lehet sem megsemmisíteni, sem csökkenteni, növelni vagy teremteni. Termelési tényező szerepe azzal áll elő, hogy amikor a munka helyszíne, gyakran maga is részt vesz a termelés folyamatában. Így a földművelésben az élelmiszerek, rostanyagok és a fa természetes erőforrása. Mesterséges beavatkozások növelhetik a termőképességét (pl. vízrendezés, erózióvédelem), míg a szakszerűtlen termelés talajpusztuláshoz vezethet.

Egyes közgazdasági nézetek a mezőgazdaságban sem ismerik el a föld önálló termelési tényező voltát, hanem itt is a tőke részének tekintik. Közgazdasági szempontból nem könnyű a földet a tőké-től megkülönböztetni, mert legtöbbször tulajdoni elsajátítás tárgya – amit az elmélet a tőke mozgásának fog fel -, ugyanakkor a föld a természet ajándéka, tehát – eltérően más tőke-javaktól – nem emberi munka eredménye. Ez a *föld egyediségét* határozza meg. Ebből következik, hogy korlátozottan áll rendelkezésre, emiatt, pedig, hasznosításától függetlenül, alkalmas spekulációs befektetésekre is. Ekkor –szemben a termelő tőkével – a forgalomból kivont, tétlen pénzek ellentétéleként, a *vagyon felhalmozására* szolgál. Végül – közgazdaságtani közelítésben – a föld „jogi meghatározása”: a föld, mint ingatlan, a földfelület meghatározott kiterjedésű része,

melyen valaki(k) másoktól elkülönült tulajdonjogot gyakorol(nak). (Ferenczi Tibor, 1996: 37. o.)

A föld – egyetemi és szakoktatásban is általánossá vált – fenti közgazdaságtani felfogását két okból érdemes felidézni. Egyrészt, elárulja, hogy ez a – történetesen nemzetközi ingatlanszakértők képzésénél irányadónak vett - fogalom, még közgazdasági mérce szerint is hézagos, a *föld több, lényeges közgazdasági ismervétől eltekint*. Másrészt, láthatóvá teszi, hogy a földnek a közgazdaságtan által feltárt funkciói elégtelenek a föld szerepének rendszertani (holisztikus, tehát egyidejűleg társadalmi – gazdasági – politikai szerkezetmozgásban megragadható) leképezéséhez, emiatt, pedig a birtokpolitika kénytelen túllépni a föld közgazdasági funkcióin és azokat ki kell egészítenie a *történet- és gazdaságszociológia* által vizsgált, *további funkcióival*.

Először is: a valós funkciók nem tekinthetnek el a földnek attól a lényeges közgazdasági sajátásától, hogy birtoklása és tulajdona – szűkös közgazdasági jószág minősége és nem helyettesíthető egységé miatt – monopóliumot teremt birtokosa (tulajdonosa) javára, vagyis rajtuk kívül mindenki mást kizár a föld birtoklásával gyakorolható elsajátításból. Ez a közgazdasági ismerv, pedig, a földet társadalmi-gazdasági hasznosulása során *hatalmi-uralmi-politikai tényezővé* teszi, tehát minőségében más képlet áll elő ahhoz képest, hogy ténylegesen, a föld termelési tényezőként, tőkeként, avagy másképp hasznosul. A földnek ezt a döntő ismervét a hazai polgári agrárgazdaságtan régóta felismerte és elemzéseiben is meghatározó kategóriaként alkalmazta. Így *Ihrig Károly* szerint „...a föld, éppen korlátolt mennyiségénél fogva, mindig politikai hatalmat ad tulajdonosának, és pedig nagyobb, mint a tőke.” (Ihrig K.,1941: 192. o.)

Másodszor: a föld lényeges közgazdasági ismerve a tartós, járadék-képző képessége. Mint a természet ajándéka, eltérő minősége és fekvése alapján a termelési tényezőként hasznosítása együtt jár az I. számú, különbözeti és a II. számú, fekvési járadék-képződéssel, amely az átlagprofit felett létrejövő, tartós többlet-jövedelem a föld-birtokos javára. Emiatt – pusztán gazdasági szempontból sem – közzömbös, hogy a földtulajdoni monopólium jogosultja (szociológiai értelemben az elsajátító) a föld termelőeszközként hasznosításával

tartós extraprofitához juthat a mezőgazdaság más szereplőivel szemben, tehát döntő kérdés, hogy a társadalom – az állami beavatkozással – kinek juttatja a földtulajdoni monopóliumot és a vele járó többlet-jövedelemszerzési esélyt.⁹

1. 3. A föld funkciói a legszorosabban összefonódnak a birtokpolitikával, mert – amint ezt a továbbiakban elemezzük – a birtokpolitika tartalmát, célrendszerét, társadalmi-gazdasági rendeltetését döntően meghatározza, hogy a föld összetett funkciói közül melyek érvényesítését vállalja fel, illetve az egyes funkcióknak milyen súlyt ad, szerepüket milyen körre terjeszti ki, avagy éppen leszűkíti. Látni fogjuk: a neoliberális birtokpolitika épp abban gyökeredzik, hogy a föld funkcióit eltorzítja, mivel azok közül egészében kiiktatja a legfontosabbakat – amelyek nemcsak a mezőgazdaság, hanem a társadalom fennmaradásához létfeltételek –, miközben kizárólagossá teszi a föld tőkehasznosító, illetve tőkeképző funkcióját.

E kérdéskör a birtokpolitika minőségét, tartalmi tipológiáját fedi le, ezért azt a következőkben elemezzük. Előzetesen viszont már itt célszerű tisztázni, hogy a föld funkciói nem korlátozhatók az EU legfontosabb vívmányának, a tőke szabad áramlásának az igényére, amelyhez kötődő ideológia, gazdasági szabályozó rend és közösségi jog – az acquis communautaire követelménye címén – a föld sokféle funkciója közül, legfőbb közérdekként, kiemeli a termelőeszközként való működtetésének tőkehasznosulási elemét.

A föld valós társadalom-gazdaságszervező funkciói – amelyek, természetesen a neoliberális birtokpolitika esetében is bizonyíthatóan érvényesülnek, csak hogy nem a szűkebb – tágabb közösség érdekében, hanem rejtett módon, a tőkeuralom javára – a következők: (függetlenül attól, hogy a föld tőkeként hasznosul-e, vagy sem, illetve milyen hatékonysággal) a föld egyidejűleg

⁹ Czettler gazdaságtörténeti elemzését adja a földbirtoklásba való állami beavatkozás fejlődésének. Kezdpontnak az újkori kapitalizmust jelöli meg, a territoriális államhatalom kialakulását, amikor a fejedelmeknek az országuk önellátásáról való gondoskodás, a merkantilizmus gazdasági rendszere, de főleg a XVIII. század abszolút államai előtérbe állítják a jobbjágvédelmet, a mezőgazdasági hitelélet, az értékesítés, a mezőgazdasági oktatás fejlesztését és a földművelés intenzitásának emelését. (Czettler, 1945: 22. o. és 20 - 55. o.) Nem véletlenül, a földviszonyokba való, közérdekű állami beavatkozás történelmi minőség-váltása a föld-nek ahhoz a lényeges funkciójához tapad, amikor politikai-uralmi tényezőként jelenik meg, hogy a föld egyben az állami szuverenitás tárgya, mint államterület.

- *államterület*, a szuverenitás tárgya, annak területi-térsegi része, ezért az állami lét döntő ismérve az államnak a területéről való önrendelkezése, avagy ennek korlátozása, illetve kizárása;
- a *társadalmi formáció alapja*: az államnak a földtulajdon és a földhasználat sorsáról való rendelkezési hatalmától (ennek gyakorlásától) függ a *népesség* alakulása, az *osztályszerkezet* (a mezőgazdaságból élők aránya és helyzete), a mezőgazdaság élelmiszertermelő szerepének betöltése, a vidék és az egész társadalom *életminősége*;
- mint szűkös közzgazdasági jószág, az *erőforrás – monopólium* birtoklásával a földtulajdonon kívül állókat kizárja az elsajátításból, vagyis – más tulajdoni tárgyakhoz képest – *hatalmi – politikai – uralmi tényező: akie a föld, azé az ország.*

1. 4. Az utóbbi évek kutatásai tudományos igénnyel tisztázták a *birtokpolitika fogalmát*. Ehhez a támpontot részben a hazai polgári agrárgazdaságtan legkiválóbb művelőinek a munkássága adta, részben, pedig Max Weber szociológiai kategória-tana. (Tanka Endre, 2004: 22-40. o.) A fogalom – alkotás logikai elemei közül érdemes kiemelni a következőket:

- A birtok köznapi fogalmától eltérően a birtoklás – szociológiai és jogi alapvetésben egyaránt – a társadalmilag cselekvő (tehát mások viselkedéséhez igazodó /Weber, M. 1987: 51. o./) egyén elsajátító tevékenysége, amely alapján kialakuló tény, helyzet, állapot a cselekvőnek uralmat, hatalmat nyújt valamely dolog vagy jószág (az utóbbinál a dologi jellegű hasznos szolgálat) felett.¹⁰ A magánjog az eltérő jogrendszerekben – a

¹⁰ Az Agrárgazdaság Kutató Intézet munkatársai már a 90-es évtized elején rámutattak arra az összefüggésre, ami a *külföldi földtulajdonszerzéssel* a hazai érdekek sokféle sérelmét okozhatja. A hazai földpiac hiánya – földáraink 10-40-szeresen alacsonyabb aránya az EU tagállamok földárainhoz képest – a külföldi spekulánst eleve a végletes egyensúlytalanság kihasználására, tehát – bármely címen, akár jogséttel is – földszerzésre sarkallja. A befektetési hasznot növeli, hogy a hazai munkaerő ára töredéke a nyugat-európainak, az üzemméret korlátlan. A külföldi tőke emiatt nem éri be az olcsó bérmunkával és a – nem indokolt – magyar adókedvezményekkel megszerezhető extraprofitall, hanem – ezen felül – a földtulajdoni monopóliummal a *tartós járadékjövdelem elsajátítására* is törekszik. A magyar gazdaság viszont így nemcsak a jövdelem tőkearányos részét engedi át a külföldi tulajdonosnak, hanem – a földtulajdoni monopólium átadásával – *lemond a földjáradékról, az átlagprofit felett képződő I. és II. sz. különbözeti és fekvési járadékról*. E lépés előre kódolja mezőgazdaságunk tartós kiszolgáltatottságát: a munkanélküliséget, az ágazatnak nyers- és alapanyag előállítására szorítását, a feldolgozás és a hozzáadott értéktermelés kizárását, az élelmiszeripar elsorvasztását, a hazai termelők feldhöz jutási esélyeinek kizárását. A mezőgazdaság közel két évtizedes „piac- és EU-konform átalakítása” – valójában intézményes lerombolása – bizonyítja, hogy e szakmai figyelmeztetés a politikai döntéshozóknál „süket fülekre talált”.

klasszikus római jog hatására – a birtoklás lényegét és a birtokos fogalmát mind máig a hatalom és az uralomban tartás képletével ragadja meg. Alanyi értelemben ezért a birtok és a birtoklás jóval tágabb körű, mint a föld és a felette való uralkodást (hatalomban tartást) célzó tevékenység.

A birtok (mely a birtokpolitika fogalmában megjelenik) *tárgyilag* is különbözik attól a munka- és üzemszervezeti egységtől, amit a köznapai szóhasználat a birtoklás tipikus tárgyán, az *ingatlan dolgon* ért. A földhasználatban ui. a birtok *üzemként* jelenik meg, tartalmilag viszont a *birtok* és az *üzem* lényegesen eltérő fogalmak. „A birtok az embernek és a földnek egymáshoz való viszonyát *tulajdoni* szempontból fejezi ki, míg az üzem gazdasági értelemben egy tervszerűleg és egységesen vezetett szervezet, amely a gazdaságosság elveinek szem előtt tartásával az emberi szükségletek kielégítését célozza, s így sem a *birtok* tulajdonjogi fogalmával semminemű közössége sincs, sem a *területnagysággal* nem azonosítható, mert ez csak egy *részjegye* az üzemnek.” (Czettler, 1945: 44. o.)¹¹

- Az értékminőség döntő eleme, mintegy kategoriális magva a birtokpolitikának, mert annak tartalmát határozza meg. Amennyiben a birtokpolitika érték alapú vagy érték-követő, az értékválasztása nem lehet önkényes, hanem csak társadalmi közmegegyezésre épülhet. (Így pl. a plurális demokráciához fűződő érték-kötöttség elméletileg abban gyökeredzik, hogy a társadalmi érték nem lehet szubjektív, önkényesen választott kategória, hanem csak azzal érheti el az értékminőséget, ha valós társadalmi szükségleteket elégít ki, vagyis a társadalom tagjai túlnyomó többségének a létérdekeit szolgálja.)
- Ez az alaptény indokolja azt a módszertant, hogy első közelítésben a birtokpolitikát szociológiai típusfogalomként, és pedig a weberi ideáltipológia alkalmazásával célszerű megragadni. Ez utóbbi ui. azzal segíti a valóság hiteles tükrözését, hogy fogalomalkotása nem lép fel az empirikus valóság történeti ábrázolásának igényével, hanem csak az összehasonlítás eszköz-szerepét tölti be. Ehhez képest abból kell kiindulnunk, hogy a birtokpolitika is társadalmi cselekvés, azon belül, pedig

¹¹ Weber szociológiai kategóriatana az emberi hasznos szolgálatot *tevékenységnek*, míg a dologi jellegűket *javaknak* nevezi. (Weber, M. 1979: 9. o.)

a gazdálkodás körébe tartozik.¹² A birtokpolitika társadalmi cselekvésként a közgazdaságilag szűkös javak (a földkészlet) elosztásának a funkcióját teljesíti. Ezért az általa érvényesített gazdálkodás, a földalap újraelosztásába és hasznosításába való állami beavatkozás kétféle társadalmi cselekvést valósíthat meg: a célracionális és/vagy az értékrationális cselekvést.

- A célracionális társadalmi cselekvést az határozza meg, hogy „a cselekvő milyen viselkedést vár el a kívüllág tárgyaitól és más emberektől, és mennyiben képes e várakozásokat, mint „feltételeket”, vagy mint „eszközöket” felhasználni arra, hogy saját, racionálisan kiválasztott és mérlegelt céljait sikeresen elérje.” (Weber, M. 1987:53.o.) Weber a szigorúan célracionális cselekvések egyik példajaként hozza fel a kizárólag a profitmaximálást szem előtt tartó vállalkozói tevékenységeket.
- Az értékrationális társadalmi cselekvést „...egy meghatározott magatartásnak – pusztán mint olyannak, függetlenül attól, hogy sikeres-e – a feltétlen etikai, esztétikai, vallás vagy bármilyen más néven nevezendő önértékébe vetett tudatos hit határozza meg.” (Weber, M. 1987: 53. o.)
- Weber szerint „tisztán értékrationálisan cselekszik az, aki tekintet nélkül az előre látható következményekre, azt teszi meg, amit meggyőződése szerint a kötelesség, a méltóság, a szépség, a vallás útmutatása, a kegyelet vagy az „ügy” – egy számára valamilyen szempontból fontos ügy – diktál. Célracionálisan az cselekszik, aki „cselekvését valamilyen célra irányítja, igazodik az eszközökhöz és a mellékes következményekhez, és emellett racionálisan egybeveti az eszközöket a célokkal, a célokat a mellékes következményekkel, s végül a különböző lehetséges célokat egymással...” Végül fontos, hogy „csak célracionálisan vagy csak értékrationálisan irányított cselekvés – különösen társadalmi cselekvés – nagyon ritkán fordul elő.” (Weber, M. 1987: 54. o.)

A birtokpolitika, ha azt *érték-, cél- és/vagy eszközracionális „gazdálkodásnak”* tekintjük, a társadalmilag elvárható (szükséges, illetve

¹² A birtok és az üzem fogalmát – talán szükségtelenül – bonyolítaná, ha a közgazdaságtani felfogást megpróbáljuk a *szociológia* felfogásával ötvözni. Az üzem ui. az utóbbi közelítésnél jóval tágabb fogalom, mert *tevékenységet* jelent. „Az *üzem* meghatározott fajtájú, folyamatos cselekvés valamilyen cél érdekében, az *üzemszervezet* pedig egy folyamatos, valamilyen cél érdekében cselekvő, igazgatási csoporttal rendelkező társulás.” (Weber, M. 1987: 76. o.)

elfogadható), avagy a társadalom által elutasított *cselekvéstípusok* megítélése szempontjából *megkülönböztető fogalmi jegy*. Ez ui. hitelesen feltárja bármely (az egyedi szintjén létező, konkrét) birtokpolitika *minőségét*: azt, hogy e politika (valóság-formáló) intézményrendszerével a döntéshozó érdek-kötöttsége *milyen értékválasztást* érvényesít, mely társadalmi csoportok (rétegek) érdekeit juttatja uralomra, avagy rendeli alá mások érdekeinek, végeredményben a *közérdeket, avagy az elsajátítói magánérdeket* szolgálja-e.

- A birtokpolitika szociológiai fogalmának másik pillére a politikum. A politikát, mint rendszert funkciója és hatásköre különbözteti meg a társadalom más alrendszeraitől. Egyfelől az, hogy a szűkös javak és az értékek elosztását teljesíti, ezért a politikában csapódnak le a társadalom más alrendszerében felgyűlt érdekütközések, a hiány, pedig a hatalom problematikájában összegződik. Másfelől a politika – közelebbről a politikai hatalom birtokosa – a legitim erőszak alkalmazásának monopóliumával rendelkezik: e hatáskör alapján a politikai döntéshozó az akaratát jogi szankciókkal kikényszerítheti, mert törvényes joga, hogy a javak és értékek elosztása során engedelmességet követeljen, illetve kényszerrel alkalmazzon. (Easton, G. 1953, 1969.)

A politikumnak e rendszertani jegyei csaknem fizikai értelemben (de legalábbis dologi jelleggel) mutatkoznak meg a *birtokpolitikánál*. Az államhatalom elosztási (újraelosztó) szerepköre és az ahhoz tapadó, súlyos érdekütközések itt – mintegy objektív tendencia-törvényként – a miatt állnak elő (az érdekharcokban, pedig, újratermelődnék), mert míg egy ország *népessége függő változó* (nöhet, stagnálhat, vagy csökkenhet), addig a *földalapja relatíve folyamatosan csökken*, így az egymással versengő földhasználati céloknak mind korlátozottabban tehet csak eleget. A *föld mennyiségi és minőségi szűkössége* viszont a föld birtoklásával – azt akár a tulajdonjog, akár a tartós földhasználati jogcím alapozza meg – a birtokos javára *monopóliumot* teremt, amely másokat kizár a föld feletti uralommal gyakorolható elsajátításból.

- A politikumnak a – birtokpolitikánál is érvényesülő – szociológiai jegyei formális ismérvek: önmagukban nem jelezhetnek értékminőséget. Nyitva hagyják ui. a gazdasági szereplők és az egész társadalom számára perdöntő kérdést: cui

prodest? Kinek a javára történik a földkézlet (újra)elosztása és a felhasználásába való hatalmi beavatkozás, illetve kinek (mely társadalmi csoportoknak) az érdekét kényszeríti ki a földviszonyokban a politikai döntéshozó jogi akarata.

Mi tehát a földbirtok-politika általános, *szociológiai fogalma*? Ez **az állam értékracionális és/vagy cél- és eszközzracionális tevékenységét jelenti, amellyel a területéhez tartozó földkézlet tulajdoni, használati, igazgatási, védelmi és a gazdálkodás körébe tartozó egyéb viszonyait politikai (alkotmányos) legitimációja alapján, a ráhatás igényeihez igazodó, közhatalmi és közgazdasági eszköztárral szabályozza, illetve befolyásolja.**

2. A birtokpolitika fogalma az agrárgazdaságtanban

Az általánostól (a szociológiai fogalomtól) a *különös* felé vezet az a közgazdasági kategória-rendszer, amelyből két kitűnő klasszikusunk, *Czettler Jenő* és *Ihrig Károly* a birtokpolitika agrárgazdaságtani fogalmához jutottak. Az állam mezőgazdaságba való, közérdekű, erőteljes beavatkozását sürgették ui. a trianoni országcsontkítás és a kapitalizmus válságának föld- és agrárviszonyai. A szerzők felfogásában a termelési és az agrárpolitika együtt alkotják a mezőgazdasági politikát, amelynek egyik, döntő (és szerves) eleme a birtokpolitika. Ez a *nép és a föld viszonyának* alapképlete: a *birtokrend alakításába való állami beavatkozásként* jelenik meg.

Ihrig szerint „a birtokrendnek jelentősége valamely társadalom szervezetére nézve alapvető annyira, hogy a *termőföld legmegfelelőbb birtoklására és használatára* nézve fennálló felfogás visszatükröződik a családi szervezetben, az örökjogban, sőt a politikai életformában is; a munkarendszerre szintén rányomja bélyegét. Éppen ezért rendkívül nagy, talán minden mást meghaladó jelentősége van a *legcélszerűbb kialakítására irányuló állami intézkedéseknek*, amelyek együttvéve a *birtokpolitikát* alkotják. Ezek lényegükben véve a termőföldre vonatkozó tulajdonjog és gazdasági rendelkezés szabadságának megkötésében állnak.” (Ihrig K. i.m. 190. o.)

E szerint a *birtokpolitika lényege a földtulajdont és a földhasználatot korlátozó, közérdekű állami beavatkozás*. Önmagában azonban ez

nem válaszol a „miért-re” és a „hogyan-ra”: milyen érték- és érdekkötöttség kényszeríti ezt ki és – ehhez képest – milyen alapmódszer biztosítja a birtokpolitika eszköztárával a közcélok érvényesítését?

Ihrig kiemeli, hogy a birtokpolitikát a „nemzet és a földje közötti viszony” elsődlegesen, mint gazdasági adottság alapozza meg. A termőföld mennyiségi és minőségi korlátozottságával a változó – általában növekvő – népesség szükségletei állnak szemben, amelyeket az állam közérdekű beavatkozása és társadalmi rangsorolás nélkül nem lehet ésszerűen kielégíteni. E felfogás tehát a birtokpolitikát eleve a földpiaci mechanizmus fölé emeli: a földtulajdont és a földhasználatot nem lehet alárendelni a tőkehasznosulás igényeinek, mert nyomós közérdek a földkészlet elosztása (mindenkori újraelosztása), ami nem utalható pusztán a kínálat és kereslet piacszabályozó működése alá.

E felfogásban az állam birtokpolitikai beavatkozása a történelmi gyökerekből és a modern jogállam funkcióiból egyaránt szükségképp adódik. Ihrig szerint „a közösség mindenkor több jogot formált a magántulajdonban lévő földre, mint az ingó tőkejavakra vonatkozólag. A magyarázat ... abban rejlik, hogy mennyisége korlátozott, a népesség szaporodásával és a civilizáció haladásával nem, vagy legalábbis nem ugyanabban a mértékben növekszik; hogy az államnak, mint a nemzeti közérdek érvényesítőjének fenn kell tartania a maga számára a lehetőséget, hogy akár a magántulajdon sérelmére is, a föld birtokával vagy legalább használatával járó előnyöket azok számára biztosítsa, akiket az közérdekből leginkább megillet.” (Ihrig, i.m. 191. o.)

Amint ez már a fenti nézetekből is egyértelmű, a „birtokrend” formálása csak értékalapú birtokpolitikával szolgálhatja a társadalmat. Szóhasználatban Ihrignél jelenik meg először a „föld nemzeti kincs” minősége. Ezt az államszocialista ideológia csak azért sajátította ki magának (természetesen, a forrás elhallgatásával), hogy azt hamis, demagóg jelszóvá silányítsa. Ihrig szerint „nem frázis, hogy a föld a nemzet legértékesebb kincse.” (Ihrig K. i.m. 214. o.)¹³

¹³ A gazdálkodás – Weber szerint – csak akkor és csak annyiban társadalmi cselekvés, ha és amennyiben kívülálló, harmadik személyek viselkedésével is számol. „Egészen általánosan és formálisan tehát: a gazdálkodás annyiban társadalmi cselekvés, amennyiben a cselekvő igényt tart rá, hogy a gazdasági javak fölötti tényleges rendelkezési jogát kívülálló személyek tiszteletben tartsák.” (Weber, M. 1987: 51. o.)

Ebből is fakad, hogy a földnek a nemzet számára megtartása a birtokpolitikának történelmi felelőssége. E szerint „...minden ország birtokmegoszlása, mint általában birtokrendje, történelmi képződmény. Évszázadok, sőt évezredek fejlődésének eredménye...Ami azonban a nemzet múltjával és jelenével ily szerves kapcsolatban van, annak nagyobb arányú megváltozása visszahat a nemzet egész életére, annak összes társadalmi és gazdasági vonatkozásaira, sőt jövőjére is.” (Ihrig K. i. m. 210. o.)

Hogyan határozható meg, tehát, a birtokpolitika különös, agrár-gazdaságtani fogalma? Ezt **a földtulajdon, a földhasználat, a földvédelem és a földügyi igazgatás – vagyis a birtokrend – legcélszerűbb kialakítására irányuló állami intézmények rendszerének** tekinthetjük.

A birtokviszonyok módosítását célzó, közérdekű állami beavatkozás *módszerei* szerint kétféle birtokpolitika különböztethető meg: a *közvetlen* és a *közvetett*. Az előbbi a földviszonyok alakításába közvetlenül beavatkozik. Vagy azzal a céllal, hogy valamely réteg javára a birtokviszonyokat megváltoztassa (*reformáló birtokpolitika*), vagy azért, hogy egy bizonyos réteg (társadalmi csoport) birtokállományát megvédje, illetve kiterjessze. (*Konzerváló birtokpolitika*.) A *közvetett* birtokpolitika a *közgazdasági szabályozók* rendszerét működteti a birtokszerkezet átalakítására. (Támogatás-, hitel-, adó-, jövedelem-átcsoportosító politika, stb.)

3. **Értékalapú és haszonelvű birtokpolitika**¹⁴

3. 1. Felvethető, hogy *van-e értelme* egyáltalán a *birtokpolitika általános és különös fogalmát* keresni, hiszen „általában” még szólni sem tudunk a birtokpolitikáról, mert az csak az *egyedi szintjén* létezik: mindenkor egy adott állam „itt és most” alkalmazott esz-

¹⁴ Csakhogy a szerző e tételt azért állítja fel, hogy a *magántulajdonosok körén belül bizonyítsa a földjuttatás közérdekűségét*, azt, hogy a nagybirtokossal, a bérlővel és a bérmunkással szemben „a szó nemesebb értelmében vett 'paraszt', vagyis az 'igazi kisbirtokos' részére – ma mondhatnánk, a *családi gazdálkodónak – kell a földet biztosítani*. Hogy miért? Neki „összes anyagi érdekei és törekvései a földtulajdonban futnak össze. E tekintetben sem a nagybirtokos a maga inkább pénzgazdasági szemléletével, sem a bérlő inkább vállalkozói lelkiületével, sem a földműves munkás a maga gyökértelenségével nem vetekedhet vele...Valóban *nemzeti követelmény* tehát, hogy (a föld és élettere megtartásában) a tulajdon révén annak a rétegnek legyen legnagyobb az érdeke, mely ahhoz leginkább ragaszkodik és azért a legnagyobb áldozatokat képes hozni.” (Ihrig K. i.m. 214. o.)

közrendszerét jeleníti meg. Ezért, pedig, a fogalomalkotás itt – a valóságtól „elpárolgatott” – üres, haszontalan általánosítás, öncélú „elméletieskedés”, amit a leszerelő ideológia szolgálai szerepre kárhoztathat.

Az e fajta vélekedés élő cáfolatát a földviszonyok valós (történeti-logikai) szerkezetmozgásának az *empirikus kutatása* adja. Ha ui. bármely történelmi korszak és állam *konkrét birtokpolitikáját* – az előzőekben ismertetett – szociológiai és agrárgazdaságtani birtokpolitika – fogalom alkalmazásával, tudományos hitelességre törekedve vizsgáljuk, hamar kiderül, hogy az *alaptények nem rejtőzhetnek el* (semmilyen álságos ideológia mögé) azok görcsöve elől.

Mi erre a biztosíték? Először is: az állami beavatkozás *tartalmi irányultsága* felfedi, hogy ez a társadalmi cselekvés *értékeket* közvetít-e, avagy (részben – egészben) a közösségi értékeket tagadó, azokkal szembenálló olyan *hasznosságot*, ami ténylegesen a magánelsajátítás célja és hajtóereje. Másodsor: a *politika* (így a birtokpolitika is) – a döntéshozó társadalomtól elidegenült érdek-kötöttségéből eredően – bármennyire is körmönfont, manipulációs eszköztárral próbálja a lényegyet elrejtteni (így napjainkban a „negyedik hatalmi ág”, a mediokrácia segítségével), előbb-utóbb kiderül (sokszor önleplező módon), hogy *kinek az érdekét* szolgálja. Harmadszor: a „*birtokrend*”, az állam és népessége közötti alapviszony, amely megköveteli a földkérdés legcélszerűbb – lehetőleg optimális – rendezését a társadalom javára, kénytelen elárulni, hogy intézményrendszere miképp teljesíti ezt a célképzetet: valóban azt érvényesíti-e, avagy azt megtagadja.

A pártállami ideológiát tekintve látni kell, hogy annak tulajdonelméleti gyökere – a felszín bármely ellenkező látszata ellenére – az *elsajátítás lényege* szempontjából mennyire egy tövű a neoliberalis piaci doktrínával. A *pártállam* ui. a *magántulajdon – nélküliség látszatát* hozta létre a „társadalmi tulajdonnal”, amely „mindenké” volt, valójában (a közösséget tekintve) senkié sem lehetett, hanem egy szűk, párhatalmi elit (a társadalom előtt leplezni próbált) magán-elsajátításának a tárgya lett.

Másfelől a *neoliberalis jogrend* – a magántulajdon intézményi szükségleteinek mintegy „abszolút kiterjesztésével” – a „*totalis*” *magántulajdon látszatát* építette ki, holott ténylegesen a társadalom tagjai túlnyomó többsége számára az nem több alkotmányos szólamnál, tehát leszerelő, hamis ideológiánál. Mégpedig amiatt, mert a deklarált magántulajdon nem azonos a közgazdasági ismérvek szerint működtethető, materiális tulajdonnal, amivel viszont a tőketulajdonosoknak csak egy szűk, hatalmi rétege rendelkezik. A „föld, mint nemzeti kincs” az államszocializmusban – tulajdonát, hasznosítását és védelmét tekintve egyaránt – a társadalomnak csak kiüresített, hamis ideológiát nyújthatott.

3. 2. **Értékalapú** (vagy érték-követő) **birtokpolitikánál** a tevékenység „önértékébe vetett tudatos hit” – amely a társadalmi cselekvést hitelesíti és motívumként mozgatja – egy vitán felül álló *közérdek*: az *állam* hatalmi-politikai eszközökkel *beavatkozik* a földalap elosztásába és használatába avégett, hogy a szűkös természeti erőforrás (közgazdasági jószág) felhasználói szükségleteit a társadalmi közösség igényei szerint *rangsorolja*, ezzel, pedig, a földszükségleteket a társadalom túlnyomó *többségének érdekeit* érvényesítve elégítse ki. Ez a politika csak olyan értékválasztás alapján jöhet létre, amely érték tekintetében *társadalmi közmegegyezés* jött létre.

Maga az érték-választás, illetve az érték- képződés történelmi-társadalmi és egyéb változásoknak alávetett, ami nem zárja ki az *alap- és állandósult értékek* meghatározó szerepét.¹⁵ Az érték-elemeket a mai hazai birtokpolitikánál külön, részletesen elemeznünk kell. Itt – a fogalmi tisztázáshoz – elég példaként *néhány értékre* utalni. Ilyen lehet az élelmezésbiztonság, az önellátási szint elérése, a vidék mezőgazdasági népességének teljes foglalkoztatása, a vidék népesség-megtartó képességének biztosítása, a gazdálkodási célok teljesítésével egyidejűleg a természet- és környezetvédelem, a fenntarthatóság és az életminőség feltételeinek megteremtése, stb.

E birtokpolitika lényegét jobban megérthetjük, ha felidézzük a történelmi etikai iskolához tartozó, polgári agrárgazdászaink néhány nézetét és egyes intézményeket, amelyek *1945 előtt a „birtokrendet” érintő közfelfogás érték – elemeit* alkották. Mi jellemzi ezeket?

- Az értékalapú birtokpolitika számára a föld nemcsak termelési tényező, „...nem egyszerű *termelési eszköz*, amelynek birtoklása az egyén magángazdasági szempontjai szerint bírálható el, nem is csupán a *vagyon- és jövedelemelosztás* szociális eszköze, amely mint a földtulajdonhoz kötött jogoknak és előnyöknek forrása a társadalmi tagozódást meghatározza, hanem a *nemzet egész gazdasági életének alapja* az államalakulás primitív korszakától a közgazdasági fejlődés magasabb fokáig.” (Czettler, i.m. 43. o.) A szerző ugyanitt a földet a *társadalmi fejlődés alapjának* nevezi. A föld különleges társadalmi-gazdasági rendeltetéséből következik, hogy „...az ország

¹⁵ A továbbiakban – a közérthetőség végett – a Max Weber- i társadalmi cselekvés-tipológiából kölcsönözött „értékrationális” és „célracionális”jelzőket a birtokpolitika „értékalapú” és „hasznos- elvű” minőség-jelzőiként használjuk.

gazdaságilag megművelt területe nemcsak azoké, akik telek-könyvileg birtokolják, bérlik, vagy dolgozzák, hanem az *egész nemzeté.*” (i.m. u.o.)

- E szemlélet megköveteli, hogy a földviszonyokba közérdekből beavatkozó állam a *föld valamennyi társadalom – gazdaságszervező funkcióját érvényesítse* a közösség javára. (Ez önmagában is fontos vízvonal a haszonelvű birtokpolitikától, amely *kizárólag a tőkehasznosulást teszi meg* – egyébként tarthatatlan, hamis dogmaként – a közérdekű beavatkozás céljának.) Az alapfunkciókat „nemzetpolitikai szempontból”, így elsősorban „termelési és népességi érdekből” kívánja befolyásolni.¹⁶ A föld gazdasági szerepkörével egyenrangú ismérv, hogy területként, térségként az állami szuverenitás tárgya (*államterület*), emiatt, pedig, szervesen összefügg az *államhatalom és a népesedés* mindenkori alakulásával.¹⁷
- A Trianoni diktátum miatti honvesztéssel a *föld, mint terület államalkotó szerepe* a nemzet létfeltételei közé került. Ezért a birtokpolitika fontos feladata lett a hatékony, *nemzeti önvédelmi eszköztár* kiépítése – történelmi tanulságként – a végett, hogy *legalább a csonka ország földkészletét a jövőre nézve a magyar állampolgárok részére őrizze meg*. Ez az igény állította előtérbe azt – az egyébként objektív és nem cáfolható – közgazdasági törvényszerűséget, hogy a *föld* (mint a birtoklásával monopóliumot létesítő, tehát a birtokoson kívül mindenki mást az elsajátításból kizáró természeti tárgy) *döntő fontosságú, hatalmi-uralmi-politikai tényező.*¹⁸

¹⁶ Így az ókori Kelet folyamvölgyei (un. hidraulikus) társadalmában (pl. Egyiptom, Mezopotámia) vagy a középkori Japánban a nem mai értelemben vett államszerveződés birtokpolitikája már a társadalom újratermelődését és az élet fennmaradását szolgáló, *lényeges értékeket* alkotott. A fáraó (avagy a japán sogun) „fővállalkozóként” szervezte a közmunkát és tartotta fenn az árasztásos gabonatermesztés bonyolult infrastruktúráját, miközben a közvetlen termelő (pl. a japán mura, a faluközösség tagja) a technológia fejlesztésével és egyéni munka-ráforgatással tudta a termelékenységét növelni, ezzel, pedig érdekeltté vált a magán-elsajátításban.

¹⁷ Ihrig kiemeli: „minden országra nézve a legfontosabb, hogy a lakosság minden rétege elsősorban ezek tekintetében (ti. a létfenntartási javakból: élelmiszer, ruháztkodás, fűtés nyersanyagai) legyen minél jobban ellátva és *minél függetlenebb a külföldi termeléstől. Az élelmezési önellátás* talán a hadiiparnál is fontosabb...” (Ihrig, 1941: 185. o.)

¹⁸ Európa térképeznek az I. világháborút követő nagyhatalmi átrajzolása és a trianoni diktátummal a magyar államterület nyolc részre darabolása különösen érdekében. Így Czettler – „a fehér ember újabb települési területein, tehát Amerikában, Dél –Afrikában, Ausztráliában a föld be-népesítésének célkitűzéseit” elemezve – megállapítja: „a *népesedési politika* jelentős tényezője e területek állami birtokpolitikájának. Az *üzem nagyság* és a különböző üzemkategóriák elosztása eltörpül e cél mögött...” (Czettler, i.m. 71. o.)

A polgári agrárgazdák közül elsőként *Bernát István* mutatott rá, hogy a termőföld nemcsak termelési tényező, hanem a *nemzeti lét alapja*. Ezért „...gróf *Károlyi Sándor* is, a nagy agrárvezér kiadja a jelszót: Magyarország (értsd: a magyar föld) legyen a magyaroké! A *nemzeti birtokállomány védelme és megerősítése* mint gazdaságpolitikai vezető elv a földre vonatkozólag jelentkezik először. .Ebben a gondolatkörben a *földnek nem az az egyetlen feladata, hogy minél több nyersanyagot termeljen, hanem az is, hogy minél népesebb, függetlenebb, anyagilag, szellemileg és erkölcsileg egyaránt minél magasabb színvonalú parasztosztály fennmaradásának alapjául szolgáljon.*” (Ihrig, 1941: 141. o.)

- A történelmi etikai iskolának elkötelezett magyar agrárgazdaságtan, amikor a föld nemzetfenntartó funkcióját kiemeli, ezzel eljut az értékalapú birtokpolitika lényegéhez, rendelkezéséhez, legfőbb társadalmi értékéhez, az *ember-központúsághoz*. A birtokviszonyokba való állami beavatkozás ui. nem lehet öncélú és idegen érdekű, hanem létalapját a társadalom egyetemes, nem vitatható *közérdeke* adja, a *közösség tagjainak, az állam polgárainak az eredményes szolgálata*.

Ezt az elementáris igényt – már a II. világháború után, 1948-ben – *Veres Péter* fogalmazta meg „A paraszti jövődő” című könyvében. (Miután kiderült, hogy – a sztálini parancsot teljesítő – kommunista diktatúra csírájában elfojtotta a polgári demokratikus földreformot, ami helyett – ténylegesen – a földmagántulajdont megsemmisítő, erőszakos, nagyüzemi „kollektivizálást” készíti elő, a politikából kiábrándult „paraszt-zseni” számvetést végzett a történetekkel.) A nagy- és a kisüzem vitájában – egyebek közt – a következőket írta:

„Nem is az üzem szempontjából kell ezt a kérdést nézni, hanem az ember és a nép szempontjából. *Nem a nép van a gazdálkodásért, hanem a gazdálkodás van a népért.* Ha az emberiségnek nagy többsége paraszti őstermelő, és ennek az óriási tömegnek nagy többsége kisüzemben dolgozó kisbirtokos vagy kisbérlő, és ha a földnélküli millióknak a vágya és az álma is az, hogy *önálló szabad parasztok*, kisüzemi termelők legyenek, akkor a demokrácia elvei értelmében ezt a kívánságot tiszteletben kell tartani... Fő az, hogy *mentől több ember szabadnak érezze magát*. S ha már az ipari termelés egyszerűsödő és egyirányú, de a mezői termelésben maradjon meg a sok-

féleség, a változatosság, az egyéni kezdeményezések, ötletek, kísérletek, próbálkozások végtelen lehetősége, mert ez az élő és folyton változó természettel harcoló mezőgazdaságban nemcsak erőpazarlás, hanem erő megtakarítás, új formák, új módszerek születése is. Ezen felül nemcsak jólét kell az embereknek, hanem jó érzés is, ezt pedig a *szabadság is adja*, nemcsak a tele gyomor.” (Ld. AKI, 1990/I: 61. o.)

A viszonylag hosszabb, fenti idézet – történelmi párhuzam nélkül is – meggyőzően bizonyítja, hogy a magyar paraszti közgondolkodás már 1948-ben eljutott a századvég és a 21. század új paradigmájához, a *fenntarthatóság és az ökoszociális modell lényegéhez*. Ez utóbbit – véges bolygónkon a végtelen gazdasági növekedés hamis doktrínájával szemben – David Korten mozgalma abban összegzi, hogy *„nem az ember van a gazdaságért, hanem a gazdaság az emberért.”*

Itt nemcsak arról van szó, hogy a magyarságnak büszkén vállalnia kell Veres Péter szellemi örökségét, hiszen az író éleslátása – egy létfontosságú kérdésben – félévszázaddal megelőzte kortársai szemléletét. Hasonló súlyú felismerés, hogy a hazai polgári agrár-gazdaságtan már a II. világháború előtt az ember-központúságot felvállalta, így – végső fokon – a *gazdaságot az életminőség egyik eszközének* tekintette, ezért annak alárendelte. Ez megalapozottá teszi a következtetést: ha hazánk 1945 után nem válik a szovjet gyarmatbirodalom részévé, föld- és agrárviszonyaink fejlődése töretlenül vezethet volna a *családi üzemtípus* és az európai, *ökoszociális agrármodell* megszilárdításához.

- Az értékalapú birtokpolitika az állami beavatkozás feladatának tekinti a *földműves személyes munkavégzésén alapuló földtulajdon* és az *arra épülő, életképes üzemméretű családi gazdaság* létrehozását. Ez koránt sem csak gazdasági (hatékonyági, méret-ökonómiai, versenyképességi) igény, hanem – azon túlmutató – *össztársadalmi érdek*. Ihrig szerint „ha a *mezőgazdasági népességen* belül hiányzik a megfelelő jövedelemelosztás, vagy bizonyos rétegek életszínvonala nincs arányban a többi rétegével, az *egész nemzet életműködései* sem érhetik el a megkívánt fokot. Ha itt hiányzanak a *társadalmi béke* előfeltételei, állandóan reng a nemzet egész életének talaja, hiányzanak a politikai és gazdasági élet szí-

lárd alapjai és az egyébként lehetséges *legkedvezőbb fejlődés* előfeltételei...Egyszóval *erős parasztság nélkül nincs igazi politikai és társadalmi demokrácia.*” (Ihrig, 1941: 214-215. o.) E képletben a „nemzet életereje” és maga a fennmaradás a tét, ezért kell a birtokpolitikának minden eszközt, befolyását a „nemzetfenntartó” kisbirtokos parasztság erősítésére fordítania. A szerző szerint „...*kisebbségi sorsban élő népek számára a fennmaradás legnagyobb biztosítéka földműves osztályaik erejében és fejlődésében rejlik.*” (Ihrig, i.m. 186. o. – A kisebbségi sors Trianon következménye.) Czettler, hasonlóan, általános tételként szögezi le: „minden állam és minden nemzeti társadalom alapja a földdel történelmileg összeforrott, anyagiakban és erkölcsiükben *független parasztosztály*, ennek *birtokpolitikai megerősítése*, tehát úgy a nagy, mint a törpeüzem rovására, *nemzeti érdek.*” (Czettler, i.m. 44. o.)¹⁹

- Az értékalapú birtokpolitika fontos, megkülönböztető jegye a *birtokszerkezetről és annak állami alakításáról* vallott felfogása. E politika „első és legfontosabb kérdése a *birtokmegosztás*, amely minden állam legjelentékenyebb gazdasági és társadalmi problémáinak egyike, mert nemcsak a *társadalmi osztályok alakulásának* alapja, hanem hatással van a nemzet minden intézményére.” (Czettler, i.m. 45. o.) *Ihrig* szerint „...a birtokrendnek és a birtokmegosztásnak is döntő a hatása az ország egész politikai és társadalmi berendezkedésére.” (Ihrig, i.m. 214. o.)

A fenti szemléleti alapállásból következik, hogy a birtokszerkezet alakítása és abban az állam szerepvállalása nem szűkülhet a mezőgazdaság *technikai-gazdasági viszonyaira* (ezen belül a ráfordításhozam hatékonysági kérdésére). Ehelyett az ésszerű beavatkozásnak – a birtokszerkezet adottságai, illetve változtatásának összetett és bonyolult *társadalmi-gazdasági összefüggései* alapján – egy kölcsönhatásos kapcsolatrendszerben, az *egész társadalmi formációt meghatározó*, azt célszerűen alakító intézményi mechanizmust kell működtetnie. E követelmény ismét egy fontos elhatárolódási ismérv a *haszonelvű birtokpolitikától*. Mivel az utóbbi a tőkehasznosulás igényére szűkül, a birtokszerkezetnél meghatározó szempontja,

¹⁹ Ld. Ihrig – feledésre ítélt és elégszer nem idézhető – megállapítását: „...a föld épen korlátolt mennyiségénél fogva, mindig *politikai hatalmat ad tulajdonosának, éspedig nagyobb, mint a tőke.*” (Ihrig, 1941: 193. o.)

hogy minél kisebb élőmunka-ráfordítással, iparszerű rendszer egy-
séges technológiájával, minél nagyobb üzemméret mellett olcsó,
jól eladható terméket állítson elő. Ennek intézménye a *bérmunkára
épülő nagyüzem*, amely viszont csak akkor lehet nyereséges, ha a
társadalmi és környezeti igényeket képes kizárni érdekköréből.

Ezzel szemben, az *értékalapú birtokpolitika a birtokszerkezet* kér-
dését egy új minőségű, társadalmi dimenzióba emeli: ez nemcsak
a mezőgazdaság, hanem az egész társadalom fejlődésének, a *polgá-
ri modernizációnak* a kulcsa. **A birtokrend ui. – mint a nemzet és
földje közötti alapviszony – végső fokon azt dönti el, hogy a társa-
dalom tagjai közül kik válhatnak termelőeszköz-tulajdonossá, a
föld tőkeelemeit kinek az érdekében működtetik.** Ettől függ, hogy
a földtulajdoni monopólium csak egy szűk hatalmi elit elsajátítási
magánérdekeit elégíti-e ki, avagy – éppen a személyes földhaszno-
sításon alapuló földtulajdonnal, az életképes családi gazdaságok-
kal, a vállalkozói magatartásminták elterjesztésével, a társadalmi
szolidaritás erősítésével, stb. – *emberközpontúvá* válhat, a *közérdek*
egyik gazdasági intézménye lesz, az *egész társadalom életminőségét*
javítja, tehát a *polgárosodást* szolgálja.

- Az értékalapú birtokpolitika a „zsákutcás magyar történe-
lemből” (ld. Bibó István jelzőjét) a 30-as években *polgári
demokratikus földreformmal* kívánt kitörni. Ez építene fel a
– Somodi Imre és Németh László által megálmodott – „*Kert-
Magyarországot*”, amely a családi kisbirtok magántulajdonára
támaszkodó, intenzív, belterjes gazdálkodással és a beszer-
zés-értékesítés szövetkezeti önszerveződésével teljes foglal-
koztatást, önálló egzisztenciát jelent a falunak, a népességét
megtartó vidék pedig a nagybirtokrendszer felszámolásával,
a polgárosodás útjára léphet.

Miért jelent *polgári értékmintát* egy ilyen földreform? Az ezt cél-
zó birtokpolitika egyrészt nem érheti be a földmagántulajdon *jogi*
megteremtésével, tehát a kisbirtokos tulajdonvédelmének alkotmá-
nyos kinyilvánításával. A földhasználat és a földtulajdon alanyi és
munkaszervezeti egységét („a föld azé, aki megműveli” – elvén) úgy
hozza létre, hogy a (természetes személy) magángazdának a földet
közgazdaságilag *működő tulajdonként* juttatja: versenyképes üzem-

méretben, az árutermelő gazdálkodáshoz szükséges tőkejavakkal és termelési tényezőkkel együtt.

Másrészt e földreform „*demokratikussá*” válik azzal, hogy olyan kiszámítható, átlátható – a gazdák részére alkotmányos biztosítékokat is nyújtó –, hosszú távú *agrárpolitikát* (támogatás, fejlesztés, kedvező hitelezés, stb.) teremt, amely – *a termelők többségének érdekeit szolgálva* – biztosítja a földhasználónak és családjának a földművelésből *megfelelő színvonalú megélhetését*. Ezzel a mezőgazdaság és a „birtokrend” már nem pusztán termelési ágazat és földhasznosítás, hanem – az egész társadalom részére – *életminőség*.²⁰

3. 3. Miben összegezzhető a **haszonelvű birtokpolitika**?

Az *elmélet* erről csak azt árulja el, hogy a tartalma *cél- és eszközracionális társadalmi cselekvés*: ezzel a cselekvő a saját, racionálisan kiválasztott és mérlegelt céljaihoz csoportosítja „a külvilág tárgyaitól és más emberektől” eszközöket, illetve feltételeket ahhoz, hogy azok felhasználásával a céljait sikeresen elérje. (Weber, M. 1987: 53. o.) E cselekvéstípus nem eleve, és nem szükségképp „értékmentes”, de értékalapúvá csak úgy válhat/na/, ha célképzetét alárendeli egy meghatározott értékminőségnek. Birtokpolitikánál ez – fogalmilag – akkor jöhet/ne/ szóba, ha a *tőketulajdonos* (mint tőkehasznosító) *lemond elsajátítási magánérdekéről*, azt aláveti a társadalmi közmegegyezés követelményeinek és nyereségének legalább egy jelentős részét a közérdek meghatározta közcélokra, a társadalom rendelkezésére bocsátja. Mondani se kell, hogy ez nem több elvi lehetőségnél, mert a tőke természetével, terjeszkedési kényszerével merőben ellentétes. (A tőkeuralmat ilyen engedményre legfeljebb – időszakosan – a kizsákmányoltak lázadása szoríthatja.)

A haszonelvű birtokpolitika lényege azzal tárható fel, ha felfedjük *központi vezérlőművét*, a tőkehatalom érdekmechanizmusát és a

²⁰ Az olvasóban felmerülhet: van-e értelme egyáltalán – a történelmi önismeret igényén túl – polgári klasszikusainkat idézni a parasztságról 60-70 év elteltével, amikor a *mai Magyarországon e társadalmi osztály már eltűnt*, gyér maradéka, pedig, az új élethelyzetben merőben más alkalmazkodási feltételekkel küzd a túlélésért, mint elődei. Csak a következő fejezetekben adhatunk erre igenlő választ, ui. az EU keretében is nyíltak reális esélye annak, hogy a hazai agrártermelő magántulajdonossá, önálló egzisztenciájú gazdává váljék.

magánelsajátítást célzó, bonyolult intézményrendszerét.²¹ Ez a politika a *tőketulajdonos megbízását* érvényesíti, mégpedig a *nemzetek feletti tőkemozgás* és tőkeuralom gazdasági-politikai önszerveződésének képletében.

A globális agrártőkét tekintve itt elsősorban a világpiacot maguk közt felosztó multi- és transznacionális, mega- cégóriások uralmi diktátumára kell gondolnunk. Ez – egyéb eszközei mellett – a *Kereskedelmi Világszervezetet* mintegy „világkormányként” használja fel saját nyereségszerző érdekeinek kikényszerítésére és hatalmi terjeszkedésére, és pedig nem csak az egyes államokkal szemben, hanem földrészeket, sőt a regionális integráció szövetségi államát, így az *Európai Uniót* is alávetve parancsuralmának.²²

A 20. század második felében felgyorsult világgazdasági korszakváltás szükségessé teszi, hogy a haszonelvű birtokpolitika terepét és módszereit *mikro-, illetve makroszinten* megkülönböztessük. (A két szinten az *államon belüli* és ott a közvetlen termelővel szemben jelentkező beavatkozást, másfelől a *nemzetközi, illetve közösségi jogi szabályozást* értjük.)

A ***hagyományos terepen*** nyilvánvaló, hogy – mivel e politika a „tőkét képviseli” – a *földviszonyoknak a tőkeuralmon kívüli* (tehát az elsajátításból kizárt) *szereplőivel* éppúgy *szemben áll*, mint ahogy a tőke és a munka között fel nem oldható ellentét feszül. A tőke a társadalomtól (így az agrártársadalomtól is) elidegenedett, mert *idegen érdeket jelent meg*: a pénz- és eszköztőke tulajdonosnak (a gazdasági szereplők kizsákmányolásával és a társadalom alávetésével elérhető) nyereségszerzését és a profitján alapuló hatalmi-uralmi törekvéseit jelenti. *Birtokpolitikai célja* a föld, a tőke és a munkaerő optimális egyesítése a *nyereség-maximum megszerzése* érdekében.

²¹ A történelem könyörtelen verdiktje, hogy a polgári demokratikus földreform képzete földviszonyainkban mind máig az „álmodozók” eszme-világában rekedt, abból még rész-elemek sem valósulhattak meg. Nem ez történt Észak és Nyugat-Európában, ahol a 20. században a nagybirtokrendszer felszámolásával született meg a mezőgazdaság családi gazdasági modellje. Az EKG létrejötte óta, pedig, a Közös Agrárpolitika alkotmányos célja, hogy „a mezőgazdasági népességnek megfelelő életszínvonalat nyújtson, elsősorban a mezőgazdaságból élők egy főre jutó jövedelmének növelésével.” (Római Szerződés II. 39. cikk 1/b. pontja)

²² Ld. pl. *Pokol Béla* elemzéseit a piacosság és a globális uralmi rend, a gazdaság kettős felfogása, továbbá a transzatlanti uralmi rend kiépítése tárgyában. (Pokol B.: Globális uralmi rend, Bp. 2005. Kézirat I – II. fejt.)

Bármilyen, amely ennek a célképzetnek a teljesítését kizárja, vagy gátolja, a haszonelvű birtokpolitika számára parancs az akadályok intézményes megsemmisítésére.

Egyfelől nyilvánvaló, hogy e politikának „meg kell szabadulnia” a *társadalmi követelményektől*, hiszen önfeladását, lételeméről való lemondását hozná, ha nyereségét (akár csak részben is) a társadalmi újratermelés javára kellene „áldoznia”. Emiatt szóba sem jöhet, hogy döntéseiben az életminőség, a szociális biztonság, a foglalkoztatottság, a természet- és környezetvédelem, a vidék és értékeinek megőrzése, a fenntarthatóság, stb. *közcélok* érvényesüljenek. (Más kérdés az a manipulatív módszer, hogy a közösségi igények figyelembe vételének ígéréssel – az ellenállást leszerelendő – álságosan hitegeti a társadalmat.)

Másfelől – a fenti célirányultságból következik, hogy – *intézményrendszerét* tekintve a haszonelvű birtokpolitika az *értékalapú birtokpolitikának a tagadása*, ami viszont – rövid, kategoriális összehasonlítása alapján is – láthatóvá teszi *rendszerképző* elemeit. Nevezetesen:

- Míg az előbbi (az értékalapú) *emberközpontú*, ennek tengelyében – akár a „korlátlan” gazdasági növekedés abszurdítása és a földi élet elpusztítása árán – a *féktelen nyereség-hajszá* áll.
- Az előbbi a föld valamennyi lényeges, *társadalom- és gazdaságszervező funkciójára* épít avégett, hogy e szűkös erőforrást a közérdek szerint ossza el a társadalomnak, a szükségletek ésszerű és igazságos rangsorolásával biztosítva a közösség fennmaradását. Az utóbbi e funkciókat (államterület, a társadalmi formáció általa meghatározása, az életminőség alapja) a föld tökehasznosító funkciójának aláveti azért, hogy – rejtett módon, a „tőkeszabadság” mindenek feletti elsőbbsége alapján – ezek kisajátításával az egész társadalmat uralja.
- Míg az előbbi politika az *erős állam* közhatalmi beavatkozásával kényszeríti ki a föld társadalmi rendeltetésének megfelelő földtulajdont és földhasználatot, az utóbbi a társadalom „államtalanítására”, a *nemzetállam felszámolására* törekszik avégett, hogy – a közösséget maga alá gyűrő és a társadalmi értékeket megsemmisítő – önző elsajátító tevékenységét a közhatalom ne fékezhesse. (Ezért kell – többek közt – kikény-

szerítenie a gazdálkodó *jogi és szervezeti személyek* földtulajdonjogának állami elismerését és javukra a szerzési mérce eltörlését.)

- A *földpiac* az előbbi politikánál csak (egyik) eszköz a földkészlet közcélú újraelosztására. Ugyanez az intézmény az utóbbinál – miután a földpolitika az államot onnan „száműzte”, a közérdekű beavatkozása hatósági eszköztárat, pedig, részben felszámolta, részben a tőke szolgálatába állította – a tőkehatalom kiterjesztését, *elsajátítási monopóliuma* megszlárdítását biztosítja.²³
- Az üzemszervezetben az előbbi politika modellje a – saját tulajdonra és személyes munkaerőre épülő – *kisüzemi családi gazdaság*, míg az utóbbi a – korlátlan méretű és a bérmunkát kizsákmányoló, a vidéket leigázó – *nagybirtokrendszert* működteti.
- Az előbbi politika a *polgári demokratikus földreform* mellett elkötelezett, mert a nagybirtok felszámolásával teremt meg a polgárosodást és a társadalom egészséges fejlődését megalapozó, kisüzemi családi gazdaságot. Az utóbbi viszont e *földreform esélyét minden eszközzel meghiúsítja*, hiszen a földtulajdoni magán-autonómia és a termelő önálló, saját érdekű, kisüzemi földhasználata gátat vetne a tőkeerő korlátlan mezőgazdasági terjeszkedésének, a tőkés járadéklevonás nagyüzemi modelljének. (Ld. pl. a magyar földreform esélyének 1989 utáni „elsikkasztását.”) Ahol, pedig – Európán kívül – a neoliberális birtokpolitika *életképes kisbirtok-rendszerbe* ütöközik, ott az adósságcsapdával és a pénzgyarmatosítás egyéb eszközeivel azt – többnyire sikeresen – megsemmisíti, helyébe

²³ Ld. a WTO döntőbíróóságát (DSB = Dispute Settlement Body), amely – törvényes jogállása alapján – a tőkediktátum „világkormányának” tekinthető. (E hatalmi terjeszkedés veszélyére, egyébként, elsőként D. Korten hívta fel a figyelmet már 1994-ben a „Tőkés társaságok világhuralma” c. művében.) A DSB – óvási kereset alapján – törvényhozó, bírói és végrehajtó hatalmat gyakorol a WTO államai és azok nemzeti jogalkotása felett azon a jogcímen, hogy a külföldi befektetőt (a tőketulajdonost) „nem korlátozhatja a szabad kereskedelem akadály”. Miközben a DSB „törvénykezése” az áruk szabad mozgása és a szabad tőkeáramlás javára a piaci hozzáférés (a belső piacvédelem leépítése), a nemzeti elbánás, a viszonyosság és (a tőkét megillető) legnagyobb kedvezmény négy alapelvét érvényesíti, egész földrészek (így pl. Európa) agrárpiacának és élelmiszeriparának a sorsáról dönt, mégpedig – nem titkolható következményekkel – a tőkehasznosító nyereségnövelése érdekében. A döntést nemcsak az érintett állam, hanem az EU is köteles jogrendjébe átvenni és végrehajtani. (Pl. ilyen diktátumok szorították az Uniót a génmódosított növények köztermesztésének és a GMO-tartalmú élelmiszerek forgalmazásának engedélyezésére, hasonlóan az európai – répacukor alapú – cukorgyártás elsorvasztására, a szőlőtermesztés és bortermelés drasztikus – 400 ezer hektár ültetvény, vagyis a természetesi földalaptól 10% arányú kivágásával – csökkentésére.)

létrehozza a – társadalmat megnyomorító – nagybirtoküzemét.²⁴

- Az értékalapú politika országa agrártermelőit az *összefogás, együttműködés* integrációs intézményeivel segíti a termelői és értékesítési biztonság elérésében, illetve a piacra jutásban. (Ld. pl. a polgári szövetkezés dán, holland, francia stb. intézményeit.) A haszonelvű politika – berendezkedése új terepén, így Kelet-Közép-Európában is – ezek önszerveződését gátolja, miközben az *egész termékpályára kiterjedően* kiépíti a globális tőke stratégiai tulajdont biztosító uralmát. (A tőkehatalom ezzel nemcsak az ártermelést fedi le – és érdekei szerint diktálja –, hanem az élelmiszeripar és az élelmiszer-kereskedelem is „egy kézben van”, tehát az *elsajátító monopóliumát* szavatolja.)

A **neoliberális, haszonelvű birtokpolitikát** végül is az leplezi le, hogy – mind a „fejlődő országokban”, a harmadik világ terepén, mind a korábbi szovjet gyarmatbirodalom (az un. KKE államok) posztszocialista földviszonyaiban – a **globális pénzgyarmatosítást szolgálja**. Emiatt sehol **nem tud felmutatni társadalmi értékeket**, hanem – a közérdek érvényesítése helyett – felbomlasztja a szűkebb-tágabb közösségeket, lerombolja kultúrájukat és az összetartás évezredes, intézményi szöveteit, a gazdaság újratermelést fenntartó rendszerét megsemmisíti, miután pedig teljes anyagi, szellemi, lelki, erkölcsi összeomlást idéz elő, az elnyomorított társadalmat a tőkeuralom igájába hajtja. A 21. századnak az emberiséget drámai módon megosztó, politikai kettészakadásában – Korten kategóriáival élve – **ez a birtokpolitika nem az „életpártiság” oldalán áll, hanem a „halálpártiság” könyörtelen ügynöke**.

A fenti általánosítás – tudjuk –, súlyos következtetés. Valóság tartalmát, hitelesen, csak a neoliberális birtokpolitikák világszerte, a Föld különböző térségeiben és országaiban folytatott gyakorlatának *részletes elemzése* bizonyíthatja. Ilyen anyagok ugyan még (nem véletlenül) csak kis számban léteznek (ld. pl. Korten leleplező írásait), viszont a *magyar földviszonyok* neoliberális diktátum szerinti átalakításának „gyorsfényképe” is bizonyítja, hogy bárki in-

²⁴ Ld. Fridrich Hayek neoliberális földpiactana (The road to serfdom – Út a szolgálathoz c. műve) – alapján, a Világbank által kialakított és az EU keleti térségére is erőszakolt földpiac – szabályozó modellét. (Tanka, E. 2004: 41-59. o.)

duktív úton, az egyesből, az egyediből kiindulva győződhet meg az általánosítás igazság-tartalmáról. (Tanka E. 2004: 60 – 67 o.) Hogy tőlünk távol eső, konkrét példát is lássunk, érdemes e szempontból az *argentín mezőgazdaság* haszonelvű birtokpolitikával végrehajtott átalakítását szemügyre venni.

4. „Keserű argentin aratás”²⁵, avagy a GMO növénytermesztés nagybirtok modellje

A hetvenes évtizedben Argentína a világ legmagasabb életszínvonalú országaihoz tartozott, amiben döntő része volt fejlett – az önállótól túl jelentős kivittelt is biztosító – mezőgazdaságának. Szántóin – főként a termékeny pampákon – több mint egy évszázada kiterjedt kukorica- és búzatermesztés folyt, a többnyomásos földművelést jellemző vetésforgók alkalmazásával, amelyek egyidejűleg gazdag legelőt biztosítottak a szarvasmarha tenyésztéshez. Az argentin marhahús kiváló minősége a világpiacra versenytársa lett a texasinak, a gazdagon termő földeken, pedig a gazdaságok jelentős többlet-termelést értek el, ami jóval meghaladta a hazai élelmiszer szükségleteket. A mezőgazdaság szilárd kisbirtokrendszerre és a kis családi vállalkozások hálózatára épült. Ez a modell nem igényelt állami támogatást, a gazdák adósságai, pedig, elenyészők voltak.

A neoliberais birtokpolitika ezt a térséget (is) kiszemelte a „tőkehasznosulás” terepének. Az *adósságcsapda* már a 80-as években az országot pénzügyi csődbe sodorta. Egyidejűleg a legtermékenyebb – közel 5 millió ha – területen növekvő *termőföld-erózió* ment végbe, aminek kezelésére a „szakértők” a szántás nélküli vetést javasolták. E módszer viszont a gyomok burjánzó terjedésével járt, így – az erőfeszítések ellenére – a termés hozam a harmadával csökkent. Ekkor, 1989-ben léptek színre a géntechnológiával módosított növénytermesztés (GMO) „mentő kötelével” a St.Louis-i Monsanto

²⁵ Korten számos példát és elemzést ad az IMF és a Világbank „jótékony” beavatkozásairól, amelyekkel a harmadik világban a nemzeti földreformokat megtorpedózta. (Brazília, India, Thai-föld, Fülöp-szigetek, Costa Rica.) Ezek bevált „receptje” – az adósságcsapda előkészítése után – a helyi társadalom és kultúra megsemmisítése, a lakosság elűzése, a korábban életképes kisbirtokrendszer felszámolása és helyükbe exportra termelő – csak a tőke befektetőnek nyereséges – nagybirtokrendszer szervezése. Így pl. *Costa Rica* esetében – miközben a falvaikból elűzött népesség a nagyvárosokban a nyomor, munkanélküliség, bűnözés és lumpen életmód körülményeire kényszerül – a korábban önálló ország az alap-élelmiszererekből is behozatalra szorul. A reform célja az állam külső adósságának csökkentése volt, ami viszont – a társadalom felbomlasztása mellett – a kétszeresére nőtt. (Korten, D. 1997: 47-56. és 207. o.)

világkonzern ügynökei. Nem kisebb politikai súllyal, mint Carlos Menem államelnök vezetésével.²⁶ A megoldás a *GMO-szójabab általi takarmányozási célú köztermesztésbe vonása* lett, mert az – a „szakértők” szerint – egyszerre biztosítja a gyomirtást és a nyereséget hozó, bő termést. (A GMO-szója vetőmag ui. gyomirtó rezisztens, a vele együtt forgalmazott, glyphosate gyomirtó – a Monsanto hírhedt „Roundup Ready” készítménye – pedig, már évi kétszeri szétpermetezéssel kiirtja az összes gyomnövényt.)

Az indokok közt meghatározó lett, hogy ez a legjobb *kitörési út az országnak az adósságtól való megszabadulásához*, amit a GMO-szója kivitelének a nyeresége biztosít. A géndiktátum módszeréhez tartozott a *valós veszélyeknek a társadalom előtt titkolása*: 1991-től maguk a kísérletek is titokban folytak, a Menem által létrehozott Biotechnológiai Tanácsadó Bizottság tagjait, pedig, a Monsanto, a Syngenta és a Dow Agro Sciences (tehát a GM cégóriások) alkalmazottai adták. Mint fizetett ügynökök, nyilván nem formálhattak tudományos, tárgyilagos véleményt az egészségügyi és környezeti kockázatok kérdésében, mint ahogy azt is figyelmen kívül hagyták, hogy ilyen mennyiségben GMO növényeket még sehol nem termesztettek.

Az „országmentő lelemény” megvalósításával együtt megkezdődött az argentin mezőgazdaság kisbirtokrendszerének *nagyüzemi, a monokultúrát kiszolgáló, ipari technológiára és bér munkára épülő átszervezése*. Miután a GMO-szója köztermesztését 1996-tól engedélyezték, az elmélyült gazdasági válság „lehetővé tette”, hogy a tőke a kisbirtokosokat „megszabadítsa” földtulajdonuktól – természetesen, az „objektív” csődhelyzet miatt – potom áron. A bankok a tönkrement birtokosok legjobb termőföldjeit milliós hektárnyi nagyságrendben bocsátották árverésre, a tömeges földvásárlást, pedig – a gazdák „megsegítésére” – a multi- és transznacionális cégóriások „vállalták fel”. (Pl. a Cargill, a Seaboard Corp. és számos biztosító társaság.²⁷)

²⁶ *Forrás: F. William Engdahl: Seeds of Destruction: The Geopolitics of Geneocide – A pusztítás vetőmagjai; A genocídium geopolitikája* – Zürich, 2005. c. könyve, amelyről a Zeit- Fragen 2005. X. 31-i száma ismertetést közölt.

²⁷ Az író jelzi: az államelnök az idősb George Bush és David Rockefeller közeli barátja, akik – nem önzetlenül – maguk is támogatták a GMO elterjesztését célzó argentin „reformokat”. Azt a tényt, hogy az elnök miképp hajtotta végre országának teljes tönkretételét, Engdahl, John Perkins: Egy gazdasági bérgyilkos vallomásai c. könyvében leírt módszerekkel rokonítja.

A tőkecsoportok földtulajdonszerzéséhez tartozik, hogy nem éppen a piaci törvények és a jogállami garanciák alapján – a mellérendeltség és az eladó szabad rendelkezése szerint – bonyolították le a földügyleteket. A kisbirtokosoknak filléreket ajánlottak fel tulajdonukért, ha pedig azok az ajánlatot visszautasították, a földjeikről gyakran megfélemlítéssel vagy karhatalommal újták el őket. Az új nagybirtokosok tevékenységüket a *természet-rombolással, az erdők tömeges letarolásával* kezdték, hogy a tömegméretű szójatermesztés részére elegendő földalapot biztosítsanak.

A reform „hatékony módszereket” követelt: az új földesúr fegyveres csapata a helyi földművelő közösséggel – rövid úton – közölte, hogy a föld már nem az övék, ezért azt el kell hagyniuk. Ha az emberek vonakodtak önként távozni, az „őrző-védő osztagok” elrabolták a parasztok marháit, felgyújtották a gabonájukat, és további erőszakkal fenyegetve térítették őket „jobb belátásra”. Néhány év alatt – e sikeres módszerrel – *több, mint 300 ezer kisbirtokos gazdát újtak el a földjéről*. (Bár a szakirodalom ezt sehol nem emeli ki, az argentin mezőgazdaságban e folyamattal ment végbe az *újkori, eredeti tőkefelhalmozás*: a paraszti tömegeknek a termelőeszközüktől való, erőszakos megfosztása és a parasztságnak, mint osztálynak a megsemmisítése.)

Hogyan „fejlődött” e közben a GMO-szója köztermesztése? Miatán hatalmas gépekkel kiirtották az erdőket, az iparszerű művelésre úgy készítették elő a nagytablákat, hogy – kansasi mintára – a gépóriásokat műholdas (GPS) távirányítással, a nap 24 órájában üzemeltessék anélkül, hogy a földművesnek kellene a traktort vezetnie. A több lábbon álló, az önellátást és az árutermelést egyaránt szolgáló, *családi gazdasági rendszert* egy maroknyi *nagybirtokos*, politikai-gazdasági uralma váltotta fel. Ez együtt járt a *monokultúra* – kivédhetetlen – ökológiai, gazdasági, társadalmi következményeivel. 1971-ben az ország csak 37 700 hektáron termelt – nem GMO-szóját. 2002-re e GMO vetőmag termőterületét 11 millió 600 ezer hektárra növelték, 1997-hez képest, pedig, a hozam 173% lett. 2004-re a vetésterületet több, mint 14 millió hektárra kiterjesztették. Ez az összes termőföldalapnak 48 százalékát tette ki.

Laiikus számára meglepő, hogy – miközben a GMO és az organikus

(nem GMO) növények egymás mellett termesztése a földalap felét meghagyta a hagyományos növénytermesztésnek, e változás miképp idézhette elő az egész argentin mezőgazdaság összeomlását? A soktényezős okfolyamat egyik döntő eleme ökológiai: a glifozát gyomirtó (a tudományban közhíjjá) vízdékony, a talaj- és felszíni vizet szennyezheti, mérgező hatása a hormonális rendszert károsítja. Sem a talaj, sem a külső környezet szempontjából nem lényegtelen, hogy ez a mérge milyen mennyiségben jut hatástérhez.²⁸ Míg 1997-ben a védekezéshez 14 millió liter gyomirtót használtak fel, 2003-ra ennek mennyisége már 150 millió literre nőtt. Mégpedig nemcsak a vetésterület növelése miatt, hanem azért, mert – néhány év múlva – a gyomok rezisztenssé váltak a glifozáttal szemben, így a termelőnek mind nagyobb koncentrációban kellett a gyomirtót a környezetbe permeteznie.

A GMO toxin talajba juttatása ugyanakkor valóságos „ökológiai atomrobbantással” jár, mert – aránylag rövid – idő kérdése, hogy mikor, milyen fajtákra nézve, milyen mennyiségben öli meg (vissza nem fordítható módon) a talaj mikro- élőlényeit.²⁹ E végzetes folyamat az argentin pampák egykor gazdag talajánál is megindult: ha az ember a biológiai sokféleség megsemmisítését a talajban közvetlenül nem is észlelheti, az viszont itt is hamar nyilvánvaló lett, hogy a talaj élővilága rohamosan pusztul, leállt a talaj komposztálódása, nincs, ami lebontsa a szerves hulladékot.³⁰ Walter Pengue, argentin agrár-ökológus, a GMO-szója hatásainak szakértője szerint „ha ezt így folytatjuk, ez a föld talán már 50 év múlva egyáltalán semmit nem fog teremni.”

Mire vezetett együtt a GMO-szójatermesztés és az ezt kiszolgáló nagybirtokrendszer? A virágzó mezőgazdaságból monokultúra lett, mind nagyobb területet és egyre több műtrágyát igényel (a Monsanto profitját ezzel is növelve), mert a szója fontos tápanya-

²⁸ 2001-ben Soros György – az Adeco Agropecuria nevű, argentin vagyonkezelő társaságával – 600 ezer ha termőföldet vett meg s ezzel az ország legnagyobb földbirtokosa lett.

²⁹ Darvas Béla hangsúlyozza: „Paracelsus óta tudjuk, hogy a mérgezés dóziszfüggő. Nagy mennyiségben ártatlan vegyület is válhat veszélyessé. Senkinek sincs arról mért adata, hogy mi történik a talajt alkotó mikroorganizmusokkal ennyi toxinnal való találkozáskor. Jó, ha ezeknek az élőlényeknek az egy százalékát ismerjük, bár civilizációnk az általuk befolyásolt talajtermékenységre épül. Alighanem az emberiség egyik legnagyobb, közös tudásunkat illető vakfoltja előtt állunk...” (Darvas B.: 2005. 2. o.)

³⁰ Ezért vallja az ökológus Pető Ágnes, hogy a talaj – a génparcella létesítése helyett – még jobban járna, ha lebetonoznák, mert így még elkerülhetné végleges elpusztítását.

gokat von ki a talajból, sőt, azt kizsigereli. A nagy hús- és tejtermelő gulyákat – amelyek egy évszázada szabadon kóboroltak a legelőkön – az USA technológiáját követve, kénytelenek szűk, tömegtakarmányozott parcellákon, karámokban tartani, mert egyre több hely kell a jövedelmező szójának. Míg korábban Argentína a világ vezető agrár-exportőrei közé tartozott, a GMO termesztésre átállása óta a tej, rizs, kukorica, burgonya- és lencsetermelése annyira visszaesett, hogy az ország az önellátó képességét is elveszítette. (Így a tejelő tehén-tenyésztők száma 1988 és 2003 között a felére csökkent, az ország, pedig, Uruguayból, magas áron, a tej behozatalára szorul.)

Mivel a szójatermesztés százezreket űzött el földjeikről, megindult a *népesség elszegényedése* és gyorsan terjedt a *hiányos táplálkozás*. (Míg a 70-es évtizedben a szegénységi szint a lakosság 5 százalékát érintette, 1998-ban a szegények aránya már 30% volt, 2001-ben, pedig, 51 százalékra nőtt.) Az országban régebben teljesen ismeretlen *alultápláltság* – becslések szerint – 2003-ban a 37 milliós összlakosságnak 1–17 százalékát sújtotta. A GMO termesztés nemcsak a termőföldet tette tönkre, hanem a glifozát *gyomirtó repülőgépekről szórása* a szójaföldek tágabb környezetében – emberre, növényre, állatra – is kifejtette „áldásos hatását”. (Lovak, tyúkrok, halak elhullása, banán, édesburgonya torz növése, táplálkozásra alkalmatlanná válása, gyermekek és felnőttek súlyos rosszullete, a mérgezési tünetek jelentkezése. A panaszok nyomán indult hatósági vizsgálatok bizonyították, hogy mindezt a GMO-szójatermesztés okozza.)

2002-re drámai fordulat állt elő a *lakosság alapélelmezésében*: az új, szója-monokultúra miatt a gazdasági válság az élelmiszeriparra és kereskedelemre is kiterjedt, a hozzáférhető élelmiszerek aránya minimálisra csökkent, ezért a lakosság zöme reménytelenül kiszolgáltatott helyzetbe került, *mind többen éheztek az országban*. A kormány ekkor – az élelmiszerhiány miatt éhség-lázadásoktól tartva – a Monsanto, a Cargill, a Nestlé és a Kraft Foods (az utóbbi 3 cégóriás a GMO szója fő felvásárlója) „jótékonyági akciójával” segített az éhség leküzdésében. A géndiktátum cinizmusára jellemző, hogy – bár a termesztett GMO szójabab állati takarmány – az *éhezőknek – jótékonyan – e szójából készült ételeket osztottak*, hogy (ingyen reklámmal) előmozdítsák a nagyobb szójafogyasztást.

A Monsanto és a többi GMO-diktátor kezében lévő médiahatalom – természetesen – mindezt *sikertörténetnek* álcázza, hiszen az emberiséget az éhezéstől (is) megszabadító biotechnológia győzelme olykor áldozatokkal jár. A *tőkehasznosulás sikere* – látszólag – cáfolhatatlan: a Monsanto kimutatása szerint az argentin gazdák (értsd: Soros György és a hasonló tőkeerejű, milliárdos nagybirtokosok) csak 2001-ben 5 000 000 000 dollár profithoz jutottak, annak ellenére, hogy ez évben a GMO szója világpiaci ára 1996-hoz viszonyítva a felére, visszaesett. A beszámoló arról már nem szól, hogy ennek *könnyörtelen ára* van: az argentin mezőgazdaság és társadalom jelenének, jövőjének a megsemmisítése.

Az argentin tragédia egy csepp a globális tőkédiktátum tengerében. A hazai közvéleménynek ezzel azért is kellene szembesülnie, hogy felmérhesse, mi vár Magyarországra, ha nem képes útját állni a GMO növények köztermesztésének.

II. A BIRTOKPOLITIKA ÚJ, XXI. SZÁZADI VETÜLETE

1. A haszonelvű birtokpolitika másik területét a ***nemzetközi jog, az európai közjog és az EU Közös Agrárpolitikája (KAP)***, továbbá annak ***szabályozó rendszere*** jelenti. A szociológiai és az agrár-gazdaságtani birtokpolitika-fogalom ui. egészében helytállóak mind addig, amíg rendszerképző elemeik tartalma minőségében változatlan: *szuverén állam, az önrendelkezését gyakorolva, közérdekből beavatkozik a saját államterületét alkotó föld tulajdoni és használati viszonyaiba. Csakhogy a világgazdasági térségünkben az állam szabad önrendelkezése és annak – a társadalmi demokrácia*³¹ által számon kérhető – szigorúan a közérdeknek alávetett érvényesítése?

A világ átfarmálásában a gazdaság és az állami lét rendszer-szerveződése és lényegi funkciói egyidejűleg – történetileg mérve drámai gyorsasággal – változnak. Közhelyszerű igazság – amely azonban a tömegmédiá, mint negyedik hatalmi ág és „értelmezési erőszak” diktátuma miatt nem épülhet be a köztudatba –, hogy e forradalom központi vezérlőműve a *tőkének az elsajátítási életterét kiterjesztő*

³¹ Ennek és a biológiai vákuumnak a jele a csigák, meztelen csigák és a fusarium nevű gombák tömeges megjelenése.

mozgása.³² Szerkezetmozgását tekintve ennek *három, meghatározó intézményi magva* a transz-nacionalizáció, a pénzügyi globalizáció és a regionális integráció. Az első a tőke horizontális – vállalat – keresztmetszetben végbemenő – önszerveződését jelenti, amelynek a nemzetek feletti (országhatároktól függetlenített) intézményesülését a világgazdaság egy-egy szeletét uraló multi- és transznacionális cégbirodalmak jelzik

A közgazdaságtan e folyamat motorjának a *gazdasági tértágulást* tekinti, amely a teljesség, új sebesség és mélység ismerveivel jellemezhető. (Kádár Béla) Ennek egyik – szemléletes – mutatója a *világkereskedelem* átalakulása: míg 1789-ben az egyes országok exportja (átlagosan) a GDP egy százaléka volt, ez az arány 1945-ig 8 százalékra nőtt, napjainkban, pedig, 20%. Termékkörre vetítve, minden második áru kivitelre kerül.³³ A másik összetevő a *spekulatív pénzmozgás*, amely a termeléstől és a társadalmi szükségletek kielégítésétől olyannyira elszakadt, hogy – bármikor bekövetkezhető, világméretű – pénzügyi összeomlással fenyeget. (Becslések szerint a spekulatív pénztőke – az információ-robbanással „repülő pénzpiacként” az árfolyam-nyereségre és más profitszerzésre lecsapó tőzsde-spekulánsok kezében – *százszorosát is eléri az áru-pénz mozgásának*, tehát amely mögött valós termelés és szolgáltatás van.) Végül a *regionális integráció* az a politikai-államhatalmi szerveződés, amelybe a Magyar Állam is betagozódott, hiszen – az

³² Demokrácia alatt – a klasszikus felfogás alapján – olyan társadalmi berendezkedést értünk, amelyben a közösség minden tagja osztozik a politikai hatalomban.

³³ A modernitás az *értelemalkotás és az azonosság-formálás működését*, mint a szerves értelmezési szerkezetet összetörte, „pedig a nyelv és a köznapi érintkezés, évezredek visszacsatoló mechanizmusokkal működő valóságsszervező értelemalkotása maga az *eszmeáramlás*, amely szerves módon biztosította a közösségek és benne az egyén szoros és harmonikus kapcsolatát a valóságos anyagi világhoz. E nélkül a közösségek jó- léte kerül veszélybe. A reneszánsz, a reformáció, de különösen a felvilágosodás káros történelmi mellékterméke, egyesek szerint rejtett célja volt, a közösségek létszabadságát fenntartó világszervező értelem újraalkotási képességének a kisajátítása és eltorzítása.

A sajtó lett hamarosan az a *heurisztikus* fegyver, a félelmetes *hermeneutika*, amely megakadályozza azt, hogy az emberi közösségek maguk határozhassák meg mindennapjaik értelmezését. E valóságértelmezésre szakosodott intézmény segítségével a globalizációs világbirodalom urai, a *globalokrácia* képessé vált arra, hogy meghatározza és diktálja, hogy *alávetettjei milyennek lássák a világot*, amelyben élnek. A virtuális valóság ketcerebé zárt *remete* már képtelen önmeghatározásra, hiszen megszűnt az anyagi valósággal szembeesítő és harmonizáló közösség. A médiafogyasztó aktívan részt vesz saját ketcerevilága kivitelezésében és üzemeltetésében, sőt maga fizeti létszabadsága elpusztításának költségeit is. Ezzel a *személy és közössége elveszíti azonosságalkotó szabadságát.*” (Oláh et al. 2006: 18. o.)

EU tagjaként – egy szövetséges állam része.³⁴ Amint azt részletesen megvizsgáljuk, aligha cáfolható, hogy az új államalakulat értékrendjét a globális tőke alapérdekei határozzák meg.

Ami, pedig, a *nemzetállam* mai, megváltoztatott létét és jövőjét illeti, nyilván e kérdés nem intézhető el olyan sommás, demagóg leegyszerűsítéssel, hogy a tőkeuralom azt – túlélt történelmi képződményként – teljesen megsemmisíti. Egyfelől, ui. az „államtalanítás” folyamata ennél jóval bonyolultabb, összetett folyamat, hiszen évezredek, közösség-megtartó, a társadalom szöveteibe mélyen beépült alapintézményeket még a hatalmi önkény sem képes egyetlen csapással szétzúzni.³⁵ (E kormányzati törekvéseket a magyarság épp napjainkban éli meg a közigazgatási, közoktatási, egészségügyi, közlekedési stb. „reformokkal”, a kistelepülések, a falvak, a vidék fenntarthatóságának ellehetetlenítésével, a társadalmi-közösségi szerkezetek lerombolási kísérleteivel.)

Másfelől, az állam „küiresítésének” lényege nem az eddigi szervezet azonnali felszámolása, hanem a közcélú funkciók működtetésének a közösségtől megtagadása, egyidejűleg – a hasznosítható intézményi elemeknek, így különösen a *kényszerítő, rendfenntartó, hatósági, végrehajtó és egyéb uralmi eszköztárnak* – a globális tőke szolgálatába állítása.

Három hazai tudós egy új, ismeretelméleti paradigma alapján, a *halmazképzés* fogalmával képezi le világunk létmeghatározó mozgásfolyamatait.³⁶ E felfogásban „az emberi közösségek különböző

³⁴ A világ exportja 1950-2003 közt hússzorosára nőtt, miközben a tőkebefektetések négyszer olyan gyorsan nőttek, mint a külkereskedelem. A multinacionális cégek száma (melyeknek több országban telephelye van) az 1970. évi 7 ezerről napjainkig 44 ezerre emelkedett. Ezek 280 ezer üzemet működtetnek, az ipari termelés 1/3-át, az iparcikkek exportjának ¾-ét, a kutatás-fejlesztésre fordított összeg 70%-át adják. (Popp J. 2004: 43. o.)

³⁵ A tőke globális uralmi rendjének építkezési folyamata nem ért véget az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Egyesült Államok létrehozásával. A közvetlen, új cél ma már – egyebek közt – az Afrikai Egyesült Államok megszervezése. (A történeti előzményekre ld. *Pokol Béla*: Jegyzetek a transzatlanti uralmi rend kiépüléséről. 2004. <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol18.html>) és u.ő: Globális politikai szerveződések és a transzatlanti uralmi rend. (in: Imre M. - Lamm V. - Máthé G.: Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére. Bp. 2006. 307–326. o.)

³⁶ Pl. az EU keretében megvalósuló, *hazai államigazgatás* sem szűkülhet pusztán a magyar jogalkotás felett álló, közösségi jog végrehajtására. Ennek során – az európai jogi hagyományból eredő – olyan súlyú *jogállamiság-tézisek* is felmerülnek, mint = az alkotmányos államiság, = a politikai szféra pluralizmusa, = az állam demokratikus működése, = annak intézményes biztosítása, hogy az állam a közvélemény alapján működjön; = az állam eljárási, formális és materiális racionalizáltsága; = az állam és a jog összhangja, = az állampolgári jogok államhatalommal szembeni védelme, az állam bírói kontrollja. (Ld. Szamel Katalin: A közigazgatás jövőjéről és a jövő közigazgatásáról. in: Imre Miklós – Lamm Vanda – Máthé Gábor: Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére. Bp. 2006. 376–380. o.) Hasonlóan fontos kérdéskört elemez *Verebélyi Imre*: A szabályozó állam c. írása. (előző i.m. 436–441. o.)

halmazainak hierarchiája a *társadalom funkcionális alrendszerével*, például jog, oktatás, egészségügy, tudomány, tömegkommunikáció és gazdaság mechanizmusaival szerveződik. *Gazdálkodás* az erőforrások céltudatos használata, az anyagi javak és szolgáltatások előállítás, elosztás és fogyasztása. A *termelés*, tapasztalat és hatalom folyamataiban szétválik, magára a termelés anyagra irányuló tevékenységére, és az előállított termék vagy szolgáltatás *elosztó* piaci alrendszerére. Az információs társadalomban mindinkább a *piaci alrendszer* vezérlő szerepe válik meghatározóvá.³⁷

A társadalomban működik egy másik állami integrációs alrendszer, ez a *politikai hatalom*. Piac és politika egymást kiegészítve működik, de konkurál is egymással... A két állami integrációs alrendszer különbözőképpen viszonyul az anyag halmazképző emberi közösségeihez. A *politikai alrendszer* a szolidaritás közszolgálati felelősségét, és közigazgatási mechanizmusait döntően *nemzetállami közösségszervező szinten* képes megvalósítani. A *piac érdeke* viszont a *nemzetállammal szemben* szerveződik, mindig a helyi ellenében, a másság hamis hívószavával lényegében a *sokféleség felszámolására* törekszik és legszívesebben univerzálisá homogenizálná az emberi közösségeket. Elszabadult formájában az anyagszórás és környezeti emisszió növelésével torzítja a társadalom-anyagcserét és károsítja a bioszféra nagy anyagciklusait.³⁷ (Oláh et al. 2006: 23- 24. o.)

A szerzők képletében nyitott kérdésként vetődik fel, hogy „*ki birtokolja és gyakorolja az államhatalmat?*” A platoni nézettel – a klasszikus demokrácia-felfogással szemben ui. – okkal felmerülő aggály: „a hatalmat azoknak kell birtokolniuk, de legalábbis korlátozniuk, akiket közvetlenül érintenek hatásai. Ennek megvalósítását azonban, még a *demokrácia* esetén is nehezíti a *tulajdon hatalmi*

³⁷ E szerint természeti törvény, hogy „...minden anyag kizárólagos létezési formája a *halmaz*, beleértve az emberi közösségeket is.” A több, kölcsönható részecskékből felépülő rendszerek, az élő egyén és élő közösségek fennmaradását biztosító, kölcsönható erők új, halmazképző mechanizmusai létrehozták az anyagszerveződé legmagasabb szintjét, a *tudatos emberi halmazokat*, majd az emberi közösségeket formáló *eszmeráramlás* kölcsönható erőt. A külső hatások (is) *versengő közösségi kultúrák* formájában jelentkeznek és befolyásolnak eredményesen. „Sohasem egyedi *konkurenciák* véletlenségében. Még a *globalizáció magánbirodalmi* is egységes kultúrával nyomulnak, és próbálják a helyi közösségeket befolyásolni, majd irányítani. Miközben *semmilyen felelősséget* nem vállalnak, sem nép, sem táj, sem semmilyen élőlény iránt.” (Oláh János – Vass Csaba – Borág László: A halmazképzés lételmélete. Bp. 2006. Kézirat. 1 – 27. o.)

jellege, hiszen a dolgok birtoklása eredményezhet emberek fölötti különböző fajtájú és mértékű hatalmat.” (i.m. 24. o.) Úgy gondoljuk, e kérdés csak a kanti Sollen teleologikus kategóriájaként, vagyis filozófiai síkon okozhat bonyodalmat, míg a valóság talaján átlprobléma. A legújabb kori államhatalmi szerveződés – különösen annak nemzetek feletti megjelenése, mint az EU szövetséges államrendszere is – aligha teszi kétségessé, hogy **a valós politikai-társadalmi-gazdasági uralom mind inkább egy szűk hatalmi elit kezében, a globális tőke tulajdonosainál összpontosul.**

2. Miközben a birtokpolitikában az állam szerepét – növekvő súlylyal – a tőke nemzetközi és regionális szerveződése veszi át, emiatt, pedig csak „ideológiai lepel” a föld – és agrárviszonyokba, kényszer-eszközökkel való beavatkozásánál a közérdeklésre hivatkozás, e döntő fordulat a szakirodalomban még halvány utalást sem kap. Hogyan lehetséges ez? Az EU KAP rendszerének mezőgazdasági szabályozóit elemző *agrárgazdaságtan* – a külföldi és hazai szerzőknél egyaránt – a közösségi birtokpolitikát feloldja a *piac- és struktúra-politikában*, amelyek a termelés mennyiségét az erőforrások kínálatával szabályozzák.³⁸

A jogirodalom ezt az osztályozást – valójában az uniós birtokpolitika „eltüntetését” – kritika nélkül átveszi, illetve a két politikához, harmadikként teszi hozzá az un. „agrominimum követelményeket”.³⁹ A – látszólag – tudományos igényű kategóriák mindkét szakterületen azt a téves felfogást erősítik meg, hogy nemzetközi és európai uniós közjogi szinten nincs semmilyen földbirtok-politika. A jogi formál-logika ilyen következtetését az is alátámasztja, hogy az EU Alkotmányos Chartája, a Római Szerződés a közös politikák körében – e vonatkozásban – csak közös agrárpolitikát szabályoz és sehol (sem ezen belül, sem külön) nem említi a közösségi birtokpolitikát. Emiatt, pedig, a megosztott hatásköri rendezésből eredően, úgy tűnik, hogy az EU ezt a tagállam joghatósága utalja, vagyis nem avatkozik be a tagállami birtokpolitika alakításába.

³⁸ Pokol Béla rámutatott, hogy az USA-ban ma már a pénz, a bank és a piac egységiesen szerveződő társadalmi integrációs mechanizmussá vált, globális hatókörre törekszik, és egyre inkább néhány pénzügyi központban összpontosul. (Pokol, B. 28. sz. lábji i.m.)

³⁹ Ld. pl. Halmi Péter (szerk.): Az EU agrárrendszere. (Elekes A. – Halmi P. – Maláczi M. – Pálovics B.-né – Uzonyi B.-né – Velikovszky L. Mezőgazda K. Bp. 2002. 1-345. o.) és Burgerné Gimes Anna: Földhasználat és földbirtok politika az EU országokban. I- II. Statisztikai Szemle, 1998/4-5. és 6. sz.

Mivel ennek épp az ellenkezője igaz, a „tudományos osztályozás” a valóság torzója. Nézzük meg közelebbről, milyen *alaptényekkel* kell itt szembesülni!

3. A formális felosztásból kiindulva **egy uniós tagállam birtokpolitikájára két külső – felette álló – birtokpolitika hat, az egyik közvetett szabályozó rendszerével, a másik közvetlen hatályú és kötelező érvényű normáival.** Az előbbi a GATT-WTO diktátuma, mint nemzetközi jogforrás jelenti (ami az Unióval kötött megállapodással belső joggá is vált). Az utóbbi, pedig, a KAP intézményrendszeréből és kötelező szabályozó elemeiből következik. Végeredményben mindkét birtokpolitika – még ha azt a hivatalos terminológia nem is így tartja számon – a tagállam számára *tárgyi keretet, tevékenységi kört* szab meg, amelyből semmilyen módon nem törhet ki, hanem *saját birtokpolitikáját* (ha az minőségében több is, mint a felette álló diktátum pusztá végrehajtása) *annak alá kell rendelnie.*

A fenti megállapítás igazság-kritériuma könnyen ellenőrizhető, ha csak egy pillantást is vetünk a „*külső birtokpolitikákra*”.

III. A WTO A KÖZÖSSÉGI BIRTOKPOLITIKA KÜLSŐ VEZÉRLŐJE

1. A KAP alkalmazkodási kényszere

Az EU agrár- és földpolitikáját döntően meghatározza a GATT Uruguay-i Fordulója lezárásával, 1994-ben hatályba lépett *Mezőgazdasági Megállapodás*, amely a világ agrárkereskedelmét először rendelte nemzetközi kereskedelem – politikai rendezés alá.⁴⁰ *Lényege:* vámokkal helyettesítették a nem vámjellegű importvédelmet, megnyiták a – korábban zárt – agrárpiacok, különböző kategóriákba sorolták (sárga, zöld és kék doboz) a belföldi támogatásokat a kereskedelemtorzítás mértéke szerint, a kereskedelmet a

⁴⁰ Az utóbbiak az agrártermeléshez kötődő környezetvédelmi, állategészségügyi, állatvédelmi, élelmiszer-biztonsági, stb. előírásokat jelentik. Ld. pl. *Fodor László: Agrárjog, Debrecen, 2005.* (A szerző az egyetemi jegyzetben a termelési kvótát és a terület-pihentetést, mint „vetésterületi kvótát” egyaránt, piacsabályozó intézményként ismerteti. Ld. 171 -172. o.)

legnagyobb mértékben torzító támogatások (sárga doboz) kötelező csökkentését, pedig, fokozott figyelemmel kísérték.⁴¹

A GATT (1995-től jogutódja, a Kereskedelmi Világszervezet, a WTO) Egyezmény átírása a KAP rendszerébe már előzményként is létfontosságú reformra (az un. Ray McSharry-reform), a *termelés- és jövedelem-politika elválasztására* (az un. decoupling) kényszerítette az EGK-t, hogy fékezze a mezőgazdasági túlermelést és a belső árszintet (a támogatások lefaragásával) a jóval alacsonyabb világgiazi árakhoz közelítse. Érdemes – néhány adattal – felidézni, hogy a GATT–WTO diktálta világgiazi alkalmazkodási kényszer milyen *belső árcsökkenésekre* vezetett 1993–2007 között a közös agrárpiac – stratégiai szempontból legfontosabb – néhány termékénél.

⁴¹ A Megállapodás – bár sokoldalú szerződés – lényegében az *USA és az EU megegyezésének* az eredménye. (Ld. az 1994. áprilisi Marrakesh-i aláírásának előzményeire a két világhatalom megállapodását a GATT alapelveiről – 1992. november: Blair House I. –, majd azok beépítését a zárodokumentumba: 1993. december, Blair House II.) Maga a Megállapodás két részből áll. I. része az általános szabályokat rögzíti, II. része az ország – és termékspecifikus kötelezettségvállalásokról szól. (Commitments) Az utóbbiak csak külön ratifikálással nyertek jogi kötőerőt (schedules). Külön megállapodás szól az állat- és növényegészségügyi indokok alapján alkalmazható import-szabályozásról.

Az EU döntései és a világgiazi árak

Termék	Mac Sharry árcsökkentés (1993-1996)	Agenda 2000 árcsökkentés (2000-2002)	A középtávú felülvizsgálat (2004-2007)	uniós ár 2004. (euró/to)	világgiazi ár (euró/to)
búza	30%	15%	0%	100	100
szarvas marha	15%	20%	0%	1,560	1,5000-2,000
vaj	0%	0%	25%	2,464	1,400
száritott tejpor	15%	1,747	1,700		
cukor	0%	0%	33%	632; 421 (2007/2008)	250

Forrás: Silvis H. and K. de Bont (eds), 2005. Prospects for the agricultural sector in the Netherlands. Den Haag, LEI, Rapport PR. 05.11. (Idézi: Scenar 2020, EC Directorate-General Agriculture and Rural Dev. January 2007, p. 73.)

E szerint – annak ellenére, hogy az EU a KAP piaci koordinációját, az árral való kereslet – kínálat szabályozás rendszerét már 1984. óta, a tejkvóta bevezetésével feladta, és a termelésnek fokozatosan a drasztikus *kínálat-korlátozással, az erőforrások parancsuralmi kiiktatásán alapuló, piacidegen visszafogására* tért át – napjainkig csak a búza és a szarvasmarha agrárpiacán sikerült árrendszerét a világgiazi átlagra csökkenteni.

Hogy e folyamat már napjainkig is a *birtokpolitikának* – a termelők milliós tömegeit sújtó – milyen *diktátumát* hozta (a termelésben tartható földterület kötelező csökkentése, az életképes – támogatható – üzem méretkülönbézetek zsugorításával a gazdaságok óriási hányadának „likvidálása”, az ágazat elhagyására kényszerítése, mint „mezőgazdasági munkaerő – kibocsátás” útján, a foglalkoztatás és a létfenntartás esélyeinek felszámolásával, a biológiai sokféleséget fenntartó, több lábbon álló termesztési kultúrák helyett a termelőnek monokultúrába szorított árutermelésre kényszerítésével és egyéb eszközökkel), ezt csak külön kutatások tisztázhatják.

2. A WTO–Dohai munkaprogram új diktátuma

A világ agrárkereskedelmének liberalizálása ugyanakkor – belátható időn belül – véget nem érő folyamat. Jelenleg – a *WTO Dohai – munkaprogram* alapján – 2013. végéig kívánják az érintett államok szerződési kötelezettségeit megszabni. Uniós szakértők szerint a vitában az USA és az EU egyaránt csak bonyolultabb áttételekkel tudja az érdekeit érvényesíteni, mert egyrészt már 148 tagállammal kell egyeztetni, másrészt az érdek – csoportosulások is összetettek: a G-20-ak (köztük Kína, Brazília, India) mint fejlődő államok mellett külön szerveződnek a G-90 tagjai, a fejlődésben leszakadtak csoportja. (Scenar, 2007: 88. o.)

A 2004. VIII. 1-jén kötött *kompromisszum lényege: a gazdag országok megszüntetik agrártermékeik exporttámogatását, ennek fejében a szegényebbek lebontják ipari vámjaikat. Az alapelvekben – a 2005. XII. 18-diki Hongkongi Miniszteri Nyilatkozat alapján – már egyetértés született. E szerint a keret-megállapodás három pillérét a belső támogatások kérdésköre, az export versenyképességének növelése és a piacra-jutás biztosítása, vagyis az importvámok csökkentése jelentik.*

A *belső támogatásoknál* a jelenleg nagyobb mértékűeket az átlagosnál nagyobb arányban kell csökkenteni. Az összes belső támogatást figyelembe véve állapítják meg a „kék doboz” támogatásának arányát és mértékét a bázisidőszak alapján határozzák meg. Szigorítják a támogatások számításánál alkalmazott engedményt is, amely szerint a termelési érték 5%-át meg nem haladó támogatásokat jelenleg nem kell beszámítani az összesített támogatás-csökkentés (AMS) mértékébe. Felül kell vizsgálni a „kék doboz” tartalmát is, hogy a „zöld dobozba” csak azok a támogatások kerülhessenek, amelyek valóban nem, vagy csak minimálisan torzítják a szabadkereskedelmet.⁴² A „kék doboz” támogatásának értéke a

⁴² Az EU konkrét kötelezettség – vállalásai: = a vámosság: az összes, nem vám-jellegű import – korlátozást (kvótát, változó leföldözést) vámokkal kell helyettesíteni ; = az összes vámtételt (az újakat is) 6 év alatt átlag 36 %, de legalább 15 % arányban csökkenteni kell , = a hazai fogyasztás 3 százaléka mértékében lehetővé kell tenni 3. országok javára a minimális piacra jutást (minimum access), melynek mértékét 6 év után 5 százalékra kell emelni ; = a támogatott export mennyiségét 6 év alatt 21 százalékkal, az export-támogatás mértékét 36 százalékkal csökkenteni kell; = a belső támogatást – amit termék – összességére vetítenek (AMS), 6 év alatt 20 százalékkal kell csökkenteni.

jövőben nem haladhatja meg a mezőgazdasági termelési érték több évi átlagának 5%-át. Az EU ragaszkodik hozzá, hogy a 2003. évi KAP reformmal bevezetett, egységes gazdaság-támogatási rendszer alapján a jelenleg „kék dobozba” sorolt támogatások zömét – mivel azokat a termeléstől leválasztotta, tehát elvileg nem ösztönöznek többlet-termelésre – átsorolják a megengedett, a kereskedelmet nem torzító, „zöld dobozos” támogatások közé. Ez önmagában is súlyos érdekütközés: többen állítják, hogy mivel az átalány-támogatás bázisterülete gyümölcsültetvény és zöldségtermesztés céljára hasznosítható, ennek a támogatása árutermeléshez kötődik. Másrészt a támogatás közvetlenül kapcsolódik a föld megfelelő mezőgazdasági és környezeti állapotának fenntartásához, ami már termelési érdeket alapoz meg.⁴³

Az összes belső támogatás jelenlegi *felső határértékét csökkentik*, az nem haladhatja meg a GATT Megállapodás szerinti mérték 80 százalékát. A nagyobb támogatást nyújtó országokban a kötelező csökkentés mértéke is nagyobb lesz, mint a kisebb, vagy jelentéktelen támogatást nyújtó államokban.⁴⁴ Változik a „kék dobozban” a *minimálisan megengedett támogatás* (a de minimis) mértéke is: a mai öt százalékról a felére csökken. A belső támogatást már a megállapodás hatályba lépésének első évében 20 százalékkal kell csökkenteni.

2013-ig az *exporttámogatások valamennyi formáját meg kell szüntetni*. Ez a szigor – a támogatások fokozatos, de teljes felszámolása mellett (a *moduláció* beiktatásával, amit az EU az exportőr állami kereskedelmi vállalatokra már 2006. IV. 30-tól bevezetett) – nem „kegyelmez” azoknak a jogcímeknek sem, amelyekkel az USA mind eddig megkerülte a támogatás-csökkentésre vállalt kötelezettségei teljesítését. Idetartozik az exporthitel és a hitelgarancia, az élelmi-

⁴³ Pl. az EU követeli az USA 2002. évi mezőgazdasági törvénye által bevezetett támogatások egy részének a kék dobozba átsorolását. Az USA ui. az agrártermelőinek nyújtott export-hitelezéssel, e hitel biztosításával és az exporthitel állami garanciájával cinikusan „megkerülte” a GATT Megállapodást. Az utóbbi jogcímekeket ui. a nemzetközi kereskedelmet nem torzító, a zöld dobozba tartozó, megengedett támogatási formáknak tüntette fel, ezzel, pedig – tényleges és jelentős arányú támogatást biztosítva – *export expanziót* teremtett a világpiacon a *multi- és transznacionális céggörításai* számára. (Pl. Con Agra, Cargill Co, melyek az USA gabonapiacának 40%-át uralják.) /Popp J. 2004: 63. o./

⁴⁴ Ld. Swinbank, A. and R. Tranter, 2005. Decoupling EU Farm Support: Does the New Single Payment Scheme Fit within the Green Box?, The Estey Centre Journal of International Law and Trade Policy, Volume 6, No.1, p. 47- 61.

szerszegély, az exportbiztosítás rendszere és az állami külkereskedelmi vállalatok támogatása is. (Kivételet csak a fejlődő országok állami külkereskedelmi vállalatai jelentenek az élelmiszerbiztonság és a stabil élelmiszerárak fenntartása érdekében.)

Az importvámok csökkentése valamennyi tagországra kötelező lesz, kivéve a legkevesbé fejlett országokat. Hasonlóan a belső támogatás szabályozásához, az államok itt is három csoportba tartoznak, a legnagyobb csökkentési kötelezettségtől a kisebb mérték és – a fejlődő országoknál – a kedvezmény meghatározásáig. A – svájci formula alapján – a magasabb vámokat nagyobb mértékben kell csökkenteni. (Popp J. 2004: 63. o.)

A WTO-Doha Egyezmény 2007. nyarán még nem született meg, azonban – a keretmegállapodás és a már elfogadott alapelvek alapján – nem kétséges a közeli létrehozása. Újabb hírek szerint új kompromisszum alakul az USA és az EU között: az előbbi évi 17 milliárd dollárral hajlandó csökkenteni az agrártermelői támogatását annak fejében, hogy az EU az agrártermékekre kivetett importvámot 64 százalékkal mérséklje.

Az EU szakértői arra is figyelmeztetnek, hogy a WTO hírhedt *döntőbíróháza*, a DSU (Dispute Settlement Understanding) a tagállamokra kötelező érvényű hatáskörében, mind az alap-, mind a fellebbezési eljárásban „messze ható következményekkel járó” döntéseket hoz, amelyek nemcsak az egyes államok, hanem egész világrészek sorsát alakítják és/vagy meghatározzák. A szakértők ilyen példaként említik a 2005-ben hozott döntést az európai cukorpiac ügyében, ami – végül is – az Uniót az *európai hagyományú, cukorrépa termesztésén alapuló cukorgyártás és fogyasztás megszüntetésére* és a világszerte (cukornádra alapozott) import korlátlan befogadására kényszerítheti.⁴⁵ Másik példa az amerikai „*hormonkezelt húсарuk*” esete, amikor is a DSU az Uniót az importkorlátozások eltörlésére kötelezte. (Scenar, 2007: 89. o.) A példák számát – mivel a DSU döntése ez esetben rendkívüli horderejű – egyel mi is növeljük. 2004. szeptemberétől a WTO diktátuma – az áruk szabad mozgásának követelménye címén, valójában a világpiacot

⁴⁵ E szempontból a fejlett országokat 3 csoportba sorolták, amelyek a csökkentés küszöbértékeit a legmagasabbtól a legkisebb felé rögzítik. E szerint az EU az 1., míg az USA és Japán a 2. csoportba tartozik.

uraló biotechnológiai cégóriások nyomására – *megszüntette az EU de facto moratóriumát a GMO növények köztermesztésére*. Azóta a Közösségi Fajtajegyzékbe felvett GMO növényfajták vetőmagja vagy szaporítóanyaga engedéllyel forgalmazható a tagállamokban köztermesztés végett.⁴⁶

3. A viszonyosság hiánya, avagy a „körforgás-elmélet”

A WTO diktátuma alapján a külső szemlélő értetlenül állhat az előtt, *hogyan kerülheti el az USA* (több mint másfél évtizede) az ennek keretében vállalt, *nemzetközi kötelezettségeinek teljesítését*, amivel a – mögé rejtőző – globális cégóriások profitját szolgálja, miközben ez súlyos, „kereskedelem-torzító” hatásokkal jár, akkor is, ha a többi ország eleget tesz vállalásainak. A „kibúvókhoz” nem elég a „jogi trükk” – mint például az, hogy az 1995. évi egyezmény „megfeledezett” a kereskedelmet minimálisan torzító belső támogatás meghatározásáról – és olykor az informális hatalmi súly, az erőfölény sem lehet teljes garancia a tőkeérdekek feltétlen érvényesítéséhez. Ehhez az *uralom intézményi megjelenítése* is kell. Ilyen „szuperhatalmi eszköz” az USA számára *saját joghatóságának* a

⁴⁶ A *cukorpiac* sorsának – egyedül a globális tőkehatalom profitérdekét érvényesítő – alakítása részletes elemzést igényelne. Itt csak néhány alaptényre utalhatunk. A KAP történetében, először 40 év után, a WTO diktátumának engedve, 2005. novemberében az EU Tanácsa (mely a tagállamok földművelésügyi minisztereiből állt) arról döntött, hogy a *fehércukor garantált árát 4 év során 36 százalékkal csökkenti*. A termelők átlag 64 százaléka egységes kompenzációt kaphat, ha a társfelelősségi előírásokat (cross compliance, ez esetben a jó mezőgazdasági gyakorlatot és az agrár-környezetvédelmet) teljesítik. Ha egy ország a termelési kvóta felénél nagyobb kivonást teljesít, 5 éven át 30 százalék többlet-kompenzációt kaphat jövedelemvesztéség címén. A döntés indoka szerint ez az ágazat szereplőit „önkéntes cselekvésre ösztönzi, hogy a kevésbé versenyképesek hagyják el a szektort”, vagyis önként vessék magukat alá a „munkaerő kibocsátásának”. (A termelők és a fogyasztók léteérdekein való, ilyen cinikus magyarázattal leplezett átgázolás nem kíván kommentárt.) A termelési felvásárlás kvótáját 4 éven át 6 millió tonnával csökkentik, a piaci egyensúly biztosítása végett. (Mivel a cukorpiac néhány multi cégé, ezek ellenállása miatt 2008-ra csak 0,7 tonna csökkentést sikerült elérni.)

Tegyük hozzá: bennünket *közvetlenül* ez már csak, mint fogyasztókat érint és – a külföldi cégeknek egyébként is teljesen kiszolgáltatott – cukorrépa-termelőket sújtja. 1990 óta ui. a *hazai cukoripar 100 % arányban a külföldi tőke tulajdona*. (1993-ra a 12 cukorgyárunkból csak 5 maradt, az egyikük állami részvényeit, pedig, egy osztrák-német cég felvásárolta, hogy a gyárat bezárhassa.) Uniói tagságunk tehát lehetővé tette, hogy ne termeljünk hazai cukrot és annak feldolgozásával se legyen többé gondunk, hanem érjük be a – hazainál olcsóbb – cukornád alapú, import cukorral. (Az EU egyébként hosszú távon is képtelen a dél-amerikai cukornád – ültetvények cukor előállításával versenyezni, mert az a csaknem ingyen munkaerőn, a – nem egyszer halálra dolgoztatott – gyermekek és bérrabszolgák teljes kizsákmányolásán alapul. Ha ilyen áron kellene az európai cukor árát a felére, harmadára csökkenteni, úgy ehhez teljesen fel kell számolni a mezőgazdaság európai modelljét, a Tizenötök családi gazdaságát és a „multi-funkcionális” mezőgazdaságot.)

WTO hatásköre fölé emelése, amit az 1974. évi szövetségi kereskedelmi törvény 301. cikkelye biztosít.

Eszert az a vállalatok és a szakmai szervezetek panaszt tehetnek az elnöki különmegbízott hivatalnak azon a címen, hogy valamely ország törvénytelenül gátolja egyes termékek piacra jutását, avagy az importnál felmerül a dömping gyanúja. Ha a panasz alapos, azt a kormány előbb a WTO szervezetében, kétoldalú tárgyalással próbálja orvosolni. Ha viszont az egyeztetés az amerikai érdekek szempontjából sikertelen, az USA kormánya – eltérően a WTO egyezmény más tagállamaitól – nem veti magát alá a WTO döntésének, hanem a hivatkozott szövetségi törvény alapján köteles ellenlépéseket tenni az adott országgal szemben. *Érdemben, pedig, nem kötik őt a WTO szabályok:* ha az ellenérdekű állam kereskedelmi gyakorlatát sérelmesnek tartja a „tisztességes kereskedelem” szempontjából (tehát nem a WTO szabályok mércéje szerint!), úgy a 301. cikkely alapján az *egyoldalú szankciók kivételének jogával* él. (Popp J. 2002: 99. o.)

Felmerül, hogy az agrárkereskedelem világméretű liberalizálása – amely csak nevében korlátozódik az árucserére, valójában viszont nemcsak a mezőgazdaság valamennyi viszonyát meghatározza (termelés, agrárpiaac, forgalmazás, fogyasztás stb.), hanem az egész társadalom életét (is) irányítja – mennyiben szolgálja a *közjót*, illetve milyen *reális veszélye* van egyoldalú diktátumának?⁴⁷ *Popp József* e kérdéskört „A globális kereskedelmi rendszer összeomlásának veszélye” címszó alatt elemzi.

A szerző szerint a veszély fő oka az, hogy a globális kereskedelem egyre inkább az *USA nagy külkereskedelmi hiányának van kitéve*. (Pl. Kínával szemben az USA külkereskedelmi mérleghiánya meghaladja a 100 millió dollárt, ami közel kétszerese a Japánnal szemben fennálló külkereskedelmi deficitnek.) „Az egészséges nemzetközi kereskedelmi rendszer feltétele, hogy az egyes országok egyaránt legyenek szorgalmas exportőrök és importőrök. Ha az adott országok az *exportból származó bevételt nem költik el (importra), vagy az alacsony gazdasági növekedés miatt csökkentik az importot,*

⁴⁷ Ld. a kérdéskör elemzését *Tanka E.*: Adalékok a génmódosított növények hazai köztermeszethez. (Gazdaság és Jog, XV. évf. 3. sz. 2007. március, 20 – 25. o.)

akkor a nemzetközi kereskedelmi rendszer összeomlik. Ezt a problémát egyelőre az USA óriási külkereskedelmi hiánya leplezi.” (Popp J. 2004: 61. o.)

A jövő, pedig, e szempontból elég reménytelen. Az esélyeket mérlegelve, Popp rámutat az összetett ok-folyamat kulcselemeire. E szerint az USA külkereskedelmi mérleghiányának hasonló növekedése nem várható, mert ehhez a jelenlegi hiány évi 50–100 milliárd dolláros emelkedésére lenne szükség. *Európa* alacsony gazdasági növekedése nem teszi lehetővé az import növelését, így „szerepe a nemzetközi kereskedelem élénkítésében kétségesnek tűnik.” (Az importhoz képest, egyébként, többet exportál, ami miatt csökkentti a világgiazi keresletet.) „Így Ázsiának kellene a nemzetközi kereskedelmi rendszert az összeomlástól megmenteni, de az ázsiai országok kíméletlen exportőrök és kevésbé lelkes importőrök.”⁴⁸(Popp J. i. m. 61. o.)

„A nemzetközi kereskedelmi rendszerből tehát hiányzik a viszonosság (körforgás), vagyis azok az országok, amelyek exportálnak, nem importálnak automatikusan. Ez, pedig, a globális kereskedelem szempontjából, nagyon rossz állapot. A szabad kereskedelem létjogosultságát az igazolja, hogy végeredményben *mindenki javát szolgálja*. Ennek lényege, hogy az egyes országok azt termelik, amit legolcsóbban elő tudnak állítani... Így a szegény országok olcsó, élőmunka-igényes javakat (pl. cipő, játék, ruhanemű) adnak el gazdag országoknak, ahonnan... tudásigényes termékeket (pl. repülőgép, gyógyszer, ipari gépek) vásárolnak. Ennek következtében minden országban nő az életszínvonal.

Adott országon belül a munkavállalók és iparágak egy része átmenetileg vesztes lehet, de a fogyasztók zöme nyer, a dolgozók többsége, pedig, a nemzetközi kereskedelemben versenyképes iparágakban kerül alkalmazásra. Ha az egyes országok az exportbevételeket

⁴⁸ A Világbank ezt az összetett, létmeghatározó hatás – halmazt – azon túl, hogy segítségével a szegénység és az éhezés leküzdését, a fejlődésben leszakadt országok felzárkóztatását (hamis célképzésként) igéri – nem véletlenül, a *pénzbeli nyereségben* jelöli meg. Számítása szerint „2015-ig a világgazdaság 520 milliárd dollárt nyer a vámtarifák lebontásával. Ebből az összegből 350 milliárd dollár a fejlődő országokat segít.” (Popp J. 2004: 63. o.) Csakhogy ki látta már a „világgazdaságot”? Nem inkább arról van szó, hogy – a nemzetközi kereskedelem teljes liberalizálásával, a tőkének kiszolgáltatott, fejletlen államok önvédelmi eszköztárának felszámolásával – a globális tőkeerő jut új elsajátítási élettérhez és garantált extra – profithoz?

importra használják fel, akkor a nemzetközi kereskedelem nem teszi tönkre folyamatosan a munkahelyeket, mert *körforgásban* vannak az exportból származó bevételek és az importhoz szükséges kiadások. Ha azonban túl sok ország az exportbevételek (vagy annak egy részének) felhalmozására törekszik, *összeomlik a szabad kereskedelem logikája*. Ebben az esetben a nemzetközi kereskedelem csökkentheti a globális gazdasági növekedést, és tönkreteheti a munkahelyeket, ui. *túl sok eladó harcol ugyanazon kevés vevőért*. Az egyes országok a stagnáló világpiac minél nagyobb hányadéért versenyeznek, és megpróbálják külföldre áthelyezni a munkanélküliséget.” A szerző végkövetkeztetése: *„a nemzetközi kereskedelemben nagyobb egyensúlyra és fenntarthatóságra kell törekedni.”* (Popp J. 2004: 61- 62. o.)

A „körforgás-elmélet” és a szerző arra alapozott kritikája megérdemli a részletes idézést, mert hasznos tanulságokkal szolgál. Ennek magva ui. az a *neoliberális gazdaságtani doktrína*, amely már nyíltan *tagadja* a termelés és értékesítés ősi funkcióját, az *emberi szükségleteket* kielégítő szerepét. E felfogásban – és annak a pénzdiktatúrával, az adósság-csapdával kikényszerített megvalósításában – már nem azt kell termelni, amire a szűkebb-tágabb közösségnek szüksége van (akár az önellátás, akár az árucsere céljára), hanem ami a *piacon eladható*. Ennek, viszont, egyik előfeltétele a „fizetőképes kereslet” támasztása, ehhez az ár lefaragása. A szegény ország az olcsó munkaerejét viszi a piacra, a gazdag pedig, a tudását. A szabad kereskedelem logikája szerint ez a *közjót* szolgálja, segítségével mindenütt nő az *életszínvonal*.

Miért merőben hamis ez a tétel? Azért, mert nem létezőként kezeli annak tárgyi (és közgazdasági) valóságát: azt, hogy épp ez a *kényszer szakítja ketté – vissza nem fordítható és drámai módon növekvő arányban – a világ népességét szegényekre és gazdagokra*. Ez a pénz diktálta, könyörtelen munkamegosztás az – valójában a kiszolgáltatottak alávetése a tőkeuralomnak –, ami újratermeli a nyomort, a munkához jutók „bér-rabszolgását”, a munkanélküliek pusztulásra ítéletét, másfelől a tőketulajdonos gyarapodó profitját, egy szűk társadalmi csoport meggazdagodását.⁴⁹

⁴⁹ *Dél- Amerika* Európához hasonló helyzetben van, ahol több, nagy ország (Argentína, Brazília) eladósodása már gazdasági növekedésüket is veszélyezteti, ezért csak az importnál magasabb export (értékes dollárbevétel) alapján tudják törleszteni nemzetközi hiteleiket. *Afrika*, pedig,

E folyamatban a „szegény ország” csak nyers- és alapanyagtermelő erőforrás, valamint felvevő piac lehet a „gazdag ország” számára. (Egyébként a két kategória is pontatlan, mert ténylegesen *nem az országok* állíthatók ellentétpárba, hanem a magán- elsajátítást kényszerítő tőketulajdon és az elsajátításból kizártak óriási tömege.) A *hozzáadott érték* és annak multiplikátor hatása (az újabb ráfordításokkal elért érték többszöröződés) már a *tőketulajdonos nyereségeként* áll elő, tehát a „szegény” és a „gazdag” ország között, valójában, a *globális tőkehatalom járadékfelvonó „szivattyúja”* működik, a kizsákmányoltak terhére.

Ez az uralmi szerkezet csak a *haszonélvezők szűk csoportjának biztosít életszínvonalat*, amelynek az ára az, hogy az életminőséget – sőt, több milliárd, a társadalomból „kitaszított” emberrel szemben az életben maradás feltételeit is – megtagadja. Ez pedig, egyértelmű a *fenntarthatóság feladásával*. A „körforgás-nézet” másik, fontos tanulsága annak bizonyítása – ami a szerzőnek is érdeme –, hogy a *tőke lényegét, alaptermészetét semmilyen ésszerű ráhatás, logikai parancs nem változtathatja meg*. Elvileg aligha vitatható, hogy a világkereskedelem „liberalizálása” az emberiség mai végveszélyének egyik döntő oka. Ugyanakkor alaptény, hogy a tőke féktelen nyereség-éhsége (a profit-hajszja) miatt a tőkehatalom önként sehol és soha nem fog lemondani *növekedési igényéről*, hanem az „elfajzott zsarnokság csapdáját” (D. Korten metafóráját idézve) csak egy nálánál nagyobb társadalmi erő szüntetheti meg.

4. Miért jelent „külső birtokpolitikát” a WTO diktátuma?

Nem elméleti „ráfogás”-e a „közvetett, külső birtokpolitika” „felfedezése” a *WTO intézményrendszere és nemzetközi szerződésekben* megjelenő döntései esetében? A fentiek alapján úgy tűnik, a legkevésbé sem. Amikor ui. a GATT, majd a WTO – a nemzetközi agrárkereskedelem liberalizálása címén – a *mezőgazdasági termelés és piacszabályozás teljes rendszerét „átírja”* (adott esetben a kialakított működés gyökeres megváltoztatását kötelezővé teszi), továbbá mind

annyira szegény, hogy nem szólhat bele a globális kereskedelem alakulásába. *Ázsia* erős országai (Japán, Kína, Hongkong, Tajvan, Dél-Korea és Indonézia) 1996–2003 közt *devizatartalékukat* 500-ról 1300 milliárd dollárra növelték, amit viszont nem forgatnak vissza a nemzetközi kereskedelemben. Ehelyett a devizát biztonságos befektetésekbe helyezik, főként az USA állampapírjait vásárolják meg. (Popp J. i. m. u.o.)

ezt szankcióival kikényszeríti az Európai Unióval (is) szemben, az eszköz nyomán azonnal felmerül a *szabályozás tárgya és alanya*. Anélkül, hogy ezt itt részleteznénk, nyilvánvaló: az államok feletti (vitatható legitimitációjú) közhatalmi beavatkozás itt egyáltalán *nem közcélú*, hanem a valós agrár- és földviszonyokat kívánja saját (racionalisan mérlegelt) céljai szerint, *ténylegesen a tőkehasznosító elszámítási uralmát szolgálva*, alakítani, befolyásolni, megváltoztatni, a tőkeérdekeknek alávetni.

A történet – az Unióra kényszerített gazdasági-politikai szabályozók eredményeként – arról szól, hogy a mezőgazdaság melyik alágazatában, milyen művelési ágnál, mekkora területen, kik, milyen feltételek alapján, mekkora támogatás mellett, milyen mennyiségű terményt (terméket) állíthatnak elő és a (belső-külső) piacokon azt képesek-e értékesíteni. A „*szabályozási terep*” tehát – szükségképp, el nem kerülhető módon – az *agrárüzemre és annak földalapjára, a földhasználat mértékének és módjának* a meghatározására (is) kiterjed, nem utolsó sorban, pedig a *földtulajdonosra és földhasználóra*, mint termelőre irányul. Emiatt a rendezés tartalma szerves része, sőt, „*központi vezérlőműve*” a *birtokpolitikának*.

A „*közvetítettség*” – tehát az, hogy a WTO nem magát az agrártermelőt célozza meg a (közérdekűnek álcázott) rendezéssel, hanem az Unióval köt nemzetközi szerződést, amely azt beépíti a közösségi jogba, és a KAP rendszerébe, amivel a WTO diktátuma közvetlen jogi kötőerőhöz jut – mit sem változtat a beavatkozás *birtokpolitikai tartalmán*. A *nemzetközi jog intézményesülése*, pedig – a jog „szocializációs minőségével”, tehát azzal, hogy nemcsak beépül a valós agrár- és földviszonyokba, hanem azokat a „saját képére formálja”, vagyis kikényszeríti a globális agrártőke hasznosulási igényeit – a felszínen már elfedi, hogy itt *birtokpolitika* valósul meg. Mégpedig gyökeresen más minőségű, mint amelyet egy állam a saját földviszonyaiban követhet, mert a „legitim erőszak alkalmazásának monopóliuma” ez esetben *nemzetek fölötti, nem nemzeti érdekű, hanem közös érdek*et képvisel (*ennek ürügyén idegen érdeket, a tőkehasznosulást szolgálja*), ezért *globális hatályú*.

IV. AZ UNIÓS TAGÁLLAM FELETT ÁLLÓ ÉS RÁ NÉZVE KÖZVETLEN HATÁLYÚ BIRTOKPOLITIKÁT A KAP RENDSZERE ÉRVÉNYESÍTI.

1. A hatáskör rendezése

A KAP tárgyi hatálya és kötelező érvénye tekintetében alapkérdés a *hatáskör*: az EU közös agrárpolitikájában mi tartozik a közösségre és mi a tagállamra, az utóbbi alkothat-e kötelező jogszabályt e területen, vagy sem, és egyáltalán, *mire terjed ki alkotmányosan a tagállam joghatósága?*⁵⁰

Az EGK Alapító Szerződése⁵¹ (EUSZ) 1957-ben az Alapelvek közt rögzítette a *belső piac* megteremtését, „melyet az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke *tagállamok közti szabad mozgását* gátló akadályok eltörlése jellemez.” (3. cikk 1. § c/ pontja) Érdemes megfigyelni, hogy – a félévszázaddal korábbi megfogalmazásban – a „*tőkeszabadság*” *igénye* még milyen szerényen és mennyire a közérdeknek alárendelten jelenik meg: egyrészt csak legutolsó a sorrendben, másrészt az alapítók közös piacára korlátozódik, tehát nem kíván túllépni azok országhatárain. 1992-től viszont – amikor is az EGK a Maastricht-i Szerződéssel gazdasági integrációból politikai állam-szövetséggé, pontosan *szövetséges állammá* alakult át – a „*tőkeszabadság*” már az *acquis communautaire* legfőbb vívmányát megillető helyet foglalja el, nemcsak a Közösség sorsában, hanem az Alkotmányos Chartában is. Ez jut kifejezésre egyfelől abban, hogy **„a tőke szabad áramlásának bármely korlátozása tilos, mind a tagállamok, mind harmadik országok viszonylatában.”** (EUSZ 56. cikk /1/ – A globalizáció 50 éve ui. nemcsak a világot változtatta meg, hanem a tőket is: *nemzetközivé* tette.) Másfelől – az EU Alkotmányos Chartája által is bevallottan – merőben más szerephez jutott a „*tőkeszabadság*” a közösségi politikák érvényesítésében. Korábban a közösségi jogban fel sem merült, hogy a *tőkehasznosu-*

⁵⁰ Közgazdasági becslések szerint a világ évente előállított élelmiszer mennyisége – a „túltermelés” készleteit is beszámítva – a világ mai népességszámára vetítve elegendő lenne az alapellátáshoz, tehát – elvileg – nem létezhet éhség.

⁵¹ E kérdést azért kell tisztázni, mert az EU joganyaga erre nézve – jogtörténeti és jogtechnikai okokból – nem ad egyértelmű eligazítást, így – pusztán az uniós jogforrások nyelvtani értelmezésével – még a joghallgatók is „vakvágányra” futnak, a lényegyet tekintve tévednek. (A közösségi joganyag 50 éves változásai ui. – még inkább az Alkotmányos Charta, az 1957. évi Római Szerződésnek a későbbi alapszerződésekkel egységes szerkezetbe foglalása – megletszótök, ha csak a történeti-logikai értelmezés nem segít az eligazodásban.)

lás igénye – egyáltalán – rendszerképző eleme lehet bármely közösségi politikának. (Erre még a *közös gazdaságpolitika* kialakításának alkotmányos igénye sem utalt. Ld. EUSZ 4. cikkét) 1992-től fogva, viszont „**amikor a Tanács** (értsd: a tagállamok államfőinek testülete) **a tőke szabad áramlásának a lehető legnagyobb kiterjesztése érdekében jár el, e szerződés (tehát az EUSZ) egyéb fejezeteiben foglaltakat nem veszi figyelembe.**” (56. cikk /2/)

Mit is jelent ez? Nem kevesebbet, hogy a Római Szerződés ezzel a „*tőkeszabadságot*” nemcsak a másik *három közösségi vívmány* (az áruk, a szolgáltatások és a munkaerő szabad mozgásának igénye) elé helyezte, hanem *valamennyi közösségi politika fölé* is. Magyarán: az EUSZ egyes fejezetei külön szólnak az egyes közös politikákról (külső- és belbiztonság, közlekedés, környezetvédelem, stb.), köztük a közös agrárpolitikáról is. (EUSZ 33-39. cikkek) Ha azonban a *tőke nemzetközi kiterjesztésének a követelményét* kell érvényesítenie a legfőbb közösségi döntéshozó testületnek, úgy az egyes közös politikák – így a KAP – szükségleteit *intézményesen, alkotmányos mérce szerint is alá kell rendelni a tőkeérdekeknek.*

Állítható-e ezek után megalapozottan, hogy a „*tőkeszabadság*” csak *egyik*, szerves eleme a közösségi vívmányoknak, amelyekkel együtt, szoros kölcsönhatásban érvényesül és – szerepét tekintve – nem több, mint hatékony *eszköz* a közösségi célok megvalósítására, a *közjó* és az életminőség szolgálatára? Más megfogalmazásban: cáfolható-e alaposan, hogy a *KAP tengelyében* – a képzavart kerülve, e közösségi politika célrendszerének, funkcióinak, tartalmának, eszköztárának meghatározásában – *a nemzetközi tőke érdekmechanizmusa áll*, vagyis (bármennyire is abszurdnak tűnik) ez esetben „*a fark csóválja a kutyát*”: az Alkotmányos Charta – köntörfalazás nélkül, nyíltan – bevallja, hogy a KAP egész rendszere csak akkor és annyiban érvényesülhet, ha a „*tőke szabad áramlásának a lehető legnagyobb kiterjesztését*” szolgálja.

Az EU hatáskörét tekintve, az EUSZ úgy rendelkezik, hogy „*azon* a területeken, amelyek *nem tartoznak a Közösség kizárólagos hatáskörébe, a szubszidiaritás* elvének megfelelően a Közösség csak akkor és annyiban jár el, ha a tervezett intézkedés céljait a tagállamok nem tudják kielégítően megvalósítani, és ezért a tervezett intézkedés terjedelme vagy hatása miatt azok közösségi szinten

jobban megvalósíthatók. A Közösség intézkedése nem lépheti túl az e szerződés céljai eléréséhez szükséges mértéket.” (EUSZ 5. cikk) Ez a „szubszidiaritás” és a közösségi döntéshozatalt korlátozó, „arányosság” alapelve, amelyek azonban – a korábbi jogi rendezés keretét megőrizve – a *hatáskörhöz* kapcsolva jelennek meg.⁵² Épp ez a „társítás” okoz félreértést: az idézett törvényhelyből az következik, hogy a KAP tárgyában – az 5. cikk alapján – az EU csak akkor hoz kötelező jogszabályt, ha erre azért van szükség, mert – a rendezés célja, terjedelme, vagy hatásai miatt – a közösségi döntés alkalmasabb az intézkedés érvényesítésére. E szerint főszabály, hogy a KAP tárgyában a tagállam jár el, hiszen e közös politika nem tartozik az EU kizárólagos hatáskörébe.

A *valós, alkotmányos szabályozás* – a fenti látszattal szemben – gyökeresen más. A KAP az Unió és a tagállamok közötti *megosztott hatáskörbe tartozó politika*, pontosabban ide tartozik a mezőgazdaság és a halászat, kivéve a tengeri biológiai erőforrások megőrzését. (EU Alkotmány-tervezet 13. cikk /2/, amely már beiktatta az 50 éves jogfejlődés változásait.) Alkotmányosan a megosztott hatáskör azzal jár, hogy a KAP tárgyában mind az Unió, mind, pedig a tagállamok alkothatnak és elfogadhatnak kötelező erejű jogi aktusokat. A tagállamok e hatáskörükkel azonban csak olyan mértékben élhetnek, *amilyen mértékben az Unió hatáskörét nem gyakorolta, vagy úgy határozott, hogy lemond hatáskörének gyakorlásáról.* (Alkotmány-tervezet 11. cikk /2/) E szerint a megosztott jogalkotási hatáskör az EU központi döntéshozatala számára *fenntartott*, másfelől a *tagállam számára feltételes hatáskört* jelent: a KAP hatálya alá tartozó jogszabályt a tagállami agrárjog csak akkor alkothat, ha az EU ilyen tárgyú hatáskörét átengedte számára.

Ilyen alkotmányos alapállásnál döntő kérdés: *milyen gyakorlata alakult ki a KAP körében a megosztott hatáskörnek*, miben dönt az EU és miben a tagállam? Történetileg, a KAP kezdettől fogva a piacszabályozás olyan létkérdéseivel, stratégiai kihívásaival szembesült, amelyek megoldását nem bízhatta a mérlegelő, illetve a részérdekeit előtérbe helyező, vagy éppen a sokféleség miatt ütköző, eltérő szempontokat érvényesítő tagállami jogalkotásra.

Emiatt e terepen – eltérően az alapítók szerződésben is rögzített

⁵² A továbbiakban e jogforrást az Európai Unióról szóló Szerződés és az Európai Közösséget létrehozó Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változataként idézzük, amit 2003. IV. 16-án az Athénban kötött szerződés módosított. (EC Official Journal. 2006. XII. 29. C 321E. sz.)

megállapodásától – a központosítás igénye tört utat, vagyis a közösségi jog – szigorú következetességgel – a tagállami hatáskör elvonásával élt. Az 1957. évi EK Alapító Szerződés a KAP céljait szolgáló agrárpiacok közös szervezetét (CMO = Common Market Organization) még a tagállami hatáskör aktív működtetésével, a nemzeti jogalkotás önálló szerepével és a közösségi szabályok fokozatos kiterjesztésével kívánta kiépíteni. Ezért írta elő ennek intézményeként a közös versenyszabályokat, az egyes államok piaci rendtartásainak kötelező összehangolását és az európai piaci rendtartás megalkotását. (EUSZ 34. cikk /2/) A jogközelítés helyett, azonban, az *Európai Közösségek Bírósága a tagállamok piaci rendtartását rövid időn belül felszámolta.*⁵³

⁵³ A szubsidiaritás és az arányosság intézményi elemzésére nem térhetünk ki, mert ezek önmagukban is összetett kérdéskört fednek, vizsgálatuk témánktól messze vezetne. Csak két fontos megjegyzés. Egyrészt a *szubsidiaritás* címén fenntartott *tagállami hatáskör sem jelent feltétlen jogalkotási szabadságot* (önálló joghatóságot) a tagállam javára, mert ezt már maga a közösségi jogforrási rend is kizárja. Pl. az *irányelv* (uniós direktíva) a tagállamra bízta a közösségi döntés végrehajtását, így arra nézve a tagállam maga alkothat jogot. Ugyanakkor az Európai Közösségek Bírósága (EKB) – amely az uniós jogforrási rendet megalkotta és az ennek eredményeként került be az Alkotmányos Chartába – még az *irányelvet is kötelező érvényű és közvetlen hatályú jogforrássá* „fejlesztette” a tagállami joghatósággal szemben. Ui. ha – az előírt határidőn belül – a tagállam nem hoz belső jogi előírást a direktíva végrehajtására, úgy automatikusan hatályba lép az uniós jogforrás és ez maga rendelkezik a végrehajtásról is.

Másrészt, az *arányosság* a közösségi jog egyik fontos pillére, amit a joggyakorlat és az EKB jogértelmezése a „tőke szabadság védőpajzsává” formált. Az ezt bizonyító, számos példa közül kettőre utalunk. A *környezetvédelemben* a „szennyező fizet” – alapelvlvél a környezet – terhelővel szemben a megelőzésre és a helyreállításra való kötelezés során az un. BATNEEC követelmény-rendszert kell érvényesíteni. (A környezethasználó a szennyezés megelőzésére és elhárítására az elérhető legjobb technológiát és technikát köteles alkalmazni, ha ezek nem okoznak a terhelé aránytalan költségeket.) Az arányossági elv a gyakorlatban „menlélvél” a környezetszennyező tőketulajdonos számára a felelősség alóli mentesülésre, arra, hogy profitjából ne kelljen megfizetnie a környezet- és természetpusztítás költségeit, hanem azokat a társadalomra hárítsa.

A másik példa arra világít rá, hogy az „arányosság” elve közvetlenül formálja – szükség esetén kiiktatja – a jogdogmatikát, ha ez áll a tőkehasznosulás érdekében. Pl. a *GMO növény* köztermesztésre engedélyezésénél (a közösségi és a hazai) génjogi szabályozás (ld. 2006: CVII. tv. a géntechnológiai tevékenységről) alapelvként elismeri, hogy a *GMO növények környezetbe való szándékos kibocsátása jogilag fokozott veszéllyel járó tevékenység*, ezért az ezzel okozott kárért fennálló felelősségre a PTK erre irányadó – objektív, tehát a károkozó vétkességétől független – helytállási szabályait kell alkalmazni. (PTK 345. §) Az *Európai Bizottság* jogi álláspontja – ezzel szemben – az, hogy ha a génparcella szomszédos földhasználója hozzájárult a GMO növény termesztéséhez, e jogi tény kizárja a GMO fajtatulajdonos, illetve a köztermesztő károkozása esetén az objektív felelősséget (vagyis kárigényéhez a károsultnak kell bizonyítania a károkozó vétkességét, a felróhatóságot). Az EB jogi érve: az *arányosság* alapelve nem engedheti meg, hogy a *GMO növény köztermesztője pusztán a károkozás ténye (tehát az objektív, okozati összefüggés) alapján feleljen az okozott kárért, mert ez aránytalanul terhelné őt.* (E „jogi lelemény” merőben eltelt attól, hogy a génparcella szomszédos földhasználója a GMO növény termesztéséhez való hozzájárulásával – ami államigazgatási kikötés – egyáltalán nem az ily bekövetkező károsodásába egyezett bele, és abba sem, hogy e címen lemondjon törvényes kárigényéről, illetve – a PTK nyújtotta védelmetől eltérően – vállalja, hogy a bizonyítási teher (a károkozó vétkességének bizonyítása) reá háruljon. Az utóbbi jogállapot – az EB jogi álláspontja szerint – már nem sértheti az arányosság elvét, mert – okfejtéséből kitűnően – ez csak a tőketulajdonos kiváltsága.)

E szabályozási rend – valójában az agrárpolitikában megosztott hatáskörnek az *EU kizárólagos hatáskörévé formálása* – a gazdasági integrációnak politikai állam-alakulattá szerveződésével (Maastricht óta) nemcsak fennmaradt, hanem számos garanciális intézménnyel bővült és erősödött.

Ez az alaptény szabja meg a *közösségi agrárjog* minőségét. Ennek fő jellemzője, hogy nemcsak a *kötelező érvénnyel*, hanem a *kötelező, közvetlen hatállyal* is operál: itt a Miniszterek Tanácsa és az Európai Bizottság rendszerint maga alkotja meg az irányadó jogi aktust, amely jogilag nem szorul tagállami végrehajtásra, hanem a *törvény és a rendelet tagállami kihirdetése nélkül is közvetlen kötéserővel bír a tagállam jogalkotásában és jogalkalmazásában*. Ugyanakkor, a *hazai agrárjogban* így megjelenő közösségi joganyag évente igen *nagy tömegű normatívát* jelent, amelyek tárgya koránt sem csak a közös piaci rendtartás működtetése, hanem a KAP hatálya alá tartozó, legkülönbözőbb funkciók jogintézményi megjelenítése.⁵⁴ Gyakorlatilag az agrárjog – a közösségi jog elsőbbséget élvező, közvetlen beépülésével – *a KAP hatálya alá tartozó jogalkotásnak a hazai jogrendszerbe való, közvetlen beillesztését* teljesíti. (Jogátvétel.)⁵⁵

2. A KAP eredeti célrendszere

A KAP intézményrendszerét nem kívánjuk elemezni, mivel – témánk szempontjából – annak *csak a földbirtok-politikára* terjedő része releváns. Csakhogy, egyszerű (rendszerintani) elhatárolással, bárki bizonyíthatná-e, hogy az összetett szabályozó-halmazból mi az, ami *közvetve és közvetlenül a közösségi birtokpolitikát* jeleníti meg? A meggyőző választ külön nehezíti, hogy – amint már jelez-

⁵⁴ „E három lehetőség közül elsősorban és szinte kizárólag a harmadik – az európai piaci szervezet – kiépítése és alkalmazása valósult meg. A tagállami (mezőgazdasági) szektort a KAP létrehozásával korán és messzemenően *beépítették a Közösség intézményi rendszerébe*. Legfontosabb területei tekintetében, különösen az agrárpiac – politikában, az agrárgazdaság ezzel a Közösség szupranacionális jogalkotási és döntési folyamataiba illeszkedik. *A nemzeti kormányok döntési illetékességét nagyrészt megvonták.*” (Halmi P. 2002: 52. o.)

⁵⁵ Ennek megítéléséhez érdemes megnézni a *Miniszterek Tanácsa és az EB agrárpolitikai funkcióit*, illetve a döntéshozatalukat segítő szervek feladatait. Csak az EB a közösségi jogalkotásban közel 700 szakbizottságot és 2000 munkacsoportot működtet. *A mezőgazdasági szakbizottságok* évente mintegy 2000 agrárjogi szöveg-tervezetet vitatnak meg.

tük – a szakirodalom fel sem veti a KAP tartalmában a birtokpolitikai szabályozás tényét, illetve ennek alkotmányos lehetőségét.⁵⁶

Ezért az elemzést arra szűkítjük, hogy egyfelől a KAP célrendszere és alapintézményei *milyen értékrendet* képviselnek, amely a tagállami földviszonyok alakítását (is) meghatározza. Ezt az *általános* szintet az *egyes, konkrét intézmények* vizsgálatával egészítjük ki, amelyek – nem vitathatóan – a tagállam birtokpolitikájára hatnak, azt behatárolják, vagy meghatározzák. A birtokpolitika szociológiai fogalma alapján – a weberi társadalmi cselekvés – tipológia ismérveit a KAP rendszerére vetítve – arra keressük a választ, hogy *értékalapú vagy haszonelvű-e a közösségi birtokpolitika*, illetve – e kategóriák megkülönböztethetősége mellett – kimutathatók-e értékminőségű és/vagy haszonelvű *elemek* a rendszerben.

Mivel félévszázad politikájáról van szó, a *történetiség* nem mellőzhető támpont az elemzésnél. Az alapító Hatok a stresszi konferencián alakították ki a KAP három alapelvét, amelyekre a KAP célrendszere épült. Ezek a = a piac egységének elve, = a közösségi preferencia elve, és = a pénzügyi szolidaritás elve.⁵⁷ Magát, az összetett célrendszert, pedig, az EUSZ 33. cikke rögzítette, a következők szerint:

== *agrármodernizációs cél*: a mezőgazdasági termelékenység emelése a műszaki fejlesztéssel, a termelés ésszerűsítésével és a termelési tényezők – főként a munkaerő – legjobb társításával;

== *jövedelem-politikai cél*: a KAP feladata, hogy „a *mezőgazdasági népességnek megfelelő életszínvonalat* nyújtson, elsősorban a mezőgazdaságból élők egy főre jutó jövedelmének növelésével”;

⁵⁶ A közösségi agrárjog itt jelzett vonásai alapozzák meg azt a tudományos felfogást, amely az agrárjogot – az 1945 utáni agrártörténet és a jogfejlődés alapján – alapvetően nem az egyes európai államok agrárpiacon kívüli szükségleteinek az intézményeként, hanem, mint az *uniós integráció és a KAP közösségi jogalkotásának a termékét*, elemzi és értelmezi. E közelítés alapján az **agrárjog a közösségi jog elsőbbsége, kötelező érvénye, közvetlen hatálya és meghatározó tárgyi súlya alapján kialakult, a KAP céljainak megvalósításával folyamatosan változó, közösségi joganyag, amely föld- és agrárviszonyainkban elsősorban a hazai magánjog és a közigazgatási jog sajátos vegyülésével jelenik meg. Szabályozási tárgyát** a termőföld tulajdona és használata alapján létrejövő mezőgazdasági termelés, erdőgazdálkodás, halászat, élelmiszertermelés – és forgalmazás során kialakult vagyoni és egyes személyi viszonyok alkotják. (Tanka, E. : 2006: 24. o.)

⁵⁷ Ha pusztán *jogi szempontból* vetjük fel a KAP birtokpolitikai rendező funkcióját, nem pedig a valós intézményesülést nézzük, úgy eleve ki kellene zárni a közös agrárpolitikának erre való kiterjedését. Az alapító Hatok ui. 1957 – ben, a Római Szerződés 222. cikkében kategorikusan kizárták, hogy az EKG beavatkozzék földtulajdoni viszonyaikba. (E szerint „a Szerződés nem érinti a tagállamokban fennálló tulajdoni rendet.”)

- == *piac-stabilizálási cél*: az agrárpiac megszilárdítása, a mezőgazdasági termelők és a fogyasztók külső hatásoktól védelme;
- == *ellátás-biztonsági cél*: az élelmiszer-ellátás biztonságának szavatolása, hogy a tagállamok az EK részére megtermeljék az alapvető agrártermékeket, és így mentesüljenek a világpiaci ingadozásoktól;
- == *élelmiszer-politikai cél*: a fogyasztók megfelelő mennyiségű és minőségű élelmezése, méltányos áron.

A Hatok – a KAP létrehozásával – valójában az *európai mezőgazdaság* (családi gazdaságokra alapított) *értékrendjének* a kialakítására szövetkeztek. Ebből fejlődött ki az új, 20. századi „*európai agrármodell*”, amelyet markáns értékjegyek különböztetnek meg a nem-európai mezőgazdaságoktól. A minőségi eltérést a szakirodalom kezdetben az európai mezőgazdaság „kettős hivatásával”, később a „több rendeltetés” (multi-funkcionalitás), napjainkban, pedig, az „*ökoszociális mezőgazdaság*” fogalmával fejezi ki.⁵⁸ Ennek lényege, hogy a *mezőgazdaság egyidejűleg három érték-kötöttségre* épül: azonos súllyal kell kezelnie a gazdaság, a társadalom és a környezet közérdekű követelményeit.

Ezek ugyan folyamatosan változnak, viszont az állandóságot (így az érték-központúságot) az jelenti, hogy a mezőgazdálkodás nem érheti be a *gazdaság* teljesítményével (hatékonyság, versenyképesség, stb.), hanem ezzel egyenrangú elvárás a *társadalmi szükségletek* kielégítése (ez igen széles skálájú: élelmezés- és szociális biztonság, foglalkoztatás, a vidék életminősége, a kulturális értékek megőrzése, stb.), továbbá a *természet- és környezetvédelem*. Az alapítóknak a II. világháború után a mezőgazdaság „meghódítása” létérdekük volt. Korábbi élelmezésbiztonságuk ui. – részben a gyarmatbirtokaik elvesztésével, részben a kelet-európai, olcsó élelmiszerpiacoknak a szovjet vasfüggönnyel történt lezárásával – megszűnt, a háborús éhínség felszámolása, pedig gyors és sikeres stratégiai fordulatot követelt. A tengerentúli, „szabad világ” élelmiszer-importjára támaszkodás helyett (ami hosszú távon kiszolgáltatottságra vezet) a KAP ezért döntött a *saját élelmezésforrás, az önellátás megteremtése mellett*. *Erőforrás* oldalról viszont ennek előfeltétele volt – a nagybirtok terhére létrehozott – *családi gazdasági modell* kifejlesztése,

⁵⁸ Részletesen ld. dr. Kurucz Mihály: A Közös Agrárpolitika létrehozása: stresszi konferencia tevékenység. (in: Az Európai Agrárjog Alapjai. ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Bp. 2003. 15–17. o.)

föld- és eszközvagyonának magántulajdoni, alkotmányos *védelme*, továbbá a gazdáknak (akár a társadalom más rétegei terhére) *megkülönböztetett támogatása*. Az új paradigma – társadalmi közmegegyezésen alapuló – értékkövetése azon is mérhető, hogy nem csak ésszerű, közérdekű gazdasági szükségletnek tett eleget, hanem – ugyanazzal az intézménnyel – a társadalmi modernizációt, a *polgári demokratikus földreformot* is szolgálta.⁵⁹

Kezdetben, a KAP az értékrendjét rögzítő gazdasági és társadalmi céljait következetesen teljesítette mind addig, amíg a *termelés mennyiségi növelése volt az alapvető társadalmi igény*, az önellátás megteremtése, a gazdák főhivatású földművelésből megélhetésének biztosítása és a fogyasztók élelmezés-biztonságának fenntartása végett. A *termelők életminőségét* a gazdasági szabályozók az ár- és jövedelem-politika összekapcsolásával szavatolták, amelyek a termelés fokozására ösztönöztek. (Maga a termelői ár – amely egy idő után 50 százalékkal a világszabványi ár fölé nőtt – önszabályozó módon megteremtette a termelő érdekeltségét. Ehhez járult az árgarancia, az intervenció felvásárlás, az export-támogatás és az importvám védelem rendszere.)

Ebből a – ma ökoszociálisnak nevezett – agrármodellből, azonban, negyedszázadon át *egészen hiányzott a harmadik pillér, a környe-*

⁵⁹ Az európai mezőgazdaság szerkezetét és funkcióit megkülönböztetik tengerentúli versenytársaitól a természetföldrajzi és történelmi adottságai. Emiatt a *termelési cél* itt nemcsak a végtermék előállítás, hanem a tájfenntartás, a vidéki közösségek megőrzése, a környezeti javak létrehozása. A mezőgazdaságnak az életminőséghez járuló e pótlólagos szolgáltatásait a közgazdaságtan *közjavaknak* (public goods) tekinti. (Halmi P. 2002: 50. o.) Ez a gazdaságtani – a ráfordítás-hozam törvényére korlátozott – közelítés azonban távolról sem fedi le az ökoszociális mezőgazdaság fogalmát.

Történetileg nemcsak az lényeges, hogy Európában a térségek változatossága, a sérülékeny település – szerkezet, a magas népsűrűség eleve igényt formált a földműveléssel szemben a kultúra, a hagyományok, a táj megőrzésére, egyidejűleg a népesség teljes foglalkoztatására. Döntő eltérés – ezeken túl – pl. az *USA mezőgazdaságától*, hogy amíg ott meg sem jelent az európai értelemben vett paraszt, aki a földjéhez kötődött volna (a farmer csak egyfajta vállalkozó), Európában a földműves évszázadok munkájával, egymást követő nemzedékek erőfeszítéseivel tette a földet termővé, amellyel (a tényleges birtokhatalom és a teleszervezet intézményesülésével) a paraszt mintegy „összenőtt”. (Pl. nálunk – még a Hármaskönyv 1514. utáni jogfosztásai ellenére is – a magyar paraszt mindig is sajátjának tekintette és „élte” a földjét, amit az ő és elődjei munkája fakasztott termővé. (Tanka E. : 1999: 133-144. o.) J. Riegler az ökoszociális mezőgazdaság környezeti dimenzióját emeli ki. E szerint „az ökoszociális piacgazdaság tehát olyan modell, amely a környezet védelmére akarja mozgósítani a piac erőit. Ezzel azonban egyúttal szabad piacgazdasági modell is, amely semmiképp sem a piacgazdaság ellen irányul... Jelszavunk tehát így hangzik: 'A környezet védelmét kifizetődóvé kell tennünk, a környezetrombolást, pedig, gazdaságtalanná, így a piac dinamikája a környezet javára kezdjen működni.' „(Riegler, J.-Moser, A. 2001: 53. o.)

zet- és természetvédelem. Az EGK ui. – nem cáfolhatóan – 25 éven át semmit nem tett sem a szűkebb agrár-környezetvédelem, sem a természet megóvása terén. Ez már – kétségtelenül – e modellen belül a *tőkehasznosulás* kezdettől fogva megjelent önérdékének, a nyereségigénynek a következménye, amely – az önellátáshoz szükséges belterjesség (az un. „intenzifikáció”) tetemes költségeit – miután a korszerűsítés súlyos környezetterheléssel is járt –, még részben sem volt hajlandó átvállalni saját profitja terhére, hanem azokat a társadalomra hárította.⁶⁰

3. A célrendszer törése

A KAP értékrendje a valós agrár- és földviszonyokban, azonban folyamatosan eltorzult: az alapítás történelmi feltételei rohamosan megváltoztak. (A 70-es évtized végére – Ady Endre jelképével szölvá – „minden Egész eltörött.” ld. Kocsi – út az éjszakában) Az ipari termelésben kialakult versenykényszer hatására végbement az intenzív, *belterjes mezőgazdaság technikai forradalma*, a föld- és üzemi koncentráció, a munkaerő „megcsapolása”. Ez jelentősen *viszszavetette az agrárnépesség háború utáni társadalmi súlyát* (a közérdekű élelmiszer-termeléssel elismert nemzetfenntartó szerepét, a paraszti munka értékének társadalmi megbecsülését) és politikai érdekérvényesítő képességét.

Eközben a termelés növelésének ösztönzése nemcsak célját érte, hanem ellenkező hatásba, a *túltermelésbe* csapott át, annak – negyedszázad óta sem kezelhető – következményeivel. Míg az EGK élelmiszer-önellátási szintje az alapításkor közel 85% volt, a nyolcvanas évekre (néhány termékcsoporthoz kivételével: olajos magvak, fehérje-takarmányok, egyes gyümölcsfélék, juhhús) meghaladta a száz százalékot. A gabona, a cukor, a tej és tejtermékek, továbbá a marhahús piacán *eladhatatlan készletek* halmozódtak fel. Amikor, pedig – 1984-től, a tejkvóta bevezetésétől számíthatóan – az EGK a túltermelési válság kezelésére intézményesen *átvette a kínálatkorlátozás amerikai agrármodelljét*, ezzel végképp *áttért a neoliberais*

⁶⁰ Épp ezzel mutat túl a *puszta gazdasági haszonelven*, amit a szakirodalom egyoldalúan hangsúlyoz. Így *Olajos István* szerint a cél itt „alapvetően egy angol típusú fejlődés során kialakult mezőgazdaság megteremtése volt. Az átalakulás lényege, hogy a szerves fejlődést meg lehetne gyorsítani, ha csak a vállalkozóvá válás útjára lépő családi gazdaságok számára tennék lehetővé a KAP kereteiben fejlesztési célra hozzáférhető támogatások elérhetőségét.” (Olajos I.: A kapitalista agrárfejlődés modelljei. In: Csák Csilla: Agrárjog. I. k. Bíbor K. Miskolc, 2004. 30. o.)

termelés- és piacszabályozásra. Másképp fogalmazva, azóta is, napjainkig, a KAP alapvetően már nem értékalapú, hanem haszonelvű, a tőkehasznosulásnak elkötelezett agrárpolitikát érvényesít.

A fenti tételre tudományos (verifikálható) bizonyítékot a KAP rendszerének csak *teljes körű*, multi-diszciplináris (történet- és szervezet-szociológiai, agrárgazdaságtani, jogi, stb.) *átvilágítása* adhat. Az intézményrendszer néhány, rendszeralkotó elemének a vizsgálata azonban – a teljesség igénye nélkül is – feltárja a *lényegét, a KAP eredeti értékrendjének 50 év alatti gyökeres megváltozását*, a korábbi értékek zömének intézményes tagadását. Erről már az is sokat elárul, ha a KAP célrendszerének *meghatározó elemeit* – röviden – szembesítjük a mai intézményi valósággal. Nevezetesen:

== Az agrármodernizációs cél (a termelékenység és a műszaki fejlesztés) társadalmi ára, egyfelől, az eszközgyártó tőketulajdon mezőgazdaságba behatolása, elsajátítási életterének megnyitásával az ágazatban előállított érték döntő hányadának e szektor birtokosai részére, monopol-jövedelemként, kényszerű átadása lett. Ez – az aránytalanul magas, ipari profit globális tőkeerő által elsajátításával (ld. világszerte az agrárrolló folyamatos „nyílását”) – visszavetette az agrártermelés jövedelmezőségét, a gazdák életminőségét.

Eredendően ez a fő közgazdasági oka a *KAP forráselosztó funkciója torzulásának*: annak, hogy – amint erre még adatokkal is visszatérünk – a *támogatások mind szűkebb*, végül csak elenyésző része *jut az agrártermelőknek*. Magyarán: a mezőgazdaság technikai – műszaki fejlesztési igényei, a K+F innováció társadalmi szükséglete a *globális, eszközgyártó tőke számára hatalmi helyzetet* teremtett ahhoz, hogy a KAP termelés – támogatást szolgáló forrásainak mind jelentősebb hányadát elsajátítsa. Természetesen, nem csak a termelőeszközök egy részének a szolgáltatásával, hanem az újratermelésben kialakított, új szerepkörével. Ez a *teljes termékpálya vertikális integrációját döntő arányban az ipari-kereskedelmi tőkeszerveződések* kezébe juttatta, ami végül, az adott alágazat világpiacán (gabona, hús, stb.) néhány multi- és transznacionális cégóriásnak az uralmához vezetett. Másfelől, ugyanez a folyamat, az életminőséget a *környezet- és természetrombolással (terheléssel)* rontotta (és rontja), aminek terheit a károsító tőke a közösségre hárítja.

== *A jövedelem-politikai célt* (az agrárnépesség megfelelő életszínvonalának fenntartását) a neoliberális piaci modellre átállás két ponton hiúsította meg. Egyrészt azzal, hogy a *támogatási forráselosztást* a termelővel szemben, drasztikusan megváltoztatta az eszközgyártó tőke és a „leginkább versenyképes”, szűk, tőkés termelői lobbijáé. Másrészt e célon keresztül gázolt az „agrármodernizáció”: a technikai – tudományos forradalom, a föld – és eszközkoncentráció - a hatékonyság növelése, majd, állandó jelszóként, az EU „világpiaci versenyképességének megteremtése” címén - *a gazdasági szabályozókkal könyörtelenül „ritkította”, „megcsapolta” az agrárnépességet*, valójában e társadalmi osztályt feláldozva a „haladás oltárán”.

A mezőgazdasági munkaerő folyamatos „kibocsátása” – ami mögött a gazdák növekvő hányadának az ágazat elhagyására kényszerítése áll – a KAP értékei közül régóta fikcióvá tette az alapcél, hogy „a mezőgazdasági népességnek megfelelő életszínvonalat nyújtson”. Hogyan, és kiknek? Azoknak, akiket létformájukban és életmódjukban felszámol, mert képtelenek megélni a földművelésből? Avagy a „megfelelő életszínvonal” biztosítása iránti közösségi törekvés az eszközgyártó tőketulajdonos javára értendő?

== *A piacstabilitási cél* sorsáról az 1957 óta folyamatos KAP-reformok – önmagukban is – vallanak: *a KAP egész eddigi története másról sem szól, mint az agrártermelés profitközpontú fenntarthatóságának konfliktusairól*, amelyek – legalább másfél évtizede (a túltermelés nehezen fékezhető következményeiben is lecsapódva) mára a *szélsőséges egyensúlytalanságba* (disequilibrium) torkolltak. A WTO - Dohai diktátum, pedig, a piacstabilitást 2020-ig olyannyira megrendíti, hogy emiatt a KAP teljes rendszere összeomlik, ha csak gyökeres változtatások ezt nem gátolják meg.

== *Az ellátás-biztonsági cél* szorosan összefonódik az *élelmiszer-politika* céljával, hiszen az EU területén a népesség alapszükségleteinek megtermelése előfeltétele annak, hogy a fogyasztók méltányos áron, jó minőségű és elegendő élelmiszerhez jussanak. A leginkább látványos, drámai fordulat talán épp e célképzet feladásában következett be. Az utóbbi évtizedek uniós politikája ui. – a világgazdasági korszakváltásnak és WTO diktátumainak engedve – e teretp mind inkább átadta a *nemzetek feletti tőkeáramlás* igényeinek.

Márai Géza – kitűnő okfejtéssel és holisztikus elemzése alapján – „mérgező globalizációnak” nevezi a globális kapitalizmus új keletű, mezőgazdasági és élelmiszer-termelési modelljét, amely az EU agrár- és élelmiszerpiacán (is), a piacgazdaság lényegétől idegen módszerekkel, a *piénz kizárólagos uralmát* valósítja meg. Ebben az iparszerűen tömegtermelést végző mezőgazdaság, az ipari élelmiszergyártás, a tömeg-élelmiszerek forgalmazása és fogyasztása létrehozza (az értékrend és a fogyasztási minták erőszakos, az egyént kiszolgáltatottá tevő megváltoztatásával) a *fogyasztói társadalom tömegfogyasztóját*, miközben az *életminőséget, az egyén választási szabadságát és a fogyasztóvédelmet saját profitérdekeinek veti alá*.⁶¹

Aligha vitatható, hogy – a neoliberális élelmiszer-politika nyomán – a KAP eredeti értékrendjével szöges ellentétben az *ellátás-biztonsági cél ma már legfeljebb szavakban ember-központú*, ténylegesen viszont azt a „*fenntartható profit*” igénye uralja. Mindez a konkrét intézményekben érhető tetten, de a valóságot két alap-összefüggés is nyilvánvalóvá teszi. Egyrészt, a 70-es évtizedtől fogva, nem beszélhetünk a fogyasztók „*méltányos áron*” való, megfelelő mennyiségű és minőségű ellátásáról, amikor a KAP a világgpiaci árat 50 százalékkal meghaladó termelési költségeket – belső árrendszerében – az *adófizetőkre hárítja*, a fogyasztókkal fizeteti meg. (Ezen belül, ezzel döntő arányban az eszközgyártó tőke és az élelmiszer-kereskedelmi tőke hasznát.) Másrészt, a tőkeérdekek nyílt kiszolgáltatását valósította meg az *élelmiszerbiztonság* rendjének uniós felszámolása.

E szerint – szemben az *egészséges és biztonságos környezethez való jog* alkotmányos védelmének alapelveivel, továbbá felrúgva a környezet- és természetvédelem (élelmiszer-biztonságnál is követendő) alapelvét, az *elővigyázatosságot és a megelőzést* – a közösségi jog a forgalomba kerülő élelmiszernél korábban megkövetelt, előzetes hatósági ellenőrzését megszüntette, ami helyett *bevezette az utólagos termékfelelősséget*. Ennek lényege, hogy a – sokat hangoz-

⁶¹ Az intenzív, belterjes mezőgazdaság környezetromboló hatásai a KAP nyomán a nitrogén-műtrágya mértéktelen használatával, a nagyobb állattartó telepek hígtrágyával és az ivóvízbázis nitráttal való szennyezésével alakultak ki. A talajpusztulás és a gépi művelés következményei (pl. a mezsgyék megszüntetése) a természeti táj tönkretételével és a biológiai sokféleség csökkentésével jártak. Fischler mezőgazdasági főbiztos, a 2002. un. „bővítési konferencián” tartott előadásában külön kitért arra a tényre, hogy az EGK 25. évén át nem foglalkozott a környezetvédelemmel. (Dr. Franz Fischler: Speech at the Ministerial Meeting with all Agriculture Ministers of the Candidate Countries in Prague, Czech Republic, Prague, 7 November, 2002. p. 4)

tatott – közegészségügyi, minőségvédelmi, higiéniai, állatjóléti stb. követelmények betartását a hatóság nem teszi az élelmiszer forgalmazás feltételévé – így előzetesen mindez nem tárgya a hatósági vizsgálatnak –, hanem az állam közhatalmi beavatkozását csak a „működészavar” váltja ki, vagyis ha utólag kiderül, hogy az előírásokat nem tartották be, emiatt, pedig, az egészségkárosodás (vagy ennek veszélye) állt elő.

Az új intézmény az „árúk szabad mozgásának” uniós vívmányán alapul, amely – a tőketulajdon érvelése szerint – az élelmiszer-forgalmazásnál sérelmet szenvedne, ha előzetes hatósági vizsgálatokkal terhelnék. Valójában arról van szó, hogy a jog ezzel (is) intézményesen *növeli az élelmiszeripari és kereskedelmi tőke profitját*, mert a forgalmazó javára megtakarítja a – sokszor igen tetemes (pl. GMO alapú terméknel) – laboratóriumi és egyéb vizsgálati költségeket. E szemponthoz képest, pedig, *a fogyasztó „uniós polgár” egészséges élelmiszerhez való joga másodlagos*: az uniós jog szerint az kellő védelmet kap azzal, ha – a gyártó, előállító vagy forgalmazó felelőssége alapján – utólag orvosolják az okozott sérelmet. (Ezt megelőzően a hatóság legfeljebb „szűrőpróba-jellegű”, eseti ellenőrzést végezhet, ami eleve garantálja a hatástalanságot: az állam forráshiánya miatt az ellenőrzés elenyésző, eseti jellegű, a termékforgalomnak csak kis százalékára terjedhet ki, a szankció, pedig, töredéke a profitnak, így semmilyen visszatartó ereje nincs.) Uniós tagságunk óta – az áruk szabad mozgása jegyében – bekövetkezett, számos élelmiszer-botrány bizonyítja, hogy *a KAP a fogyasztók élelmiszer-biztonsághoz való jogát felszámolja*, miközben intézményi alapot teremtett a tőkehasznosító javára a joggal való visszaélésre, arra, hogy profitéhsége kielégítése jegyében átgázolhasson a közösség alapjogain.

A KAP célrendszere az *értékalapú agrárpolitikával*, ezzel, pedig, a *mezőgazdaság hagyományos európai modelljével* – véleményünk szerint – döntően *öt intézmény alapján szakított*. Nevezetesen, erre vezetett, hogy == 1984-től a *termelés- és piacszabályozást a kínálatkorlátozás piacidegen, parancsuralmi rendszerére* alapozza, amit a neoliberais amerikai agrármodell átvételével és folyamatos reformokkal való kiigazításával alkalmaz az uniós föld- és agrárpiacokra;

== a KAP céljait szolgáló **közösségi finanszírozás** forrásait – évtizedek óta – úgy osztja el, hogy azoknak csak kis hányada jut az agrártermelőknek, míg zömét a globális agrártőke tulajdonosai sajátítják el;

== gazdasági szabályozói a **főfoglalkozású agrárnépesség növekvő tömegeit kiszorítják** a piaci versenyből és az ágazat elhagyására kényszerítik, így meghíúsul az alapcél, mely e társadalmi csoportnak a „megfelelő életszínvonal biztosítását” ígéri;

== az EU keleti bővítése – az értékalapú agrárpolitika szemszögéből – az európai modell nyílt megtagadását jelenti, mert az Európai Bizottság – az Unió jövőképeként – **a kelet- és közép-európai új tagállamok mezőgazdasága számára az olcsó bérmunkára épülő, nagytömegű nyers- és alapanyagot hatékony, ipari technológiával előállító, tőkés nagybirtokrendszert jelölte ki**;

== **az EU Alkotmányos Chartája** – a tőke szabad áramlásának uniós vívmányát némiképp „túlteljesítve” – az értékalapú agrárpolitikával szemben nyíltan vállalja a neoliberális, haszonelvű agrárpolitikának a tőkehasznosulás javára érvényesítését azzal, hogy **a „tőkeszabadság” igényeinek valamennyi közösségi politikát** (köztük a mezőgazdaságit is) alkotmányos érvénnyel **alárendeli**. (EUSZ 56. cikk /2/)

A fenti intézményesülés folyamatát és a kiemelt, öt intézményi elemet közelebbről is meg kell vizsgálnunk. Lássuk előbb, azonban, hogy az EU egyik illetékes – kellő tekintélyű – testülete miképp ítéli meg a KAP értékrendjét és a – 2003-tól elhatározott – új reformoknak arra várható hatásait.

V. AZ EURÓPA TANÁCS A KÖZÖS AGRÁRPOLITIKA REFORMJÁRÓL

A dokumentumot – amit érdemes részletesen tanulmányoznunk – az *Európa Tanács* (ET) Parlamenti Törvényhozás Környezetvédelmi, Mezőgazdasági, valamint Helyi és Regionális Ügyeinek Bizottsága készítette.⁶² A jelentés „*A KAP költségei*” címet viseli.

⁶² Ld. Márai Géza: Győzhet-e a mérgező globalizáció? (A Falu, 2004, tél, 45 -51. o.)

1. A vidékfejlesztés ellentmondásai

Az elemzés a KAP korábbi reformjai felidézésével és az új reformok célkitűzéseivel indul. Az *ET 2003. évi határozata*⁶³ („Az új agrárpolitika kihívásairól”) rögzítette a KAP eredeti céljainak fenntartását az élelmezés-ellátási biztonság és a gazdák jövedelmének szavatolásában. Emellett kiemelte a *vidékfejlesztést*, amelynek a vidéki közösségek fennmaradását kell szolgálnia, „különösen Európa kulturális örökségének és hagyományainak a védelmét.” Az *ET 2005. évi határozata*⁶⁴ (amelynek címe „A környezet és az ezredforduló fejlesztési céljai”) pedig, rámutat, hogy „a mezőgazdaság fő ereje lehet a szegénység csökkentésének azzal, hogy fejleszti a foglalkoztatás esélyeit és jólétet teremt.” (E mondat szó szerinti idézést érdemel, mert – nemcsak más anyagokkal való összevetéssel, de már az ET itt ismertetett dokumentumából is – világos: az európai mezőgazdaság jövőbeli szerepének ilyen, pozitív felfogása vagy /jóhíszemű/ önáltatáson, illetve önellentmondáson alapul, avagy pusztán demagógia.) Ez az ideológiai indítás, egyébként, szokásos séma a Közösség majd minden, hasonló tárgyú megnyilvánulásában, hiszen az Agenda 2000 óta a **CARPE**,⁶⁵ az intézményesített *vidékfejlesztési politika* uniós rendeltetése a *fenntartható fejlődéshez* való hozzájárulás.

Az ET göteborgi (2001) és thessaloniki-i (2003) határozatai, hasonlóan, egyszerre emelik ki az erős gazdasági teljesítmény és a természeti erőforrások fenntartható használatának a követelményét. A *Lisszaboni Stratégia* (2000. március), pedig, a KAP alapelveinek „fejlesztésénél” is a fő igazodási pont. Ennek 10 évi célja, hogy „az *EU a világ legjobb versenyképességű és dinamikus, tudásalapú gazdasága* legyen, amely képes a fenntartható gazdasági növekedésre, több és jobb munkahely teremtésére, valamint az erősebb társadalmi kohézióra.”⁶⁶A tízéves terv cél-prioritásai, tehát, a gazdasági növekedés, a

⁶³ The costs of the Common Agricultural Policy. Report, Committee on the Environment, Agriculture and Local and Regional Affairs. Rapporteur: Mr Paul Flynn, United Kingdom, Socialist Group. (DOC. 10649. 12 July 2005)> 1-25. p.) A jelentést elfogadó bizottság tagjai a dokumentum anyagát korábban több szakértővel egyeztettek, közülük olyan ismert közgazdással, mint Tangermann-nal, aki az OECD Élelmezési, Mezőgazdasági és Halászati szervezetének az igazgatója.

⁶⁴ 1322 (2003) on „Challenges for a new agricultural policy”.

⁶⁵ 1449 (2005) on „The environment and the Millennium Development Goals”

⁶⁶ CARPE = Common Agricultural and Rural Development Policy for Europe (Közös Mezőgazdasági és Rurális Fejlesztési Európai Politika) Szándékosan nem vállaljuk e fogalom pontos fordítását, mert az értelmezése lényegesen eltérő tartalmakat fed. A szakirodalom egy része ezt *vidékfejlesztési politikának* vallja, mások szerint közelebb áll a *regionális politikához*, tehát tágabb körű.

foglalkoztatottság, az EU világgpiaci versenyképessége, ezek alapján, pedig a környezeti és szociális szempontból *fenntartható társadalomban a népesség magasabb életszínvonalának* elérése.

Az ET a mezőgazdaság foglalkoztatási (és népesség-fenntartó) szerepét – tehát az előbb idézett állítását – rögtön, a bevezetőben cáfolja, amikor kénytelen a *mezőgazdaság sorsáról* szólni. E szerint *„Európában a mezőgazdaság több éve hanyatlik*. Ez megfigyelhető mind a mezőgazdasági foglalkoztatottak számában, mind a gazdaság összes teljesítményéhez való hozzájárulásában. A fiatal nemzedék már nem vonzódik ehhez a tevékenységhez, amelynek a gazdasági teljesítményhez való hozzájárulását más ágazatok megelőzték.” (Doc. 2. o.) Tehát – az ET szerint – épp ettől az ágazattól várható a szegénység felszámolása, a foglalkoztatás és a jólét. Különösen akkor, amikor a WTO diktátuma, már 2013-ig, annak teljes támogatási rendszerét felszámolja.⁶⁷

Mellesleg: bürokrata szemléletű, hamis feltevés, hogy a fiatalok azért nem vállalják a mezőgazdasági foglalkozást, mert az már „nem elit ágazat” a többihez képest. Ennek a döntő oka az, hogy a KAP szabályozói – évtizedek óta – nem az agrárnépességet, hanem egy szűk, haszonélvező csoportot támogatnak /itt is/, emiatt, pedig, a társadalmi modernizáció, a „fenntarthatóság” az agrártársadalom számára csalárd ígéret marad. Ugyanakkor az új nemzedék azon része, amely – a nehézségek dacára – kiharcolja (vállalkozási képességeivel, szaktudása fejlesztésével, alkalmazkodási mintákkal, szorgalmával, helytállással stb.) az életképes magángazdálkodás esélyeit, az – hasonlóan paraszt őseihez – elkötelezettségből, hivatás – szeretetből ragaszkodik a mezőgazdasági foglalkozásához.

Említendő, hogy más uniós anyagok – a *vidékfejlesztéssel* összekötve – kedvezőbb világitásba helyezik a mezőgazdaság helyzetét. Kiemelik, hogy az EU területének 90%-a vidék, ahol a népesség 50%-a él. A mezőgazdaság a legnagyobb földhasználó, a mezőgazdaság és az élelmiszeripar együtt a feldolgozóipar teljesítményének 14%-át adja. A mezőgazdaság a gazdaságon belül a harmadik munkaadó és a második exportőr.

⁶⁷ Statement of Aims at European Council meeting, Lisbon March 2000.

Az új reformok melletti érvelés középpontjában a vidékfejlesztés, a kulturális örökségek megőrzése, a környezetvédelem, a fogyasztó jólét emelése és a harmadik világ sérelmeinek – a kereskedelem – torzító intézmények megszüntetésével való – orvoslása áll. Az ET hangsúlyozza, hogy a *vidéki közösségek* (nem importálható) *közjavakat előállító szolgáltatásait* külön *kompenzálni kell* (tájfenntartás, élőhelyek védelme, a vidéki térségek társadalmi – gazdasági életfeltételeinek fenntartása, a víz és a termőföld megőrzése címén.) A reformnak számolnia kell a *csökkenő vízkészletekkel* – amelyek sürgős beavatkozást követelnek – és a *globális éghajlatváltozás* veszélyeivel.

A részletes elemzés a KAP fő negatívumát a *költségeiben* látja: az emiatt sújtja a fejlődő országokat, az európai adófizetőt és fogyasztót, a gazdaságot és a többi ágazatot, valamint a környezetet. (Doc. 6. o.) E közelítés máris fényt vet a *neoliberális gazdaságtani alapállásra*: a valóságot úgy lehet jól elrejtteni, ha a tények és a releváns összefüggések helyett egy kiragadott, külső elemet neveznek ki rendszer-központnak, vezérlőműnek. Jelen esetben ui. a KAP „költsége” – még ha azt nem is szűkítjük a közgazdasági kategóriára, hanem általános értelemben, tehát társadalmi költségként is fogjuk fel –, csak *egyik következménye* az újratermelés és az elsajátítás szerkezetének. Annak, hogy a KAP letért az agrártermelés és piacszervezés közszükségleteket kielégítő, tehát klasszikus piacelvű modelljéről – ahol a *kereslet és kínálat egyensúlyát a piaci ár* biztosítja –, ami helyett a *tőkehasznosulást*, annak profit – és terjeszkedési igényét teszi kizárólagossá, és érvényesíti a *kínálatkorlátozás parancsuralmi eszköztárával*.⁶⁸

Amióta csak – az eredeti értékrend fokozatos feladásával – *nem az EK népességének valós szükségletei, hanem a globális agrártőke elsajátítási érdekei* kerültek a szabályozás középpontjába (ne feledjük, hogy nem a gazdák, hanem az ipari eszközgyártó és kereskedelmi tőke igénye követelte meg a „termelési költségek” – világgpiaci ár-

⁶⁸ Kérdés: egyáltalán milyen hitele lehet az ilyen – és hasonló – uniós dokumentumoknak a jövő szempontjából? Melyik régióról szól az EU, amikor „fenntartható társadalomban a népesség magasabb életszínvonalát” igéri? Kelet-Közép-Európa e felvetésben, nyilván, nem szerepelhet, hiszen pl. a mai szétzilált, magyar roncsársadalom – amit Bogár László, újabban, törmelék – társadalomnak is nevez – rég túljutott azon, hogy a „fenntarthatóság” mákonyával bódítsák. (Fél évszázadon át a „kommunizmus építői”, akikkel már a „szocializmus útján” kényszerült megtapasztalni a hamis ideológia és a valóság kettősségét, hozzászoktatták, hogy mennyire hitet a politikának.)

szintet 50 százalékkal meghaladó fedezetére a forrásoknak a társadalomtól elvonását), maga a rendszer, szükségképp, *fenntarthatatlanná* vált. A fenntarthatóság, tehát, *nem az ármechanizmus reformjaitól* függ – azok csak elodázzák a valós konfliktus kezelését –, hanem az EU „legfőbb vívmányától”, a tőke szabad áramlásától. Ha ui. a *mezőgazdaság ökoszociális modellje* – nemcsak a Tizenötök-nél, hanem az EU keleti térségében is – az agrárviszonyok változásformáló intézménye lehetne, úgy a tőkeuralmat a társadalmi érdekmechanizmusok ésszerűen fékeznék.

2. A KAP az etnikai megmaradásért

Ugyanitt az ET a KAP egy *lényeges pozitívumára* figyelmeztet, arra, hogy a vidéki térségekben hozzájárult a *kisebbségi nyelvek fennmaradásához*. A vidék megőrzése és a mezőgazdaság támogatása ui. nemcsak környezetvédelmi szempont: e térségek Európa kulturális örökségének a nagy részét is jelentik, ezen belül az „ősnyelvek” sokszínűségét, amelyek fennmaradását a KAP jelentősen segítette. A KAP bármely reformjának fel kell ismernie, hogy a kisebbségi nyelvek fennmaradása rendkívüli kulturális érték, ezért azt a jövőben is támogatnia kell. (A „welsh-i” származású szerző – utalva saját kisebbségi nyelvének történetére és jelenére – „*Széchényi Istvánra*, az ünnepeelt magyar közíró tanítására” utal: „nyelvében él a nemzet.” – Doc. 6. o.)⁶⁹ Ez aligha vitatható, uniós érték, ami azonban – úgy tűnik – az EU Tizenötök történelmi kiváltsága, a keleti térség – és benne hazánk – számára, ez idő szerint, elérhetetlen.⁷⁰ Épp ez is egyik feladatunk az *értékalapú birtokpolitika* meghódításában, ami – az uniós értékrend szerint, tágabb értelemben – a *kulturális örökségek és a nyelv védelmét* is jelenti.

⁶⁹ Ezt az alaptényt e fejezetben még részletesen kifejthetjük.

⁷⁰ Az anyag kitér rá, hogy Európában 60-nál több helyi, regionális és kisebbségi nyelv van, amelyek jelentős része a veszélyeztetett nyelvek listájára került, miközben a nemzeti kormányok a védelmüket nem segítik. A vidék elnéptelenedése és a gazdálkodás hanyatlása meghatározó tényező e folyamatban. Az ET a kisebbségi nyelvek oltalmában kiemelkedő szerepet játszott a *Regionális és Kisebbségi nyelvek Európai Chartájának* megalkotásával. Konkrét példák jelzik – Hollandiától, Franciaországon, Anglián, Németországon át az Urálig -, hogy mit jelent a kisebbségek fennmaradásában nyelvük megőrzése.

3. Az önellátási szint és a foglalkoztatottság

Az *egységes* (vagy összevont) *gazdaság-támogatási rendszer*⁷¹ – az ET véleménye szerint – jól kapcsolja össze a támogatást a gazda környezetvédelmi kötelezettségével, megoldja – a támogatás-csökkenéssel – a harmadik világ uniós export expanzió miatti sérelmét, – az OECD számításai szerint – *nem veszélyezteti az EU önellátási szintjét*, ugyanakkor a költségvetés is stabil marad. A környezetvédelem középpontba helyezése leszereli a hatalmi erővel rendelkező agrár-lobbi többlet-támogatási igényét. Az ET egy vezető közgazdász-tanácsadó véleményét idézi: „erősen kételkedem abban, hogy a környezetvédelmi alapra áttérés a kellő módja a támogatások megtartásának.”⁷² (Doc. 7. o.) A megjegyzés arra utal, hogy az *agrártőke erőfölénye „kikezdi” a vidékfejlesztés célforrásait*: nyilván minden megtesz azért, hogy azokat az 1. pillérű, közvetlen támogatásokba „átszivattyúzza”, amint azt nálunk a nagyüzemi lobbizás kezdettől fogva végrehajtja. (Tanka E. 2005: 25-27. o.)

⁷¹ Az „Európa – ház” Janus – arcúsága e lényeges kérdésben is megmutatkozik. Míg az alapítók és a hozzájuk csatlakozott szuverének – többé-kevésbé – megőrizték nemzeti azonosságadatuk intézményi alapjait (aminek szerves része a nyelvi, és kisebbségi nyelvi /kulturális/ autonómia is) -, az *EU keleti régiójában* egészen más a helyzet. (Ezen is jól mérhető, hogy nem csupán „két sebességű”, „két pólusú” Unióról van szó – amint a minőségi eltérést a propaganda a gazdaságra, mint időleges különbségre szűkíti – hanem döntő, *értékalapú megkülönböztetésről*, amit a politika és a jog intézményi jelleggel állandósít.) A határainkon kívül élő, kárpát – medencei magyarságnak ui., már uniós tagságunk előtt évekkkel, meg kellett tapasztalnia, hogy a nyelvi autonómia iránti jogos – nem egyszer alkotmányos alapú – igényeik rendre az EU elutasításába ütköznek. Így a – törvénytelen és jogfosztó – *Benes – dekrétum szlovákiai orvoslásának felvetését* (az erkölcsi és vagyoni jóvátétel kérését) csakúgy, mint a *székelyföldi magyar egyházak jogtalanul elkobzott ingatlanaiak visszaadására támasztott igényt Romániában*, a közösségi jog kategorikusan megtagadja.

Günther Verhaugen, korábbi „bővítési főbiztos” érvelése szerint az EU nem avatkozhat be e jogvitákba, mert „a Szerződés (EUSZ) nem érinti a tagállamokban fennálló tulajdoni rendet” (295. cikk), így csak a tagállamoknak van hatásköre a tulajdont (is) érintő döntést hozni. Az uniós jog rugalmasságát bizonyítja viszont, hogy – e kibúvó hangoztatásával egy időben – az EU megalkotta és a keleti belépőkre erőszakolta azt – a „tőkeszabadságot” érvényesítő jogi megoldást, ami az új tagállam földtulajdoni rendjének szabályozását kizárólag a közösségi jog alá rendeli. (EUSZ 56. cikke, amely alkalmazásában – jogi értelemben – a föld is tőkének minősül, így annak jogi sorsát osztja, vagyis tulajdoni és használati mobilitása a tőke – igényekkel szemben nem korlátozható.) Napjainkban, pedig, már éles politikai konfliktusok bizonyítják, hogy az anyaországtól elszakított magyaroktól az utódállamok (főleg Szlovákia és Románia) nemcsak a kulturális autonómiát tagadják meg, hanem – magukat egységes nemzetállamnak nyilvánítva – az *anyanyelvük használatát is gátolják*. Ez tehát – a sokat hangoztatott – „határok átjárhatósága”.

⁷² SPS = Single Payments Scheme (egységes gazdaság – támogatási, vagy átalány – támogatási rendszer, amely élesen elválasztja a termelő támogatását a termelés ösztönzésétől).

Az EU önellátási szintjéhez megjegyzendő: – amint ez rendszerint – a közösségi döntés és annak indoka úgy összpontosul az egész közösségre, hogy abból „kifelejtí” az új tagokat. Az OECD számítása, az EU önellátási képességéről, akár hiteles előrejelzés is lehet. (Persze, nem egy részpiacnál, így a cukortermelésben, az önellátás fenntartása igen csak kétséges, hiszen az olcsó import egész ágazatokat, termelési kultúrákat fog felszámolni, már 2013-ig. Ld. a szőlő- és borpiac, a zöldségpiac reformjának kilátásait.) Ami viszont alaptény: az EU agrárpiacának belső szerkezete, tehát a termelési kapacitásoknak és az értékesítési esélyeknek a tagállamok közti megoszlása.

Az OECD elemzés ezzel nem számol. Pedig, minden tagállam számára, épp ez a döntő: 2013-ig, majd – a már most körvonalázódó – 2020-ig hogyan alakul(hat) saját mezőgazdaságának termelő-képessége (az un. „agrár-ökopotenciál”) és piacszerzési lehetősége, hiszen ez nem technikai- gazdasági kérdés, hanem társadalmi létfeltétel: az elsajátítás lényegét, az ágazatban élők, és az egész társadalom életminőségét szabja meg. A magyar mezőgazdaság számára – hogy a lényegnél maradjunk – egyáltalán nem „vigasz” az EU önellátási szintjének fennmaradása, amikor már 2007-re nyilvánvaló lett, hogy – a KAP szabályozóinak hatására – önellátási képességét alapvető részpiacokon elvesztette, illetve e folyamat – ez idő szerint meg nem állíthatóan – újabb és újabb al-ágazatokra, természetési kultúrákra terjed ki. A fő oka ennek – bár itt a kérdést nem elemezzük – az, hogy térségünk alapvetően a nagybirtokrendszeren nyugvó nyers- és alapanyag előállítás, továbbá az uniós termékfelhasználó (igénytelen fogyasztói) piacának a szerepét szolgálja, és pedig a Tizenötök térségét (is) uraló, globális agrártőke javára.⁷³

Hogyan alakult 1975–1999 közt az EU Tizenötök mezőgazdaságában a foglalkoztatottak aránya? A korábbi 7,6 millió főről 3,8 millióra, vagyis 49 százalékkal csökkent. (Ugyanezen időszakban a szolgáltató szektor a 48,1 millió foglalkoztatott számát 78,2 millióra, tehát 63 százalékkal növelte. Az iparban a visszaesése kisebb arányú, 17% volt. Itt a 40,9 millió fő 33,7 millióra csökkent.) Emellett a gazdák kor-összetétele is kedvezőtlen: már 1995-ben az 55 éves vagy azon túli korosztály a főfoglalkozásúak 38%-át adta. (Doc. 8.

⁷³ „So, what is the future for our countryside?” Faisal Islam The Observer 12/08/01.

o.) Az ET a *birtokszerkezetnél* azt emeli ki, hogy – a méretnövekedés ellenére – a *gazdaságok 58%-a 5 ha alatti*, míg 54 százalékuk – ami 6,8 millió gazdaságot jelent – kedvezőtlen adottságú vagy hegyvidéki térségben fekszik. (u. o.)

4. A fejlődő országok érdeksérelme

Az ET – a WTO diktátumának való alávetés ésszerű érveként – a *fejlődő országok érdekeinek a szolidaritáson alapuló, indokolt figyelembe vételét, a szegénység felszámolásának szükségességét* hangsúlyozza. (Ez rendkívül meggyőző, alapos indok lenne, ha nem tudnánk, bizonyított tények alapján, hogy a harmadik világ /valóban tragikus/ kiszolgáltatottsága mögött a nemzetek feletti tőkeerő és „áldásos tevékenysége”, a könyörtelen kizsákmányolás rejlik, amely ilyen, leszerelő érvekkel kovácsol erényt önző profitigénye számára.⁷⁴) A szegénység érzékeltetésére látványos közgazdasági mutatók vannak. (Pl. – a Világbank becslése szerint – 1,2 milliárd embernek napi egy dollárnál kevesebb pénz jut megélhetésre. Közel 3 milliárd ember – a világ lakosságának közel a fele – napi két dollárnál kisebb összeget költ.)

Az ET szerint a *KAP kétszeres terhet hárít* a fejlődő országokra: egyrészt *árudömpingjével szétzúzza* mezőgazdaságukat (a „túltámogatott” uniós agrártermék felszámolja a harmadik ország termelési lehetőségét, parasztjaikat földönfutóvá teszi, a népesség zömét nyomorba juttatja), másrészt – a *kereskedelmi (export) korlátokkal* – meggátolja termékeiknek az uniós piacra juttatását. A kirívó ellentétet az elemzés a *tehéntenyésztés* támogatási példáján mutatja be.

⁷⁴ Annak az *önellátási szintnek a felszámolása*, ami a 80-as évtizedben a hazai lakosság egészség, jó minőségű élelmiszerral ellátásán túl a kivített is jelentős arányban biztosította, (ui. a magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar közel 16 millió ember alap – ellátásához szükséges élelmiszert állított elő), 2007-től drámai tényekben és arányokban mutatkozik. A következő fejezetben ennek néhány adatára kitérünk. (Pl. tejszektor.) Az AKI (Agrárgazdasági Kutató Intézet) 2007 májusában tartott tudományos ülése – amely az egyes részpiacok helyzetét elemezte – egyebek közt megállapította, hogy hazánk – a külkereskedelmi mérleg tanúsága szerint – már olyan agrártermékekből is behozatalra szorul, aminek hazai termesztése és azzal a lakosság ellátása semmilyen akadályba nem ütközik. (Pl. az alma és más gyümölcsök termesztésénél.) Az összefüggések megértéséhez egyetlen tény: a *termelő teljes kiszolgáltatottságát* – egyéb, együtttható feltételeken túl – már önmagában megalapozza a *felvásárló „szabad piaci” árdiktátuma*, a tetszése szerint, erőfölénye alapján alkalmazható „nyomott ár”. (Pl. emiatt kénytelenek felhagyni – a legjobb minőségű ültevényeken is – kiválóan felkészült, vállalkozási készségekkel bíró gazdák a *szőlőtermesztéssel*, 2007. nyarán, pedig, – az önköltséget is csak részben fedező, 15 Ft/kg felvásárlási ár miatt – a *dinnyetermesztéssel*.)

Eszerint az EU támogatása – egy tehénre vetítve – napi 1,68 euró (2,2 \$), ami több mint a világ népessége felének a napi jövedelme. A KAP – ezen felül – évente 573 eurót (400\$) költ egy tejelő tehénre, azért, hogy a 21 millió állat feldolgozott hús- és tejtermékét a világpiacra juttassa, olyan távoli helyekre, mint Hong Kong és San Francisco. Ez nem járna tragikus következményekkel, ha a harmadik világban nem olyan országokat sújtana, melyekben a népesség fele a mezőgazdaságból él, míg a kevésbé fejletteknél ez az arány 60%. Ezek az országok a legtöbb gabonafélét könnyen termelnék és exportálnák, mert a föld és a munkaerő olcsó, a környezeti feltételek pedig kedveznek a természetnek. Egy angol közgazdasági elemzés szerint ezekben az országokban a mezőgazdaság a „gazdaság gerince”, ezért megszilárdítása kulcseleme a gazdasági növekedésnek.⁷⁵ Az export-korlátozás egyik legnagyobb vesztese Mozambique, a jelentős cukortermelő.

Hasonlóan abszurd, hogy az EU agrár-kasszája jelentős támogatást fordít a tengerentúli országok fejlesztésére (főként az alapító Hatok volt gyarmataira), miközben azokkal a problémákkal küzd, amelyeket saját agrárpolitikájával okoz a harmadik világnak. A 2001. évi adatok szerint az *EU agrártámogatása* 71,3 billió euró (93,1 billió \$) volt, a tengerentúli segély ebből 19,4 billió eurót (25,3 billió \$) tett ki.⁷⁶ Ugyanebben a kérdéskörben az ET figyelmeztet a túlermelés *vízgazdálkodást* érintő, súlyos veszélyeire. Miközben az emberiséget a globális éghajlatváltozás káros következményei érik, az édesvíz készlet kimerülése reális veszély, a profitigény nem számol azzal, hogy *egy tonna gabona előállításához ezer tonna vizet használ fel*.⁷⁷

Az ET harmadik világgal kapcsolatos okfejtése fontos *részgazságokra* mutat rá, azonban itt is *elmaradt a tőkeérdekek valóságformáló hatásainak a feltárása*. Magyarországnak, mint az EU egyik tag-

⁷⁵ Egyik jellemző példa erre, hogy – bár a legszegényebb országok élelmezés -segélye az élelmezésbiztonság ideológiájára épül – az USA még e támogatásnál sem vállal szociális funkciót: a szegénység felszámolása helyett a bel- és külföldi élelmiszersegélynél is a tőkehasznosulás (hozzáadott értéktermelés, extraprofit, stb.) igényeit érvényesíti. (Popp J. 2002: 93. o.)

⁷⁶ Számítások szerint, ha a legszegényebb országoknak a világegyetemen belüli részesedését 5%-kal növelnék, úgy évi 268 billió euró (350 billió\$) bevételhez jutnának, ami hétszerese annak, amit segély címen kaphatnak. Ugyancsak a világegyetemen belüli részesedésüknek 1 százalékkal növelése már 128 millió embert emelne ki a legszegényebbek közül. (Doc. 9. o.)

⁷⁷ Az USA és Japán ugyanilyen adatai kisebb arányú támogatást mutatnak. Az előbbinél ez 37,5 billió euró (49 billió \$), amiből a külföldi segély 7,6 billió euró (10 billió\$). Japán 36, 2 billió euró (47,2 billió\$) költött erre, amiből a tengerentúli segély 10,34 billió euró (13,5 billió\$) volt.

államának, ezt a globális konfliktust – nyilván – a saját helyzete és érdek-kötöttsége alapján kell megítélni. Ilyen szemléletben pedig, még a harmadik világot sújtó „uniós önzés” kényszerű bevallása is félig hamis, mert egyrészt azt – mint eddig elkerülhetetlen – közöségi, tehát *közérdekű világgpiaci beavatkozásnak* tünteti fel.

Másrészt, kifelé – a világgpiacon, és különösen, a KAP diktátumát elszenvedő „harmadik világgal” szemben – ez a politika és indokai a *teljes egységet* jelenítik meg, ezen belül azt (is), hogy Magyarország mind az előidézett sérelem okozásában részes, mind, pedig, annak az ET által javasolt – a WTO diktátumának megfelelő – kezelésében érdekelt, hiszen egy politikai államszövetségbe szerveződött érdekközösség tagja. Ez az alapképlet *nemlétezőként kezeli azt a valóságot, hogy az EU belső szerkezete élesen tagolt, mégpedig a nyugati, másfelől a keleti tömbre*. Ehhez képest, *az agrárpiacokon is merőben más elsajátítói pozíciója van például hazánknak, mint a Tizenötökhöz tartozó tagállamoknak*.

E minőségi eltérés az ET által felhozott *tehén-tenyésztési támogatás* – a harmadik világ szemszögéből nézve csakugyan abszurd példáján is jól mérhető. Ez a *támogatási arány* ui. – nemcsak az adatfelvétel⁷⁸ 2002-i időszaka miatt, hanem uniós tagságunktól fogva sem – *semmilyen tekintetben nem érvényes Magyarországra*. Mégpedig azért, mert a tejszektorban a KAP keleti térség részére hozott szabályozói kezdettől – tehát már a 2004. évi csatlakozást évekkkel megelőzően – a szarvasmarha ágazat elsoványítását, a hazai tejpiac termelési és feldolgozási kapacitásának az önellátási szint alá csökkentését, továbbá a belső fogyasztásnak az uniós túltermelési többlet felvevő piacává formálását készítették elő, illetve érvényesítik. (Tanka E. 2004: 245 – 248. o.)

Az *EB Mezőgazdasági Főigazgatósága* már 2002-ben nyilvánosságra hozta, hogy az új belépőknél a tejszektorban elvárt „szerkezetkorszerűsítés” csak a tőkeerő világgpiaci versenyképességével és a „standardizált”, nagyüzemi tejfeldolgozás profitigényével számol. Eszerint „a növekvő szerkezetváltás a KKE-országok tejtermelését tovább csökkentheti, ami a 2002. évhez képest 2009-re 2,6 millió

⁷⁸ Az észak – kínai fennsíkon a vízkészlet egyensúlya megbomlott, évi 37 billió tonna vízhiányt jelez, ami elég 111 millió kínai részére gabona termesztésére és fogyasztásuknak a mai szinten fenntartására. (Doc. 10. o.)

tonnával csökkenhet... Magyarországon a tejhasznú tehének száma 1992–2001 közt 10 millióról 7,2 millióra csökkent. E csökkenő trend középtávon folytatódhat, így 2009-re az összes tehen száma 5,5 millióra visszaeshet... Végeredményben *várható, hogy a KKE-országok a jelenlegi nemzeti politikájuk alapján középtávon nettó importórré válhatnak.*” (EC – DGA, Prospects, 2002: 100. o.) Az idézetből nem a számarányok hitelessége a fontos, hanem az – uniós szakértők által – világosan felvázolt tendencia: *térségünkben a tejszektor termelőkapacitása, nem egészen két évtized alatt, a felére zuhan, ezzel, pedig, teljesülhet a (sokáig leplezett) cél-prioritás: felvevőpiac nyílik a nyugati termékelesleg számára. Az 5 évvel korábbi előrejelzéshez képest e folyamat a magyar tejágazatot tekintve 2007-ig csaknem befejeződött.*

Mit bizonyít mind ez a harmadik világ uniós agrárpolitika miatti kiszolgáltatottsága és annak ésszerű orvoslása szempontjából? Egyfelől azt, hogy a *magyar tejszektor* – és az ágazat önellátási képességének kizárása – aligha élvez jobb helyzetet, mint a harmadik világ mezőgazdasága. Másfelől Magyarország – és különösen agrártermelőinek 91%-a, akiket a KAP szabályozók intézményesen megfosztanak a beruházási, fejlesztési támogatási jogtól –, *a legkevésbé sem haszonélvezői az ET által jelzett agrártámogatásoknak*, hiszen az EU a Tizenötök gazdáinak alanyi jogon járó, közvetlen támogatásnak eleve csak a negyedét juttatja számunkra. Ezért nem vagyunk részesei a tőketulajdon elsajátítását működtető, hatalmi gépezetnek, hanem – a harmadik országokhoz hasonlóan – a kiszákmányoltak táborát gyarapítjuk.

Az ET elemzés külön teret szán a *cukorpiac* bemutatásának, hogy megvilágítsa a szükséges reform indokait. Ennek tényei – így az európai fehércukor magas ártámogatása és a harmadik országokra kivetett, drasztikus importvámok – jórészt ismertek, mint ahogy e termék világpiaci árat meghaladó, termelési önköltsége is.⁷⁹ Az elemzés mégis figyelmet érdemel a miatt, mert feltárja, *ki ennek az – indokolatlanul magas – közösségi támogatásnak a haszonélvezője?* A cukoripar, amit néhány óriáscég ural. Kelet Anglia, a párizsi medence és Észak Németország – Európa legjobban virágzó

⁷⁹ Ld. „Dumping on the Poor. The Common Agricultural Policy, the WTO and International Development” Duncan Green and Matthew Griffith CAFOD 2002. p.1.

mezőgazdasági térségei – szerepelnek a cukoripari profit elsajátítói között. A cukorrépa ültevények itt jóval meghaladják az EU átlagos birtokméreteit: még az átlagos üzemméret is 120 hektár fölötti. Mozambique és Dél-Afrika szenvednek legtöbbit az uniós cukordömpingtől, így az ő példájukkal jelzi az elemzés, hogy a reform miképp szolgálná a fejlődésüket.⁸⁰

Az afrikai nyomor felszámolását célzó, humánus javaslatok valóban meggyőzőek lennének, ha hitelüket nem rontaná le az a – fél-évszázados – valóság, ami e földrészen a *multi- és transznacionális tőke*erő (nem fékezhető) profitéhségét és az elsajátítását érvényesítő, kegyetlen diktátumát bizonyítja. A WTO – Dohai Keretmegállapodás máris biztosíték e térség nádcukor alapú európai dömpingjére, ami – végül – teljesen kizárhatja az európai hagyományos (cukorrépára alapozott) cukor előállítását. Kiterjedt, tudományos jövőkép-elemzés nélkül is megalapozottan állítható: *az így megtermelt többlet-nyereség nem az afrikai szegénységet fogja enyhíteni, hanem – a „bérrabszolgák” kizsákmányolását fokozva – a cukoripari tőkés cégóriások kezébe jut.*

Azt is látni kell, hogy amíg a cukor-reform a „multik” európai cukor-kontingensét csak *csökkenti* – ezért is kell az elsajátítási életterüket, a szegénység felszámolása, tehát a közjó szolgálata ürügyén Afrikába áthelyezniük –, addig nálunk e lépés nem csökkenti, hanem – parancsuralmi eszköztárral – *megsemmisíti a cukorágazatot*. Nem törődve azzal, hogy emiatt újabb agrárnépeség (a cukorrépa termesztők) válnak földönfutóvá, tehát ezzel (is) nő a nincstelenség, a kiszolgáltatottság, az egész társadalom elnyomorítása, mint ahogy az sem kérdés számukra, hogy az európai (köztük a magyar) fogyasztó mit szól a hagyományos tápláléka elvonásához és egy merőben más minőségű élelmiszer fogyasztására való „szoktatásához”, valójában kényszerítéséhez.

Egészében véve, tehát, *álságos az uniós érvelés*, amely úgy tesz, mintha a 21. század embere nem ismerné kellően a „tőke természetét”: így elhitethető vele, hogy a *közjó és a közérdek* felismerése készleten – a KAP szabályozórendszere mögé rejtőző – globális

⁸⁰ A Holland Gazdaságkutató Intézet összehasonlító elemzése szerint, míg az uniós fehér-cukor tonnánkénti költsége közel 673 euró, ezt Brazília és Kolumbia 286 euróért állítja elő. (Doc. 10. o.)

agrártókéét profitja egy részéről való lemondásra és – a WTO „jótekonysági programját” teljesítve – az afrikai szegénység felszámolására. A leszerelő, demagóg ideológiákkal szemben ma már mind többen felismerik, hogy – a tőke nemzetközisége miatt – az EU, a Világbank, az IMF, a WTO, az OECD, avagy akár a legtöbb afrikai kormány *egy-lényegű: különböző hatalmi szervezetekben és eltérő irányítási eszköztárral azonos érdeket érvényesítenek, a globális tőkeerő uralmi szerveződését képviselik.* (Pokol B. 2005: 307–326. o.) A KAP – reform esetében az EU és a WTO mintegy „társtettesek” a globális agrártőke szolgálatában.⁸¹

5. A közösségi „agrártámogatás” angol valósága

Az ET elemzés központi közgazdasági kérdése, hogy a KAP *milyen terhet hárít az európai fogyasztóra és adófizetőre.* Ez, viszont, szorosan összefügg a termelői támogatás alakulásával.

Egy uniós átlagpolgár a heti élelmiszer ellátásáért duplán fizet: egyszer *általános forgalmi adót* (a KAP kasszájába), egyszer, pedig, a magasabb *élelmiszer árat*, ami szintén a KAP következménye. Az OED számításai szerint az *élelmiszer ára a fogyasztók számára az Unióban a legmagasabb*, amit a világon csak a japán ár előz meg.⁸² Hasonlóan fontos mutató: *a KAP forrásaiból a termelőknek* (e kategóriába nemcsak a gazdák, de a jogi és nem jogi személyiségű gazdálkodók, köztük a multi- és transznacionális cégióriások is bele értendőek!) *közvetlen kifizetéseként (direct payment) a teljes jövedelmük 37 százaléka jut.* (Ez is kiugróan magas arány az OECD országai közt.) E juttatás elvi jogcíme az *élelmiszerminőség* szavatolása, amit az utóbbi évek botrányai igen csak megtépáztak. (Szarvasmarha szivacsos agyvelő-gyulladás: BSE, a csirkék dioxin mérgezése, stb.)

⁸¹ Mozambique a Föld egyik legszegényebb országa, népességének 70%-a szegénységi küszöb alatt él. A cukortermelésre – nyilván a bérabszolgáltatás, a csaknem „ingyen munkaerő” miatt – alacsony áron képes. Az uniós támogatás torzító hatására, míg egy európai cukorfarm évi 86.02-1 euró (60 ezer\$) jövedelemhez jut, az átlagbért számítva ez a jövedelem itt 215 euró (150 \$). Az elemzés szerint, ha Mozambique az éves cukorexportját 80 ezer tonnával növelhetné, úgy ez 29,1 millió euró (38 millió \$) bevételhez juttatná a kormányt, amit vidékfejlesztésre, munkahelyek teremtésére és a szegénység felszámolására fordíthatna. (Doc. 11. o.)

⁸² Amikor az EU és a WTO vitáiban a „tőkeszabadságot” érintő, külön érdekekről esik szó, a kívülálló szemlélőnek Karinthy Frigyes egyik (klasszikus) humoreszkje villanhat fel: „álmlomban két macska voltam és játszottam egymással.”

Az *Egyesült Királyságban* kiszámították, hogy az EU költségvetéséből juttatott *agrártámogatás egy négytagú családnál hetenként 5,7–7,1 euró (4–5 \$)*, miközben a KAP becslése szerint egy ilyen család heti 7,1–8,6 eurót (5–6 \$) költ ételmezésre. Azt is figyelembe kell venni, hogy a *szegényebb rétegek* a jövedelmük jóval nagyobb részét kénytelenek az ételmezésükre fordítani. (Unió – a Tizenötökre irányadó – átlag szerint ez a *jövedelem 1/4 - e*. ld. Doc. 13. o.) A *fogyasztói véleményfelmérések* is jelzik, hogy az *emberek 49 százaléka Európa szerte, bírálja* a KAP rendszerét, mert az nem védi a kis- és középmű gazdaságokat, nem csökkenti a szakadékot a fejlett és a leszakadt régiók között, nem biztosít stabil és méltányos jövedelmet a gazdáknak, nem fejleszti a vidék életminőségét.⁸³

A KAP „Achilles sarka” azonban nem is a fogyasztói ellenérdek, hanem az *ipari és kereskedelmi tőkeerő osztozkodási harca az agrár lobbival a profitért*, a megszerezhető közösségi forrásokért. A támadási felület itt igen széles, hiszen a KAP elvonási és újraelosztó rendszere szinte minden pontján sebezhető. Eleve védhetetlen – a közgazdasági érvekkel, az EU világgpiaci versenyképessége és a gazdasági növekedés igényeivel szemben –, hogy a KAP – még a lefaragott költségvetésnek is – *közel a felét emészti fel*, holott – az ipari lobb szerint – az így pazarolt közpénz más célokra jóval eredményesebben hasznosítható. Míg a mezőgazdaság használdozati költsége – *kellő indok nélkül* – ilyen magas, addig az EU gazdasági növekedése, emiatt, csak évi 0,8%. (Doc. 13. o.) A KAP valamennyi közösségi alapból a *legmagasabb arányban részesül*, holott a mezőgazdaság a gazdaság *legkisebb jövedelmét termelő* ágazata.⁸⁴ (E szemlélet nyíltan a ráfordítás-hozam mérlegével méri az „életet”. Nyilván, bármekkora hasznót is hoznának a nem-mezőgazdasági ágazatok, az agrártermelés által biztosított *élelmiszer-ellátás* nélkül sem az egyén, sem a társadalom nem létezne.)

Még inkább kifogásolható, hogy a mezőgazdaság nem emeli a foglal-

⁸³ Az összehasonlítás Ausztráliára, Kanadára, Japánra, Új – Zélandra, az USA-ra és az EU-ra terjedt ki. Eszerint 2002-ben a felsorolt országokban a fogyasztók és az adófizetők – a fenti sorrendben – a GDP 0,3; 0,8; 1,4; 0,3; 0,9 és 1,3 százalékát fordították az agrárszektor támogatására. Az EU-ban ez 1,3%, Japánban 1,4% volt. (Forrás: OECD Producer and Consumer Support Estimates Database 1986–2003. (Doc. 12. o.)

⁸⁴ Forrás: „Europeans and the Common Agricultural Policy” Eurobarometer 221, 2005.

koztatottságot, ellenkezőleg, a munkaerő kibocsátást növeli.⁸⁵ (Nem kíván magyarázatot, hogy a mezőgazdaság eltartó-képességének drasztikus és világszerte növekvő visszaesése – nemcsak az Unióban, hanem más földrészeken is – az egyik legsúlyosabb, közvetlen következménye a *neoliberális agrár- és földpolitikának*, ami kizárólag a tőkehasznosítás igényeit érvényesíti, miközben nem számol a társadalmi szükségletekkel, egyebek közt az életminőség fenntartásával. A mezőgazdasági foglalkoztatottság alakítása a KAP félév-százados rendszerét, épp a *haszonelvű politikának elkötelezettsége* szempontjából, minősíti.)

A kritika arra is kitér, hogy az EMOGA (Európai Mezőgazdasági és Orientációs Garancia Alap) más közösségi forrással, így az *Európai Szociális Alappal* összevetve, nem tud felmutatni hatékonyságot. Az utóbbi az Egyesült Királyságban hozzájárult a szilárd gazdasági növekedéshez, közel 2 millió embert juttatott állandó munkahelyhez. Az EMOGA ilyen teljesítményről nem adhat számot. Ugyanakkor – Angliában – a *vidéki térségek*, nem egyszer, *kettős támogatást* élveznek azzal, hogy – mezőgazdasági tevékenység címén – elérik az 1. célterületbe (mint elmaradott, kedvezőtlen adottságú régióba) való besorolásukat, így kizárva más, szociálisan jobban rászoruló térségeket a támogatásból. (Doc. 15. o.)

Az ET elemzés – ilyen tartalommal talán először a KAP félévszázados történetében – hiteles választ ad rá, hogy kiknek és (megköze-lítően) milyen arányban jut a közösségi és nemzeti agrártámogatás? A botrányt kavaró leleplezés egy OECD felmérés adataiból indult ki, amelyeket angliai vizsgálatok és az angol sajtónyilvánosság tett konkréttá és teljessé.⁸⁶ Ezekből kiderült egyrészt, a forráselosztás aránytalansága, másrészt az, hogy a pénz nagy része a legnagyobb és a leggazdagabb üzemeknek jutott. „Lényegében, a KAP elosztása rosszul működik a gazdákra nézve, mert a nagyüzemi termelők

⁸⁵ 2001-ben az ipar 0,5, a szolgáltató szektor 3,1 százalékkal növelte a GDP-t, míg azt a mezőgazdaság 1,6 százalékkal csökkentette. (Forrás: „Gross Domestic Product 2001” Roberto Barcellan Eurostat.)

⁸⁶ Az Unióban a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya 1980 – 1989 közt 2, 3 százalékkal, 1981–1995 közt 4,1 százalékkal, míg 1995–1999 közt 1,8 százalékkal csökkent. Ugyanezen időszakokban az iparban és a bányászatban a foglalkoztatottak aránya 1,3; 2,8; majd 0,1 százalékkal csökkent. A szolgáltató szektor, viszont, az egyes időszakokban, 1,5; 0,5; majd 2,7 százalékkal növelte a foglalkoztatottak arányát. (Forrás: „Employment in Europe 2003, Recent Trends and Prospects” European Commission 2003.)

többet kaphatnak, mint a kis családi gazdaságok a tulajdonukban álló föld alapján.” (Doc. 15. o.)

Az OECD kutatás kimutatta, hogy az árak és az input (a termelés mennyiségének) támogatása nagyon hatástalan eszköz a gazdák jövedelmének elosztására, mert a pénz „máshová kerül”. (A vizsgálat szemérmesen hallgat róla, hogy, vajon, hová? Ez nem szorul találgatásra: magyar kutatók a hazai mezőgazdaság termékpályáját elemezve feltárták, hogy a nyereség zöme az ipari eszközgyártó és a kereskedelmi tőke között oszlik meg, alig 15 százalékot hagyva a termelő szektornak.) *Minden egyes, egy euró közvetlen támogatás juttatásából az üzemet fenntartó gazda csak 25 százalékban részesül.*

Az OECD „száraz statisztikáját” étellel töltötte meg az angliai sajtóháború, amely – a 2000. évi Információs Szabadság Törvény alapján – ragaszkodott a *KAP forráselosztás jogosultjainak a nyilvánosságra hozatalához.* Ui. az sem közömbös, hogy ez a 25%, vagyis a termelők részesedése hogyan oszlik meg a „gazdák” között? 2004 szeptemberében, Kevin Cahill sajtócikkének leleplező táblázata már lehetetlenné tette az adatok további hatósági eltitkolását, így a Környezetvédelmi Élelmézsügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium 2005. márciusában hozzájárult a 2002–2004 közötti támogatás elosztások közzétételéhez.

A közvéleményt, nyilván, az érintett (un. „árpa-bárók”), arisztokraták, multi-milliárdosok, globális cégóriások „ajándék nyeresége” foglalkoztatta, viszont még többet mondanak a *támogatások megosztásáról az üzemméretre* vetített adatok. Az Egyesült Királyság 224 legnagyobb gabonatermesztője 2003-ban 67 millió euró támogatást vett fel, ami 5 percenként 2,86 eurót (2\$) jelent. A jelentés szerint a világ leggazdagabb embereiről vezetett, un. „Forbes”-listán szereplők közül két személy is szerepel, mint akik a legtöbb támogatáshoz jutottak.

A 0-50 ha közötti gazdaságok száma Angliában 15181, ezek az össze gazdaság 30%-át adják. Juttatásuk 5207 euró volt. 50–100 ha közti méretű 12871 gazdaság (26%), ezek 12817 euróhoz jutottak. 100–500 ha közötti 19845 gazdaság (40%), a juttatásuk 42860 euró volt. 500–1000 ha közti méretű 1199 gazdaság (2%), ezek 155823

eurót kaptak. Végül, 1000 ha feletti üzemmérettel 224 gazdaság rendelkezik, amelyek az össze gazdaság 0,4 %-át teszik ki. Az ő juttatásuk 301631 euró volt. Az összes gazdaság száma 49230, az átlagos juttatás összege, pedig, 27238 euró volt. *A támogatási juttatás minden méret-kategóriánál egy gazdaság átlagos támogatását jelenti.* (Doc. 16. o.)

A fenti adatok szerint a gazdaságok 2,5%-át kitevő legnagyobbak az összes támogatás 20 százalékához jutottak, míg a 30 százalékot kitevő legkisebb gazdaságok az összes támogatásnak kevesebb, mint 6%-át kapták. **„A nagyüzemek jutalmazásának következményei jól láthatók a környezeti károkozásukban és a fejlődő országokra zúduló export-dömpingjükben.”** (Doc. 16. o. – E megállapítás szó szerinti idézést érdemel, mert ilyen egyértelmű kritika a nagybirtokrendszer értékromboló tevékenységéről – uniós dokumentumokban – ritkán szerepel.)

6. Nagybirtokrendszer az angol földhasználatban

Az angol birtokszerkezetre – az uniós támogatás kérdéskörén túl is – fel kell figyelniünk. A hazai szakirodalom ui. – a magyar birtokszerkezet korszerűsítése és a kis- középüzemek térnyerése érdekében – gyakran hivatkozik (összehasonlítási alapként) az EU Tizenötök családi gazdaság modelljére és az *uniós üzemméret átlagára*, mint ésszerű, követendő mintára. Ez 18,7 ha, tehát kétségkívül a *kisüzem mérethatárán belüli*. Ha csak az átlagokkal számolunk, egy adott ország birtokmérete is kisüzemi. Így az *Egyesült Királyság* esetében a különböző méretű gazdaságok száma és területi megoszlása a következő:

A gazdaságok 23,1%-a 5 ha alatti, 44,5%-a 5–50 ha közötti, 15,7%-a 50–100 ha közötti, 16,7%-a 100 ha feletti, az *átlagos üzemméret, pedig, 67,7 ha*. Legalább ennyire fontos mutató azonban az egyes méretcsoportok *földalpból való részesedése*. Eszerint az 5 ha alatti gazdaságok területi aránya 0,6%, ugyanez az 5-50 ha közötti gazdaságoknál 4,5%; az 50–100 ha közötti gazdaságoknál 16,5%; míg a *100 ha feletti gazdaságoknál 68,9%.*⁸⁷

⁸⁷ Ld. „Spotlight on subsidies. Cereal injustice under the CAP in Britain” Oxfam Briefing Paper 55 January 2004. – továbbá: „Who Owns Britain” 2001. Kevin Cahill table published in „Property Scandal” Jason Cowley New Statesman 20th September 2004.

Mit jelentenek ezek az adatok? Ha a statisztikai átlagokat összevetjük az Oxfam-jelentés fenti, üzemsoros adataival, egyértelmű, hogy az Egyesült Királyság teljes termőföld – alapjának 68,9 százaléka birtokló nagyüzemek mérete a 100 hektárt jelentős arányban meghaladja, hiszen az 500 hektárt elérő, azt meghaladó, az ezer hektárig terjedő és e méret feletti üzemerülettel rendelkező nagygazdaságok – kisebb számuk ellenére – a földalap közel 70 százaléka művelik. Nyilvánvalóan, ez nem kis- és középüzem abban az értelemben, hogy döntően a család munkaereje tartaná fenn, hanem bérmunkára épülő nagybirtokrendszer. Mégpedig a földalapnak több, mint 2/3-át birtokolja, ezért – gazdálkodási túlsúlyával – az egész angol mezőgazdaságot alapvetően meghatározza.

Ehhez képest, a hazai szakirodalom tévesen hivatkozik általános érvénnyel a nyugat-európai családi gazdaság modellre, mert az átlagos üzemméret mögött nem egyszer már megszilárdult nagybirtokrendszer húzódik meg, mint az Egyesült Királyságnál is.⁸⁸ Az is kétségtelen, hogy a nagybirtokra vezető föld- és eszközkoncentráció az EU Tizenötök több agrártérségében a változást uraló tendencia, emiatt, pedig, bármely ország birtokszerkezete csak a részletes, üzemsoros méretkategóriák alapján alkalmas az összehasonlításra.

Az EU Tizenötök mezőgazdaságát is – mind erősebb nyomulással – uraló, globális agrártökének a családi gazdasági modell az útjában áll, az elsajátítási gépezete sikeres működtetéséhez azt törekszik felszámolni. (Ennek egyik látványos példája az angol mezőgazdaság.) Valójában, a tőkeerő nagybirtokra vezető terjeszkedésének az EU nyugati térségében csak azok a tagállamok vetnek – történelmi távon még nem belátható ideig – gátat, amelyek a mezőgazdasági üzemszabályozást alkalmazzák, ezzel, pedig, a tőketulajdonost is egyetlen és korlátozott méretű agrárüzem fenntartására szorítják. (Az EU hét tagállama él jelenleg ezzel az intézménnyel és a nem uniós tag Norvégia.)

Az ET elemzés rámutat: „a pénz azokhoz az emberekhez és régiókhöz folyik, akik már elég gazdagok, miközben a szegények megmaradnak nincstelennek.” Az *OECD vizsgálat* is kimutatta, hogy a KAP rendszerén átáramló támogatás a legnagyobb gazdaságoknak

⁸⁸ Forrás: Agricultural Statistical Yearbook, EUROSTAT, 2000.

jut, amelyeknek a legkevésbé vannak jövedelmezőségi gondjaik. A gazdák 25 százaléká, akik a legnagyobb birtokkal rendelkeznek, a támogatások 70 százalékát élvezik. Az ET elemzés külön táblázatokban (12 – 13. sz.), név szerint, ismerteti a KAP támogatásaiban részesített – a haszonélvező, hatalmi elithez tartozó - személyeket, birtokaik adatát, vagyoni állapotukat és a 2002–2004. között felvett támogatásuk összegét. A 14. táblázat az *angliai székhelyű cégek – nem egyszer multi- és transznacionális cégóriások –* támogatási adatait rögzíti.⁸⁹

Az ET dokumentuma leszögezi: „ez megöli azt a legendát, hogy a gazdaság-támogatások a szegény gazdálkodókat felemelik. A nagybirtokok tulajdonosai és az óriáscégek kapják a hatalmas pénzeszegeket, miközben nagyon kevés kigazda jut éves támogatáshoz, amelynek az összege viszont parányi, megcáfolva a legendát, hogy a KAP elsősorban a kisüzemeket támogatja. A leggazdagabbak vagyonának további növelése a közpénzek gyűlöletes pazarlását jelenti.” (Doc. 18. o.) „A KAP nem gátolta meg a mezőgazdaság hanyatlását és elnyomta az innovációt azzal, hogy az ágazatot távol tartotta a piac realitásaitól. Bizonyos mértékig, mivel a gazdák a KAP támogatásaira támaszkodnak, nem szorulnak rá, hogy más jövedelem-szerzést kipróbáljanak. A Közös Agrárpolitikát, mint mankót használják arra, hogy a világgiazi versenyt kiiktassák.”⁹⁰

⁸⁹ A 100 ha feletti területi méretarány kiterjedtsége a legtöbb EU-15 országnál szembetűnő. (Pl. Dániában ez 39%, Franciaországban 45,6%, Németországban 44,3%, Portugáliában 52,7%, Spanyolországban 54,5%, Svédországban 36,7%. Az EU-15 átlag e kategóriában 43,5%. Az üzemsoros adatok nélkül nem látható viszont, hogy a 100 ha feletti üzemméret meddig terjed és az adott gazdaságcsoport a teljes földalapról mennyit foglal le. Így a dán, a francia, a német, a portugál és a spanyol üzemméret 100 ha fölött sem jelentheti a nagybirtok uralmát, mert annak esélyét az üzemszabályozás kategorikusan kizárja.

⁹⁰ A magyar olvasó számára igen tanulságos lehet a lista, de nemcsak azért, mert az arisztokraták és multi- milliárdosok „közpénz fosztogatását” leleplezi. (Ez önmagában világossá teszi: *kinek is a létérdeke* maga az EU és annak a „közjót, a fenntartható fejlődést, a demokráciát, a szegénység felszámolását szolgáló, és – a demagógia egyéb léggömbjeit eregető címeken – a közösségi támogatás.) Az igazi „megvilágosodást” egy további alaptény jelentheti, amely az Unióval kapcsolatos közgondolkodásunktól merőben idegen.

Úi. a köztudatban még az rögzült, hogy az EU népességet és területet jelent, az EU határain belül őket. Minden értük történik, így a közösségi szolidaritást intézményesítő támogatások működtetése is. E szemlélet nem számol a „tőkeszabadság” alapvető intézményesülésével, ami abban jelenik meg, hogy *bármely cég – a non-profit társaságok kivételével – uniós támogatásra jogosult, ha legalább egy fióktelepe van az EU területén.* A lista ezért sorolhat fel a támogatás haszonélvezői között olyan „korporációs óriásokat”, mint a *Tate & Lyle Europe*, amely 2 év alatt e címen 322 millió euró profithoz jutott; a másik – multi milliárdos – társaság a *Meadow Foods Ltd* a maga szerényebb, 43 millió euró profitjával; avagy a cukoripari társaságok, amelyek a KAP legnagyobb támogatásait nyelik le.

Az angol példa – legalább két vetületben – *túlmutat a közösségi agrártámogatás kérdéskörén*. Egyfelől ui. arra vet fényt, hogy miért kell beszélnünk „nyugati és keleti Unióról”, valójában *kiket támogatnak* az uniós állampolgárok közös kasszába való befizetései, milyen kizsákmányoló gépezet sajtolja ki a „támogatók” erőforrásait a globális tőkehatalom urai számára, az EU – nemzetállamok felett – államhatalmi szerveződése *kinek az érdekében* hozta létre és működteti a tőke magán – elsajátításának ezt az intézményrendszerét, egyáltalán, *kiket szolgál* a birodalom politikai – gazdasági szervezete és ezen belül *milyen szükségleteket elégít ki* – a hatalomgyakorlásból kizárt – néptömegek számára?

A forráselosztó (és újraosztó) mechanizmus, ha annak valóságát hitelesen feltárják – mint az Egyesült Királyságban ezt a KAP esetében tették – sok, lényeges összefüggést felszínre hoz a fenti kérdésekről. Ne feledjük: itt nem egyedi, kivételes példáról van szó, hanem az csak „csepp a tengerben”: ha az egyes tagállamokban – tárgyyszerűen – megvizsgálják a KAP félévszázados támogatáspolitikáját, hasonló tényeket ismernénk meg, mint a briteknél.⁹¹

7. Miért szorul ki a családi gazdaság a támogatásból?

Másfelől az *intézményesülés* egy fontos állomása jelenik itt meg, és – pedig a *globális tőkeerő* javára. A KAP eredeti modelljében – amely a *családi gazdaságokra* épült – a támogatás joga *még csak a természetes személy* volt, majd e kör – a föld- és üzemi koncentráció hatására – bővült a természetes személyek (gazdák) *önszerveződés-*

A *magánszemélyek javadalmasai* közül kiemelkedik a westminsteri báró, Sir Richard Sutton – aki Anglia második leggazdagabb embere – a 3,15 millió euró „segélyezésével”. (Csak a földbirtoka is 172 millió euró értékű.) A „top listán” felsorolt 100 személyhez tartozik a királyi család is: 368 millió euró értékű birtokaival és 1 millió euró KAP támogatásával. Charles herceg vagyon a Duchy Home Farm – ugyan 573 millió eurót ér, viszont támogatási juttatása viszonylag „szépen”: csak 430 ezer euró volt. (Ahhoz azért elegendő, hogy a herceg a gazdálkodásban hobbijának is éljen, a biotermesztést és az erre alapozott állattartást gyakorolja, illetve népszerűsítse Angliában.)

⁹¹ Az ET egy gazda véleményét idézi: „ez ugyanaz a helyzet, amikor a heroin – függő egy napot sem élhet túl a narkotikum nélkül, így a gazda sem létezhet támogatás nélkül, mert ehhez szokott hozzá.” (Doc. 18. o.) Az ET elemzése itt már visszatér a „kötelező demagógiához”: míg a korábbiakban maga bizonyította, hogy a termelők tömegét a rendszer eleve megfosztja a támogatástól, ami helyett a leggazdagabb hatalmi elitnek teremt járadék – forrást, most egybemossa a támogatott agrárnépességet és számon kéri a támogatásból kizárt gazdától, hogy miért nem alkalmazkodnak a piac kihívásaihoz. Az ET előző okfejtésében e kritika még csak a támogatás igazi haszonélvezőit illette.

sével. (Szövetkezés, kereskedelmi társaság, stb.) A „tőkeszabadságnak” a közösségi vívmányokba behatolásával és érdekérvényesítésével, a jogfejlődés eredményeként a támogatásnak – a természetes személyekkel egyenjogú (mára, pedig őket már háttérbe is szorító: ld. épp az angol példa cégóriásait) – jogosultja lett a *jogi személyiséggé szerveződött tőketulajdon*.⁹²

Ennek jogintézményi rögzítése már a KAP 2003. VII. 26-i reformjában megtörtént, amikor a közösségi jog kinyilvánította, hogy a KAP alkalmazásában gazdának (farmernek) minősül a mezőgazdasági cégprofilú jogi személy, vagy nem jogi személyiségű szervezet. Az *alkotmányos jogalapot* erre nézve az EK Alapító Szerződésének a módosítása a következők szerint tartalmazza:

„Valamely tagállam jogszabályai által létrehozott olyan *társaság*, amelynek a létesítő okirata szerinti székhelye, központi ügyvezetése, vagy üzleti tevékenységének fő helye a Közösség területén van, e fejezet alkalmazása szempontjából ugyanolyan elbánásban részesül, mint azok a természetes személyek, akik a tagállamok állampolgárai. *‘Társaság’* a polgári vagy kereskedelmi jog alapján létrejött társaság, beleértve a szövetkezeteket és a közjog vagy a magánjog hatálya alá tartozó, más jogi személyeket, *kivéve a nonprofit szervezeteket.*” (EUSZ 48. cikke)⁹³

⁹² Jellemző, hogy hazánk e téren – rendkívül gyorsan, már 2 év alatt – „utolérte Európát”. E kérdést csak a következő fejezetben elemezzük. Itt is érdemes viszont utalni rá, hogy a *közösségi és a nemzeti agrár – támogatások elosztása* – a hatalmi elit vezényletével – „nyugati recept” szerint, a *globális és a hazai agrártőke tulajdonosai javára* történik. Pl. Szanyi Tibor, volt FVM államtitkár elhíresült, a sajtóban is megjelent közlése szerint, *2006 – ban az összes (uniós és hazai) agrártámogatás 90 százaléka 95 „érdekeltségnek” jutott.* Persze, a támogatottak névsora és a juttatások összege – bár közpénzekről van szó – nálunk szigorúan a személyes titokvédelem alá eső „üzleti titok”, amiről nem tudhat a nyilvánosság.

⁹³ A jogi személyiség elméletében a jogfejlődés a *tőke nemzetközi minőségéből* fakadó expanzióját érheti tetten, amikor is – miután az nem tűrhet országhatárokat, nemzetállami korlátokat – előbb azonos jogállást követelt a maga részére, majd nemzetközi kiváltságait építette ki. Az utóbbinak 3 *intézményi fokozata van*: a formális jogegyenlőség, a nemzeti elbánás, végül a nemzetközi kiváltság igénye. Az első még csak a hátrányos megkülönböztetés tilalmát kívánta elérni a természetes és szervezeti személy között, vagyis *azonos jogállást* követelt a tőketulajdon szerveződésének.

D. Korten írja le az USA történetében e folyamatot, amikor – az amerikai függetlenségi háború után – a törvényhozásban a tőkés társaságok manipulációi új precedens joggal rombolták le a Függetlenségi Nyilatkozat szerinti emberi jogokat, hogy elsajátítási igényeiket valóra váltsák. Ez a „jogfejlődés” a magántársaságot a természetes személyek jogaival ruházta fel anélkül, hogy terhelte volna azok kötelezettségeivel. A szerző az 1880 – as és 90 – es évek un. korrupciós törvényi válságát jellemezve írja: „a törvényhozás termei piactérré váltak, ahol a szavazatok árán alkudoztak, a megrendelésre készített törvényeket adták, vették.” (A szerző itt Matthew Josephson: *‘The Robber Barons’ /A rablólovagok/ c. klasszikusából* idéz. Ld. David C. Korten: *Tőkés társaságok világalma.* Kapu, Bp. 1996. 67. o.) A következő, két fejlődési szakaszt a *kül-*

Mit jelent a „tőkeszabadság” vívmányának ez a jogintézményi kiterjesztése az *agrár- és földviszonyokban*? Nem kevesebbet, mint a globális ipari, kereskedelmi, bank- és agrártőkének azt – az alkotmányosan is szavatolt – *nemzetközi kiváltságát*, hogy az EU teljes területén (annak bármely tagállamában) a tőkeerején kívül elégséges jogi feltétel székhely, fióktelep, stb. „*jogi jelenlét*” létesítése a *valós elsajátítási életterének kiépítéséhez*, gazdálkodási monopóliuma (ágazati túlsúlya vagy kizárólagossága) megalapozásához. Mivel bármely tagállam a nála megjelenő, külföldi tőketulajdonos cégének *nemzeti elbánást köteles biztosítani* – mégpedig azonosat azzal, mint amit a *természetes személy* állampolgárainak nyújt – a *globális tőke e címen* a „*nemzethez tartozik*” olyan vonatkozásban is, hogy *éppúgy jogosult a nemzeti és a közösségi agrártámogatásra*, mint bármelyik – a tagállamban lakó – állampolgár.

A *formális jogegyenlőség* azonban – ha annak a tőketulajdon is a részese – (több mint évszázados tapasztalat szerint) a gazdasági – politikai egyenlőtlenséget, a *tőke nyers erőfölényét* jelenti.⁹⁴ Jelen esetben, ez nem szorul magyarázatra: épp az angol példa önmagáért beszél, amikor nyilvánosságra hozta, melyek azok a világcég – óriások, amelyek rendszeres járadékforrása a KAP támogatásainak zöme. A *magyar agrárviszonyok* 1-2 éve – pl. a gabonaszektorban a Con Agra, Cargill, a Monsanto, Pioneer stb. „multik” tevékenysége eredményeként – hasonló adatokat tárhatnának a nyilvánosság elé, ha erre sor kerülhetne. Lényeges eltérés, az *angliai plurális demokráciához képest*, hogy a *közpénzek elosztásának* az átláthatósága, arról a közvélemény tájékoztatása – ami az információ szabadsága alapján bármely jogállamban, főként, ha az EU tagja, alapvető alkotmányos igény – nálunk, ez idő szerint, szóba sem jöhet.

A nemzeti elbánásra jogosult, tőkés társaságok közösségi jogi meghatározása szerint e jogállás *csak a nyereség-érdekeltségű* (for profit) *jogi személyeket* illeti meg, míg e körből *ki vannak zárva a nonprofit*

földi földtulajdonszerzés nemzetközi igénye és gyakorlata tárta fel. E szerint a globális tőkeerő az EK területén (is) előbb a Római Szerződés (EUSZ) 43. cikke szerinti nemzeti elbánást kötötte ki magának, az EU keleti bővítésével, pedig, térségünkben már a nemzetközi kiváltságot. (EUSZ 56. cikke) Az utóbbi lényege, hogy nem tűri a tőke szabad áramlását esetleg fékező, a fogadó állam belföldi jogalanyaira érvényes normákat, ezért – kiváltságos jogi helyzetének szavatolására – azokat is érvényteleníti. (Tanka E. 2004: 55 - 57. o.)

⁹⁴ Ld. EK Alapító Szerződése, III. rész: Közös politikák, III. cím: Személyek, szolgáltatások, tőke szabad mozgása, II. fejezet: letelepedési jog.

szervezetek. Ez teljes jogi következetesség: nyílt bevallása annak, hogy az uniós jog e vonatkozásban *egyedül a tőke szabad áramlásának igényét érvényesíti* (mivel e vívmány „kiteljesítése” az egyik legfőbb alkotmányos kötelessége), de semmiképp nem nyújthat a tőkés társaságokéval azonos jogállást azoknak a jogi személyeknek, amelyek cégtevékenysége más célokra (pl. karitatív szolgáltatásra, civil önszerveződésre, emberbaráti segítségnyújtásra, vagy a társadalom más, közhasznú igényeinek a kielégítésére) irányul.

8. A nagybirtoküzem a környezeti károkozó

Az ET elemzés a KAP „költségeit” a *környezeti károkozás* szempontjából is vizsgálja. Közelítése e témához annyiban új szemléletű, hogy az iparszerű, intenzív, nagyüzemi technológiát – társadalmi képletben a *nagybirtokrendszer* – teszi felelőssé a környezeti és természeti károkért, mivel ennél a *mezőgazdaság célja nem a minőségi termés, hanem a mennyiség növelése*.⁹⁵ Az általánosítást egy szemléletes példa világítja meg, éspedig egy látszatra távoli összefüggésről: a környezetromboló *dohánytermesztés* – amire a KAP az ipari lobbinak óriási támogatást nyújt, a közérdekek ellenére – miképp hat közre az élővilág tisztításában, az *énekesmadarak* eltűnésében.⁹⁶

Az EU a világ legnagyobb dohánytermesztői közül az ötödik helyen áll, a termeszők jövedelmének átlag 76 százalékát adja a KAP termelési prémiuma. A dohány ültetvény a környezetre az *egyik legártalmasabb termelési technológia*: rendkívül kizsigereli a talajt, nagy mennyiségű műtrágyát és növényvédőt igényel, a víz és a talajminőséget rombolja, felszámolja a biológiai sokféleséget. Miközben az Egyesült Királyságban évente 550 ezren halnak meg a

⁹⁵ Ez már a 19. századi, szabad versenyos kapitalizmusból történt, társadalmi kiábrándulás óta felismert, közkeletű igazság. Így pl. *Anatole France* a „Vörös lilium” c. regényében keserű iróniával jegyzi meg: miféle polgári egyenlőség az, amely egyaránt tiltja a closard (ma mondhatnánk: csöklök hajléktalan) és a gazdag polgár számára, hogy a Szajna-híd alatt aludjék?

⁹⁶ Az „Agriculture in the EU” Worldwide Fund for Nature vizsgálatai alapján ismét angol példát láthatunk arra, hogy 60 éven át, milyen környezetrombolással járt a mezőgazdaság fejlesztése. Így, a táblaméret növelése végett, 190 ezer mérföldnyi (miles) mezsgyét szüntettek meg, az ősi erdőségek 60%-át kiirtották, a rétek 97%-át felszántották. Az intenzív termelés a tájképet sivárrá, egyhangúvá tette. Az *iparszerű technológia* növeli a vízigényt, a nehézszepek használatával jár, csökkenti a földműveléssel foglalkoztatottak számát, a művelt területet a természetes élőhelyek elpusztításával terjeszti ki, fokozza a műtrágyák és növényvédők szereket (környezetet mérgező) használatát annak érdekében, hogy egész évi termelési ciklust tartson fenn, stb. A káros következmények arról vallanak, hogy az *Egyesült Királyságban nagybirtokrendszer alakult ki*. (Doc. 18. o.)

dohányzás ártalmait (főként tüdőrák) miatt és a kormány évi 6 milliárd eurót költ a fiataloknak a dohányzástól való visszatartását célzó kampányokra, mind a dohánytermesztők, mind a dohányipar tőketulajdonosai milliárdos nyereségeket szipolyoznak ki, részben a KAP forrásaiból, részben a dohányzók zsebéből. A dohány-lobbi, viszont, az emberéletet és a környezetet pusztító nyereségszerzésének költségeit, cinikusan, a közösségre hárítja.⁹⁷

VI. A VIDÉKFEJLESZTÉS FILOZÓFIÁJA

1. A források ma és a jövőben is csekélyek

Az elemzés lényeges megállapítást tesz a *KAP-reformnak a környezet- és természetvédelemre, illetve a vidékfejlesztésre várható hatásairól*. Eszerint „a KAP reform lehetőséget kínál a környezeti károsodás bizonyos orvoslására és ebben a gazdáknak szerepet ad. A termelői társfelelősség (cross-compliance) olyan támogatásokat feltételez, amelyeket a környezeti előírások betartásához kötnek. Ez már néhány pozitív eredményt hozott az új erdők telepítésével és a mezsgyék helyreállításával. Ugyanakkor, azonban, *a vidékfejlesztés és a környezetvédelmi tervek a teljes költségvetésnek csak nagyon alacsony százalékos arányát fogják kapni, ami azzal jár, hogy az ilyen tervezés hatóköre korlátozott lesz.*” (Doc. 20. o.)

Az uniós szakirodalom az angol elemzőket, többnyire, „euroszkeptikusnak” tartja, holott csak tárgyilagosságra törekednek, a valóság talaján állnak. (Nyilvánvaló, hogy az EU hatalmi rendszerét mozgató, globális tüke-szerveződésnek útjában áll, ha hiteles szakértők felfedik a közcélokkal ellentétes, magán-elsajátítási manipulációikat.) Jelen esetben – az ET hivatalos dokumentuma szerint – nem arról van szó, hogy a CARPE, az új, 2. pillér ne képviselne lényeges értéket a KAP alrendszereként. Mivel a KAP termelés- és piacszabályozó reformjai 1992 óta, folyamatosan csődöt mondtak,

⁹⁷ „Tobacco Production in the EU. Background Paper” Royal Society for the Protection of Birds, March 2004. – Az Egyesült Királyságban 1970 – 1999 közt a pacsirták száma 52, a sárga sármányoké 53 és a sordélyok (corn bunting: kúpcsőrű sármány) populációja 88 százalékkal csökkent. Ennek bizonyított oka *e madárfajok élőhelyeinek elpusztítása a nagyüzemi technológiák következtében*. (Megjegyzendő, hogy egészséges társadalom *legalább* – tudományos igénnyel – vizsgálja a természet – és környezetrombolás tényeit, hogy azokkal szemben felléphessen. A magyar mezőgazdaság átalakításának 1945 óta (is) folyamatos természet – és környezetpusztító hatásait, köztük a különleges madárfajok és élőhelyeik megsemmisítését nálunk ki vehette számba? A polgári társadalom és az államszocializmus gyökeres mássága ebben is jelen van.)

valódi kitörési pontot, pedig az EU nem talált a fenntarthatóság biztosítására, ugyanakkor a WTO-Dohai diktátum az egész, jelenlegi rendszert összeomlással fenyegeti, nyilvánvaló, hogy a *minőségváltás* elkerülhetetlen a KAP számára a túléléshez. Ezt hozhatná a *CARPE*, annak keretében a *természet- és környezetvédelem*, illetve a *vidékfejlesztés*.

Az angol elemző – az ET nevében – épp ezt a *minőségváltást kérdőjelezi meg*: valóban kijuthat-e az európai mezőgazdaság a túltermelési válságból, a KAP pedig szakíthat-e a globális agrártőke szűk, haszonélvező csoportjának járadék-nyereségét szolgáltató, újraelosztási rendszerével? (Az ET előzőkben ismertetett, a támogatáspolitikát bíráló alapállásából az utóbbi követelmény, nyilván, döntő része a minőségváltásnak.) Az elemzés helytállóan utal a reform – jól kitapintható – közzgazdasági lényegére, a *KAP forráselosztására*. Beható elemzés nélkül is belátható, hogy ha az EU nem biztosít elégséges pénzalapot a CARPE céljaira, továbbá nem szavatol olyan elosztási mechanizmust, amely a célcsoportokhoz juttatja el a szükséges forrásokat, úgy a rendszer működésképtelensége eleve kódolva van. Az ET szerint, épp az utóbbi veszély állt elő, mert a „teljes költségvetés nagyon csekély aránya” nem alkalmas a CARPE céljainak eléréséhez. Az elemzés óta eltelt időszak történései ezt még inkább alátámasztják.⁹⁸

2. A vidékfejlesztés sorvadásának rendszertani okai

A vidékfejlesztés EU-12 tagállamai számára nyújtható esélyeinek, az erre szerezhető közösségi és nemzeti forrásokon túl, van egy ennél lényegesebb szempontja is. Ez, a Tizenkettők történetileg, modernizációs mérték szerint megkésett uniós csatlakozásából ered, közvetlenül, pedig, az agrárnépeség (EU-15 mezőgazdaságához viszonyítva) magas arányával függ össze. Erre a kérdéskörre, az EB egy másik, közzétett tanulmányában, **Alain Pouliquen**, agrárközgazdász szakértő hívta fel a figyelmet. Mivel az okfejtésből lényegbevágó következmények adódnak, a megállapításokat szó szerint idézzük.

⁹⁸ Az Egyesült Királyságnak csak az évi 172 millió eurójába kerül, hogy – a madarak életét és a természeti környezetet pusztító – növényvédőszerektől az ivóvizet megtisztítsa. Az Essex-i Egyetem kutatóinak becslése szerint, Nagy-Britanniában az intenzív mezőgazdálkodás felhagyása után a környezet (talaj, víz, élővilág) „méregtelenítése”, a kémiai szennyeződés következményeinek felszámolása – 1996. évi adatok szerint – 3,3 billió euróba kerülne. (Doc. 20. o.)

A szerző szerint a „rejtett” vagy „titkolt” mezőgazdasági munkanélküliség a KKE országokban a mezőgazdasági munkaerőnek legalább a felét érinti, közel ötmillió embert. 1990 óta, a félig-önellátó mezőgazdaság, jelentősen csökkentette az átfogó átalakulás szociális költségeit, ami különösen enyhíti az állami költségvetés terheit. Egyfelől, lassította a munkanélküliség és az elvándorlás folyamatát, ami a szektor gyors felszámolásából ered. Másfelől, a népesség perifériáin élő, leszakadt, szegény és munkanélküli rétegeket egy olcsóbb alternatívához segítette, hogy a nagyobb városok termékeit növekvő arányban előállítsák és stabilizálják. Ezért a ’vidékfejlesztési’ (rural development) politika szociális és makroökonómiai kérdésköre, továbbá a városi foglalkoztatás felé elmozdulás (migráció) a KKE országokban teljesen eltér az EU – 15 politikájától. (A szerző kiemelése.)

Az EU-15 államaiban a vidékfejlesztési politika, uniós szinten, a mezőgazdasági munkaerő nagyon erős lecsökkentése után alakult ki, a KAP 60-as évektől végbement mezőgazdasági modernizációja és koncentrációja eredményeként. E politika célja főleg az, hogy kövesse (ellensúlyozza) a CAP reform okozta változásokat, továbbá az ágazat fejlődését a beruházásokkal, a modernizációval és sokszínűséggel (diverzifikációval) segítse. Ugyancsak célja, hogy a vidéki térségekben e folyamatok káros hatásait csökkentse, vagy kiigazítsa azzal, hogy megőrizze vagy helyreállítsa a vidéki társadalom minimumát, (kiem. T.E.) valamint a környezeti örökséget és a tájkultúrát. A multifunkcionális mezőgazdaság támogatása, egy része ennek a politikának. A városi lakosság növekvő szükségletei, azonban, ennek a lényegi meghatározói azzal, hogy a gazdák szolgáltatásait igénylik.

Ezek a problémák, bizonyos tekintetben, a KKE országok néhány térségében is felvetődnek, különösen azokban, amelyek a leginkább iparosodtak és városi jellegűek, mint pl. amilyen a Cseh Köztársaság, Szlovákia (?? – T.E. megj.) és Szlovénia. De általában, és különösen azokban az országokban, ahol a mezőgazdasági foglalkoztatás aránya magas (Lengyelország, Románia, Bulgária, Litvánia és Lettország), továbbá, a többi ország néhány régiójában, a vidékfejlesztés fő kérdése a vidéki munkanélküliség és a rejtett mezőgazdasági munkanélküliség enyhítése. (A szerző kiemelése.)

Minden esetre, a 'vidékfejlesztés', ezekben az országokban, az állandó (masszív) mezőgazdasági 'túlfoglalkoztatásnak' csak nagyon csekély töredékét lesz képes felszívni, akár a mezőgazdasági sokszínűséggel (diverzifikációval, mint amilyen az agrár – turizmus), akár a szolgáltatásokkal (pl. környezeti jellegűekkel). (kiem. T. E.) A csökkentését, főleg, a városi munkahelyek felé történő elvándorlás fogja teljesíteni, e váltás ellenőrizhetetlen változatainak a kockázata mellett. (A szerző kiemelése.) Ezért a kibővített, jövőbeli Unió egész társadalma és gazdasága számára, az ennél többet ígérő alternatíva, ennek a vidéki elvándorlásnak a megszervezése⁹⁹ és az lehet, hogy azt megfelelő, általános és szakmai átképző programokkal támogatják, amelyekhez gazdaságfejlesztő, szociális biztonsági és ellátási politika társul, különösen a kis és közép méretű városokban, amelyek megfelelő infrastruktúrával rendelkeznek. (Az utóbbi kiemelés a szerzőtől.)

Végeredményben, az EU mezőgazdasága bővítésének főproblémáját, a mezőgazdasági 'túlfoglalkoztatást', inkább több, ilyen jellegű program fogja megoldani, sem mint a 'vidékfejlesztéstől' várható támogatás, a hagyományos felfogás értelmében. Amint láthattuk, a föld- és a munkaerőpiac szerkezeti átalakítását olyan intézményi és szociális kérdések irányítják, amelyek túlnőnek a mikroökonómiai hatékonyság egyszerű logikáján.” (Pouliquen, 2002: 1. vol. 31-32. o.)

A fentiekben vázolt képhez két, további tényező tartozik. Egyrészt a szerző – az idézett okfejtését néhány oldallal megelőzve –, megállapítja: „ahhoz, hogy a KKE országok mezőgazdasága az EU-15 átlagos termelékenységének csak a felét is elérje, ami már magában foglalja az állandó termelést, a tíz KKE országban 4 millió mezőgazdasági munkahelyet kell megszüntetni.¹⁰⁰

⁹⁹ A tagállamok 1993-ban a GDP 0,61%-át fordították a mezőgazdaságra, 2004-ben ez az arány 0,43% volt, 2013-ra, pedig, várhatóan 0,33 százalékra csökken. 2004-ben az uniós költségvetés 44%-át kapta meg a mezőgazdaság, 2013-ra csak 35%-át, vagyis a juttatás aránya 9%-kal csökken. A Tizenötök 2013-ig a teljes költségvetés 10%-át fordíthatják vidékfejlesztésre, míg ez az arány az új tagoknál ezen időszakban 40%. 2013-ra a vidékfejlesztési arány egységeseen, a költségvetés 19 százaléka lehet. (Tanka E. 2005: 25. o.)

¹⁰⁰ Talán az olvasó számára ismerős szöveg ez a hazai vidékpolitikából is: a közel egymillió magángazdaság és annak – családtagokra vetített – 2–2,5 milliós népessége számára a mezőgazdaság nem nyújthat foglalkozást és megélhetést. Ellenben, a kormány felelősséget visel az agrártársadalomért: megszervezi számára a „menekülési utakat”, hogy hagyja el otthonát, települését, a vidéket és vállaljon máshol – lehetőleg külföldön – munkát.

Másrészt, bár a szerző a tanulmányát 2002-ben írta, az *Európai Bizottság* (a későbbiekben részletesen elemzett), *2020-ig felvázolt uniós agrár-jövőképe csaknem pontosan ugyanilyen arányú, várható „munkaerő kibocsátást” jelez térségünk számára.* Eszerint a jövőben, a mezőgazdaság szerkezetváltási folyamatának, *meghatározó* része lesz „a *mezőgazdaságban dolgozók számának csökkenése*, mind abszolút értelemben, mind a gazdálkodás teljes munkaerő állományának arányához képest.” A „szerkezetváltás folytatódni fog, mégpedig *különös erővel az EU-12 mezőgazdaságában, mivel ott az agrárágazat GDP hozzájárulása magas arányú, ugyanilyen a foglalkoztatottság és a kisüzemek száma is magas.*” Végül: „az EU-12 mezőgazdasági munkaerő feleslegét nem lesz könnyű 'felszívni', mert az ipari foglalkoztatottság területén hasonló csökkenés megy végbe... A végeredmény: *állandósul az optimális szint alatti foglalkoztatás* (tehát az agrár munkanélküliség)¹⁰¹ és az ugyanilyen szintű mezőgazdasági beruházás, ami rendszer-elemét adja a *környezeti feltételek és a szociális jólét (gondoskodás) leromlásának.* Ezekben a térségekben, az ilyen ellenható körülmények hatására, a szerkezeti átalakulás alacsonyabb jövedelemre és 'rejtett munkanélküliségre' vezet. A vidéki térségekben a foglalkoztatottság visszaesése egy másik, általános lehetőségként, az *elvándorlást állítja előtérbe.*” (Scenar, 2007: 22. o.)

A vidékfejlesztés további tényekkel is összefügg. „*2013 után a KAP 1. pillére, néhány éven belül, teljesen leépül.* 2018-tól az agrárpiacon teljes liberalizálása végbemegy, az *összes belső piactámogatás és a közvetlen termelői támogatás megszűnik. A vidékfejlesztési politikát az EMVA (Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap) rendelkezései szerint fogják támogatni: ez, az EMVA valamennyi tengelyén, a források csökkenésére vezet.*” (Scenar, 2007: 106. o.) Végül, még egy fontos adat, amiből a mezőgazdasági munkaerő megcsapolása következik, ez a *gazdaságok számának alakulása.* Az EU-25 tagállamában 2003–2020 között, a jövőkép szerint, a *gazdaságok száma 10 milliőről 5,3 millióra csökken.* (Scenar, 2007: 4. 6. táblázat, 144. o.) „*A gazdaságok száma 2020-ra közel 50 százalékkal (pontosan: 47,1%-kal) lesz alacsonyabb, mint 2003-ban volt.*” (Scenar, 2007: 144-145. o.)

¹⁰¹ A szerző szerint a fenygetett munkahelyek többsége Lengyelországban és Romániában van, ahol a befolyásos agrárlobbi jelenléte a bővítés politikai kockázatait válthatja ki. Másfelől, e fenygetés határozottan kevésbé drámai Magyarországon és a Cseh Köztársaságban, figyelemmel azok magasabb termelékenységére. (Pouliquen: i.m. 27. o.)

3. A vidékfejlesztés ideáltipikus felfogásának bírálata

Milyen értékrendet és életminőséget teremtő intézményi létet tulajdonít a *hazai szakirodalom*, a CARPE alapján, a *vidékfejlesztésnek*? Az – uniós ideológia hatására kialakult – közfelfogás szerint, az európai agrárpolitika közös gyökerét maga a *családi gazdaság* adja, amely a saját és családi munkaerővel dolgozik, bér munkát csak kiegészítő jelleggel alkalmaz. Ahogy *Olajos István* fogalmaz, „az ilyen üzem, és az azokból létrejövő autonóm termelők megteremtettek egy olyan *közösséget, amely tudatosan figyel környezetére, saját értékei alapján szervezi életét, képes érdekeinek hatékony képviselőjére, és nem terjed túl azon a nagyságon, ahol a közösség szervező ereje nem tudja befolyásolni az egyes ember tevékenységét.*”¹⁰² A szerző szerint „ez volt a vidéknek az a szerepe, amely túlmutat a gazdálkodási gyökereken, és képessé teszi a posztmodern kort, saját értékeivel megfelelően összeegyeztethető értékeit átvéve, befolyásolni egy új Európa arcúlatát. Ennek szellemében jött létre Svájcban és Franciaországban a például szorgáló, első vidékfejlesztési charta.” (Olajos I. 2006: 177. o.)

A vidékfejlesztés intézményi képzetét, mindenek előtt, a *családi gazdaság „történelmi mítosza”* lengi be: magántulajdonosi autonómia, a közösségi értékrend, kultúra, hagyomány megőrzése, önszerveződés alapján a termelői magánelsajátítás érdek – érvényesítése, és – mind ezzel – „egy új Európa arcúlatának formálása”. A „mítosz teremtést” – mint általában – a tények zavarják a legkevésbé. Az

¹⁰² Fel kell figyelnünk arra is, hogy miközben az EB szakértői a keleti térség (szerintük csak a munkaerő elvándorlásra kényszerítésével „kezelhető”) agrár – túlfoglalkoztatásáról, rejtett és nyílt munkanélküliségéről szólnak, az elemzéseik fel sem vetik, hogy az *ágazat eltartó-képességének ez a végzetes (vissza nem fordítható) visszaesése miért áll elő, mi az alapvető oka*, amit – esetleg – hatékonyan lehetne befolyásolni a helyett, hogy *kizárólag a versenyképesség követelményeihez mérjük az ágazat összes feltételét*. A fő ok, pedig, nyilvánvalóan a *gazdálkodás nagybirtokrendszerre*, amely minimális élömunkát fogad be és épp azért kell számára – a szabályozókkal előidézett – növekvő munkanélküliség, hogy még a felhasználott élömunka árát is a minimumra szorítsa, saját profítja érdekében. (Ld. pl. az Ázsiában, Latin-Amerikában és máshol is elterjedt gyermekmunka – pl. a gyapotültetvények – ókori rabszolgatartást is megszegyénítő, embertelenségét, elrabolt vagy más kényszerrel megszerzett gyermekek halálra dolgoztatását, amivel szemben a nemzetközi fellépés is tehetetlen.)

Az, hogy az EU keleti térsége még nem tart itt, távolról sem jelenti nálunk az agrár munkaerő kíméletlen kizsákmányolásának bármely, intézményi visszaszorítását. Mint a KAP valamennyi konfliktusánál, itt is a *célrendszer alap-pillérébe* ütközünk: *ha nem a „tőkezsabadságot” szolgáltná, vagyis a tőkehasznosulás elsajátítási igényét nem helyezné bármely más érdek fölé, úgy a gazdálkodási rendszere „emberközpontú” lehetne*, és a társadalom valós szükségleteinek kielégítésével együtt, *felszámolhatná a munkanélküliséget*, elérné, hogy a vidék megtartsa népességét, sőt az vonzó legyen mások számára is.

adott esetben, például az, hogy a KAP 50 éves története nemcsak az „új Európa arculatát formálta” át, hanem a családi gazdaság képmását is, a saját igényei szerint, „újja teremtette”. Mégpedig a tőkehasznosulás modernítási diktátuma alapján, a versenyképességhez igazodó föld, – üzemi – és eszköz-koncentrációval, ami egyszerre követelte meg a mezőgazdasági munkaerő kíméletlen „megcsapolását” és az üzemméret bővítését, a legintenzívebb ágazatokban a nagyüzemi technológiákhoz igazodó felzárkózást. Már a KAP első reformja, a Mansholt-terv 1970–1980 közt elérte, hogy – a tervezett 5 millió főből – 2,5 millió családi gazda, mint „autonóm termelő” és „önálló magántulajdonos” a mezőgazdaság elhagyására kényszerüljön, igaz, még e korszakban a lehetséges kártalanítás és a szociális védőháló működtetése mellett. Csak 1975–1999 között az EU–15 mezőgazdaságában a foglalkoztatottak aránya 7,6 millió főről 3,8 millióra, tehát 49 százalékkal csökkent.

Az un. „európai értékminta”, mint a magántulajdonosi autonómiát és a közösségi értékrendet fenntartó, családi gazdasági modell „megőrzéséhez”, e szerint, „szervesen” hozzátartozott a családi gazdaságok felének – élet- és versenyképtelenség címén – „halálra ítélese”, egzisztenciális megsemmisítése. Az e sorsra juttatott, milliós agrártömegek számára – még ha más kereső foglalkozáshoz és, esetleg, értelmes életcélokhoz is jutottak – aligha vigasz az a hamis tudati propaganda, hogy e folyamatban ők „saját értékeik alapján szervezték az életüket” és képesek voltak „érdekeik érvényesítésére”, amint ez a családi gazdaság fenti, ideáltipikus mítoszából következne. Látni kell: a családi gazdaság létét – attól kezdve, hogy a II. világháború utáni élelmezési válság, az éhség veszélye megszűnt Nyugat-Európában – az optimális tőkehasznosulás követelményrendszere alá rendelték, mégpedig olyan intézmények alapján, amelyek a modell fenntartásának az árát a versenyképességi küszöb alá szorult családi gazdaságok megsemmisítéséhez kötötték.

Talán még fontosabb, hogy itt nem egy történelmi epizódról, a „modernizációs adaptáció” időszakos kiigazítási kényszeréről van szó, hanem olyan folyamatról, ami a KAP rendszer-sajátos lényegéhez tartozik. A KAP félévszázados reformjainak története, egyfelől, ui. arról szól, hogy az agrártermelés – a változó belső és világ-gazdasági feltételek közt – miképp biztosíthatja az ágazatot uraló,

globális tőketulajdon „fenntartható profitját”. Másfelől, e folyamat – vissza nem fordítható és a KAP fennmaradásáig a jövőben sem korlátozható – tartalma a *termelés visszafogása*, az „erőforrások kínálatának korlátozásával”, amihez szükségképp hozzátartozik a családi gazdaságok számának és a foglalkoztatottak tömegének az állandó, drasztikus csökkentése. Ennek még a történelmi arányai is alig csökkennek: míg az ezredfordulóig 49% volt, 2020-ig további, 47% arányú „ritkítás” vár a családi gazdaságokra (is) abban a közel 5 milliós számú gazdaság felszámolásában, amit az uniós jövőkép az EU–25 agrárpiacain tervez.

És ezek *csak mennyiségi* mutatók. Legalább ilyen lényegesek – a számokkal nehezebben közelíthető – *minőségváltás jegyei*, amelyek az egész szerkezetmozgást irányítják. Ezek közül, két markáns elem, különösen meghatározó. Egyik az, hogy a családi gazdasági üzem is alárendelődött az eszközgyártó, ipari feldolgozó és kereskedelmi tőke egyesítésével létrehozott integrációs tőke-szerveződésnek, amely – a multi- és transznacionális óriáscégek globális hálózatával – a KAP valamennyi részpiacát, a teljes termékpálya tőketulajdona alapján, uralja és valamennyi termelővel szemben – tehát a családi gazdaságok alávetésével is – a gazdálkodás összes, lényeges feltételét a saját profitigényei szerint diktálja.

A másik tényező a családi gazdaság üzemméretének növelése, ami – a „skáláhozadék” kihasználása címén – nem egyszer átlépi a családi gazdálkodás kereteit és már nagybirtoküzemet hoz létre. (Ld. az angol példát.) A minőség megváltozása, már 2007-ben olyan mértékű, hogy az EB szakértői elemzése – az uniós agrárjövő jelzésénél – kénytelen bevallani (a politikai deklarációk ellenében –, hogy szakmai-tudományos értelemben a KAP rendszere már nem a családi gazdaság modelljén alapul. Mégpedig, nemcsak a miatt, mert az EU keleti bővítése e rendszerbe beillesztette a nagybirtokrendszert. E modell „trónfosztása” e nélkül is végbement és bekövetkezett volna, pusztán azért, mert *hagyományos képlete nem állhat ellen a „tőkeszabadság” kihívásainak*, vagyis a versenyképesség és hatékonyság üzemszerveződési igényeinek.

A fenti állítás kutatói elfoglaltság is lehetne, ha nem egyezne meg az EB „hivatalos dokumentumával”. A hitelesség kedvéért, tehát

idézzük fel annak idevágó megállapításait: **„a családi gazdaság többé már nem tipikus intézményi és gazdálkodási egység, bár a legelterjedtebb.** A vállalkozás, a demográfiai és szociális – közgazdasági kérdések, a hagyományos családi gazdaságok háztartási szintjén összefonódnak, ami megkülönbözteti őket az agráripari vállalkozásoktól. Mivel, e családi gazdálkodó egységeknek, mind a mérete, mind az alkalmazkodó képessége regionálisan teljesen eltérő, a politikai követelmények szükségessé teszik, hogy **ugyanúgy szembesüljenek az intézményi változások kihívásaival, mint maga az agrárszektor, amely vertikálisan egyre integráltabb lesz és a gazdálkodás irányítása, növekvő mértékben, az agrobusiness cégóriások kezébe kerül.**” (Scenar, 2007: 22. o.) A képlet, tehát, világos: egyik összetevő a családi gazdaság „átalakulása”, másik a – felette álló – tőke integráló szerepköre.

Aki a vidékfejlesztés (nemcsak történeti, hanem mai) létét és jövőjét a *családi gazdasághoz* köti – amint ezt Olajos I. hazai nézetrendszert összegező felfogásából láttuk –, arról a „cekekétségéről” sem feledkezhet meg, hogy az *EU keleti térségében e modell nem létezik, sőt, kialakulásának a jövőben sincs esélye.* Egyrészt ui. azt fogalmilag kizárja a *nagybirtokrendszer* (amit nemcsak az uniós jövőkép szán térségünknek, hanem Magyarországon kívül is mind több agrártérségben megszilárdul), másfelől a *KAP teljes szabályozórendszere* azokra a kis – és középzemű gazdaságokra, amelyek – a szükséges előfeltételek biztosítása alapján – családi gazdaságokká fejlődhetnének. A vidékfejlesztés képzetét, a vázolt okok miatt, *elméletileg is el kell szakítani a családi gazdálkodás intézményétől*, mert e nélkül logikai törés áll elő a képletben: kiderül, hogy az EU-15 agrárviszonyaiban a családi gazdaság mind szűkebb térre szorul, gazdálkodói túlsúlyát és a termelést meghatározó szerepét rohamosan elveszti, másfelől a Tizenkettőknél nem is létezik, vagyis – ehhez képest – az *EU keleti térségében fogalmilag fel sem merülhetne a vidékfejlesztés.*

A vidékfejlesztés hazai közfelfogásának másik gyökere *közgazdasági töltetű.* Azok a nézetek ui., amelyek a KAP 1. pillérében nem találhatnak „kapaszkodót” a magyar agrárnépesség felemeléséhez, a támpontot (még ha az nem eléggé stabil és szerény erejű is) ehhez a *vidékfejlesztés uniós intézményének a „meghódításában”* vélik felfedezni. (E törekvés az „ultima ratio” filozófiáján túl is becsüle-

tes, az ésszerűségéhez sem férhet kétség, mégis, mint látni fogjuk, épp a lényegét tekintve, *eleve kudarcra ítélt.*) E felfogás lényege – a tényekkel aligha igazolható – derűlátás a KAP – reform célját, „párfordulását” illetően, ami a CARPE megszületéséhez, az új „gazda-ság-filozófiához” fűződik.

Ennek hazai közgazdasági magyarázata – némiképp egyszerűsítve – döntően az, hogy a KAP a *túltermelési válságból*, több évtizedes reformok árán sem talált kiutat, mert szabályozói annak elmentmondásait csak újratermelik. Többlettermelésre ösztönöznek, a mennyiség növelése miatt a környezetet terhelik, az adófizetők és a fogyasztók költségeit növelik, miközben a termékfeleslegtől csak újabb társadalmi költségekkel és a világkereskedelmi verseny torzítása árán szabadíthatják meg az agrárpacot. A megoldás *fordulatát a CARPE hozta: az EU döntéshozói végre belátták, hogy fokozatosan le kell állítani a termelés támogatását, ami helyett a közösségi forrásokat társadalmi közcélra, vidékfejlesztésre, az életminőség fenntartására és a vidék felemelésére kell fordítani.* Ezzel a KAP a „profit-központú” elkötelezettségéből „*emberközpontú*” politikára vált át, ami a – valamennyi reformban felvállalt – *európai, ökoszociális modell megvalósításához* vezet.

4. A vidékfejlesztés a „tőkeszabadság” foglya

Miért nem fogadható el a CARPE ilyen – a nemzeti érdekeink szempontjából bármennyire is „kívánatos” – a valóságot idealizáló magyarázata? Alapvetően a miatt kell elvetnünk, mert ahhoz, hogy ilyen tartalma legyen, előbb a *Közös Agrárpolitikának* a „saját bőrből kellene kibújni”, magyarán, *szabadulnia kellene a „tőkeszabadsághoz” láncolt alávétése alól.* Amikor az *acquis communautaire* bármely politikáját, vagy jogintézményét vizsgáljuk, egy percre sem feledkezhetünk meg róla, hogy – *alkotmányos jogi kötőerővel is – alá van vetve a tőke szabad áramlása lehető legnagyobb kiterjesztése követelményének* (EUSZ 56 – 57. cikkei). Ez alól a *vidékfejlesztési (és a regionális) politika sem kivétel.* A CARPE csak olyan vidékpolitikát ígérhet és érvényesíthet az EU térségei és lakossága számára, amit a tőkehasznosulás igényei megengednek, illetve, a központi döntéshozatalt irányító tőkeérdekek jóváhagynak az érintettek javára és/vagy kárára. Intézményi megjelenésében, **a vidékfejlesztési**

politika – ha csak az általunk előzőkben ismertetett, az EB által közzétett dokumentumokat vesszük is figyelembe – **a „tőkehasznadság” következő megszorításai alá esik:**

== tartalmát tekintve, **nem önálló politika (amelynek az alakítását a saját szükséglet – szerkezete határozná meg), hanem a KAP érvényesítését „kísérő politika”**, mert alaprendeltetése az, hogy – társadalmi, környezeti, szociális hatásainál – mérsékelje, tompítsa, kiigazítsa a KAP legsúlyosabb romboló hatásait, amelyek (ki nem mondva, de nyilvánvalóan) a tőkehasznosulás diktátumának a következményei;

== a fenti rendeltetéséből eredően, nem lehet funkciója, hogy útját állja a tőkehasznosulás diktátumának – tehát **nem gátolhatja meg a gazdaságok és a mezőgazdasági foglalkoztatottak számának csökkentését, a vidéki népesség elvándorlását, valójában az agrártársadalom zömének megsemmisítését.** E helyett az a feladata, hogy – miután a tőkeérdek e folyamatot levezényelte – **„megőrizze, vagy helyreállítsa a vidéki társadalom minimumát.”** (Pouliquen, i.m.) Ez utóbbi lényeges mérce: eleve nem vállalkozhat a vidék teljes társadalmi-térségi lefedésére még azokkal az eszközeivel sem, amik e célból rendelkezésére állnak;

== **le kell mondania arról a funkcióról is, hogy – intézményrendszerével – a vidék népességmegtartó rendeltetését fenntartsa.** Aláveti magát – a jövőben is – az EU „világpiaci versenyképességét”, tehát a tőkehasznosulást szolgáló **foglalkoztatási politikájának**, ami azzal jár, hogy **„a vidéki térségekben a foglalkoztatás visszaesik, és ez, általános lehetőségként, az elvándorlást állítja előtérbe.”** (Scenar, 2007: 22. o.)

== tudomásul kell vennie, hogy **„az állandó mezőgazdasági ’túl-foglalkoztatásnak’ (valójában a munkanélküliségnek), csak nagyon csekély hányadát képes felszívni”** (Pouliquen, i.m.), még az erre alkalmasnak látszó eszköztárral is. Emiatt, pedig, **fő feladata a „vidéki elvándorlás megszervezése”** (u. o.), vagyis a **mezőgazdaság és a vidék elhagyására kényszerített tömegek számára „menekülő utak” kiépítése** (átképzéssel, szociális hálók időszakos működtetésével, stb.) a városi, vagy külföldi munkaerőpiacra való irányításuk és remélt befogadásuk végett;

== a CARPE alapján a **vidékfejlesztés célrendszerének ember – központú átalakítása** – ezen belül olyan igény, hogy a vidéki tár-

sadalom egészének az életminőségét (a 21. század romló környezeti, éghajlati, energia – gazdálkodási viszonyainak és a társadalmi bomlásnak az ellensúlyaként), a vidék fenntarthatóságát és népességének elfogadható társadalmi szinten, értelmes életmód mellett a megmaradását szolgálja – **a jövőben éppúgy kizárt, mint napjainkban.** 2013 után, ugyan a KAP 1. pillére rohamosan leéptül, 2018-ig a **belső piactámogatás és a közvetlen termelői támogatás meg is szűnik.** A hazai vidékfejlesztők „messianisztikus várakozása” után, végre, megtörténhet a csoda: a KAP számára többé nem maradhat jogcím, hogy, a termelés támogatása ürügyén, a **közösségi források zömét a globális agrártőke szivattyújaként, mint tőkés járadékkelvonó szerkezetet tartsa fenn,** továbbra is, a társadalom kizsákmányolására.

Ezzel szabad az út ahhoz, hogy az **EU agrár-költségvetésének legnagyobb hányadát arra a legfontosabb közcélra fordítsák, ami ma is az egyedüli, lényegi rendeltetése lenne: a vidék és népességének megtartására, felemelésére.** Mi a kijózanító valóság e társadalmi várakozással szemben? Az EMVA ugyan megmarad, a vidékfejlesztési politikát annak rendelkezései szerint fogják támogatni, azonban **„ez, az EMVA valamennyi tengelyén, a források csökkenésére vezet.”** (Scenar, 2007: 106. o.)

Állapítsuk meg: mind ez legfeljebb annak számára meglepő, aki a KAP rendszerével – bármely okból – nem szembesült, avagy, annak alaptényei ellenére, nem kívánja tudomásul venni az intézményi valóságát. Pedig – a bizakodó várokozásoknak a valósághoz közelítése végett – érdemes elgondolni: **miféle tőkeérdeke is fűződné a vidék és népessége létfeltételei biztosításához,** netán társadalmi felemelkedéséhez, a **globális tőketulajdonnak,** ami kárpótolná az erre fordított profitjának elvesztéséért? Nem szólva róla, hogy egy önszerveződő, az alulról építkező kisközösségekre támaszkodó, a civil összefogással erősített, az értékeit és szokásrendjét védő, **öntudatára ébredt vidék, a megtartó hagyományaival és kultúrájával, az egyik legszilárdabb gát lenne a globális tőkeuralom áradata ellen.** Épp, ezt az ellenerőt kiiktatandó, a KAP 50 éve „gondoskodik” – az agrár munkaerő folyamatos „megcsapolásával” és a „nem életképes” gazdaságok felszámolásával – arról, hogy a tőkehasznosulásnak ilyen társadalmi akadállyal ne kelljen számolnia.

Az EU szempontjából, a **vidékfejlesztés keleti térségének esélyeit**

tekintve, a lényeg az ide tartozó országok történelmi fáziskésése: a piacelvű agrár – modernizációban, a szovjet gyarmatbirodalom államszocialista uralma, és a magántulajdon azzal járó tagadása miatt, félszázaddal lemaradtak. Emiatt (a versenyképesség és a hatékonyság mércéje szerinti felzárkózás címén) a „keserű pirulát” még le kell, hogy nyeljük: mind az agrárnépesség, mind a gazdaságok számának drasztikus felszámolása hátra van. Ha ez – 1–2 évtizeden belül – befejeződhet, úgy a „maradék vidék” és a tisztogatást „túlélт népessége”, majd „haszonélvezőként” osztozhat az EMVA – ugyancsak „maradék” forrásának, vagyis a tőkeéség által végleg el nem nyelt, közösségi újraelosztás juttatásainak – az „áldásában”.¹⁰³

A mi szemszögünkбől, viszont a lényeg: hogyan merülhet fel, akár csak fogalmilag is, a vidékfejlesztés, amikor a KAP diktátuma a magángazdaságok és az agrártermelők milliós tömegének a felszámolását tervezi, illetve hajtja végre, folyamatosan? Fejlődhet-e, avagy egyáltalán fenmaradhat-e a vidék és társadalma, amikor legfontosabb gazdasági szereplőinek a felét, harmadát, az intézményi rend „kiiktatja”, nemcsak az ágazat, hanem a lakó- és élettér elhagyására is kényszeríti? Arról még nem is szóltunk, hogy – a KAP diktátumán kívül – a hazai kormányzati politika gyorsított ütemben hajtja végre a falurombolást, a vidéki települések intézményes ellehetetlenítését, létfeltételeik (közoktatás, egészségügy, közlekedés, stb.) megsemmisítését.

5. A vidékfejlesztés és a regionális politika egy-gyökerű

Végül, aligha tévedünk, amikor – a „tőkeszabadsághoz” fűződő viszonyát tekintve a CARPE vidékfejlesztési politikáját egy-lényegűnek tartjuk a regionális politikával. Mégpedig a miatt, mert – amint azt az angol szakirodalom régóta hirdeti – az EU polgárainak természetes joga, hogy saját térségük felzárkóztatási esélyeinek támogatását követeljék a Közösségtől, ezzel csökkentve a – rajtuk kívül álló okok miatt előállt – azt az igazságtalanságot, hogy – a kedvezőbb

¹⁰³ Olajos István: A mezőgazdasághoz kapcsolódó vidékfejlesztés jogának, mint a KAP második pillérének bevezetése Magyarországon. PHD értekezés, Miskolc, 2006, 177. o. A szerző ezt a megállapítást három irodalmi forrásra alapítja: Popp József – Hans: Tanulságok és kitekintés. (in: Földszolgálat – A mezőgazdasági forradalom évszázada. Vidékfejlesztők Kiskönyvtára 8. Agroinform, Bp. 2001. 126–139. o.); Enyedi György: Fenntartható fejlődés – mit és hogyan kell fenntartani? (Magyar Tudomány 10. sz. 1151–160. o.); Ángyán József: Mezőgazdaságunk és a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program. (in: A Falu, 2000/ 4. sz. 47–56. o.)

térsegek lakóihoz képest – azonos eredményért többlet – teljesítményt (erőfeszítést, áldozatot) kell nyújtaniuk.

Ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy ez a szubjektív mozzanat – még ha a fejlődésben leszakadt térségek kiegyenlítő támogatásokhoz is jutnak – lényegében nem változtathat a regionális diszparitáson, mert a halmozott hátrányok nemcsak összegződnek, hanem – már rövid történelmi távon – újratermelődnek. Ezért a regionális politika bármely eszköze – még hatékony alkalmazása mellett is – *viszonylagos értékű.*¹⁰⁴ A jelzett tendenciátörvény mélyebben fekvő oka – a KAP rendszeréhez hasonlóan – a regionális politikának szintén a „tőke szabad áramlása” alá rendelése. Ha ui. az eltérő alaphelyzetű régiók helyzetének kiegyenlítését nem a tőkehasznosulás célracionálitása, hanem az értékelvűség vezérelné, úgy nem a tőke „használati költsége” döntené el egy-egy, a fejlődésben leszakadt régió felzárkóztatását, hanem a társadalmi szükségletek, ami viszont gyorsíthatná – alapvető területeken – a kiegyenlítődést.

A vidékfejlesztés, mint a CARPE által ígért felzárkózási esély, nálunk a – még teljesen fel nem bomlott – agrártársadalom túlélési stratégiájának lehet a döntő eleme. Részben, az egész mezőgazdaságra és a vidék népességére tett hatása miatt fontos, részben, pedig azért, mert a birtokszerkezeten belül a földalapnak majdnem a felét (3 millió ha termőterület mintegy 900 ezer kis- és középüzemét) érinti és főleg e térségek (környezetileg érzékeny, kedvezőtlen adottságú területek, kiterjedt munkanélküliséggel sújtott régiók) lakosságát, a vidéki családok másfél-kétmillióس tömegét. Emiatt létkérdés, hogy az „Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (2007–2013)” intézkedési terve az 1403 milliárd Ft felhasználására milyen forrás-elosztási arányokat határoz meg és e támogatásokat kiknek juttatja.

Ténylegesen, a KAP által 80 százalékban támogatott vidékfejlesztés, két erős akadályba ütközik. Egyfelől, a hazai nagyüzemi agrár-lobbi

¹⁰⁴ Ilyen helyzetben demagógiának tűnik, amikor lelkes, hazai vidékfejlesztők követendő példaként hivatkoznak az osztrák ökoszociális modellre, a biogazdálkodás kiterjedtségére és a vidékfejlesztés burgerlandi, vagy alpesi „csodáira”. Ezt a modellt az EU nem Kelet- Európának találta ki. Emellett azt sem kellene elfelejteni, hogy - a csatlakozásával példa értékű előnyöket elért - Ausztria sem gátolhatta meg, röviddel uniós taggá válása után, 70 ezer olyan családi gazdaságának a felszámolását, amelyek nemzedékek munkájával teremtett, korábban életképes magántulajdont működtettek. (Ezek elnehezült, sokszor tragikussá vált sorsáról ld. Eva Maria Barki közlését.)

mindent elkövet azért, hogy e forrásokat saját céljaira – tehát nem a vidékfejlesztésre – megszerezze.¹⁰⁵ (Ennek veszélyét már az ET elemzés is felismerte.) Másfelől, e forrás – akár eltekintve is attól, hogy az 1. pilléres KAP támogatásnak az EU költségvetésében még 2013-ig sem érheti el a 20 százalékát, tehát igen szűk – *nem alkalmas arra, hogy a kedvezményezett gazda részére önálló megélhetést nyújtson.*

A mérlegelés alapján – pályáztatás eredményeként – elnyerhető pénz ui. nem fektethető be a gazdálkodásba, tehát nem válhat jövedelem-forrássá, hanem csak két jogcímen növelheti a jogosult vagyonát: egyrészt megtéríti a környezet-gazdálkodási cél eléréséhez szükséges *beruházás költségét* (pl. az őshonos állatfaj tartásához szükséges élőhely kialakítása), másrészt *kártalanítja* a szerződésben vállalt környezet-gazdálkodás miatt elmaradt jövedelméért. (Tipikusan ez merül fel a földhasználat környezetvédelmi okok miatt szükséges korlátozásai esetén.) Más kérdés – és a potenciálisan e forráshoz juttatható gazdatársadalom szempontjából épp ez a lényeg –, hogy ez a leszűkített támogatási forrás is lehetővé teheti a termelők nagy tömege számára *földjük megtartását* és a „több lábón álló” gazdálkodással, nem-mezőgazdasági jövedelemszerzés kiegészítésével az ágazatban való *megmaradást.*

6. Hogyan szolgálhatná a vidékfejlesztés a fenntarthatóságot?

Végeredményben, a CARPE és vidékfejlesztési stratégiája – nézetünk szerint – csak úgy szolgálhatná közép- és hosszú távon az *értékalapú közösségi politikát*, az ökoszociális európai agrármodellt, ha egyidejűleg a *KAP erőforrás-, kínálatkorlátozó rendszere* gyökeresen átalakulna. Ennek legfontosabb előfeltétele (lenne), hogy e közös politika a tőkehasznosulás nyereség-érdekeltsége és a globális tőkeerő elsajátítási életterének kiterjesztése helyett a 21. századi *társadalom fenntarthatóságának követelményeit* helyezze stratégiájának középpontjába.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Ld. pl. Shepherd, Andrew: Sustainable Agriculture. (in: Sustainable Rural Development, Basingstone, Mc. Millan 1998. 40–55. p.

¹⁰⁶ Ld. e. folyamat első szakaszára: Tanka E. 2005: 24–27. o. és a fejleményekre: Nagy B. 2007: 1–26. o.

A KAP nemzetközi összehasonlítása

Végül az ET elemzés a KAP nemzetközi összehasonlítására néhány modellt választott ki, így *Újzéländ, az USA és Svájc* mezőgazdaságát. Ezek mindegyike tanulságos, de – terjedelmi okból – csak néhány lényegi összefüggésre utalunk.

Újzéländ 1984-ig, az EU – hoz hasonlóan támogatta mezőgazdaságát, de a támogatást – az olajválság és az ipar csődje miatt – teljesen leépítette. A drasztikus változtatást a mezőgazdaság nemcsak túlélte, hanem – a 2000. évi mutatók szerint – minden tekintetben *lényeges haladást* ért el. (A 8 ezer gazdaságnak csak 1%-a hagyott fel a gazdálkodással, egészében véve, viszont, a gazdák jól alkalmazkodtak „magukra hagyottságukhoz”, az új kihívásokhoz.) Míg a mezőgazdaság termelékenysége 1984-ig évi 1 százalékkal nőtt, a reform óta évi átlagban 5,9 százalékkal emelkedik.

A gazdálkodás színvonala javult: a gazdának létérdeke a környezetkímélő, a talajertő fenntartó művelés, a minél kevesebb műtrágya és vegyszer használata, a vízminőség megőrzése. Ezért megszűnt az intenzív, talajzsigerelő földhasználat. Az életminőség nem romlik, a jövedelmezőség biztosítja a gazdálkodásból való megélhetést. 1986. és 2002. közt *a vidéki népesség aránya nem csökkent*, hanem azonos szintet tart. Az ET szerint az EU és *Újzéländ* gazdasága nem hasonlítható ugyan össze, azonban ez a pozitív példa alkalmas a KAP kritikájára. (Doc. 21. o.)

A fentiekhez hozzátesszük: a KAP valóban jól hasznosíthatná az újzéländi mintát, de csak úgy, ha *a közösségi és a nemzeti agrártámogatást kategorikusan, teljes egészében megszüntetné*. Ez a klaszszikus, keynes-i, agráriaci modellhez való visszatérést jelentené, az agrár-protekciónizmus teljes feladását, ami helyett – mind a termelés, mind az értékesítés szabályozását – *a piaci kereslet-kínálat egyensúlyteremtő mechanizmusára bízna*.

A világgazdaság mai működésénél ez, nyilvánvalóan, képtelenség: ilyen modell csak úgy működne, ha a Föld minden állama lemondana az agrártermelés- és kereskedelem bármely támogatásáról és a nemzetközi szankciók ezt ki is kényszerítenék. A globális tő-

keerőnek épp a mai rendszer fenntartása áll érdekében, hiszen az általa diktált szabályozók garantálják az optimális tőkehasznosulást, gazdasági – politikai erőfölénye érvényesíthetőségét, nyereség – növelésével hatalmi terjeszkedését. Ha a KAP kizárná az agrártámogatást, hogyan jutnának mai járadékforrásaikhoz – a közösségi alapok fő haszonélvezői – a multi- és transznacionális cégóriások? *A magyar mezőgazdaság* – amint erre már sok szakértő gondolt – Európában az egyik *győztese* lenne egy ilyen változtatásnak, mert – végre – azonos feltételek alapján, *esélyegyenlőség* mellett – versenyezhetne a többi állam agrártermelőivel, így érvényesíthetné azt a – mennyiségi és minőségi – többletet, amivel a Kárpát-medencében, egy évezredes agrárfejlődés alapján, rendelkezik. Ez azonban, ma, legfeljebb utópia.

Az USA példájának felhozása – az ET felvetésében – nem túl szerencsés, mert – az elemzők ideológiai alapállása miatt – nem derülhet ki a *két agrárpiaci modell lényegi azonossága*: az, hogy az EU átvette, 1984-től másolja az USA neoliberais, a piacelvűségtől idegen, közgazdasági szempontból abszurd, *kínálat-korlátozó modelljét*, amely az *erőforrások parancsuralmi visszafogásával, a termelési kapacitások – profitérdekű – szűkítésével tartja fenn az agrártermelést és értékesítést*. Amint ennek néhány lényeges részletére még kitérünk, mind a termelői jövedelem elosztásában, mind az agrárnépesség fokozatos felszámolásában (az ágazat „munkaerő kibocsátásában”) *azonos működészavarok és a társadalmat sújtó következmények bizonyítják a rendszer hosszú távon fenntarthatatlanságát.*¹⁰⁷

¹⁰⁷ E követelmény egyfelől azt kívánja, hogy a *KAP forrás-elosztása* hagyjon fel a szűk, hatalmi agrárelít és a globális tőke cégóriásainak – mint a mai, fő haszonélvezők – támogatásával, ami helyett a pályázatát és a juttatásokat *átláthatóvá* kell tenni, a döntéseket *demokratikus alapelvekre* kell alapozni és a rendszer működtetését szigorú, *társadalmi ellenőrzés* alá kell helyezni. Nagy Bálint – a nemzeti hatáskörben meghatározható, vidékfejlesztési forrás – elosztáshoz, a rendszerelméleti tényezők dominanciájához igazodva (egyebek közt) – a következő paradigmaváltást javasolja: „A műszaki fejlesztés alapkövetelményének az eszközhatékonyaságot, ezen belül is a fosszilis energia fajlagos csökkentését, piacképes árú termelését, illetve előállítását és a *munkahely-teremtést* kell megjelölni, konvergencia megtérülési aránnyal.

A kis és nagy gazdaságok támogatásának diszkriminációját meg kell szüntetni. A fejlesztési támogatás alapja nem a területi méret vagy technológia rendszer, hanem a konvergencia követelmények teljesülésének garanciája. *A normatív támogatáson kívül, minden vállalkozásra és műszaki fejlesztési pályázatra két kötelező mutatót kell előírni: legalább 5 évre garantálni kell a teljes ráfordítás 1:1,8 arányú termelési megtérülést, valamint minden 8 millió Ft támogatás után egy többlet munkahely létrehozását.* Amennyiben, a támogatástól számított 5 éven belül ezek közül valamelyik nem teljesül, vagy a munkahelyet megszüntetik, a támogatást, vagy annak minden, nemteljesítő időre számított, évi kétmillió részletét banki hitellé kell minősíteni.” (Nagy B. 2007: 26. o.) Ez, tehát, az uniós és nemzeti közpénzek juttatásának alapkövetelménye, ami intézményes biztosítéka lehet mind a forrás-elosztás, mind a hatékony társadalmi felhasználás *közérdekének*.

Svájc nem tagja az Uniónak, mezőgazdasága viszont, legalább két szempontból érdemel figyelmet. Egyrészt arra példa, hogy a rendkívül *magas agrártámogatás* sem garantálhatja a hatékonyságot és a gazdasági teljesítményt. Az OECD elemzése szerint a svájci mezőgazdaság a legmagasabban támogatottak közé tartozik. Míg az Unióban az agrártámogatás 30 százalékot tesz ki a gazdák összes állami kedvezményében, Svájc esetében ez az arány 70%.

Másrészt pozitívum, hogy a Szövetségi Alkotmány 104. cikke külön kiemeli a mezőgazdaságnak az élelmezés-biztonságban betöltött szerepét és az ehhez fűződő pénzügyi támogatás igényét. Ez alapján, viszont, kialakították a közvetlen termelői kifizetéseknek – a közösségi jog társfelelősségi rendszeréhez hasonló – feltételrendszerét. Ez a *támogatást környezetvédelmi kötelezettségek teljesítéséhez* fűzi, különösen a szarvasmarha tenyésztés számára magas ökológiai mércét állít és megköveteli az állatjóléti technikák alkalmazását. A magas, garantált támogatások és az ahhoz kapcsolt agrár-környezetvédelmi politika a svájci mezőgazdaságot az *ökoszociális európai agrármodell* egyik sikeres képviselőjévé tették. (Doc. 23. o.)

A társadalmi fenntarthatóság követelményeinek másik tartománya már nem csak a forrás-elosztást érinti, hanem jóval nagyobb területre, szándéka szerint a *hatásmechanizmusok releváns teljességére* terjed ki. Ezt a *szociológia* napjainkban tárja fel és igyekszik – rendszerelméleti alapú kutatások eredményeként – megfogalmazni. (Ld. pl. *Bodorkós Barbara – Pataki György – Vári Anna: A társadalmi fenntarthatóság mérése – Módszertani tanulmány.* MTA TAKI, Környezet-állapot értékelés Program, 2003-2004. Bp. Kézirat, 1–31. o.) A kutatás nemzetközi példáiból kiemelkednek a „*Fenntartható Seattle indikátorok*” (és a mára modellértékűvé vált Seattle-i eljárás), mint olyan tényezőhalmaz, amely a fenntarthatóság szempontjainak a releváns hatások szerinti számbavételére törekszik.

A viszonylagos teljességre terjedő vizsgálati módszer lehet a *fenntarthatóságot szolgáló, különféle tőkeformák* elemzése is. (Szendzimir J., Balogh A., Vári A., Lantos T.: „The Tisza River Basin: Slow Change Leads to Sudden Crisis” In: *Proceedings of the NATO Workshop on Rural Sustainability and Biodiversity*, Krakow, 2002.) Az utóbbi megkülönbözteti a pénzügyi tőkét, az épített környezetet, a termelő erőforrásokat, a természeti tőkét, a humán tőkét, a társadalmi tőkét és a kulturális tőkét, amelyek együttesen határozzák meg a társadalom fenntarthatóságát. A módszertani tanulmány a szakirodalom alapján a következő, a társadalmi fenntarthatóságra vonatkozó, főbb *problémaköröket* különíti el: biztonság vagy bűnözés; egészség, esztétika, foglalkoztatás vagy munkaerő, hozzáférés eszközökhöz és képességekhez, jól-lét tudata; közösségi érzés és identitás, kultúra, rekreáció, művészet; lakás, lakhatás; mobilitás, népesség, család, gyermekek; oktatás, önkéntesség (önkéntes munka), politikai részvétel. Amikor, tehát, a KAP viszonylatában a *társadalmi fenntarthatóság követelménye* felmerül, ezt soha nem szabad a politikai demagógia jelszavává silányítani, hanem tudományos fogalomként kell a valósággal szembesítenünk. Egyébként az agrár – és földviszonyokban, éppúgy, mint a KAP szabályozórendszere tekintetében, a fenntarthatóság tudományos vizsgálata (nemzetközi és hazai terepen egyaránt) még várat magára.

Az ET elemzés a *végkövetkeztetései* közt első helyen emeli ki, hogy „a mezőgazdaság támogatásának bizonyos formában egyértelműen helye van Európában. Ez *különösen annak a veszélynek az elhárításához adhat védőpajzst, amely kulturális örökségünket és azokat a kisebbségi nyelveinket fenyegeti, amelyek gyakran belső szálakkal kötődnek a vidéki térségekhez.*” (Doc. 23. o.) Elvileg az itt megfogalmazott igény olyan alapvető érték, aminek a szolgálata – már önmagában is – a közös agrárpolitikát *értékalapúvá* tenné. A nemzetállam megmaradása és azon belül – akár a kisebbségi – nyelv megőrzése a legerősebb menedék lehet a globalizáció (etnikumot is felmorzsoló) áradatával szemben. Ezért az Uniónak egy ilyen intézménye még akkor is felbecsülhetetlen érték volna, ha – az ET elemzés túlzásával szemben – nem éppen ez az érték-kötöttség irányítaná a közösségi agrárpolitikát.

A *valóságban*, azonban, mind a KAP támogatási rendszere – főleg az I. pillérű, közvetlen termelői támogatás –, mind, pedig a CARPE és annak vidékfejlesztési politikája (különösen az EU keleti térségében) *fényévnyi távolságra van a fenti értékelvtől*. Amint arról – épp az ET elemzés tényeiből, összefüggéseiből is – meggyőződhattünk, a KAP rendszere *nem az agrárnépesség és a tágabb közösség fennmaradását, életminőségének a javítását szolgálja*, hanem a *globális agrártőke zsoldjába szegődött*, emiatt, pedig annak területi és hatalmi terjeszkedését, illetve a tőkehasznosulás profitnövelési igényeit szolgálja.

VII. A KAP ÉRTÉKALAPÚ AGRÁRPOLITIKÁT ELUTASÍTÓ INTÉZMÉNY RENDSZERE

Korábban felsoroltuk azt az *öt intézményt*, amelyek célvezérelt, rendszer-szerveződésű, összehangolt működtetése – nézetünk szerint – egyértelműen szakított az 1945-től érvényesült, értékalapú agrár- és földpolitikával, ugyanakkor ez a tagadás a mezőgazdaság hagyományos, európai modelljét is felszámolta. (34. o.) E gyökeres, intézményi változás nélkül nem érhető a KAP 2003-tól megkezdett, újabb átalakítása és a WTO – Dohai diktátum nyomására 2013-ig, illetve – a már felvázolt jövőkép alapján – 2020-ig elhatározott reformok tartalma, a termelés- és piacsabályozás új rendje, mindennek hatása a Tizenötök, másfelől az új Tizenkettők mezőgazdaságának sorsára.

Az utóbbi megkülönböztetést a legtöbb gazdasági és jogi szabályo-

zónál meg kell tennünk, mert az EU és agrárpiaca csak kifelé egy-
séges, míg *belső szerkezete* nemcsak tagolt, hanem *élesen megosztott*
a nyugati, másfelől a keleti térség szerint. Az intézmények tartalmá-
nál, nem titkolható módon, az elkülönülés a *tőketulajdon nyugati*
birodalmi központját jelenti, amely a járadék-elsajátító gépezet és az
érték-hozzáadás, illetve – a multiplikátor hatással – az érték-több-
szörzés vezérlőműve. A keleti térség – ebben, a tőkehasznosulás
érdekei szerint vezérelt munkamegosztásban – az *erőforrás- és fel-*
vevőpiac szerepét teljesíti.

Emlékeztetőül, a KAP öt rendszerlemeze:

== a termelés- és piacszabályozás modellje,

== az agrártámogatás intézménye,

== a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számarányának és élet-
minőségének alakulása,

== az EU által a keleti térség mezőgazdasága számára meghatáro-
zott jövőkép,

== az EU vívmányai közül, a tőke szabad áramlása alapelvének
alkotmányos érvényesítése.

A következőkben ezeket az alap-intézményeket a *KAP birtokpoli-
tikájára* szűkítve vizsgáljuk. Másfelől – a lényegre összpontosítás
végett – nem a vázolt sorrendet követjük, hanem az elemzést a 4. és
5. helyen jelölt intézményekkel kezdjük.

1. Kelet-Közép-Európa uniós agrár-jövőképe

Az EU 1999-ben meghirdette saját *előzetekintési programját az ag-
rárgazdaság jövőjének európai alakításáról*, ami jelentős mérték-
ben a tagállamok nemzeti programjaira épült. A kitekintés számolt
az EU keleti bővítésével is, és annak a közös agrárpiacra várható
hatásaival. A program gerincét az Európai Bizottság megrendelésé-
re készített, egyik szakértői tanulmány adta.¹⁰⁸ Ennek szerzői kifeje-

¹⁰⁸ Az eszközgyártó és kereskedelmi tőke kivételezett támogatására – egyben a KAP globális
tőkével szembeni, azonos elkötelezettségére – jó példa az USA *gyapottermesztési politikájának*
bemutatása. Eszerint, ahogyan az Unióban a „multik” cukoripara élvezi a közösségi források
legjelentősebb részét, úgy az amerikai gyapottermesztők valamennyi ágazattal szemben meg-
különböztetett, magas támogatást kapnak. Míg a gabonatermesztők támogatása 40 -50 \$/acre,
ugyanaz a gyapottermesztők javára 230 \$/acre. Ez biztosítja az amerikai mega - cégeknek a
gyapot - világpiacon fölötti - export expanzióját, ami Nyugat-Afrikát nyomorba dönti, ahol 10
millió ember érintett a gyapottermesztésben. Az Oxfam-jelentés szerint, 2001-ben, emiatt Afri-
kát 300 millió \$ veszteség érte, míg Nyugat-Afrika vesztesége 191 millió \$ volt. (Doc. 22. o.)

tik, hogy Európa mezőgazdaságában – különösen annak jövőjében – fontos a *szakosodás* megvalósítása.

Az ésszerű szakosodás és a regionális munkamegosztás az Európai Unió jövőjében három, egymástól jól elkülöníthető térséget feltételez. *Nyugat-Európa északi részében* a táj karbantartása, az üdülési és pihenési funkció (túrizmus) előtérbe állítása kívánatos, mert ez a térség – természetföldrajzi adottságai és történelmi hagyományai alapján – kevésbé alkalmas a mezőgazdasági termelés kiterjesztésére. (Itt nyilván nem Dániáról van szó, amelynek mezőgazdasága a legfejlettebbek közé tartozik az Unióban. A svéd és finn mezőgazdaság, viszont, már a „biogeográfiai” korlátaival kénytelen számolni.) Az integráció *déli övezeteiben* (Görögország, Spanyolország, Portugália, Dél-Olaszország, a francia tengerentúli, mediterrán térségek) élenjárnak speciális (főleg zöldség-gyümölcs) termesztési kultúrájukkal, ezért ennek megőrzése és fejlesztése célszerű.

*Kelet-Európában*¹⁰⁹ – tehát a mi térségünkben is – a *tömegtermékek* termelésére kell összpontosítani. Fogalmilag ez olcsó bérmunkára épülő, a „skaláhozadékok”, tehát a nagytáblás, nagyüzemi méretet kihasználó, fejlett ipari technológiát alkalmazó, hatékonyan termelő *nagybirtokrendszert* feltételez. A jövőkép kimunkálói ugyan erre már – nyilván – nem térhettek ki, de épp ez a legfőbb intézményi biztosítéka annak, hogy a kelet-európai mezőgazdaság a *globális agrártőke elsajátítási terepévé* változzék.

A *birodalmi építkezés* ui. ezzel valósítja meg – a keleti bővítés gazdasági, politikai célját –, a *centrum és a periféria közötti, tartósan egyenlőtlen cserét*, magyarán, az erőforrás- és felvevőpiaccá átalakított *ágazat kizsákmányolását*. Ennek közgazdasági módszere, hogy – a tudásalapot és jelentős élőmunka-ráfordítást nem tartalmazó, a világpiaci árak által leértékelt, tehát a tőke számára olcsó – nyers- és alapanyagot a periféria nagybirtoka szolgáltatja, amit a centrum urai – tőketulajdonuk alapján – átalakítanak, feldolgoznak, értékesítenek¹¹⁰, vagyis értékeket adnak hozzá, illetve e folyamatban a termék eredeti értékét többszörösére növelik. (Ld. az un.

¹⁰⁹ Ld. The Future's Project: The Wider Picture, Enlargement and Cohesion in Europe, Series No:15, EUR 19035 EN, 1999 december.

¹¹⁰ Az elemzés – az uniós terminológiát követve – még csak különbséget sem tesz Kelet- és Közép-Európa között, hanem – hallgatólag – Kelet-Európán mindkét térséget érti.

„multiplikátor hatást”.) Ezzel, pedig, az újratermelés nyereségtöbblete, őket illeti meg.¹¹¹

A fenti uniós agrár-jövőkép, már csatlakozásunk előtt öt évvel, nyilván felfedte, hogy az EU „politika csinálói” *a keleti térségnek, benne Magyarországnak, nem – a polgári modernizációt ígérő – családi gazdaságot, hanem nyers- és alapanyag- termelő nagybirtokrendszert terveznek, amely a globális agrártőkének előbb az ágazatot, majd az egész társadalmat kiszolgáltatja és leigázza. Nem véletlen, hogy a fenti dokumentum soha nem kerülhetett be sem a hazai szakirodalomba, még kevésbé a nyilvánosság tájékoztatási anyagaiba. Kiszívárogatása is csak egy – zártkörű – kutatási műhely tanulmányában történt meg, ami az információ terjedését és értelmezését kevésbé veszélyeztette, mivel a kutatók a neoliberális gazdaságtan képviselőiből álltak. (Elgondolható, milyen eredményre számíthatott volna az uniós belépésünk melletti kampány, ha azzal a valós ténnyel /is/ próbálja meggyőzni a magyar társadalmat az EU előnyeiről, hogy annak jövőképe garantálja számunkra a minket kizsákmányoló, főleg külföldi tőketulajdonban álló, nagybirtokrendszert.)¹¹²*

A KAP kelet-európai „értékrendjének megalkotásában”, természetesen, nem egyetlen tényező a fenti dokumentum. Az *Európai Bizottság és a Világbank* szoros szakmai együttműködés keretében

¹¹¹ A tőkehaszon szempontjából ezért döntő követelmény, hogy a *teljes termékpályát a tőketulajdonos uralja*, mert e nélkül a nyereségen osztozni kénytelen a feldolgozási és az értékesítési lánc tulajdonosaival.

¹¹² A magyar olvasó az EU államhatalmi szerveződésének birodalmi jellegével és e vonatkozásban a kolonialitás fogalmával Böröcz József, a Rutgers-i Egyetem (USA) szociológus professzorának munkássága nyomán ismerkedhetett meg. Eszerint – nem átpolitizált, hanem történet- és intézmény-szociológiai értelemben – az EU, mint birodalmi rendszer, négy kulcselemre épül. Első a *tartósan egyenlőtlen csere*, ami a centrum és a periféria közt biztosítja a gazdasági értékeknek a centripetális (a középpontba irányuló) áramlását. Második elem a *kolonialitás*. Ez a birodalom népeit – csakúgy, mint az azon kívülieket – mentális alá és föltrendelése alapuló rendszerben helyezi el, mintegy kulturális – civilizációs alapú hierarchiákat tételezve közöttük. A birodalmiság harmadik eleme a *kormányzatiság exportja*: a kisebb hatalommal bíró régiók arra kényszerülnek, hogy a joganyagot (acquis communautaire) átvegyék a központtól.

A jogban ezt az un. „elsőbbségi doktrína” elve fejezi ki, tehát az, hogy a közösségi jog a tagállami jog felett áll. A birodalmi hatalom kifejlődése, ezen belül a keleti térség jogállásának a Tizenötök státusához képest nyílt, hátrányos megkülönböztetése a „jogfejlődés” folyamatában is lecsapódott. Míg ui. az alapító Hatok és a hozzájuk később csatlakozott tagok *együttesen alkották a közösségi jogot* (ezt a „legislation” /törvényhozás/ és a „co-decision” /együttes döntés/ jogi kategóriák fejezték ki), a keleti bővítés idejére – a tagállami szuverenitás elvonása miatt – már csak „transposition” /jogátvitel/ és „implementation” /beillesztés/ a tagjelöltek, majd az új tagok jogalkotásban való közreműködése, mert a tényleges részvételi jogukat kizárta a /kötelező érvényű és közvetlen hatályú/ közösségi jogátvitel parancsa. A *negyedik elem* az előző 3 tényező összefonódásával áll elő, amelyek együttesen a hosszú távú, *geopolitikai stratégiát* alkotják: ennek célja a *birodalmi központ hatalmának és befolyásának mind nagyobb kiterjesztése*, térben és időben. (Ld. Beszélgetések Európáról. Gerle János interjúja Böröcz Józseffel. Országépítő, 2003/1. 23- 24. o.)

munkálkodtak a kelet-európai nagybirtokrendszer megalapozásán. E folyamatból itt két, fontos dokumentumot emelünk ki.

Az EU Bizottsága által az 1995. decemberi Madridi Csúcstalálkozóra készített Mezőgazdasági Stratégiai Tanulmány a következőket rögzítette: „A privatizáció befejezését a szektor- és méret-típusok természetes szelekciója követi. A kormánypolitikáknak elő kell segíteniük e gazdasági folyamatot, és minden gazdálkodó, szervezeti és mérettípust egyenlő elbánás alá kell vonniuk. (Megjegyzés: nyilván a jogi személyiségű tőkeszerveződés érdekében. T. E.) E tekintetben számos olyan intézkedést be lehet vezetni, amely az összes gazdaságtípus számára a következő, hatékony termelést elősegítő feltételeket teremtené meg: == jogi személy tulajdonának és a külföldi befektetésnek az engedélyezése, == földtulajdoni bejegyzés (nyilvántartás) teljesítése és a tulajdonosi kategóriák rögzítése, stb.” (Tanka E. 1999: 159. o.) A dokumentum – szerényen – csak „javaslatnak” tünteti fel magát, de nem lehet kétséges, hogy – egyéb szabályozókkal összhangban – a nagybirtokrendszer jövőjét hivatott megalapozni.

A Világbank 1999-ben szakmai „forgatókönyvet” készített a volt szovjet gyarmatbirodalom – a KKE – országok és a FÁK szervezetebe tömörült, szovjet utódállamok – posztoszocialista földreformjai számára. Magyarország részére e dokumentum – az uniós tagságra való felkészülés érdekében – a következő stratégiai célokat és „javasolt cselekvéseket” határozta meg:

== „fel kell gyorsítani az új, privatizált föld ingatlan-nyilvántartási bejegyzését;

== a földtulajdon és a földpiac szabályozását a következőkkel kell kiegészíteni:

a/ földtulajdonjogot kell biztosítani a jogi személyek (a vállalkozások és társaságok) részére;

b/ meg kell szüntetni a földtulajdonszerzés birtokmaximumát;

c/ a termőföld tulajdonának megszerzését biztosítani kell a külföldi állampolgárok részére.¹¹³

Ezek a diktátumok – amelyeknek a föld sorsát eldöntő hatásai és következményei a magyar földtulajdoni és földhasználati viszo-

¹¹³ A hivatkozott uniós dokumentum – pár soros – „kiszivárogtatását” ld. „Agrárgazdaság, élelmiszeripar. Munkacsoport jelentés.” Oktatási Minisztérium, Kutatás-fejlesztési Helyettes Államtitkárság, Bp. 2000. TEP (Technológiai Előrettekintési Program) Felelős kiadó: Kováts Ferenc, a TEP Irányító Testületének elnöke. 37. o.) A szerzőgárda neoliberais alapállására jellemző, amit az uniós jövőképhez fűztek. Eszerint „a csatlakozni kívánó országok élelmiszer – gazdaságának

nyok napjainkig kialakult változásain és mai létén jól mérhető -, messze túlmutatnak azon az *elvi igényen*, hogy térségünket a nagybirtok uralja. Épp a globális agrártőke utóbbi igényét érvényesítik *konkrét jogintézményekkel*.

2. A tőke szabad áramlásának jogi szavatolása

Az alkotmányos jogalapot – a Római Szerződés (EUSZ) 56. cikkét – e kérdéskörrel már elemeztük. (27–28. o.) Itt csak arra térünk ki, hogy a közösségi jogban melyek a *fő jogi biztosítékai* a „tőke-szabadság” érvényesítésének, illetve milyen *szankciók* szavatolják a sérthetetlenségét.¹¹⁴

2. 1. Az egyik – viszonylag új keletű – biztosítékot az EUSZ 57. cikk (2) bekezdése tartalmazza. Ennek a lényeg az, hogy *vétőjogot ad a „tőkeszabadságnak”* arra az esetre, ha – a tőkeérdekek szempontjából, tehát a tőketulajdonos megítélése szerint – a közösségi jog bármely megváltoztatása *visszalépést* jelent(het) a tőkemozgás szabadságának már elért biztosításához képest.

Magyarán: míg más közjogi vagy magánjogi viszonynál, közérdekből, közcélok elérése végett, vagy közhasznú tevékenység előmozdítása érdekében a jogalanyok önkorlátozása avagy közhatalmi (államigazgatási, hatósági) korlátozása *általában nem zárható ki*,¹¹⁵

szánt szerep különösebb beavatkozás nélkül a 'sodródó' fejlődési modell keretében is kialakulhat. Minthogy a tömegtermékek termeléséhez kemény hatékonysági követelmények tartoznak, így a koncentrációs folyamat erősödése itt is feltételezhető. Az ajánlott közösségi célrendszerben térségünket illetően az áruterhelésen túl a mezőgazdaság többi funkciójának a kihasználása (pl. vidéki foglalkoztatás, kultúr-tájjelleg fenntartása) a rangsorban hátrébb kerül. Minthogy a vidék összehangolt fejlesztése alapvető érdekünk, ezért nemzeti program keretében kell intézkedni az összes lényeges teendővel kapcsolatban, célul kitűzve a mezőgazdaság *valamennyi* funkciójának a kihasználását." (i.m. u. o.) Az álságos, a lényegyet eltagadni próbáló és az Unióval szemben a léteérdekeinket feladó álláspont részletes bírálatára ld. Tanka E. 2004: 85-87. o.

¹¹⁴ Ld. *Csaba Csaki & Achim Fock: The Agrarian Economics of Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independence States. An Update on Status and Progress – 1998.* (in: The World Bank ECSSD Working Paper No. 13. April 26 1999. 54 -55 pp.) A világbanki javaslatok a magyar földpiac neoliberais berendezésén túl számos más kérdéskörre is kitérnek. Bírálatukra ld. Tanka E. 1999: 246 - 247. o. és u. ő. 2000: 77 - 78. o.

¹¹⁵ Itt nem a szerzői, kötelező szerénység mondatja ki a *tárgyi korlátozást*, hogy *csak a főbb jogi biztosítékokat* vesszük számba. Az *acquis* 80 ezer oldalnál több *joganyagának* csaknem minden részletében, egy e célú kutatás, tucatjait tár(hat)ná fel azoknak az intézményeknek, amelyek egyértelműen a tőkehasznosulást szolgálják. Emellett, legalább ilyen gazdag tárháza lehet a vizsgálódásnak az *Európai Közösségek Bíróságának* jogalkotása és jogalkalmazása, hiszen e szerv hatáskörében e két tevékenység egyesül. (Ismert, hogy magát, a közösségi jogforrások rendjét, érvényét és hatályát is maga az EKB alakította ki és ez alapján került be a szabályozás az EUSZ cikkei közé.) Az EKB ítélkezési gyakorlata, pedig, töretlenül érvényt szerez – akár a tagállami, akár a nemzetközi joggal szemben – az EUSZ ezen elsődleges (minden más közösségi politikát maga alá rendelő) vívmányának.

a tőkehasznosulás igénye (a „tőkeszabadság”) alkotmányos kivételt jelent ez alól. Mégpedig a miatt, mert a tőke – saját érdekén kívül – nem ismer el semmilyen más, fölébe helyezhető érdeket, ami indokolná szabad mozgásának a korlátozását. Ha tehát a jövőbeli jogalkotás – a hatályos rendezéshez képest – a szabad tőkemozgást bármely szempontból hátrányosan érintené, a vétójog lefogja a jogalkotó kezét: a *nolite me tangere* (tilos hozzám érni) nemzetközi jogi alapelv analogiájára a tőkeérdek megtilthatja a terhére eső jogalkotást.

Az EUSZ rendelkezése szerint „egyhangúság kell az e bekezdés szerinti olyan intézkedésekhez, amelyek visszalépést jelentenek a közösségi jogban a harmadik országokba irányuló vagy onnan származó tőkemozgás liberalizációja tekintetében.” (57. cikk /2/) A tőkeérdekeltségnek bármely más – jogszerű egyéni és vitán felül álló közérdek – fölé helyezése oly módon, hogy az így kitüntetett érdek érvényesítés – alkotmányos jogára, a vétójogra hivatkozva – megtilthatja akár a teljes európai közösség érdekeit szolgáló jogalkotást, nemcsak „értékrendjét” tekintve, hanem jogtechnikájában is abszurd. A közösségi jog eddigi történetében ui. a vétójog mindenkor a tagállami, nemzeti érdek érvényesítésére szolgált, amit azonban – Maastricht után, de teljes következetességgel csak az EU keleti bővítésekor – a „jogfejlődés” csaknem teljesen felszámolt. (Ezt a többségi demokrácia és a kiterjedt tagság tényével indokolták, ui. az EU döntési képességét veszélyeztetné, ha az adott ügyben egyetlen ellenszavazat – a vétó – meggátolhatná a jogalkotást.)

Csakhogy, a „tőkeszabadságot” érvényesítő vétójognál e korlátozási szempont elesett: e legfőbb közösségi vívmány az uniós integráció olyan egyetemes közérdekét feltételezi, amely bármely más részérdeket ötvöz, magába zár, pontosabban azt – a tőkehasznosulás saját szempontjai szerint meghatározott szükségletei esetén – (alkotmányos jogára hivatkozva) maga alá gyűrheti. Az EU közösségi döntéshozatali rendszerében és a közösségi jogban ilyen jogtechnikával tör utat magának a „mindenható tőke” nyers érdek-érvényesítése, miután – a „négy szabadságon” belül is – minden más értéket és érdeket, jogintézmények diktátumával, maga alá rendel.

E képletben a politikát (adott esetben a KAP agrárpolitikai döntését) a szociológiai értelemben megillető, „legitim erőszak alkalma-

zási monopóliuma” (*Easton*), tehát döntésének jogi szankciókkal kikényszeríthetősége, alkotmányos mérce szerint is a tőkeuralmat illeti meg, „egy elfajzott zsarnokság csapdáját” (*D. Kortzen*), amelyből az *uniós jogalkotás sem törhet ki*.¹¹⁶ A vétőjog a gyakorlatban ui. azt jelenti, hogy ha a „tőkeszabadság” bármely sérelme felmerül, már egyetlen tagállam szavazata is kizárhatja az ilyen tárgyú jogalkotást. (Nyilvánvaló: a globális tőke hatalmi szerveződésének nem okozhat különösebb gondot legalább egy tagállam „meggyőzése” arról, hogy a tőkemozgás szabadságának az elért szintjét veszélyeztet(het)i az adott, tervezett jogi aktus, ezért az egyhangú döntést meg kell törni az ellenszavazattal.)

2. 2. E körben kell szólni a **tőke szabad áramlásának – közösségi jogi – korlátozási feltételeiről**, amelyek tartalma egyszerre jelenti a „tőkeszabadság” törvényi oltalmát, másfelől az esetleges kitérés pontot a tagállam nemzeti érdekű jogalkotásához. Az irányadó jogalapot e tárgyban – az EUSZ 56 – 57. cikkeit értelmezve – részben az *Európai Bizottság* iránymutatása, részben, pedig, az *Európai Közösség Bíróságának* precedens döntése tartalmazza. (Alacsonyabb szintű jogforrási rangja alapján az EB állásfoglalása ugyan nem bír jogi kötőerővel, azonban a gyakorlat aligha vitathatja annak betartását.)

A fentiek szerint, a tőke szabad áramlását érintően „tiltott minden, mind a diszkriminatív, mind a nem diszkriminatív korlátozás. Azok a nem diszkriminatív intézkedések, amelyek a beáramló tőkemozgást korlátozzák, megengedettek, feltéve, hogy olyan objektív és állandó feltételeken alapulnak, amelyeket közzétettek, és a közérdek érdekében kötelező elvárásokat támasztanak alá. Minden esetben, tiszteletben kell tartani az arányosság elvét. (EB 97/C/22006. sz.) E tárgyban az EKB jogértelmezése kizár minden gazdasági szempontú jogértelmezést. Ezért „a gazdasági okok nem tekinthetők kötelező elvárásnak.” (1792. sz. eset, ECR 1993.)

Az iránymutatás némi magyarázatra szorul. Először is, mit jelent a tőkemozgás „nem diszkriminatív korlátozásának” tilalma? Azt, hogy a „tőkeszabadság” nem elégszik meg a számára nyújtott, hátrányos megkülönböztetéstől mentes, *nemzeti elbánással*, vagyis ha

¹¹⁶ Pl. a földmagántulajdon közhatalmi korlátja a szolgálat (amely a használatot korlátozza) és a kisajátítás (amely a tulajdonjogot is elvonja).

a fogadó tagállam *azonos feltételeket* biztosít számára (pl. a földpiacra), mint saját állampolgárainak és belföldi cégjeinek. A fogadó állam tehát, nem hivatkozhat a külföldi tőkeérdekekkel szemben arra, hogy az irányadó jogszabály ugyanúgy érvényesül valamennyi belföldi jogalany javára és terhére, mint a külföldi tőketulajdonossal szemben, tehát – e joglogika szerint – nem lehet alkotmányos jogalapja annak, hogy a külföldi tőketulajdonos megtagadhassa az annak való alávetését.

Csakhogy, a közösségi jog értelmezése épp ezt írja felül: az EUSZ 56 - 57. cikkeit, a szóban lévő közösségi vívmány, a tőkeszabadság lehető legnagyobb arányú kiterjesztése érdekében (ami mindenek felett álló közérdek, többek közt az EU világgpiaci versenyképességének megalapozása végett) úgy kell értelmezni és alkalmazni, hogy *a tőketulajdonos megítélésétől függ*, elfogadható-e számára a (hátrányos megkülönböztetéstől mentes) nemzeti jog, vagy sem. Ha ui. úgy találja, hogy az – annak ellenére, hogy nem diszkriminatív – bármely tekintetben korlátozza a tőke szabad áramlását, úgy nem köteles annak alávetni magát, hanem érvénytelennek nyilváníthatja és a nemzeti jog helyett, ragaszkodhat olyan jogi normához, amely *nemzetközi kiváltságot*, (adott esetben a legnagyobb kedvezményt) szavatolja számára.

Az EB iránymutatásának ez a passzusa – már önmagában – a tagállami jog fölé emeli a tőkehasznosulás igényét. (Érthető, hogy az új uniós tagállamok földjogi szabályozása, az EUSZ 56. cikkének kádójában – ami kiterjesztette a földnek jogi értelemben a tőkével azonos felfogását és tulajdoni mozgását alávetette a „tőkeáramlás szabadságának”, tehát korlátlan földpiacot kell nyitnia a külföldi tőkeérő számára – csak „gúzsba kötve táncolhat”).¹¹⁷

¹¹⁷ A tőke vétőjoga megértéséhez az irányadó törvényhely egészét ismerni kell. Az itt idézett cikk első része ui. a Tanácsnak és a Bizottságnak a szabad tőkemozgás biztosítását szolgáló hatásköréről rendelkezik, és ezt követően határozza meg a vétőjogot. Nevezetesen: „A tagállamok és harmadik országok közti szabad tőkemozgás lehető legnagyobb mértékű megvalósítására törekedve és e szerződés egyéb fejezeteinek sérelme nélkül, a Tanács és a Bizottság javaslata alapján, minősített többséggel intézkedéseket hozhat a harmadik országokba irányuló, vagy onnan származó olyan tőkemozgásokra vonatkozóan, amely közvetlen befektetéssel – az ingatlan – befektetéseket is beleértve -, letelepedéssel, pénzügyi szolgáltatások nyújtásával, vagy értékpapírok tőkepiacra bevezetésével függ össze. Egyhangúság kell...” (ld. a főszevegben idézett szöveget. EUSZ 57. cikk /2/) Megjegyzendő, hogy e törvényhely – amit utoljára a 2003. évi csatlakozási okmány módosított – már változtatott a mind eddig hatályos szövegen, ami a tőkeszabadság lehető legnagyobb kiterjesztését célzó közösségi döntéshozatalnál kategorikusan kizárta az EUSZ *egyéb fejezeteinek figyelembe vételét*. Az új – a fenti idézetben általunk kiemelt – megfogalmazás

Másodsor, az iránymutatásból kitűnik, hogy a *tőkemozgás korlátozásának hat, együttes (egyidejűleg fennálló) feltétele* van, amelyek egyenként és összességükben is külön értelmezésre szorulnak. (A korlátozási feltétel objektív, állandó, közétett – tehát magas rangú jogforrásban rögzített, átlátható – jellege; a korlátozással a közérdekű, kötelező elvárás teljesítése; az arányosság fennállása a korlátozással elérhető társadalmi elvárás és a tőkeérdek sérelme között, végül a korlátozás olyan indoka, ami nem gazdasági szemponton alapul.) *Az arányosság követelménye* – amit az EKB gyakorlata alakított ki – külön szempontok, mérlegeléssel meghatározható feltételrendszerrel vezet be a tőkemozgás korlátozhatóságának ismérveibe.¹¹⁸

Látható tehát, hogy rendkívül összetett, sőt, bonyolult feltételrendszert alakított ki a közösségi jog a „tőkeszabadság” védelmére, illetve korlátozásának szűk kivételek szerinti lehetővé tételére. A tagállam számára, ha – nemzeti önvédelemből – élni kíván a tőkeáramlás korlátozásának kivételes lehetőségével, nem is annyira az okoz gondot, hogy számos (konjunktív) feltételnek egyidejűleg kell eleget tennie. A megvalósíthatóságnak ennél nagyobb gátja, hogy a közösségi jogba ágyazott, fenti *feltételrendszer valójában nem normatív minőségű*, nem köthető konkrét jogi előírások teljesítéséhez (avagy a nem – teljesítésük sem ezek megszegése miatt szankcionálható), hanem a legtöbb előírt kritérium tartalmi vizsgálatát (pl. kivétel ez alól a „közzétettségi”) csak *széles körű mérlegelés* teljesítheti.

Nyilván, e jogtechnika sem a „véletlen műve”: nagyon is céltudatos törekvés, hogy akár az EU központi döntéshozó szervei (főleg a jogalkotásban), akár az EKB jogvitákat eldöntő, jogértelmező, vagy jogalakító gyakorlata *tág mérlegelési jogkörben* dönthesse el, hogy az adott esetben a közösségi jog teret engedhet-e a tőkemozgás szabadságának közérdekű korlátozására, vagy sem. *Ez önmagában is garancia a tőkeérdekek alkotmányos oltalmára*, a korábban kifejtettek szerint, *a közérdek fölé emelésükre*.

már előírja, hogy a szerződés egyéb fejezetei nem sérülhetnek. Kérdés: *van – e ennek, az újabban előírt tilalomnak alkotmányos garanciája?* Mégpedig akkor, amikor a tőkeszabadságnak – az EU döntéshozatali rendje és a közösségi jog fölé emelt – igényeit nevesített, különös jogintézmények érvényesítik, amelyek hatályát, viszont, a fenti (általánosan megfogalmazott) korlátozás semmiben nem érinti.

¹¹⁸ Egyebek közt ezért sincs jogi relevanciája az EUSZ 57. cikk /2/ látszat – engedményének, ami a tőkeszabadság kiterjesztésekor kilátásba helyezi az EUSZ – egyéb fejezetekben szereplő – jogrendjének a figyelembe vételét.

Megjegyzendő, hogy a fenti jogi helyzetben sem teljesen reménytelen – még az EU új tagjainál sem – a tagállam földviszonyaiban olyan nemzeti önvédelmi eszköztár kiépítése, amely a globális agrártőke spekulatív terjeszkedését a közösségi jog által nyújtott, szűk kivételekkel törekedne fékezni. Erre főként a *mezőgazdasági üzemszabályozás* alkalmazása adhat esélyt.¹¹⁹

3. A „nizzai büntetés”

Némi önkénnyel, így nevezhető a Nizzai Szerződéssel az EUSZ rendszerébe beillesztett *szankciórendszer*, amit az EU Alkotmány – tervezete „*a tagállami jogok felfüggesztése*” címen tartalmaz. Az általunk használt jelzős szerkezet, talán, inkább utal a lényegre, a tagállam jogsértése címén *szuverenitása maradékának is, és védekezési esélyéneknek a teljes kizárására*. Hangsúlyozni kell: ez *általános szankció*, amely – a közösségi jognak a tagállami joggal szembeni elsőbbsége alapján – az EU döntését kényszeríti rá az azt elfogadni vonakodó tagállamra. Ugyanakkor – az uniós jog egyéb intézményeivel összevetve – egyértelmű, hogy a közösségi jog alapelveinek (e végső szankciókkal is) szavatolt védelméből a „*tőkeszabadság*”, a legfőbb vívmányok elsőbbsége címén, kovácsolja ki az őt megillető oltalmat.

Az *EUSZ 7. cikke* a következőket tartalmazza:

„(1) A Tanács, a tagállamok egyharmada, az Európai Parlament (EP) vagy a Bizottság indokolással ellátott javaslata alapján, tagjainak négyötödös többségével és az EP hozzájárulásának elnyerését követően, megállapíthatja, hogy fennáll az *egyértelmű veszélye* annak, hogy egy tagállam súlyosan megsérti a 6. cikk (1) bekezdésében említett alapelveket, és megfelelő ajánlásokat tehet ennek a tagállamnak. Mielőtt ilyen megállapítást tenne, a Tanács *meghallgatja* a kérdéses tagállamot, és – ugyanezen eljárásnak megfelelően – független személyeket kérhet fel arra, hogy ésszerű határidőn belül készítsenek

¹¹⁹ *Általában* – tehát nem kizárva a konkrét, egyedi eset sajátos szempontjait –, az *arányosság alapelve* megköveteli, hogy == a kérdéses intézkedés (jelen esetben a tőkemozgás korlátozása) *megfelelően* szolgálja a jogos célkitűzést, == az intézkedés *szükséges* legyen, elsősorban arra figyelemmel, hogy nincs-e kevésbé korlátozó jogi eszköz a cél elérése érdekében; == az intézkedés *arányos és kiegyensúlyozott* legyen olyan értelemben, hogy bármely sérelemnek vagy korlátozásnak, melyet az intézkedéssel okoztak, megfelelően egyensúlyban kell állnia az elért előnyökkel (mégpedig a társadalmi közösség számára elért előnyökkel) anélkül, hogy az intézkedés bármely diszkriminációt megengedne. (V. ö. Bándi Gyula: Környezetjog. Osiris K. Bp. 2000, 372. o.)

jelentést a kérdéses tagállamban fennálló helyzetről.

A Tanács rendszeresen *ellenőrzi*, hogy azok az okok, amelyek alapján ilyen megállapítást tett, továbbra is fennállnak-e.

(2) A tagállamok egyharmada vagy a Bizottság javaslata alapján és az EP hozzájárulásának elnyerését követően az állam-, illetve kormányfői összetételben ülésező Tanács, miután a kérdéses tagállam kormányát felkérte észrevételei benyújtására, egyhangúlag *megállapíthatja, hogy a tagállam súlyosan és tartósan megsérti a 6. cikk (1) bekezdésében említett alapelveket.*

(3) A Tanács, amennyiben a (2) bekezdés szerinti megállapításra jutott, minősített többséggel úgy határozhat, hogy a kérdéses tagállamnak az e szerződés alkalmazásából származó *egyes jogait felfüggeszti*, beleértve az e tagállam kormányának képviselőjét a Tanácsban megillető *szavazati jogokat*. Ez esetben a Tanács figyelembe veszi az ilyen felfüggesztésnek a természetes és jogi személyek jogait és kötelezettségeit érintő, lehetséges következményeit. A kérdéses tagállam e szerződés szerinti *kötelezettségei* minden esetben, továbbra is *kötik* az államot.

(4) A Tanács a későbbiekben, minősített többséggel, úgy határozhat, hogy a (3) bekezdés alapján hozott intézkedéseket *megváltoztatja, vagy visszavonja*, amennyiben az elrendelésükre vezető körülményekben változás következett be.

(5) Ennek a cikknek az alkalmazásában a Tanács a kérdéses *tagállam kormánya képviselőjének szavazatát figyelmen kívül hagyva* jár el. A személyesen jelen lévő vagy képviselt tagok tartózkodása nem akadályozza a (2) bekezdésben említett határozatok elfogadásának. A minősített többséget a Tanács érintett tagjai súlyozott szavazatainak az Európai Közösséget létrehozó szerződés 215. cikkének (2) bekezdése szerinti arányával azonos arányban kell megállapítani. Ezt a bekezdést a szavazati jogok (3) bekezdés szerinti felfüggesztése esetén is alkalmazni kell.

(6) Az (1) és (2) bekezdés alkalmazásakor az EP a leadott szavazatoknak az egyben a tagok többségét is kitevő, kétharmados többségével dönt.¹²⁰

¹²⁰ L.d. a tőke – korlátozás együttes feltételeinek elemzését és az erre alapozható, mezőgazdasági üzemszabályozás alkalmazhatóságát: Tanka E. 1999: 249 – 251. o.

A tételes jog idézése nem szokásunk, különösen a szövevényes közösségi jog „kacsaringóival” nem illik terhelni az olvasót. Amiért ezt itt mégis elkövtük, egyetlen ok mentségünkre, hogy e nélkül aligha ítéltető meg: létfontosságú kérdésben demokratikus jogrend szerint működik-e a Közösség döntési mechanizmusa?

A „tőkeszabadság” igény-érvényesítése szempontjából jogalapot jelent az EUSZ 6. cikkében rögzített alapelvekhez fűzött, azon előírás, hogy „*az Unió gondoskodik a céljai eléréséhez és politikái folytatásához szükséges eszközökről.*” (14/ bek.) Mivel a „tőkeszabadság”, mint uniós vívmány, a közös politikák közt szerepel (EUSZ 56 – 57. cikkei), ezért a „nizzai büntetés” is egyik eszköze az uniós célok elérésének.

Maga a „büntetőeljárás” két szakaszból áll. Először a Tanács – az előírt döntési arányt megszerezve és a jogsértésre utaló tényállást felderítve – *megállapító határozatot* hoz a közösségi alapelvek „súlyos megsértésének az egyértelmű veszélyéről”. Egyidejűleg *felszólíthatja* a megvádolt tagállamot különböző intézkedésekre, a jogsértés megszüntetésére. A jog szerint nem kötelező, hogy a Tanács a jogsértővel bármilyen „párbeszédet” folytasson. Az eljárás második szakában a Tanács a *büntető szankciók kiszabásával* él. A tagállam által elkövetett „súlyos jogsérelemre” igencsak *súlyos büntetés* a válasz: a *tagállamnak uniós jogaitól megfosztása*. Az alkalmazható joghátrányok halmozott és összességükben fokozott súlyú büntetést jelentenek a jogsértő terhére. Ez több részelemből áll:

- == a Tanács a tagállam *bármely jogát* (külön – külön, avagy együttesen valamennyit) felfüggesztheti, saját mérlegelésétől függően;
- == a jogfosztás *tetszőleges időtartamra* terjedhet, így mind a jogok, mind az időtartam tekintetében fennálló *bizonytalanság* fokozza a tagállam *kiszolgáltatottságát*;
- == a jogok felfüggesztése – kifejezetten – a *közösségi döntéshozatali rendszerből való kizárásra* (is) kiterjed(het): a jogfosztás azzal valósul meg, hogy a jogsértő tagállam – bizonytalan ideig – nem szavazhat az EU testületeiben (EP, EB, Tanács, stb.), így *semmilyen beleszólása nincs* sem az EU ügyeibe, sem saját érdekeinek érvényesítésébe;
- == a büntetés azzal válik teljessé, hogy az azzal sújtott tagállam jogfosztottsága címén sem követelheti, hogy – tagsági viszonyának

felfüggesztése miatt – a büntetés időtartamára az EU *mentesítse őt közösségi kötelezettségeinek a teljesítése alól*;

== a tagállamnak a jogfosztásával egyidejű kötelezettség – teljesítésre szorítása súlyos joghátránnyá fokozódik azzal, hogy

- a büntető szankciók fenntartásának *időtartama* bizonytalan, azt még a tagállami jogsértés megszüntetése, és következményeinek orvoslása sem zárhatja ki a tagállam alanyi jogaként;
- mind a büntetési hatály fenntartása, mind a szankciók érdemi megváltoztatása, kizárólag a Tanács *mérlegelési jogkörébe* tartozik;
- az EUSZ a büntető „jogfosztás” eljárási rendjében és anyagi jogi hatásainak vitatásában a jogsértőnek nyilvánított tagállamnak *semmilyen jogorvoslati utat* nem biztosít. (Így a sérelmét nem vitathatja az EKB előtt.)

Nyilvánvaló, hogy a „nizzai büntetés” – már pusztán fenyegetettséggént is – igen hatékonyan szolgálja a jogsértések megelőzését, vagyis a tagállam arra szorítását, hogy *feltétlen érvényt szerezzen a felette álló acquis vívmányainak és kötelező jogának*, az EU alapelveinek megsértésétől, pedig, jól felfogott érdekében, különösen tartózkodjék. A „tőkeszabadságnak” ezen alkotmányos oltalom alá helyezése a gyakorlatban azzal jár, hogy a tagállam – így az agrár- és földviszonyainak jogi rendezésében is – csak olyan jogi lépésre szánhatja el magát (feltéve, hogy a KAP megosztott hatásköre az adott kérdésben, egyáltalán, tagállami joghatóságot enged), amivel a globális agrártőke képviselői egyetértenek, illetve amit egyeztetni képes Brüsszellel, a kötelező jogharmonizációval.

4. A rugalmassági záradék

A „tőkeszabadság” alkotmányos garanciáját is tartalmazza, bár tágabb értelemben, az EU Alkotmány – tervezete által kidolgozott új jogintézmény, a hírhedt „*rugalmassági záradék*” (flexibility clause).¹²¹ Ezt az EUSZ 308. cikke – kisebb szövegváltoztatással – átvette és – az Alkotmányos Charta hatályos intézményeként – a következők szerint rögzíti: „*Ha a Közösség fellépése bizonyul szükségesnek ahhoz, hogy a Közös Piac működése során a Közösség vala-*

¹²¹ Az idézett normaszöveg az EKG Szerződésében szerepel. Ugyanezt a jogintézményt a Maastricht-i Szerződés beiktatta 1992 II. 7-i hatállyal az Európai Közösséget létrehozó Szerződésbe, lényegében azonos szabályozás szerint. (EUSZ 309. cikke)

mely célkitűzése megvalósuljon, és e szerződés nem biztosítja a szükséges hatáskört, a Tanács, a Bizottság javaslata alapján és az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően, egyhangúlag meghozza a megfelelő rendelkezéseket.” (Amint e törvényszövegnek az Alkotmány – tervezettel való összevetéséből kitűnik, a változtatás csak annyi, hogy itt a célképzet az EU céljaihoz képest leszűkül a Közös Piac céljaira, továbbá nem az EU Alkotmány hatáskörének, hanem az alapszerződés – az EUSZ – hatáskörének a hiányáról van szó.)

Mit tartalmaz – alkotmányos mérce szerint – ez az intézmény? Aból kiindulva, hogy az EUSZ egy adott kérdéskört nem rendezett (ami egyébként a tagállamokat és a szövetséges államot lényegesen érinti), mert arra *alkotmányos felhatalmazása, ennél fogva hatásköre sincs*, ugyanakkor közösségi cél a szabályozás, *a hatáskör hiányát a központi döntéshozatali szervek általános felhatalmazása pótolja*, amelyek – ettől kezdve az EUSZ 308. cikke alapján – alkotmányos legitimitást gyakorolva dönthetnek az adott ügyről. Az EU esetében nem történelmi, hanem szerződéses alkotmány lehetősége áll fenn, amelynél az alapítók az Unió polgárai és a tagállamok. (Tekintsünk most el attól, hogy a Közösség alkotmány-alkotó törekvései kudarcot vallottak és, feltehetően, az alkotmányt a jövőre nézve is csak az EUSZ – mint Alkotmányos Charta –, illetve politikai szándéknyilatkozat fogja pótolni.)

Kiket is hatalmaz fel, az alkotmányos hatáskör hiányában előállt, *„törvényességi vákuum” kitöltésére a törvény? A demokratizmus minimuma, az „európai népfelség”* alapelve azt követelné, hogy a hiányzó hatáskört *csak az alapítók rendelkezése*, törvényes akarategyezés alapján pótolják. Ez azonban itt, fogalmilag elesik. Az *uniós polgár* – miután eleve nem szólhat bele a fő közösségi döntéshozó testületek összetételébe¹²², hiszen azok tagjait nem választja, nem számoltathatja be, tevékenységükről nem is tud, azt nem ellenőrizheti, az egyes tagokat nem hívhatja vissza –, nyilván, *arra sem kaphat jogot, hogy tevőleg alakíthassa a (az EU céljainak megvalósításához szükséges) hiányzó hatáskört*. Ehelyett a törvény, a hatáskör kiegé-

¹²² Az Alkotmányozó Konvent – eredetileg a 17., majd a 71. cikkben megfogalmazott – tervezete szerint *„ha az Unió valamely céljának eléréséhez az Unió cselekvésére (jogi aktusára) van szükség, és az Alkotmány nem rendelkezik az ehhez szükséges hatáskörrel, úgy a Bizottság javaslatára az Európai Parlament és a Tanács együtt meghozzák a megfelelő intézkedéseket. Ehhez a Parlament tagjainak a többségi, míg a Tanácsnak az egyhangú döntése kell.”*

szítését a közösségi döntéshozatal testületeire bízza, akik azonban – nem vitathatóan – *nem alapítói az Uniónak*, ezért alkotmányosan a szuverenitásnak ilyen (a népfelséghez igazodó) teljessége őket nem illetheti meg. Az alkotmányos felhatalmazás a *Bizottságot, a Tanácsot és a Parlamentet ezzel az Alkotmányos Charta fölé emeli*.

A záradék emiatt az alkotmányos rendben *kettős törésre* vezet. Egyrészt, a törvény hiába határozza meg, teljes lefedettséggel, a *központi szervek* jogállását, feladat – és hatáskörüket, működésük szabályait, mert ezek – végül is – *nyitottak* maradnak. A rendezés alkotmányos kötöttsége és garanciája csak *látszat-stabilitás*, mert a rugalmassági záradék megengedi számukra, hogy adott esetben az alapszerződéstől (EUSZ) függetlenül, belátásuk szerint döntsenek, tehát *bármikor elhárítsák annak kötőerejét*. Épp erre nyújt jogalapot az „EU valamely céljára” való hivatkozás, vagyis *bármely érdek uniós érdekként* való feltüntetése.

Történelmi tapasztalat szerint ui, önmagában egy államszövetség *céljának* (illetve a mögöttes érdekének) alkotmányos jogi fogalom-má tétele, ha az nem konkrét, hanem csak a *legáltalánosabb gyűjtő-fogalomként* rögzítik, valamint ha e cél érvényesítésére olyan testületeket hatalmaznak fel, amelyek a képviseltek nevében (és a közösség céljára hivatkozva) járnak el, de nekik *felelősséggel nem tartoznak*, rendszerint az *önkényuralom legszilárdabb biztosítékát*, mindenkor jól bevált társadalmi gyakorlatát jelenti.¹²³ A *közösségi döntéshozó* szemszögéből a záradéki felhatalmazás úgy fordítható le, hogy ha olyat akarunk tenni, amit még az Alkotmányos Charta sem enged meg, ennek semmi akadálya: elég, ha az EU céljára hivatkozunk (a mediokrácia alapján azt a társadalmi tudatba sulykoljuk, a tudomány tekintélyével megindokoljuk) és így – a felelősségre vonás kockázata nélkül – *bármiről rendelkezhetünk*.

A másik törésvonal az *alkotmányos alapviszonyt* rendíti meg. A rugalmassági záradékból kiderül: az értékalapúság, a stabilitás, a jogbiztonság ígérete mind hamis dízlet, leszerelő megtévesztés. A formális legitimitáció csak a „fügefalevél”, ami mögött „meztelen a király”: az EUSZ valójában *semmit sem garantálhat* fő alapítói, az

¹²³ Ez alól egyedül az Európai Parlament kivétel, azonban – a jórészt formális választáson túl – itt is sem jöhet szóba a választók javára a beszámoltatás és a visszahívás.

EU polgárai számára, mert *nincs szilárd hatásköre, ez viszont kizárja az értékállandóságot*. Közösségi célra és érdekre hivatkozva a hatáskör bármikor bővíthető, az eddig biztosított jog e címen korlátozható, megszüntethető.¹²⁴ Ez alól a *KAP sem kivétel*, ellenkezőleg, célrendszerének felbomlása – az ezt tagadó, politikai nyilatkozatokkal szemben, lassan már bizonyításra sem szoruló – alaptény.

3. A KAP termelés- és piacszabályozó modellje, különös tekintettel a birtokpolitikára

3. 1. A MANSHOLT-terv

Elemzésünk e ponton érkezett a *közösségi birtokpolitikához*. Míg ui. a KAP-rendszer eddig vizsgált elemeiben a *közvetett* birtokpolitikai hatásokat láthattuk (amelyek az agrárszerkezet- és jövedelempolitika közvetítésével célozzák meg a földviszonyokat), az itt szereplő szabályozók *közvetlenül* meghatározzák, vagy formálják a tagállami birtokpolitikát. A *történetiség*, viszont, e terepen is iránytű, hiszen a *KAP értékrendje* ennek viszonylatában éli meg gyökeres változásait.

A tagállamok földbirtok viszonyaiba történt közösségi beavatkozás első intézménye 1968-ban, az un. *MANSHOLT-tervhez* fűződik¹²⁵. Az előzmény, már itt is, a döntően ártámogatásra épített, KAP váltsága volt. Az árpolitika ugyan növelte a gazdák jövedelmét, de azzal továbbra sem lehetett elérni a más ágazatok termelőinek életszínvonalát. A korlátlan piactámogatás – a magas, garantált árakon – a gazdákat a túltermelésre ösztönözte, így nem volt érdekük az ágazat elhagyása, ez pedig, gátolta a mezőgazdasági munkaerő mobilitását, a létszámcsökkentést, a gazdaságok korszerűsítését.

¹²⁴ Elég, ha – történelmi tapasztalatainkból – csak a szovjet gyarmatbirodalom tagjaként megélt „érdekméchanizmusokat” idézzük fel. Mire vezetett életünkben az „államérdek”, a „nép érdeke”, a „társadalmi érdek”, a „párt érdeke” stb. címén és hazug közcélok ürügyén gyakorolt diktatúra?

¹²⁵ Ld. ennek elméleti megalapozására a „változó alaptörvény” igényét, vagyis az EU növekedési folyamatának és a fejlődés szükségleteinek figyelembe vételét az Alkotmányos Chartában. (T. Laufer nézetét ismerteti Chronowski – Petrétei, 2001: 21. o.) Emiatt – bármit is ígér az EUSZ –, annak betartására nincs hiteles biztosíték. A jogalanyoknak nem adhat jogbiztonságot – ld. pl. a KAP „kiszámíthatóságát”, a szabályozók „hosszú távú stabilitását”, a „működés átláthatóságát” és az egyéb hamis ígéretek, összevetve a KAP rendszerének a (WTO diktátumával indokolt) összeomlásával –, ellenkezőleg, már rendszerébe is beépítette az önkény, a hatalmi diktatúra jogcímét. *Robert Spaemann*, német filozófus, az EU „értékközösségnek” álcázott birodalmi hadjáratát az állami szuverenitás ellen, és jogtípró minőségét, már korábban a „liberális totalitarizmus” irányába tett fordulatnak minősítette.

Ugyanakkor a Közösségben a – családi gazdaságokra alapozott – birtokszerkezetben az átlagos üzemméret 10 ha volt, a lakosság közel 20 százalékát foglalkoztatta a mezőgazdaság, a támogatások zöme, viszont (már ekkor is) a legnagyobb gazdaságoknak jutott, amelyek átlagmérete az 50 hektárt meghaladta és a gazdaságoknak mintegy 5 százalékát adták.¹²⁶ A mezőgazdaságnak is fel kellett zárkóznia az iparban már végbement technológiai forradalom tőke- és eszközkoncentrációjához, ami a birtokszerkezetben a nem életképes kisüzemek méretnövelését igényelte.

A terv – az ártámogatás növelésével szemben – a *termelékenység növelésére és a birtokszerkezet átalakítására* helyezte a hangsúlyt. A *fő cél* az életképes (a korábnál nagyobb) gazdaságok kialakítása lett, amelyek alkalmasak a gépesítésre és a korszerű mezőgazdasági technológiák alkalmazására. Milyen árat jelölt meg a stratégia e célok eléréséhez? A szerkezetátalakítás két kulcselemre épült: egyik a *mezőgazdasági munkaerő létszámának drasztikus, a felére csökkentése*, 10 év során (1970 és 1980 között). Összesen 5 millió termelő távozását tervezték a mezőgazdaságból, 4 millió fő nyugdíjazásával, 1 millió embernek más foglalkoztatásra átállásával. Másik elem a megművelt földalap csökkentése: *5 millió ha termőföld művelésből kivonását írták elő*. (Ebből 4 millió hektárt erdősítésre, míg 1 millió hektárt üdülési, szabadidő célú hasznosításra szántak.)

A tervcélok elérését *irányelvekben* kidolgozott szabályozók segítették. Így az *élet (fejlődő-)képes üzemek támogatása* a közvetlen támogatást azokra az üzemekre korlátozta, amelyek meghatározott időszakban legalább két, teljes munkaidőben dolgozó munkaerővel, meghatározott tiszta üzemi jövedelmet értek el, munkaerőként maximum évi 2300 munkaórával. Az *agrártermeléssel felhagyást és a felszabadult területek hasznosítását* az idős gazdák előnyügdíj rendszerével, a fiatal gazdák üzemalapításának pénzügyi segítségével és szaktanácsadó hálózat kiépítésével ösztönözték.

A Mansholt-terv csak részben valósult meg: tíz év alatt a tervezett 5 millió fő helyett „csak” 2,5 millióval csökkent a mezőgazdasági foglalkoztatottak száma. (1973 után ui. – az olajválság miatti recesszió ha-

¹²⁶ E dokumentum az Európai Bizottság által 1968-ban kiadott „Memorandum a mezőgazdaság reformjáról” c. munkaanyag, amit szerzőjéről, Siccolo Mansholtról, a Mezőgazdasági Bizottság referenséről neveztek el.

tására – több ágazatot a munkanélküliség gondjai terheltek.) A *földkivonás* viszont csaknem a terv szerint teljesült: a tervezett 5 millió ha földhöz képest, 4,2 millió hektárral csökkent a megművelt terület. 1960 és 1970 közt az átlagos birtok nagyság 2,3 hektárral, míg 1970–1980 közt egy hektárral nőtt. Ezzel a Hatokban az *átlagos üzemméret* 13,7 hektárra emelkedett, míg a Kilencekben már 17 hektárt ért el. A gazdaságok majdnem 80 százaléka azonban még mindig 20 hektárnál kisebb volt.¹²⁷ A kudarcok ellenére tény, hogy az egész időszak alatt, a *termelékenység* állandóan nőtt. (Harza L. 1990: 276. o.)

A KAP intézménytörténetének az itt vázolt szakasza, kevésbé érdekel bennünket, mint az, hogy milyen bizonyított tanulságokkal szolgál a *birtokpolitika minősége* tekintetében? A Mansholt-terv *sajátos átmenet* a KAP létrehozásának *érték-elvűségétől* az „amerikanizmus” *neoliberális, kínálat-korlátozó, piacidegen* módszerű agrár- és földpolitikájára. A KAP 1957. évi célrendszere egyértelműen elkötelezte magát az európai mezőgazdaság *emberközpontú modellje*, a közérdek szolgálatát, illetve a – termelők és a fogyasztók – életminőségét egyaránt felvállaló agrárstratégia mellett. Az első reform – jöllehet, a tőkehasznosulás érdekérvényesítése, már ekkor is, mind meghatározóbb súllyal nehezedett a döntéshozókra – nem kívánt szakítani ezzel az értékrenddel (jellemző, hogy a nyílt tagadást, annak tényei ellenére, a későbbi reformerek sem vállalták), hanem *ésszerű kompromisszummal* próbálta annak döntő elemeit megőrizni, az új modellen belül.

Így – a tőke- és eszközkoncentráció igényeivel szemben – a szabályozókban nem fogadták el a *korlátlan üzemméret* lehetőségét, ezzel a nagybirtok (területi és üzemtámogatási jogcímének) megalapozását, hanem továbbra is a *családi gazdaságot* tekintették irányadó üzemtípusnak. (Az életképes üzem méretküszöbének és ezzel támogatásának két, főfoglalkozású termelőhöz kötése, értelemszerűen kizárta a bérmunkára alapozott nagyüzemet.) Ugyanakkor, viszont, megkezdte – a neoliberális doktrína tőkehasznosulási alapcéljainak nevében, a hatékonyság és a versenyképesség javításának címén – az *agrár munkaerő „megcsapolását”,* másfelől a *vetésterület földkivonással való csökkentését.* A családi gazdaság

¹²⁷ Ld. Dr. Réti Mária: A KAP válsága, reformok. (in: Agrárjog, szerk. Vass János, ELTE ÁJK, Szövetkezeti jogi és Földjogi tanszék, Bp. 1999. 222 – 225. o.)

megmaradhatott, de az árutermelésre berendezkedni nem képes törpebirtoknak el kellett tűnnie. Az új szabályozók már – a KAP eredeti modelljétől idegen – olyan *kényszermechanizmus* vezérelmei, amelyeket a klasszikus agrárpiac nem ismer, és – épp ez a lényeg – működtetésük az *agrárnépeség létbiztonságát, foglalkozása és életmódja fenntartásának a lehetőségét számolják fel*.

Távolról sem mindegy azonban, hogy e fordulat az értékrendet egészében szétzúzza-e, avagy olyan eszköztára van, ami alkalmas a lényeges értékek átmentésére. Épp, az utóbbi szempontból, ez a reform *érték-alapúnak* tekinthető, mert (szabályozóival) az – ágazat elhagyására kényszerített – *2,5 millió agrártermelőt nem ítélte egzisztenciális megsemmisülésre*. Az üzemszabályozáson túl ui. a szociális védőháló, a veszteségek kártalanítása, az idős gazdák korai nyugdíjazása és a – nemzedékváltással – a fiatal gazdák pályakezdésének megalapozása, együttesen azt szolgálták, hogy a „szerkezetváltás” *fenntarthatóvá* tegye az érintettek korábbi életminőségét.¹²⁸

Úgy tűnik, a fenti tény sem alapozhat meg azonban olyan következtetést, hogy a KAP félévszázados reformjai az agrár- és földviszonyok piacelvű alakításának *szerves fejlődési útját* járták be, és ma is ezt követik. A Mansholt-terv, mint az első pörölycsapás a rendszerre, ugyan még lényeges értékeket mentett át, a neoliberais piacsabályozás „terheiként”, viszont – a globális tőkehasznosulás profit – igényével szemben, ami a „tőkeszabadsággal” hamarosan a legfőbb közösségi vívmány lett – a KAP azokat nem volt hajlandó sokáig „cipelni”. A modernizáció címén megkezdett „szerkezetváltás” ui. – amit az EU világgpiaci versenyképességének megteremtése elsődleges „közcéllá” avatott –, nem korlátozódik a KAP egyetlen korszakára sem, hanem szakadatlan, történelmi távlatban be nem látható folyamat, ami az EU keleti térségében drámai módon felgyorsul, hatásai, pedig – az EU nyugati térségében végbement reformokhoz képest – megsemmisítő, nemcsak az agrárnépeségre, hanem az egész társadalomra.

¹²⁸ Ld. *Harza Lajos*: A Mansholt-terv: elképzelések és a valóság. (in: A földtulajdon és a mezőgazdasági struktúra átalakítása. I. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Bp. 1990. 274-278. o.) A szerző a kudarc okait is elemzi, amelyek közül döntőnek találja, hogy az ár-, a piac- és a szerkezetpolitikát – az utóbbi hátrányára – nem sikerült kellően összehangolni. (A közösségi támogatásoknak csak 4–5%-a szolgálta az utóbbi célt, míg a garantált árak finanszírozása ennél hatszor nagyobb összeget követelt. Az utóbbi tény jelzi, hogy már ekkor is a tőkehasznosulás igénye diktálta a KAP forráselosztását. Ld. i. m. 277. o.)

A Hatok agrártermelőinek száma 1957-ben még 17,5 millió volt, 1966-ra létszámuk 3,8 millióra csökkent. Az EU-15 országokban a mezőgazdasági főfoglalkozásúak aránya az aktív kereső népességnek átlagosan a 4,3 százalékát éri el. Ilyen ütemű és arányú „munkaerő kibocsátást” legfeljebb egy jóléti állam kezelhetne, azonban az uniós országokban a GDP éves növekedési rátája (egyéb közreható tényezők negatív hatása mellett) e minőségtől messze elmaradt. Ez azon is mérhető, hogy a *Tizenötök későbbi csatlakozóinak mezőgazdasága számára az EU már nem biztosította a szerkezetváltáshoz azt a hatékony, szociális védőhálót, amit a Mansholt-terv hozott létre. Így pl., a csatlakozás következtében, a „fenntarthatóság” – még az olyan, élmzőnyhöz tartozó államokban is, mint Ausztria és Finnország – a kis- és középüzemek tömeges pusztulásával, a gazdák egzisztenciális felmorzsolódásával, életminőségük megsemmisítésével járt.*¹²⁹

Látható tehát: a KAP – működtetésének már első évtizedében – *kénytelen volt feladni célrendszerének azt a sarkalatos alapelvét, hogy „a mezőgazdasági népességnek megfelelő életszínvonalat nyújtson, elsősorban a mezőgazdaságból élők egy főre jutó jövedelmének növelésével.”* (EUSZ 33. cikke) Az ágazat elhagyására kényszerített tömegek, ui. kiestek az „agrárnépesség” fogalmi köréből, még ha – kezdetben – a szociális védőháló enyhített is ennek (sokszor tragikus) következményein. Arról már nem is szólva – mivel ez egy következő fejezet –, hogy az *EU keleti térségére* nézve a *KAP teljes célrendszerét* (benne az itt említett prioritást) a *neoliberális agrár- és földpolitika eleve kiiktatta*, mert már a társulási szándék 10 éve során – a csatlakozás előfeltételének feltüntetve, így alapvető közérdeknek álcázva – végrehajtotta a *magyar parasztság történelmi felszámolását*.¹³⁰

¹²⁹ Ld. ennek jogintézményeire a Tanács 72/159/EGK irányelvét a mezőgazdasági üzemek modernizálásáról, 72/160/EGK irányelvét a gazdálkodás megszüntetését és a hasznosított területek strukturális fejlesztés céljára való újraelosztásának ösztönzését szolgáló intézkedésekről, továbbá 72/161/EGK irányelvét a mezőgazdasági tevékenységet végző személyek számára nyújtandó szociális és gazdasági tanácsadás biztosításáról és az általuk elsajátítandó szakismeretek megszerzéséről. (Mindhárom jogforrás 1972 IV. 17-én kelt)

¹³⁰ Pl. *Ausztáriában* – annak dacára, hogy a biotermesztés középpontba állításával, rendkívül kedvező csatlakozási feltételeket, a hegy- és dombvidéki térségek kiemelt regionális támogatásait kötötte ki a maga javára – 1995 - 2000 közt 70 ezerral csökkent az agrár- és erdészeti üzemek száma. Eszerint „csak 5 év alatt 70 ezer parasztszaládnak kellett feladnia azt a mezőgazdaságot, amelyből legtöbb esetben több száz éve éltek. A még megmaradt parasztság 80 % - a „mellék - keresettel” foglalkozik, tehát egy másik állásban dolgoznak, hogy eltarthassák családjukat. Ez riasztó helyzet, és nagy terhet ró a mezőgazdaságban dolgozó parasztszanyokra és nőkre.” (Dr.

3. 2. Az USA és az EU egy-gyökerű termelés-szabályozása, a kvótarend¹³¹

A közösségi birtokpolitika magva a termelés- és piacszabályozás kvótarendjén alapul, ami uniós tagságunktól fogva a magyar földviszonyokban az elsajátítás alakulását döntően meghatározza. Ezért – anélkül, hogy intézménytörténeti elemzésre vállalkoznánk – összegeznünk kell a kvótajog földpolitikai kérdéskörét.

A könyvtárakat megtöltő, uniós szakirodalom a KAP félévszázados történetében mind végig a töretlen *európai értékmintát*, az integrációnak a világgazdasághoz való alkalmazkodási kényszeréből következő, *sajátos fejlődésjeveit* emeli ki. Ez „tudományosan” alátámasztja a hivatalos propagandát, amely minden újabb reformnál – legyen az bármennyire is megsemmisítő a rendszerre és különösen az agrárnépességre nézve – az *eredeti célrendszer azonosságát*, a „kikezdehetetlen”, időtálló értékek megőrzését hangsúlyozza.¹³² Ez álságos ideológia, mert valójában *csak a KAP előtörténetében* szólhatunk az európai értékrend kialakításáról és fenntartásáról. A 70-es évtizedtől fogva – amint erről a Mansholt-terv alapján is meggyőződhattünk – a *KAP szakított az alapítók által rögzített célrendszerével*.

Ehelyett a mezőgazdaság termelés – és piacszabályozására a – 30-as évektől bevált – *amerikai neoliberais modellt* vette át, amit, kisebb kiigazításokkal, azóta is működtet. *Rendszertani szempontból*,

Eva Maria Barki: Az EU nem Európa! in: Heimat und Umwelt, Österreich, Eigenvervielfältigung, 2003.) Ennél is tragikusabb hírek érkeztek a gazdálkodás feladására és otthonaik elhagyására kényszerült *finn gazdákról*, akik körében megnőtt az öngyilkosság.

¹³¹ Emlékeztetőül: már 1988–1993 közt a hazai *1 millió 80 ezer főfoglalkozású termelőből* – egyidejű állás- és vagyonvesztése miatt – *730 ezren kényszerültek a mezőgazdaság elhagyására*. E folyamat folytatódásaként, a főfoglalkozásúak aránya 1996-ban 298 ezerre zsugorodott, a szerkezetváltás 10 éve alatt, pedig, 85%-kal csökkent. Családtagokra vetítve a „*munkaerő kibocsátás*” 2 milliós agrárnépesség létfeltételeit semmisítette meg. Tartalmában ez – az agrárelit eredeti tökefelhalmozásának részeként – a *termelőnek a termelőszközétől való, erőszakos megfosztását, a parasztságna, mint osztálynak a végső felszámolását* jelenti. (Tanka, 2004: 63. o.)

¹³² A *kvóta* közgazdaságilag *termelési kontingens, a termék előállítására és értékesítésére vonatkozó mennyiségi küszöbérték*. A termelés és az értékesítés mennyiségének szabályozásában *technikai-gazdasági funkciókat* tölt be. Pl. mint önállósult termelési tényező (mivel a garantált támogatási joggal megszerezhető jövedelem-többlet a földbérleti díjba és a földárba beépül) a kvótajog *önállóan forgalomképes, vagyoni értéké* válik. Ugyanakkor fontos *társadalmi – gazdasági funkciókat* teljesít, amelyek túlmutatnak az újratermelés erőforrásainak elosztásán és közvetlenül a mezőgazdaságban, közvetve, pedig az egész társadalomban az *elsajátítás alakulás*át meghatározóan befolyásolják.

tehát rendszer – szerveződését és alapfunkcióit tekintve, a KAP nemcsak történelmi rokona az USA 1933-as, a "New Deal" szülte agrárszabályozásának, hanem – az európai történetiség és agrárfejlődés mássága ellenére – azzal az *egyneműség, a lényegi azonoság* köti össze. Hogyan lehetséges ez, amikor az EU által választott *ökoszociális agrármodell*, a gazdaság, a társadalom és a környezet egyidejű szolgálata, minőségi eltérés a – pusztán teljesítmény – központú, a *termelési tényezők optimális társítását* célul tűző mezőgazdasághoz képest?¹³³ A választ erre a globalizáció „olvasztótégye” adja, amely – adott esetben a globális agrártőke optimális hasznosulása végett – a gazdasági szabályozókkal könnyen szemlésegit, egyneművé olvaszt eredetileg különböző értékmintákat is.

1. A termelés- szabályozás amerikai mintája

Az *amerikai agrármodell* jellemzői közül legalább *három vonás* meghatározó.

== Az USA hatalmas területe, az alacsony népsűrűség és a laza településszerkezet (a lakott térségek közti nagy távolságok) a földművelésre vállalkozóknak *relatív földbőséget* biztosítottak. Ez az adottság ma is kedvez a föld- és eszközkoncentrációnak, a *nagyüzemi gazdálkodásnak*, mivel a *versenyképesség* növelésére összpontosíthat: a helyi népesség foglalkoztatását, az életminőséget, a környezetvédelmet, stb. a társadalom nem kérheti számon az ágazattól, hanem ezen érdekek alárendelődnek a fogyasztói jólét, az „élelmiszer-biztonság” (ld. a GMO élelmiszer-diktátum egészségromboló következményeit) és az adófizetők olcsó élelmiszerrel, minőségi választékkal ellátása igényeinek.

== Az USA-ban nem alakult ki (és ma sincs) európai értelemben vett *parasztság*. A farmerek nem a földjükkel „összenőtt” gazdák, hanem a földművelést rendszerint vállalkozói befektetésnek tekintik, olykor döntésüket a természet-közeli életmód is motiválja.

¹³³ Ld. pl. az AGENDA 2000 1998. III. 18-i javaslatát, amelyek a KAP reformjára kiemelik az *európai termelési szerkezet, a családi gazdaságon alapuló agrármodell* megőrzését. Halmi P. 2002: 111. o.) Hasonlóan a 2003. VI. 26-i KAP reform indokolása szerint „e kiigazítások ahhoz kellenek, hogy az Uniót képessé tegyék egy fenntartható és kiszámítható politikai keret biztosítására a *Mezőgazdaság Európai Modellje* számára az elkövetkező években.” (in: CAP reform, Brussels, 22 Januári 2003/006 / CNS/ 1. o.) A reformcsomag ugyan – nagy kezdőbetűkkel kiemelve – mint védőpajzsot, tolja maga előtt az európai agrármodellt, viszont (még ha el is tekintünk annak – legkésőbb 1984-hez köthető – intézményes feladásától), tartalmából kitűnik, hogy csekély köze van az európai értékmintához, mert a globális agrártőke elsajátítási érdekeit érvényesíti.

== A természeti és társadalmi adottságok eleve kedveztek a *szabad földpiac* kialakításának. (Már 1776-tól, a Függetlenségi Nyilatkozat alapján, a termőföld szabad adásvétel tárgya lett, korlátlan birtoknagyság mellett.¹³⁴

A tőkehasznosulás igényei, a fenti természetföldrajzi, társadalmi tényezők ellenére, az USA mezőgazdaságában *nem hoztak létre nagybirtokrendszert*. Az uralkodó modell az *egyéni tulajdonú családi gazdaság*. Ezek aránya az összes gazdaság 98%-a, ezek adják a földtulajdon közel 90%-át, a mezőgazdasági vagyon 93%-át és a termelési érték 87%-át. A családi gazdaságokon belül a *kisgazdaságok* az összes farm 90%-át, a földtulajdon és a vagyon mintegy 70%-át teszik ki, a termelési értékből viszont csak 1/3 arányban részesülnek. A *nem családi gazdaságok* aránya csak 2%, azonban a termelési érték 14%-át adják. Végül a *nagyon nagy családi farmok* az összes gazdaság 3%-át teszik ki, a föld és a vagyon 10, illetve 13%-át kötik le, a termelési értékből, pedig, 36,5%-kal részesülnek.¹³⁵ A *cégtípusokon* belül az egyéni tulajdon dominál (86%), a *társaságok* aránya 9%, a *korporációké* pedig 4,4%. (1997. évi adatok. *Fertő I.* 2002: 580–581. o.) Emellett döntő a *mellékfoglalkozású gazdák* magas aránya: az összes gazda 60 Mrd \$ éves nettó mezőgazdasági jövedelme mellett ennek legalább a kétszerese a mezőgazdaságon kívüli tevékenységből származik. (Popp J. 2002: 69. o.)

Az USA birtokszerkezetében az *átlagos üzemméretet* az uniós kategóriával érdemes összevetni. Eszerint ez az *Unióban* 1980–1997 közt 10,5 hektárról 18,4 hektárra nőtt. Ezen belül legmagasabb a

¹³⁴ Az agrártermelésben, amennyiben a föld, a munkaerő és a tőke optimális egyesítésére törekszik, felmerül az ún. *Pareto optimum* kihívása. A Vilfredo Pareto olasz közgazdáról elnevezett elv a jóléti gazdaságtanban a jövedelmek olyan elosztását feltételezi, amelyben a társadalom tagjainak együttes haszna (utility) és megelégedettsége (satisfaction) a legnagyobb.

Ennek elérését folyamatát nevezik paretoi értelemben vett javulásnak (Pareto improvement). A *paretoi javulás*, tehát olyan újraelosztás eredménye, melynek során egyesek helyzete jobb lesz a nélkül, hogy másoké romlana. *Pareto optimum* esetén, pedig, a társadalom erőforrásainak és termékeinek semmiféle újraelosztása nem javíthatja senki helyzetét a nélkül, hogy másoké ne romlana. (Dr. Ferenczi Tibor: Föld- és telekgazdálkodás I. Jegyzet, Bp. 1996, BME, 4. o.) Mivel a gazdálkodás földviszonyaiban a *tőke nagyüzemi hasznosítása* a termelési tényezők hatékony kombinálására törekszik, esetében a *Pareto optimum egyértelmű azzal, hogy profitigénye a másik két termelési tényező, a föld és az emberi munka hasznosulási szempontjait rontja le: saját elsajátító tevékenysége nem veheti figyelembe a humántőke és a természeti tőke szükségleteit.*

¹³⁵ Az 1862. évi törvény (Homestead Act) lehetővé tette a legalább 5 éven át szövetségi földet művelő gazdák számára 65 ha (160 acre) terület ingyenes juttatását. E mértéket a későbbi törvények fokozatosan növelték, így a maximális földjuttatás a nyugati államokban a 250 hektárt meghaladta.

brit (69,3 ha), a dán (42,6 ha) és a luxemburgi (42,5 ha) üzemméretet. Az átlagméret az EU-15 államai közül csak az Egyesült Királyságban és – a nem intenzív hasznosítású, nem öntözött, külterületi földeknél – Spanyolországban fed nagybirtokot. (Forrás: Eurostat, 1998) Az USA-ban az átlagos üzemméret 1880-ban 53,6 ha volt, 1991-ben 184,4, majd 2000-ben 175 hektárt ért el. (Popp J. 2002: 13. o.) Gabona-övezetben az átlagméret 200 ha, míg kukorica-övezetben 500 ha. Kétségtelen egyfelől, hogy a föld- és üzemi koncentráció a két világrész egyikén sem csapott át – uralkodó modellként – a bérmunkán alapuló, nagyüzemi szerkezetbe. Másfelől, ugyanez a folyamat a *kisméretű és a részmunkaidős gazdaságok* tartós növekedésével, a családi gazdálkodók *többfoglalkozású* státusának az elterjedésével járt.

Az amerikai fejlődésmintával szemben az *európai mezőgazdaságot* a viszonylag magas népsűrűség, a kötött településszerkezet és a kiélezett, relatív földhiány jellemzi. A rendi társadalom alapja már a kora középkortól a *parasztság* lett, a földet a természetől nemzedékek több évszázados, szívós munkájával a paraszti családoknak kellett elhódítani, a *tényleges birtokhatalom* így a *termelőt* még akkor is *szorosan a földjéhez kötötte*, ha a jogrend nem ismerte el tulajdonjogát. Európában ezért a föld, a gazdája számára, *nemcsak a megélhetés termelőeszköze*, hanem kezdettől fogva *szülőföld*, lakó-, települési- és élettér, amely mélyen a megtartó közösségek kulturális hagyatékában gyökeredzik, így megőrzése és fejlesztése elemi létfeltétel. Az európai értékminta ennek jegyében jutott el az *ökoszociális mezőgazdaság* igényeihez.

Az erőforrások szigorú kínálat-korlátozására alapozott, neoliberális, amerikai agrárszabályozás az 1929–1933 közötti *gazdasági világválság kezelésére*, a kényszer szülte lelemény, amit – a keynesi, klasszikus piaci modellhez való, mielőbbi visszatérés reményében – létrehozói is csak áthidaló eszköznek, a *végzsűkség túlélési technikájának* szántak. A kortársak közül kevesen jósolták volna, hogy ez a – sztálini államszocializmus tervgazdasági parancsuralmát is megszegyenyítő diktátumú – rendszer¹³⁶ olyannyira életképesnek bizonyul a tőke „fenntartható profitja” számára, hogy nemcsak az

¹³⁶ Forrás: Hoppe, R. A. (szerk.) 2001. Structural & Financial Characteristics of U. S. Farms: 2001 Family Farm Report. USDA Economic Research Service, Agricultural Information Bulletin No. 768. Washington 8. idézi: Fertő I. 2002: 580 – 581. o.

USA agrárpolitikáját irányítja végérvényesen, hanem – 60 évi karrierje után – az EU közös agrárpolitikájának a tengelye lesz.¹³⁷ Mi a

¹³⁷ Ha a magyar mezőgazdaságot önmagában – társadalmi és egyéb beágyazódása nélkül – öszszevetjük a Szovjetunió (KGST), másfelől az Európai Unió (KAP) belüli létével, a következő, *lényeges eltérést* kell észlelnünk. Az államszocializmus mezőgazdaságunknak – bár *korlátozott – fejlődéspályát* nyitott, mert a KGST birodalmi érdeke volt az egyes államok (illetve ágazatok) adottságait hasznosító munkamegosztás, az erre alapozott szakosítás és a tömegtermelés fejlesztése, a *menyiség növelése*. Ez adott jogcímet számunkra a mezőgazdasági output olyan emeléséhez, amely a 80-as évtizedben 16 millió ember számára alkalmas, jó minőségű élelmiszer- alapellátást biztosított, így az önellátásunkon felül bőséges keret jutott a kivitelre is.

Látni kell, hogy mi volt a *társadalmi gyökere* ennek a magyar modellnek, ami KGST sorstársai közül kiemelte mezőgazdaságunkat, hiszen sikereit a többi ország nem tudta elérni. A *termelői magán – elszajátítás* történelmi paradigmája az, amit föld- és agrárviszonyaink a kora középkortól fejlesztettek ki a társadalmat megsemmisítéssel is fenyegető katalizmák, elhúzódó válságok elleni *túlélés* parancsára. (Tanka E. 1999: 104 -144. o.) Amint ezt – a parasztság önfenntartását és az ártermeléssel kitérési utakat, a polgárosodás felé közelítést is nyújtó – értékmintát sem az oszmani török hódoltság, sem a Habsburg gyarmatosítás nem számolhatta fel, hosszú évszázadok során megszilárdult magartatás-típusait, alkalmazkodási taktikáit és intézményi leleményeit a *szovjet birodalom diktátuma* sem tudta gyökeresen kiirtani.

A kolhoz-kényszerrel és a közös földhasználat egyeduralmával szemben a *kistermelés* fogódzót talált abban, hogy egyrészt a természetföldrajzi és termőhelyi adottságok esetenként *kizárták a nagyüzemi gazdálkodás lehetőségét*. Másrészt – hosszú időn át – sem az állami gazdaságok, sem a tézsek nem tudták dolgozóikat (tagjaikat) megfelelően ellátni, így a termelőknek kellett az *önfenntartásukról* gondoskodni. Ez egyfelől megkövetelte, hogy a nagyüzemi dolgozó legalább minimális *egyéni földhasználat*hoz jusson (háztáji és illemtényföld), másfelől meg kellett tűrni egyes kisüzemi munkaszervezeteket is (pl. a szakszövetkezetet). A kistermelésnek tett, ilyen engedmény, később, az ártermelésbe bevonásával, a nagy- és kisüzem rendszerkapcsolatában helyreállította a 19. század végétől érvényesülő *történelmi folytonosságot*: a két üzemtípus a munkamegosztásban kiegészítette egymást, a nagyüzem vertikális integrációval kapcsolta magához a kisüzem termelését és áruértékesítését, a termelési érték, pedig, 60–40% arányban megoszlott köztük.

Ebben a munkamegosztásban, viszont, már meghatározó lett a *tömegtermelésből való kitérés*: a kistermelők szorgalma, egyéni képességeik, szaktudásuk hasznosítása, az élomunkák fokozása, stb. mind növelték az alapanyaghoz (tömegáruhoz) a *hozzáadott értékek termelését*, így a mennyiség mellett a *minőségi igények* teljesítését. Ez a – vázlatos – magyarázata annak, *hogyan válhattott a termelői magánérdek – az annak elfojtására létrehozott, parancsuralmi intézményrendszer ellenére – az alázatosságból való kitérés és a fenntarthatóság motorjává*.

Mi a lényeges eltérés, ehhez képest, mezőgazdaságunk *európai uniói élelesélyében*? Az EU – globális tökéhatalom által diktált – birodalmi érdeke a *magyar mezőgazdaság tőkés nagybirtokrendszerré „fejlesztése”*, amely az olcsó bérmunkával a nemzetközi agrártöket nyers- és alanyaggal látja el, de ezt is csak a *kvótarend által leszűkített keretben*, a tőke profit-igényei által behatároltan teljesítheti, miközben saját önellátási képességét a szabályozók jórészt felszámolják, mert e nélkül az ágazat nem lehetne *felvevőpiaca* a Tizenötök termékefleségének. *Ez a nyers tőkeérdek intézményesen kizárja mezőgazdaságunknak – a még teljesen fel nem számolt agrárnépesség, a hazai fogyasztók és a vidék léteérdekeit, illetve a társadalom megmaradását szolgáló – fejlődési pályára állítását.*

A hazai roncs társadalom teljes felbomlási folyamatában, pedig, még azok a *túlélési technikák, alkalmazkodási minták, érdek – érvényesítő mechanizmusok*, amelyek népünk évezredek „szenvédéstörténetét” mindig az *etnikai megmaradás irányába mozdították*, ebben a globális háborúban, még nem alakultak ki. Az öntudatát és cselekvőképességét veszített tömeg – hasonlóan a Cortez és Pissarro által legyilkolt, a legkisebb ellenállást sem tanúsító inka indiánok benuitásgához – egyelőre kábult tehetetlenséggel túri az EU pörölycspasait, aminek *épp a mezőgazdaság és az agrárnépesség a kiválasztott áldozata*. Erőforrásaink elvétele, az ágazat elsorvasztása, önellátási képességünk felszámolása – ha már kitérési pontot találtunk – bizonyára, pótolható. A legfőbb veszély azonban az, hogy – a parasztság maradékának teljes felbomlasztásával – az

sikernek a lényegi oka? Döntően az, hogy – a történelmi kiindulópontnál, vagyis a világgazdaság teljes összeomlásakor – az ésszerű, az újratermelést fenntartó, egyedül eredményes beavatkozásnak a *túltermelés (túlkínálat) visszafogása, vagyis a szigorú kínálat-korlátozás* bizonyult.

Ugyanakkor azonban, a történet a továbbiakban már arról szól, hogy a globális tőkehasznosulás törvénye – nemcsak a mezőgazdaságban, hanem mindenütt – *hogyan szakította el a termelést és értékesítést a valós társadalmi szükségletek kielégítésétől*, a pénzügyi spekuláció hogyan diktálja az áru piacnak – a valós szükségletekkel nem törődő, a profitnak alávetett – önkényes alakítását, a fizetőképes kereslet fenntartása címén az árutermelésnek és szolgáltatásnak – a világ népességéhez képest – egy leszűkített, „fogyasztói társadalom” részére korlátozását. Amit tehát a közgazdaságtan előbb csak „sokk-terápiának”, az időszakos működészavar orvoslásának gondolt, a globális tőkemozgás következtében egyedül alkalmas „lengéscsillapító” lett a teljes egyensúlytalanság kivédéséhez.

Az amerikai mezőgazdaságban a termelés parancsuralmi módszerekkel visszafogása, a II. világháborút követő, világméretű (különösen európai) éhínség miatt, nyilván *nem lehetett közcél*, hiszen az éhség felszámolása az épen maradt agrárgazdaságok termelésének a fokozását igényelte. Ez mit sem zavarta az álságos ideológiát, amely a *túltermelés szabályozását* éppúgy az *élelmezés-biztonsággal* indokolta, mint a termelésnek az önellátáshoz szükséges fejlesztési igényét a korábbi évtizedekben. (Popp J. 2002: 8. o.)¹³⁸

Már az *első agrártörvény* (First Agricultural Adjustment Act) a termelés és a fogyasztás mennyisége közötti egyensúlyt egyrészt, a magas garantált árakkal, és a gazdáknak járó, közvetlen kifizé-

évezredes, megtartó értékrend is megsemmisülhet, ami mind eddig éltető forrása volt a nemzeti önvédelemnek, a sikeres túlélési stratégiák kiépítésének. Az olvasó eldöntheti, hogy melyik agrármodell – a keleti vagy a nyugati típusú - jobb, vagy rosszabb, túlélhető, avagy megsemmisítő hatású a magyarság, a „Kompország” (Ady E.) számára. A végső verdiktet, azonban, itt is a történelem írja.

¹³⁸ Az élelmezésbiztonsági célra hivatkozás az USA modelljénél a fokozott állami beavatkozás már csak a miatt sem indokolhatja, mert a termelés – szabályozás módszerei (jövedelem- és exporttámogatás, importkorlátozás, készletfelhalmozás, stb.) döntően azoknak a *globális cégóriásoknak a magán-elsajátítását*, tehát a profittermelést szolgálják, amelyek az agrárpiacnak az integrátor szerepében fellépő haszonélvezői. Ehhez képest, a rendszer csak közvetve, jóval kisebb forrásokkal nyújt megélhetést a termelők és szolgáltatók mind szűkebb körének.

tésekkel alapozta meg. Másrészt, kulcseleme lett maga a *kínálatkorlátozás: az önkéntes földkivonás*. A gazda a „paritásos árhoz” a *vetésterület önkéntes csökkentésével* juthatott és akkor, ha az *előírt mennyiségre* felvásárlási szerződést kötött a feldolgozóiparral, illetve a kereskedelemmel. A gazdának a *kompenzációs támogatás* a búza-, kukorica-, gyapot- és dohányterület csökkentéséért járt, tehát *csak az előírt terményekre*. Az USA a II. világháború kezdetéig *évi 12 – 16 millió ha (30 – 40 millió acre) „pihentetett földet” vont ki a termelésből*, amivel egyensúlyban tartotta a kereslet-kínálat alakulását és stabil árakat teremtett.

A termelés- és piacszabályozás parancsuralmi, piacidegen, mennyiségi korlátozásának módszertana – bár a termelés jövedelmezőségét biztosította – eleinte az USA –ban is kemény ellenállásba ütközött.¹³⁹ Ez sem változtatott, azonban, kérielt rendszerrel fejlesztésén, melynek két mozgatója a *földkivonás* (vetésterület csökkentés), másrészt a *támogatásnak a termeléstől (az árártól) való elválásztása és a termelőhöz telepítése* lett. Az utóbbi a nevezetes „*decoupling*”, amit a KAP A 1992. évi Ray MacSharry-reform óta is sikertelenül próbál megvalósítani saját rendszerében. A két szabályozó, egyébként, szorosan összefügg, mivel a közvetlen termelői támogatás előfeltétele az előírt kínálatkorlátozás (földkivonás) teljesítése. *Ezt a neoliborális, szabályozó módszertant vette át – lényegi változtatás nélkül – a KAP rendszere, amelyben az uniós mezőgazdaság tervgazdálkodási keretekbe szorításának a fő regulátora lett.*

2. A kínálat-korlátozás azonossága

Milyen „történelmi anyajegyek” bizonyítják az *amerikai és az európai uniós agrárszabályozás*, a kínálat-korlátozás egyneműségét, *lényegi azonosságát*? Ezek, valójában, a *tőkehasznosulás követelményének a rendszervezrlő szerepéből* következnek. Mind az USA, mind a KAP modellje, azért tartja központi irányítása alatt az agrártermelést és -értékesítést az erőforrások, illetve a létrehozható

¹³⁹ Az 50 –es évek derekán a keynesi gazdaságtan hívei az agrárpiacnak a magas árrakkal és a szigorú kínálat-korlátozással való szabályozásával szemben sürgették a *kereslet – kínálat önszabályozásához* való visszatérést. A szabadpiacot felszámoló diktátum elleni fellépés, azonban, sikertelen volt: csak azt érte el, hogy az 50 –es évektől bevezették a „rugalmas ártámogatást”. Eszerint a magas terméshozamnál csökkentek, az alacsonyánál viszont nőttek az árak. (Popp J. 2002: 16. o.)

termékmennyiség korlátozásával, hogy így biztosítsa, a diktált árakon keresztül, az *input* tőke megtérülését és garantált nyereség-hozamát. Ennek fontos eszköze az *export-expanszió*, a világgiacon a felvevő piacok kiépítése. Az USA esetében ez – világgiacon versenyképességének növelése jegyében – úgy áll elő, hogy miközben a világ lakosságának 96 százaléka az Egyesült Államokon kívül él, a fejlődő országok élelmiszer-szükséglete, pedig, rohamosan nő (ami, persze, csak az éhező 2 milliárd embert leszámítva jelenthet fizetőképes keresletet), az USA élelmiszer-gazdasági exportjának 2/3-át a *magas hozzáadott értékű termékek* jelentik. (Ez az arány 1980-ban még 50% volt. Popp J. 2002: 70. o.)

Az EU tehát nemcsak a kínálat-korlátozó rendszert kapta „készen” az USA-tól, hanem az agrártermelést (is) uraló tőkeerőnek – az államkapitalizmussal összefonódó – *birodalmi expanszióját* kiteljesítő, sikeres közgazdasági „receptjét” is. Az USA példája bizonyítja, hogy *a hozzáadott értéket a profitközpontban kell létrehozni*, mert csak ez biztosíthatja a perifériáknak felvevőpiaccá formálását, erőforrásaik kiaknázását és ezzel – a nem egyenértékű cserén alapuló – tartós jövedelemszerzést. Az EU e modelltől csak „apró részletekben”, a világtőke uralmi osztozkodási rendje szerint tér el. A *járadékkelvonó szerkezetét* *ui. nem összpontosíthatja egyedül a harmadik világ exportpiacaira*, mert az USA cégóriásai ebben megelőzték. Ezért – e terep lehető megtartása mellett – a regionális integráción belül, az *EU keleti térségében nyitott új életteret* a tőkehasznosulás számára. A tőke nemzetköziségéből eredően, mindez az USA multi- és transznacionális tőkés társaságai előtt is nyitva áll, a szigorú viszonosság jegyében.

A „közös anyajegyek” a két rendszer egyéb vetületeinél is kimutathatók, amelyek közt lényeges a *jövedelemelosztás* működtetése. Az EP elemzéséből és az OECD vizsgálata alapján már részleteiben is láttuk, hogy az elosztási funkció – kívülről szemlélve, a *KAP célrendszeréhez* mérve – erősen torzult, mert a garantált és egyéb támogatásokat, jövedelem-forrásokat nem az agrárnépesség zömének, hanem a tőkeerő szűk, haszonélvező csoportjának juttatja. *Rendszertani* közelítésben, azonban, – az erőter belső immanenciáját feltárva –, ez már nem véletlen, „eseti működészavar”, eshetőlegesség, hanem *rendszerképző sajátság*: a tőkehasznosulás igénye épp azért

alkotott ilyen „járadék – kisajtoló” szerkezetet, hogy a társadalom előtt, a dologi és intézményi formákkal leplezett *magán-elsajátítást*, közcélúnak tűnő, hatékony intézménnyel állandósítsa.

Mi a helyzet az *USA modelljénél*? Milyen *társadalmi hatásokkal* jár ott, a mennyiségi termelés-szabályozás és a termeléstől elszakított *támogatás*? Egy 1998. évi felmérés szerint „...a támogatási programokban, nagy arányban részt vevő gabonatermelő *farmok 20%-a kapta a kifizetések 2/3-át.*„, a támogatási összeg legnagyobb részét a *nagy gazdaságok* veszik igénybe, de a szubvenciók jelentősége az összes árbevételhez viszonyítva nem számottevő és a *gazdasági méret növekedésével a támogatások szerepe* mind az árbevételben, mind a *jövedelemben csökken.*” (Popp. J. 2002: 73. o.)¹⁴⁰

Ismerős tendencia: az Egyesült Királyságban közzétett „támogatási top-lista” is arról vall, hogy az „uniós ajándékot” élvező globális cégóriások és kiváltságos multi-milliomosok a legkevésbé szorulnak rá e járadékforrásra, azt mégis ők kaparintják meg az agrártermelők tömegei elől. A kvóták túllépési gyakorlatánál is általános, hogy a *nagyüzem egyre kevésbé függ a központi támogatástól*. Jellemző az is, hogy az USA támogatási rendje – bár az élelmezésbiztonság ideológiájára épül – *nem vállal szociális funkciót*: a szegénység felszámolása helyett még a bel- és külföldi *élelmiszersegélynél* is a tőkeérdek igényeit (hozzáadott értéktermelés, extraprofit, stb.) szolgálja. (Popp. J. 2002: 106. o.)

3. A kvótarend közgazdasági abszurditása

Mielőtt az uniós kvótarend részleteit – és ezzel a *közösségi birtokpolitika lényegét* – vizsgálalnánk, nem térhetünk ki a legfontosabb alapkérdés elől: a KAP rendszere (tehát az általa meghatározott termelés- és piacsabályozás) egyáltalán, még *piaci modellként kezelhető*-

¹⁴⁰ Egyértelmű, hogy e modellben a *támogatás nem a mezőgazdaságból élők szükségleteit (életminőség, jövedelembiztonság, stb.) elégíti ki*, hanem a tőke eszköz – koncentrációját és a hatékonyság profitigényét szolgálja. Így „ az 1996. évi törvény *igazi haszonélvezői a nagyfarmok és a Nyugati parton fekvő, mezőgazdasági társas vállalkozások*, míg vesztesei a Keleti partvidéken és a Nagy – Tavak környékén található családi gazdaságok voltak...A különböző támogatások a *korábban is tehetős nagyüzemek további gazdagodásához* és az elsősorban állattenyésztéssel foglalkozó *kisüzemek elszegényedésének folytatódásához* vezetett.. A mezőgazdasági jövedelmek közötti nagyfokú differenciálódás komoly társadalmi vitákat gerjesztett az Egyesült Államokban. Sokan azon a véleményen vannak, hogy a *termelés helyett a családot kell támogatni.*” (Popp J. 2002: 73. o.)

e, avagy ez – a kínálat-korlátozásra épülő, bürokratikus koordináció-tartalma szerint, már a *piac tagadása*? Ha ui. az erőforrások drasztikus korlátozásának (nem egyszer, egyes termelői ágazatok megsemmisítésének) a valóságát nézzük, úgy a fenti kérdés „ál-probléma”, mert aligha vitatható, hogy az agrárgazdaság és az élelmiszeripar *teljesítő-képességének ilyen, parancsuralmi eszköztárral meghatározása* már semmiben nem hasonlít a piac kereslet-kínálat egyensúlyozó szerepéhez, amit – végső fokon – nem az ármechanizmus, hanem a valós *társadalmi szükségletek* mozgatnak. Csak-hogy, a tudományos válasza az *elméleti közgazdaságtan* illetékes, amely viszont nem alakított ki egyértelmű álláspontot e lényeges kérdésben. (Ne firtassuk, ezt milyen érdekkötöttség gátolja.)

A *kvótarend* megítélése világos: a neoliberalis közgazdászok sem fogadják el a *kínálatkorlátozást* a piacszabályozás általánosan alkalmazható eszközének. Így pl. Halmi Péter, Cochran 1959-ben kifejtett nézetével egyezően, megállapítja: „(Ugyanakkor) *közgazdaságtudományi szempontból a kínálat hatékony hozzáigazítása a kereslethez, meghatározott (támogatott) áron, a földinput mennyiségi szabályozása útján, abszurdnak minősíthető*.” (Halmi P. 2002: 90. o.)¹⁴¹ A szerző azonban, ezen alaptény ellenére, nem jut arra a következtetésre, hogy a KAP-modell egészében bürokratikus koordináció lenne. A megsemmisítő kritikai érvek ellenére, azon a címen ad menlevelet az uniós kvótarendszernek, mert az *nem „átfogó kínálatszabályozási mechanizmus”*, hanem csak egyik, de nem kizárólagos intézménye a termelés- és jövedelemszabályozásnak, így kellő teret enged a *piaci koordinációnak* is.

Miképp lehetséges ez? Az EU közös piaci szervezeteinek (CMO = Common Market Organization) működéséből kitűnik, hogy az intézményi árbeavatkozás (pl. az intervenció ár) csak „biztonsági

¹⁴¹ A szerző az EGK 1988 – tól alkalmazott területpihentetési rendszerének a termelési tényezők árára gyakorolt hatását elemezte és ez alapján fogalmazta meg végkövetkeztetését. Az okfejtés szerint „a területpihentetési rendszer *(a földhasználat, mint fontos input mennyiségi korlátozó-sá)* a piaci szereplők input – kombinációinak megváltoztatásával jár. Annak következtében a *kínálati görbe megváltozik*. A termelésben maradó föld értéke továbbra is a hozam nettó értékéhez, valamin a rendszerből elérhető – a megfelelő növényhez tartozó – kompenzációhoz kapcsolódik. A *parlagoltatott földnek, mint valóságos termelési tényezőnek, nincs értéke*, az csak a területpihentetés utáni támogatás, illetve a földtulajdonos egyéb, nem vagyoni előnyei tőkésítéséből következik. A termelésben felhasznált és a pihentetett föld értékére gyakorolt hatás a kibocsátás értékének változásától, illetve a *közvetlen támogatáshoz tartozó feltételektől* függ. E beavatkozások tehát az erőforrások árának erőteljes torzítását eredményezhetik. Ugyanakkor... (ld. a főszevegben idézett végkövetkeztetést. Halmi P. 2002: 90. o.)

háló”, viszont a *mezőgazdasági áruértékesítés 90 százaléka* – évi átlagban – a *szabad piacon*, a felek mellérendeltsége alapján, a kereslet-kínálat törvénye szerint megy végbe. (Halmai P. 2002: 54–57. o.)¹⁴²

Az *alapkérdés* ezzel arra szűkül, hogy a *KAP minőségét* önmagában meghatározhatja-e az *árupiac* jellege (azon, a hatósági árak hiányában, a valós szükségleteknek a kínálattal ütköztetése), avagy ehhez figyelembe kell-e venni a piacot létrehozó *erőforrás-szabályozást*, a termelési tényezők és a termelési kapacitás parancsuralmi eszközökkel való meghatározását, illetve központi szabályozókkal befolyásolását is? (Fogalmilag ui. az erőforrás-működtetéstől függ az agrárpiacon „tartalma”³⁹: az, hogy *mi kerülhet a piacra és mi nem*, illetve milyen mennyiségben, minőségben.) Ha igen, ez mennyiben hat a rendszer minősítésére?

Úgy gondoljuk, hogy sem közgazdasági, sem szociológiai alapon *nem indokolt egyenlőségjelet* tenni az intézményi árakkal befolyásolt, *belpiaci árucsere*, másfelől a *kínálatkorlátozó termelészabályozás* következményei közé. Ha ui. az erőforrásokat a szabályozók parancsuralmi eszközökkel kézben tartják, tetszés szerint – ténylegesen a tőke profitigényének alávetve – manipulálják, a szűkebb és tágabb közösségek élelmiszer- (és egyéb, pl. foglalkoztatottsági, kulturális, az életminőséget megszabó) szükségleteitől elszakítva, döntően az *elérhető pénzjövdelem igényeit kiszolgálva* – korlátozzák, úgy már *fogalmilag sem szólhatunk piacgazdaságról, mert annak legfontosabb oldala, az input (az anyagi javak termeléssel való előállítás) teljesen elszakadt a valós társadalmi kereslettől*. Ez, pedig, olyan tartós egyensúlytalanságot (disequilibrium) intézményesít, amit az értékesítésnek (akár kizárólagos, vagy túlnyomó arányú) piaci koordinációja sem változtathat piaci mechanizmussá.

Magyarán: milyen alapon nevezhető piacnak egy olyan újraelosztó rendszer, amely a *föld, a munkaerő és a tőke társításánál nem a természetföldrajzi adottságokat, nem a humántőke jellegét és igénye-*

¹⁴² Amint erre még kitérünk, a KAP reform már 2013-ig meg kívánja szüntetni az intervenciót, így a kukorica termékpiacon – épp Magyarország terhére – az EB ez irányban drasztikus lépéseket tett. Elképzelhető, hogy az elméleti gazdaságtan – miután a WTO – Dohai diktátum hatására a KAP a támogatási rendszerét teljesen leszűkíti –, ettől fogva *szabadpiaci uniós agrármodell* hirdet. Annak dacára, hogy a termelési tényezők és erőforrások feletti, központi rendelkezés – minden korábbi beavatkozáshoz képest – meghatározóvá válik a teljes uniós agrárpiacon – TTT, vagyis tiltott, megtűrt, vagy támogatott – termelési kapacitása számára.

it (a termelők, vállalkozók termelési készségét és képességét, ezzel létfenntartásuk és környezetük védelmének biztosítását, a tágabb közösség fennmaradásának érdekeit), vagyis *nem a társadalom közérdekű szükségleteit helyezi az elosztás középpontjába?* Ehelyett – a tőkehasznosulás igényének elsőbbséget adva – a *termelési kapacitást* (az előállítható és piacra juttatható árumennyiséget), *hatalmi kényszerrel, akár felére, harmadára csökkenti* (esetleg teljesen kizárja) azért, hogy a termelés (a kínálat) ne haladja meg aránytalanul a fizetőképes keresletet, tehát a *tőke „fenntartható profitját”* bármilyen biztosítsa.

Az utóbbi szempontok – nézetünk szerint – nyilvánvalóvá teszik, hogy a KAP piacsabályozó modelljének minőségét, tudományos mérce szerint, nem lehet *kizárólag a közgazdaságtan* input – output módszertanával feltárni és meghatározni, hanem a hiteles leképezéshez a *holisztikus, rendszertani szemlélet* alapállása, ezen belül a *szociológiai összetevők* tisztázása (legalább egyenértékű ismérveként) szükséges.

4. Milyen intézményrendszer érvényesíti, a kvótarenden belül, a KAP birtokpolitikáját?

Az EGK a túlermelés megfékezésére először a *cukor – és a tejpiacon* kényszerült termelési kvóták bevezetésére. (Tanka E. 1995: 46–70. o.) Az 1981-től megkezdett, termék-specifikus kínálat-korlátozást, azonban, csakhamar a termelés visszafogásának minden stratégiai fontosságú termékre kiterjedő *kvótarendszere* és a hozzá kapcsolt *földkivonás* kiépítése követte. Az EU Tanácsa 1998. II. 13-án életbe léptette az EU *agrárstabilizációs koncepcióját*, amit 1992. májusában a KAP un. „*Ray Mac Sharry*” *átfogó reformja* követett. Ezzel az EU – első lépésként azután, hogy a Maastrichti Szerződéssel gazdasági integrációból politikai, szövetséges állammá alakult és társulási szerződések megkötésével megkezdte az Unió keleti bővítését – *végleg feladta az európai mezőgazdaság modelljét: a termelés- és piacsabályozás min-tájául átvette az USA piacidegen, kínálatkorlátozó rendszerét.*

A KAP-reform *túlermelést visszafogó intézményei* – közvetve, de többször közvetlenül – már a *közösségi birtokpolitikát érvényesítették a tagállamokkal szemben*, a következők szerint (Tanka E. 1995: 7. o.):

== az agrárirányelv korlátozta az agrárpiac költségvetését,
== egyes termékpiacokon (a GOFR-növények: gabona, olajos magvak, fehérje, rost, továbbá dohány, juh- és kecskehús) *garantált termelési küszöbök*et, más termékeknél (bor, cukor, zöldség, gyümölcs) *stabilizációs szabályozást* vezettek be;
== a gazdák jövedelmi szintjét közvetlen, *jövedelemképző segéllyel* kívánták megőrizni, másrészt az *agrártevékenység feladását* finanszírozták;
== a kínálat korlátozása végett a tagállamokat arra kötelezték, hogy *ideiglenesen szüneteltessék a földek megművelését* (set aside), másrészt a termelőket olyan termékek előállítására ösztönözték, amelyek *nem fordíthatók élelmezésre* (takarmányozásra), nem halmozódnak fel és a gazdát a „*termelés átállításában*” (vagyis az áru-termelés felhagyásában) teszik érdekeltté.

A termelés *menyiségi szabályozása*, a továbbiakban, egyre differenciáltabb eszköztárt működtetett. (Halmai P. 2002: 84. o.) Ezek közül meghatározó lett:

== a *kvótaszabályozás* (részben szigorú, mennyiségi korlátozással, mint a tejtermékeknél, részben az árgaranciának meghatározott árumennyiségre korlátozásával);

== a *garanciaküszöb*: egyes termékeknél ez a maximális garantált mennyiség, másoknál az intervenciós (felvásárlási) küszöböt jelenti. (Pl. marhahús, egyes zöldség- és gyümölcsfajták.) Az első esetben a *termelt* mennyiség, a másodikban a *felvásárolt* mennyiség előírt küszöbének a túllépése után *ár- vagy egyéb szankció* érvényesül. (Pl. a tejkvóta túllépésekor a többletnek a termelőt sújtó elvonása.)

== az *intervenciós garanciák korlátozása*: a mennyiségi korlátok mellett ez megrövidíti a felvásárlási időszakot, szigorítja a felvásárlásra előírt minőségi feltételeket, ezzel csökkenti a felvásárlásra kerülő kínálatot;

== a *területpihentetés* (set aside): eredetileg ez a termelési kapacitás kihasználását – az USA modelljéhez hasonlóan¹⁴³ – *önkéntes* alapon

¹⁴³ Az USA a területcsökkentést jogilag nem tette kötelezővé, de az 1990. évi agrártörvény óta a támogatási jog előfeltétele a területcsökkentés „önkéntes vállalása”. Az USDA (szövetségi agrárminisztérium) évente határozza meg a bázisterület százalékában a területcsökkentés kötelező mértékét. Az a szerint tér el, hogy milyen érdek fűződik az egyes termékek termelésének csökkentéséhez. A gabonánál ez a bázisterület 0–20, a gyapotnál 0–25, a rizsnél 0–35 százalékra szokott terjedni. A kivont terület legalább felét – földvédelmi célból – takarónövénygel (fű vagy hüvelyes növény) kell bevetni, a nagyon száraz területek kivételével. A földkivonást legalább 3 évig fenn kell tartani. (Popp J. 2002: 27. o.)

kívánta korlátozni. Eszerint a termelő, ha szántója legalább 20%-át kivonta a művelésből (rotációs parlagként, vagy nem mezőgazdasági célú hasznosításra), kompenzációs kifizetésre vált jogosultta. Később a földkivonás a közvetlen támogatásra jogosultság előfeltétele lett, vagyis kötelező, kivéve a kistermelőt, aki legfeljebb 92 tonna gabona termesztésére alkalmas földterületet (18–20 hektárt) művel.

A KAP 2003. VI. 26-i reformja a területpihentetés¹⁴⁴ szabályain is szigorított. Ez a hatályos rendezés 2007-ben is, a következők szerint:
== míg eddig a bázisterület 10 százalékára volt kötelező a földkivonás, most az agrárüzemi és az országos szinten akkora területet kell pihentetni, amekkora az a korábbi rendszerben kötelező volt;
== a korábban pihentetett területre külön támogatási jogot tartanak nyilván,
== ennek aktiválása csak akkor megengedett, ha ugyanakkora területet pihentetnek,
== a pihentetett terület az agrárüzemen belül cserélhető,
== azon a nem élelmiszert előállító termelés engedélyezett.
== a pihentetett földet termőhelyi állapotban kell tartani,
== a földkivonási kötelezettség alóli mentesülés megszűnt a kisgazdaságokra (amelyek 92 tonna gabonánál kevesebbet termesztenek),
== nem vonatkozik a pihentetési kötelezettség a biotermesztésre,
== a pihentetett parcellának legalább 0,1 ha nagyságúnak és 10 m szélesnek kell lennie. (A tagállam környezetvédelmi okból a minimális parcella szélességet 5 méterre csökkentheti.)

Az új rendezés a kötelező földkivonás mértékén (10%) ugyan nem változtatott, hanem – a százalékos arány meghatározása helyett – a központi döntés számára „rugalmasabb” megoldással élt. E szerint a Tanács, a piaci helyzet függvényében, további terület-pihentetési kötelezettséget írhat elő, ami – a jelenleg érvényes szabályok alapján – minden GOFR termelőre kiterjed, az adott vetésterület százalékában.

A „területpihentetés” nem korlátozódik a fenti intézményre, hanem annak három formája érvényesül:

¹⁴⁴ A területpihentetés (set aside) terminológia, valójában pontatlan, mert tartalmilag a termőföldnek a művelésből való kivonását jelenti. Első alkalommal ui. még csak „pihentetik” a földet, mint a talajváltó, 2–3 nyomásos művelésnél, illetve a vetésforgónál. Ellenben, a földkivonás – akár az először pihentetett földre, akár azzal azonos nagyságú, másik területre – véglegessé válik, mert a gazdaság termőföldalapjának ez a folyamatos, előírt arányú csökkentése a feltétele a termelő közösségi és nemzeti agrártámogatásának.

== a *minimális (kötelező)*, amelynek jelenlegi mértéke a támogatásra bejelentett „bázisterület” 10 százaléka ;
== az *önkéntes* pihentetés, tehát a 10 százalékon felül vállalt ugaroltatás, amelyért a termelő megkaphatja a teljes kivont terület kompenzációját. A két jogcímen pihentetett terület *maximuma* 33%.
== a *büntető földkivonás*, kompenzáció nélkül, amit a regionális bázisterület túllépése miatt rendelnek el. (Ennek mértéke azonos a túllépés mértékével.)

A KAP 1992. évi reformjai óta a termelés-korlátozás tengelyében – az USA modelljéhez hasonlóan – a *bázisterület szűkítése* és a *kötelező területpihentetés* áll. A *bázisterület* a GOFR-növények termesztésére lekötött *szántónak* azt a nagyságát jelenti, amelyet az EB egy-egy tagállam részére, térmérték szerint meghatároz. Az így szűkített termelési terület az adott ország *szántó művelési ágú területét, rendszerint, 15–20 százalékkal*, vagy ennél is magasabb arányban *csökkenti*. E csökkentéshez járul a *kötelező területpihentetés* (a továbbiakban: *földkivonás*), ami a termelő (támogatási igényre bejelentett) szántójának *további, 10 százalékkal* csökkentését teszi kötelezővé. A bázisterület meghatározása a gazdálkodókra, üzemtípusokra való tekintet nélkül történik, tehát az – a mi viszonyaink között – a nagyüzemet és a kistermelőt egyaránt érinti.

A bázisterület gazdálkodói *közvetlen jövedelem-támogatásra* (a továbbiakban: *kompenzáció*) jogosultak, ami a KAP 1. pillérű (az un. direct payment alapú), *alanyi jogú támogatási igényt* jelenti. A *bázisterületen belül* az EU nem határozza meg az egyes növények maximális vetésterületét, kivéve az *olajnövényekét*. A *támogatás mértékét* a tagállam termelési régiói szerint, a regionális átlaghozam, vagyis a „*referenciahozam*” (más megnevezés szerint „*történelmi referencia-szint*”) alapján határozzák meg. A *bázisterület túllépését* azzal büntetik, hogy az adott gazdasági évben, a túllépés arányában csökkentik az egyes termelőre jutó támogatást. A büntetés, azonban, közvetlenül *a tagállamot* sújtja, nem a termelőt. Mióta a kompenzációt bevezették, az *EU szintjén* nem lépték túl a bázisterületet, viszont ez annál gyakoribb az *egy-egy tagállamok szintjén*. (Popp J. 2002: 127. o.)

A tagállamok a bázisterületet lebonthatnák az egyes termelőkre, mivel a közösségi jog ezt nem tiltja, azonban eddig – sem a régi,

sem az új tagok közül – egyikük sem élt e lehetőséggel. Ennek oka nyilvánvaló: az elvileg minden termelőt azonosan terhelő, területi korlát a *tőkeerő* érdekének kedvez, mert a *gazdasági súly szabályozza* a bázisterület korlátainak betartását. A termelő szabadon növelheti a GOFR növények vetésterületét, ha e célra van szántója, és pótlólagos kompenzációban részesül.

Mivel a *büntetés kollektív, a szankció nem jelent fenyegetést és visszatartó hatást a tőkeerős gazdálkodóval szemben*. Ugyanakkor a „*vétlen*” termelőt is motiválhatja e közös felelősségi korlátok túllépésére, hiszen azzal kell számolnia, hogy – mások többlet – termelése miatt – akkor is csökkentik az őt illető kompenzációt, ha ő maga betartotta a korlátozást. Az egyes termelő döntését az befolyásolja, hogy a GOFR területének illegális növelésével milyen összegű *pótlólagos jövedelemhez* (támogatáshoz) juthat, illetve a területi túllépés miatt, a terhére kiszabott büntető szankció milyen *vesztéssel* sújthatja. (Popp J. 2002: 127. o.) Nyilvánvaló, hogy a *közös büntető-felelősség a magyar nagybirtokrendszerben* még inkább kiélezi ennek igazságtalanságát a kis- és középzemek gazdálkodóinak terhére.¹⁴⁵

A *kötelező földkivonás* (az engedélyezett bázisterületen belüli vetésterülethez hasonlóan) *kompenzációs jogot* alapoz meg, emellett e kötelezettség nem a tagállamra, hanem az *egyes termelőre* hárul. A támogatás elnyerésének előfeltétele a termelő 10% arányú *földkivonásának bizonyítása*: a gazdának részletes jelentésben kell adatokat szolgáltatnia a szántóján termelt GOFR növények megosztásáról és a kivont föld nagyságáról.¹⁴⁶ A támogatás kifizetése előtt a földkivonás

¹⁴⁵ A nyugati családi *gazdasági modellnél* – elsősorban ott, ahol *mezőgazdasági üzemszabályozást* alkalmaznak – a viszonylag kiegyenlített tőkeerő (legalább is, elvileg) egyensúlyban tarthatja (a közös felelősség ellenére) a bázisterület korlátainak betartását. Ezzel szemben, a *magyar üzemi- és birtokszerkezetben* a földtulajdoni monopóliumra és – a kvóták megszerzésével – gazdálkodói túlsúlyra támaszkodó – *nagybirtoküzem* a többi gazdasági szereplő terhére gátlástalanul túlléphet a bázisterület korlátait, a büntetést, pedig, a vétlen gazdálkodókra háríthatja.

Mind eddig ez a gyakorlatban nem merült fel, egyrészt az uniós tagság még rövid időtartama miatt, másrészt azért, mert a GOFR növénytermesztésre alapozott uniós támogatás – csaknem kizárólagos – hasznélvezője a nagybirtoküzem, így eleve nem kényszerül a bázisterületen osztozni az egyéb szektorokkal. Az intézményi rendezés igazságtalansága, azonban – ami a tőkeérdek egyoldalú szolgálatával áll elő – nálunk is konfliktusokat válthat ki, mint ahogy a volt kelet – német tartományok olajnövény termelőinél ez egy évtizede súlyos érdekütközésekre és tagállami kitérés pontok kereséséhez vezetett. (Ld. Tanka E. 1995: 41. o.)

¹⁴⁶ A kötelező termelői regisztráció alapján az EMOGA (Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap) Garancia Részlegéből folyósított belpiaci támogatások kezelése, továbbá a közvetlen kifizetések kezelése és ehhez kapcsolódóan az IIER (Integrált Igazgatási és Ellenőrző Rendszer) működtetése a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MHV) hatáskörébe tartozik. (Ld. a többször módosított 81/2003. (VI. 27.) Korm. rend. 2. § /2/ a/ és d/ pontjait.)

teljesítését ellenőrzik, a kötelezettségzegés, pedig, *egyéni szankcióval* jár. (A jogsértőt kizárják a támogatásból.) Nem véletlen tehát, hogy míg a bázisterület tagállami túllépése bevett gyakorlat, a *földkivonást az EU gazdái kivétel nélkül teljesítik.* (Popp J. 2002: 128. o.)

A földkivonás intézményét több közigazgatás a miatt bírálja, mert az *nem gátolja kellően a túltermelés visszafogását.* A diktátum elleni „természetes védekező reflexek” ui. azt a gyakorlatot alakították ki, hogy a gazda – lehetőleg – csak a legrosszabb földjét vonja ki a termelésből, míg a kapott támogatást beruházásra, a termelés fejlesztésére fordítja. Másrészt ez torzítja a támogatásoknak a régiók és tagállamok közti, *nem piaci alapú megoszlását*, mivel a kistermelőknek minősülő gazdákat (így egyes mediterrán országok termelőinek 94–97 százalékát) mentesítették a földkivonási kötelezettség alól. (T. i. a földkivonási kötelezettség minimuma 1 ha, amit legalább 5 évig tilos művelni.) Épp az utóbbi szempont vezette a KAP 2003. évi reformját a kistermelőket megillető mentesség eltörlésére. Ugyanakkor, a Közösség szintjén tény, hogy a földkivonás az erőforrások korlátozásának lényeges eszköze. Az EB – a reform alapján – már 1994. végén jelenthette: az Unióban összesen 7,2 millió ha föld került pihentetésre, a gabonafélék vetésterülete 4 millió hektárral (36 millióról 32 millióra) csökkent és ezalatt a terméshozam sem nőtt. (Tanka E. 1995: 37–38. o.)

Hogyan megy végbe a *kvóták elosztása*? Ez a termelési kapacitást egyszerre osztja el az egyes tagállamok és azok termelői között. Ez *három szinten* valósul meg. Az EU ország-kvótákról dönt, amelyeket a tagállam termelési régiókra is bonthat. (Pl. Franciaország, Németország.) A *tagállami* elosztás – mint a második szint – az adott gazdaságok termelőkapacitásához, vagyis a tényleges *üzem típusokhoz* igazodik. A harmadik szint az *újraelosztás*: mivel a kvóta árujellegű termelési tényező, a hozzá tapadó támogatás alanyi jogcímével jövedelemtermelő képességet és vagyoni értéket is hordoz, ezért – főszabályként – a paci szereplők közt *forgalomképes*, ellenérték fejében átruházható.¹⁴⁷ A kvóták hármass elosztási (illetve újraelosztási) szintje és agrár(éllelmiszer)-piaci forgalomképessége azzal jár, hogy *csak az elsődleges telepítésük igazodik a tagállam agrártermelőinek*

¹⁴⁷ Kivétel ez alól a *szőlőterület támogatási kvótája*, ami a jogosult területhez kötött, így nem vihető át másik régió területére. Ellenben, a szőlőültetvény *újratelepítési joga* – mint szintén forgalomképes, vagyoni jog – a jogosult számára biztosítja, hogy az ország bármely területén, amely alkalmas a telepítésre, a jog engedélyezett térmértékével azonos nagyságú, új ültetvényt telepszen. (Az intézmény néhány részletére még visszatérünk.)

üzemi szervezetéhez. Az újraelosztás már nem az egyes gazdaságok termelőképességét követi, hanem a piaci szereplők *tőkeerejének* a függvénye: a *fizetőképes kereslet*, a „kvótapiac” dönti el, hogy ki és milyen mennyiségben juthat termelési (támogatási) kvótaához.

5. A kvóták funkciói

Ennél a pontnál jutottunk a *kvóták funkcióinak* tisztázásához.

A kvóta forgalmazása ui. *minőségét tekintve más szerepet* játszik a Tizenötök agrárpiacán, mint az U keleti térségében. Az előbbi terepen nem vezet a termelési és az értékesítési egyensúly megbomlásához, mert a termelőképesség *elsődleges elosztása* (a kvóttákkal) a *családi gazdasági modell üzemszervezetéhez* igazodik és az elosztás – döntő arányban – a tényleges felhasználást fedi le, vagyis a kvóttákkal alapvetően az *elsődleges jogosultak* élnek. Ezt az összehasonlítás egyértelműen bizonyítja.

Az új uniós tagok mezőgazdaságában – még hosszabb időn át – az elsajátítás hatalmi átrendeződéséhez tartozó *föld-mobilizáció és kvóta – átcsoportosítás* folyik, amit a KAP 2003. évi reformja új intézménnyel alapozott meg, a csatlakozás után, pedig, a globális agrártőkét kvótatulajdonhoz és gazdálkodói túlsúlyhoz (olykor kizárólagosságához) juttató *eredeti tőkefelhalmozás* felgyorsít. Ezzel szemben, a *Tizenötök föld- és agrárviszonyaiban*, ez a folyamat már évtizedekkel korábban lezárult. Ennek tárgyi bizonyítéka, hogy ezen országok földpiacain az *éves földforgalom* – több évtizedes trend szerint – a földalap egy százalékát sem éri el, ezen belül, pedig, a külföldi tőke földtulajdonszerzése elenyésző.

2005. januárig a földforgalmi adatok egyidejűleg a *kvótaforgalomnak* is hiteles mutatószámai voltak, mert – mind addig – a kvótát érvényesen csak az agrárüzem és a hozzá tartozó föld tulajdonával együtt, mint *dologegységet* lehetett eladni.¹⁴⁸ Ezért tudhatjuk, hogy

¹⁴⁸ Tény, hogy az *Egyesült Királyság* gyakorlata törte át elsőként a közösségi jog merev tilalmát, a tejkvótánál, ami kizárta a kvótajog önálló forgalomképességét. E szabály ellenére, ott a kvóta eladását függetlenítették a föld birtoklásától. Hasonló reformra került sor 1993 – ban *Németországban*, ahol a jog nem írja elő a kvótának a földhöz kapcsolását, viszont a forgalmazást csak azonos földrajzi térségen (Landers) belül engedélyezik. (D. Barthelemy – J. Boiron: 1997: 92. o.) Ezek a lépések azonban – már csak nagyságrendjük miatt sem – nem változtatnak az EU egészére, több évtized óta érvényesülő föld- és kvótaforgalom trendjén.

az éves kvótaforgalom sem haladhatta meg a földalapra vetített egy százalékot. E rendszerben, tehát, az *újraelosztás* – ami a kvóták forgalomképességével a tőkehasznosulás igényét teljesíti – kivételes, mintegy a *nyomáskiegyenlítő* szerepét tölti be. (A kvóták átruházása, többnyire, a nemzedékváltással, az örökléssel vagy az üzemi kapacitás bővítésével merül fel.)

Merőben más a kvóta szerepe a mi mezőgazdaságunkban, amelynek és a földnek a sorsát 1988 óta a *neoliberális birtokpolitika* formálja. Ez – miközben, álságosan, a közjóra, a fenntartható fejlődés közérdekére és egyéb demagóg szövegekre hivatkozik – a globális agrártőke elsajátítási érdekének *két alapintézménnyel* tör utat. Ezek egyike a *nagybirtokrendszer*, ami – az államszocialista nagyüzemek lebontása ellenére – a birtokszerkezetből kizárja a családi munkakerőre épülő kis- és középzüzetet. Másik intézmény az *eredeti tőkefelhalmozás*, amely a köz- és csoporttulajdon kisajátításával az új, hatalmi elitet teszi tőketulajdonossá.

Az *agrárprivatizációt*, az EU keleti térségében, az ipari magántulajdon létrehozásától döntően megkülönbözteti *hosszú távra* elhúzódo jellege. Ezzel függ össze, hogy a végcél – a *nemzetközi agrártőke földtulajdoni monopóliuma és gazdálkodói túlsúlya* (vagy kizárólagossága) – csak a *folyamat második szakában* intézményesülhet. Itt ui. – az ipartól eltérően – nem egymozzanatú aktussal, hanem csaknem két évtizedes ciklussal van dolgunk.¹⁴⁹ Az agrártőke magán – elsajátítását vargabetűk nehezítik: a *földnél a jogi személyek és a külföldiek tulajdonszerzésének időleges tilalma*. Emiatt itt, az erőforrásokért folyó versenyfutás, kényszerűen két szakaszra tagolt.

A tőketulajdonosi helyzetét először a *hazai nagyüzemi (komprádor) elit* alapozza meg. Ennek két fő eszköze a *tényleges birtokhatalom* és a földhaszonbérlethez kapcsolt, *közvetett földtulajdonszerzés*, amit a nagybirtokos cégüzem természetes személy tagja (részvényese, üzletrész – tulajdonosa, vagyis a cégtulajdonos) számára a Földtörvény (1994: LV. tv.: **Ftv**) az *elővásárlás elsőbbségi jogával* biztosít. Ez

¹⁴⁹ Összevetésként látni kell, hogy pl. a hazai élelmiszeripar globális tőkeerő által megszerzése, lényegében, már 1997-re sikert hozott, mert 61,2%-a külföldi tulajdonba került, sőt, ezen belül nem egy ágazatában a külföldi tőke aránya 100%. Mi több, a külföldi tőke a magyar GDP-ből 70–80 százalékkal részesül, így az éves nyereségkivonása mintegy 1,6 Mrd euró. A külföldi tulajdon ehhez hasonló, magas arányt az EU egyetlen államában sem ér el.

azonban korántsem végleges, vagy tartós elsajátítási monopólium. Ennek a hazai elit még átmenetileg sem válhat elsődleges haszonélvezőjévé, mert – miután a piacot mozgatni képes tőkeerővel nem ő rendelkezik – a nagybirtokrendszert nem önmagának, hanem a *globális fináncőtke részére* kell létrehozni.¹⁵⁰ Uniós tagságunk az eredeti tőkefelhalmozásnak e folyamatát nemcsak felgyorsítja, hanem – épp a kvóták tulajdon – változásával – *új minőségű szakaszba* lendíti. Ennek fő jellemzője, hogy a globális agrártőke a hazai földviszonyokban folyó elsajátításból nemcsak a belföldi kis- és középüzemet zárja ki, hanem, emellett, a *belföldi nagyüzemi elitet is másodrendű szerepre* szorítja.

Miképp megy végbe ez a – rendszervezérelt – folyamat? A gyors alkalmazkodási kényszer és a modernizációs szerkezetváltás címén az eredeti tőkefelhalmozásban „örösváltás” történik: a *globális tőkeerő nagybirtokrendszerré*¹⁵¹ szerveződik, *földtulajdoni monopóliumhoz* jut¹⁵² és megszerzi a termelés, értékesítés stratégiai irányításához szükséges *kvótahányadot*. Ezzel – miután a hazai kis-, közép – és nagyüzemet a versenyből kiszorította –, előbb *birtokszerkezeti túlsúlyhoz és gazdálkodói kizárólagossághoz* juthat, majd – a társadalmat alávető – *elsajátítási hatalomra* tehet szert. Ha a szerepe ebben a *kvóták forgalomképességének?*

¹⁵⁰ Ennek mai előképe a magyar földhaszonbérleti rendszer: a szántók 69 % -a ezen a jogcímen hasznosul, döntően a jogi személy nagyüzemek cégtulajdonosai javára, a 20 évi bérleti időtartamhoz járuló, alkotmányosan szavatolt elővásárlás és előhaszonbérlet joga, pedig, várományi jogot teremt a tőketulajdonos földtulajdoni monopóliuma számára. (A tulajdonszerzési tilalom néhány éven belül megszűnésével, bárki mást megelőzve, az eddig haszonbérlet földet megvehetik.)

¹⁵¹ Külön elemzést kíván – a nagybirtokrendszer kiteljesítése szempontjából is – a *megújuló energiaforrások* előállításának hazai agrárprogramja, a biotanol-, biogáz-, biodizelgyártás, stb. célú ipari komplexumok létesítése, az ehhez szükséges *nagyüzemi növénytermesztés, mint alapanyaggyártás (kukorica, repce, takarmány búza) ennek történeti alávetése*, ami – természetesen – csaknem kizárólag külföldi tőkebefektetésen alapul. Ez és a hozzákapcsolt GMO növénytermesztés szándéka – eddig nem tapasztalt méretekben és minőségben – a *globális pénz-, kereskedelmi- és agrártőke nagybirtokrendszer monopóliumát* fejleszti ki, történelmileg röpké időn belül.

¹⁵² Az itt leírt általánosítást a következő fejezet tényekkel, konkrét adatokkal fogja megvilágítani. Uniós taggá válásunk, 2004. V. 1. óta a *külföldi földtulajdoni monopólium térnyerése* látványosan előre tört, annak ellenére, hogy látszat – korlátja és látszat-szankciója él a külföldi földtulajdon-szerzés átmeneti (a Csatlakozási Szerződésben kikötött derogáció lejártáig, 2011-ig fennálló) tilalmának. Amint a földjogi rendezés – később ismertető – intézményeiből kitűnik, az Ftv olyan törvényes jogcímet hozott létre a – Csatlakozási Szerződés szerinti átmeneti tilalmat megkerülő – külföldi jogi személy földtulajdonszerzésére, amely eredményeként *már 2005. óta a földalag külterületének 28%-a jogi személyek és más szervezetek tulajdonában áll, köztük – ki nem mutatott arányban – külföldiek tulajdonában*. Nem vitatható, hogy ha a magyar jog valóban érvényesítené a gazdálkodó jogi személy és a külföldi jogalany földtulajdon szerzésének törvényi tilalmát, úgy fogalmilag kizárt lenne ennek a jogalanyi körnek bármely arányú földtulajdonszerzése.

A kvótarendszer eredeti rendeltetése más értelmet, minőséget nyer a kelet-európai agrár- és földviszonyokban, mert funkciói túlnőnek a termelés mennyiségi szabályozásán. Nálunk a kvóták elsődleges elosztásának kedvezményezettjei – birtokszerkezeti túlsúlyuk és gazdasági erőfölényük alapján – eleve a nagyüzemek, 2011-től, a derogáció megszűnésétől fogva, pedig, nemcsak informálisan, hanem törvényesen is a külföldi cégóriások lehetnek. Termelési kapacitásuk bővítéséhez hozzájárul a korlátlan üzemméret és a tet-szőleges számú gazdaság üzemeltethetősége. Ezen felül ők az elsődleges haszonélvezői a kvóták újraelosztásának: tőkeerejük alapján elsősorban ők vásárolhatják fel a versenyből kiszorított szereplők kvótáit.¹⁵³ Az egymás hatását erősítő, kettős elosztási mechanizmus jelentősen megbontja az elsődleges elosztás egyensúlyát, ami a tényleges üzemszervezetben még a kisüzemi termelőkkel is számolt. Magyarán: a kvótajog végül nem lehet azoké, akikre figyelemmel az EU központi döntéshozatala a kvóta-keretet megállapította.

A kvóta forgalomképességének az új, közösségi jogi rendje, a nagybirtokrendszer hazai feltételei között, egyértelműen a tőkeerő kivált-ságait növeli. Az EB a kvóta önálló forgalomképességének indokául a „rugalmasságot” jelöli meg, mintegy a tagállami szuverenitásnak

¹⁵³ A magyar kormány e folyamatot már uniós tagságunk előtt, a „gondoskodó állam” szerepében előkészítette: ld. pl. a tejszektorból kiszoruló kistermelők kvótáinak 2003. elejétől indult, állami felvásárlását 10 Ft/liter „piaci áron”. Ha figyelembe vesszük, hogy – miután az agrártőke földtulajdoni monopóliumhoz és kvótatulajdonhoz jutott – 10 éven belül nálunk is valós földpiaci árak lesznek, nyilvánvaló, hogy a kistermelőknek a termelési kvótáiktól való, „önzetlen megszabadítása” éppúgy jelképes áron biztosítja a hatalmi elit eredeti tőkefelhalmozását, mint 10 évvel korábban a kárpótlási jegyekkel 10 ezer–20 ezer Ft/ha áron intézményesített földvásárlásuk. Egyébként, a tejszektor 2004. utáni története, a hazai termelőknek a tejágazatból teljes kiszorítása és a nem nagyüzemi állattartók csődbe kényszerítése, jól példázza, hogy a tőkediktátum milyen egyszerű módszerrel „tisztítja meg” a teret, a számára szükséges erőforrások elsajátítása végett. A gyors, sikeres akcióhoz elégséges feltétel, hogy a teljes termékpályát a tőkeérdekelt-ség birtokolja, így ő diktálja a termelőknek a felvásárlási árakat. Ezeket olyan alacsonyra teszi, hogy még a termelői önköltséget se fedezék és az eredmény már is garantált: a termelőt „térdre kényszerítette”, egzisztenciális létében megsemmisítette. Az EB Mezőgazdasági Főigazgatósága, nyilván, tudományos alapossággal kutatta e módszertant, ami hozzájárult a 2002-ben közzölt (általunk már idézett) hiteles előrejelzéséhez. Az utóbbi szerint, a magyar tejhasznú tehének száma már 2009 előtt a 10 évvel korábbi aránynak a felére csökken, középtávon, pedig, garantált, hogy az EU Tizenötök „segítségére” szorulunk a tejpiacon, vagyis önellátási képességünk megszűnik és „nettó importőrré” válunk.

Ugyanez az alapmódszer a magyar mezőgazdaság önellátási képességének a felszámolásában és az ország felvevőpiaccá formálásában, csaknem minden ágazatnál, bizonyítottan „sikeres”. (Ld. pl. a szőlőtermesztés és a borászat alakítását, a zöltség – és gyümölcsstermesztést, pl. 2007 nyarán a 15–17 Ft/kg görögdinnye felvásárlási árral a hazai dinnyetermesztők tönkretételét, stb.) A kvótarend, a termékpálya tőketulajdonával társulva, ilyen „szerény közgazdasági befolyással” alakítja a mezőgazdaságot, az agrártermelők és a hazai fogyasztók létfeltételeit.

tett, ésszerű engedményt, a termelő-kapacitás és az erőforrások hatékony újraosztása érdekében. Ez az érv, azonban, túlságosan is általászó, sőt, álságos. Valójában az új intézmény a kvótatulajdon „szabad tőkeáramlás” címén való megszerzését szavatolja, a nemzetközi finanszírozás számára. Mégpedig azzal, hogy megengedi a kvótának önálló, a földtulajdontól elszakított átruházását: a kvóta vevőjének a gazdálkodásához szükséges föld meglétét csak haszonbérletnél kell igazolnia, ezzel, pedig, bármely (külföldön élő, nálunk le nem telepedett és még székhellyel sem rendelkező) tőke-beruházó kvótatulajdonhoz juthat.

Mit jelent ez a gyakorlatban? Egyrészt azt, hogy a földhaszonbérelő külföldi üzemtulajdonos a fenti követelménynek már a *cégalapítással* eleget tett. Másrészt, a kvóták megszerzéséhez – azok tulajdona alapján a gazdálkodói túlsúly vagy monopólium eléréséhez – *nem kell várakoznia a földtulajdona létrejöttéig*, hanem már 2005-től akadálytalanul kiépítheti a nagybirtok üzemszervezetét és az annak termelői kapacitását (a piaci ártermelést) hosszú távon szavatoló, a szerzett „történelmi referencia-szintre” alapozott, *kvótatulajdonosi monopóliumát*. A KAP 2003. évi reformja – bár erre az összefüggésre sem a javaslatok indokai nem térnek ki, sem a szakirodalom, azóta sem, utal – nyilvánvalóan ilyen *érdekkötöttség* alapján döntött a kvótajog önálló forgalomképességének intézményi létrehozásáról.

Miben összegezhethők a kvótarendszer alapfunkciói? A Tizenötök mezőgazdaságában – mint „termelési kontingens, mennyiségi küszöbérték” és önálló, vagyoni értékű jog – a termelés mennyiségének szabályozója, a *túltermelés visszafogásának* a közgazdasági eszköze. Az EU *keleti térségének* agrár- és földviszonyaiban – tehát nálunk is – *két alapfunkciót* teljesít:

== egyik a **hazai mezőgazdaság elsorvasztása**. Ez nemcsak az önellátási szint elvesztésével, az eddig exportált termékek behozatali kényszerével, a termelési kapacitások megsemmisítésével és a külföldi árudömping felvevőpiacává változtatásával okoz *gyarmati kiszolgáltatottságot* az országnak. A *termelésbe való, durva beavatkozást* – így pl. a *bioetanol gyártása miatt* a mezőgazdaságnak ipari nyersanyagtermelő ágazattá, monokultúrává züllesztése, a biológiai sokféleség és a természeti értékek felszámolása, a talaj kizsigerelese,

termőhelyi adottságainak elpusztítása s egyéb környezetrombolás következtében - megsínyli az ágazat, a termelési kultúra, a vidék, a foglalkoztatottság és, a mezőgazdaság elhagyására kényszerülő tőmegek földönfutóvá válásával, az egész társadalom.

== A kvóták másik funkciója a **globális tőkeerő új elsajátítási életterének** berendezése, a nemzetközi tőke hatékony (nyereségnövelő) hasznosulása érdekében az *eredeti tőkefelhalmozásának* gyorsítása, az erőforrások megszerzésével *földtulajdoni monopóliumának és gazdálkodói túlsúlyának* (vagy kizárólagosságának) a kiépítése. (E funkció megvalósítását az előzőekben elemeztük.)

Végül, szólni kell a kvótarend egy **harmadik funkciójáról** is, amely azonban a saját társadalmunkon belül kevésbé észlelhető, mert **globális hatású**: a fejlődésben leszakadt földrészek népességének létevel és a világelelmezés csődjével függ össze. A termeléskorlátozás ui. – a parancsuralmi beavatkozás céljaként – a **fenntartható fejlődést¹⁵⁴ hirdeti, de intézményesen épp azt semmisíti meg és helyébe – csak egy szűk, haszonélvező réteg – a nemzetközi pénzhatalom számára biztosít fenntartható profitot.** Az „ésszerű” kínálatkorlátozás ára a *harmadik világ társadalmainak pusztulása és élelmezési katasztrófája*.¹⁵⁵ A FAO több éve közzétett adatai szerint, naponta 25 ezer ember, évente 6 millió (5 évesnél fiatalabb) gyermek hal éhen, a nyomor és az alultápláltság 840 millió embert, az éhezéssel járó, egyoldalú táplálkozás, pedig, kétmilliárd fős népességet sújt. Az

¹⁵⁴ A *fenntartható fejlődés* – nézetünk szerint – tudományos fogalomként aligha fogadható el, mert magában foglalja a „véges bolygón a végtelen gazdasági növekedés”, mint fejlődési célképzet közgazdasági, ökológiai és társadalmi mérce szerint egyaránt hamis, abszurd attributumát. E fogalom helyett – érvényes absztrakcióként – csak fenntarthatóságról, illetve *fenntartható fogyasztásról* beszélhetünk, amelynek viszont a tudományban konkrét értékei és (a megvalósítást szolgáló) irányelvei vannak. (Ld. Oláh János: Környezetgazdálkodás. IV. Erőforrás-gazdálkodás. Szarvas, 2006. 54–57. o.)

A föld – mint természeti tárgy és sokfunkciós termelési tényező – tekintetében a *fenntarthatóságra* jellemző, hogy ennek ismérveire nem a környezetpolitika, hanem az *agrár – és földbirtok – politika* ad választ. A földre nézve, a fenntarthatóság esélyeit – más, együtttható tényezőket háttérbe szorítva – *lényegében ad dönti el, hogy egy állam földalapjára milyen minőségű (értékalapú, avagy haszonelvű) agrár – és földpolitika valósul meg.* (Ld. Tanka E.: A magyar földtulajdoni és földhasználati viszonyok szerkezetmozgása, különös tekintettel a fenntarthatóságra. Bp. 2007. július. Kézirat, 1–12. o.)

¹⁵⁵ Ne feledjük: a világ nemcsak képes (lenne) a mai, 6 milliárdnyi népességének az élelmezésére, hanem ténylegesen, a *megtermelt javak mennyisége* – ideértve a túltermelés miatt felhalmozott készleteket is – közgazdasági becslések szerint, a *népességfőre vetítve, épp elegendő (lenne) az éhség felszámolásához.* Hogy erre mégsem kerülhet sor, annak oka nem a termelési kapacitás elégtelensége, a föld és más erőforrások szűkössége, hanem a javak – tőkehasznosítás és nyereség-központúság miatt – *torzított elosztási rendje.* A kvóta, mint a neoliberalis gazdaságtan „üdvtanának közjót ígérő” leleménye, ennek a rendszernek az oszlopa.

utóbbi népességen belül, 140 millió gyermek látászavarban szenved amiatt, mert nem juthat elegendő A-vitaminhoz.¹⁵⁶

A kvótarendet azonban *csak a fizetőképes kereslet és a profit* foglalkoztatja, az *éhség, a halál* és a nyomukban járó *társadalmi robbanások* fölött szemet huny, inkább – ha ezt igényli a „fenntarthatóság”, vagyis a tőkeérdek – parancsuralmi eszköztárával a termelést felére, harmadára zsugorítja, egyes ágazatokat, pedig, megsemmisít. Aligha vitatható, hogy e rendszer nemcsak társadalom- és emberiség-ellenes, hanem – globális következményei miatt – *történeti távon önpusztító*.¹⁵⁷

A hazai kvótaszabályozás néhány példája

A Csatlakozási Szerződés mezőgazdaságunk számára *24 tételből álló kvótarendszert* állapított meg, amely, részben a művelésben tartható termőföld területre, részben a kvóttal szabályozott termékkör egyes elemeire és mennyiségi korlátaira vonatkozik. (Tanka E. 2004: 366–367. o.) E rendszernek sem ismertetésére, sem elemzésére itt nem vállalkozunk. Ehelyett, a megszorítások jellegének és következményeinek érzékeltetésére, csak egy-két olyan példát hozunk fel, amelyek jól jellemzik az *értékalapú birtokpolitika elvetését*. Példáinkból hiányzik az érintett kérdéskör teljességre törekvő, szakmai megvilágítása is.

1. Bázisterület és kötelező földkivonás

Magyarország egyik legfontosabb kvótája a *szántóföldi bázisterület* (a GOFR növények vetésterületének) és a terület *regionális hozamának* az uniós meghatározása. (Az előbbit az 1999–2001. évek művelésben tartott területnagysága, az utóbbit az 1997–2001. közti évek termésátlaga alapján rögzítették.) *Az engedélyezett terület 3 487 792 ha, a regionális hozam, pedig, 4,73 tonna/ha.* A közösség-

¹⁵⁶ Forrás: Jacques Diouf, a FAO vezérigazgatójának nyilatkozata. (Pap1r maradt az éhség elleni terv. Alultápláltság és szegénység: napi 25 ezer halott. Népszabadság 2002. X. 17.)

¹⁵⁷ A magyar mezőgazdaság tervszerű felszámolásához egy adalék. *Világbanki szakértők előrejelzése 2050 - re a zuhanó, magyar népességszámot 7 millió före becsüli, ami - szerintük - megfelel mezőgazdaságunk eltartó-képességének. Ezzel szemben, tudományos tény, hogy a mai Magyarországon, meglévő területén, 30 millió ember eltartásához szükséges élelmiszert tud megtermelni.* (Ld. e kérdéskör elemzésére Szénégető László: Az erőforrás – gazdálkodás a vidék-fejlesztési politikában. in: Szántani kén', tavasz vagyon... Föld – vidék – politika /szerk. Dulai Sándor és Györi – Nagy Sándor, Bp. 2002. Válasz K. 88 – 106. o.) De csak a kvótarend nélkül.

gi, közvetlen támogatások 90 százaléka e bázisterületen termesztett növényfajták termelőit illeti meg.

Mit jelent számunkra ez a kvóta? A hazai szántók területe 4 499 700 ha, ami a mezőgazdasági földek 76 százalékát, míg a termőföld-alap 54,5 százalékát adja. Szántóink – nemzetközileg is kiemelkedő – magas aránya és humusz-tartalmának jó minősége semmivel sem pótolható nemzeti vagyon, természeti kincs. (A talajminőség főként annak köszönhető, hogy – pénz hiányában – még az iparszerű nagyüzemi technológia sem tudott a földbe annyi műtrágyát és kémiai növényvédőszerrel fektetni, ami a nyugat-európai, intenzív műveléshez hasonló talajpusztításra vezetett volna.) *Szántóink aránya* a művelési ágakon belül az uniós átlag kétszeresét, az OECD országok átlagának négyszeresét, a világlátlagnak, pedig, ötszörösét jelenti.

A kvóta a művelésben tartható szántóink nagyságát *1 011 908 hektárral csökkenti*. Ezt, a bázisalapú, kötelező földkivonást még *növeli* a (jelenleg) 10% arányú, *kötelező „földpihentetés”*, mert ennek teljesítése a támogatási jogosultság egyik feltétele. Ez további, *348 779 ha kiesését* hozza az árutermesztésből. Ugyanakkor, a földkivonással megszűnő földművelés területnagyságát – a fenti adatokon túl – még *becsülni* sem lehet, mert a *kötelező és az önkéntes területpihentetés* összesen egy gazdaság földterületének a *33%-át* érheti el, ehhez képest, pedig, bizonytalan, hogy – a gazdálkodást ellehetetlenítő szabályozók hatására – hány termelő és milyen arányban *kényszerül* a további, „önkéntes” földkivonás alkalmazására.

A kvóta így összesen *1 360 687 hektárt, tehát szántóink 30 százalékát kivonta a legértékesebb növénytermesztésből*. A kivont területen, legalább 10 évig tilos a GOFR növények termesztése, más művelés, pedig, sem mezőgazdasági célt, sem emberi vagy állati fogyasztást célzó kereskedelmet nem szolgálhat: e tilalom megszegése a támogatásból való kizárással jár. Közgazdasági érvekkel nem könnyű megmagyarázni, *milyen hazai közérdek* szól a szántóföldi növénytermesztéssel elérhető *agrárexportunk legalább 30–40% arányú csökkentése* és az élelmiszer-alapanyag hasonló arányának a világegélmezéstől való megvonása mellett.

Hogy a kvóta *eleve korlátozza a földtulajdonos és a földhasználó rendelkezési jogát*, ez olyan evidencia, amit – a „támogatási jog” kiváltsága

mellett – még említeni sem illik. Ettől függetlenül, a közérdek sérelme fel sem merülhet, mert ennél sokkal erősebb, *elsajátítási magánérdek* áll a kvóta miatti kényszerű korlátozás és az érte cserébe juttatott, alanyi jogú támogatási igény mögött. (A szűk haszonélvező csoportnak igen csak megéri a szántók ilyen arányú, országos kivonása a művelésből, amikor annak fejében mintegy kizárólagosságot szerezhetnek a termelési című, a kvótákhoz kötött agrártámogatás fölött.)

A – csatlakozási alku eredményeként – a szántóföldi bázisterületre adható, közvetlen kifizetés, döntően a GOFR növények termelői illeli, vagyis az erre alkalmas, legjobb adottságú, 3–3,5 millió hektárnyi földek művelői. (Ángyán J. 2003: 20. o.) Ezek, zömmel, a *nagyüzemek*. A Világgazdasági Kutató Intézet már a csatlakozás előtt jelezte: „az 1. pilléres agrártámogatások mintegy 90 százalékat a regisztrált termelők nem több mint 5 százaléka fogja élvezni. (...) Egyértelmű, hogy a nagytermelők lesznek olyan helyzetben, hogy a támogatásokhoz hozzájussanak. (...) Ha a támogatások elosztásának fenti egyenlőtlensége beáll, akkor *erőtéljes polarizáció* kezdődik majd meg az agrártermelők között, és *nőni fog az agrárszektort elhagyók száma.*” (Kiss J. 2003: 1–2. o.)

A kutató előrejelzése teljesen hitelesnek bizonyult, azonban az elemzés időpontjában még nem lehetett számolni az agrártámogatás egy másik, alapvető intézményével, az *életképes üzem fogalmával*. Ennek és támogatási feltételrendszerének a meghatározása *tagállami hatáskörbe* tartozik. Az üzem eredmény – kimutatásának módszere viszont – az egységes statisztika és a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat (FADN) működtetése végett – minden tagállamban, így nálunk is a standard fedezeti hozzájárulás (SFH) számítását követi.¹⁵⁸

¹⁵⁸ Az SFH a termelés egységnyi mértékre vetített, hozzáadott érték, amely a bruttó termelési érték és a közvetlen, változó költségek különbözetéből adódik. Nem egy adott üzem, hanem egy-egy régió üzemeinek többéves átlagát fejezi ki. Az SFH az alapja a *európai méretegység (EME)* meghatározásának. Jelenleg 1200 euró SFH tesz ki egy EME-t. Az életképes üzem minimális mérete az EME-teljesítmény szerint az EU tagállamaiban eltérő. Pl. a magyar 2 EME küszöbértéket alkalmazza a görög, az ír, a spanyol és a portugál mezőgazdaság, míg 16 EME van a holland, 12 a belga, 4 a dán és az északir mezőgazdaságban. A többieknél a küszöbérték 8 EME. Az életképes üzem mérete nemcsak a föld eltartó-képességét, az üzemszerkezet belterjességét, a föld- és eszközkoncentráció szintjét fejezi ki, hanem – az adott ágazat összes üzemére vetített, *viszonyszámként* azt is, hogy a gazdaságok közül mely üzem típusok, milyen arányban vesznek részt az árutermelésben és – az alanyi jogú támogatással – *kik számára garantált a piacra jutás*.

A magyar jogalkotó – a fejlesztési támogatások elosztásához – az agrárüzem életképességének határát a 2 EME, tehát 612 eFt feletti SFH teljesítményű üzemeknél vontta meg. (4/2004. /I. 13./ FVM rend.) Mít jelent ez a méretküszöb? Látszólag az életképes egyéni gazdaságok zömének kínál támogatást.¹⁵⁹ Csakhogy ez még sincs így, mert az üzem teljesítőképessége és életképes minősége valójában a *birtokszerkezetnek van alávetve*. A tesztüzemi rendszer 2002. évi felmérése szerint mintegy 87 ezer gazdaság, vagyis az ÁMÖ (Általános mezőgazdasági összeírás) 2000. évi felmérésében szereplő gazdaságoknak csak 9%-a éri el a fejlesztési támogatások nyújtásához szükséges 2 EME-t. A félig önellátó gazdaságoknak, pedig, még az uniós támogatások hatására is, csak töredéke, mintegy 24 ezer, 5–10 hektáron működő gazdaság válhat a beruházási támogatások hatására életképes árutermelő üzemmé.¹⁶⁰

És mi legyen a többi üzemmel, a 2000-ben még 960 ezer magán-gazdasággal, amelyek száma – a koncentrációs kényszer hatására – már 3 év alatt is, 2003-ig, 20 százalékkal, vagyis 766 ezerre csökkent? A birtokpolitika stratégiáját előkészítő, *Mezőgazdasági Nemzeti Agrár-kerekasztal* záródokumentuma erre is egyértelmű választ adott. Eszerint „*minden mást megelőző prioritás a versenyképesség javítása.*” (Vagyis, bevallottan, nem az agrárnépesség foglalkoztatása és az életminőség megőrzése, javítása. T.E.) Ebből ered, hogy „az agrárpiaci szereplők körében az *ésszerű szelekciós folyamat* nem akadályozható meg.” (Eszerint az agrártárca „nemzeti hatáskörben” hozott döntése – ami az életképes üzem méretküszöbét olyan magasra tette, hogy ezzel a gazdaságok 91 százalékát intézményesen megfosztja bármely beruházási, fejlesztési támogatástól, lényegében, halálos ítéletet mond ki felettük – nem önkényes, szubjektív döntés, amely – nem titkolhatóan – a *tőkehatalom érdekein* alapul, hanem a külvilág, a világgpiac objektív ténye, mindössze egy „ésszerű szelekciós folyamat”. T. E.)

„Ez azt jelenti, hogy a *versenyképességet megteremtő, szilárdító támogatásokban csak a potenciálisan életképes gazdaságok részesít-*

¹⁵⁹ Így már 10,5 ha búza, 7,8 ha kukorica, 2,2 ha cukorrépa termesztése, illetve 2,7 tejelő tehén vagy 3,6 vágósertés tartása elég a fejlesztési támogatások igényléséhez. (Agrárgazdasági Információk, 2003/6. sz. 199. o.)

¹⁶⁰ Bíró Szabolcs–Nagy Lajos: A közvetlen állami beavatkozások szerepe a birtokpolitikában. Kézirat, AKI, Bp. 2004. 12. o.

hetők.” E stratégia értelmében az ágazat eltartó-képessége többé nem lehet az agrárpolitika szempontja, hiszen ez közgazdaságilag irreleváns a versenyképesség növelésében, pontosabban, a szociális követelményekkel, épp annak hatékonyságát rontja. A megoldás: „az agrárgazdaság eltartó-képességét a jövőben elsősorban nem a foglalkoztatottak számával mérjük, hanem a jobb megélhetés, a magasabb életszínvonal jellemzőivel.”¹⁶¹

Hová lett e stratégiából a KAP célrendszerének az a pillére, amely az agrárnépességnek megfelelő életszínvonal biztosítását ígéri, „elsősorban a mezőgazdaságból élők egy főre jutó jövedelmének növelésével”? A „nem foglalkoztatottak”, tehát a mezőgazdaság elhagyására kényszerített, az agrárnépesség 91 százalékát kitevő tömeg „magasabb életszínvonala” és annak mérése itt már fel sem merül, legfeljebb a maradék 9 százalékot kitevő termelő helyzete, akik viszont, zömmel nem is természetes személyek, hanem a nagybirtoküzem jogi személyiségű cégtulajdonosai.

A birtokpolitika fenti iránymutatását a „tudomány műhelye” is zsinórmértéknek veszi. Elemzéseinek végkövetkeztetése szerint „...10–15 év távlatában, földhasználata alapján 70–80 ezer gazdaság (egyéni és társas) válhat stabilan életképesé, továbbá 80–100 ezer, főleg 1–5 hektár közötti méretű gazdaság hosszú távú fennmaradása biztosítható. Az 1 hektár alatti gazdaságok (mintegy 250–300 ezer gazdaság) – számuk lassú csökkenése mellett – megmaradnak az önellátás szintjén. Az előttünk álló egyik legfontosabb és legsürgetőbb feladat, hogy mezőgazdaságunkban az életképes gazdaságok domináljanak, mivel jelenleg az egyéni gazdaságok csupán kis hányada felel meg az életképességi kritériumoknak. A birtokpolitikának a tulajdoni és használati viszonyokat kell leginkább kiszámít-

¹⁶¹ Az idézetek forrására és részletes kritikájára ld. Tanka E. 2005: 6–31. o. Nem hagyható viszont, itt sem szó nélkül az a durva cinizmus, amivel a neoliberális agrárpolitika a statisztikát is eszközként kívánja felhasználni arra, hogy átgázoljon a KAP felvállalt – de a végrehajtói számára csak népámító demagógiának használt – értékrendjén. A foglalkoztatási adatok számbevételének számúzése ui. nyílt bevallása annak, hogy az agrárpolitikának semmi köze az ágazatban dolgozók életminőségéhez, ezzel bajlódják a szociálpolitika. A foglalkoztatás alakulásának „eltitkolása” – mivel ez irreleváns az ágazat megítélésénél – szemet huny a fölött is, hogy közel 20 év során a privatizáció, továbbá a termelés- és piacsabályozás diktátuma a magyar agrárnépességnek csaknem egészét már létfeltételeiben megsemmisítette és – munkaerő kibocsátás címén – a mezőgazdaság elhagyására kényszerítette. E valóságot leegyszerűbb úgy elfedni, hogy a mutatók már számba sem veszik a foglalkoztatottság alakulását és számát, hanem csak azt jelzik, hogy a minimumra leszorított munkaerőnek mekkora az átlagjövedelme.

hatóvá, biztonságossá tenni, szilárdan meghatározva a változások markáns elemeit és méreteit, hogy egy gyorsabb korszerűsítéshez szükséges fejlesztés segítése, támogatása, nyugodt, stabil alapon indulhasson el. A piaci verseny követelmény-rendszerében a termőföld 'mindössze' termelési tényező funkcióval rendelkezik.” (Dorgai L. 2004: 87–88. o.)

A birtokpolitika itt idézett célkitűzésének „szó-mágiáját” (amit az állóbetűk aláhúzásával jeleztünk) a szocializmus építőinek ötvenes évekbeli, pártsemináriumi szónoka is megirigyelhetné, mert – elképesztő módon – leköröz minden demagógiát. (A kádárkorszaknak a társadalmi tudatba sulykolt, olyan szófordulataira emlékeztet, mint „él'tarsak, irányt veszünk...”, „majd a szocializmus útján”, stb.) Az iróniát félretéve, azonban, a megfogalmazott „fenyegetéseket” az olvasónak illik komolyan vennie, hiszen a szerzők a „távlatos jövő” képét vázolják fel, a tények súlyos következményeivel.

Miféle kiszámíthatóság és biztonság várható a földviszonyokban a birtokpolitikától? Csak nem az, hogy a mai valóságot „szilárdítsa” a „gyorsabb korszerűsítés” és „fejlesztés” jegyében, amihez a „nyugodt, stabil alapokat” adja? Azt a – 20 év „erőfeszítéseivel”, a „jogállam és a demokrácia” alapjainak „lerakásával” elért – „vívmányt” (v.ö. az EU négy szabadság „vívmányával”), hogy a magyar parasztságot, mint történelmi osztályt, sikerült végleg megsemmisíteni, a földtulajdon materiális (közgazdaságilag működő tőkét jelentő) tulajdonként csak a névleges tulajdonosok 10–15 százaléka javára jelent termelőeszközt, a tulajdon 85–90 százalékát – még nem földtulajdonjog címén – az ágazatot uraló agrártőke sajátítja el, a földhasználat, pedig, (a földalap 90 százaléka arányában) a bel- és külföldi agrárelit nagybirtokrendszerét szolgálja. Ezt az elért fejlődést kell tehát, „a fenntartható fejlődés menetében” „továbbfejleszteni”, „segíteni, támogatni” – de miért? Milyen cél lehet még ennél is több? Természetesen, a versenyképesség elérése.

Vagyis, ha feltesszük a döntő kérdést, hogy mindez kiért, kinek az érdekében /cui prodest/ történjék, rögtön gyanúnk támad, hogy e célképzetben a kedvezményezett nem a – szűkebb, tágabb – közösség, esetleg a társadalom, hanem a tőketulajdon. A stratégia e kételyt úgy próbálja eloszlatni, hogy az önző magánérdeket tu-

dományos törvény, a piacgazdaság „köpönyege alá rejti”, ahonnet – mint bűvész a cilinderről a nyulat – „előhúzza” a „*piaci verseny törvényét*”, a neoliberális doktrína „szent tehenét”, a gazdasági lét „objektívációját”, ami előtt az egész világ kénytelen meghajolni. A KAP - rendszer kalodájába zárt, magyar mezőgazdaság¹⁶² viszonylatában, azonban, a *versenyképesség* ismérveinek felvetése közgazdasági abszurdum, jó esetben csalárd demagógiának minősíthető.¹⁶³ Az viszont – e szemléleten belül – csakugyan törvényszerű (amint ez a hayeki, neoliberális földpiactanból következik), hogy a *termőföld csak egyike a termelési tényezőknél*. Ez az elméleti gyökere bármely, *értékalapú (vagy követő) birtokpolitika tagadásának*, ami miatt a föld valós társadalom- gazdaságszervező-, fenntartó funkcióit (államterület, a társadalmi formáció alapja, az életminőség meghatározója, uralmi tényező, stb.) a döntéshozó nem veheti figyelembe. Ehelyett, viszont, a *tőkeképző és hasznosító szerepkörét kizárólagossá kell tenni* és optimális hatékonysággal, érvényesíteni kell, mégpedig a tőketulajdon magán-elsajátítása javára.

A stratégia ezért alapozza meg – a „tudomány” bölcs előrelátásával

¹⁶² A „magyar mezőgazdaság” fogalmát használva, bizakodóan feltételezzük, hogy ez az ágazat a nemzeti vagyon része maradhat, nem úgy, mint az élelmiszeripar, amely 1997 óta (meghatározóan) a külföldi tőke tulajdona. Ehhez képest, azóta csak „magyarországi” élelmiszeriparról szólhatunk, és ha a globális agrártőke elsajátítási nyomulását nem sikerül fékezni, rövid időn belül, ugyanez a jelző vár a hazai mezőgazdaságra is.

¹⁶³ *Nagy Bálint* elemzése ezt a „megvilágosodás” erejével tárja fel és megállapításai hitelességét meggyőző, rendszerszemléletű közgazdasági érvekkel bizonyítja. A „versenyképesség” közgazdasági abszurditásának leleplezéséhez a szerző teljes tanulmányát ismerni kell, de néhány, az okfejtéséből „kiragadott” érve itt is érzékeltetheti téziseinek súlyát.

Eszerint „...az Unión belül nem szabadpiaci, hanem politika által (támogatás, elosztás) közvetlen befolyásolt részeskedelmet vagyunk képesek, ezért kénytelenek folytatni. Vagyis, *eredményesen, csak klímakockázatból, vagy támogatás differenciáltságból keletkező áru és ár örök réseiben tudunk mozogni*. Olyan nagyságrendű, társadalmi forrásból származó, protekcionista különbséget, ami közöttünk van (t. i. a Tizenötök és az új Tizenkettők közt, megj. T. E.) szokvány körülmények között nem lehet leküzdeni.

Például: az egy hektárra eső bruttó termelésünk az övékének 50%-a. Folyó termelési felhasználásunk, azonban, 76%-a. *Egy euró termelő felhasználással ők 1,76 euró termelési értéket állítanak elő, mi 1,22-öt. A hozzáadott érték, náluk 872 euró/ha, nálunk 158 euró/ha. Ime a konvergencia ökonomiai célja. A magas hozzáadott érték. Az ártatlan honpolgár, ezt halva, álmélkodva csodálja az uniós termelési csodát. A követendő modellt. És jó, a globális érdeket szolgáló jelszó, Lenin elvtárs mintájára: minden támogatást a műszaki fejlesztésre! A GOFR-kultúrák bioenergia célú termesztésére, mint „fő kitörési pontra”, Mert ennek eredményeként nőni fog a hozzáadott érték, mint a felleg! *A hektáronként 872 euró, meg csak támogatás és adóelengedés kérdése*. Térítésmentesen, társadalmi ajándékként a multiknak! *Ez, pedig, egy társadalomellenes paradigma. Mert minél nagyobb az ilyen irányú társadalmi érvágás, annál jobban kell hatnia az agrárollóval szövetkezett, csökkenő hozadék törvényének*. Ez mutatja, hogy a miénknél 5,5-szörös hozzáadott érték ellenére az egy euróval megtermelt termelési eredmény a miénknek csak másfélzerese... Az EU agrárágazatának tényleges input hatékonysága, a miénknek másfélzerese, háromszoros támogatás eredményeként.” (Nagy B. 2007: 22. o.)*

is – az „egyik legfontosabb és legsürgetőbb feladatként” az „*életképes gazdaságok dominanciáját*” a mezőgazdaságban, vagyis annak a – két-háromezer – nagybirtoknak az uralmát (vö. „dominium”), amelyek az összes gazdaság 9%-át alkotják. Az „értékválasztás” másik oldala az, hogy az agrárpolitika nyíltan elutasítja az ágazat termelőinek többségéért vállalandó, törvényi felelősségét, hiszen az életképes üzemek és fenntartóik az összes gazdaságnak a 10%-át sem érik el.¹⁶⁴

A szántóföldi kvótához, a *kötelező földkivonás mértékéhez* visszatérve, láthattuk, hogy a valós közösségi kompenzáció ezért annak intézményi szavatolása, hogy az I. pillérű, alanyi jogon járó, közvetlen támogatás haszonélvezője az összes gazdálkodónak legfeljebb az öt százaléka, vagyis a *hatalmi, komprádor agrárelit*. Másfelől, a közösségi jog ugyanennek a társadalmi csoportnak – a kötelező földkivonás fejében – egy további profitforrást kínál: kiskaput nyit a kivont földön (non food set aside) az élelmezési vagy energetikai célú árutermesztés tilalma alól azzal, hogy – kivételként – a *fászárú energiaültetvény termesztése megalapozza a támogatási jogosultságot*. (Nyujtó et al. 2007: 3. o.) Ez jogcímet ad arra, hogy a nagyüzem cégtulajdonosa ne csak az üzemi területével, hanem még a „pihentetett” földjével is bekapcsolódjék a legjövedelmezőbb üzletágba, a bio-energetikai programba. Így a földkivonás „haszonáldozati költsége” eltörpül a megszerezhető nyereség mellett.

A *földkivonás*, egyébként – bár a KAP 2008. évi felülvizsgálata eredményeként („health check”) néhány szakértő a rendszer eltörlését is valószínűsíti (ld. Nyujtó et al. 2007: 2. o.) – az EU *agrárrendszerében a kínálatkorlátozás alapvető, hosszú távra tervezett intézménye*. (E következtetést erősítik meg az EU 2020-ig felvázolt jövőképeinek közzgazdasági elemzése is, amelyekre még kitérünk.) 1993-ban (az EU-12) 30 millió hektárral indította, ami 1997-ben 40 millió, 1999-ben, pedig, *40,6 millió hektárra nőtt*.

¹⁶⁴ A stratégia által jelzett „veszélyeztetett gazdák és családok” népességcsoportja teszi ki az ágazat szereplőinek döntő tömegét. A dokumentum szerint, róluk a *szociálpolitika* gondoskodik. Ennek felcsillantása viszont – „alternatív megélhetési lehetőségek” és átképzési programok ígéretével – még a reménykeltésre sem elég, csupán álságos kibúvó, szemforgató cinizmus. Akitől ui. elveszik a földjét, a keresőfoglalkozását, a családját fenntartó életmódját, azt *létfeltételeinek megsemmisítéséért még egy működő, szociális piacgazdaság intézményrendszere sem kárpótolhatja*. Nálunk, ráadásul, 2007-től a társadalom „szövet- és érhalózatának” (ellátórendszerek, közoktatás, egészségügy, közlekedési infrastruktúra, posta, település – hálózat, stb.) a teljes, célvezérelt felszámolása felgyorsult, a szétzilált roncsársadalomtól a kormányzati politika a szociális védőhálónak még az ígéretét is megtagadta.

A kistermelők mentesítése miatt a földkivonás 2001-re 3,9 millió hektárra csökkent, viszont az EU 2009-ig tervezett előrejelzése a kötelező földkivonásnak *4,1 millió hektárra növekedését* valószínűsíti. (Ebben még nem szerepel a belépő Tizenkettők földterülete és földkivonása.) Az *önkéntes földkivonás* a fenti mennyiségekhez többletként kapcsolódik, éspedig növekvő súllyal. 2002-ben 1,9 millió ha volt, míg középtávon *2,2 millió hektárra növekedése* várható. (EC-DGA Prospects, 2002: 82. o.)

A *KAP 2003. évi reformja*¹⁶⁵ a kötelező földkivonást, 2005. januártól, az *összevont gazdaságtámogatási rendszer* keretében szabályozta. A feltételek zöme azonos a korábbiakkal. (A terület 10 százalékának 10 évre kivonása, most a kistermelői minőség helyett, a mentesítésnél a 20 hektárt meg nem haladó földterület támogatásra való jogának igazolása, a kötelező földkivonásnak a földtulajdon átruházása esetén változatlan fennmaradása, stb.) A *szigorítás* viszont, a termelőkre és a hatóságokra újabb kötelezettségeket hárít. (Pl. fokozott ellenőrzés, jogsértésnél a támogatás csökkentése, majd megvonása, a kivont föld hasznosításának korlátai, és a *tagállami hatáskör olyan szűkítése, hogy csak a szigorítás irányában* térhet el a tanácsi rendeletről: a támogatásra jogosult területet semmilyen címen nem növelheti, vagyis a kötelező földkivonást – a törvény megkerülésével – nem csökkentheti.)¹⁶⁶

2. A tejkvóta

A magyar tejkvóta két részből, beszállítói és közvetlen értékesítési kvótából áll. Az EB az előbbit 1 782 650, míg az utóbbit 164 630

¹⁶⁵ Tudni kell, hogy az EB vezényelte „csatlakozási forgatókönyv” a KKE – országok uniós tagjelöltjeit „automatikusan” kizárta a KAP-reform előkészítéséből, amelynek folyamatában még megfigyelői státusban sem vehettek részt. (2002. XII. 13-án, a Koppenhágai Csúcsértekezleten a csatlakozási szerződést ugyan már aláírták, de annak „ünnepélyes” ratifikálására, valójában a hatályba léptetésére, 2004. V. 1-jéig várniuk kellett, mint nem uniós tagoknak, pedig, nem nyílt joguk az EU közös döntéshozatali rendszerében való részvételle.) A Bizottságnak jó oka volt rá, hogy az új KAP-reform „boszorkánykonyhájától” az új tagokat távol tartsa: ott és akkor dőlt el, hogy – a tagsági jogegyenlőség súlyos sérelmével, negatív, hátrányos megkülönböztetéssel – az EU az új tagok agrártermelőit kizárja a régi tagokat megillető támogatásból, ami helyett csak a támogatás 1/4-ét juttatja számukra. Ez önmagában is garancia, hogy a KAP egységes agrárcsúcson kiessenek a versenyből, számukra, tehát, a csatlakozás a mezőgazdaság és a parasztság feláldozását, ezzel a társadalom megnyomorítását hozza. Ha mindez – a tagjelölteknek a tárgyalásokon akár csak megfigyelőként részvételével – „nem kívánt módon” kiszivárog, maga a „keleti bővítés sikere” és a csatlakozási feltételek kieroszakolása is veszélybe került volna.

¹⁶⁶ Ld. 2003/006CNS, a közvetlen támogatásról szóló EU tanácsi rendelet 53–57. cikkei.

tonnában állapította meg, így a *teljes kvóta 1 947 280 tonna*. Az EU csak a hazai extra minőségű tej humán fogyasztását (3,85% országos referencia zsírtartalom alapján) engedélyezi, melynek 2002-ben az összes beszállított tej 85%-a – 1,475 mrd liter – felelt meg. A csatlakozási tárgyalások során a Magyar Fél tejkvóta igényét 2,8 *millió tonnában* jelölte meg. Szakértőink számításai szerint ui. csak ez a mennyiség biztosíthatja, hogy ne szoruljunk importra, illetve a hazai fogyasztás – különösen indokolt – növelését hazai termelésből fedezzük.¹⁶⁷ *Az engedélyezett kvóta a nemzeti igénynél egyharmaddal alacsonyabb*. Emellett, már – ez és a többi szabályozó – *előre programozta, hogy a kistermelők a tejtermelés felhagyására kényszerüljenek, a tejhasznú tehének tenyésztése és a hazai tejfeldolgozás, pedig, olyannyira visszaessen, hogy az ország – már 2009-ig – a Tizenötök tejpiacának „nettó importőre” legyen.*¹⁶⁸

¹⁶⁷ Annak érzékeltetésére, hogy tejkvótánknak a hazai szükségletek 2/3-ára „kurtítása” nem csak egy árucikk elvonását, hanem a *közellátás és a népegészségügy elleni támadást* jelenti, egyetlen adalék. Kevesen tudják, hogy a tej- és tejtermékek kedvező élettani hatásai, több ezer éve, a történelemben *társadalmi formációk létét és elkülönülését* határozták meg. Így hazai őstörténetünkben – nem vitatott – alaptény, hogy a magyarság nomád (fél)nomád) nagyállat tartása (tenyésztése) és az azt kiegészítő földművelés már a barbárság (i.e. I. évezred – i.sz. 10. sz.) derekától a *termelőmód magasabb minősége* alapján megkülönböztette társadalmunkat a primitív (gyűjtögető – halász – vadász élelemszerzésre alapozott) társadalmaktól.

Ennek alapvető oka a tejfogyasztás volt: ez segítette a *szervezet ellenálló képességének növekedését, a gyermekhalandóság visszaszorulását, a népszaporulatot*. Gaál László bizonyítékai szerint a nomád állattartás és tenyésztés „...mindig magasabb kultúrfokot jelent, mint a primitív – legtöbbször csak kapás – földművelés, bármennyire rendszeres gazdálkodás is az utóbbi. Ez ui. *legalább háromszor annyi embert képes eltartani, mint a vadászat.*” (Gaál L. 1966: 37. o.) /A kérdéskör földművelést érintő elemzésére ld. Tanka E. 1999: 18–27. o./ A magyar népesség 2 évtizede felgyorsult, már tragikus arányú egészség – romlásában – az együtttható, soktényezős okfolyamatban – szerepel a tejfogyasztás (szociális okok miatt előállt) nagymérvű visszaesése is.

¹⁶⁸ Már 2002-ben kiderült: a kistermelők – tőkehiány miatt – nem teljesíthetik azokat a beruházásokat, amelyek az EB nyersterjével szemben támasztott tejkezelési előírásait (a higiéniai és minőségi követelményeket) kielégítik, emiatt, pedig, őstermelők, egyéni vállalkozók és mellékfoglalkozású gazdák tömegei veszítik el a szarvasmarha tartást és a tejtermelést. Az EU mezőgazdasági főbiztosa, Franz Fischler abból sem csinált titkot, hogy itt – a *túltermelés visszafogása ürügyén – a keleti belépők terhére végrehajtandó diktátumról* van szó. A 2002. XI. 7-i prágai, bővítési szakkonferencián ui. a cseh küldött sérelmezte, hogy – miközben a cseh tejpar, 300 ezer euró ráfordítással, a nemzetközi színvonalat elérő korszerűsítést hajtott végre, így tejtermékeinek 97%-a a legjobb uniós minőséget eléri, az EB által adott tejkvóta oly alacsony, hogy amiatt a belső fogyasztás 40%-át csak importból biztosíthatják. A főbiztos e felvetésre kifejtette: a kvóta nem a minőség kérdése, hanem a termelési kapacitása, amit feltétlenül csökkenteni kell. A történelmi referencia-hozam – még ha mások érdekeire nézve méltánytalan is – nem mellőzhető intézménye a túltermelés meggátlásának. (Tanka E. 2004: 241–243. o.)

A magyar kormány már 2003-tól megkezdte az ágazatból kiszorított kvótainak felvásárlását. A szabályozókkal csödbe kényszerített gazdáknak az javasolta, hogy álljanak át a *húshasznú szarvasmarha-tartásra*. Ez viszont alságos ötlet: nemcsak költségénye miatt járhatatlan út, de nyilvánvaló, hogy tőke és kellő szakértelem nélkül a kistermelők e téren nem versenyezhetnek a nagyüzemi állattartással.

Akinek bármely kétsége lenne e megállapítás hitelességéről, érdemes felidéznie az erre vonatkozó uniós dokumentumot. Az *EB Mezőgazdasági Főigazgatósága* által 2002-ben készített, középtávú (a tendenciákat 2009-ig felmérő) *szakértői munkaanyag* külön kiemelte a *tejágazat meghatározó, társadalmi-gazdasági súlyát*.

Eszerint „...a tejszektor a legtöbb KKE-ország számára nagyon fontos, és a *legjelentősebb áru*, amely hozzájárul a mezőgazdasági jövedelemhez. A szarvasmarha-tartáshoz kapcsolódva a tej az, amelynél a KKE-országok a 90-es években a legnagyobb visszaesést tapasztalhatták... Az EU minőségi normáinak bevezetésével a tejipar egyre növekvő, magas követelményeket támaszt a tejszabványokkal szemben, ami az árutermelést szerkezetváltoztatásra kényszeríti. *..Az önellátó termelés, főként a tejnél, néhány országban fontos lett, mert vidéken a gazdasági és társadalmi viszonyok romlottak. Az e fajta tendencia néhány KKE-ország belpolitikájában a növekvő vidéki szegénység problémáját jelzi, ami a vidéki munkanélküliséggel társulva nagy politikai feszültséget válthat ki. A folyamatosan magas munkanélküliségi ráta és a szegénység, bizonyosan, gátolhatják a tejtermelés szerkezet-változtatását*, még akkor is, ha a KKE-országok agrárpolitikája ösztönzőket alkalmaz az árutermelés érdekében.” (EC –DGA Prospects, 2002: 96. o.)

Az EB munkaanyagát szó szerint kellett idézni, hogy – kétséget kizáróan – meggyőződhesünk az elemzők „éleslátásáról”. Arról, hogy a *kiszámíthatóság* (nem valószínűségig, de) *bizonyosságáig*, előre jelezzék (amint a fenti megfogalmazás is „bizonyosságról” szól): a keleti tagjelöltek agrárviszonyaiban a munkanélküliség, a nyomor, a tőkehiány miatt – tehát a gazdasági-társadalmi ellehetetlenülés okán – *kizárható, hogy (bármely állami erőfeszítés, agrárpolitikai támogatás ellenére) az új tagok teljesíthessék a tejágazat korszerűsítésére az EU által támasztott követelményeket*.

Akkor, viszont, *mi is a célja* ennek a „szerkezet-korszerűsítési” követelmény-kötegnak? (Ne feledjük, közel ezer éven át, a hazai szarvasmarha-tenyésztés és tejtermelés nemcsak a magyar lakosság ellátását szolgálta kielégítően, a korszak megfelelő technológiai szintjén, hanem ezen túl, a *kivitelével*, fél Nyugat-Európa „éléskamrája” is lehetett.) Egyértelműen, csak arra *ürügy* („modernizációs

eszköz”), hogy tejtermelésünknek még az önellátási szintjét is megtörje, az ágazatot elsorvassza és Magyarországot is (az új tagokkal együtt) a Tizenötök tejpiaaci feleslegének a felvevő piacává formálja.

Ezt az elérendő uniós célt összegzi az idézett elemzés második része, a végkövetkeztetéssel: „...várható, hogy a KKE-országok, a jelenlegi nemzeti politikájuk alapján, középtávon nettó importórré válhatnak.” (i.m. 100. o.)¹⁶⁹ Az utóbbi kijelentésnek csak az oksági része sántít, t.i. hogy a nemzeti politika okozza a tejágazat megsemmisülését. (Az EB által megbízott szakértőktől, nyilván, nem várható, hogy a valós mozgató erőre, a profitcentrum diktátumára utaljanak.)

A tejkvóta 2007-ben hatályos rendezése a miatt is figyelmet érdemel, mert a kvótarend és a felhasználó agrárüzem kapcsolatát, illetve a kvóta forgalomképességét részletesen szabályozza, ami viszont egyik technikai támpontja lehet a *hazai agrárüzem szabályozásának*.¹⁷⁰ A kvóta 70% alatti teljesítése esetén, az ezen mérték alatti, nem teljesített kvótát a kvótatulajdonos tejtermelőtől *megvonják* az országos kvótataralék javára. (FR 8. § /1/) Ezt a megvonás előtti mértékig akkor kaphatja vissza, ha a kvóta megvonásának évében a megvonás előtti kvóta legalább 70%-át teljesíti. Ha pedig a tulajdonos egyáltalán nem termel tejet a kvótaév alatt, a *teljes kvótáját elveszíti*. A kvótateljesítés kötelezettsége alól csak elháríthatatlan, külső ok (*vis maior*) mentesíthet.

Az FR ismeri a *kvóta ideiglenes átengedését*. A tejtermelő a kvótamennyisége legfeljebb 30%-át másik regisztrált, bizonyíthatóan tejtermeléssel foglalkozó tejtermelőnek *legfeljebb 1 kvótaévre* átengedheti. Az ideiglenes átengedés legfeljebb 3, egymást követő kvótaévben lehetséges, de kizárólag az adott kvótaévben megengedett. (8. § /1/ és /2/) A kvótatulajdonos a kvótamennyiségét, vagy annak

¹⁶⁹ A szakértői elemzés, persze, adatokkal, becslésekkel világítja meg következtetéseit, melyeket itt nem részletezünk. Pl. abból indul ki, hogy „a növekvő szerkezetváltás (értsd: az állatjóléti, higiéniai stb. korszerűsítés követelményei miatt) a *KKE- országok tejtermelését tovább csökkentheti*, ami a 2002. évhez képest 2009-re 2,6 millió tonnával csökkenhet” (i.m. 99. o. Ebben az adatsorban szerepel a magyar tejhasznú tehének számának a várhatóan felére csökkenése is.) Ugyanez az előrejelzés arról is szól, hogy az EU Tizenötök szarvasmarha importja a 10 KKE-országgal „legutóbb kötött dupla – nullás egyezményeknek” köszönhetően – már 2003 –ban is 400 ezer tonnával nő és – lassan ugyan, de – folyamatosan emelkedik. (i.m. 63. o.)

¹⁷⁰ Ld. a többször, legutóbb a 27/2006. (IV. 4.) FVM rend. által módosított *69/2004. (IV. 29.) FVM rendeletet a tehéntej termékpálya szabályozásában alkalmazott kvótarendszerről* (FR)

egy részét a regisztrált és az előző kvótaév nyilvántartása alapján tejtermeléssel foglalkozó tejtermelőnek átruházhatja. Az erről szóló szerződést az MVH (Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal) hagyja jóvá. Az így átruházott kvóta két kvótaévre forgalomképtelenné válik: sem egészben, sem részben más tejtermelőre nem ruházható át és ideiglenes átengedése is kizárt. (9. § /6/)

A kvótatulajdonos rendelkezési joga, hogy mint tejtermelő – ha a termeléssel egészben vagy részben, végleges jelleggel – felhagy, úgy a kvótamennyiségről vagy annak egy részéről az országos kvótatartalék javára lemondhat. A lemondással élő 2 kvótaévig új kvótát nem szerezhet. Ugyanakkor ez a tartalékalap – bár működtetése részleteiről az FR nem szól – nyilván „kellő rugalmassággal áramoltatja” a szabad forgalmúvá lett tejkvótát a sikeres tőkehasznosító felé, vagyis összegyűjti a kvótatulajdont a tejipari cégoriások számára. Erre utal az a szabály, hogy az országos kvótatartalékból igényelni lehet kvótát, éspedig pályázatás útján, de nem feltétlenül ellenérték fejében, hanem *a juttatás ingyenes is lehet.* (10. § /4/)

Az FR a tejkvóta forgalomképességét arra az esetkörüre is szabályozza, amikor azt nem önállóan ruházzák át (végleg, vagy időleg, részben, vagy egészben), hanem az agrárüzemmel együtt. Eszerint „a kvótamennyiség az adott gazdaságnak a tejtermelésre igénybe vett mezőgazdasági területekkel, állatállománnyal és tejtermelő teleppel együtt történő eladásakor, bérbeadásakor, illetve örökösödés útján történő átszállásakor annak a tejtermelőnek a birtokába kerül, a ki a tejtermelésre igénybe vett mezőgazdasági területekkel együtt átveszi a gazdaságot.” (11. § /1/) A kvótatulajdonnak erre az elidegenítésére is érvényes szabály a két kvótaéven át fennálló forgalomképtelenség, kivéve az öröklés esetét.

Az FR rendezi a kvótaforgalom egyéb eseteit is, így a tejtermelők közös tulajdonának megszűnésével, gazdasági társaság vagy szövetkezet átalakulásával előálló kvóta tulajdonváltozást. Ilyen esetekben a tulajdonosok szerződési rendelkezése az irányadó, tehát a jogutódokat a megállapodásuknak megfelelően illeti meg a kvóta. Több tejtermelő által alapított GT, szövetkezet vagy tejszövetkezet esetében a kvótákat össze lehet vonni, azonban az új kvóta nem lehet több mint az átalakulás, illetve az összevonás előtti.

Végül a kvóta önálló vagyoni jog jellege utat tört azzal is, hogy akár szövetkezetbe (üzletrészként), akár gazdasági társaságba (törzstőke részeként) bevihető (apportálható), mint vagyoni hozzájárulás. Az így átadott kvóta nem lehet több, mint a tejtermelő tagok kvótájának összessége. (11. § /1/ és /2/) Ugyancsak a működő tejszövetkezet az MVH-tól kérheti, hogy a tagjai tulajdonában álló, egyéni beszállítási kvótát az MVH a tejszövetkezet neve alatt, a tulajdonjog változása nélkül, egyszerűen kezelje. (12. § /3/)

3. SPS : összevont gazdaságtámogatási rendszer

2007. II. félévében az agrártárcát az foglalkoztatja, hogy 2009-től bevezesse az összevont gazdaságtámogatási rendszert, amelyre való átállást az EB, legkésőbb 2011-ig, az új tagok, a Tizenkettők számára is kötelezővé tette. Az összevont (vagy egységes) gazdaságtámogatási rendszer¹⁷¹ a földterülethez és a gazdasághoz kötött, történelmi jogosultságra alapozott, átalánytámogatási rendszert jelent. Ez – a „sokadik” KAP-reformként – rugaszkodik neki a termelés-, másfelől a jövedelemtámogatás elválasztásának (decoupling), amit az EU az 1992. évi (Ray Mac Sharry) reformja óta sem tudott megvalósítani.

A szaktárca szerint „a rendszer lényege, hogy a korábban az ágazathoz kötött támogatások a termeléstől független jövedelem-támogatásokká alakulnak. A támogatási jogosultság, történelmi alapon megszerzett, alanyi joggá változik, ami *megilleti a termelőt függetlenül attól, hogy mit termel a földjén...* Az SPS-rendszer bevezetésével *garantálható lesz a termelők jövedelem-biztonsága.*”¹⁷² A jó hír, mint futótűz, terjed a közvéleményben. A sajtó „segítségével” az emberek látni vélik, „itt van már a Kánaán”, hiszen az uniós jog annyira rugalmas, hogy bármit lehet termelni, amit a gazda csak jónak lát, mert a törvény ettől függetlenül garantálja a jövedelmet.

¹⁷¹ A hazai gyakorlat e rendszer kategóriáit az angol elnevezés (rövidítés) alapján használja. Ezért a rendszert SPS rendszernek nevezi. (SPS = Single Payment Scheme = egységes fizetési rendszer) Nem használja a magyar terminológia az SFPS rövidítés (Single Farm Payment Scheme = egységes gazdaság támogatási rendszer), viszont a S^APS (Single Area Payment Scheme = egységes területalapú fizetési rendszer) a GOFR növények bázisterületének a jelzésére szolgál. A nemzeti kiegészítő támogatást a „*top up*” (felső csúcs) kifejezés jelzi, amit – a magyar fogalom helyett – a tudálékos bürokraták a „*vájtfulűek*” számára még ragoznak is. (Pl. idén nem fizetik a „*top-up-ot*”) Itt tart az agrár-szakigazgatás szakszargonja és a magyar nyelv 2007 – ben.

¹⁷² Ld. Gógös Zoltán FVM államtitkár sajtótájékoztatóját. Új támogatási rendszer 2009 – től. FVM honlapja, 2007. 07. 23.

Ehhez képest semmisség az a kis pénz, ami a „Kánaán eljövételéhez”, mint technikai feltétel kell: „az új rendszer bevezetése mintegy 3 milliárd Ft értékű, új informatikai fejlesztést tesz szükségessé a kifizető ügynökségnél.” (i.m. u. o.)

Megszokhattuk volna, mégis bántó, hogy a hír félig sem igaz. Az SPS rendje ui. a közvetlen támogatásokat egyrészt, csak *meghatározott termékkörre* nyújtja, másrészt, szigorúan megszabja, hogy *mit szabad és mit tilos termeszteni a támogatott területen*. Ez a *neoliberais birtokpolitika földhasználatot uraló rendezőelvének* a lényege: te gazda, teljesen szabad vagy, legjobb belátásod szerint, önként, tégy, amit akarsz. De ha nem a szabályozóim szerint jársz el, úgy saját akaratoddal megfosztottad magad bármely támogatástól.

Az SPS rendszere a következő *termékkör* közvetlen támogatására terjed ki:

- == gabonafélék, olaj-, fehérjenövény (területalapú)
- == rizs, len, kender, durumbúza (területalapú)
- == szárított takarmány, a keményítő 40 % -a,
- == vetőmag,
- == húsmarha, anyatehén, vágási juh,
- == 2008-tól a tej és tejtermékek.

A *támogatási jogot* a gazdaság teljes mezőgazdasági területére állapítják meg, euró/ha értékben. *Kivételt jelent a támogatott művelési ágak közül:* == az erdő, == a szőlő, == a gyümölcsös.

A támogatási jogok aktivizálási (*a kifizetések*) *feltétele*, hogy a támogatási joggal rendelkező területen mezőgazdasági termelést folytassanak (ez szántóföldi növénytermesztés, illetve legelőgazdálkodás lehet) vagy pihentessék (a földkivonási kötelezettséget teljesítsék).

Nem lehet támogatási jogot aktivizálni: == ültetvények, == szántóföldön folytatott gyümölcs – és/vagy zöldségtermesztés, == nem keményítő – gyártási célú burgonyatermesztés esetében. A *föld nélküli gazdaságok (tejtermelők) támogatásának feltétele*, hogy az eredeti tevékenységüket legalább 50%-ban fenntartsák.

Nemzeti tartalék céljára a kifizetések (az uniós forrás) 1 százalékát el kell különíteni, amelyet a tagállam, saját hatáskörében, legfeljebb

3 százalékkal növelhet. Ezt a forrást egészítheti ki a tagállam a kvótaforgalom lefölözésével. A nemzeti tartalék csak a vis maior károk enyhítésére, a szerkezet-átalakítás segítésére, a referencia időszak miatt előálló jövedelemveszteség kiegyenlítésére és a fiatal gazdák pályakezdésének támogatására fordítható.

Hogy az SPS rendszer kinek garántál jövedelem-biztonságot, az – a KAP hazai érvényesülésének 3. évében – már nem lehet kérdés. Azon túl ugyanis, hogy a tudományos előrejelzés már 2003-ban feltárta: az 1. pillérű uniós támogatás 90%-a a regisztrált termelőknek legfeljebb 5 százalékhöz kerülhet, a tényleges elosztás még ennél is torzultabb, a globális agrártőke és a hazai komprádor agrárelit javára.¹⁷³ Épp e „társadalmi közcél” hatékony érvényesítése végett érdemes, mielőbb, „bebetonozni” az SPS új rendszerét – nem kímélve pénzt, időt, szakmai erőfeszítést és fáradságot – az „EU-konform intézmény” hazai átültetéséhez.

Az SPS rendszer részletei már csak a miatt sem mellőzhetőek, mert az új támogatási rend kénytelen mind inkább az *agrárüzem fogalmával* szembesülni (noha a szabályozók azt nem határozzák meg), és a *kvótajog forgalomképességét* részben az üzemhez telepíteni, részben, a szabályozásnál, az üzemérdeket előtérbe helyezni. Ma már a *közvetlen támogatási jog kettős kötöttségű*: egyfelől, bizonyos javak folyamatos előállításának a függvénye, másfelől, egy korlátozottan forgalomképes, de a termelési kötelezettségtől elszakadó, vagyoni értékű jogosítvány. Az egyénileg megállapított támogatási jogosultságoknak a termelő tulajdonában lévő jogosultságok számával megegyező hektárszámú mezőgazdasági területtel kell rendelkezniük, továbbá, az üzem egész területén be kell tartani a „kölcsonös megfeleltetés” előírásait.¹⁷⁴ (Nyújtó F. 2007: 1.)

Az „SPS – boríték” kiosztására két alapmodell szolgál. A „*történelmi modell*” szerint az üzem által igénybevett, 2000–2002 évek

¹⁷³ Szanyi Tibor, volt FVM államtitkár 2006. évi, elhíresült, sajtóhír „kiszivárogatása” szerint a 2006. évi uniós agrártámogatás 90%-a nem több mint 95 „érdekelthez” (céghez) jutott. Ez még a 3 ezer nagybirtokos haszonélvező kört is, jócskán leszűkíti.

¹⁷⁴ A „kölcsonös megfeleltetés” vagy termelői társfelelősség 19 közösségi jogszabály (agrár-környezetvédelem, talajvédelem, állatjóléti stb. előírások) teljesítését jelenti, míg a jó mezőgazdasági és ökológiai állapotminimum követelményeit, az uniós keret-irányelv alapján, a tagállam jogalkotása rögzíti.

átlagos (közvetlen) támogatást kell felosztani ugyanezen időszak átlagos, jogosult mezőgazdasági területére. A „*regionális modell*” viszont a támogatás (a boríték) összegét – a SAPS számításához hasonlóan – a teljes szántó- és gyepterületre vetíti. A támogatási jogosultságokat a *számuk* jellemzi. A történelmi modellben ez a referencia-időszak hektárszámával azonos, míg a regionális modellnél a rendszer első évében bejelentett hektárszámot jelenti. E számítási módszer szerint, mindkét esetben, a hektárszám, egyúttal, a támogatási jogok értékét adja. (i. m. u. o.)

A két modell abban is különbözik, hogy az elsőnél a referencia időszakhoz kapcsolódó, *átlagos és üzemenként differenciált támogatási jogokat* osztanak ki. A második, viszont, lehetővé teszi a *nivelláló (kiegyenlítő) jogok* kiosztását, ami nem veszi figyelembe, hogy az üzem milyen mezőgazdasági tevékenységet folytat, milyen támogatásokat kapott, vagy milyen termeléshez köthető költségei vannak.

A támogatási jogok el- és újraosztására, azonban, a fenti két modell még nem igazít el. A kettő „*előnyeinek ötvözésére*” ui. létrehozták a harmadik, az ún. „*hibrid-regionális*” modellt. Ez a történelmi referenciákkal a *nivelláló, területalapú felosztást* kombinálja. Lényege: az SPS boríték egy előre meghatározott összetevőjét – a regionális modellhez hasonlóan – *területi átalányként* osztják ki, míg a fennmaradó rész már a *történelmi referenciákhoz* igazodik úgy, hogy a két összetevő (a fix és a változó) *összegzésre* kerül, és az első évben „*bejelentkezett területtel*” elosztják.

Az SPS rendszerből *kikerülnek a termeléshez kötött támogatások*, amelyekre a *korábbi kvóták és támogatási felsőhatárok*, változatlan feltételek alapján irányadók. Ugyancsak *nem része* a rendszernek a durumbúza minőségi támogatása, a fehérlenővény, a rizs, a héjas gyümölcs, az energianövény és a gyapot 35%-ának támogatása. A rendszer a *kötelező területpihentetéshez* (földkivonáshoz) kötött. A támogatási jogok egy részt a gazdálkodó „*ugar jogosultság*” formájában kapja meg. Ezek száma, a történelmi modellben, a *referencia-időszak átlagos pihentetett terület hektárszámával azonos*. A regionális modellben az ugar-jogosultságot a *kötelező terület-pihentetési ráta* (jelenleg 10%) alkalmazásával állapítják meg.

A rendszer a támogatásra jogosult föld használatára – a fentiekén túl is – kikötéseket tartalmaz. A jogosult területnek, legalább 10 hónapon át, az üzem használatában kell lennie. A jogosult SPS területbe minden mezőgazdasági terület beleértendő, kivéve az állandó kultúrákat, az erdőket és a nem mezőgazdasági hasznosítású területeket. (Amint már jeleztük) a nem élelmezési vagy energetikai célból ugaroltatott területen folytatott növénytermesztés – így a fás-szárú energiaültetvény – a „kivétel kivétele”, vagyis jogalap a támogatási jogosultsághoz. Az erdősített mezőgazdasági terület, pedig, figyelembe vehető az ugar-jogosultság megállapítása során. Az állandó legelő és a szántó aránya, viszont, a 2003. évi referencia-értékhez képest nem változhat, de az állandó legelő erdősíthető.

Az SPS rendszer a kvóták forgalomképességét úgy szabályozza, hogy „a támogatási jogosultságok – földterülettel vagy a nélkül – értékesíthetők, bérbe adhatók, természetes személy esetében örökölhetők, de csak az adott tagországon vagy régión belül.” (i. m. 1. o.) Egyfelől látható, hogy ez a rendezés a kvótaforgalomnak csak legáltalánosabb kérdéskörét, a főszabályát fogalmazza meg, és *nem szól olyan részletekről*, amelyekre – a közösségi jog átvételével – a hazai jogforrások már konkrét intézményi megoldásokat adnak.¹⁷⁵

Másfelől, a kvóták általános forgalomképességének ez a felfogása, *egy lényeges kérdésben eltér a KAP 2003. évi reformjától* és az arra alapozott közösségi jogtól. Az utóbbi ui. valóban *önálló forgalomképességet* biztosít a kvótáknak (mint támogatási jogoknak), amikor megengedi, hogy a kvótatulajdont a föld és a hozzá tartozó üzem tulajdonának átruházása nélkül is el lehessen adni. Ehhez, azonban, egy *kivétel* is járul: a támogatási jogot csak területtel lehet bérbe adni.¹⁷⁶

A hazai megoldás ezt a kikötést, feltehetően, azért mellőzi, hogy *megkönnyítse a tőkeerő számára a versenyből kiszorítottak kvótáinak bérletét (felvásárlását)*, hiszen így a bérbeadó nem kényszerül azonnal lemondani a földjéről, hogy a kvótajoggal együtt an-

¹⁷⁵ A tehéntej termékpálya szabályozásában alkalmazott kvótarendszerről szóló 69/2004. (IV. 29.) FVM rendeleten kívül ld. a szőlőtermelési potenciálra, a szőlőültetvények szerkezet átalakítására és -átállítására vonatkozó szabályozásról szóló 7/2007. (I. 30.) FVM rendeletet, különösen az újratelepítési jogok rendezését. (7–9. §)

¹⁷⁶ Forrásként ld. Pete Nándor: A szabályozás változása a Közös Agrárpolitika reformjáról hozott döntés kapcsán. (Magyar Köztársaság Képviselőe az Európai Közösségek mellett, Brüsszel, 2003. VI. 26. Kézirat. 3. o.)

nak bérletét is átadja a kvóta bérlőjének. A kvótabérlő, pedig, nem kényszerül annak bizonyítására, hogy a kvótahoz bérelt földje is van. A konfliktust „rugalmasan áthidalja” a „speciális támogatási feltételektől függő támogatási jogosultság” derogációval rendezése. Eszerint „a szarvasmarha és juhtartók, akik támogatási referenciával igen, de megfelelő földterülettel nem rendelkeznek, terület nélkül is kaphatnak támogatást, amennyiben a nagyállat egységben (LU) kifejezett állatlétszámuk legalább felét megtartják.” (i. m. 3. o.) Az SPS rendszer koncepciója, egyébként, – melynek részletes ismertetése nem célunk – 2007. őszén még vitaanyag, amit a későbbi jogalkotás fog feloldani.

Az uniós birtokpolitika hatásai a KAP néhány részpiacára

A bázisterület, az egyes termékfajták mennyiségi korlátozása, a kötelező földkivonás és maga a kvótarendszer csak egy – egy láncszeme a *KAP termelés- és piacsabályozásának*, amely – az erre kialakított közgazdasági eszköztárral és a közös agrárpiaci rendtartás (CMO) döntési mechanizmusával – az újratermelés és értékesítés, illetve a jövedelemelosztás folyamatát működteti. A KAP-reformhoz tartozó „félidős felülvizsgálat”, a 2008 – ban esedékes „health check”, – a WTO – Dohai Egyezmény előkészítéseként – *lényeges változtatásokat* tervez, illetve az egyes részpiacokon már hozzá is kezdett a „kiigazítások végrehajtásához”. A KAP semmilyen megreformálása – már 50 éve és, megítélésünk szerint, ugyanígy a jövőben – *nem érinti a modell lényegét*, a neoliberális, piacidegen, a beavatkozások parancsuralmi intézményrendszerére alapozott *kínálatkorlátozást*, a túltermelés visszafogása végett az erőforrások mesterséges beszűkítését, mind ezzel az *agrárpiaci funkcióinak és a valós fogyasztói szükségleteknek a globális agrártőke hasznosulása alá rendelését*.

Mind ez, ami valójában a *tőkeérdekek elsőbbségét* és elsajátítási életterük biztosítását jelenti, nem egyértelmű azzal, hogy az új intézményi rend nem hozhat *mélyreható átrendezést* az agrártermelők, a fogyasztók, sőt a társadalom jövőjében. Egyáltalán nem mindegy, mi történik az „életpártiságnak” elkötelezett tömegekkel (ld. D. Korten kategóriáját) és a magyar mezőgazdasággal? Hogy ennek reális esélyeit felmérhessük, legalább néhány részpiacon érdemes a reformok mérlegét megvonni.

Már volt szó róla, hogy az *EB propaganda* a KAP reformot is a (2005. II. 2 – i) *Lisszaboni Stratégia* céljait megvalósító, kulcselemként emeli ki: az EU világpiaci versenyképességét, a „környezeti és szociális szempontból fenntartható társadalomban a magasabb életminőséget”, a „gazdasági növekedés mellett a természeti erőforrások fenntartható használatát” kell szolgálnia. Mi több, „a KAP folytatni fogja a jövőben a magasabb növekedéshez és a munkahelyteremtéshez való konkrét hozzájárulását.”¹⁷⁷

A korábban elemzett *SPS rendszer* megvédi a fogyasztókat és az adófizetőket, emellett „az EU gazdáinak szabadságot ad ahhoz, hogy azt termeljenek, amit a piac igényel.” Ugyanitt egy meglepő ígérlet is elhangzik: „A gazdák több pénzhez fognak jutni a környezetvédelmi, minőségi vagy állatjóléti programokkal azzal, hogy *csökkenni fog a nagyobb gazdaságok közvetlen jövedelem-támogatása.*”¹⁷⁸ E mondat – implicite – bevallja, hogy eddig a nagyobb gazdaságok több támogatásban részesültek. Jegyezzük meg: *a KAP reform intézményeiben egyetlen rendelkezés, vagy akár csak utalás sincs, ami változást hozna a közösségi és a nemzeti forráselosztás több évtizede torzult rendszerében.* Ez nem is történhet másképp, hiszen a KAP lényegi vonása, rendszertani sajátága, hogy a globális tőkehatalom járadékkelvonó szerkezeteként működik.

1. A szerkezetváltás leleménye

Az EB „kincstári optimizmusát” a *magyar agrártárca* még túl is licitálja. E szerint a KAP-reformokkal a *fejlődés beláthatatlan távlatai* nyílnak meg előttünk.¹⁷⁹ „A magyar agrárium termelését 2013-ra a jelenlegi szinthez képest 20 százalékkal kell növelni... A magyar agrártermelés 10 éven belül 30 százalékkal lehet nagyobb a jelenlegi szintnél.” Ehhez csak az *agrárszerkezet átalakítása* kell: „egyrészt, a támogatási rendszer változik meg gyökeresen, mivel sok esetben a támogatásokat el kell választani a termeléstől. (Pl. a tej- és dohányszermelés.) Emellett, a magyar mezőgazdaságnak 2009-ben át kell térnie az ún. üzemsoros vagy farmtípusú támogatási rendszere, az

¹⁷⁷ Ld. EU honlap: http://ec.europa.eu/agriculture/lisbon/index_en.htm 2007.02.09.

¹⁷⁸ Ld. http://ec.europa.eu/agriculture/capreform/index_en.htm 2007.02.09.

¹⁷⁹ Míg a kutató élénk érdeklődésével olvasom agrárminiszterünk nyilatkozatát, egy belső hang, 50 év előtti, rég eltemetett dallamot indít meg bennem, amit kéknnyakkendő, kis úttörőként énekelünk: „Rákosi pajtás bennünket, boldogjő/vőbeve/zet!”

SPS szisztémára.”¹⁸⁰ Egy mási nyilatkozatból a *szerkezeti átalakítás lényege* is kiderül: „a jelenleg ’kétlábú’, élelmiszertermelésre és takarmány-előállításra alapozódott magyar mezőgazdaságot, az *ipari és energetikai célú növénytermesztéssel* ’háromlábúvá’ kell tenni.”¹⁸¹

Ez tehát a boldogító jövőkép: a „háromlábú” ágazat a „megújuló energiaforrások” alap- és nyersanyagának előállításával, a *bioetanol és a biodízel* kiszolgáló növénytermesztéssel, ami néhány multi- és transznacionális, tőkebefektető cégóriás garantált profitját termeli, miközben a mezőgazdaságot (földet, természetet, környezetet) a benne élőkkel együtt olyannyira lepusztítja, hogy még a *társadalom élelmiszerének a megtermelésére is alkalmatlanná válik*. Az agrárminiszter szerint e szerepre „adottságaink kiválóak, ezért nem cél semmilyen módon a gabonatermesztés visszafogása, a hasznosítás módját kell megkeresni.” (i. m. u. o.)¹⁸² A kérdéskört nem vizsgálhatjuk, de meg kell kérdeznünk: *látott-e már valaki is „háromlábú” élőlényt célszerűen, a kijelölt úton haladni?* (Az agrárpolitika demagóg felvetésében még a képalkotás is torz, a felhasznált metafora is hamis.)

Az EU, a KAP reformjainál, kiemeli az *egyszerűsítést, a bürokrácia lebontását, az átláthatóságot, a kiszámíthatóságot* új intézményekkel biztosítását. Ezt az alapcél – szintén a Lisszaboni Stratégia jegyében – elsősorban az hivatott teljesíteni, hogy a közös agrárpiaci rendtartást (CMO), amely ma 21 termékpiac szerint szerveződik, *egyetlen, egységes piacszervezet fogja felváltani*.¹⁸³

Lássuk – legalább néhány intézmény és termékpiac példáján –, mit hoz a *gyakorlatban* az új reformcsomag?

¹⁸⁰ Ld. Gráf József: Dinamikus fejlődés előtt a magyar agrárium. Forrás: MTI, FVM honlapja, 2007.02.09.

¹⁸¹ Ld. Gráf József: Szükségyszerűség és lehetőség. Az alternatív energiaforrások előállítása növeli a hazai termelők jövedelmét. Forrás: MTI FVM honlapja, 2007.03.23.

¹⁸² A miniszter érvei szerint olyan gabonafeleslegünk van, aminek biodízel és bioetanol céljára fordítása „növeli a belföldi hozzáadott értéket, a hazai termelők jövedelmét és az import kiváltásával javítja az ellátás biztonságát.” Az átlag 12 millió tonna helyett – négy évben is – 15–18 millió tonna gabonánk termelt, ebből 8 millió tonna a belföldi fogyasztásra fel nem használt felesleg. Kukoricából – az állatállomány tervezett növelése mellett is – évi 2–2,5 millió tonnát használhatunk bioetanol gyártásához. (i. m. u. o.)

¹⁸³ Ez deregulációval, a hatályos joganyag jelentős „kirostálásával” is jár: több mint 40 tanácsi rendelet és 600 más jogforrás tűnhet el a 2008-ban esedékes „health check” alapján. Ld. http://ec.europa.eu/agriculture/simplification/index_en.htm 2007. 02. 09.

2. A gabona intervenció

Csatlakozásunk előtt, éveken át, az uniós propaganda, a termelői biztonság és a kiszámíthatóság legfontosabb garanciájaként hivatkozott az *intervencióra, a biztonsági hálóra*: ha a tényleges eladási ár az EU által garantált, minimális ár alá esik, úgy – a piaci ár emelése végett – belép helyébe az *intervenciós ár* és – az előre meghatározott árumennyiségre – az EB felvásárlási kötelezettsége.¹⁸⁴

Mi történt 2006-ban, Magyarország *uniós intervencióra felajánlott kukorica készletével?* (A kedvező időjárás 16 millió tonna rekordtermést hozott, a nyomott, világpiaci árak miatt, pedig, a gazdák azt nem tudták eladni, raktárakkal viszont – nem utolsó sorban a hazai közraktárak részükre „átjátszásával” – zömmel csak a gabonakereskedő cégóriások rendelkeznek.) Az *EB – a reá nézve is kötelező, hatályos közösségi jog előírásai ellenére – megtagadta a magyar gabona intervencióra átvételét.* Az elutasításra, természetesen, kitűnő közgazdasági érveket sorakoztatott fel. Ennek jogintézményi alapja az a törvénytervezet, amit a Tanács részére, a gabonák közös piaci szabályozásáról szóló, *1784/2003/EK tanácsi rendelet módosításáról* készített. Eszerint a *kukorica intervencióját meg kell szüntetni.*¹⁸⁵

Az uniós érvek ugyan nem jelzik, de e nélkül is tudni, „honnét fújnak a passzát szelek”: a *WTO–Dohai keret-megállapodás* az Unót is kötelezi, hogy legkésőbb 2008-tól vám- és kvótamentességet biztosítson a fejlődő országok mezőgazdasági terményeinek 97 százalékára. Az évek óta növekvő, intervenciós készletek miatt, a felvásárlási rendszer fenntarthatatlan, ugyanakkor a WTO diktátuma egyre sürgeti az intézmény felszámolását. Az EB ezt 2008-ban, a közös agrárpiaci rendtartás reformjának keretében kívánja végrehajtani. Az intervenció egyre fenyegetőbb csődjével Brüsszel nemcsak régóta tisztában van, hanem azt hosszú ideje próbálja – sikertelenül

¹⁸⁴ Tudni kell, hogy az intervenció csak a szigorúan szabályozott, stratégiai termékpiacok intézménye. (Gabona-, tej-, marhahús-, cukorpiac.)

¹⁸⁵ A főbb érvek: 2004-ig az EU kukorica importőr volt, de az új, keleti belépők, mint régi exportálók, a termésük zömét intervencióra ajánlják fel, vagyis a gazdák a biztos uniós felvásárlásra termelnek. Már 2004/5-ben a kukoricakészlet 2,8 millió to, a következő évben 5,6 millió to volt, ez a teljes gabonakészlet 40%-a. E közben a Közösségben betakarított kukorica mennyisége 5%-kal csökkent. A *kukorica intervenciós készlet 93%-át a magyarországi termés adja.* A tárolhatóság gondjai és a magas szállítási költségek kilátástalanná teszik e gabona jövedelmező értékesítését, míg az intervenció fenntartása 2013-ig az EU készleteit 15,6 millió tonnára növelné.

– elkerülni. Ezért, amikor csatlakozásunk előtt, a belépést üdvözítő „eu-fória” a KAP előnyeit a keleti gazdák számára azzal (is) bizonygatta, hogy az intervenció garantálni fogja a termelői biztonságukat és jövedelmüket, ez nem volt több hitegetésnél, a közvélemény tudatos félrevezetésénél.

Nem ismertetjük a történetet, a „dicső győzelmet”, amivel a magyar agrár szaktárca elérte, hogy az intervenció megszüntetéséről az EU csak 2008-ban döntsön. A lényeg: az érintett termelők 2006-ban – bár ez létkérdés volt számukra – nem juthattak a garantált intervenció árhoz és zömük emiatt tönkrement. Az ügynök, azonban, nem ez a csattanója. 2007-ben ui. „fordult a kocka”, persze, nem a termelők, hanem ismét a globális agrártőke javára. A világgpiaci recesszió (aszály, termés kiesés stb.) hatására, *váratlanul megnőtt a hazai intervenció búa és kukorica értéke: 2007.* elején a búzakészleteket a kereskedelmi tőke cégóriásai „eltüntették” a hazai raktárakból.

Ugyanez a sors vár, a még 1,2 millió tonna, eddig megmaradt kukorica készletünkre is, ha csak az állattenyésztők érdekvédelmi összefogása – állami segítséggel – ezt a „szabad rablást” nem képes meggátolni. A külföldi felvásárlók ui. – az EU árutulajdonjogára, az intervenció hatálya alá tartozó készlet jogi minőségére hivatkozva – *elsőbbbségi jogon, a világgpiaci ár feléért veszik meg a jó minőségű, magyar kukoricát, hogy azt 100% garantált nyereséggel értékesítsék.*

A magyar termelő pedig csak a világgpiacról szerezheti be a – már hiánycikknek számító – terményt, nemcsak kétszeres áron, hanem – argentin, brazil, amerikai – GMO kukoricaként. 2007. nyarán ez már nem a mezőgazdaság ügye, hanem az egész társadalom tragikus sorsfordulata. Az agártermelői árak ui. olyannyira megnöttek, hogy az *élelmiszerárak* – főleg a baromfi, a sertés és marhahús árai – néhány hónapon belül, akár *50 százalékkal is emelkednek*, ha az állattartók és más feldolgozó cégek, felhasználók, nem juthatnak a hazai, jó minőségű és a világgpiaci árnál jóval olcsóbb takarmány-, illetve humán élelmiszer alapanyagokhoz.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Nyilvánvaló, hogy az élelmiszer árak ugrásszerű növekedéséért a kereskedelmi tőkét szolgáló *intervenció, önmagában nem tehető felelőssé.* Az agrárról ilyen drasztikus nyílása számos, egyítható ok következménye, amelyek közt nemcsak a fagy – és aszálykár a meghatározó. Ugyanakkor tény, hogy a drasztikus árnövekedésnek a *lakosságra terhelését* – a közgazdasági szabályozók változtatása (így az élelmiszerekre kivetett, példátlanul magas, 20 százalékos ÁFA kulcs 5 százalékra csökkentése) mellett – csak az *intervenció közösségi normáinak a hazai érdekekkel is számoló alkalmazása* gátolhatja meg.

A magyar társadalom most szembesül először azzal a – fizikai észlelés szerint is megtapasztalható – bizonyossággal, hogy *néhány tőkés világcég mohó profitéhségét – a legszélesebb rétegek számára már megfizethetetlenül magas élelmiszerárakban – neki, a fogyasztónak kell kielégítenie*. Nyilvánvaló lett, hogy a magyar gazdák által megtermelt kukoricát most ugyanaz a közösségi intervenció zárja el tőlünk, amely már egy éve, cinikus közönnyel, a közösségi jogot áthágva, megtagadja az intervenció működtetését.

Bárkinek könnyű eldöntenie: *kit is szolgál, valójában a KAP az intervencióval*, annak megtagadásával, lebegtetésével, majd – formális jogi kényszerként – az időleges megújításával? Mindezt a „szabad piacgazdaság”, a piaci átláthatóság, a kiszámíthatóság, a jövedelembiztonság, az esélyegyenlőség, a piaci verseny tisztasága és az egyenjogú, mellérendelt ügyletkötők, befolyásmentes árucseréje jegyében. Az új, keleti belépő agrártermelőjének – a még egyenjogúak birodalma által létrehozott – *kiszámíthatóság helyett már csak a kiszolgáltatottság jut*.

Az álságos demagógia léggömbjei, pedig, a szemünk láttára pukkanak szét, amin még derülhetnénk is, ha nem a saját sorsunk megrontását övezné. Így temeti maga alá a KAP 2007-ben a – félvévszázaddal korábban még valós – értékrendjét és közérdekű célrendszerét, amely mára – a tőkeszabadság elsőbbségét, elsajátítási uralmát leplező jelszóvá silányult: „a *mezőgazdasági népességnek megfelelő életszínvonalat* nyújt, elsősorban a mezőgazdaságból élők egy főre jutó jövedelmének a növelésével.” Ebből a pillérből semmisült meg az *élelmiszer-politikai cél* is, amely a fogyasztók megfelelő mennyiségű és minőségű étellemezését, *méltányos áron* kívánja szavatolni. A végső kérdés, azonban, nem is az uniós értékrend, hanem az, hogy meddig késik még a *nemzeti önvédelmi eszköztár* intézményi létrehozása, amely – az agrár- és földviszonyainkban is – fékezhetné a globális tőkeuralom társadalom-pusztító nyomulását?

3. A szőlő- és borpiac szabályozása

Az EU hosszú időn a világ legnagyobb bortermelője és exportálója volt, jelenleg 3,6 millió ha szőlőültetvényen (a termőföldalap 2 százalékán) 2,4 millió gazdaság foglalkozik bortermeléssel. Mintegy

10 éve, a világpiacon a kaliforniai, ausztrál, chilei, argentin és a dél-afrikai borok export expanziója meggy végebe: az európai ár felébe, harmadába kerülő borokkal szemben az *EU versenyképtelen*, noha az agrár költségvetése több mint harmadát fordítja a bor kivitel támogatására. Folyamatosan csökken a népesség borfogyasztása, míg a behozatal évente 10 százalékkal nő. Változtatás nélkül, a bor-termelési többlet – Brüsszel szerint – 2011-re az éves termelés 15 százaléka lehet.

A már elfogadott borreform a túltermelést *drasztikus központi beavatkozásokkal* törli le. Ezek kulcseleme az *ültetvények kivágási programja*: a szabályozók hatására összesen 200 ezer hektáron ki kell vágni a szőlőt a végett, hogy „a legkevésbé hatékony termelők vonuljanak ki a szőlőágazatból.” (Az EB eredeti javaslata még 400 ezer ha ültetvényterület kivágásáról szólt, viszont, az ahhoz képest, felére csökkent megsemmisítés már csak a környezetileg érzékeny területeken fekvő ültetvényeknek „kegyelmez”.) Az ültetvény-fel-számolás, persze, ez esetben sem adminisztratív kényszer, csupán „ösztönzés”, amit viszont a megszorító szabályozók fordítanak át parancsuralmi diktátummá. Az akciót az EB 5 év alatt kívánja levezényelni. A felgyorsítást az „önkéntes kivágási támogatás” degresz-szív (egyre csökkenő) mértéke szolgálja.¹⁸⁷

Az 5 év – mely a reform végrehajtási időszaka – *szigorú telepítési tilalmakat és korlátokat* tart fenn, amelyeket 2013 után kívánnak feloldani, hogy a „versenyképes termelők belátásuk szerint bővíthessék termelésüket”.¹⁸⁸ 2008. augusztustól az EB a borágazatban minden olyan *piactámogatást megszüntet*, amelyek nem elég hatékonyak. (Eltörlik a lepárlási, a magántárolási támogatást és az export visszatérítést.) Meg kívánják tiltani a bor alkoholtartalmának a cukor hozzáadásával való növelését (az ún. „szárazcukrozás” tilalma). A krízislepárlás helyébe két, másik válságkezelő intézkedést terveznek, melyek forrása az országos pénzügyi keret.

Az EU borreformját a *magyar agrártárca is sérelmezi*.¹⁸⁹ Egyetért a

¹⁸⁷ Első évben a kivágási prémium, a mai szintnél 30%-kal magasabb, azaz átlagosan 7,174 euró/ha lesz, ami 5 év alatt 2,938 euró/ha összegre csökken. Az e programra szánt költségvetési összeg az első évben 430 millió euró, az utolsó évben, pedig, 59 millió euró lesz.

¹⁸⁸ Az itt közölt adatok forrása: Borreform. Cél a közösségi szubvenciók hatékonyabb felhasználása. MTI, FVM honlapja, 2007.07.23.

¹⁸⁹ Ld. Magyar álláspont. Forrás: MTI, FVM honlapja, 20007. 07. 09.

reform céljával, ami „a versenyképesség növelése, az egyszerűsítés, egyensúly megteremtése a kereslet és kínálat között, a tradíciók és a környezet védelme és WTO-barát szabályozás kialakítása.” (i. m. 1. o.) A *kritika* szerint, azonban, a tett intézkedések nem alkalmasak a fenti célok elérésére. „A támogatások történelmi alapon újraelosztása diszkriminatív, rendkívül hátrányos és igazságtalan a 2004-ben és 2007-ben csatlakozott 12 tagállam szőlő- és borágazatára nézve, mert részükre nem biztosítja a szükséges forrásokat a szerkezetátalakításra, a versenyképesség feltételeinek javítására. A tervezet, jelenlegi formájában, konzerválja az EU strukturális problémáit, ne ösztönöz szerkezeti változásokra.”

A másik, lényeges sérelem az EB *répacukor felhasználási tilalma*: az EU északi országai és Magyarország is a bor alkoholtartalmának növelésére e módszert hagyományosan alkalmazza, annak indokoltságát és jogszerűségét az EB a velünk folytatott csatlakozási tárgyalások során, kifejezetten, elismerte. A tervezett tilalom növeli a termelés költségeit és „rendkívüli mértékben rontja a magyar bor versenyképességi esélyeit.” (i. m. u. o.)

A reformtól függetlenül, a magyar jogalkotás is végrehajtja – a közösségi jog átvételével – azokat az intézkedéseket, amelyekkel Brüsszel a *szőlő és bortermelés visszafogását* új jogintézményekkel érvényesíti.¹⁹⁰ Ezek tengelyében – szigorú eljárási bürokratizmussal lefedve – az *ültetvénytelepítés- és kivágás engedélyezési rendszere, továbbá az újratelepítési jogok szabályozása* áll. (SZR 4–9. §) Az engedély előfeltétele az MVH (Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal) „szőlőtermelési potenciál jegyzékben” regisztrált ültetvényjogosultság, amihez számos alaki és tartalmi, közigazgatási feltétel járul, melyek fennállását a hegybíróknak kell elbírálnia.¹⁹¹

Az *újratelepítési jog* az árutermelő borszőlő ültetvény engedélyezett kivágásával keletkezik. Ez vagyoni értékű, korlátozottan forgalom-

¹⁹⁰ Ld. a 7/2007. (I. 30.) FVM rendeletet *a szőlőtermelési potenciálra, a szőlőültetvények szerkezetátalakítására és -átállítására vonatkozó szabályozásról*. (A továbbiakban: **SZR**)

¹⁹¹ Az alapvető jogforrás e területen a *szőlőültetvények kivágási támogatásának szabályozásáról* szóló 110/2005. (XI. 24.) FVM rendelet. A támogatás előfeltétele, hogy a termelő egy meghatározott, művelés alatt álló, borszőlőtermesztésre alkalmas szőlőtermő területen, véglegesen felhagyjon a szőlőtermesztéssel. (1. § /1/) A támogatással kivágott szőlőültetvény után újratelepítési jog nem keletkezik. (1. § /4/) Ez intézményi biztosítéka, hogy a kivágási prémium fejében a termeszto mindenkorra lemondjon a szőlőtermesztés lehetőségéről.

képes jog, lényegében azonos jogi minőségű a kvótával. Eltérés az *időbeli korlátja*: csak a keletkezésétől számított, 8 borpiaci év végéig érvényes, azt követően megszűnik.¹⁹² Az újratelepítési jog földrajzilag elszakad az ültetvény eredeti helyétől: *azt a jogosult Magyarországon bárhol, a használatában vagy tulajdonában lévő szőlőültetvény telepítésére alkalmas földrészeleten felhasználhatja.* (SZR 7. § /5/) A forgalomképességnek ez fontos, garanciális szabálya a „versenyképes bortermelő” 2013 utáni szabad terjeszkedésének a biztosításához. Elég, ha a szabályozókkal csődbe kényszerített, az ültetvényt feladó kistermelők újratelepítési jogát (mint a kvótákat) felvásárolja, és a szőlőtermesztésben gazdálkodói túlsúlyra, vagy – egyes térségekben – kizárólagosságra tehet szert.

A jogosultat az újratelepítési jogának az eladására – a gazdasági el lehetetlenülését okozó körülményeken, így az önköltségét sem fedező felvásárlási árakon túl – az „ösztonzi”, hogy *8 év után számára e joga elvész, de nem a tőkeerős befektető telepítési igénye terhére. A fel nem használt újratelepítési jog, ui. térítésmentesen átkerül az MVH által vezetett, központi jogtartalékba, amely azt – a piacot uraló – szőlő- és bortermesztők igényei szerint kezeli, vagyis a tökehasznosulás szempontjai szerint újra elosztja.* (SZR 8. §)

A szerkezet – átalakítás szabályozói „jogi dzsungelt” jelentenek a nem nagyüzemi termelőknek, de – szerencsére? – a rendszer megkíméli őket a borvidéki terv és egyéni terv készítésének – külön szakképzettséget igénylő – gondjaitól azzal, hogy a gazdálkodásnak ezt a lehetőségét nem nekik szánta a jogalkotó. Ezt – egyebek közt – nyilvánvalóvá teszik a támogatás szabályai. Pl. az előzetes kifizetés feltétele, hogy a támogatást kérő, az egyéni tervben szereplő intézkedésre, a *kérelmezett összeg legalább 120 százalékának megfelelő összegű biztosítékot helyezzen letétbe.* (SZR 20. § /1/)¹⁹³

Mit jelent a „borreform” a magyar szőlész-borász gazdának? Sem-

¹⁹² A 8 borpiaci évet, uniós tagságunk létrejöttének időpontjára figyelemmel, 1996. V. 1. napjától számítja az SZR. Ez időponttól 2004. IV. 30-ig, az engedéllyel kivágott ültetvények után, a kivágási engedéllyel rendelkező, a kivágás tényének igazolását követően az újratelepítési jogot 2010. VII. 31-ig használhatja fel. (SZR 29. §)

¹⁹³ Az SZR egyébként „hemzseg” a bürokratikus megszorításoktól. Pl. *„tájbor esetében a terméshozam hektáronként legfeljebb 120 hl lehet.”* (12. § /2/) Gondoljuk végig az előírás badarságát: nem azt mondja a jog, hogy tájbornál a támogatást maximum 120 hl/ha mennyiséghez köti. Ehelyett megtiltja, hogy ennél többet teremjen az ültetvény.

miképp sem a „versenyképesség növelését és a WTO-barát szabályozást”, amit az FVM, Brüsszel leplezetlen diktátuma felett szemet hunyva, készséggel sietett elismerni. Azok a világgiazi zavarok ui., amelyek a Tizenötök bortermelését és értékesítését valóban visszavetik, Magyarországtól idegen érdekek sérelmei, mert a *hazai borspiac helyzete merőben más. Mi önellátók vagyunk a bortermelésben, vagyis a nálunk termesztett, hazai bor a belső piacon elfogy, így az export és annak uniós támogatása az ágazat termelési kapacitásának fenntartásához nem létkérdés. Annál inkább az (lenne) a hatékony piacvédelem, amit, viszont, az EU „WTO-barát” szabályozással kiiktat. A kivágási prémium, pedig, az EU területén – nyilván – nem a gazdag és „túltámogatott” (francia, olasz, spanyol) szőlőültetvények létét veszélyezteti, hanem – a szabályozókkal már „térdre kényszerített” – keleti kistermelőket.*

Ténylegesen, a magyar szőlő- és borágazatban nem szerkezetváltás folyik, hanem – mint a pénzgyarmatosítás egyik terepén – az *eredeti tőkefelhalmozás végjátéka, az őrségváltás: a szőlőkataszter nyilvántartott ültetvényterülete alig csökken, viszont „új rablói vannak a Nyárnak” (Ady E.): nemcsak a történelmi borvidékeink zöme, hanem az ország más ültetvényei is, növekvő arányban, külföldi befektetők tulajdonába kerülnek. Ezt a folyamatot gyorsítja fel – a kistermelők földjének elvesztését és a gazdálkodásuk felhagyását végleg megpecsételve – az uniós „borreform”, amely egyik eszköze a közösségi birtokpolitikának.*

4. Zöldség- gyümölcspiaci reform

2004 óta már szóba se jön, hogy ez a piac a KAP „mostohagyermek”: a kvótarend és a támogatási korlátok eleve „gúzsba kötik”.¹⁹⁴ Az EB a cukorágazat reformja után e terepen tesz rendet.¹⁹⁵ *Meg kívánja szüntetni a feldolgozóipari alapanyag-támogatásokat, ame-*

¹⁹⁴ A zöldségek és gyümölcsök közül az *alma* termesztése nem esik mennyiségi kvóta alá, hanem csak a telepítés-támogatás feltételeivel korlátozza az EU. A *paradicsom* kvótánk évi 130 790 tonna, ugyanez az *őszi baracknál* 1 616 és a *körténél* 1 031 tonna. Az EU nem tiltja a gyümölcsök telepítését, viszont az alma, a körte és az *őszi barack* esetén *nem támogatja* új ültetvények létrehozását. E három gyümölcsfajnál csak a meglévő ültetvény felújítására, korszerűsítésére (pl. fajtaváltás) iránt lehet támogatásért pályázni. A túltermelés visszafogását az EU ezen ültetvényeknél „kivágási prémiummal” ösztönzi. Ennek elnyerése a földhasználat arra kötelezi, hogy *15 évig ilyen gyümölcsfajt nem telepíthet*, még a földtulajdon változásakor sem.

¹⁹⁵ Forrás: Zöldség-gyümölcs reform. MTI, FVM honlapja, 2007.02.09.

lyek a tagállam egységes, gazdaságalapú „támogatási borítékjába” kerülnek, vagyis csak a termeléstől elválasztva támogathatják a termelőt. A változás, azonban, *változatlanul hagyja a történelmi referencia-szint alapján szerzett, alanyi támogatási jogokat*, ami újabb, hátrányos megkülönböztetés az új Tizenkettők terhére. (A „közgazdasági érv” erre a szokásos: az új tagok nem szenvedték el a világpiacon árváltozások miatti támogatás-csökkenést, ezért fel sem merülhet, hogy azonos kompenzációt kapjanak a régi tagokéval.) Ez, a gyakorlatban, az olasz, a görög és a spanyol zöldség-gyümölcs piacnak nyújt kiváltságos előnyöket.

Magyarország kisemmizése az elosztás főösszegéből is kitűnik: 4,76 millió euró kompenzációs keretből, számunkra annak 0,61 százaléka jut.¹⁹⁶ Behatóbb elemzés nélkül is látható, hogy a KAP ezen a téren már eddig is szilárd intézményi alapot teremtett és működtet a magyar mezőgazdaság elsorvasztása, önellátási képességünk felszámolása és – a csatlakozásunkat megelőző, álságos ígéretek ellenére – a „hungaricum” eddigi eredményeinek megsemmisítése érdekében.¹⁹⁷ *A reform ezt a folyamatot visszafordíthatatlanná kívánja tenni.* 2007-ben – uniós tagságunk harmadik évében – már fel sem merül, hogy a magyar gazdák, a KAP piaci réseit kihasználva, a páratlan minőségű, különleges hazai termékek exportját fokozzák, ezzel öregbítve mezőgazdaságunk jó hírét és biztosítva a vidék jelentős rétegeinek a megélhetését. E helyett, a több évszázada kiváló, a világpiacon is megbecsülést élvező „hungaricumok” – az új „támo-

¹⁹⁶ Az alig cáfolható méltánytalanságon túl, látni kell, hogy a magyar kormány e páston a magyarországi multik képviselőjeként vív csatát, nem pedig a hazai termelőkért. Az élelmiszeripar – beleértve a feldolgozást – ui. 1997 óta nem magyar tulajdon, hanem a külföldi tőketulajdon része.

¹⁹⁷ A hazai zöldség-gyümölcs piacot (de a szőlőtermesztést is) drámai gyorsasággal, alig egy-két termelési ciklus alatt, szinte *megbénította a termékpályát uraló „ár-maffia” diktátuma*: a kartell természete alapján megszabott, alacsony felvásárlási árak, amelyek, gyakran, még az *önköltségnek is csak töredékét* fedezték. Emiatt a – megélhetésük alapját, erőfeszítéseik célját jelentő I termést (ld. pl. az alma- és ribizli „szüreteket”, 2007. nyarán a hazai dinnyetermesztés sorsát, stb.) sokszor ott kellett hagyniuk a földön, mert *még a betakarítás, a termés leszedésének a költségeit sem tudták megfizetni.* Ugyanez a sorsa az egykori, büszkeségünk tárgyát is jelképező „hungaricumoknak”. Pl. a *fűszerpaprika* önköltsége 2005-ben 700 eFt/ha volt, miközben az EU erre csak területalapú támogatást, vagyis 17 eFt/ha összeget nyújtott, ami az önköltség 3%-át sem éri el. Emiatt árú kerül az országba, az élelmiszerbiztonság minimális követelményeinek érvényesítése nélkül, nem egyszer a hazai fogyasztó egészségét veszélyeztetve. (Ld. a fűszerpaprika aflatoxin-mérgezés miatti botrányait.) Hasonló kihalás vár a híres *makói hagymára*: a piacon a nemzeti trikolór jelölése alatt forgalmazott fokhagyma – apró betűs – származás jelölése, kénytelen (már 2006-tól) felfedni, hogy a *termény kínai, csak a csomagolását végzik Makón.*

gatósi szabályozók” hatására – rendre „elhalnak”, így nem a kiterjedő termesztésük, hanem a pusztá fennmaradásuk a tét.

5. A reformok általános hatása

A KAP reform intervenciót és néhány részpiacot átformáló, intézményi hatásvizsgálata – összegzésül – támpontot ad ahhoz, hogy a közösségi birtokpolitikának az agrár – és földviszonyok *elsajátítási szerkezetmozgását befolyásoló* (nem egyszer, döntően meghatározó) *néhány lényegi vonását az általánosítás szintjén* is felismerjük.¹⁹⁸ Az egyes részpiacokon folyó, vagy részben már végrehajtott reformok bizonyítják, hogy a KAP a WTO–Dohai diktátumra az agrártermelési erőforrások és más kapacitások korlátozásával, erőteljes viszszafofásával reagál: a művelésben tartható földet, a vetésterületet, az előállítható (és piacra juttatható) árumennyiséget arra a szintre csökkenti, amely – közgazdasági számítások, becslések, előrejelzések szerint – még lehetővé teszi a jövedelmező újratermelést és a belső-, illetve világpiacon értékesítést.

E kényszerű változtatás, azonban, az agrárpiac szereplőit, másfelől a Tizenötök és a Tizenkettők mezőgazdaságát, *koránt sem azonos súllyal és hatásokkal érinti*. Ténylegesen – a reformok leple alatt – a „maradék” erőforrások és termelési kapacitások újraosztása megy végbe a globális tőkehatalom tulajdonosai között, azok ereje és érdekérvényesítő képessége függvényében. Az osztozkodás, ugyanakkor, más „játékszabályok” alá esik az EU nyugati, másfelől a keleti térségében.

Az előbbinél a tőke nyers erőfölényét – ha viszonylagos ellenhatással is –, részben korlátozzák az *intézményi fékek*, melyeket a tőkehasznosulás globális terjeszkedési igénye sem tudott, gyökeresen felszámolni. Ezeket, elsősorban, a magántulajdonosi autonómia szerves fejlődése, a *polgári földmagántulajdon*, és annak üzemszervezeti modellje, a *családi gazdaság* jelenti, amelyek alanyi és munkaszervezeti egysége – más megfogalmazásban, a tőkés nagybirtokrendszer kizárása –, közgazdasági értelemben *működő*

¹⁹⁸ Emlékeztetőül utalunk az *elsajátítás* Max Weber-i fogalmára. Ez egy *kifelé zárt, társadalmi kapcsolat, amely a benne résztvevők számára biztosítja a hasznos javaknak és lehetőségeknek a tartós, visszavonhatatlan, illetve öröklődő jelleggel, meghatározott egyénekhez kötését, vagyis monopolizálását.* (Weber, 1987: 89. o.)

tulajdont, saját munkaerővel működtethető termelőeszközt biztosít az agrártermelőnek. Erre épült a „védőernyő”, a nemzeti önvédelem eszköztára, ami – főleg a mezőgazdasági üzemszabályozással – útját állja, hogy a KAP által megőrizhető, „maradék kapacitást” kizárólag a globális tőkeerő sajátítsa el, hanem, e helyett, osztozni kényszerül a tagállam mezőgazdaságának a termelőivel, mint föld- és üzemtulajdonos természetes személyekkel is.¹⁹⁹

A Tizenkettők mezőgazdaságában – és különösen nálunk, a nagybirtokrendszer talaján, a nemzeti önvédelem elemi igényeit is feladó agrárpolitika mellett – a WTO-Dohai diktátummal leszűkülő erőforrás-készleten és termelési kapacitáson a *globális tőke nem kényszerül osztozni a helyi agrárnépességgel*. Itt a nyomulása „zöld utat” kap: intézményi gátak nélkül végrehajtja saját, eredeti tőkefelhalmozását, megszerzi a tőketulajdona sikeres működtetéséhez szükséges erőforrásokat (a föld, az üzem és a kvóták tulajdonát), mégpedig úgy, hogy ezért legfeljebb profitjának a töredékét áldozza fel a helyi komprádor agrárelit „megvétele”, miközben – a közösségi jog kötelező érvényű elsőbbsége és a reform ezzel kikényszerített szabályozói mögé bújva – *megtisztítja a terepet* a még útjában álló elemektől, vagyis, döntően pénzügyi eszközökkel, „kiiktatja” a helyi gazdákat, kisvállalkozókat az ágazatból.

Sem a tőkeuralom, sem a KAP rendszere számára nem releváns szempont, hogy mi történjék a „kevésbé versenyképesnek” bizonyult és ezért a „munkaerő kibocsátására” ítélt ágazat tömegét alkotó, földönfutóvá lett agrárnépességgel. (Ld. pl. a szőlő- és borágazat, vagy a zöldség-gyümölcs piac kistermelőinek helyzetét.) Aligha cáfolható, tehát, hogy míg a KAP reformjai a *globális agrártőke fenntartható profitját* szavatolják, ezzel egyidejűleg – kiszámítható bizonyossággal – *garantálják az agrártermelők (még az ágazatból el nem űzött) tömegének a teljes megnyomorítását, értelmetlen termelő*

¹⁹⁹ Nem kívánjuk az olvasót megtéveszteni arra nézve, hogy a nyugati mintánál a *nemzeti önvédelem ideáltípusként és általános érvénnyel* működik, illetve kizárólag az agrárpolitikai döntéshozótól függne, kíván-e élni a tőkeuralom korlátozásának e lehetőségével, vagy sem. Láttuk, hogy az Egyesült Királyságban már tőkés nagybirtokrendszer szilárdult meg és a mezőgazdasági üzemszabályozás az EU hét tagállamára (nyolcadikként a nem uniós tag Norvégia) korlátozódik. Ezzel együtt, nem vitatható, hogy a nyugati agrármodell egésze, épp a nemzeti önvédelem intézményesülésével (a szocializáció hatására a valós agrár- és földviszonyokba, mely gyökerei beépülésével) *lényeges gátja* a nemzetek feletti tőke (magánelsajátítását kizárólagos célképzetté tevő) nyomulásának.

munkájuk, saját és családjuk megélhetésének a felszámolását, létfeltételeik megsemmisítését.

A KAP rendszerében mi az *intézményi „vezérlőműve”* a globális tőkehatalom elsajátítását szavatoló, *járadék-elvonó szerkezet* működtetésének? (Az utóbbi szerkezeten a közösségi és a nemzeti agrártámogatás forrásait értjük.) Itt most nem az értékrend pilléreire, az uniós vívmányok „négy szabadságára” és a tőkeszabadság – már részletesen elemezett – elsőbbségére, illetve intézményi kiváltságaira gondolunk. Ennél – az egyébként leglényegesebb – általános intézménynél konkrétabb és – az Egyesült Királyság példáján látjuk, esetenként tetten is érhető – az EU *agrár költségvetésének az elosztási mechanizmusa*, amely a megszerzhető források döntő hányadát, a nyilvánosság előtt leplezve, a *globális tőkehatalomnak juttatja*. Már láttuk a források 2013-ig alakítását, de ugyanerről győződhetünk meg a 2020-ig tervezett költségvetés nagyságrendje alapján is: való, hogy *mind az egyes tagállamok, mind, pedig az EU egyre csökkenő arányban támogatja a KAP működtetését.*²⁰⁰

Az *elsajátítás* alakulása szempontjából, azonban, egyáltalán nem ez a döntő. Ennek tartalmát ui. az határozza meg, hogy bármennyire is leszűkül – most és a jövőben – a KAP közösségi forrása, az *mindig elegendő lesz arra*, hogy – a nyílt és rejtett, informális elosztási csatornák beiktatásával – annak *zömét megtagadja az EU agrárnépességétől* (tehát a természetes személy gazdáktól, kis – és középzemzeti vállalkozóktól), miközben a pénz megszerzését, döntő arányban, a *nemzetek feletti tőketulajdonnak* biztosítja.

Ahhoz, hogy ez az alapképlet megváltozzék, két megoldás vezetne. Egyik lehetne a *közösségi agrártámogatás teljes, kategorikus megszüntetése és intézményi tilalma*: sem az uniós, sem a nemzeti forrásból, az agrárpiac egyetlen szereplője sem juthatna külső, vissza nem térítendő forráshoz. (Amint az újjélandi modell összefüggésében láttuk – bár ez rendkívül kedvezne Magyarországnak – ilyen fordulatnak semmi reális esélye, hiszen a tőkeuralom létérdekét számolná fel.) A másik megoldást az *EU központi döntéshozatali rendjének a plurális demokrácia igényeit teljesítő, gyökeres átalakí-*

²⁰⁰ Emlékeztetőül: a tagállamok 1993-ban a GDP 0,61%-át, 2004-ben 0,43%-át fordították a KAP költségvetésére, 2013-ig, viszont, ez az arány 0,33 százalékra csökken.

tása jelentené, ami intézményrendszerrel szavatolná, hogy az EU polgárai, átlátható, ellenőrizhető és számon kérhető módon, maguk dönthessenek a közösségi és nemzeti forráselosztásról, a köz-célok és a közérdek garantált érvényesítése alapján.

Úgy tűnik, az EU jogfejlődésében ez legalább annyira illúzió, utópia, mint az előbbi elvi esély. A *valós tendencia*, viszont - bár intézményi lépések, ez irányban, még nem történtek - már 2007. nyarán jól kitapintható. Az EU keleti bővítésével ui. a nemzetállami lét felszámolása már eljutott a politikai államszövetséghez: az EU - ha hivatalosan nem is így nevezi magát - a szövetséges államalakulattal, a „szuperállammal” valójában *Európai Egyesült Államokká* vált.²⁰¹ Hiányzik, azonban még, ennek az állami létnek a *gazdasági alapja*, az, hogy a közös célok eléréséhez a szuperállam döntéshozói elegendő pénzforrással rendelkezzenek.

Az USA, mint szövetséges állam, a tagállamai *nemzeti össztermékének közel a 20 százalékát* vonja el és osztja el újra, központi költségvetésében, a közösségi célokra. Ezzel szemben, az *EU, a tagállamai által létrehozott GDP egy százaléka fölött sem rendelkezik, annak közösségi célú, újraelosztása érdekében.*²⁰² Amint a WTO nyomására az EU agrárforrásai folyamatosan apadnak, a globális tőke a „csökkenő hozadék” törvényét azzal kerüli majd meg, hogy - a demokrácia kiteljesítése, az életminőség növelése és egyéb „hangzatos közcélok” média-hátszéllel „köz-követelménye” szélesítésével - előbb-utóbb eléri (az EU legerősebb államainak a mai vonatódását megtörve) *az EU központi forrásainak valós, tervezett és végrehajtási kötelezettség alá eső költségvetésként működtetését, továbbá - ennek előfeltételeként - az újraelosztás címén elvont, tagállami hozzájárulás arányának, lényeges növelését.*

A közösségi birtokpolitika és a fenntarthatóság, az erdőgazdálkodás tükrében

A „minden mindennel összefügg” igazsága sem indíthat bennünket arra, hogy a KAP kérdéskörét a *környezet- és természetvéde-*

²⁰¹ Ld. e realitás jelzését a 2003-ban írt és 2004-ben kiadott monográfiánk címében: Magyar birtokpolitika az *Európai Egyesült Államokban*. (Tanka E. 2004: 1-367. o.)

²⁰² Az adatforrásra ld. dr. Lóránt Károly közgazdász közlését az ECHO tv. 2007. VIII. 3-i adásában.

lemre is kiterjesszük, mert ez igen messze kanyarodna témánktól. Nem kerülhetjük meg, azonban, a szembesülést azzal, hogy a KAP célrendszere – miközben azt alkotmányosan is köteles alávetni a „négy szabadság” vívmányának, ezeken belül, pedig, a tőke szabad áramlása követelményeinek – *érvényesíti-e az agrár- és földviszonyokban a természeti és az épített környezet közérdekű oltalmát?* Természetesen, nem politikai szövegekben, hanem a természeti értékekkel való gazdálkodásban.²⁰³

A magyar *termőföldalap részletes ökológiai állapot – felmérése* mind máig nem történt meg. Erre az első, átfogó kezdeményezést – szűkebb reprezentatív felvételek tudományos módszerű kiterjesztése alapján – 2007. nyarán, egy, a fenntarthatósági stratégiát elemző, kutatásszervezés tette meg.²⁰⁴ A kutatók vizsgálták a tájnövényzet gazdagságát, a vegetáció típusok természetességét. Erre vonatkozó helyzetértékelésük szerint Magyarország földterületén mintegy 1, 3 millió hektáron maradt természetesebb növényzet, de jelenleg, a legtöbb állomány, *leromló állapotban* van vagy már ilyen állapotú. A növényzeti örökség táj környezetének és az özőnfajok hatásának elemzése szerint az *örökség jelentős része kedvezőtlen táji környezetben* van: fragmentált, károsító források közelében él, terjednek a jellegtelenítő, tájidegen özőnfajok.

A vegetáció típusok regenerációs képességének és a vegetáció mozgásképességének vizsgálata feltárta, hogy *restaurációs és regenerációs célú természetvédelmi kezelések* folytatására van szükség. Ez a miatt célszerű, mert a fennmaradt növényzeti állományok jelentős része

²⁰³ A környezet- és természetvédelem melletti elkötelezettség jogi deklarációiban a „bőség zavarával” küzdhetünk. Az *acquis communautaire* joganyagából vaskos köteteket kellene idéznünk ennek bemutatására, annak ellenére, hogy az EGK negyed századon át szinte semmit nem tett e közecelök érdekében. A hazai jog, pedig, még jóval az uniós tagságunk előtt, szintén jognyilatkozatokkal pótolta e téren a hiányzó társadalmi cselekvést. Így a környezet védelmének általános szabályairól szóló, ma is hatályos 1995. évi LIII. tv. preambuluma egyenesen leszögezi, hogy *„...a természeti örökség és a környezeti értékek a nemzeti vagyon részei”*, így elsősorban ebből ered az állam környezetért fennálló felelőssége, ennek körében a védelem intézményes kiépítése és érvényesítése. E deklarációnak, azonban, mivel nem törvényszöveg, csak annak bevezetője, *nincs jogi kötőereje*. Ettől eltekintve is, gyakorlati hatása nem több mint a „föld nemzeti kincs” államszocialista, hamis jelszóra való visszautalás, a társadalmi cselekvés bármely esélye nélkül.

²⁰⁴ Ld. Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia. Respect Tanácsadó és Szolgáltató KFT és INEM Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület Konzorcium, Bp. 2007. augusztus. Az itt hivatkozott adatokat, az NFFS környezeti vizsgálata keretében, 2007. V. 16-án az *MTA Ökológiai és Botanikai Kutató Intézete* tette közzé, éspedig, a 2003–2006. között felvett MÉTA adatbázis alapján. Ld. *„Magyarország növényzeti örökségének mai állapota a MÉTA adatbázis alapján”*.

még képes regenerálódni egy közepesen leromlott állapotból. Ugyanakkor, *klímaváltás* idején – amelynek a korszakában már élünk – a növények vegetációhoz szükséges *vándorlási képessége korlátozott, ezért az örökséget mindenek előtt a mai élőhelyén kell megőrizni.*

A felmérés kitért a közösségi jelentőségű, *NATURA 2000. élőhely-típusok állapotfelmérésére* is, mégpedig az uniós élőhelyvédelmi irányelv erre irányadó módszertana alapján. A helyzetértékelés szerint ezen oltalom hatálya alá tartozó, *hazai élőhelyek 77%-a kedvezőtlen állapotú, 15%-a köztes, 0%-a kedvező és 8%-a ismeretlen állapotú.* A kutatók következtetése: hazánkban nem csak a belső jog szerint, hanem a közösségi jogból is eredő *kötelességünk a természetvédelem hatékonyságának a jelentős növelése.* E nélkül, különösen kedvezőtlen hatások érik a gyp-, a mocsár- és az erdőterületeinket.

A fenti, tudományos hitelű vizsgálattal összevetve ítéelhetjük meg, hogyan érvényesíti az – itt példaként felhozott – *hazai erdőgazdálkodás* a – KAP birtokpolitikája és a magyar jog által egyaránt fontos közérdeknek vallott – *természetvédelmet.*

A szaktárca önelégülten jelenti a közvéleménynek, hogy 2007-ben „megtörtént a két milliomodik hektár erdő telepítése Magyarországon, amellyel az ország erdősültsége, azaz *erdővel borított területe 20,1 százalékra emelkedett.*”²⁰⁵ Ez igazi nemzeti siker: e szerint a globális éghajlatváltozással járó természeti katasztrófákat legalább az ésszerű, ökológiai védekezéssel mérsékelhetjük. (Ne feledjük tudós ökológusok fontos figyelmeztetését: ha az emberiség meg akarja előzni, hogy 50 éven belül a Föld az élőlények számára lakhatatlanná váljék, úgy még a hegyoldalakat is fákkal kell beültetnie, hogy a légkörből ne fogyjon el az oxigén.) Csakhogy, ez a statisztikai adat, önmagában, a valós ökológiai tények és a kormány által kialakított erdőgazdálkodási gyakorlat feltárása nélkül, *a nyilvánosságot félrevezeti.*

Az egyik alaptény szerint, az erdősültség fenti aránya ellenére, az

²⁰⁵ Benedek Fülöp: Átalakul a magyar erdészeti támogatási rendszer. (Forrás: MTI, FVM honlapja, 2007.07.23.) A tájékoztatóból az is kiténik, hogy 2013-ig a nemzeti támogatások zömét az EMVA (Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap) társfinanszírozása fogja adni, viszont, már 2007. májusától az *EB elvonta a nemzeti támogatás hatáskörét:* csak az általa jóváhagyott támogatások hirdethetők meg.

ország erdőinek csak közel 6 százaléka tekinthető, a fajaj-összetételét tekintve, *természetszerűnek*, mert az erdőterületek közel 60 százaléka *tájiidegen és gyakran inváziós fajfajokból* áll, míg máshol a – tarvágások miatt „kitakarított”, holt fák nélküli erdőiség – már *ökológiai sivatag*. Valódi erdőnek csak a felsőerdőrezervátum tekinthető, összesen 130 ezer ha területen. Emellett, a mai *erdőgazdálkodás* a kor- és fajösszetételt tekintve homogenizálja az erdőket.²⁰⁶ A természetes erdőfejlődési folyamatokat leegyszerűsíti, például azzal, hogy minimálisra szorítja a természetes bolygatások (fakidülés, tűz) utáni újulatok kialakulását, az idős, nagyméretű, odvas fák jelenlétét és a holtfa arányát.

A hazai és a nemzetközi szakirodalom egyaránt feltárta, hogy a mai erdőgazdálkodási módszerekkel az *erdőgazdálkodás hosszú távon, ökológiai értelemben nem lehet fenntartható*. Ehhez át kellene térnie a *természet-közeli (pl. a szálaló) fagazdálkodásra*, ami azonban – a kitermelés egyszorúsított, tőkehasznosítási igénye miatt – ma még inkább utópia, amit legfeljebb a természetvédők hangoztatnak, az erdőgazdálkodás, viszont, figyelemre sem méltatja. Az erdőszervezet ökológiai rombolásához – a gazdálkodás módszerein túl – jelentősen hozzájárul (ismét csak a nyers profitigények diktálta) *erőszakos urbanizáció, a lakóparkok, bevásárlóközpontok és plázák építése, a „településfejlesztés”*, amely sokszor az erdőknél sem „kegyelmez”. Ez – még ha a legkisebb mértékre is szorítja az erdő kisajátítását – az erdőterület zsugorodása és szétaprózódása miatt (az utak és a lakott területek terjeszkedésével) a meghagyott állomány sorsát is lerontja.²⁰⁷

A fentiek egyértelművé teszik, hogy az ország erdőszűkülési aránya, önmagában, még távolról sem jelenti az *erdei ökoszisztéma „klímazonális szerepének”* az érvényesítését. Ebből ui. az következne, hogy *szárazföldi éghajlatunkat* – amit már napjainkban, de különösen a jövőben, a globális éghajlatváltozás hatásai az újkorban

²⁰⁶ Az itt közöltekre ld. Andics Noémi: Erdőink csak töredéke erdőrezervátum. (in: National Geographic Magyarország, 2007. II. 23.)

²⁰⁷ Emiatt, a kisebb kiterjedésűvé vált, összefüggő erdőben megnő az ún. *szegélyhatás*, ami számos faj visszaszorulásához vezet. E hatás az állomány szélén jelentkező, *megváltozott környezeti feltételeket* jelenti: ilyen lehet a nagyobb szél erősség, az alacsonyabb páratartalom, vagy a ragadozó hatása. E hatás, az állomány peremétől számítva, mintegy 250 m széles sávban is érzékelhető, ezért a zárt erdei viszonyokat kedvelő fajok aránya a kis kiterjedésű erdőknél minimálisra szorult, vagy eltűnik. (Andics N. 2007: 2. o.)

soha nem tapasztalt, szélsőséges hőmérsékleti – és csapadékvizszo-
nyokkal, aszályokkal, az egyes térségek sivatagosodásával, a pusztító széleroval, az elviselhetlenség határáig fokozhatnak²⁰⁸ – az erdők kiegyenlítő hatása, jótékonyan befolyásolhatja. Csakhogy, ez távolról sem olyan automatizmus, amely a mára rendkívül sérülékennyé vált természeti egyensúlyt – az emberi ráhatásoktól függetlenül – fenntarthatná, de legalább is hatékonyan fékezne annak visszafordíthatatlan megbomlását.

Ezzel áll elő a másik alaptény, a birtokpolitika és az állam felelőssége a természetvédelemért és az ésszerű földkézlet gazdálkodásért, adott esetben az erdőgazdálkodás tekintetében. Ez utóbbi ui. nemcsak azt a technikai-gazdasági kérdéskört fedi le, amelyről előbb, az ökológiai fenntarthatóság szempontjából szoltunk. *Társadalmi-gazdasági követelményrendszerén belül elsődleges, hogy a meglévő erdőállományt* miképpen védik, illetve a gazdálkodással hogyan

²⁰⁸ Az egyre bővülő, e tárgyú szakirodalomból az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Bizottságának (IPPC) 2007. II. 7-i tanulmányára utalunk. (Ismertetésére ld. A legátfogóbb jelentés a klímaváltozásról. National Geographic Magyarország Online, 2007.02.09.) Az anyagból néhány alaptényt emelünk ki, amelyek a nem-szakember számára is sokatmondók. E szerint a Föld átlaghőmérséklete a jövőben 1,0 és 6,3°C közötti mértékben melegekedhet, attól függően, hogy a gazdasági és társadalmi fejlődésből milyen határok közti üvegház-gáz kibocsátás következik be.

Ha az üvegházhatású gázok kibocsátása megállna a 2000. év szintjén, a felmelegedés üteme akkor is legalább 0,1°C lenne évtizedenként. A 2090-es évekre – a mai trendet figyelembe véve – a világtenger szintje, a 20. századvégi értékhez képest, 0,18–0,6 méterrel emelkedhet. Ez a felső értékhatár kisebb a korábbi jelentés számításához képest, de hozzá kell tenni: a vízszintemelkedés, még évszázadokkal a légköri hőmérséklet remélt, valamikori stabilizálódása után is, folytatódni fog. A szárazföldi és a tengeri jégborítás tovább csökken. Gyakoribbá válnak a szélsőséges időjárási viszonyok: nagy erejű viharok, hirtelen lezúduló csapadékok és hóhullám várható. A jelentés új megállapítása az is, hogy az óceánok vize eddig 0,1 pH értékkel savasabbá vált és a jelzések további 0,1–0,4 Ph eltolódást valószínűsítene.

Egy másik forrás, a brit kutatásokat összegző közgazdász, Sir Nicolas Stern „jelentése: az éghajlatváltozás közgazdaságtana” cím alatt, magyarul is tájékoztat a lényeges tényekről és összefüggésekről. (Ld. Egyesült Királyság Nagykövetsége, vezetői összefoglaló, Bp. 2007. március, 1–32. o.) E munka – a szintézis minőségén túl – szemléleti és módszertani áttörést hoz az eddigi közelítésekhez képest azzal, hogy a megoldást kereső érvelése a tökéhatalom legérzékenyebb pontját, a nyereség – érdekeltségét és költség – érzékenységet célozza meg. Az üvegházgázok stabilizálásának közgazdaságtana és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás kénszere alapján (ami a közgazdaságtan eddigi legnagyobb és legkiterjedtebb piaci kudarcát jelenti) az elemzés bizonyítja: a globális éghajlatváltozás következményeinek megfékezésére tett, határozott, korai cselekvés hasznai lényegesen nagyobbak, mint a költségei.

Az éghajlatváltozás kezelését a hosszú távú gazdasági növekedés stratégiájaként kell kidolgozni, ami a mai és jövőbeli kockázatok elkerüléséhez szükséges befektetésekkel jár. 2050-ig az 550 ppm CO₂ kibocsátás stabilizációja a világra vetített GDP egy százalékát igényli, ami ugyan jelentős, de kezelhető ráfordítás. A késlekedésnek, viszont, igen nagy az ára: e nélkül nemcsak a gazdasági növekedés kizárt, hanem vissza nem fordítható hatások állnak elő, hasonlóak a világháborúk és a gazdasági világválságok következményeihez. A szakpolitikai adaptáció körében a jelentés arra is kitér, hogy „az erdőirtás megfékezése nagyon költség-hatékony módja az üvegházgáz kibocsátás csökkentésének.” (i. m. 29. o.)

hasznosítják és őrzik meg. Az erdőnek – a formállogika mércéje szerint – semmi köze nincs az energiapolitika fordulatához, az alternatív, megújuló energiaforrások és a biomassza felhasználásához. A hazai rablógazdálkodás azonban, ennek ellenére, elsőként épp az erdőállományunkat szolgáltatja ki – a „megújuló energiaforrások” felhasználásának csalárd jelszavával – a tőkehasznosulás mohó profitéhségének.

A bioenergetikai növénytermesztés ára

Az EB ajánlása a *bioüzemanyagok* bekeverési célértékét 2010-re a tagállamoknak 5,75% arányban határozta meg. Ez *bioetanol* és *biodízel* gyártását igényli, az előbbinél *búza és kukorica* alapanyagból, az utóbbinál *repcéből*. (E szántóföldi növénytermesztésnek semmi köze nincs az erdőhöz.) A magyar kormány az uniós ajánlást közvetlen hatályú és kötelező érvényű közösségi jogforrásként továbbítja a magyar társadalom felé, aminek nemcsak illik, hanem kényszerű kötelezettségünk is, mielőbb eleget tenni. Az FVM államtitkár nyilatkozata szerint „az uniós kormányfők március eleji döntése alapján 2020-ig csaknem négyszeresére kell emelni a megújuló energiaforrások, azon belül is a bioüzemanyagok jelenlegi felhasználási arányát, ezzel hozzájárulva a CO₂ kibocsátás legalább 20 százalékos csökkentéséhez.”²⁰⁹ Mi, persze, „életünket és vérünket” a természetvédelemért: az államtitkár szerint „Magyarország már a 2010-ig, korábban kitűzött 5,75% célt is eléri, míg az EU 27 tagállama összességében elmarad majd ettől az aránytól. 2015-re már 8%-ra kúszik fel a jelenleg, még csak mintegy 1%-ra tehető magyarországi bekeverési arány. Az összes üzemanyagra vetítve a bio üzemanyagok keverési arányát 2020-ig 10%-ra kell emelni.” (i.m. u. o.)

Nemzeti büszkeségünket éleszti újjá és „dagasztja” ez a nemes köz-cél: nem számít, hogy Magyarország, 2007-re, az EU „beteg em-

²⁰⁹ Ld. Gógös Zoltán: Energiaültetvényekké kell átállítani a gyenge adottságú mezőgazdasági területeket. Forrás: MTI, FVM honlapja, 2007.03.07. Erdemes tudni, hogy – amint Láng István akadémikus ezt a sajtóban többször kijelentette – az üvegházhatású gázok kibocsátását az Uniónak a mai színtről legalább 33%-kal kellene csökkentenie ahhoz, hogy az összes kibocsátás mennyiségében (akár csak évtizedek múlva is) bármely mérséklés következék be. Mivel – a kyotói jegyzőkönyv szerinti – nemzetközi kötelezettség vállalás is ezen a szinten alul maradt, nem kétséges, hogy a környezetvédelemért és a fenntarthatóságért hozott „uniós áldozat” lényegében egy új, rendkívül jövedelmező tőkehasznosítás nyereségigényét leplezi.

bere” lett, minden mutatójával a sor legvégére hátrált, a szétzilált ronccstársadalom pedig csak vegetál. A lényeg, hogy újra lángra lobban a közösségi összetartás és együtt-cselekvés, amivel egész Európát lekörözzük és megszegyenítjük: elsők leszünk az emberi létfenntartást és az állatok takarmányozását szolgáló, legértékesebb haszonnövények, legnagyobb arányú elégetésében, amivel – nem cáfolható bizonyítékok szerint – kevesebb energiához juthatunk, mint amennyit, a cél érdekében, megsemmisítettünk.

(A fontos, hogy a globális tőkebefektetés profitja, garantáltan, a többszörösére nő Nem számít, hogy az új, ipari nagybirtok monokultúrája nemcsak a mezőgazdaságot, földalapját és a természetet pusztítja az ilyen arányú, „gigantomán” terheléseivel, hanem az egész társadalmat megnyomorítja.) Egy ilyen diadal a nemzetudatot is magasba emeli, már csak a *történelmi folytonosság kohéziója* nyomán is: újra átélhetjük, kiegyenesedő nemzeti gerinccel, hogy „mégis csak magyar a magyar!” Hiszen politikai vezetésünk éppúgy, mint ahogy az elmúlt félszázad szovjet birodalmának csatlósaiként „tüllicítalta a marxizmust”, bármely útmutatást, vakbuzgón túlteljesített, a „magyar virtust” mind máig megőrizte, ami – a mindenkor „bölcs előrelátással” párosulva – nemcsak kiszolgálja Brüsszel utasításait, hanem azoknak, hűségesen elébe megy és – igaz odaadással, akár önfeláldozó módon is – felülmúlja az elvárásokat. (Vajon, mégsem teljesen önzetlenül és nem kizárólag a „magyar nép érdekében”, amint azt „vezéreink” 1945 óta belénk sulykolják?)

A hazai *bioetanol gyártás* szerény arányokban indult: a szabadegyházi és győri üzemek kapacitása csak 80 ezer tonna volt. 2006. őszéig, azonban, az ország 21 helyszínén, a tőkebefektető csoportok, már 7,5 millió tonna kukorica és 1 millió tonna búza feldolgozására alkalmas bioetanol – üzem létesítését jelentették be.²¹⁰ Az évi 8,5 millió tonna gabonaigény a hazai természetéből aligha fedezhető. (Pl. az összesített, nettó intervenció készletünk 2006. végén 5,4 millió tonna volt, ebből 4,7 millió tonna a kukorica.)

²¹⁰ Forrás: (a tervezett létesítmények térképi megjelölésével és az egyes régiók kukorica- búza-termelésének 2001 – 2005 közti átlagainak kimutatásával) Hingyi H. – Kürthy Gy. – Radóczné Kocsis T. : *A bioüzemanyagok termelésének kihatásai Magyarországon a főbb gabonafélék és olajnövények piaci helyzetének tükrében*. AKI, Agrárgazdasági Tanulmányok, Bp. 2006.

Ha viszont, a beruházók tervezett létesítményei megvalósulnak, úgy nyilvánvalóan, egyre növekvő nyomás nehezedik – az élelmiszeripar és a hazai fogyasztók érdekeivel szemben – az élelmiszerben a létfenntartást jelentő gabonakészleteknek az ipari célú alapanyagként megszerzésére. A hazai búza- és kukoricakészletek így, a nemzetközi ipari-, kereskedelmi- és banktőkét egyesítő, bioetanolgyártó konzorciumok számára könnyű zsákmányt jelentenek, mert – a magas extraprofit megszerzése végett – tőkeerjük és gazdasági-politikai erőfölényük alapján, bármikor többet kínálhatnak ezekért a termékekért, mint a takarmány- vagy élelmiszer-feldolgozó. A tőkehasznosulás új igénye – a soktényezős közgazdasági összefüggéseken belül – eleve jelezte az *érdekkütközést* az értékes takarmánygabonák hazai felhasználási szükségletei (ld. állattenyésztés és húsipar), másfelől az etanolgyártás növekvő alapanyag igényei között.²¹¹

Mi köze mindennek az *erdőgazdálkodáshoz*? Mindössze annyi, hogy a „megújuló energiával” előállított, ún. „zöldáram” is – a biomassza hasznosítása jegyében – az uniós szabályozók hatására a *garantált extraprofit egyik forrása* lett, ennek, viszont, a hazai erdők esnek áldozatául.²¹² A fenti képletben nemcsak az energiaerdők (a fás-szárú ültetvény és a lágyszárú energianövény, pl. az ún. Szarvas 1. típusú energiafű) minősül „*megújuló energiának*”, hanem az *erdőfaanyaga* is. 2006-ban a nagy, széntüzelésű hazai hőerőművek átálltak biomassza fűtőművekké, amelyek energia forrása az *erdei farönkök eltüzelése*: a hazai zöldáram termelés zömét hat, farönk tüzeléssel működő erőmű szolgáltatta, amelyek együttes faigénye meghaladta az *egymillió köbmétert*, vagyis az éves fakitermelés hatodát.²¹³ Ennek harmada a határon túlról, szlovák, ukrán és szlovén erdészetekből származik.

Az e célt szolgáló erdőpusztítás – a befektetők profithozamát leszámítva – minden szempontból abszurd, természetromboló és

²¹¹ Amint azt a kukorica intervenciónál jeleztük, 2007. nyarán a külföldi tőkediktátum e konfliktust annyira kielezte, hogy emiatt a hazai élelmiszerárak drasztikus növekedésének a hazai fogyasztóra áthárítása áll elő.

²¹² A KAP 2003. VI. 26-i reformja óta az energia alapanyag területekre 45 euró/ha támogatás jár, ha az energianövény felhasználását a földhasználó a feldolgozóval kötött, érvényes szerződéssel bizonyítja. A megújuló energiával termelt áramot – az új, villamosenergia törvény alapján – az állam kiemelt áron veszi meg.

²¹³ Ld. Fehérváry Krisztina: *Faéhség*. Korai még biomassza-nagyhatalommá válni. (Föld, 2006. 2. sz. november, 53–55. o.)

társadalom-ellenes. A szakértők szerint a „zöldáram felárat” nem a nagy hőerőművekre, hanem a szélkerekekre, napelemekre és a kis biomassza fűtőművekre kellene alkalmazni. Istvánffy László, erdőmérnök szakértő szerint a *faégetés a biomassza-energia zsákut-cája*.²¹⁴ A *hazai lakosság tűzifa igényét* emiatt nem lehet kielégíteni, így – 35 év után – az ország ismét behozatalra szorul, amivel, természetesen - az erőmű-lobbi extraprofitját ezzel is – a magas importárakkal a fogyasztóra terhelik. Ennél is nagyobb károsodásra vezet, hogy a tőke „faéhsége” miatt a tervszerűnek rendelt, *tartamos erdőgazdálkodás rablógazdálkodássá* válik: a jog az éves növényfa-mennyiségnek legfeljebb 65–70%-át engedi kitermelni, míg ez az arány, természetvédelmi okból, nem nöhetne 75% fölé. *A farönkök erőművi tüzelésre való megszerzésének, azonban, sem az ökológia, sem a jog nem szabhat gátat.*

A sajtóban valóságos szociográfia jelenik meg a tőkeigényeket kiszolgáló „*famaffiák*” működéséről, sikeres módszereik elemzéséről, az állományt válogatás nélkül, kíméletlen technikával legázoló erdőirtásokról, erőfölényükkel szemben a magántulajdonosok és az állam kiszolgáltatottságáról, a köztörvényi büntettek elkövetőivel szemben a jog tehetetlenségéről. A lényeg: *sem a – létszámában és forrásaiban leépített – Állami Erdészeti Szolgálat, sem a rendőrség, sem az ügyészi jogalkalmazás és a büntető ítékezés nem állja útját a jogellenes, az országosan mind kiterjedtebb erdőirtásoknak.*²¹⁵ Ugyanakkor, ez a törvényesség alapállás, teljes összhangban áll a

²¹⁴ A legalább 35 % nedvességtartalmú fa elégetése ésszerűtlen és gazdaságtalan. Ha ui. az erőmű csak áramot állít elő, hőt nem hasznosít, úgy a hatások korszerű technológiák mellett sem fogja meghaladni a 20 – 30 % - ot. A korszerű, kis blokkos „kogenerációs”, távhő és áram előállítására egyidejűleg alkalmas erőművek, viszont a 15 – 20 % nedvességtartalomnál elérhetik a 80 % határfokot, a lakossági vagy települési méretekben használható, faelgázosító kazánok, pedig, a 90 % határfokot is. A 2006. évi „zöldáram támogatás” 67 milliárd forintjából - ami a „multik zsebében landolt” - 60 – 80 kiserőművet lehetett volna felépíteni. (Bohus Anita: *Zöldáram a támogatott ültetvényekből*. Magyar Hírlap, 2007. 02. 13.)

²¹⁵ *Néhány forrás:* Pusztuló alföldi erdők.(Nimfea Természetvédelmi Egyesület, 2007. II. 14.Greenfo) ; Olyan volt az erdő, mint egy felbolydult méhkas. (Forest Press, 2007. II. 14.); Hiábavaló a fejelentésük? (Zalai Hírlap, 2007. II. 10.); Börtönrel, elkobzással. (Zalai Hírlap, 2007. II. 14.)

Az elkövetői magatartás „környfont technikára” épül: az *erdőtulajdonost vagy használót* nem lehet felelősségre vonni – többnyire ő a károsult -, nincs jogcím az erdőirtáshoz használt gépek lefoglalására és elkobzására. A megbízó által kiválasztott *elkövető, pedig, a „bukóember”,* vagyontalan, lakcím nélküli hajléktalan, akivel szemben a jogellenes fakitermelőre kiszabott, több tízmillió bírságot nem lehet behajtani. Sajátos módszer, hogy az elkövető az erdőtulajdonosok természetben osztatlan tulajdonközösségébe 1 aranykorona részilletőségnek „ajándék” címén megszerzésével befurakodik, majd a tarvágásig - az elővásárlási joga alapján – több aranykoronát felvásárolva, nagyobb tulajdoni részesedéshez jut és ezzel alapít jogcímet a fakitermelésről való rendelkezésre.

kormány birtokpolitikájával, amit – a vázolt tényállástípusnál – az FVM államtitkára képvisel. Ő ui. „nem osztotta azokat a természetvédelmi aggályokat, ami a hat, magyarországi biomassza- tüzelésű erőmű faszükségletével kapcsolatban merül fel időről – időre. Főként zöld szervezetek fogalmaznak meg kritikákat, környezetvédelmi megfontolásokra hivatkozva, miszerint a zöldenergia arányának növelése céljából vágnának ki fákat értékes erdőkben.” Az államtitkár szerint „egy dekagrammal sem vágta ki több fát az elmúlt években, mint korábban. A különbség az, hogy amíg eddig Olaszországba vitték erőműbe, az egyébként sem ipari minőségű fát, addig azt most Magyarországon használják fel.” (i. m. Gögös Z. 198. sz. jegyz. – A mondat vége azt a hamis állítást is tartalmazza, hogy végre, nem a „multik zsákánya” a zöldenergia, hanem az a mi hasznunk.)

Úgy tűnik, az agrár szaktárca államtitkári feladatkörének ellátásához, napjainkban, elsődleges követelmény a *tények teljes mellőzése*: a szubjektív idealizmus ismert tétele, hogy „csak az létezik, amit én tapasztalok”, tehát ha kijelentem, hogy valamit nem tapasztalok, akkor az nem is létezik. (Kérdés, hogy ezt elhiszik-e mások is, ha önálló érzékszerveik vannak?²¹⁶) Nem cáfolható, statisztikai tény, hogy a farönk tüzelésű erőművek már 2005-ben egymillió köbmétert meghaladó fát fogyasztottak el, amiből *legalább 700 ezer m³ a hazai fakitermelésből* eredt. A „multik faéhségének” további kielégítéséről – ami, a bizonyított tények szerint, 2007-ben, megszakítás nélkül folyik – nincs adatunk.

Az is jellemző, hogy – nyilván, a korrupció sikereként – a „famaffia” olykor *magá mellé állítja az államot is, mint erdőtulajdonost*. (Pl. a Nimfea Egyesület a Dalerd Zrt. ellen, több száz hektár erdő természeti értékeinek sorozatos, súlyos veszélyeztetése miatt indított eljárást.) A *jogkövetkezmények*, pedig, egyrészt a „jogállam” tehetetlenségét, a büntető joghatóság csődjét, másrészt az erdőirtást végrehajtók büntethetőségének a kizárását tanúsítják.

Így állhat elő, hogy amikor egy engedély nélküli tarvágás *egyidejűleg az államigazgatási, a polgári jogi és a büntetőjogi szabályokba ütközik* (meg nem engedett, jogellenes módon kárt okoz), tehát az *elkövetőt halmozott (kumulatív) szankciók alapján kell/ene/felelősségre vonni*, a három, említett jogág mércéje szerint egyik sem éri el a cselekmény büntethetőségét, a jogsértés és a kár reparációját, ezzel, pedig a bűnmegelőzés szolgálatát. A lopás, a rongálás és a környezetkárosítás törvényi tényállása ui. – az ügyészégi gyakorlat szerint – nem valósul meg a „famaffia” tevékenységével. (Pl. a felelősségre vonáshoz, előbb a Legfelsőbb Bíróság iránymutatásának kellene tisztáznia, hogy az *erdőirtással okozott kár milyen értéktartár túllépése* esetén valósíthatja meg a környezetkárosítás, illetve veszélyeztetés büntetést, esetleg szabálysértését.)

²¹⁶ A szubjektív idealizmus a „kecses, költői képzelgés” ismert eszköze. Pl. Ady Endre „Elbocsátó, szép üzenet” c. híres költeményében megunt kedvesével, Lédával, a végleges szakítást azzal pecsételi meg, hogy „Általam vagy, mert meg én láttalak/ S régen nem vagy, mert már régen nem láttak.” Csakhogy, a költsézzettan eszközei kizoríthatják-e a tényeket a társadalmi valóságból? Ezt nyíltan, a legalságosabb politika sem vállalhatja fel.

Ezzel együtt, alaptény: a mérleg egyik oldalán a *hazai áramfogyasztás 4%-át kitevő „megújuló energiaforrásból nyert zöldáram”* van. Ennek aránya, tehát elenyésző a teljes, hazai áramszükségleten belül, azonban az *ára*, amit érte a társadalomnak kell megfizetnie, *pénzben szinte felmérhetetlen*. Ui. nem csak arról a „felárról” van szó, amibe a „zöldáram” nem széntüzeléssel előállítására címén elszámolt ártöbblet szerepel, és amivel az áram a fogyasztónak többbe kerül, mert a szolgáltató azt ráterheli. A „megújuló energiaforrás”, vagyis az *erdők elpusztítása* (mivel a „megújulásukra”, ha 50–100 éves állományról van szó, ugyanennyit kell, kedvező feltételek mellett is várni) pénzben ki nem fejezhető és *semmivel sem pótolható természeti érték*, amitől a tőkehasznosulás nyereségigénye jogtalanul megfosztja a társadalmat. Így védi a mai birtokpolitika a természetet és szolgálja ezzel a fenntartható fejlődést.

A mérleg másik serpenyőjét a *globális tőketulajdon növekvő profita* húzza le, éspedig, a politikai döntéshozó segítségével, aki nem a társadalom oldalán áll, hanem a tőkehasznosulást érvényesíti, a példánkból is kitűnve, *bármilyen magas társadalmi áron*. Közben a hazai erdőket már – a globális felmelegedés miatt – 2007-től a *nyári tűzvész* is fenyegeti (akár öngyulladás, akár gyújtogatás következtében), az agrártárca - „versenyképességünk fokozása végett” – gondoskodik róla, hogy a „tartamos erdőgazdálkodás” tarvágásokkal, nem korlátozható arányban, pusztítsa a hazai erdőket. A felújítás és utánpótlás, persze, az ismert forráshiányba ütközik.²¹⁷ Az energia célú ültetvények területét 2013-ig a kormány 60–70 ezer hektárra kívánja növelni. A szaktárca politikai államtitkára szerint *az összes energetikai növény termesztésére közel egy millió ha* állhat rendelkezésre, ami *350 ezer hektárt* adna a biomasszaként hasznosuló *energianövények* termesztésére, *650 ezer ha*, pedig, a *bioetanol előállítását* szolgálja. (A biodízel, amely repceből készül, a hazai adottságok miatt hátérbe szorul. Fehérvári K. 2006: 55. o.)

Az előrejelzés – hallgatólag – elfogadja az erdőségek további pusztítását a „zöldáram” előállításához. Amíg ui. a biomassza erőművek

²¹⁷ 2013-ig, az EU költségvetésével összhangban, a hazai cél mintegy 500 ezer ha föld erdősítése. Lengyel Attila, az Erdőtulajdonosok Európai Szövetségének szakértője szerint ekkora erdőterület telepítéséhez több évtizedre van szükség, tehát a célképzet idő – tényezője irreális. Emellett, ehhez a vidékfejlesztési források legalább 10%-át kellene e célra lekötöni, aminek a kormány csak felét, harmadát hajlandó adni. (Fehérvári K. 2006: 54. o.)

valós energiaerdők telepítésével (olasz nyárfajta, energiafű, stb.) eléri, hogy nem a tűzifa, hanem más alapanyag álljon energiaforrásként rendelkezésükre, a hazai erdők faállományát, változatlanul önkényes rablógazdálkodással, korlátlanul kiszoríthatják.²¹⁸

A KAP birtokpolitikája, azon belül a természetvédelem és az EU energiapolitikája a vázolt módon valósul meg a hazai erdőgazdálkodásban. Brüsszel e terepen is kijelöli a „fenntartható fejlődést”, a véges, fosszilis energiaforrások helyett (szén, kőolaj, földgáz) a megújuló energiaforrásokra való, fokozatos áttérést. Csakhogy, „hosszú az út” Brüsszeltől a keleti peremtérségig: amire a „fenntartható fejlődés” ideér, nálunk már „fenntartható profittá” változott, mégpedig a társadalmi értékrend ellenében.²¹⁹

VIII. A KAP REFORM ÉS A KÖZÖSSÉGI BIRTOKPOLITIKA 2020-IG FELVÁZOLT JÖVŐKÉPE

Az *EB Mezőgazdasági Főigazgatósága*, hagyományos módszerként, az éppen folyó 7 éves terveciklust két, újabb ciklussal követő időszak agrárpolitikai tervezését tudományos kutatásokkal alapozza meg. Az *uniós agrár jövőkép 2020-ig* terjedő korszakának vizsgálatára így kerülhetett sor, az EB Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatósága alá rendelt, *Gazdaságelemző és Értékelő Igazgatóság kutatócsoportjának* munkájaként.²²⁰ A korszerű közgazdasági módszertanra (pl. SWOT- és klaszter-analízis) alapozott, tudományos igényű

²¹⁸ Attól, hogy itt nem elemezzük, még *lényeges szempont*: a 3–5 évente letermelhető és 25 éven át alapanyagot szolgáltató energiaültetvények, sarjerdők csökkenthetik az erdők tarvágásait, ezzel segíthetik a környezetvédelmet és a helyi energia-igények kielégítését. Ellenben, a sarjerdők többnyire egyetlen fajfajból állnak, a monokultúra rombolja a talajt és felszámolja a biológiai sokféleséget. A szakértő szerint elfogadhatatlan, hogy nálunk *egyetlen hatástanulmány sem vizsgálja, milyen káros és vissza nem fordítható változásokat okoznak az energianövények környezetükben*. Mi több, a sarjerdőnek nincs létjogosultsága, mert az alacsonyabb fűtőértéke és a magas, akár 50% víztartalma miatt, nem helyettesítheti megfelelően a tűzifát. (Bohus A. 2007: 2. o.)

²¹⁹ A helyzet fonákja az egykori *szovjet viccre* emlékeztet. Fégya bácsi a varrógépgyárban sztahanovista munkás volt, mégis lyukas nadrágban járt. Barátja ugratta: – ejnye, Fégya, szegény, hogy a lyukas nadrágodat a feleséged tüvel stoppolja, mikor a varrógépgyárban dolgozol. Miért nem lovasítasz meg legalább egy varrógépet? – Az lehetetlen – így a válasz. – Több darabját is kiharítottam már, de mire otthon összeraktam, valahogy mindig géppuska lett belőle.

²²⁰ SCENAR 2020 Contract No. 30–CE–0040087/00–08. Scenario study on agriculture & the rural world. European Commission, Directorate – General Agriculture and Rural Development, Directorate G. Economic analysis and evaluation. G.4. Evaluation of measures applicable to agriculture; studies, January 2007 – A munka 14 szerzője és 4 közreműködője közül az egyik szerző Ruben Mnatsakanian, a Soros György által alapított és fenntartott, budapesti Középeurópai Egyetem (CEU) munkatársa.

elemzés az *uniós agrárviszonyok három évtizedét* fogja át, és pedig az 1990–2005 közötti reálfolyamatot, valamint a 2005–2020 között feltételezhető jövőképet. A 232 oldal terjedelmű, témacsoportok köre rendszerezett mű az agrárpiacot érintő szerkezetmozgás átfogó, teljes körű leképezésére törekedett. A szerzők, ezzel együtt, hangsúlyozzák: a „forgatókönyv (szcenárió) tanulmány” – már csak műfaji korlátai miatt is – nem „kristálygömb”, amelyen át a jövőbe láthatnánk. Ehelyett munkájukat a továbbgondolásra és főleg, a politikai döntéshozók hiteles képalkotásának segítésére szánják.

Nem célunk e könyv ismertetése, hiszen még a Magyarországot érintő tendenciák és adatok feltérképezése is meghaladná témánk kereteit. Emellett, a jövőképről szerezhető információk tárgyi korlátját jelenti, hogy ez a munka a vizsgált folyamatok *általános tendenciáit* tárja fel, tehát – a 2006. végéig terjedő időszakot kivéve – a közölt adatok nem valósak, hanem csak tudományos modellek alapján végzett, *valószínűség-számítások eredményei*. Ezzel együtt, eddig is tapasztaltuk, hogy az EB Mezőgazdasági Főigazgatóságának – akár általános, akár középtávú, konkrét – előrejelzéseire érdemes figyelni. (Így arról kellett meggyőződnünk, hogy a 2002-ben a 2009-ig általuk jelzett tendenciákat, pl. a szarvasmarha tenyésztés és tejtermelés kelet-európai alakulását tekintve, a valós folyamatok igazolják.) Ilyen fenntartások mellett, anélkül, hogy a könyv rendszerét és valamennyi témáját követnénk, *a szerzők megállapításai közül csak azokat emeljük ki, amelyek a KAP birtokpolitikája, valamint a magyar földpolitika szempontjából lényegesek.*

1. A mezőgazdaság csökkenő szerepe

A mezőgazdaság jövő-kilátásait nézve a kiindulópont az, hogy az *ágazatnak csekély szerep* jut az EU regionális gazdaságaiban, mind a termelési értékek előállításában, mind a foglalkoztatásban (az utóbbinál néhány dél- és közép-európai térséget kivéve). Ugyanakkor a vidéki gazdaság életképességéhez való hozzájárulását aligha lehet lebecsülni. Az Unióban a mezőgazdaság már nemcsak élelmeszer és rosnövény előállító – a jövőben, pedig, növekvő arányban a bio- üzemanyagok termelője lesz –, hanem egyidejűleg hozzájárul a táj sokszínűségének gazdagításához, a természeti és kulturális örökség megőrzéséhez. A koncepció, tehát – amint azt a politika

elfogadta²²¹ – a „multifunkcionális mezőgazdaság”. Az átfogó cél a vidéki térségek és az agrárszektor fenntartható fejlődésének elősegítése, és pedig három, sajátos célterületen:

== meg kell újítani az ágazat versenyképességét olyan intézkedésekkel, amelyek növelik a gazdálkodásnak a piaci követelményekhez való alkalmazkodását, mind a fizikai szerkezetváltás feltételeinél, mind a humán tőke fejlesztésében és az innováció folyamatos alkalmazásában;

== a vidéki tájak környezeti feltételeit és vonzóképességét meg kell őrizni és erősíteni kell a földkészlet-gazdálkodással;

== a vidék életminőségét támogatni kell a vidéki térségek gazdasági sokszínűségének a fokozásával. (i.m. 196 – 197. o.)

A cél, tehát, másfél évtizede és a távoli jövőben is változatlan: a fenntartható fejlődés és az európai mezőgazdaság ökoszociális modelljének megőrzése, elsősorban a tőkehasznosulás alapkövetelményének, a versenyképességnek a megteremtésével. Lássuk, hogy ennek az általános célképletnek a realitását, a termelési feltételeknek az elemzések által feltárt, várható változásai és a KAP ezekre adott intézményei, mennyiben érintik?²²²

A jövőképről alkotott végkövetkeztetéseit az elemzés öt alaptényre építi. Nevezetesen:

== a vidéki térségek nem stabilak,

== az EU–27 tagállamának mezőgazdasága a vidéki térségekben nagyon eltérőek,

== a világ agrárpiacon a növekedési ütem lassulni fog,

== az EU árupiacon 2020-ig számos kulcs-trend kialakulásával kell számolni,

== a mezőgazdaságban a szerkezetváltás hosszú távú folyamat, amely – akár a KAP változásaival, akár azok nélkül is – folytatódni fog.

Az egyes alaptények főbb összetevői a következők:

1. A vidék stabilitását befolyásolja – számos, együttható ok, így az urbanizáció és a szolgáltató szektor előre törése mellett – különösen az, hogy

== a vidék aktivitása elszakadt a mezőgazdaságtól: erős mezőgaz-

²²¹ COM, 2006. 144 p.

²²² Előbb az elemzések összefoglaló, végkövetkeztetéseit ismertetjük, a későbbi részleteknél, viszont, csak a birtokpolitika közelebbi kérdéskörére térünk ki.

daság a vidék mérsékelt dinamizmusa mellett is létezhet, és fordítva. A mezőgazdaságnak a vidékben betöltött szerepe régiók szerint különbözik.

== A földhasználat a vidéki térségekben gyorsan változik: a szektorok között, az áru – és nem árutermelés megoszlásában, a termelésben tartott és abból kivont föld tekintetében. 2000 és 2020 közt az Unióban a szántóföld 5, a legelő 1, az ültetvény-kultúra 1 százalékkal csökkenni fog. Az erdőterület 1, az egyéb természetes növénytakaró 2, a műveléssel újabban felhagyott terület 3 és az urbanizáció által igénybevett földterület 1 százalékkal nő. Az egyes régiókban a termőföldnek a földkészleten belüli területi aránya 4–10% közötti arányban változik.

== A legtöbb olyan térségben, ahol a termőföld csökken, az erdőterület nőni fog, és ugyanez az összefüggés fordítva is fennáll.

== A mezőgazdaság szerkezeti alkalmazkodása attól függ, hogy az EU belső piaca miképp tágul, viszont bizonyos árupiacok viszonylagos versenyelőnye egyenletlenül fejlődik. Pl. a gabonatermesztés az EU Tizenekben valamivel magasabb lesz, mint a Tizenötöknél, viszont ott az állattenyésztés növekedési üteme csaknem kétszeresen meghaladja a Tizekét. (i. m. 21. o.)²²³ Az árupiacok változására adott regionális válasz, általános tendenciaként, a gazdaságok csökkenéséhez fog vezetni: 2003 – 2020 közt a gazdaságok száma 25 százalékkal csökken, mégpedig a Tizenötöknél közel évi 2 és évi 4 százalékkal a Tizeknél. Ugyancsak eltérés lesz az átlagos gazdaságméretük növekedésében. (i.m. u. o.)²²⁴

²²³ Az elemzés ehhez az adathoz nem fűz magyarázatot. Az eltérés oka, pedig, nyilvánvaló: a Tizenkettők – különösen hazánk, a nagybirtokrendszer és az iparszerű gabonatermesztés kiváló adottságaival – a *nyers- és alapanyagot termeli meg – újabb ágazatként a bioetanolgyártás* számára is – a Tizenötök tőketulajdonosainak, míg a *nyugati állattenyésztés*, ehhez képest, már *hozzáadott értéktermelést* jelent, messze magasabb nyereséggel, mint amit a keleti régió az alapanyag – termeléssel elérhet. Az elemzés az idézetekhez hozzáteszi: a nemzetközi kereskedelmi egyezmények (nyilván a WTO-Dohai paktum) hatásai a Tizenötöknél a farmok reáljövedelmének növekedését jóval sebezhetőbbé teszik, mint a keleti régióban, és pedig mind a gabona, mind az állattenyésztés ágazatában. A 230 oldalas mű, viszont, még utalást sem tesz sehol arra, hogy a *közösségi jog alapelvén, a tagállami jogegyenlőségen durván átázoló, a Tizenkettőket sújtó, diszkriminatív agrártámogatás* egyrészt, közgazdasági ismérvek szerint *összehasonlíthatatlanná teszi* a nyugati, másfelől a keleti térség agrárviszonyait, másrészt önmagában azzal jár, hogy az *agrártermelők túlnyomó tömege kiesett (és ki fog esni) a versenyből, az ágazat elhagyására kényszerül.*²²⁴ Az elemző magyarázata ismét elmaradt, de a számok sokat elárulnak. A csökkenés közlebbi megoszlása a két térség között ugyan nem látható, az viszont egyértelmű, hogy a *keleti régióban évente kétszeres lesz a gazdaságok felszámolási aránya a nyugati csökkenéshez képest.* Ebből (is) eredően a - tanulmányban is kívánt – innováció és modernizáció, a versenyképességet szolgáló *tőke- és üzemi koncentráció terhei ismét a keleti belépőkre hárulnak*, míg – a termelékenység növelésével és a hozzáadott értékteremtés lehetőségével – az *integráció hasznélvezője a globális agrártőke nyugati tulajdonosa* lesz.

2. Az integrációs tőke és a nagybirtok térhódítása, a családi gazdaságok sorvadása

2. A mezőgazdaság nagyon eltérő minősége az EU 27 tagállamán belül, főként, a következő elemekből ered:

== A mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya a régiókban nagyon különböző. Általában, a Tizekben sokkal magasabb (12%), mint a Tizenötöknél (4%). Ugyanez igaz az iparra (31% a Tizeknél és 26% Tizenötöknél.)

== A gazdaságok üzemmérete lényegesen eltérő. A Tizenötöknél az átlagméret 4 ha (görög) és 67 ha (brit) közötti. „A Tizenkettőkben a magángazdaságok mérete az egy ha alatttól (amely aligha elég egy család megélhetéséhez) jóval ezer ha fölé nő (az egykori állami gazdaságokat most szövetkezeteként működtetik). A mezőgazdaság, bizonyos körülmények közt, 'szociális lökhárító'”²²⁵

²²⁵ A kiemelt részt szó szerint fordítottuk és idéztük. A közép- európai agrárkutató, e tudományos összehasonlítás láttán, szégyenkeztek, hogy – hiába a Swot és a klaszter analízis –, ő, földhözragadt képzeletével, a nyugati és a keleti agrármodell minőségi másságát nem az üzemek méretében látja. Ellenben – a Max Weber-i protestáns racionalizmus konok vasalaposságát is vállalva – az elsajátítás minőségében, amit, az adott összehasonlítás kategóriáinál, a nyugati családi gazdaság, másfelől a keleti nagybirtokrendszer intézményi különbsége jelenít meg. A mi térségünkben már az eltérés magyarázata is közhely, de úgy tűnik, az EU nyugati felén, még a kutatók számára sem világos, hogy az egyik a föld- és üzemtulajdon működtetésénél, intézményesen kizárja a termelő kizsákmányolását, míg a másik (a bérmunkára alapított nagybirtoküzem) épp azt intézményesíti. A méretkülönbség, ehhez a fogalmi ismérvhez képest, másodlagos jellemző. A szó szerinti idézés indokolja az is, hogy elképesztő, az EB kutatógárdája, még 2007-ben is, mennyire alapvetően téves képzeteket vall és – a tudomány felkent papjaként – hirdet a világnak rólunk, az EU keleti térségéről. (Gondoljuk el, ezt a művet ma és még sokáig világszerte, mint „szakmai bibliát” forgatják.) Egyrészt, ui. az elemzés azt állítja, általános érvénnyel, hogy a magángazdaság itt jóval ezer ha feletti (a felhozott párhuzam szerint, ez már elég egy család megélhetéséhez), továbbá: ennek magyarázata az, hogy a volt állami gazdaságok szövetkezetté alakultak át, vagyis így tartják el a még mindig „túlméretezett” agrárnépességét. Végül: ez a szerkezet – bár szükségképp rombolja a hatékonyságot – a szociális védőháló szerepét teljesíti: azért kell a nagybirtokrendszer (az állami gazdaságokból lett szövetkezetek óriás mérete), hogy eltartsa az „élősdieket”, a lustákat, akik nem hajlandók más kereső foglalkozás után nézni.

A felsorolt állítások valótlanok, még a kutatók jóhiszemű tévedésének sem tekinthetők. Ezer ha fölötti, új „uradalmak” ugyan szép számban kialakultak nálunk (ld. pl. az ennél is nagyobb „Csányi Sándor birodalmat”), viszont ennek semmi köze a magángazdasághoz. Ez magántulajdonú nagybirtok (amely kizsákmányoló típusú), míg a magángazdaság, pedig a döntő arányban családi munkaerőre épülő munka- és üzemszervezet. A tulajdont és az üzem típust, tehát – főleg, ha összehasonlításra alkalmazzák – meg kell egymástól különböztetni, mert ha azokat egymásba mossák – mint az elemzés tette – már semmi tartalmi különbség nem mutatható ki a minőségében más elsajátítást érvényesítő intézmények között.

Ezen felül, tárgyi tévedés, hogy az állami gazdaságokból szövetkezetek jöttek létre. Másrészt, különösen álságos annak tételezése, hogy – akár az állami tulajdon szövetkezeti tulajdonná átalakulása, ami „légből kapott” hiedelem, akár a más úton kialakult nagybirtokrendszer - szociális funkciót teljesít az agrárnépesség fennmaradása érdekében.

Az EB kutatóinak illene tudni, hogy a 21. századi tőkés nagybirtok rendeltetésétől mi sem áll távolabb, mint bérmunkásai avagy a vidék helyi közössége számára a szociális védőháló szere-

== A családi gazdaság többé már nem tipikus intézményi és gazdálkodási egység, bár a legelterjedtebb. A vállalkozás, a demográfiai és szociális-közgazdasági kérdések a hagyományos családi gazdaságok háztartási szintjén összefonódnak, ami megkülönbözteti őket az agráripari vállalkozásoktól. Viszont, e családi gazdálkodó egységeknek, mind a mérete, mind az alkalmazkodó képessége regionálisan teljesen eltérő, a politikai követelmények szükségessé teszik, hogy ugyanúgy szembesüljenek az intézményi változások kihívásaival, mint maga az agrárszektor, amely vertikálisan egyre integráltabb lesz és a gazdálkodás irányítása, növekvő mértékben, az agrobusiness cégóriások kezébe kerül. (i. m. 22. o.)²²⁶

== A mezőgazdaság egyre fontosabb vonása, hogy az agrártermékek ipari feldolgozása a családi gazdaságokban megy végbe, amit a részmunkaidős, tehát más foglalkozást is űző gazdák végeznek. A tagállamokban ez eltérő arányú, pl. a belga, az ír, a luxemburgi és a holland gazdaságokban 40%, míg a görög, a spanyol, az olasz és a portugál mezőgazdaságban közel 80%.²²⁷

3. A világ agrárpiacon a növekedés üteme lassulni fog.

4. Az EU árupiacain számos főtendencia érvényesül 2020-ig, a következők szerint:

== az uniós piac szegmentáltsága erősödik a szállítási költségek viszonylagos jelentősége miatt, amit a világkereskedelem további liberalizálása és az EU újabb bővítése fokozni fog. (2015-től Törökország felvétele esedékes, de Horvátország és nyugat-balkáni államok is tagjelöltek.)

== a lényeges fejlődés a gabonatermesztésben várható: a termelés ugyan nőni fog, de a vetésterület igénye csökken a termelékeny-

pének betöltése. Konkrétan, pedig, azt a – nem cáfolható, statisztika által is rögzített – alaptényt is figyelembe kellene venniük, hogy a kelet-európai eredeti tőkefelhalmozás folyamata - különösen nálunk – történetileg felszámolta a parasztságot, így nemcsak a korábban főfoglalkozású agrárnépesség javára, de még a maradékának fennmaradása végett sincs semmilyen szociális háló. Az utóbbi intézmény, esetenként, mint a túlélés védekező reflexe, csak a tönkretett termelők egyes csoportjainál, az önellátás, vagy a félig önálló gazdálkodás megmentésében van jelen.

²²⁶ Ez világos jövőkép, nemcsak az EU-15, hanem az EU-12 agrártermelői számára is. Talán a hazai szakmai körökben is véget vethet – a politika által cinikusan kihasználtnak – alságos illúzióknak, amelyek két évtizede, farizeus szemfényvesztéssel, a gazdákat a családi gazdaság ígéretével hitegetik. A KAP diktátuma a 15 év jövő távlatában egyértelmű: a családi gazdaság nyugati modelljét a globális agrár-tőke cégóriásainak vertikális integrációja igyekszik mind szűkebb élettérre szorítani, míg egy ilyen élettér, az EU keleti térségében, már meg sem nyílnak az agrártermelők előtt, mert annak még az esélyét is elzárta előlük a tőkés nagybirtokrendszer.

²²⁷ Nem véletlen, hogy a felsorolásban egyetlen kelet-európai példa sem szerepel. Nálunk ui. ez nemcsak a családi gazdaság hiányában esik el, de amiatt is, mert nincs hazai feldolgozó iparunk, a termeléssel összekötött, hozzáadott érték-képzés pedig, az ehhez szükséges tőke hiányában kizárt.

ség technikai szintje eredményeként. Ez a trend összhangban áll a korábbi tapasztalattal és azt bizonyítja, hogy a kiegyensúlyozott piachoz közelítés a *gabonaárak folyamatos csökkenésére* vezet. Ezen belül, a *földbérlet nominális értéke csökken* és az *állattenyésztés takarmányozási költsége alacsonyabb* lesz, így alakul ki a folyamatos alkalmazkodás a gabonaárakhoz és a termeléshez.²²⁸

== *fontos fejlődés előtt áll az állattenyésztés*: piaca lényeges szerkezeti átalakuláson megy át, a tejtermékekre, a baromfi húsról és a sertéshúsról összpontosulás jegyében. A szarvasmarha tenyésztés csökkenése részben a fogyasztói igények változásának tulajdonítható, részben a kereskedelmi tényezők következménye. A tejtermelés alakulása erősíteni fogja a tejhasznú tehénszám csökkenését, ami hatni fog a takarmánytermesztés visszaesésére. A piac teljes liberalizálása ezt az általános szerkezeti fejlődést radikálisan erősíti. Minden esetre, a magasabb hozzáadott értékű termékek, mint például a sajtkészítmények előállítására növekedni fog.²²⁹

== *fő fejlődési terület az olajnövények termesztése*: mivel a politika (KAP) a bio- üzemanyagokat, a külpiactól függetlenül támogatja, az *olajnövények termesztése át fog állni az ipari felhasználás minőségi követelményeire, szemben az élelmiszerfogyasztás minőségi igényeivel*. Az olajnövények vetésterülete növekedni fog²³⁰, amit a termelés lényeges feljutása követ. Ez lesz első jele az *élelmiszer, a bio-üzemanyag és a rosnövény közötti versenynek*, ami idővel kifejlődhet, legalább is a termelési készlet választékát tekintve, ha nem is a leköthető föld vonatkozásában.

²²⁸ A prognózis hitelét agrárgazdász szakértők ítélik meg. Annyi viszont, még a nem szakember számára is nyilvánvaló, hogy a *gabonaárak és a földbérleti díjra* levont következtetés alaposága ugyancsak vitatható, mert a soktényezős együtthatással nem számol. Így pl. már 2007 – ben látható, hogy a bio- energetikai lobby erőszakos gabona – alapanyag igénye – a takarmányozási és a fogyasztói feldolgozás szükségleteivel szemben – képes kihatni a maga hányadát az évente termesztendő gabonamennyiségből, akár a piaci átlagnál jóval magasabb árkinálattal is. A *korlátozott kapacitás egyre éleződő, relatív szükségessége, pedig, lényeges árfelhajtó tényező*. Ezért kétséges, hogy mi a realitása az EB előrejelzésének.

²²⁹ Az előrejelzés csak a *hazai baromfiipar számára* lehet reményt keltő, mert az elmúlt két év tized „modernizációs felzárkózásának” sikerült a sertés- és a szarvasmarha ágazatot csaknem teljesen felszámolni. (Pl. a korábbi egymillió sertés helyett 2007 – ben a hazai sertések száma akár 200 ezerre csökkenhet, a piacon túlteng – az igényes vevő számára el nem fogadható minőségű – import, nem egyszer – így a dán sertéshús behozatalánál – a GMO takarmányozású, vagy hormonkezelt sertések húsnak értékesítése.) A tehéntartás és a tejtermelés – kvótákkal is megpecsételt – hazai elsoványodása, pedig, kizárja, hogy a magyar gazdák a tejtermékek hozzáadott értékkel előállításával kihasználják a világgiazi kereslet növekedését.

²³⁰ Ennek részletes adataira, a földhasználat változásainál, kitérnék.

3. A szerkezetváltás lényege: a gazdaságszám csökkenése, a munkanélküliség és az elvándorlás növekedése

5. A mezőgazdaság szerkezetváltási folyamata, ami a politikai változásokkal, avagy azoktól függetlenül folytatódik, a következő elemekre terjed ki:

== a mezőgazdaság és az ipar csökkenő aránya a GDP összetételében,

== a mezőgazdaságban dolgozók számának csökkenése, mind abszolút értelemben, mind a gazdaság teljes munkaerő állományának arányához képest;²³¹

== a gazdaságok számának csökkenése, az üzemméret átlagos nagyságának növekedése. Az egy hektárra és a mezőgazdasági területre jutó termelékenység növekszik, így az egy gazdaságra jutó jövedelemhatás pozitív;

== a gazdaság tevékenységének sokszínűsége (pl. a rész-foglalkozású gazdálkodás),

== az EU bővítése a gazdaságok szélesebb választékát hozta, mind az üzemméret, mind a termelési kapacitás tekintetében, ami a piacgazdaság gyors kibontakozásához vezet.²³² Ez azt jelenti, hogy az

²³¹ Ennél az alaptélynél érdemes figyelni a KAP propaganda „Janus-arcú” megjelenésére. Láthattuk, hogy a stratégia *legáltalánosabb* szintjén, látszólag konkrét, megalapozott, számon kérhető célkitűzés az ágazatban a foglalkoztatottság és a termelők életminőségének biztosítása. (Olvashattuk: a jövő mezőgazdaságának hozzá kell járulnia a vidéki lakosság foglalkoztatásához.) Csakhogy, az ágazat visszaszorulásával, az ilyen ígéret – mondjuk ki? – valótlan, mert fogalmi képtelenség. Nem véletlen, hogy a tárgyilagosságra valamit is adó kutató az elemzés *különös, vagy egyedi szintjén* ezt az álságos félrevezetést nem vállalhatja fel. Ezért a jelen munkában a szerzők, kénytelenek bevallani, hogy a *mezőgazdaság eltartóképessége – főként a jövőben – a KAP rendszerében szükségképp. folyamatosan csökken: egyre kevesebb fő- és mellékfoglalkozású termelőnek nyújthat csak megélhetést*.

Arról, persze, nem esik szó, hogy *ez a KAP egyik alapvető, rendszer-specifikus negatívuma*: ha nem a kínálatkorlátozó, a termelési kapacitást parancsuralmi eszközökkel leszkító modell működtetné (amely csak a tőkehasznosulás profitérdekét érvényesíti), az emberközpontú és a társadalom valós szükségleteit előtérbe állító rendszerrel képes lenne – egyebek közt – az ágazatban dolgozók mind nagyobb hányadának, az élömléte értelmes célokra fordításával, teljes foglalkoztatást és létbiztonságot teremteni.

²³² E passzust ismét szó szerint fordítottuk. Láthatjuk: a *keleti nagybirtokrendszer* – eléggé és elégszer nem hangsúlyozható minőségi eltérése a polgári értékmintától, a kizsákmányolás alapintézményét kiiktató, család gazdaságtól – az *EB felfogásában nem több mint a „paletta színesítése”, a változatosság*. (Mintegy az ókor derűjét, a megelégedettséget, a közösségi szükséglet-kielégítés örömet idézve: ‘varietas delectat’, a változatosság gyönyörködtet.) A mezőgazdaságot, az agrárnépeséget, a vidéket pusztító, az életkilátásokat megsemmisítő és az egész társadalmat maga alá gyűrő, *tőkés nagybirtokrendszer* – az EB szerint – az áruipacokhoz való alkalmazkodás korszerű intézménye, amely a maga „változatosságával” kiegyensúlyozza az EU-15 hagyományos üzemszerkezetét.

Milyen *értékrenden* alapul az a közösségi politika, amely nemcsak eltűri, hanem – álságosan, a piacgazdaság szerves részének nyilvánítva – a *saját rendszerébe illeszti a nagybirtokrendszert*, amely – az agrártörténet legalább kétezzer éves korszaka óta – mindenkor a termelőnek a termelőesz-

EU-12 az árupiacokhoz alkalmazkodik: bár ugyanazokat a trendeket követi, mint az EU-15, de nem fogja ugyanazokat az erős és gyenge pontokat felmutatni. Bulgária és Románia alkalmazkodása, néhány piaci területen, ismét csak eltérést hoz mind az EU-15, mind az EU-12 viszonylatában.

== a szervezetváltás folytatódni fog, mégpedig különös erővel az EU-12 mezőgazdaságában, mivel ott az agrárágazat GDP hozzájárulása magas arányú, ugyanilyen a foglalkoztatottság és a kisüzemek száma is magas.²³³

== az EU-12 mezőgazdasági munkaerő feleslegét nem lesz könnyű „felszívni”, mert az ipari foglalkoztatottság területén hasonló csökkenés megy végbe. Az EU-15 esetében is vannak területek, ahol a mezőgazdasági és az ipari hanyatlás között hasonló szerkezeti összefüggés áll fenn. A végeredmény: állandósul az optimális szint alatti foglalkoztatás (magyarán az agrár munkanélküliség) és az ugyanilyen szintű mezőgazdasági beruházás, ami rendszerelemét adja a környezeti feltételek és a szociális jólét (gondoskodás) leromlásának. Ezekben a térségekben, az ilyen ellenható körülmények hatására, a szervezeti átalakulás alacsonyabb jövedelemre és „rejtett munkanélküliséghez” vezet. A vidéki térségekben a foglalkoztatottság visszaesése („szub-optimális” jellege) egy másik, általános lehetőségként, az elvándorlást állítja előtérbe.²³⁴

köz – tulajdonos által alávétését, egzisztenciális kiszolgáltatottságát szolgálta és szolgálja? A KAP rendszerébe beépített, kelet-európai nagybirtokrendszer elsajátítási képlete ui. lényegében azonos az ókori római latifundium rabszolgájját, a servust kizsákmányoló rendszerrel. (Az egyetlen, fontos eltérés, hogy a „servus cum terrae”, vagyis a földhöz jogtárgyként is „hozzakötött” szolga jogilag még dolognak minősült és a saját személyéről sem rendelkezhetett, mert – a felszabadításáig – személyében nem volt szabad.) A mai „bérmunkás rabszolga” éppúgy nem válhat soha az általa működtetett termelőeszköz (a föld és az agrárüzem) tulajdonosává, mint kétezer év előtti elődje. Másfelől, a tőketulajdonos elsajátító javára működtetett, az újratermelés értékét járadék címén elvonó szerkezet, a tőkehaszon nyereség formájában, éppúgy, kizárólag a termelőeszköz tulajdonos monopol elsajátítását intézményesíti, amint ezt az ókori, kezdetleges árutermelet végző, rabszolgatartó nagybirtoküzem teljesítette. Ezek „a jelentéktelen különbségek” irrelevánsak az EB kutatói számára, amikor, az agrárjövőt derülítőan szemlélve, az EU családi gazdaságát a nagybirtokrendszerrel ötvözik.

²³³ Ez a jövőtrend nem szorul magyarázatra. Végre – tudományos hitelét nem vitatható forrásként – felfedi előttünk, hogy a magyar mezőgazdaság két évtizede folyó, sikeres „elsorvasztása”, a parasztság, mint történelmi osztály megsemmisítése, csak „nyitánya volt” az üdvözítő unió agrárjövőnek, amely az ágazatot és az agrárnépességet – minden lényeges mutatója szerint – „takaréklángra” zsugorítja, a hatékony tőkehasznosulás érdekében. Ehhez képest, a hazai agrárszakértők becslése is alaptalan, derülítő túlzás volt, amikor – jóhiszeműen – feltételezték, hogy 80–100 ezer gazdaság még működhet a jövő hazai mezőgazdaságában. (Dorgai et. alt. 2004: 87. o.)

²³⁴ Meggyőződhetünk róla, hogy ez az unió agrárjövő – amit az EB tudományos kutatói jelleznek – merőben eltér az unió propaganda gépezet és a helyi ügynökeik által, a mediokrácia hatalmával, a tömegek tudatába sulykolt, demagóg szólamoktól. A valósággal szembeállítás igénye, az igazság megismerése, önmagában is fontosabb teszi az EB prognózisainak részletes tanul-

== a perifériális területekről való elvándorlás (különösen az EU keleti határainál és az ibériai félsziget északnyugati sarkánál) munkaerőhiányt idéz elő, ami a piacra jutás mai nehézségeit, járulékos hatásokkal, fokozza: a/ az Unión belül növeli a meglévő regionális elkülönülést (szegmentációt) és b/ ösztönzi a gazdaságok szerkezetének ésszerűsítését, emiatt, ezeknek a térségeknek a mezőgazdaságában, felgyorsítja a munkaerő elvesztését azzal, hogy az elvándorlási motívumra helyezi a hangsúlyt. Másik lehetséges következmény a földművelés felhagyása.

== a szerkezetváltási folyamattal járó, lényeges jellemzői a mezőgazdaságnak, hogy a/ az emberek nem fognak sokkal többet fogyasztani, mint amennyivel a jövedelmük nő; b/ a technikai haladás magas szintre jut. Mindkét sajtóság az agrártermékek reálárának a csökkenéséhez és emiatt a jövedelem visszaeséséhez fog vezetni. Ahhoz, hogy a gazdák hosszú távon „piackonform” reáljövedelmet érjenek el, növelniük kell a termelés üzemméretét, javítani kell a termékek minőségét és más (alternatív) foglalkozást (pl. rész-foglalkozású gazdálkodást, a túrizmus kiszolgálását) kell vállalniuk.

A következőkben az elemzés néhány konkrét birtokpolitikai előrejelzését nézzük meg, három területen. Először az új föld- és terményhasznosítás igényeit és jövőképét, a bio-energetikai célú, uniós növénytermesztés tervezését elemezzük. Ezt követően a földhasználati rendszer várható alakítását vizsgáljuk meg. Végül, kitérünk a foglalkozási- és a birtokszerkezet néhány lényeges összefüggésére.

Földhasználat és energia alapanyagú növénytermesztés

1. A gabonatermesztés csökkenése, a támogatások megszűnése, a vidékfejlesztés sorvadása

Az EU bioenergetikai direktívája ajánlott célként tűzi a tagállamok elé 2010-ig az üzemanyagon belül az 5,75% keverési arányú bioetanol és/vagy biodízel előállítását. Mivel e jogforrásnak az ajánlás végrehajtására nincs jogi kötőereje – azt a közösségi döntéshozatal nem kényszerítheti ki –, a jövőkép elemzői számolnak azzal a tényállással is, hogy az ajánlott növénytermesztés a cél szerinti

mányozását. Hogy az itt vázolt tendencia a magyar mezőgazdaság milyen jövőjét hozhatja – a bioetanol gyártásra és a GMO növénytermesztésre szakosodott nagybirtokrendszerrel – azt az eddigi elemzések alapján bárki megítélheti.

aránytól *elmarad*. (i.m. 131. o.) A számítások szerint 2005–2020 között az EU-25 *gabonatermesztése több mint 10%-kal nő*, ami 25 millió tonnát jelent. Ezen belül a *búza* termesztése 13% felett nő, vagyis 14 millió tonna lesz. A gabonapiacra, az EU 2005. X. 5-i kiigazításának megfelelően, további árcsökkenés történik, ami meghatározóan kihat a nyersgabonára, és pedig az árpára és a rozsrá. A belpiaci egyensúly végett, a rozs intervenciók árát csökkentették. Ezzel együtt, a kereskedelmi liberalizáció hatására nem a nyersgabona termelése nem csökken, hanem állandó szinten marad. Ez esetben, a technikai haladás kompenzálja a nyersgabona termelődését az árcsökkentésért. A teljes gabonatermesztés növekedését a technikai fejlődés biztosítja. A gabonatermesztés teljes termőterülete 3,4 millió hektárral csökkenni fog, ami főleg a nyersgabona vetésterületének visszaeséséből következik. (i.m. 122. o.)

Milyen arányokat érhet el – a tervezés szerint – 2005–2020 között az EU-25 bioetanol (biodízel) alapanyagot adó növénytermesztése, ennek belső felhasználása és az ilyen felhasználási célú anyagok behozatala? A termelés a 2005. évi 12,12 millió tonnáról 2010-re 27,66 millió, majd 2020-ra 39,89 millió tonnára nőhet. Az ehhez felhasznált vetésterület – a 3 időpont sorrendjében – 3,65; 6,98 és 8,62 millió hektár. Az így előállított („bio”)üzemanyag – a 3 időpont szerint – 3,79 millió tonna, 8,74; majd 12,60 millió tonna. Ezen felül, a nettó importból behozatal: 0,81; 6,30 ; majd 8,40 millió tonna lesz. (i.m. 131. o.) Az EU-12 államaira nem készült előrejelzés, viszont néhány arány kiszámítható abból, hogy az EU-15 államai tekintetében vannak tervszámok. Az utóbbiak szerint, a termelés – a 3 időpontban – 10,91; 25,06 és 36,33 millió tonna lesz. A vetésterület, pedig, 3,25; 6,23 és 7,72 millió hektárra emelkedik. Az EU-15 államaiban az előállított üzemanyag: 3,42; 7,92 és 11,49 millió tonna lesz. A nettó importot 1,02; 5,76 és 7,49 millió tonnára tervezik. (i.m. u. o.)

Az adatokból egyértelmű, hogy az EB a bio-üzemanyagok előállítását – nyilván, a tőkeérdekek profitigényei miatt és a keleti régió ellenállásával számolva – az EU-15 térségére összpontosítja. A keleti térség termesztése 900 ezer hektárra terjed, ami az EU ilyen célú vetésterületének még a 10%-át sem éri el, míg a termelésből való részesedési aránya, még alacsonyabb: 3,56 millió tonna. Ehhez képest, elképesztő a magyar vállalat, amely – egyébként is nem létező jogalapra, a közösségi jog által előírt kötelezettségre hivatkozva – egy

millió hektáron kíván a jövőben biomassza alapanyagot termeszteni, ebből 350 ezer hektáron energianövényt, 650 ezer hektáron pedig a bioetanol alapanyagát. A „gigantomán” adatok mögött, mezőgazdaságunk olyan, parancsuralmi módszerekkel végrehajtandó, szerkezetváltási diktátuma rejtőzik, amely a jövőben az *egész ágazatot a bioetanol-gyártás „ipari műhelyévé” kívánja formálni.*

Az a tény, hogy ezt – az önkényuralmi diktátumot – ma nem a pártállam hatalmi gépezete vezényli, hanem a végrehajtást – az adminisztratív kényszer helyett – a *penzdiktátúra eszköztára* irányítja, mit sem változtat a lényegen: egy elsajátítási magánérdek (jelen esetben a tőke hatalmi terjeszkedése és nyereségigénye) az ágazat és a természeti értékek ésszerűtlen tönkretételével, a társadalom megnyomortításával és a környezet rombolásával minden érteken átgazol azért, hogy a természeti és humán erőforrásokat az uralma alá vonja.

Az uniós terv, a fentiek szerint, a bio-üzemanyagok előállítását, 15 év alatt, háromszorosára kívánja növelni. Ennek fő forrása a gabonák és az olajnövények termesztésének 75%-kal emelése. 2010-ben – a terv szerint – az Unióban felhasznált 15 millió tonna bio-üzemanyag 58%-át az uniós előállítás, míg 42%-át az import fedezné. Ha pedig, a direktíva cél-ajánlata nem teljesülne, mivel itt *önkéntes vállalásról* van szó, (hangsúlyozza az elemzés), úgy az uniós termelés 2010-ben 3% alatt, míg 2020-ban is csak 3,6 százalékkal járulhat hozzá a teljes belső felhasználáshoz. (i.m. 131. o.)

A *liberális* – a WTO diktátumát egészében teljesítő –, másfelől a tagállami érdekeket is figyelembe vevő (ún. *regionális*) *forgatókönyvek* más – más rész megoldásokat jeleznek az agrárjövő alakításánál, többek közt az energianövények termesztésében is. Azzal minden forgatókönyv számol, hogy a *kötelező földkivonás „átfordul” a kukorica és az olajnövények termesztési igényére*, ami a *környezeti kockázatokat, nyilvánvalóan megnöveli.* (i.m. 106. o.)²³⁵

²³⁵ A szakértői anyagnak ez a felvetése külön figyelmet érdemel. A kötelező és az önkéntes földpihentetés (set aside), valójában a *földkivonás* hatályos rendje, ui. csak kivételesen enged energianövény termesztést a kivont területen, viszont a bioetanol vagy biodízel – gyártás alapanyagának az előállítását tiltja. Ugyanakkor utalások hangzanak el arra, hogy a jövőben a kötelező földkivonás megszűnhet. Aki nem látja az összefüggést a mezőgazdaságnak a bioenergetikai célú növénytermesztésre átállításával, azt feltételezném, hogy a jövőben KAP fel kíván hagyni a szigorú kinalatkorlátozással. Erről, azonban, szó sincs. E helyett az várható, hogy – az eddigi tilalommal szemben – megengedik a pihentetett földön, esetleg adó- vagy egyéb pénzügyi megszorításokkal – az energianövények termesztését.

2013 után a KAP 1. pillére, néhány éven belül, teljesen leépül. 2018 – től az agrárpiacon teljes liberalizálása megtörténik és az összes belső piactámogatás, valamint a közvetlen termelői támogatás megszűnik.

Az EU bio-üzemanyag stratégiája visszaszorul, és kevesebb támogatást kap. A bio-üzemanyagok területalapú támogatását eltörlik. A környezetvédelmi közösségi jogalkotás intézményeit (pl. nitrát direktíva, víz-keret direktíva, madár- és élőhely- védelmi direktíva tagállami kibocsátási plafon direktíva), amelyek 1985–2005 között jöttek létre, részben visszavonják vagy módosítják azért, hogy az európai mezőgazdaság a világpiacon versenyképes legyen. A vidékfejlesztési politikát az EMVA (Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap) rendelkezései szerint fogják támogatni: ez az EMVA valamennyi tengelyén a források csökkentésére vezet.²³⁶ (i.m. 106. o.)

2. A bioetanol-gyártásnak alávetett földhasználat

Az elemzés felveti, hogy a bio-üzemanyagoknak az olaj- és energiapiacokkal való szoros összefüggése ugyancsak számos bizonytalansági tényezővel jár, amelyek miatt maga a hatásmechanizmus jelzése is alábecsült lehet. 2010-ben ui. az EU közlekedésre támasztott, 10% arányú energia-szükséglete a jelenlegi földhasználat 43 százalékát a gabonák, az olajnövények és a pihentetett földeken kukorrépa termesztésére foglalhatja le. (i.m. 28. o.)²³⁷

Mit jelent ez a valószínűség-számítási adat? Azt, hogy, már 3 éven belül, az EU teljes termőföldalapjának csaknem a fele nem az élelmezési szükségleteket fogja kielégíteni, hanem búza, kukorica,

²³⁶ Elemzésünknek *nem tárgya a vidékfejlesztés*, sem annak uniós és hazai intézményrendszerre, illetve a CARPE reformjaira. Az összefüggések okán, azonban, látni kell, hogy az uniós propaganda által hangoztatott kiszámíthatóság, átláthatóság, termelői jövedelem- és életminőség biztonság stb. mit jelentenek a valóságban. Az uniós agrárjövőkép forgatókönyve nem „biblia”, az egyetlen lehetséges jövő jóslata. Alapítvány azonban, hogy maguk, a központi döntéshozók is kénytelenek számolni olyan meghatározó tényezőkkel, amelyek a KAP egész, mai rendszerét megsemmisíthetik. Emiatt álságos félrevezetés annak tételezése, hogy mind a cél-, mind az intézményrendszer a közel- és távol jövőben egyaránt stabil és kiszámítható.

²³⁷ A kutatók ezt az adatot az OECD Agricultural Market Impact of Future Growth in the Production of Biofuels. OECD, Paris, France. 2006. tanulmánykötetnek számításából vették át. A részletes elemzés szerint a világ- és a belső piac válasza még nem modellezhető, a lehetséges következmények, pedig, kiterjedhetnek arra, hogy a termőföld használata áthelyeződik a művelésből kivont földekre (set aside), az elhagyott területek és az erdő bioenergetikai célú növénytermesztéssel hasznosítására. (i.m. 107. o.)

repce és cukorrépa alapanyagot termeszt, a bioatanol és biodízel gyártásához. A termények technológiai átalakításával (fermentáció, stb.) nagyobb energiaráfordítással kisebb energiamentységet állítanak elő, miközben ez a „zöldenergia” üzemyanyagként az éves szükségletnek még 6%-át sem fedezi.

Milyen áron? A teljes földalap közel felét, e cél érdekében kell kiszigerelni, az intenzív monokultúrával lepusztítani, a világ élelmezésére a természet által (ma még) életet biztosító élelmet megsemmisíteni, a talaj degradációval és egyéb környezeti károkkal vissza nem fordítható rombolást végezni. (Nem szólvá e társadalom – ellenes üzlet társadalmi következményeiről.) Mind ez a környezetvédelmet, a CO₂ gázkibocsátás csökkentését szolgálja? (Még ha így is lenne, az etanolgyártás, ezen az áron, merőben értelmetlen: újabb pusztítással mérsékelhetné csak egy másik pusztítás – az üvegházhatású gázkibocsátás – hatásait.) Valójában, viszont, még ez a környezékímélő hatása is hamis állítás, amit a tudomány újabb bizonyítékai lepleznek le.²³⁸

²³⁸ Az USA Stanford Egyetemének kutatói – 2007. évi közlésük szerint – azt elemezték, hogyan változna az USA levegőminősége 2020 –ra, ha a közlekedésben elterjednének az etanol hajtotta járművek. A modellszámítás részleteire itt nem térünk ki. A lényeg: néhány rákkeltő anyag mennyisége – a várakozásokkal összhangban – csökkenne, másoké viszont, pl. a formaldehid és az acetaldehid, növekedne. Ezen felül, az USA több térségében, az ózon mennyisége is nőne, ami – a WHO jelentése szerint – a füstköd egyéb összetevőivel együtt évente 800 ezer ember halálát okozza. Mark Z, Jacobson, a kutatás vezetője, állítja, hogy az ózonnal oksági kapcsolatba hozható halálozás, főleg Los Angeles térségében, évi kétszázzal emelkedne. Következtetésük: a politikai döntéshozóknak meg kellene fontolni, érdemes – e erőltetni az etanol és más bioüzemyanyagok gyártását. Számításba vehetnék e helyett, pl. a hidrogén-meghajtású és a vegyes üzemelésű gépkocsit. (Forrás: Liska Bori: Az etanol nem veszélytelenebb a benzinnél. INDEX, 2007.04.20.)

A Magyar Természetvédők Szövetsége a biomassza energetikai célú felhasználásának, ezen belül, elsősorban, a bioüzemyanyagok előállításának és felhasználásának környezeti és társadalmi kockázataira figyelmeztet. Gyulai Iván, az Ökológiai Intézet igazgatója szerint, bár sokan úgy gondolják, hogy az éghajlatváltozással szembeni fellépésben, vagy külföldi energiafüggettségünk enyhítésében, kiutat jelenthet a biomasszából kinyerhető energia, főleg a bioüzemyanyagok előállítása, gondos elemzések azt mutatják, hogy alkalmazásuk sokkal több kárt okozhat, mint hasznot. Ezért sürgeti az MTSZ a biomassza stratégia mielőbbi kidolgozását, amely korlátozza a kapacitásokat és így biztosítja a biomassza ésszerű szintű felhasználását.

Már számos, hiteles elemzés utal e téren a veszélyekre. Az OECD számára készült, egyik tanulmány szerint, meg kellene szüntetni a bioüzemyanyagok előállításának támogatását, mert jelentős élelmszerár-emelkedést okoz és környezeti hatásai akár még a benzinnél és a dízelnél is rosszabbak lehetnek. (OECD, A Round Table on Sustainable Development: Biofusels. Is the cure worse than the disease? (http://www.foeeurope.org/publications/2007/OECD_Biofusels_Cure_Worse_Than_Disease_Sept07.pdf) Ugyancsak a bioüzemyanyag - termelés felütésének az élelmszerárak emelkedésére gyakorolt hatását emelte ki két, a Pénzügyminisztérium és a Magyar Nemzeti Bank által készített elemzés is. [Jelentés az infláció alakulásáról 2007.augusztus] ([http://www1.pm.gov.hu/](http://www.mnb.hu/Engine.aspx?page=mnbhu_inflacio_hu&ContentID=10043,továbbá: Tájékoztató a gazdasági és pénzügyi folyamatokról, http://www1.pm.gov.hu/)) A Nobel-díjas Paul Crutzen vezetésével készült tanulmány, pedig, arra mutat rá, hogy a

3. Bioüzemanyag és fenntarthatóság

A magyar közvélemény, a mediokrácia tőkeérdeket kiszolgáló, hamis tájékoztatása miatt, aligha tudhat róla, hogy a *bioüzemanyaggyártás a fenntarthatóság mércéje szerint, eleve elfogadhatatlan*, mert elveszi a termőföldet a hagyományos élelmiszer- és takarmánycélú termesztés elől. Idehaza, a *teljes repcetermés és a napraforgó felesleg* sem elég ahhoz, hogy teljesítsük a 2010-re kitűzött biodízel célt, a bioetanol tervezett gyártási mennyiségéhez, pedig, a teljes hazai *kukorica felesleg két és félszerese* kellene. Mindez óriási üzemtáblakon, iparszerű technológián alapuló, egykultúrájú növénytermesztést igényel, az egyre drágább öntözéssel és a fokozott műtrágyázással elérhető termésátlagok emelése mellett.

A „zöldek” *kritikája* nemcsak az etanolgyártást, hanem az *EU energiapolitikájának egészét* kárhozhatja, a fenntarthatóság rombolása miatt. Az EB ui. kötelezővé tette, hogy 2020-ig a Közösség energia felhasználásának 20% át megújuló energiaforrásokból kell fedezni. (A bioüzemanyag terv, a 10% céllal, ennek csak kiegészítője.) Ma a szállításhoz használt energiából ered a kibocsátott, üvegházhatású CO₂ 1/3-a, aminek 98%-a kőolajból származik. A bioüzemanyagot azért ünnepezteti az energialobby „szénsemleges” energiaforrásként, mert – állítások szerint – felhasználása során nem bocsát ki több CO₂-t, mint amennyit egy növény a növekedéséhez használ.

Az EB ennek termelését nemcsak azzal az érveléssel sürgeti, hogy az új üzemanyag a légszennyezést és a hulladékképződést csökkenti. (Láttuk, ezt új tudományos bizonyíték cáfolja.) Ezen felül, az etanol

bioüzemanyagok előállítására és elégetése nem hogy csökkentené a légkörbe kijutó üvegházhatású gázok mennyiségét, de éppenséggel növeli azt. Eredményeik szerint, ui, a bioüzemanyagokhoz használt növények termesztése során kétszer annyi dinitrogén-oxid kerül ki a levegőbe, mint azt korábban gondolták. Az MTVSZ álláspontja: a megújuló energiaforrások nem szolgálhatják egy növekvő energiaigény kielégítését, ehelyett a teljes energiafelhasználás csökkentésére van szükség. Ehhez az energiatakarékossági és energiahatékonyági lépéseket kell ösztönözni, amelyek környezeti szempontból is elfogadhatóbbak, és gazdaságilag hatékonyabbak. (Forrás: Sajtótájékoztató az MVSZ 2007. XI. 27-i konferenciájáról. Vita a biomassa lehetőségeiről és kockázatairól. MTA) <http://www.mtvsz.hu/fidusz@jabber.hu>

A kérdés megítéléséhez azt is tudni kell, hogy az etanol alkohol alapú üzemanyag, amit keményítő tartalmú anyagokból állítanak elő. E célra Brazília főleg cukornádat, míg az USA kukoricát használ fel. Mivel az etanol energiataralma kisebb a benzinénél, 25–60%-kal többet kell felhasználni belőle. E mellett, az előállítása nagymértékben terület- és vízigényes. Félő, hogy a kereslet kielégítéséért Braziliában és Délkelet-Ázsiában esőerdőket irtanak ki, miközben a szűkös erőforrások miatt megnőnek az élelmiszerek.

iparággal új állásokat és a mezőgazdaság jövedelmezőségét, tehát az életminőség javítását is ígéri. Ezzel szemben, több környezetvédelmi szervezet feltárta a *bioüzemanyag elterjesztésének káros természeti és társadalmi következményeit*. Már most felmérhető, hogy a piaci keresletet gerjesztő tőke-diktátum, az *alapanyag megszerzéséhez, a szegény országok jelentős területeit kívánja feláldozni*, amelyek létfontosságúak a helyi lakosság élelmezésében, főleg Délén. Ez az ökörendszereket is felboríthatja, pl. ha a braziliai Amazonas esőerdőit kiirtják és a területet szójaültetvényekkel telepítik be.

Mit jelent a *magyar mezőgazdaság* számára a bioenergetikai növénytermesztésre való átállás? Nagy Bálint bizonyítja: az Amerikától átvett mezőgazdasági tömegtermelési technológiák magas fosszilis energiaigénye miatt, a bioüzemanyagok előállítására, minden számítás szerint, gazdaságtalan és energetikai szempontból értelmetlen. Álomkép csupán, hogy szántóföldi növények segítségével, ipari méretekben hasznosíthatjuk a napenergiát. Egyhektárnyi kukorica megtermelése, átlagosan, közel 52 ezer megajoule fosszilis energiát igényel, miközben a magból, fermentációval előállítható bioetanol energiatartalma csak 46 ezer megajoule. Csak a teljes növény - szárítást követő - elégetésének lenne pozitív energiamérlege. Minél iparszerűbb a növénytermesztés, a terméke annál kevésbé alkalmas energetikai hasznosításra.

Az uniós agrártámogatás a termelőket piac-érzékenységgel helyett támogatás-érzékennyé tette. A szerző szerint, amíg az EU közös költségvetésének több mint felét a világpiacon versenyképtelen mezőgazdasági tömegtermelés támogatására költi, nem válhat világhatalommá, nem versenyezhet a fejlett világ más térségeivel. Az állandósult túltermelés kezelése óriási összegeket emészt fel, miközben, ennek hasznát nem a termelők, hanem a kereskedelmi és eszközgyártó nagytőke fölözi le.

A bioenergetikai, szántóföldi tömegtermelés társadalmi szempontból is előnytelen: élőmunka igénye folyamatosan csökken, miközben, a magyar vidék lakóinak, átlagosan, negyven százaléka munkanélküli. A vidék felzárkóztatása háttérbe szorul, az élőmunka-intenzív ágazatok elhanyagolása társadalmi válsághoz vezethet. A gabona és olajos magvú növények termeléséhez 2007-ben 30

jogcímen kapható támogatás, ami egyáltalán nem politikamentesen. A kormánypolitika a nagygazdaságokat támogatja, ráadásul, átláthatatlanul. A bioenergia-programok valódi célja, hogy a globális tőke rátelepedhessen a magyar termőföldre, a mi zsebünkől is finanszírozott, uniós támogatással.

A biomassza-célú növénytermelés önmagában is súlyos ökológiai kockázat: 50 kilométeres körzetben monokultúrák jöhetnek létre. Mi több, nem csak a biodiverzitást tekintve, képletesen, hanem a szó szoros értelmében is, elsivatagosodhat a hazai termőföld, mert energetikai célú hasznosítása esetén az eddig beszántott növényi szarvak már nem fogják fenntartani a talaj szervesanyag-tartalmát. A pusztává vált táj rehabilitációja többre fog kerülni és több energiát emészt majd fel, mint amennyit valaha is, bio-üzemanyagként nyerhetünk.

A fatüzelésű nagyerművek, pedig, olyan mértékű tűzifa-hiányt és áremelkedést okoznak, hogy a szegény vidékek lakói letarolják az erdőművek által még meghagyott erdőket. Végül, a művelésre alkalmas területek véges volta miatt, a biomassza-termelés fokozódása az élelmiszerpiacot megzavarja, az árak emelkedni fognak.

Mindamellet, létezik gazdaságosan hasznosítható bioenergia is. A mezőgazdasági melléktermékek biogázosítása gazdaságos, ha helyben történik. A kukoricát takarmányként érdemes hasznosítani és a trágyát a kommunális hulladékokkal együtt biogáz-előállítására felhasználni. Ilyen módon, fedezhető volna a mezőgazdaság energiaigénye. Ennél több nem, de ez sem kevés: évente 140 ezer tonna dízelolaj-egyenérték.²³⁹

A környezetvédők is hangsúlyozzák, hogy – számítások szerint – a bio-üzemanyag előállítása több energiát kíván, mint amennyit az előállított anyag tartalmaz. Külön környezetrombolást okoz az ültetvényeket kiszolgáló infrastruktúra kiépítése, továbbá a felhasznált vegyszerek – a környezet károsításán túl – az emberek egészségét veszélyeztetik. Ezeket a károsító hatásokat, esetleg, a *bio-üzemanyagok második generációja* csökkenthetné: szalma, faforgács, trágya, a cellulóz és faanyagok bioenergetikai hasznosítása.²⁴⁰

²³⁹ www.ttfk.hu/hetiokopol - on, Krómer István közleménye Nagy Bálint előadásáról az Energia 2000. Egyesület konferenciáján, 2007. III. 12.

²⁴⁰ Forrás: Mégis káros a bioüzemanyag? Greenfo, <http://www.greenfo.hu> 2007. I. 16.

Mi több, miközben ez a talajzsigerelő gazdálkodás a biológiai sokféleséget felszámolja, kaput nyit a GMO növényfajták köztermesztése „trójai falóvának”: hiába a MON 840 kukorica hazai köztermesztésének a de facto moratóriummal – időszakosan sikeres – meggátlása és a GMO alapú élelmiszerfogyasztás általános európai elutasítása. A „génlobby”, amely a bioetanol és dízel befektetőtökével már intézményi érdekszövetségre lépett – a „legkisebb ellenállás” terepén nyomul a hazai termőföldalap mielőbbi, vissza nem fordítható génfertőzöttségét elérni. Fő érve, hogy az etanolgyártás GMO alapú növényeinek semmi köze nincs az élelmiszer- fogyasztáshoz, a táplálékláncba nem kerülhetnek be, ugyanakkor „a biotechnológia a bioetanolt nyereségesebbé és környezetbaráttá (sic!) tudja tenni.”²⁴¹ Emellett – az ezt tagadó, tudományos bizonyítékokat semmibe véve – változatlanul állítja: a légkör széndioxidszint csökkentéséhez nélkülözhetetlen a bioüzemanyag termelés, ehhez a GMO termények alkalmazása, amelyek növelik a hektár hozamot, ugyanakkor nem járnak semmilyen környezeti és egészségügyi kockázattal.²⁴²

²⁴¹ A „génlobby” tudósi tisztában vannak az etanolgyártás környezetromboló hatásaival, és épp erre ígérnek „gyógyírt” a GMO növényfajták természetességével. Az egyik példa szerint, még az amerikai milliárdos etanolgyártó is, többszáz millió \$-t fizetett légszennyezési bírságra. A kukoricatermesztés hatalmas nitrogén – műtrágya igénye miatt, a talajvíz szennyeződésével a Mississipi folyó szennyezése, a „vízvirágzással” a Mexikói öbölben évente óriási „halalzósnát” hoz létre. A talaj kiterjedt erózióján túl, az ipari országok etalonimportja, a fejlődő országokban ökológiai katasztrófához vezethet: az őshonos természetes élőhelyeket elpusztítják, hogy helyet csináljanak az energianövények, így a cukornád számára.

Ezen változtathat a GMO növény. E szerint a ma „főleg kukoricából és cukornádból gyártott etanol esetében már kidolgozták a rekombináns DNS technológiákat, amelyek egyrészt, emelnek az etanolhozamot, másrészt, csökkenthetnék a betáplált nyersanyag környezetre gyakorolt, káros hatását, továbbá fokoznák a feldolgozás hatékonyságát a finomításban... Időközben, bár a kukorica marad a elsőrendű energianövény, a biotechnológia bioetanolt nyereségesebbé és környezet-baráttá tudja tenni.” (Nature Biotechnology 24, 725., 2006. július. A bioetanolnak szüksége van a biotechnológiára. In: Zöld biotechnológia, 2. évf. 2006/9. sz. 1–4. o.) Ha az olvasót e tudományos érvek a GMO növények bioetanol-gyártást forradalmasító szerepéről győzték volna meg, érdemes a magyar sejtbiológus génekutató, Darvas Béla bizonyítékaikat megvizsgálnia. Az utóbbiak szerint, az elsőgenerációs GMO növényeknek semmilyen mennyiségi vagy minőségi többletet biztosító hatása a természetben nincsen.

²⁴² Derek Burke, a GMO növények bioenergetikai célú termesztési igényét az Egyesült Királyságban vizsgálva, rámutat: a hagyományos szántóföldi növénytermesztést korlátozza a csökkenő földterület és a csökkenő uniós támogatás, így ez a többlet-termést hozó GMO-növényekkel ellensúlyozható. Pl. a cukorrépa természetőknek azzal kell számolni, hogy az EU-WTO-Dohai Megállapodás alapján, a cukorpiaci támogatás leépül, a fejlődő országok cukorimportja, pedig, kizorítja az európai cukortermelést. Emiatt rákényszerülnek az összes terménynövelő és költségcsökkentő technológia alkalmazására, így a glifozát – rezisztens GMO-cukorrépa vetésére, amely közel 10% költségcsökkentést ígér.

A szerző szerint „a glifozát ökoszisztémára gyakorolt toxicitása alacsony és alkalmazása a felhasználott gyomirtó szer mennyiségének csökkenésével jár. A termőföld biodiverzitására gyakorolt negatív hatások kivédése érdekében termesztési stratégiákat dolgoztak ki. Most már semmiféle racionális indokot nem lehet felhozni annak bizonyítására, hogy ez a GMO-növény, esetleg, negatív környezeti hatásokkal lenne az angliai termőföldre. Sőt, ezt a fajtát úgy lehet-

E propaganda mélyen hallgat róla: a talajt és a génparcella élővilág környezetét a transzgenikus növény termesztésével érő, pusztító és károsító hatások szempontjából *mindegy, hogy a GMO növény élelmezésre avagy, alapanyagként, etanolgyártás folyamatába kerül.* Ha ui. a GMO növényfaj köztermesztése, bármely felhasználási célra, megkezdődhet, *igen rövid idő kérdése a teljes termőterület „génfer-tőzése”, mert a GMO és a nem-GMO növények egymás mellett termeszthetősége ökológiai képtelenség:* a transzgen „szökését” a génparcelláról késleltethetik, de azt magakadályozni nem lehet.

Az etanolgyártás egy másik, alapvető szempontja *természettudományos és közgazdasági kérdéskört* fed le. Ennek lényege, hogy

ne termesztetni, hogy a termőföldeken előforduló madárállomány számára kedvezőbb legyen a hagyományos fajtáknál, miközben termesztésének legtöbb gazdasági előnye megtartható.” (i.m. 4. o.) Ezen felül, a szerző azt is igéri, hogy „egy bio-üzemanyag előállítására alkalmas, herbicidtoleráns GMO-cukorrépa termesztése jelentősen hozzájárulhat az angliai tájkép javításához.” (i.m. 5. o.) A GMO-olajrepcé ilyen célú köztermesztése mellett a fő érv, hogy csak a bio-dizelolaj 5% arányú, vállalt bekeverési célértéke a korábbi vetésterület kétszeresére (500 ezer hektárra) növelését igényli, míg a mai 3–5 évi vetésforgó ciklusidejét 2–3 évre kell csökkenteni. (Ez, önmagában is, fokozná a gyökérgolyva és más növénybetegségeket.)

Erre ad megoldást a GMO-fajta, amely, átlagosan, 14% termésnövekedést hoz. (i. m. 4. o.) A szerző végkövetkeztetése: az új kihívás „...egy olyan helyzet, amikor a környezetvédelmi problémák jelentéktelenek, az egészségügyi kockázat kicsi vagy nem is létezik, és az új technológia szerepet játszhatna a globális felmelegedés hatásainak mérséklésében.” (i. m. 8. o.) Forrás: Derek, Burke: Bio-üzemanyagok – jut-e szerep a GM-terményeknek? (Zöld Biotechnológia, 3. évf. 2007/9. sz. 1–10. o. Az eredeti dokumentum: Biologist, 54/1/: 52–56, 2007. február, <http://www.iob.org/>)

A szerző álláspontja és érvelése – hasonlóan a GMO-lobby más rezidenseinek megnyilvánulásához – több mint elképesztő. Tudományos vita alapja, ui. csak az alapanyag feltárása és evidens elfogadása lehet, amelyeket, azonban a szerző – önkényesen és érdek – kötöttsége miatt – egészében mellőz, azokat nem létezőként kezeli. Pl. a glifozát gyomirtó szer nagytömegű, rendszeres alkalmazásának hatásait még a tudomány segítségével nélkül is, bárki megítélheti, ha egy pillantást vet az argentin mezőgazdaságra. (Ld. „Keserű argentin aratás”) Az európai cukorágazat felszámolásának uniós diktátuma, pedig – a hagyományos, cukorrépa alapú termesztés elorsovartása – miképp kárpótolhatná a termelőt és a fogyasztót azzal, hogy a GMO-fajta bioenergetikai célú köztermesztése, vissza nem fordíthatóan, gmo-szennyezetté teszi a földet és a nem gmo-fajtákat, azok minden (előre látható és még nem ismert) káros következményeivel? A környezeti és az egészségügyi kockázatok tagadása, az ezzel ellentétes tények miatt, teljesen alaptalan: a GMO-lobby ezeket nem tűntetheti el azzal, hogy mellőzi, gátolja, illetve tiltja az azok tisztázását célzó, mellékhatás kutatásokat. Az argentin példa világossá teszi, hogy a GMO-növények köztermesztése miatt az ágazatot és az agrár-környezetet sújtó, majd az egész társadalomra kiterjedő, jóvá nem tehető károsodásokat már nem lehet letagadni, mert azokkal minden ember szembeesül. Szövegünk le: a biodizel és a bioetanol gyártása, üzemanyagként felhasználása – a szerző téves állításával szemben – nem mérsékelheti a globális felmelegedés hatásait. A GMO-növények termesztése – sem Angliában, sem egyebütt – nem javíthatja az élőlények élőhelyét, környezetét, a tájat, ellenkezőleg, az élővilágot, vissza nem fordíthatóan, pusztítja. A magyar tudomány bizonyítékaival szemben, ugyancsak hamis állítás, az elsőgenerációs GMO-növények bármely termélnövelő vagy egyéb minőség – javító hatása. Valójában, a „gmo-diktátum”, a bioenergetikai növénytermesztéssel összefonódva, a globális tőkehatalom új elszajítási terepét jelenti, az alapvető közösségi értékek és a 21. századi fennmaradást szolgáló létezők felszámolásával.

– a bioenergetika hatékonyság vizsgálata, mérésének tudományos módszertana és algoritmusai alapján – az ilyen energia-transzfernek (a ráfordítás és hozam képletében) mi a bizonyítható mérlege? Egy hazai tudósunk, Nagy Bálint, több évtizedes kutatómunkájának eredményeit összegezve bizonyítja, hogy a gabonafélék szemtermésének fosszilis energiahelyettesítésre való gazdaságos hasznosítása, eleve kudarcra ítélt törekvés, mintegy fogalmi képtelenség. (Hasonlóan, mint a kör négyszögesítése. – megj. T. E.) A biológia rendszerkutatásának ui. több évtizede felismert, általános szabálya, hogy „ha egy növény inputjának, fosszilis energia és bioenergia termelésre hasznított termése vagy anatómiai része, nem haladja meg a 60%-ot, úgy az energia-transzformáció hatékonysága deficitessé lesz. A biológiai úton termelt energia sem lehet olcsóbb annál, mint amivel előállították.” A szerző e törvényszerűséghez azt a meggyőződését fűzi, hogy „a fosszilis energiákat nem a közbeiktatással előállított, biológiai eredetű energiaformák fogják kiszorítani.”²⁴³

Az EB elemzés a másik bizonytalansági elemnek azt jelöli meg, hogy a 2010. évi céltől a teljesítmény jóval elmaradhat. Az 5,75% etanol keverési cél ui. 15,03 millió tonna bioüzemanyagot kíván. Ennek uniós előállítására 12,02 millió ha földet köt le, vagyis az EU-25 termőföldalapjának a 9,4%-át. Ha viszont csak 6,98 millió ha földet használnak e célra, úgy csak 8,74 millió tonna bioüzemanyagot gyárthatnak. (Ez 58%-a a tervecélnek és 5,5%-a az uniós földalapnak. – i.m. 28. o.)

4. Az energetikai növénytermesztés és a birtokpolitika

A KAP birtokpolitikáját a „nagy paradigmaváltás” szemszögéből összegezve, amely a 21. századi „fenntartható” mezőgazdaság közép-

²⁴³ Ld. Nagy Bálint: A biológiai transzformációra alapozott gazdálkodási rendszer. Bp. 2006. Kézirat. A szerző ezt a tételét számos tanulmányában, cikkében igazolja. (Ld. „Bio-üzemanyag, mint főtermék?” „A mezőgazdaság lehetőségei, a fosszilis energiaválság idején.” „A termőtáj hatása a termelés struktúrájára és hatékonyságára.” „A biomassza energetikai hasznosításának alternatív lehetőségei.” Ld. a publikáción túl az Energia 2000. Egyesület honlapján.) Az adott esetben a búza példáján mutatja be, hogy ha biomassza anyagából – amint ezt az etalonygártás is teszi –, csak a szemet hasznosítják, úgy a potenciális energia transzformációs ráta 1:0,72 arányra csökken a korábbi 1:1,8–2 rátához képest. Ugyanakkor, a búzatermesztés összes energia inputja 85 % arányban közvetlen, vagy közvetett fosszilis energiából áll. Ehhez járulnak a természetes közvetett társadalmi veszteségei: a környezetszennyezés, a gabona iparszerű rendszerben termelése, a biológiai sokféleség felszámolása. A veszteségek nagyobbak, mint a fosszilis energia és a bioenergiák környezeti hatásának a különbözete.

pontjába a bioenergetikai növénytermesztést és az annak alárendelt földhasználatot állítja, a következőket kell kiemelnünk:

A KAP az eredeti érték- és célrendszerével gyökeresen szakított, amikor – az EU közösségi vívmányai, a „négy szabadság” címén, amelyek az Alkotmányos Chartájában is elsőbbséget szavatolnak a „tőke szabad áramlásának” valamennyi közösségi politika ezen követelmény alá rendelésével (EUSZ 56–57. cikkei) – az agrártőke globális hasznosulásának, világpiacon versenyzésének megteremtésének és földrajzi kiterjesztésének az érvényesítését tette meg az intézményrendszere központi vezérlőművének. Ezzel a KAP rendszertani lényegévé vált, a közösségi agrár/és birtok/politika szerkezetmozgásának a legfőbb irányítója lett, a globális tőkeszerveződés elsajátítási magánérdekének a szolgálata, az ehhez szükséges életter (erőforrások, javak, az elsajátítási gépezet működtetéséhez szükséges politikai – gazdasági hatalom, stb.) megszerzése és annak a tőke nyereség-igényeinek megfelelő berendezése.

Ez a hazai társadalom előtt jól-rosszul palástolt, de az intézmények valóságformáló hatásaiban, a szocializáció folyamatában már nem leplezhető érdekkötöttség és érdekérvényesítő mechanizmus mind élesebben ütközik a szűkebb-tágabb közösségek, az EU tagállamai társadalmának és az integráción kívül eső földrészek népeinek a létérdekeivel. Amikor a 21. század már a civilizációs válságok természeti-társadalmi kataklizmába átcsapásának a közvetlen veszélyével szembesül (társadalmi bomlás, szélsőséges nyomor, éhség és világlelelmezési csőd, meg nem állítható természet- és környezetrombolás, a globális éghajlatváltozásnak a földi élet fenntarthatóságát fenyegető hatásai, az erőforrások kimerülése, az édesvízkészlet drámai csökkenése, stb.), a KAP – miután a globális tőke „zsoldjába szegődött” – milyen értékalapú (racionális) társadalmi cselekvés intézményesítésével kíván válaszolni az új korszak kihívásaira?

Láthatjuk: a mezőgazdaságot és a földművelést, döntő arányban és átfogó szerkezetváltással, a bioenergetikai célú növénytermesztésre állítja át. (Az EU hatalmi rendszeréből, a központi döntés demokrácia-ellenes összpontosításából következően, a nélkül, hogy erről az EU–25 tagállamának 467 millió polgára, akár csak véleményt is nyilváníthatna, vagy a döntésbe beleszólhata.) Az „ördög a részle-

tekben”: a bioetanol és a biodízel, mint „megújuló energiaforrásokból” nyerhető üzemanyaggyártás vizsgálatából egyértelműen kitűnik, hogy azt sem gazdasági, sem környezetvédelmi okok, hitelesen nem támasztják alá.

Egyrészt, nagyobb energia ráfordítással kevesebb energiát hoz létre, másrészt még a – hamis célként tételezett – szennyezésmentes üzemanyag kibocsátást sem valósítja meg, miközben a természeti környezet elemeit súlyosan károsítja és/vagy pusztítja, társadalmi kártételei, pedig, (az iparszerű nagybirtokrendszer megszilárdításával) nem vitathatóak. Végeredményben, a KAP ezen intézmény fordulata is egyértelmű az értékalapú agrár- és földpolitika tagadásával: nem azt szolgálja, hogy „életet teremjen a föld”, ellenkezőleg, a növénytermesztés élelmezési rendeltetésének a megsemmisítésével, a földhasználat és az agrárüzem – a természeti és a társadalmi értékek feláldozásával – „profitot termel”, de nem a társadalomnak, hanem a felette álló tőkehatalom tulajdonosai számára.

A KAP birtokpolitikájának földhasználati rendszere

A földhasználat elemzéséhez az EB szakértői a *Corine Land Cover Data* osztályozási rendszerét alkalmazzák.²⁴⁴ Mindegyik forgatókönyv feltételezi, hogy a teljes hasznosított mezőgazdasági terület a 2000 – 2002. évi átlagos mértéke nem változik, vagyis az EU-15 számára megmarad a 137 millió ha, míg az EU-12 számára az 58,9 millió ha termőterület. Az agrártermelésre használható földalap ugyanennyi, azonban azt csökkenti a kötelező földkivonás. (Set aside.) Ezért, ha annak mértékét a Tanács a jövőben csökkenti, úgy a mezőgazdasági termelésre hasznosítható terület növekedhet. A három forgatókönyv, az „alap scenárió”, a regionális, végül a liberális vál-

²⁴⁴ Ez négy, alapvető földhasználati típust, ezeken belül, pedig, hét művelési ágat különböztet meg. A rendszer különbözik a hazai jogunknak a művelési ágakat követő csoportosításától. Az eltérés lényege, hogy a „földhasználati rendszer”, mint mesterséges konstrukció, egyidejűleg átfogja az árutermelésre használt területet (hektár mennyiségben), a teljes, hasznosított mezőgazdasági területet (UAA), végül az egységnyi mezőgazdasági területre jutó állatállományt. Az árutermelő terület arányának és az állategység arányának a kombinációját tekintik a régió „földhasználati rendszerének”. (i.m. 203. o.) Az uniós rendszerben a négy főosztály a szántó, a zöldség- gyümölcs ültetvény (kertészet), a legelő és az egyéb föld. A hét művelési ágnál az osztályozás annyiban sajátos, hogy a szántónak négy kategóriáját különbözteti meg: „erős szántó” (az árutermelés jellege szerint), „szántó” (a hagyományos rendeltetése szerint), legelőnek használt szántó és egyéb szántó. A másik három művelési ág: kertészet (zöldség – gyümölcstermesztés), legelő és egyéb hasznosítási cél.

tozat – némi eltéréssel valószínűsíthetjük az uniós földhasználat jövőbeli mértékét. A kiindulópont mindegyiknél azonos: a teljes termőterületnek több mint 91 százaléka mezőgazdasági termelésre fordítható. Az első változat szerint 2020-ban közel 11,4 millió ha mezőgazdasági föld művelésével fognak felhagyni. Még a teljes liberalizálás változata szerint is, a teljes mezőgazdasági földalap 86 százalékát művelésben tartják. A regionális változat szerint, a műveléssel felhagyott földek aránya csökkenni fog és a mezőgazdasági termelésre használható földek 96 százaléka művelésben marad. (i.m. 129. o.)

1. Az élelmezési cél visszaszorul a földhasználatban

A regionális változat azt jelzi, hogy 2020-ban, az EU–25 egészére kiterjedő átlagszámítás szerint, a földhasználat legnagyobb arányát az élelmezési célú növénytermesztés adja, mégpedig a teljes mezőgazdasági terület, átlagosan, 42 százalékával.²⁴⁵ (i.m. 204. o.) A gabonatermesztés közel 30%, a zöldség és az állandó ültetvénykultúra (durván) 11% aránnyal szerepel a földhasználatban. A termőföld mezőgazdasági haszonterületének ilyen arányú visszaszorítása önmagában elárulja, milyen sorsot szán a KAP jövője az európai mezőgazdaságnak és a sokat hangoztatott, „ökoszociális modellnek”. Milyen termelési kultúrát és élelmezésbiztonságot ígérhet egy földrész 467 milliós népességének az a – szigorúan központosított, a kínálatkorlátozás parancsuralmi eszköztárával szabályozott – birtokpolitika, amely – a tőkehasznosulás elsőbbségére és a gazdaság világgpiaci versenyképességére hivatkozva – eleve, a felénél is kisebb arányra zsugorítja a földműveléssel hasznosítható termőföldalapját, miközben a világ 2 milliárd lakosa éhezik és naponta 25 ezren halnak éhen?

Ehhez tegyük hozzá: termelési eredményét az EU csökkenő területen a technológiával növelt hozamokkal kívánja elérni. A szovjet gyarmatbirodalom egykori országai, köztük hazánk is, az elmúlt félévszázadban már megtapasztalta, mit jelent a „mezőgazdaság iparosítása”, a legmodernebb technika alkalmazása. Az EU-15 ter-

²⁴⁵ Tudni kell, hogy a bioenergetikai célú földhasználatot – az általunk korábban ismertetett adatokon túl – az elemzés másutt nem mutatja ki. Ezért, nem tudható, hogy az elemzők, amikor a „fodder crop areas” kategóriáját használják, vajon levonják – e ebből a „biofusel crop”, a bioetanol és biodizel alapanyag termőterületét, vagy sem. Az adatok összetetéséből, úgy tűnik, hogy nem. (i.m. 204. o.)

mőföldalapja – a talajzsigerelő művelés és a környezetvédelem negyedszázados elutasítása miatt – ma sem kedvező állapotú, a jövő földhasználati céljai (GMO növények termesztése és bioenergetikai monokultúra), pedig, azt tovább rombolhatják.²⁴⁶ Ha ez az előrejelzés megvalósul, úgy nem cáfolható tény lesz, hogy az EU mezőgazdasági földalapjának 58 százaléka a bioenergetikai célú növénytermesztést, azaz a tökehasznosítás legújabb üzletágának a nyereségtermelését fogja szolgálni.

Ugyanez a jelzés a szarvasmarha állategység átlagát 0,6/ha, a sertést 1,9/ha és a baromfit 0,06/ha mértékben határozza meg. A kutatók számára úgy tűnik, hogy külön indokolni kell a növénytermesztés ilyen magas, 42% arányát. Szerintük „az élelmiszertermelés általános jelentőségét az a tény magyarázhatja, hogy ezek a termelvények (fehérjenövények) még mindig kétszeres támogatást kapnak, a regionális változatnál.” (i.m. 204. o.)

2. A magyar földhasználat jövője

A földhasználat alakulására a kutatás, valamennyi tagállam tekintetében, több adatot közöl, amelyek valószínűség számításon alapulnak. Ezek közül *csak a Magyarországra irányadó adatokat* emeljük ki. Eszerint hazánkban, 2000 és 2020 közt a szántók aránya, a *teljes földalap százalékában*, várhatóan a következő lehet: 57,1%-ról 50,4%-ra csökkenhet. (Az utóbbi arány, a nem liberális változatok szerint, csak 54,2%, illetve 56,6%) A beépített területek aránya, vagyis a művelésből való, végleges földkivonás az 5,9% szintről 6%-ra emelkedhet. (i.m. 216. o.) A legelők aránya 10%-ról 7,5%-ra csökkenhet. (Itt is kisebb csökkenést jelez a másik két, nem liberális változat: 7,8%, illetve 7,9% fogyást.) A félleg természetes vegetációt megtartó területeink 5,5%-ról csak a regionális jelzés szerint csökkennek: 5,4%-ra. A másik két változat emelkedést vár: 6,5%, illetve 8,5% arányban. (i.m. 217. o.)

A műveléssel felhagyott területeink, a jelzések szerint, a mai zéró

²⁴⁶ A Soil Atlas of Europe adatai szerint az EU termőtalajának 16%-a kifejezetten rossz minőségű. A Financial Times jelentése szerint Közép–Kelet–Európában ez az arány több mint 1/3. Szakértők a talaj degradáció fő okának az éghajlatváltozást tekintik, de közreható oknak jelölik meg a gazdák rossz földművelő technikáját, a műtrágyák mértéktelen használatát és a nehézképek alkalmazását. (Forrás: Romlik az európai termőföld minősége. hvg.hu, 2005.05.04.)

szintről 1,2%-ra, illetve 3%-ra, avagy (a liberális változatban) 2,8%-ra emelkednek. Az állandó vetésterületeink 2000. év aránya 22%, ami változatlan marad, csak a liberális változás szerint csökken 2 százalékkal. (i.m. 218. o.) Végül, az erdő és a megszüntetett legelő aránya külön kimutatásban szerepel. Az ország erdővel borítottsága a mai 20,1%-ról csak mérsékelten nőhet, 20,4; illetve 20,9; avagy 21,2%-ra. A legelők megszüntetése 1,2; vagy 1,5 százalékat érhet el. (i.m. 219. o.) A vizsgálat kiterjedt arra is, hogy egész Európát tekintve, 2020-ig, a teljes földrajzi terület milyen arányában várható változás a földhasználat rendeltetésében, az eltérő használati célok miatt. (Műveléssel felhagyás, földkivonás, településfejlesztés, a természetvédelmi terület növelése, stb. Az utóbbi kategória ide illesztése zavaró, mert ez a változás nem csökkenti, de adott esetben nem is növeli a földalapot.) A becslések a változást, a teljes terület 5,1, illetve 4,3 avagy 9,2 százalékaiban jelzik. (i.m. 152. o.)

Ennél konkrétabb a szántók alakulásának elemzése. E szerint az általános tendencia a szántóterület csökkenése lesz, kivéve Romániát, Bulgáriát, a balti államokat, Lengyelországot és a Cseh Köztársaságot. Mint az előző adatokból láttuk, hazánk is a szántó csökkentésének a tartományában szerepel. Más oldalról, ugyanezt mutatja a beépített területek – a termőföld művelésből való, végleges kivonásának – növekedése.

Az elemzők – Szlovákiával, a Cseh Köztársasággal és Lengyelországgal együtt – ide sorolják Magyarországot is, megállapítva, hogy e tendencia annak ellenére erősödik, hogy a népességszám csökken. (i.m. 154. o.) Kérdés: vajon mi célból és kik számára hasznosulnak a mezőgazdaságtól elvett földek? A kutatás szerint az EU földterületének 4–10 százaléka az, amely 2020-ig változásoknak lesz kitéve. Ennek okai közt az elemzés kiemeli a „helyi folyamatokat és helyi eltéréseket, amelyek regionális szinten a változások meghatározói.” (i.m. 165. o.) Az EU–15 térségében, egy ilyen vélekedés, még megalapozott is lehet ott, ahol a plurális demokrácia, a helyi öngazgatás súlya, esetenként érvényesül(het). Az EU keleti régiójában, azonban, ez a feltevés vagy naiv, vagy álságos, hiszen közhelyszerű tény, hogy – állami és a közcélokot érvényesítő földkészlet – gazdaság helyett – nálunk a töke hatalom erőfölénye diktálja a saját érdekű földhasznosításának a célrendszerét és annak (bármi áron,

akár a szabályozókon és a jogon is átgázolva, a könyörtelen) végrehajtását.²⁴⁷

3. Földhasználat és környezetvédelem

A tanulmány figyelemre méltó része a földhasználat környezetvédelmi összefüggéseinek elemzése, amely kérdéskör részben a globális éghajlatváltozás mezőgazdasági következményeivel, részben, pedig, az ágazati stratégiának a bioenergetikai növénytermesztésre összpontosításával áll elő. Terjedelmi okból, a részletekre nem térhetünk ki, viszont, néhány lényeges megállapítást kiemelünk.

== Az energetikai, másfelől az élelmezési célú növénytermesztés érdekütközése, többek közt a/ növelni fogja az élelmiszerárakat, miközben, ellenkező hatásként, a fejlődő országok élelmiszer importját erősítheti; b/ a földhasználat kiterjesztése káros hatással lehet a környezetre, növeli a termelés intenzitását és támadja a biológiai sokféleséget. Az energia igény nagy bizonytalanságot teremthet, az olajárakkal való összefüggése miatt is. (i.m. 29. o.)

== Az erdőgazdálkodás a vidéki térségekben nem kap kellő figyelmet. Az erdősités, hosszú távú trendként, az EU számos országában folyik, ez különösen néhány északi országban tapasztalható: a 'nyitott' mezőgazdasági területek elvesztése a társadalmilag érzékelhető monoton, 'zárt' erdősített tájképhez vezet.

== A „zöld háztartási gázkibocsátás” mezőgazdasági része folyamatos csökkentése folytatódik: a szarvasmarha és a tejhasznú tehének tartásánál, a további metán-csökkentés 5% lehet.

== A folyók nitrát koncentrációja: a trendek többsége minden or-

²⁴⁷ Elég arra utalni, hogy a külterület belterületbe vonásának települési önkormányzati gyakorlata – a tőkeigényt akár közcélnak álcázott kisajátítással is kikényszerítve és a beruházót a földpiaci ár töredékén értékes ingatlan- tulajdonhoz juttatva – már közel két évtizede *nem a közérdekelt*, hanem (a korrupciót is felhasználó) befektetői tőkehatalmat szolgálja.

2007. őszén, a maradék állami termőföldvagyonnak a külföldi befektető, jogi személyek tulajdonába juttatása érdekében, e gyakorlat már a legdurvább jogtiprástól sem riad vissza. Ld. pl. a MAGOSZ által feltárt bábolnai földügyletet. Ennek lényege: a külföldi jogi személy tőketulajdonos (egy spanyolországi ingatlan – befektető cég) – az „ingatlan – maffia” jogtechnikájával – elérte, hogy az NFA 240 ha, kiváló minőségű termőföldet a megbízó, befektető cég két megbízottja részére, mint hazai magángazdáknak, 186 millió Ft vételáron eladjon, akik ténylegesen, a szerződési akarat szerint, ezt nem maguknak, hanem a megbízó befektetőnek vásárolták meg. A helyi önkormányzat képviselő testülete ezt a külterületet belterületté nyilvánítja, aminek a piaci forgalmi értéke – a telekalakítás eredményeként – a vételár öt- hatszorosára nő. Az illegális földvásárló, külföldi cég, az így megszerzett ingatlanon logisztikai központot és egyéb, nem mezőgazdasági célú létesítmények beruházását tervezi.

szágban vagy a csökkenés, vagy a stabilitás szintjén marad. Ennek a helyzetnek javulnia kell, mert az előre jelzett, nitrogén többlet, a mai feltételekhez képest, csökkenni fog.

== A műtrágya használat az EU-15 mezőgazdaságában, az előrejelzés szerint, csökken, azonban a bio-üzemanyagok iránti új igény ezt a trendet megfordíthatja. „Másképp, az EU-12 mezőgazdaságában, a jelenlegi műtrágya felhasználás alacsony szintjeinek növelése alapvetően fontos lesz.” (i.m. 29. o.) ²⁴⁸

Az idézetből kitérünk: ismét a kettős mérce, a nyugati családi gazdaság (viszonylagos tulajdonosi önállóságot fenntartó) modellje, másfelől, a tőkehasznosulás erőforrás-szükségleteit kielégítő, gyarmati kizsákmányolásnak alávetett, tőkés nagybirtokrendszer keleti modellje különülnek el egymástól. A Tizenötök földhasználatára – félévszázad után – végre megszabadulhat a talajt súlyosan pusztító műtrágya-terheléstől, mégpedig úgy, hogy azt – a károsító hatások tudományos ismerete ellenére – a keleti térség földhasználatára hárítja. A KAP birtokpolitikája számára közömbös, hogy ez a föld termőerejét megsemmisíti, avagy azt csak rombolja. (Ennyit ér a „köz cél”, a „közérdek”, a „szolidaritás” és a „közösségi cél”.) Mindezt miért? A kérdés, maga is, fölösleges. Nyilván, nem az „EU versenyképességéért” kell a keleti térségnek ezt az áldozatot (is) meghoznia, hanem, pusztán a tőkédiktátum profitigényének tesz vele eleget.

4. A földkivonás jövője

== „A művelésből kivont (pihentetett) föld (set aside) az elsődleges területe a bioenergetikai célú növénytermesztés kiterjesztésének. Ez az intézmény egész Európában érvényesül, de különösen, néhány régióra összpontosul. Ezek a térségek nem felelnek meg a NATURA 2000 élőhelyek összpontosulásának, ezért, bár a megnőtt

²⁴⁸ Pouliquen, 1997–1998. évi adatok szerint, összehasonlította a francia, másfelől a 10 kelet-európai tagjelölt (tehát Máltát és Ciprust kivéve, az új belépők) mezőgazdaságának az egy hektár termőföldre jutó, input ráfordításait, köztük a műtrágya felhasználást. A szerző megállapította, hogy – Szlovéniát kivéve – a keleti térség országai kétszer-háromszor kevesebb ráfordítással termelnek az uniós átlaghoz képest. A nátrium-, foszfor-, káliumtartalmú műtrágyák felhasználásában, kg/termőföld ha szerint, a következő adatokat rögzítette: Franciaország: 167; Lengyelország: 86; Magyarország: 53; Cseh Köztársaság: 73; Szlovénia: 220; Románia: 20; Bulgária: 35; Észtszország: 21; Lettország: 10. (A többi országban erről nem volt statisztika.) / Pouliquen: 2001/ 2. kötet, 37. o./

szántóföldi tevékenység hatással lehet a talaj és a víz minőségére, a közösségi érdekű flóra és fauna élőhelyeket különösen nem fenyegetheti.” (i.m. 29. o.)

Íme, a KAP terület- és vetéskorlátozó rendszerének páratlan rugalmassága! Ha a tőkeérdek diktálja, úgy az élelmiszertermelés véget művelhető földet – lásd a szántónál a GOFR növények bázisterülete és a földpihentetés együttes mértékét – a harmadára, vagy akár a felére lehet *csökkenteni*, az intézmény alkalmazásával egy *teljes mezőgazdaságot elsorvaszthatnak*, avagy annak egyes ágazatait fel is számolhatják. Ellenben, ha a bio-energetikai növénytermesztés, az etanolgyártás alapanyagának előállítására, a tőke profitnöveléséhez ezt követeli, úgy a teljes termőföldalap 40–60 százaléká kizárólag erre szolgál, nem utolsó sorban a „földpihentetés” szabályainak egyszerű változtatásával.

Ehhez még jogi kényszer sem kell, elég, ha a befektető tőke az uniós forrásból elérhető profitja töredékét a természet „ösztönzésére” fordítja, amint ma is, az energianövény – termelő 45 euró/ha „támogatást” kap. Ráadásul, a földkivonásnak – a bio-üzemanyagok szükségletével az ellenkezőjére átváltó – gyakorlatát úgy lehet feltüntetni, hogy a *Tanács enged a több évtizedes „szorításból”*, vagyis enyhíti a parancsuralmi szigort a földalap kínálat-korlátozásánál. A jogalapot ehhez sem kell változtatni, hiszen a KAP 2003. évi reformja is fenntartja a tanácsi hatáskört arra nézve, hogy – a piaci helyzet függvényében – bármikor a szükségletek szerint határozza meg a kötelező földkivonás mértékét. Az intézmény „rugalmasságának” a tőkeérdek kiszolgáltatásában nincs is korlátja: a jövőbeli szabályozók, kötelező érvénnyel, előírhatják, hogy az élelmiszer célú földkivonást a mai mértékről a kívánt százalékos mértékre kell növelni, míg a bioenergetikai célú növénytermesztés általános mentességet élvez a kötelező földkivonás alól.

Az EB elemzése minden kétséget eloszlat arra nézve, hogy a „pihentetett föld” hasznosításának célja mi lesz a jövőben. Ha a földkivonás szabályai változnak, az irányváltás csak az élelmiszer célú növénytermesztés további szűkítése, másfelől a bioenergetikai alapanyagok előállításának a biztosítása lehet. Meglehetősen álságos az a megnyugtatás, amivel a kutatók a bio-üzemanyag – gyártásra átálló,

„iparszerű mezőgazdaság” természet- és környezetpusztító következményeit mentegetik. Ha csak egy pillantást is vetnek a bioetanolgyártás világtérképére (USA, Brazília, stb.) látniuk kell, hogy ennek az európai, „gigantomán” méretű megvalósítása nemcsak a természetvédelmi területeket fenyegeti, hanem előre programozható, visszafordíthatatlan károsodással sújtja majd a teljes termőföld alapot, a mezőgazdaságot és közvetve, az egész társadalmat.

== Az organikus (bio)gazdálkodás legmagasabb összpontosulása nem szükségképp azokon a területeken fog végbemenni, ahol a szántók a legnagyobb arányban összpontosulnak, hanem – a tagállamok által meghatározott prioritásokra való reagálásként – a területi elhelyezkedést a fogyasztói érdekek vagy a termelői indítékok befolyásolhatják. (i.m. 29. o.)

== A kutatás kitért a globális felmelegedés mezőgazdasági hatásvizsgálatára. Ennek egyik példája, hogy Észak Európában a melegebb és nedvesebb időjárásviszonyok, fokozatosan hosszabb biológiai ciklusra vezetnek, ami a kukoricatermesztés övezetének északi kiterjesztését idézi majd elő. Ugyanakkor, az évi átlaghőmérséklet növekedése és az ismétlődő aszály a gabonatermesztés déli övezetében a termelékenység visszaesésére vezet. (i.m. 32. o.) A hozambecslések szerint, a termésnövekedés a gabonaféléknél, a következő évtizedekben, Európa szerte várható: búzatermesztésnél a hozam 2050-ig 9–35% közt nőhet. A legnagyobb növekedés Dél-Európában valószínű, de viszonylag nagy termés hozam (3-4 to/ha) érhető el a skandináv országokban is. Európa egyéb részeiben, a búza hozama a jelenleginél 1-3 to/ha mennyiséggel nőhet. Ugyanakkor, kritikus kockázati tényező lesz a vízhez jutás és a csapadék megoszlás regionális bizonytalansága. (i.m. 70. o.)

== A mediterrán országokban a vízkezesletekért növekvő társadalmi verseny, már 2020-ig is, az öntözés csökkenéséhez vezethet. Járulékos hatás lehet, hogy a már elfogyott édesvízkezeslet vezetéseiket, évek múlva, az üzemeltetés megszűnésével, mezőgazdasági célokra használják. (i.m. 32. o.)

A mezőgazdasági munkaerő és a gazdaságok számának alakulása

Az EU-25 tagállamainak mezőgazdaságában a gazdaságok száma 2003–2020 között, az eltérő forgatókönyvek szerint (milliókban kifejezve)

Álágazat	2003	2020		Eltérés (%)		
		alapscen.	liberális	alap vs.2003	liber. vs. alap	liber.vs. 2003
Szántóföldi gabonatermesztés	2,3	1,4	0,9	-37,4	-35,4	-59,6
zöltség és állandó gabonaföld	2,8	2,6	2,1	-7,9	-19,1	-25,4
szarvasmarha tartás	1,8	1,5	0,7	-19,6	-53,0	-62,2
egyéb állattartás	0,4	0,6	0,7	74,3	15,5	101,3
vegyes állattenyésztők	0,7	0,2	0,2	-64,4	-30,4	-75,2
vegyes gabona-termesztők	0,8	0,1	0,1	-88,1	-18,8	-90,3
egyéb állattartás és gabona termesztés	1,2	1,0	0,6	-15,3	-39,9	-49,1
Összesen:	10,0	7,5	5,3	-25,4	-29,1	-47,1

(Forrás: EB elemzés i. m. 4. 6. táblázata, 144. o.)

A szerzők a fenti adatokhoz az országonkénti, éves trendek extrapolációjával, és az összes országra vetítésével jutottak. Az előrejelzésben Bulgária és Románia adatai még nem szerepelnek.

A kimutatás szerint, az Unióban 2003-ban, közel 10 millió gazdaság volt. Ezeknek több mint a fele szántóföldi árutermelő vagy zöltség, illetve gabonatermesztő osztályozás alá esett, vagyis ezekbe az ágazatokba tartozott. Az előrejelzés, valamennyi kategóriában, a gazdaságok számának csökkenését mutatja. Ez alól az egyéb állattartó gazdaságok jelentenek csak kivételt, amit a kutatók azzal magyaráznak, hogy a Tizeknél a nagyállattartás, főleg a szarvasmarha tenyésztés visszaszorul, amit az egyéb állattartás igyekszik kiegyenlíteni.

A gazdaságok számcsökkenése különösen erőteljes a vegyes állattartók és a vegyes gabonatermesztők csoportjában. (Persze, erre is kész a magyarázat: a tendencia a korlátozott számú termék-előállításra

való szakosodás, ami viszont növeli az egyéb állattartó gazdaságok számát.) Az alap-forgatókönyv szerint a gazdaságok teljes számcsökkenése közel 25% arányú lesz. Az agrárpiacok várható liberalizálása, azonban, nagy hatást gyakorol majd a gazdaságok számára. Emiatt, az alap-forgatókönyv számításához képest, a liberális változat, közel 30 százalékkal nagyobb csökkenést vár. Legnagyobb arányú visszaesés a gazdaságok számában a szarvasmarha tenyésztők körében valószínű, főként a vegyes állattartóknál és gabonatermesztőknél. Az utóbbi forgatókönyv szerint, a gazdaságok száma 2020-ra közel 50 százalékkal lesz alacsonyabb, mint 2003-ban volt. (i.m. 144–145. o.)

1. Kit sújt a gazdaságok drasztikus felszámolása?

A fenti táblázat és a hozzá fűzött (általunk szó szerint fordított) uniós szakértői kommentár alapvető jelentőségű a KAP közeljövőjének megismeréséhez, és azon belül, a magyar mezőgazdaság életésélyeinek a tisztázásához. Láthatjuk: az EB tudományos kutatói számára „csak térkép e táj” (Radnóti M.), száraz statisztikai tények (talán) hiteles leképezése arról, hogy az EU világszintű versenyképességének (már 50 éve hiába várt) „messianisztikus eljövetele” milyen szükséges „szerkezet átalakítást”, „munkaerő kibocsátást”, föld-, üzemi- és tőkekoncentrációt követel a mezőgazdaság „korszerűsítéséhez”, a világ legfejlettebb agrártársadalmi profit-teljesítményének az utolérésehez, ami – más oldalról, a gazdasági ésszerűséget követve –, elkerülhetetlenné teszi a gazdaságok számának radikális csökkentését, a termelők közel 50 százalékának az ágazat elhagyására szorítását.

Milyen folyamat megy végbe – még a statisztika manipulatív módszerei által sem leplezhetően – az uniós tagállamok, KAP által vezérelt, mezőgazdaságában? Tizenhét év, történelmi léptékben, rövid idő. A KAP globális tőkeuralomnak elkötelezett rendszere számára, azonban, elég ahhoz, hogy a működő, a piacra és önellátásra termelő, a gazdálkodókat és családjukat fenntartó, társadalmilag hasznos, az egyén szempontjából értelmes életcélú adó gazdálkodási szintet a felére zsugorítsa, a gazdálkodókat, pedig, elűzze a mezőgazdaságból. Ez tehát, a KAP által – a Római Szerződés, mint Alkotmányos Charta célrendszerében mind máig és a jövőre nézve is szavaltat – kiszámíthatóság, átláthatóság, termelői- és jövedelembiztonság, az életminőség intézményi garanciája, a fenntartható agrárjövő.

Mivel az EB elemzés károsan ügyel rá, nehogy a szociálpolitika útvesztőjébe tévedjen, fel sem veti, mi a valós társadalmi - gazdasági háttere és következménye ilyen óriás tömegű agrárnépesség „modernizációs átformálásának”, magyarul, a termelőeszközétől megfosztásának és a megmaradást jelentő életesélyei felszámolásának, továbbá mind ez – a kutatók által is jelzett elvándorlás felerősödésével – milyen társadalmi bomlást okoz, értékek és kultúrák pusztítását maga alá temetve. E jövőképet felismerve, a magyar gazda számára mit sem változtat a várható életesélyein az, hogy nem egyedüli tárgya a KAP „jótéteményeinek”, hanem a rendszer, hasonló sorsot szán a többi, kelet-európai agrártermelőnek.

A fenti alaptényhez képest – a KAP megítélése szempontjából – másodlagos jelentőségű, hogy az EU térségein belül, illetve az egyes tagállamok mezőgazdaságában, miképp alakul majd a gazdaságok száma. Más kérdés, hogy – nemcsak az érintettek számára – épp a részletek tanulságosak. Pl. a gazdaságok számának évi csökkenése legmagasabb (5% feletti) Finnország déli részén, Franciaországban, Németországban és Észak-Itáliában.

A felgyorsuló számcsökkenés az EU nagy részén kimutatható, ritka kivétel Svédország középső része, ahol nő a gazdaságok száma. (i.m. 145. o.) Közelebbről, a régiók nagy többségében, az éves számcsökkenés 0–5% közé esik. Ennél erőteljesebb, 10% fölötti csökkenés mutatkozik a gazdaságok számában Finnország déli részén, Németország középső és déli tartományaiiban és Szlovéniában. Kevésbé gyorsul a gazdaságok számcsökkenése a francia, az olasz, a dán, a spanyol és a portugál mezőgazdaságban. A liberális forgatókönyv e terepen is drasztikusabb csökkenést jelez több ország számára, ahol a visszaesés 5-10% közötti lesz. (Pl. a svéd, a finn, az észt, a litván és a szlovén mezőgazdaságban.)

2. A magyar gazdaság számcsökkenésének megítélése

Itt említenő, hogy az elemzés Magyarországot nem ebbe a csoportba sorolja, hanem azok közé, amelyek mezőgazdaságában csak kisebb (0–5% közti) visszaesés, avagy még növekedés is előállhat a gazdaságok számában. Ugyancsak elkerüli hazánk azt a csoportot, amelynél a kutatók – a liberális változatnál – „drámai strukturális

kiigazítását” jelzik a gazdaságszám csökkenésének. (Finnország, Portugália, Szlovákia, illetve Németország és Franciaország néhány térsége. – i.m. 197. o.) Az olvasó fellelégezhet: a KAP jövőjének végre egy mutatója, amely számunkra kedvező trendet jelenthet, de legalábbis, nem ront a helyzetünkön.

Miért téveszthet meg bennünket – újra, meg újra – a tudományos hitelesség igényével fellépő, gazdaságstatisztika? Azért, mert a *teljes folyamat* lefedése helyett annak csak egy – általa *önkéntesen kiválasztott* – szakaszával számol. Jelen esetben, ez a gazdaságszám alakulásának 2003–2020 közti időszaka. Emiatt, a magyar valóság felmutatásánál, elmarad a gazdaságszám csökkenésének 1988–2003 közt végbement alakulása, holott épp *ez a lényeg*. Ha a statisztika ezt is bemutatná, világossá válna: a magyar gazdaságok számának csökkentése azért nem közelítheti meg az EU más agrártérségeiben bekövetkező éves ütemet és szerkezeti arányokat, mert nálunk már, jószerével, *nincs mit tovább csökkenteni*.

Tény, hogy a hazai birtokszerkezetben még mindig jelen van 766 ezer magángazdaság, amelyek 93,6%-a 10 hektár alatti, átlag egy hektár üzemmérettel és e szektor földalapjának 28,4% arányú lekötésével. A másik alaptény viszont az, hogy a magyar mezőgazdasági *termelőnépesség, 20 év során, a korábbi tömegének a 10 százaléka alatti arányra zsugorodott.*²⁴⁹ Így, az életképes üzem törvényi ismérvének 2 EME (Európai Méretegység) szerinti meghatározása, már csak 80–100 ezer gazdasággal számol, amelyek a mezőgazdaságban, hosszabb távon fennmaradhatnak. (Dorgai et. alt. 2004: 87. o.) A hazai főfoglalkozásúak és az ahhoz igazodó gazdaságszám az EU nyugati, illetve keleti agrártérségének hasonló mutatóival, *reálisan csak úgy vethető össze, ha kiinduló alapként számba vesszük: 20 év során a főfoglalkozásúak száma és a gazdaságszám miképp alakult.*

Ez az EB kutatóit, természetesen, nem érdekli, mert számukra közzömbös a keleti térségnek a „piacgazdaság” számára végrehajtott „terepisztítása”, a globális tőkét kiszolgáló, eredeti tőkefelhalmozás és következményei. Nincsenek összehasonlító adataink, amelyek

²⁴⁹ A drámai visszaesés a parasztság történelmi felszámolásával állt elő: a főfoglalkozásuk száma 1988–1994 közt egymillió 80 ezer főről 73 ezerre csökkent, a tízévi csökkenés ehhez képest 85%, míg a jövőben fennmaradó, 80–100 ezer, életképes gazdaságszám a főfoglalkozású gazdák 1988. évi népességszámának még 10%-át sem éri el.

az EU-12 tagjainak mezőgazdaságában, a két évtized változásait, a főfoglalkozásúak és a gazdaságszám összefüggésére vetítenék. Tudomásunk szerint, azonban, **a parasztság olyan arányú, történelmi felszámolása, ami nálunk végbement, csaknem páratlan a volt szovjet gyarmatbirodalom agrártérségeiben.** Az, pedig, nem cáfolható tény, hogy az EU-15 államainak mezőgazdasága 1988–2007 közt *nem volt, és ma sincs alávetve az eredeti tőkefelhalmozás „sokk-terápiájának”*. Emiatt, az ottani gazdaságok felszámolási üteme és kiterjedése, minőségét tekintve, *semmilyen mutatója szerint nem mérhető* a magyar (és a legtöbb kelet-európai ország) agrárátalakulás „eredményeihez”.

Az EB előreléjezése a magyar gazdaságszám esetleg, kisebb növekedésére – jóllehet, ezt nem külön emeli ki, hanem csak felsorolásban szerepel (Spanyolország déli része, Görögország, Olaszország, Szlovákia, Lettország, Finnország, továbbá Svédország északi és déli része „társaságában”) – aligha értékelhető másképp, mint *tárgyi tévedésként*. Az erősödő és felgyorsuló föld- és üzemi koncentráció ui. – ami a nagyüzemek további térnyerését hozza – egészében tagadja az EB szakértőinek feltevését.²⁵⁰ Végeredményben, az EB által, 2003-tól jelzett, viszonylag alacsonyabb számú és mérsékelt ütemű csökkenése a magyar gazdaságoknak abból ered, hogy *a „felszámolási folyamatai” nálunk már korábban végbement, így a további föld- és üzemi koncentráció csak a „maradék” gazdaságszámot csökkentheti.*

3. Az agrár-munkanélküliség kiterjedése

A gazdaságok számcsökkenése az EU mezőgazdaságában fokozódó tőke-, föld- és üzemi koncentráció, a méretnövelés, a „skáláhozadék”, a termelékenység előtérbe állításának a következménye, ami szorosan összefügg az ágazat *eltartó-képességének a visszaesésével*. Az EU tagállamai számára – sem most, de főleg a jövőben – nem lehet közömbös, hogy, a KAP célrendszere által ígért életminőség mércéje szerint, kik és hányan élhetnek meg a mezőgazdaságból. Emiatt az EB elemzés fontos része a *gazdaságszám alakulása és a foglalkoztatás közötti alapvető összefüggések feltárása.*

²⁵⁰ A valós és a statisztika által is megerősített tendenciaként elég arra utalnunk, hogy 2000–2003 közt, a Gazdaság szerkezeti Összeírás (GSZÖ) szerint a magángazdaságaink aránya 20%-kal csökkent (960 ezerről 766 ezerre). A gazdaságok 1,6 százaléka (egyéni és társas üzemek együtt), mintegy 12500 gazdaság, műveli a termőterület 75%-át. (Dorgai L. et al. 2004: 47. o.)

Eszerint, „a legfontosabb feltevés a foglalkoztatás (jövőbeli) alakulására az, hogy a munkaerőpiacok a munkanélküliség természetes rátáját kiegyenlítik, ami feltehetően állandó marad.” (i.m. 135. o.) Mit fed ez a „dodonai jóslat”? Egyrészt, azt – az anyagban több helyen jelzett – megállapítást, hogy főfoglalkozásként a mezőgazdaságból mind kevesebben élhetnek meg, emiatt – különösen a leszakadt régiókban és a szegénységgel sújtott keleti térségben – a népesség növekvő hányada munkanélkülivé válik, a mezőgazdaságból elvándorlásra kényszerül. Másrészt, megjeleníti a „terápiát”: „a foglalkoztatás az agrár-élelmiszeripari szektorban és feldolgozóiparban csökken, miközben nő a szolgáltató szektorban.” Tehát ez a „menekülés út” a létfeltételeiket veszített, korábbi agrártermelők előtt. A felmérés szerint, „a foglalkoztatás hatása az EU - 10 országokban, a védett szektorokban, nagyobb hangsúllyal jelentkezik, mert a szerkezeti változások nagyobb aránya áll elő a bővítés következtében és a felzárkózási folyamat miatt, ami magasabb GDP növekedési arányokhoz és strukturális változáshoz vezet.” (i.m. 136. o.)

Az EU-25 régióinak a mezőgazdasági foglalkoztatási középáránya 2,8%, míg az EU-15 tagjainak 2002. évi adatai szerint a teljes foglalkoztatottságon belül a mezőgazdasági foglalkoztatottság 3,8%. A szerzők szerint, e szektorban, 15 éven belül, lényeges szerkezeti változások történnek. (i.m. 168. o.)

4. Az agrár-foglalkoztatottság magyar jövőképe

Szintén sokat mondó megállapítás, hogy az EU számos régiójában a mezőgazdasági foglalkoztatottság, a fent jelzett középáránynál, magasabb. (Így Észak-Nyugat Európában, továbbá a görög, a portugál és a francia mezőgazdasági foglalkoztatottság magasabb, mint a német, a cseh, a szlovák, a brit, és a svéd mezőgazdaságban. – i.m. u. o.) Az információ számunkra, ez esetben az, hogy Magyarország nem szerepel a középárányos szintet meghaladó mezőgazdasági foglalkoztatottság tartományában. Mit jelent ez? Azt a – könyörtelen – trendet, hogy nálunk aligha nyílhat reális esély (a jövőben sem) a mezőgazdaság eltartó-képességének a növelésére, új munkahelyek teremtésére, sőt, a 2007-ben még meglévők megőrzésére sem.

Ennek nyilvánvaló oka – a foglalkoztatási átlagot meghaladó, a Tizenötökhöz tartozó államok mezőgazdaságával összevetve – egy-

részt az, hogy a megszilárdult nagybirtokrendszer nem tűri a foglalkoztatás kiterjesztését, ellenkezőleg, a profit-központúsága megköveteli, hogy az élőmunka hasznosítását (ezen belül is a munkaerő árát) mind szűkebb arányokra szorítsa.

Másrészt, az agrár foglalkoztatás hazai növelésének – a nyugati értékmintához való felzárkózásnak – a kizártsága amiatt áll elő, hogy a KAP térségünket (különösen a bioenergetikai növénytermesztésre szakosodó, iparszerű nagyüzemek létrehozásával, a nyers- és alapanyag termelés kizárólagossá tételével) az EU olcsó erőforrás piacává formálja, emiatt, pedig, a hozzáadott értéktermelés nálunk minimálisra szűkül, ami, viszont, a tudást felhalmozó élőmunkát is jórészt kiszorítja az ágazatból, tehát fokozza a munkanélküliséget. Erre utal az EB elemzés egy másik megállapítása, amely szerint – több ország mellett – hazánk sem tartozik azokhoz a régiókhoz, ahol a foglalkoztatási középátlányostól mért, felső határ a 35 százalékot is eléri, vagy meghaladja. (Pl. Dél- és Kelet-Európában, a litván, a lett, a lengyel, a szlovén, a görög és a portugál mezőgazdaságban. – i.m. 169. o.)

A kutatás az uniós agrár-munkanélküliség regionális megoszlását klaszter-analízissel vizsgálta. A gazdasági mutatók szerint, az EU-10 leginkább leszakadt régióiban, 2002 – ben az alacsony jóléti szintet – néhány kivétellel – a 10 ezer euró alatti, egy főre jutó GDP és a magas, 15% körüli munkanélküliségi ráta jellemezte. Ezek a gazdaságok, többnyire, a jövőben is erős mezőgazdasági orientáció befolyása alatt maradnak. (E trend kiélezett a lengyel mezőgazdaságban, főleg az ország keleti térségében. - i.m. 176. o.)

Az elemzés felveti, hogy – Lengyelországon kívül – a balti államok, Szlovákia és Magyarország is ilyen típusú, több régióra kiterjedt elmaradottsággal sújtottak, míg a cseh és a görög mezőgazdaságban csak egy – egy ilyen régió fekszik. Az a tény, hogy számos ilyen térség, földrajzi közelségben van egymással, fokozza a gyengeségüket, mivel az embereknek távolabb kell utazni, hogy munkát találjanak. A kutatói következtetés: „az agrárszektor versenyképességét és a munka – intenzív innováció fejlesztését az ágazatban és a hozzá kapcsolódó területeken, mint pl. az élelmiszer feldolgozásban, a politikai döntéshozóknak lehet megteremtenie.” (i.m. 178. o.)

Ezt az érvelést – amely méltatlan egy tudományos munkához – már a 80-as évek hazai, marxizmus politikai gazdaságtana is a nevében nevezte: *szociális demagógia*. (T.i. ahelyett, hogy a valósággal szembesülne, a politika torz álarcra mögé menekül.) Nem kíván külön elemzést, hogy pl. a magyar agrárpolitika döntéshozói, 2007-ben, mit sem tehetnek a mezőgazdasági munkanélküliség olyan módszerű csökkentéséért, hogy megszervezzék a magángazdák raktározást, termékfeldolgozást, értékesítést biztosító integrációját, mert ennek anyagi alapja, a teljes termékpálya tőketulajdona, már 1997. óta a globális, transz- és multinacionális cégóriásoké.

Egy másik kutatói ajánlás, a magyar agrár-munkanélküliség kezelésére, az előzőhöz képest ésszerű és korrekt. Eszerint – több országgal együtt – azokhoz a térségekhez tartozunk, ahol sem megfelelő válasz nincs a gazdasági fejlődés kihívásaira, sem az elvándorlás esélye nem vonzó az emberek számára azért, hogy a szolgáltató szektorban helyezkedjenek el. „Ezért, e térségek számára, a kemény kihívás az, hogy fenntartsák a szükséges infrastruktúrát, ami még vonzóvá teszi az emberek számára a lakóhelyükön való megmaradást.” (i.m. 188. o.)

Ha a vidékpolitika az EU keleti térségében, tehát nálunk is, valóban a CARPE alapelveit, így a falvak és más települések népességmegtartó képességének az erősítését szolgálná, úgy a magyar politikai döntéshozónak a szerzők – fent idézett – ajánlását kellene teljesítenie. Hazánkban, viszont, hosszabb ideje, ezzel épp ellentétes folyamat intézményi végrehajtása zajlik: a vidék, a kistérségek, az aprófalvak, a települési szerkezet, a közszolgáltatások (egészségügy, oktatás, közlekedés, stb.) „államháztartási és egyéb reformok” címén folyó, céltudatos felszámolása, a lakosság alapvető létfeltételeinek a megsemmisítése. Emiatt, nálunk fogalmilag elesik, hogy az állam a mezőgazdasági és a vidéki munkanélküliséget bármely, hatékony stratégiával enyhítse.

A *SWOT – analízis*, amely, a vizsgált jelenség befolyásolásának célképzete szerint, az adott rendszer-szerkezet erős, másfelől gyenge pontjait igyekszik meghatározni, Magyarország mezőgazdasági foglalkoztatási helyzetéről is lényeges megállapításokat tesz. Hazánk is abba, az általánosan gyenge agrárfoglalkoztatási csoportba

sorolt, amelynek 63 régiója főleg az EU-10 államaiból került a mintába. (A többi térség zömmel lengyel és szlovén régiókból áll. A kutatás megjegyzi, hogy ilyen térségek gyakoriak lehetnek az EU-15 államaiban is, pl. Dániában és Franciaországban.)

E térségeket – tehát minket is – három gyenge pont együtthatása jellemzi: a negatív népesedési trend, a foglalkoztatás csökkenése és a mezőgazdasági foglalkoztatás nagy aránya.²⁵¹ A negatív demográfiai trend az alacsony termékenységi ráta következménye is lehet, de előállhat az elvándorlás miatt is. Amíg a migráció, a gazdasági feltételekre való reagálásként, rövidtávon végbemehet, az alacsony népszaporulat kialakulása hosszabb időtávú jelenség, ezért a szerkezeti kiigazítások és a politika válaszai időben felismerhetik.

„Azoknak a régióknak, amelyekben a romló gazdasági feltételeik miatt állandósult a negatív növekedési ráta – ilyenek a balti államok: Észtország és Litvánia, továbbá Magyarország és Portugália – emiatt nagyobb alkalmazkodási mozgásterük van, mint azoknak, ahol a csökkenő demográfia alakulása előre jelzett, pl. Lengyelország, Dánia és a Cseh Köztársaság esetében. Az előre jelzett mezőgazdasági foglalkoztatás 3% (francia) és 41% (görög) arányok közt változik, míg a vizsgált 63 régióban ez 10%. Ezért, az agrárszektor regionális foglalkoztatási szerepének lehetőségei nem mellőzhetők, és a strukturális alkalmazkodás növelheti a negatív foglalkoztatási trendet.” (i.m. 189. o.)

A fenti idézet egyértelművé teszi, hogy a magyar agrárnépesség foglalkoztatási kilátásait – nemcsak jelenleg, de a jövőben is – halmozott hátrányok terhelik. Az viszont – az elemzők okfejtése nyomán is – érthetetlen, miért lenne előnyösebb alkalmazkodási helyzetben hazánk, a negatív hatások összegeződésének és kiszámíthatóságának ismeretében, amikor a közérdekű változtatás – így elsősorban a népességfogyás megállítása – döntően nem a társadalom válaszain múlik, hanem a politikai döntéshozó akaratától, az általa a társadalomra kényszerített feltételrendszerrel függ.

²⁵¹ Az utóbbi megállapításrólunk, ugyancsak vitatható. A magyar mezőgazdasági foglalkoztatási ráta ugyan az uniós átlag fölötti, azonban a 20 évvel korábbi foglalkoztatottságnak közel 91 százalékkal zuhanása – sem abszolút arányban, sem más országok mutatóihoz viszonyítva – nem minősülhet magasnak.

A piactorzító, diszkriminatív agrártámogatás

A KAP rendszertani elemzése hézagos maradna, ha rendszeralkotó elemei közül az egyik legfontosabbat, a közösségi agrártámogatás szabályozási rendjét teljesen mellőznénk. Ennek kérdéskörét már uniós tagságunk előtt jeleztük²⁵², másrészt, az általa érintett gazdák, 2004. óta, a „saját bőrükön” tapasztalják, mindennapjaik túlélési harcában, avagy épp a létfeltételeik megsemmisítésében élnek meg az agrártámogatás sorscsapásait. Mivel az *intézmény tartalmát* a hazai közvélemény mégsem ismeri, röviden vázoljuk a lényegét.

1. A fogalom tisztázása

A köznapai szóhasználat és a szakma egyaránt evidens kategóriaként szól az „uniós támogatásról”. Ez alatt azt érti, hogy az *EU a Magyar Állam és annak polgárai számára, meghatározott célokra, mértékben és feltételek alapján, a költségvetéséből pénzügyi forrásokat juttat*. Ez, a köztudatba rögzített fogalom, azonban, a valóságtartalmához képest erősen torzított, mondhatni, hamis tükrötetése a valóságnak. A „közösségi támogatás” intézményi gyakorlata ui. tárgyában és az általa kedvezményezett, alanyi kör tekintetében is gyökeresen eltér a fenti, téves általánosítástól.

Ami a támogatásra jogosultak körét illeti, tudni kell, hogy a kedvezményezett jogalanyok egyáltalán nem azonosak a támogatott tagállam polgáraival és hazai szervezeti (jogi vagy nem jogi személyiségű) jogalanyaival. Az EU Alkotmányos Chartája (EUSZ) 48. cikke²⁵³ – a tőke szabad áramlásának a lehető legnagyobb körű kiterjesztéseként – egyebek közt épp azért nyilvánítja az EU területén, és azon belül, az adott tagállamban üzleti tevékenységet folytató, tőkés társaságokat, mint jogi személyeket, a tagállam természetes személy polgáraival azonos jogállásúvá, hogy e címen a nemzeti elbánás követelményét rájuk is kiterjessze, és pedig valamennyi vagyoni jogi viszonyt átfogóan.

²⁵² Tanka E.: 2004: 248 – 254. o.

²⁵³ Emlékeztetőül: „valamely tagállam jogszabályai által létrehozott olyan társaság, amelynek a létesítő okirata szerinti székhelye, központi ügyvezetése vagy üzleti tevékenységének főhelye a Közösség területén van, e fejezet alkalmazása szempontjából ugyanolyan elbánásban részesül, mint azok a természetes személyek, akik a tagállam polgárai.” (EUSZ III. cím: A személyek, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása. 48. cikk)

Ebbe, természetesen, a *közösségi támogatás iránti jog* is beletartozik. Ezért az a *24–25 globális cégóriás*, amelyek a magyar gazdaság közel 90%-át a tőketulajdon alkotmányos szavatolása címén (is) uralják, a GDP mintegy 80%-át állítják elő és évi 260 mrd euró nyereséget (az ismert és informális pénzügyi technikákkal) jórészt a hazai közterhekhez való hozzájárulásuk nélkül, adózatlanul szivattyúzzák át a „profit centrumukba”, a *közösségi jog alapján éppúgy jogosultak az uniós támogatásra, mint a magyar állampolgárok*.²⁵⁴ Csakhogy, ősi igazság: az egyenlő jog a társadalmi egyenlőtlenség fedele (mint ahogy „summum ius est summa iniuria”). A támogatási jogcím – pl. az intervenció gabonakészlet uniós exporttámogatással, harmadik országok piacára szállítása iránti pályázatnál – merőben más esélyt jelent egy erre szakosodott, a jegyzett tőkeerejével a magyar GDP összegét esetleg többszörösen is meghaladó vagyonú cégóriás számára (amely akár az USA Cargill ltd. is lehet), mint egy néhány hektáron árutermeléssel próbálkozó, magyar gazdának.

Ez bizonyítást sem kíván: az uniós támogatások címzettjeinek nyilvánosságra hozatala – amint ez az Egyesült Királyságban történt – nálunk is felfedné, kikből áll az a szűk, haszonélvező csoport, akik Magyarország uniós támogatása címén, visszatérően garantált, óriási mértékű extraprofithoz jutnak. A nálunk üzleti tevékenységet végző, külföldi vállalkozások, tehát, nemcsak élnek a támogatás iránti jogukkal, hanem azzal alaposan „visszaélnék”: az őket kiszolgáló KAP rendszerével elérik, hogy a közösségi források zöme a „zsákmányuk” legyen.

²⁵⁴ *Bogár László* a magyar társadalom és gazdaság „mélyszerkezetét” meghatározó tőkehatalmat az „ideiglenesen hazánkban állomásozó multinacionális társaságok” jelzővel illeti, arra utalva, hogy távozásukkal, a tőkeivonással fenyegetik az államot, ha az nem teljesíti kellő odaadással az igényeiket. A szerző, egyébként, statisztikai adatokkal bizonyítja, hogy az ország adósság-csapdának és tőkeuzsorának való kiszolgáltatása már az államszocializmus „méhében megfogant”, amikor Kádár János Nyers Rezsőt és Tardos Mártont (az MSZMP és SZDSZ, utóbbi nagykoalíció két kulcsemberét) bízta meg az „új gazdasági mechanizmus” kidolgozásával, illetve az ország világbanki és nemzetközi valutaalapi (IMF) tagságának előkészítésével.

A magyar társadalom tőkeuralom alá vetését, talán legmarkánsabban kifejező adat, hogy 20 év során (1988–2007 közt) a hazai valós bérek évi, átlagos növekedési üteme 0,7% volt (ami inkább csak jelkép, mert 2% alatti éves növekedés lélektanilag nem is érzékelhető), miközben a nemzeti vagyonunk zömét „privatizáció” címén, az érték töredékén megszerző tőkés társaságok és bankok évi átlagos profitja 23%-kal növekedett, tehát a *tőkegyereség két évtizede 33-szorosan emelkedik az általa kiszákmányolt munkaerő újratermelési árához képest*. Ez az egyik döntő, közgazdasági alapténye a „rendszer váltásnak”, ami – a szerző szerint – a világméretű hatalomgazdaság parancsuralmát teljesíti, a helyi vezetők együttműködésével. (A reálbér alakulás elemzésére ld. *Bogár László: Magyarország és a globalizáció*, Osiris K. Bp. 2003. 386. o. továbbá, u. ő: Reform, ingeny ebéd és /rém/mesék. Magyar Hírlap, 2007. IX. 5.)

A támogatás tárgya, még inkább összetett kérdéskört fed. Először is, maga a „támogatás” fogalma szorul tisztázásra. A magyar nyelvben ez „*anyag*i, *erkölcsi*, *illetve katonai segítséget*” jelent.²⁵⁵ Az „*anyag*i *segítség*” az EU és egy tagállam viszonylatában azt feltételezné, hogy a rászoruló állam vissza nem térítendő pénzt kap a Községtől. Erről azonban szó sincs: az EU csak azzal a forrással rendelkezik, amit a *tagállamoktól* – kötelező hozzájárulásként – *beszed*, összegyűjt, majd – az általa meghatározott feltételrendszer szerint – újra eloszt a tagállamok között.

A tagállamot tehát, az EU, vagyoni juttatás, egyoldalú vagyongyarapítás formájában nem támogatja, hanem a tagállam, legfeljebb saját magát támogathatja az újraelosztásra befizetett pénzüsszeggel. Ehhez képest, sem jogintézményként, sem szociális gondoskodásként, sem közgazdasági értelemben vett, vissza nem térítendő tőkejuttatásként nem létezik „uniós támogatás”. Az utóbbi fogalom a politikai ideológia eszköztárába tartozó, hamis tudati tükröztese az integráció egyik központi intézményének, ami – miután a közbeszédben rögződött – álságosan megteveszti, félrevezeti a közgondolkodást. E helyett, a valóság hiteles nyelvi kifejezéseként, a közhasználatban nem támogatásról, hanem a „tagállami befizetések újraelosztásáról” kellene beszélni.

Mikor fordulhat át a tagállam kötelező befizetése – tehát vagyona egy részének a közösségi célokra történt elvonása – *támogatássá*, vagyis a *tagállam vagyonszerzésévé*? Csak akkor, ha az általa teljesített befizetés összegét meghaladja a számára – az újraelosztással – juttatott pénzüsszeg, vagyis ha „*nem nettó befizető*”. Ez, a *többi tagállam terhére való vagyonszerzés* (a ráfordítás – hozam befektetői nyeresége) azonban, egyfelől, azonos költségvetési ciklusban, minden tagállam javára megvalósulását tekintve, *fogalmilag kizárt*, hiszen a befizetéseken felül az EU javára nem képződik központi forrás, amelynek hozama többletet adna az újraelosztáshoz. Másfelől, számos, együttható tényező függvénye, hogy melyik tagállam válik nettó befizetővé, és melyik nem. (Köztudott, hogy ez rendszerint, az adott állam hatalmától, politikai-gazdasági súlyától és érdekérvényesítő képességétől függ, emiatt, pedig a „nagyok” a juttatások haszonélvezői.) Szerencsés esetben, ha a tagállam javára a

²⁵⁵ Ld. Magyar Értelmező Kéziszótár, AK, Bp. 1985. 1330. o.

„szaldó pozitív”, elmondhatja, hogy sikerült önmagát támogatnia, ha viszont nem, úgy ő „támogatta” a többieket.

A kormány média – szócsövei, természetesen, tagságunk kezdetétől állítják: Magyarország, a közösségi támogatásokkal, az EU egyik nyertese és a jövő tervciklusban a „bőségszaru” még jobban megnyílik számunkra, a „pénzek lehívásához” csak okosan, szorgalmasan pályázni kell. Ezzel szemben, hiteles források szerint, hazánk „nettó befizető”, vagyis mi támogatjuk az Uniót.²⁵⁶

2. Az agrártámogatás sajátosságai

Az „uniós támogatáson” belül az agrártámogatás sajátos, a többi támogatási jogcímtől eltérő feltételrendszerre épülő forrás – újraelosztást jelent.²⁵⁷ Mint ismert, az agrártermelők közösségi támogatásának két pillére van, a közvetlen (alanyi jogon járó, területalapú) támogatás, másrészt, a juttatás uniós mérlegelésén alapuló, vidékfejlesztési támogatás. A csatlakozási alku eredményeként, Magyarország az összes uniós agrárforrás 64%-át az első pillérű támogatásból kapja, ami – ahogyan már jeleztük – az összes ilyen jogcímű forrás legalább 90%-át a regisztrált termelők legfeljebb 5 százalékának biztosítja, vagyis ennek haszonélvezői a nagybirtoküzem legerősebb tőketulajdonosai. A 2. pillérű forrás, részben a juttatás mérlegelése alá esik (a pályáztatás rendjében), részben, pedig csak tagállami társfinanszírozással nyerhető el, vagyis – a támogatás jogcímétől függően – a megvalósítani kívánt terv teljes költségének 25–75%-át nemzeti forrásból, illetve a pályázó önrészesedéséből kell fedezni. Tehát, csak az 1. pillérű támogatás normatív, ugyanakkor valamennyi támogatási jogcímnél, a közösségi forrásból csak a támogatási cél teljesülése után lehet pénzhez jutni. (Utófinanszírozás.)

²⁵⁶ A részletes mérlegadatok kimutatása szerint, Magyarországnak az uniós csatlakozás 7866 mrd forintjába került. Uniós tagságunk évi 260 mrd Ft támogatást hoz, míg befizetésünk 1706 mrd Ft/év, vagyis évente 1446 mrd forinttal támogatjuk az Uniót. A számítás az elmaradt jövedelmek közt figyelembe veszi a kieső vámbevételeket, az úthasználati díjat, a tagdíjat – mely a GDP 1,12%-a, az Európai Beruházási Bank és az Európai Fejlesztési Bank felé terhelő fizetési kötelezettségünket, a Szén- és Acélkutató Alapba kötelező befizetésünket és a különböző, tőbbletköltségeinket. (Pl. adminisztráció, az uniós jog átvételi költségei stb.) Ld. Varga István: Pénzügyi folyamatok a magyar államháztartásban. (Előadás, MUOSZ székház, 2005. XI. 23.) http://62.112.194.95/hirlevel/05113001_01.doc. továbbá: Zágrábi László: Ráfizetés számokban. http://62.112.194.95/hirlevel/050714_01_02_08.doc.

²⁵⁷ Ennek ismertetésénél már eltekinthetünk attól, hogy az adott ország javára az agrártámogatás – fogalmilag – csak akkor állhat elő, ha nem nettó befizető. Természetesen, az egyes jogalanyok ettől függetlenül kedvezményezettjei lehetnek (és azok is) a „visszaosztásnak”, ami összességében kevesebb az ország uniós befizetésénél.

Brüsszel az 1. pillérű támogatásnál megtagadta az új belépők termelőinek az EU gazdálkodóival azonos mértékű támogatását. Ennek a lejárásástechnikája az az ígéret lett, hogy 2004-ben a közvetlen támogatás mértéke ugyan csak negyedrésze az uniós mértéknek, azonban ez évi 5%-kal nő, így 2013-ra azonos lesz az EU korábbi tagjainak agrártámogatásával. Az EB e döntését számos érveléssel indokolta, amelyek közül kettő külön figyelmet érdemel. Franz Fischler, mezőgazdasági főbiztos 2002. végén hangsúlyozta: az EU a 25% arányú támogatásnál nem adhat többet az új tagok termelőinek, mert ez többlettermelésre ösztönözné őket, ami a KAP céljával ellentétes. Rámutatott: a belépők egyenlő elbánás iránti követelménye „abszurd, rossz közelítés”, mert nem számol az uniós agrárpiac összefüggéseivel. A belépő Tizek gazdasági meghatározottsága merőben más, mint a nyugati gazdáké. „Csak hasonlítsák össze földárait a holland árral (ami negyvenszer, százszor magasabb), vagy nézzék, hogy az agrármunkaerő ára csak tizede a nyugatinak. Hogyan képzelik, hogy ehhez azonos támogatási rendszer kapcsolható?” (Tanka E. 2004: 242. o.)

A másik érvelést Alain Pouliquen, az EB egyik közgazdász szakértője fejtette ki. Szerinte az egységes agrárpiacot a keleti bővítés főleg a munkaerő túlkínálattal fenyegeti: ahhoz, hogy a piac elkerülhesse a belépők miatti recessziót és a hatékonyság – romlást, a Tizeknek – akár a közvetlen kifizetés elnyerésével, akár a nélkül is – meg kell oldani a „túlfoglalkoztatás” gondját, vagyis lényegesen növelniük kell a munka termelékenységét. „Ahhoz, hogy az EU-15 átlagos termelékenységének csak a felét, ami már állandó termelési szintet jelent, a KKE országok elérjék, a Tizekben négy millió mezőgazdasági munkahelyet kell megszüntetni. Ezeknek a fenyegetett munkahelyeknek a többsége Lengyelországban és Romániában van, amelyek, az agrárlobbik befolyásoló hatása miatt, a bővítés politikai kockázatait hozzák. Másfelől, ez a veszély, határozottan kevésbé drámai Magyarországon és a Cseh Köztársaságban, tekintettel a magasabb termelékenységükre.”²⁵⁸

Magyarán: amikor a KAP versenyképessége, a tőke hatékony hasznosulásához azt követeli, hogy az új belépők mezőgazdasági

²⁵⁸ Alain Pouliquen: Implications before and after accession for EU markets and policies. EC Directorate – General for Agriculture. Competitiveness and farm incomes in the CEEC agricultural sectors. Volume I. October 2001. Belgium, p. 27.

főfoglalkozású népességszámát legalább 4 millióval „megcspolják”, a KAP számára az öngyilkossággal érne fel, ha a keleti térség agrártermelőinek az uniós agrártámogatás törvényes mértékét biztosítaná, mert úgy nem lehetne elérni a termelők négy milliós tömegének az ágazat elhagyására kényszerítését. A tökeozgás lehető legnagyobb kiterjesztését és a leghatékonyabb hasznosulását szolgáló KAP szempontjából tragikus fordulat lenne, ha az új tagok mezőgazdaságában ez a „pusztulásra ítélt”, négy milliós tömegű termelői csoport, a közvetlen támogatás elnyerésével, biztos megélhetési forráshoz jutna, az árutermelésbe bekapcsolódna, illetve az önfenntartását megteremthetné és ezért nem szorulna a vidék népessége a Tizenötök árufeleslegére, vagyis nehezen lehetne a Tizek mezőgazdaságát a profitcentrum erőforrás – és felvevő piacává formálni.

3. Hogyan zárja ki véglegesen a KAP a keleti térség gazdáit az agrártámogatásból?

A támogatási rend születésének pillanatától látható volt, hogy az új belépők agrártámogatása soha nem érheti el azt a törvényes mértéket, amit a régi tagok termelőinek az AGENDA 2000. 2013-ig szavalt.²⁵⁹ Ui. már ekkor előrevetette árnyékát a WTO diktátuma, amely 2013-tól az EU támogatási rendszerének a gyökeres leépítésével fenyegetett. Ezzel együtt, 2004-ben még úgy fogalmazhattunk, hogy az agrártámogatás a keleti belépők terhére súlyosan diszkriminatív, de ezzel együtt, támogatást jelenthet.

Az azóta eltelt idő fejleményei ezt a vélekedést megcáfolták. 2007-ben egyértelmű, hogy az EB az új belépőkre erőszakolt agrártámogatási renddel azok termelőit nemcsak terhes, halmozott és jogtalan megkülönböztetést jelentő hátrányokkal sújtotta, hanem hosszabb távon – közelebből 2018-ig – intézményesen kizárja őket a KAP közösségi agrártámogatási rendszeréből. Ennek rendeltetése, pedig,

²⁵⁹ A depresszió szerint, a Tizenötök közvetlen jövedelem-támogatása 2006–2012 közt, évi százalékos arányban (1, 4, 12, 14, 16, 18, 19 százalék-kulcsok mértékében) összesen 20%-kal csökken. Más oldalról ez garancia arra, hogy az eredeti támogatási összegnek legalább 80%-át megkapják. A moduláció pedig, a támogatás-csökkenés alóli részleges mentesülést alapozott meg a jogosult számára azzal, hogy – a vidékfejlesztési programokban, a társfelelősség alapján vállalt kötelezettségei teljesítésével –, 2011-től meghatározott, évi arányban, összesen 6%-át visszanyerheti a depresszióval elvont jövedelemvesztésének. Ezért a tényleges jövedelemcsökkentése nem 20%, hanem (a mindenkori, éves csökkentéshez képest) csak 13%. (Tanka E. 2004: 254. o.)

az hogy meghatározó tömegük ne lehessen résztvevője az agrárpiaci versenynek, hanem – létfeltételei megsemmisítése miatt – a termelés feladására és az ágazat végleges elhagyására kényszerüljön.

Milyen intézményi elemek együtthajtása hajtja végre ezt a diktátumot? Először is, – amint ezt az EB jövőkép elemzéséből (Scenar, 2020) láttuk – 2013 után a KAP közvetlen támogatási (1. pillérű) rendszere teljesen „lebomlik”, legkésőbb 2018-ig megszűnik. Ez intézményi bizonyosság ara nézve, hogy 2013-tól, a Tizenkettők agrártermelőinek hátrányos megkülönböztetését az egyenlő támogatási mérce sem kárpótolhatja többé az évtizedes veszteségekért és a versenytől kiesésért.

A támogatás 75 százalékának tőlük történt megtagadását – miközben a nyugati gazdák a közösségi juttatásokból beruházást, fejlesztést, korszerűsítést hajthattak végre – már nem egyenlítheti ki az az egyenlőség, amely, a jelzések szerint, egyformán megszünteti majd az EU valamennyi termelőjének támogatását. Ugyanakkor, e 10 év nemcsak arra elég, hogy a keleti gazdák – a jelzett, legalább 4 milliós népességszámban – a kereső foglalkozásuk feladására és a mezőgazdaság elhagyására kényszerüljenek. A „felzárkózási időszak” előre garantálja a „modernizációs eredményt” is: a bioenergetikai és a GMO alapú növénytermesztés iparszerű technológiájának kialakításával, a kvótatulajdon, illetve az agrárvagyon és a földtőke tulajdonának megszerzésével, a globális tőkehatalom kelet-európai nagybirtokrendszerre szerveződését.

Másodszor, már a KAP 2007-ben megkezdett, részpiaci reformjai is bizonyítják, hogy az összevont gazdaságtámogatási rendszer (SPS) működtetése és a közvetlen támogatások megvonása, vagy fokozatos leépítése, változatlanul megőrzi a „kettős mércét”: a keleti térség agrártermelőinek hátrányos megkülönböztetését, támogatási feltételeiknek olyan meghatározását, amelyek – a szűkülő forráselosztásnál is – egyoldalúan megfosztják őket a támogatástól. Erre szolgál az 1. pillérű, területalap és állathozam alapján meghatározott, valamennyi támogatási jogcímnél a „történelmi referenciaszint” alkalmazása, az EU-15 agrártermelői javára. Ez a korábban elnyert támogatási jogcímekek alapján, a szerzett jogok védelmének ürügyén, az „összezsugorított tortát” is csaknem kizárólag a régi

tagállamok legerősebb agrártársaságai számára juttatja, az új tagok termelőinek kizárásával.²⁶⁰

A két intézmény együttthatása nyilvánvalóvá teszi, hogy itt koránt sem – az EU pénzügyi gondjai miatt előállt – átmeneti működés-zavarról, az agrártámogatás időszakos visszafogásáról, a KAP világgpiaci versenyképességének közérdekű stratégiájáról van szó. A szabályozás mélyszerkezetében, az EU birodalmi jellegének egyik meghatározó vonása munkál: a profitközpont és a peremtárság agrárviszonyaiban a tartósan egyenlőtlen cserét, a profitközpont tökehatalma javára, hosszabb távon azzal kell megalapozni, hogy a jogegyenlőség uniós alapelvét feladva, az új belépők agrártermelőinek jogfosztása árán is garantálni kell a peremtárság tőke-javainak, erőforrásainak a profitközpont urai által elsajátítását. Ennek megvalósításához, pedig, az agrárképesség teljes „megcsapolása”, egyebek közt, a támogatási feltételekkel a mezőgazdaságból „kiiktatása”, lényeges követelmény.

4. A támogatási rend nemzetközi - és közösségi jogi sérelme

Hogyan áll meg a nemzetközi jog és a közösségi jog mérlegén az agrártámogatásnak a Tizenkettők terhére kialakított rendszere, amely azok termelőivel szemben az egyenlő elbánást sérti és a súlyosan hátrányos megkülönböztetésüket érvényesíti?

a/ Először is, ez a Társulási Szerződések – tehát a nemzetközi jogforrás ködtörvényének – a súlyos megszegése. A kétoldalú szerződésekben az EU a tagjelöltekkel – köztünk hazánkkal is – ui. arra vállalt kötelezettséget, hogy a közösségi jog normáinak betartásával (az *acquis communautaire* teljes joganyagát irányadónak tekintve)²⁶¹

²⁶⁰ I.d. pl. a zöldség-gyümölcs piac korábban ismertetett reformját, amely a teljes termelői kompenzációnak csak 0,6%-át juttatja Magyarországnak.

²⁶¹ A tagjelölt számára – többek közt – a felvétel előfeltétele volt a teljes közösségi joganyagunk a hazai jogrendjébe átvétele (transposition), tehát a nemzeti jogalkotási jogkörének feladásával, a közösségi jog elsőbbségének érvényesítése, a belső jogrendjével szemben. Ez azonban, nem egyoldalú, hanem kölcsönös kötelezettség vállalás. Az EU oldalán ennek az a kötelelem felel meg, hogy ő is köteles a közösségi jogot betartani, így annak legfőbb alapelvét, az általános egyenlőség alapjogát nem sértheti meg. Az új belépők agrártámogatási rendjével – még ha az „politikai megállapodáson”, vagyis tagállami alávétésen alapul, a nemzetközi szerződés és az uniós jogrend egyaránt sérül, mert átfordult az új tagok egyoldalú kötelelmévé: őket változatlanul terheli minden kötelezettség, amit a szerződésben vállaltak, viszont az EU megtagadta velük szemben a legfőbb kötelezettsége, a tagállami jogegyenlőség biztosítását.

biztosítja az Unióba felvételüket. Az integráció és közösségi jogrend legfontosabb pillére a *tagállamok jogegyenlősége*, amit sem az EU, sem a tagállam, büntetlenül nem sérthet meg.

A csatlakozási szerződések megkötésekor az EU csak úgy járt volna el jogszerűen, ha beismerte, hogy *nem vállalhatja a tagjelöltek felvételét, mert ennek hiányoznak a pénzügyi feltételei, tehát a csatlakozást el kell halasztania.* A Társulási Szerződésben kikötött, az Uniót terhelő kötelezettség teljesítése (a tagállami jogegyenlőség biztosítása) alól az Uniót nem mentheti fel az – a politikai nyomással kikényszerített alávetés –, amely alapján az új tagok vállalták, hogy az agrártámogatás tekintetében az őket megillető jogegyenlőség csak 10 év múlva, a változó és még hátrányosabb támogatási feltételek alapján valósulhat meg.

b/ Másodsor, a Tizenkettők agrártámogatása a *közösségi jogba ütközik*, mert – azon túl, hogy azok termelőinek a létérdekeit sérti és a terhükre súlyos jogfosztást valósít meg –, *felszámolja az uniós integráció legfontosabb pillérét, a tagállamok jogegyenlőségét. Az általános egyenlőség az Európai Közösségek Bírósága által is elismert alapelv, amelyet a gyakorlat – az EUSZ 4.cikke alapján – kiterjeszt az azonos versenyszempontú tagállamok között, amelynek biztosításának a követelményére is.*²⁶² Az EU azzal, hogy az új belépők agrártámogatásával *nyíltan, formális jogi deklarációként is felvállalta a jogegyenlőség intézményesítését*, valójában *az integráció alapjait bontotta meg.*

Ha egy szövetséges állam ui. az egységes piac szereplőinek – az alkotmányosan megalkotott és közösen érvényesített támogatási rend ellenére – *nem hajlandó, vagy nem képes szavatolni azonos elbánást* (az adott esetben az egyenlő mértékű közösségi támogatást), ezzel, a megkülönböztetett alaphelyzetű tagállamai között, olyan *érdekszemből állást intézményesít, amelynek feszítő ereje az integráció ellen hat, azt bomlasztja és akár robbanással is fenyegeti.* (Csak a politikai demagógia lejáratott jelszava lehet a „szolidaritás”, az „együtt, egymásért” álságos hitegetése, amikor az erősebbek nyers tőkeérdeke az elemi együttműködés esélyeit is felrúgja.) Hosszabb távon ui. az uniós állampolgárok sem agrárpiacon szereplőként, sem a tár-

²⁶² Ld. pl. a megkülönböztetés tilalmát a C-117-76. és a C-16-77. sz. egyesített ügyekben. (1977/ECRI-1753, 7. pont)

sadalmi-politikai viszonyokban nem tűrhetik, hogy az EU egyes tagállamaihoz való tartozástól függően, az EU népesége, első és másodrendű, egyenlő és nem egyenlő jogú polgárokra tagozódjék.

c/ A harmadik törvényességi szempont abból ered, hogy az EB az új tagok agrártámogatásának diszkriminatív megszorítását – annak intézményi biztosítására, hogy a „támogatottak” a tagállam bármely erőfeszítései ellenére a verseny feladására kényszerüljenek – külön „bebetonozta”. Csak így értelmezhető ui. az a rendelkezés, amely elvonta a tagállam hatáskörét arra nézve, hogy a negyedére csökkentett közösségi támogatást, a nemzeti forrásaiból, 100 százalékra kiegészítse, vagyis – saját költségvetési támogatásával – az egyenlő elbánást biztosítsa agrártermelőinek, nem kevesebbet és nem többet annál, ami az EU–15 gazdáinak alanyi jogon jár. E helyett az éves tagállami kiegészítés – a „nemzeti top up” – legfeljebb 30% lehet, vagyis olyan alacsony szint, ami megközelítően sem érheti el a Tizenötök közvetlen jövedelemtámogatását. Itt nem arról van szó, hogy – a kormány gazdaságpolitikája jóvoltából – a kiürített magyar államkassza egyébként sem tudná a közvetlen agrártámogatás EU által elvont összegét a közösségi mértékre kiegészíteni. A rendezés uniós szándéka helyett, most, annak a jogalapját vizsgáljuk.

A közösségi versenyjog szerint „ha e szerződés másként nem rendelkezik, a belső piaccal összeegyeztethetetlen a tagállamok által vagy állami forrásból bármely formában nyújtott olyan támogatás, amely bizonyos vállalkozásoknak, vagy bizonyos áruk termelésének előnyben részesítésével torzítja a versenyt, vagy azzal fenyeget, amennyiben ez érinti a tagállamok közötti kereskedelmet.” (EUSZ 2. szakasz, állami támogatások, 87. cikk /1/) Eszerint, a nemzeti támogatás tilalma, a piac egyes jogalanyainak vagy árutermelő tevékenységeknek a pozitív diszkriminációjára korlátozott: magyarán, az állam nem jogosult arra, hogy egyes személyeket vagy tevékenységeket – a támogatással – kedvezőbb versenyhelyzetbe hozzon, másokhoz képest.

Mit jelent e tilalom az agrártámogatásnál? Ha a tagállam az EU által – láttuk, hogy jogellenesen – a negyedére csonkított támogatást, a saját költségvetéséből, 100%-ra kiegészíti, ezzel a támogatott jogalanyt a piac egyetlen szereplőjével szemben sem részesíti

előnyben, nem hozza másokhoz képest kedvezőbb helyzetbe, mert csak ugyanazt a támogatási szintet biztosítja számára, ami más piaci szereplőknek alanyi jogon jár.²⁶³

5. A diszkrimináció jogi orvoslási lehetősége

A fenti főszabályon túl, a közösségi jog az állami támogatás jogcímeit kellő rugalmassággal kezeli, hiszen számos nevesített és keretjogcímet is felsorol, amelyeknél az állam támogatást a Közös Piaccaal összeegyeztethetőnek kell, illetve lehet tekinteni. Így az utóbbi kategóriába tartoznak „a támogatás olyan egyéb fajtái, amelyeket a Tanács, a Bizottság javaslata alapján, minősített többséggel hozott határozatával határoz meg” (EUSZ 87. cikk /3/ e. pontja) Az utóbbi szabály a kivételek taxációját feloldja: külön eljárási rendet nyit ahhoz, hogy egy adott állami támogatás – fajtát a Tanács törvényesnek és megengedettnek minősítsen. Nyilvánvaló, hogy a leszűkített agrártámogatás nemzeti kiegészítése is tárgya lehet ilyen döntésnek.

Végül – mivel a közösségi és a tagállami támogatás a tőkehasznosulás kulcskérdése, hiszen ettől függ, hogy a tőkeszerveződés milyen közösségi forrásokat tud megszerezni – az EUSZ a tagállam részére is fenntart egy hatáskört, amely alapján esélye lehet rá, hogy egy meg nem engedett állami támogatás fajtát a Tanács engedélyezzen. Eszerint „a tagállam kérésére a Tanács, egyhangúan úgy határozhat, hogy a tagállam által nyújtott, vagy nyújtani kívánt támogatást – a 87. cikk, vagy a 89. cikk szerint elfogadott rendelkezésektől eltérően – a Közös Piaccaal összeegyeztethetőnek kell tekinteni, ha az ilyen határozatot rendkívüli körülmények indokolják.” (EUSZ 88. cikk /2/) Ez tehát a „kivétel kivétele”, az utolsó „kiskapu”, amely megnyitásával a tagállam – a tényállástól függően – elérheti a tiltott nemzeti támogatás megengedését. A fenti két jogintézmény azt bizonyítja, hogy mind a Tanácsnak, mind a tagállamnak rugalmas eszköztár áll rendelkezésére ahhoz, hogy egy adott, állami támogatás jogcímét legalizálja.

²⁶³ A közösségi jog, egyébként, a tagállami, közvetlen kifizetést csak azért kötheti az EB hozzájárulásához, mert a támogatások központi ellenőrzése nélkül nem lehetne biztosítani, hogy egyfelől a tagállam betartsa a versenyszabályokat, másfelől ne lépje túl azt a támogatási keretet, amit az EU WTO kötelezettségvállalásai jelentenek. A központi ellenőrzés nélkül, az EU szankcióknak tenné ki magát azon a címen, hogy egyes tagállamai meg nem engedett, verseny- és kereskedelemtorzító támogatásban részesítik egyes termelőiket.

A *KAP megosztott hatásköre* a Tanácsot és az Európai Bizottságot feljogosítja arra, hogy a *tagállam hatáskörét elvonja a közvetlen agrártámogatás mértékének szabályozására* nézve. (Erre is irányadó szabály, hogy a tagállam csak akkor alkothat jogot, ha az EU nem élt hatáskörével, avagy azt a tagállamnak átengedte.) Ez az *eljárási rend*, azonban, távolról sem jelenti, hogy amikor az EU valamelyik központi döntéshozó szerve (jelen esetben az EB), a részére fenn tartott hatáskörében, a tagállam jogviszonyát meghatározó kérdésben jogot alkot, *mellőzhetné a reá nézve irányadó és kötelező érvényű közösségi jog alkalmazását*. Ellenkezőleg, *a közösségi jog anyagi jogi kötőereje, bármely jogforrás egyedi aktusára fennáll*, mert e nélkül formálisan is hatalmi önkénnyé, nem ellenőrizhető és számon se kérhető „tetszvény joggá” válna az uniós jogalkotás.

Az adott esetben, amikor az EB az uniós agrártámogatás nemzeti kiegészítésének felső határáról döntött, *kötelező érvénnyel irányadó volt számára az EUSZ 87. cikkének előírása, amely fogalmilag kizárja, hogy az uniós agrártámogatásnak 100 százalékra, nemzeti forrásból való kiegészítése verseny- vagy kereskedelemtorzító juttatásnak minősülne*. Ehhez képest, *e törvény teljes mellőzése, hatalmi önkényre teszi az EB döntését* már azzal, hogy az új tagállam szuverenitását elvonta, az önrendelkezését kiiktatta arra nézve, hogy saját, nemzeti erőforrásaiból kiegyenlíthesse mezőgazdasági termelőinek a közösségi jogfosztás miatt előálló anyagi hátrányát. Valójában *nincs alkotmányos, közösségi jogalap annak kizárására, hogy az új tagállam élhessen a megcsonkított, uniós támogatás teljes mértékű kiegészítésével*, hiszen ez nem sérti a versenytörvényt, emellett, az Unióra semmilyen anyagi terhet nem ró, mert a „kiegyenlítő különbözetet” nem neki, hanem – a hátrányos megkülönböztetéssel sújtott – tagállamnak kell megfizetnie.

Az elvakult, nyers tőkeérdek, amely az EB döntését motiválta, mit sem törődött *a hatalmi diktátum társadalmi és politikai következményeivel*. Azzal, hogy egyrészt, az új belépők 73 milliós népességének, már a csatlakozás pillanatában, azzal kellett szembesülni: *az új tagállamnak még az olyan létkérdésbe sincs semmilyen beleszólása, mint saját termelőinek, a saját, nemzeti forrásból való (és a közösségi szintet meg nem haladó) támogatásába*, mert az alávétel, a nemzeti hatáskör elvonása ezt kizárja. Másrészt, a közösségi döntést nem

befolyásolta, hogy a súlyosan diszkriminatív agrártámogatás súlyos társadalmi igazságtalanság, ami a közösségi értékrenden, a jogegyenlőségen – a tőkeérdekek elsőbbsége címén – végrehajtott, kiméletlenül durva átgazolás következménye. Hogy a KAP – az alkotmányos célrendszerét megtagadva – nem „emberközpontú”, az életminőségnek elkötelezett, hanem, mindenek előtt, a tőkehasznosulást szolgálja, erről – mint nem cáfolható alaptényről – az agrártámogatás szabályozása alapján az EU 394 milliós népessége győződhetett meg.

Ne feledjük, azonban, hogy itt is „kettőn állt a vásár”: az új belépők milliós agrártömegeinek jogfosztása nem valósulhatott volna meg a tagállami képviselet politikai alkuja, az alávetés elfogadása nélkül.²⁶⁴ Láttuk, hogy ha az új tagállam az uniós agrártámogatás 100 százalékra való nemzeti kiegészíthetőségét kívánná elérni, úgy ehhez a közösségi jog intézményeit, most és a jövőben is felhasználhatná. Ilyen politikai szándék, viszont, nálunk fel sem merülhet. Az uniós agrártámogatás címén, a 960 ezer magángazdaság termelőinek kissermmizése mögött, a hazai komprádor elit szűk, hatalmi körének a valós érdeke – érvényesítése rejlik: a közösségi „tortából”, étvágyuk kielégítésére, a negyedére zsugorított támogatás is épp elég, mert annak legalább 90 százaléka – a többi jogosult 95 százaléknyi tömegének kizárásával – őt illeti meg.

A KAP bírálói

E kérdést, röviden, két okból kell felvetnünk. Egyrészt, a KAP rendszer-kutatója előtt, a félévszázados intézménytörténet számos ellentmondása, a mai és jövőbeli szabályozók konceptuális torzulása, működészavara merül fel, amelyek széles körű megismerése lehetne az első lépés ahhoz, hogy az érintettek változtathassanak a rendszeren. Másrészt – a valós szerkezetmozgás konfliktusaitól, a közérdek sérelmeitől eltérően -, a kutatónak azt kell tapasztalnia, hogy az EU Közös Agrárpolitikájának alakítása Európa népeitől távol (mondhatni, tőlük függetlenül, a „fejük fölött”) megy végbe.

²⁶⁴ Ezt a megállapítást téves lenne általánosítani. Így a lengyel és a cseh agrárképviselet ellenpéldát jelentenek: fellépésük és annak eredménye nem a megalkuvást és a kiszolgáltatottság elfogadását, hanem a nemzeti érdeke eredményes érvényesítését tanúsítja. Pl. a lengyel mezőgazdaság számára kiharcolt többlet – támogatás és annak a pályázati rendszertől elválasztása, közvetlen felhasználásának kikötése, hajtómotorja lett annak, hogy az ágazat 2007 – ben is fejlődőképes, a vidékfejlesztést előtérbe helyezi, a foglalkoztatottság és a vidék népességmentartó szerepe, pedig, hozzájárul a pozitív demográfiai trend létrejöttéhez.

Emiatt, azonban, a nyilvánossághoz sem a lényeges információk nem jutnak el, sem pedig, a kritika nem szólal meg, ami – ha már a tömegek nem szólhatnak bele a róluk hozott döntésekbe –, legalább, a demokrácia látszatának engedve, ütköztetné az eltérő nézeteket. (Ld. pl. az EB 2020-ig tervezett, uniós agrár-jövőképét, amiről nálunk még szűk körű szakmai viták sem folynak, sem a szaksajtó, sem egyéb forrás, még jelzés értékű tájékoztatást sem ad, holott a prognózis egész Európa és benne Magyarország létfeltételeit határozza meg.)

A „bőség zavarát” keltő agrár – szakirodalom – azon túl, hogy az intézményi rend leírását, esetleg a bonyolult összefüggések elemzését a „vájtfülűek” számára elvégzi –, rendszerint óvakodik a KAP kritikájától. (Ne firtassuk, miért.) A hazai munkák többségére, e szempontból, jellemző, hogy a KAP szabályozóit még akkor sem bírálják, amikor nyilvánvaló, hogy a rendezés nemcsak a tagállamok érdeksérelme, hanem a közösségi jog alkotmányos tételeibe is ütközik. (Pl. az általános egyenlőség és a tagállami jogegyenlőség alapelvének félre tétele az új tagok agrártámogatásánál.)²⁶⁵ Az „érték- és érdeksemeleges”, „politikailag korrekt” kutatói alapállás – amely az uniós intézményt érintő kritikai szemléletet eleve elutasítja, és ezzel kívánja a cáfolhatatlan tárgyilagossága látszatát elérni –, olykor épp a lényeg – láttatásban téved (error in substantia), vagy fut vakvágányra. Gyakorlatilag, ez, a neoliberais doktrínáknak tett engedmény és az uralkodó politikai ideológiának való behódolás következménye.²⁶⁶ Az is nyilvánvaló, hogy az ilyen kutatói alapállás

²⁶⁵ Így az új tagok közvetlen kifizetés címén elnyerhető agrártámogatását elemző szerző szerint „Magyarországnak azonban nem a jogos sérelmekkel (másodrendű tagság, egyenlőtlen verseny, stb.) kell foglalkoznia. Végül is, a nemzeti kiegészítésekkel együtt, termelőink 2011-től a nyugati farmerekkel azonos mértékű támogatásokhoz jutnak. A GOF-növények terén azonban igen jó lehetőségeink vannak, és az EU csatlakozási szerződés ennek kihasználásában nem fogja korlátozni termelőinket.” Ugyancsak lelkenedezve ír a szerző arról, hogy ha a WTO nyomására „...vagy a belső agrárreform törekvések miatt a közvetlen kifizetések idővel csökkenni fognak, de ez össze fog kapcsolódni az ún. második pillér, a széles értelemben vett vidékfejlesztés növekvő támogatásával.” (Somai Miklós: *A közvetlen kifizetések és az EU keleti bővítése*, MTA Világgazdasági Kutató Intézet, Műhelytanulmányok, 47. sz. 2003. augusztus, 45. o.) Mivel e témát korábban részletesen elemeztük, megítélhető, hogy milyen félrevezető információkat közöl a szerző fenti tanulmánya az olvasóval. Érdeemes megjegyezni, hogy ugyanennek a műhelynek egy másik kutatója, Kiss Judit, *azonos időszakban tette közzé számításait*, amelyek bizonyítják, hogy a közvetlen kifizetések 90%-át a regisztrált termelőknek legfeljebb 5%-a szerzi meg, vagyis a GOFR-termelő nagyzemmi lobbija.

²⁶⁶ Pl. *Olajos István* vidékfejlesztést elemző Phd. értekezését tekintve sajnálatos, hogy – bár a szerző a következtetéseit a szakszerűen idézett, 343 irodalmi forrásanyagára alapította, nem jutott el annak felismeréséig, hogy a CARPE a KAP kísérő, annak hatásait kiigazító pillére, a vidékfejlesztés, pedig, a tőkeszabadság elsőbbsége és tőkehasznosulási igényei miatt, most és a jövőben is korlátozott. (Olajos I. 2006: i.m.)

– jó esetben – csak tudományos öngazolását állíthatja ki a KAP plurális demokráciával ellentétes, önkényen alapuló és egyoldalúan a tőkeérdekeket érvényesítő döntési mechanizmusának, a helyett, hogy – a valóság hiteles tükröztetésével és új cselekvési modellek kidolgozásával – elősegítené a KAP közcélú megújulását.

Ezzel függ össze, hogy napjainkban a KAP bírálata, többnyire nem az agrártudományok műhelyeiben fejlődik ki, hanem a termelői érdekvéköpiseletek és más civil szerveződések szakmai-politikai munkájában jelenik meg. A magyarázat kézenfekvő: az agrárpiaci szereplők közül – az EU–15 legfejlettebb agrártérségeiben is – az agrobizness integrációs tőkeuralmával szemben gazdák a leginkább kiszolgáltatottak, ezért elemi érdekük, hogy a KAP – szabályozók hátrányait összefogással és önszerveződéssel próbálják csökkenteni. Az ilyen célú szervezetek közül kiemelkedik a Confédération Paysanne (CP), a Coopération Paysanne Européenne (CPE) és a Via Campesina, mint Európai Parasztszövetség és a gazdák nemzetközi mozgalma, brüsszeli és hondurasi székhellyel. Nem célunk e szerveződés és tevékenységének bemutatása. Csak azt jelezzük, hogy a KAP – rendszer intézményi valóságának feltárásában és a hiteles adatoknak az agrártársadalom részére eljuttatásában, mennyivel értékeesebb, közhasznú feladatot végeznek a Brüsszel szócsövénév vált, nemzetközi szakirodalomhoz képest.

Így a CP a KAP 2003. VI. 26- i reformjának lényegét, az európai magángazdák érdekei szempontjából, a következőkben határozta meg: == a valós érdekellentét, az egységes agrárpiacon belül, nem az EU–15 és az EU–10 termelői között feszül, hanem egyfelől a kisüzemi gazdák, a fogyasztók és adófizetők, másfelől a globális eszközgyártó-, élelmiszer-feldolgozó és agráripari tőke érdekütközéséből ered; == maga az új reform „botrány”: felszámolja a KAP célrendszerét, az európai mezőgazdaság értékeit és gyorsítja a családi gazdaságok megszűntetését; == a termelés- és jövedelemtámogatás egymástól való, drasztikus elválasztása (decoupling) az exportpolitika középpontjába az export-ekspanziót helyezi, ami a „harmadik világ” mezőgazdaságai ellen irányul. A közvetlen kifizetésnek a termeléstől függetlenítése és a termelési költségek alatt tartott, művi, belföldi árrendszer ui. az agrártermékek (termelési költségek alatti) dömpingjével árasztja el

a fejlődésben leszakadt (főleg afrikai) országokat, meggátolja azok önellátási képességének érvényesítését, tönkreteszi mezőgazdaságukat, ezzel pedig nyomorba dönti társadalmukat.

== az EU belső piacán – a világgiazi árszinthez közelítő – árcsökkenést a kis- és középzemek nem viselhetik el, ami – a fejlődésben leszakadt, illetve kedvezőtlen adottságú térségekben – a mezőgazdaság felszámolására vezet: ráfizetés mellett nem lehet termelni.

== a reform vidék-ellenes: romboló hatása nagyobb, mint amit a KAP I. pilléréből, alanyi jogon folyósított, közösségi agrártámogatás torzult elosztása okoz. Az új elosztási rend a támogatásból még inkább kizárja a kisüzemeket és a helyi gazdákat, mert csak a legnagyobb tőkeerejű vállalkozásokat juttatja forrásokhoz.

== a rendszer nem változat a közpénzek igazságtalan elosztásán: ez az EU-15 és az EU-10 tagállamai közt, az utóbbiak hátrányára alkalmazott diszkriminációval éppúgy érvényesül, mint az egyes részpiacok kezelése, illetve az árutermelők tőkeereje szerinti megkülönböztetése során. A támogatási jogosultságnak a korábbi termelés „történelmi referencia-szintjéhez” kötése, fenntartja és kielezi a forráselosztás egyenlőtlenségét és igazságtalanságát.

== a reform továbbra sem tarthat igényt társadalmi támogatottságra, mert nem szolgálja – reális élelmiszerárakkal és az élelmiszerbiztonság kiépítésével – a fogyasztók alapérdekét, ugyanakkor – mivel a legerősebb üzemeket, termelés nélkül is, több százezer euró támogatáshoz juttatja – az adófizetők érdekét sérti.

== a reform nem érvényesíti kellően a környezetvédelmet: az iparszerű technológiákat helyezi előtérbe, még az állattenyésztés és a tejtermelés növelésében is, továbbá a kelet-európai nagybirtokrendszer megszilárdításával;

== a nemzetközi agrár-kereskedelmet és az agrárpiaci versenyt továbbra is torzítja, az EU agrártérségeiben működő, globális agrártőke nyereségnövelése végett.²⁶⁷

Ugyancsak a CP – egy 1999 novemberében kiadott, 15 oldalas tanulmánya – markáns kritikát fogalmazott meg a WTO diktátumával és a KAP e kényszer miatti átalakításával szemben. Ebben – többek közt – a CP leszögezi: eltökélt szándéka, hogy – a több mint 70 szakmai-civil szervezettel összefogva – fellépjen a WTO civil kontrolljának elérése érdekében.

²⁶⁷ Forrás: contact@confederationpaysanne.fr honlapja, 2004. III. 20.

E szerint „véget kell vetnünk a világ 'kereskedelmi áruvá' változtatásának. A globalizáció ellen a nemzetközi kereskedelemnek egy más felfogását szegezzük szembe, amely a szolidaritáson, az együttműködésen és a szabad kereskedelmen alapul. A társadalmi egyensúly megbillenésével szemben, a fenntartható fejlődés, a munka megbecsülése, a munkahelyek megőrzése, valamint minden ember szociális és demokratikus jogai mellett kötelezzük el magunkat. Ugyanebből az okból, a CP ellenzi az északi és a déli mezőgazdaság erőszakos kettészakítását. Ezt az élelmiszertermelő mezőgazdaság arra vonatkozó jogának a védelmével és fejlesztésével kívánja meggátolni, amely alapján az embereket megilleti az önellátás, tehát az a jog, hogy saját magukat éllemezék. Ez vezet közelebb a nemzetközi szolidaritáshoz, az éhség és a szegénység csökkentéséhez, az egyenlőtlenség enyhítéséhez.”²⁶⁸

Az EU keleti bővítésének egyik hozadéka, hogy az agrárgazdák nyugati és nemzetközi érdekképviselője, a KAP diktátumával szemben, erősödött az új belépők ilyen jellegű, civil mozgalmával. Az önszerveződésben élen jár a lengyel Nemzeti Gazdaszövetség és Agrárkamara. Ezek és más érdekvédelmi szervek – köztük a Szolidaritás – az ország uniós felvételének előkészítése során, hatalmas szervező –, felvilágosító és érdekérvényesítő munkát végeztek mind a hazai agrártársadalom körében, mind a csatlakozási szerződés tárgyalásain a lengyel álláspont kialakítása és uniós elfogadása végett. Ehhez hozzátartozott a KAP valós funkcióinak feltárása és

²⁶⁸ Ld. How to subject WTO to basic human rights? CP, November 1999, Bruxelles. Az elemzés néhány adata külön figyelmet érdemel. Pl. „az OECD kiváltságos, nyugati klubjának tagjai a világ népességének 19%-át teszik ki és a világkereskedelem 71%-át uralják. Számos multinacionális tőkes társasággal, a beolvadásokkal, fúziókkal, tökeegyesítő műveletekkel nagyobb pénzügyi erőt halmoznak fel, mint a legtöbb ország nemzeti jövedelme (GNP)... A fegyveres összetűzések, az emberi tragédiák, az ökológiai katasztrófák az IMF, a Világbank és a WTO folytatódó politikáinak a következményei, amelyek a harmadik világ országaiban, nyomorhoz, munkanélküliséghez és magas eladósodáshoz vezetnek, továbbá tömeges elvándorláshoz vidékről városba, illetve a városból az északi féltekére.” (i.m. 6. o.)

A WTO testületét az „agrobusiness ipari lobbij” uralja: az EU és az USA együtt a küldöttek 60%-át adják (e lobbij érdekképviselőiben), miközben a világ, WTO döntési által érintett, lakosságának csak 15%-át képviselik. (1999. évi adat!) Fekete-Afrika – az USA és az EU import – protekcionizmusa miatt – képtelen mezőgazdasága védelmére, holott a munkaerő 65%-át a mezőgazdaság foglalkoztatja és az iparosodás hiányában nincs más választása. A technikai feltételek fennállnak az élelmiszer önellátása kifejlesztéséhez, de valós importvédelem nélkül, az afrikai gazdák és a természeti kultúrák nem állhatják útját a támogatott termékek és többlet – termelés dőmpingjének. (i.m. 10. o.)

az új belépőknek szánt, súlyosan diszkriminatív agrártámogatás következményeinek „leleplezése” is.²⁶⁹

Ugyancsak, már a lengyel uniós tagság előtt megalakult a Nemzetközi Összefogás a Lengyel Vidék Védelmére (International Coalition to protect the Polish Countryside = ICPPC) nevű szervezet, amely az alapítón kívül 22 állam kapcsolatára terjed ki. (Ezek közt az USA, Kanada, India, Dél-Afrika, Brazília, stb. és több európai ország, köztünk hazánk is szerepel.) A szervezet szembe kíván szállni a KAP diktátumával, amely – a globális agrobusiness, az eszközgyártó-, kereskedelmi- és banktőke mezőgazdasági terjeszkedését szolgálva – a gazdák millióit földjük és az ágazat elhagyására kényszeríti, miközben az uniós agrárforrások 80%-át a gazdaságok 20%-át kitevő, tőkés társaságoknak, a globális korporációknak juttatja.

Az ICPPC épp ezt a folyamatot akarja meggátolni Lengyelországban: álláspontja szerint Lengyelország a híd szerepét kívánja betölteni az első és a harmadik világ között azzal, hogy az önellátás és a fenntartható gazdálkodás modelljét egyszerre építi ki.²⁷⁰ Köztudott, hogy a lengyel nemzeti érdek – érvényesítés mind a – viszonylag legkedvezőbb – csatlakozási feltételek elérésében, mind a 2004. óta végrehajtott agrárfejlesztésben, már 2007-re, biztató eredményeket hozott.

²⁶⁹ A 2002. XI. 7-i, prágai „bővítési konferencián” kifejtett – nem éppen „diplomáciai hangvételű” és érzelmeiktől sem mentes – lengyel álláspontban, utólagos értékelését tekintve, legmeglepőbb a „közgazdasági élelátás”, amely a KAP-rendszer keleti belépőkre kényszerített intézményeinek álságos jellegét és működtetésükkel a tőkeérdekek kíméletlen diktátumát felfedte. A lengyel képviselők – hasonló elszántsággal, mint ahogy 1939-ben, a lengyel hazafiak könnyűlovassága Hitler tankjainak próbálta útját állni – Fischler mezőgazdasági főbiztosra és euro-bürokrátiának csapatára, a KAP bírálatával, cáfolhatatlan érvek seregét zúdították. Pl. rámutattak: az EU a keleti bővítés feltételeivel a történelmi igazságtalanságot tetézi. Míg a Nyugat 1945 után a Marshall segélyből visszaállíthatta a polgári társadalmat, Kelet-Európa a nagyhatalmaktól „megkapta Jaltát”, a szovjet birodalmi bekebelezést és leigázást.

Az EU a jogegyenlőség megsértésével, a keleti tömb egyenlőtlen elbánásával, ezt az igazságtalanságot újjaleszti, a keleti térséget másodrendű társadalomként kezeli. A belépés előkészítéseként, a keleti agrártérséget – a KAP szabályozóinak „megelőlegezésével” – azért hozta válságba, hogy leépüljön, a teljesítőképessége megszűnjön, így megfeleljen az EU túltermelési tilalmának és ne kelljen támogatni. A családi gazdaság hamis ígérete helyett, az alacsony támogatás, a szűk kvóta és az importvédelem megszüntetése miatt egy 60 hektáros, lengyel gazdaság sem tud talpon maradni. A Közösségnek a KAP rendszerét felül kellene vizsgálnia és a keleti térség termelőinek az érdekeit is érvényesítve, újra kellene szabályoznia. Valójában, az EU a keleti bővítés költségeit – noha az új erőforrások megszerzéséből a globális agrártőke húz hasznot – az elszegényített, az államszocializmusban tönkretett, kelet – európai parasztsággal (közvetve a belépők társadalmával) fizetetti meg, miközben a térségben a szociális válság kezelésére sincs pénz. (Tanka E. 2004: 238 – 241. o.)

²⁷⁰ Forrás: <http://www.icppc.sfo.pl> honlap, 2004. V.

A magyar agrárképviselési és termelői érdekvédelmi szervezetekben a KAP bírálata, intézményi formákban, egyáltalán nem jelenik meg: a rendszer működtetését mintegy tárgyi adottságként fogják fel, amellyel szemben a lényegi változathatóság igénye elvileg is kizárt, legfeljebb az alkalmazkodás hazai intézményein és módszerein érdemes gondolkodni. Ehhez – a fatalista, eleve önfeladó alapálláshoz képest – a termelői érdekek – érvényesítés arra szűkül, hogy a mindenkori kormány tegyen, Brüsszel irányában is, megfelelő lépéseket a gazdák érdekvédelmére.

IX. A KAP RENDSZER-SZERVEZETI SAJÁTOSSÁGAI. ÖSSZEFOGLALÓ

Kutatásunk, amely a KAP félévszázados szerkezetmozgását, és annak várható, jövőbeli tendenciáit a legfőbb, rendszerképző intézményeinek vizsgálatával próbálta leképezni, a vizsgált szervezet több, általánosítható elemére is fényt vet. A KAP rendszer-szerveződésein, különös tekintettel a közösségi birtokpolitikára, a következő intézményi alapvonásokat tartjuk meghatározónak:

== A KAP 1957. évi létrejöttétől, az alapítók élelmezésbiztonsága megteremtéséig – míg a termelés mennyiségi növelésével az önellátásukat létrehozták – célrendszerével értékalapú agrár- és birtokpolitikát teljesített: egyidejűleg biztosította a fogyasztók megfelelő élelmezését és – a termelési-, jövedelembiztonság alapján – a termelők életminőségét. Mindez mélyreható társadalmi modernizációra épült, amely – polgári demokratikus földreformokkal – megteremtette a polgári földmagántulajdont, annak – közzgazdasági működőképességen alapuló – viszonylagos önállóságát, a tulajdonosi autonómia alkotmányos szavatolását, továbbá – a földtulajdon és a földhasználat alanyi és üzemszervezeti egységének létrehozásával – a földtulajdonos agrártermelő saját (és családja) munkáján alapuló, családi gazdaság modelljét.

== Ezt a képletet, azonban, már alig egy évtized során, a piacgazdaság új feltételrendszere maga alá rendelte, és ezzel megindult a gyökeres változási folyamata. Az ipari tőke – és eszközkoncentrációhoz való felzárkózás a mezőgazdaság technikai-műszaki forradalmát hozta, a földhasználatban és a termelésben a hatékonyság igénye-it állította előtérbe. A KAP első reformja, a Mansholt-terv (1968),

10 év alatt a Közösségben művelt földterületet 4,2 millió hektárral csökkentette (földkivonás), míg a főfoglalkozású agrármunkaerőt (a tervezett 5 millió fő helyett) 2,5 millió fővel „megcsapolta”.

Ez csak nyitánya annak a paradigma-váltásnak, hogy – a túltermelési válság intézményi kezelése címén – a KAP végleg szakított a korábbi, klasszikus (keynesi) piacszabályozó modellel, amely a kereslet-kínálat egyensúlyát a piaci ármechanizmusra alapozta. Ehelyett – végérvényesen 1984-től, a tejkvóták bevezetésével – átvette a kínálatkorlátozás amerikai agrármodelljét. Ezzel áttért a neoliberais termelés- és piacszabályozásra. Ez – közgazdaságilag abszurd, piacidegen módszerekkel – az erőforrások (föld, munkaerő, humántőke, stb.) szigorú, parancsuralmi, központi korlátozásával, a művelésben tartható földterület meghatározásával, a versenyképtelennek minősített gazdaságok felszámolásával és az ágazat elhagyására ítélt gazdák népességének – az EU bővülési folyamatában – szinten tartásával, olykor növelésével, a termelési kapacitásoknak (a kvótarenddel és a piaci szabályozókkal érvényesített) felére, harmadára csökkentésével, versenyképességi igény címén egyes ágazatok kiktatásával – a mindenkori, általa korlátozott kínálatot igazítja a fizetőképes kereslethez, hogy ezzel a mesterséges egyensúllyal biztosítsa az újratemelést.

== Az új paradigma – a politikai nyilatkozatokban be nem vallott, de az intézményesülés folyamatában nem tagadható – szakítást jelent a KAP alkotmányos célrendszerével. Az agrármodernizációs cél – a termelékenység és a műszaki fejlesztés – ára egyrészt az eszközgyártó tőketulajdon mezőgazdaságba behatolása lett, másrészt ezért a munkaerő drasztikus, folyamatos „kibocsátásával” kell fizetni. Az előbbi tőkemozgás hatalmi átrendeződést hozott a mezőgazdaság elsajátítási életterének újrafelosztásában: a globális eszközgyártó tőke – az ágazat fejlesztési igényeinek, a K+F innováció társadalmi szükségleteinek teljesítése címén – mind nagyobb hányadát sajátítja el a KAP termelés – támogatást szolgáló forrásainak. Az újratemelésben kialakított, új szerepköre, az ipari -, kereskedelmi – és banktőke kezére juttatta a teljes mezőgazdasági termékpálya vertikális integrációját, ami a stratégiai alágazatok egy – egy részpiacán (gabona, hús, cukor, tej, dohány, stb.), a közösségi forrásokkal, néhány multi- és transznacionális cégóriás világszertei uralmát erősíti.

Emiatt a KAP forráselosztó funkciója végképp eltorzult: hosszú időn át ki nem mutatott, csak néha „kiszivárogtatott” és tagállamonként némileg eltérő arányok szerint, általában, a közösségi agrártámogatás 80%-a az erre jogosultak 20 százalékának jut, akik, a globális cégóriásokon kívül, a helyi hatalmi elit és „agrár-arisztokrácia” „leginkább versenyképes”, tőkeerős, szűk hatalmi csoportját alkotják. Ugyanakkor, a tőkenereséget előtérbe helyező gazdálkodás az életminőséget a környezet- és természetrombolással is rontja, aminek terheit a károkozó tőke a közösségre hárítja.

== A KAP jövedelem-politikai célja, 50 éve az, hogy „a mezőgazdasági népességnek megfelelő életszínvonalat nyújtson, elsősorban a mezőgazdaságból élők egy főre jutó jövedelmének növelésével.” Ezt a neoliberális piaci modellre átállás két ponton is megghiúsította. Egyrészt azzal, hogy a támogatási forráselosztást, a termelővel szemben, döntő arányban megváltoztatta az eszközgyártó tőke és a szűk hatalmi agrárelit javára. Másrészt, e célon átgázolt az „agrármodernizáció”: a tőkehasznosulás hatékonysága és az EK világgpiaci versenyképességének (fél évszázada sikertelen) elérése, szakadatlanul (így a jövőben is) megköveteli az agrárnépességnek a gazdasági szabályozókkal „ritkítását”, a munkaerő folyamatos csökkentését, valójában a parasztság, mint történelmi osztály és földműves utódainak a hamisan tételezett „haladás oltárán” feláldozását.

== A piacstabilitási cél – alkotmányos tételezésével ellentétében – kezdettől fogva fikció: a KAP folyamatos reformjai, a 60-as évtizedtől fogva, másról sem szólnak, mint az agrártermelés profitközpontú fenntarthatóságának konfliktusairól, amelyek napjainkig a szélsőséges egyensúlytalanságba (disequilibrium) torkollnak. A WTO–Dohai diktátum a KAP rendszerét végképp fenntarthatatlanná teszi: legkésőbb 2018-ig a támogatási rend teljes megszüntetését „tervezik”, emiatt, pedig, a félévszázados rendszer összeomlása várható.

== Az ellátás-biztonsági célt a KAP tőkeérdekeknek alávett, neoliberális élelmiszer-politikája felszámolta. Ennek azt kellene biztosítania, hogy a fogyasztók méltányos áron, jó minőségű és elegendő élelmiszerhez jussanak. A 70-es évtizedtől, azonban, megszűnt az EU népességének „méltányos áron” élelmezése, mert – a döntően az eszközgyártó és kereskedelmi tőke profitja miatt a

világpiaci árakat, átlag 50 százalékkal meghaladó – termelési költségeket a belső árrendszer az adófizetőkre és fogyasztókra hárítja.

Másfelől, az iparszerűen alapanyagot előállító mezőgazdaság, az ipari élelmiszergyártás, továbbá a tömeg-élelmiszerek forgalmazása és fogyasztása – az értékrend és a fogyasztási minták erőszakos megváltoztatásával – megteremtette a fogyasztói társadalom tömegfogyasztóját, a „mérgező globalizációt”, amely az életminőséget, az egyén választási szabadságát és a fogyasztóvédelmet saját profit-érdekeinek veti alá. Ez az élelmiszerbiztonság uniós rendjével is leszámolt. A tőketulajdonnak – az áruk szabad mozgása, mint uniós vívmány alapján – sikerült elérnie, hogy a közösségi jog megszüntesse a forgalomba kerülő élelmiszer kötelező, előzetes hatósági ellenőrzését, ami helyett az utólagos termékfelelősséget vezette be.

Ez nyílt megtagadása az egészséges és biztonságos környezethez való alkotmányos alapjognak, amely az élelmiszerbiztonság érvényesítését az elővigyázatosság és a megelőzés alapelvere építi. Az új intézmény eltekint a közegészségügyi, minőségi, higiéniai, állatjóléti és egyéb követelmények előzetes vizsgálatától, ami helyett az ellenőrzést és az állam közhatalmi beavatkozását csak a „működészavar” válthatja ki: ha utólag kiderül, hogy az előírásokat nem tartották be, emiatt, pedig, egészségkárosodás vagy ennek veszélye állt elő. Ezzel a jog intézményesen növeli az élelmiszeripari és kereskedelmi tőke profitját azzal, hogy a forgalmazó javára megtakarítja az előzetes vizsgálatok költségeit, ugyanakkor fellazítja a szabályok betartását és a fogyasztókat – a tőkeérdek elsőbbsége alapján – egészségügyi kockázatoknak teszi ki.

== Az EU-15 mezőgazdaságában a foglalkoztatottak aránya 1975–1999 közt 7,6 millió főről 3,8 millióra, tehát 49 százalékkal csökkent. A 2020-ig tervezett agrár-jövőkép szerint a szerkezetváltási folyamat lényeges összetevője „a mezőgazdaságban dolgozók számának csökkenése, mind abszolút értelemben, mind a gazdaság teljes munkaerő állományának arányához képest.” Mivel tagállami és regionális szóródás szerint, mind a foglalkoztatottság visszaesése, mind a munkanélküliségi ráta jelentősen eltérő lesz, az EB ennek a jövőbeli, átlagos arányát nem jelzi. Annyi bizonyos, hogy a foglalkoztatásban „15 éven belül, lényeges szerkezeti változások történnek.” (Scenar,

2007: 168. o.) Az EB szerint „az EU-12 mezőgazdasági munkaerő feleslegét nem lesz könnyű 'felszívni', mert az ipari foglalkoztatottság területén hasonló csökkenés megy végbe.” Emiatt „állandósul az optimális szint alatti foglalkoztatás (tehát az agrár munkanélküliség), ennek térségeiben, pedig az elvándorlás.”

== A foglalkoztatottság visszaesésének valószínűsítéséhez támpontot kínál a gazdaságszám alakulása. A szerkezetváltáshoz ui. szorosan kapcsolódik „a gazdaságok számának csökkenése, az üzemméret átlagos nagyságának növekedése. Az egy hektárra és a mezőgazdasági területre jutó termelékenység növekszik, így az egy gazdaságra jutó jövedelemhatás pozitív lesz.” A földhasználatban az EB a „csökkenő területről növekvő hozam” – elvét kívánja megvalósítani, ami egyet jelent az intenzív technológiák, a beteljesség fokozásával, a talajerő kimerítésével, a környezet-terhelés és a természet-károsítás kiterjedésével. Az EU-25 tagállamában 2003–2020 között a gazdaságok száma 10 milliőről 5,3 millióra, vagyis 47,1 százalékkal csökken.” (Scenar, 2007: 144. o.) „A szerkezetváltás folytatódni fog, mégpedig, különös erővel az EU-12 mezőgazdaságában, mivel ott az agrárágazat GDP hozzájárulása magas arányú, ugyanilyen a foglalkoztatottság és a kisüzemek száma is magas.”

Ez – más forrásokkal (Pouliquen, i.m.) összevetve – legalább 4 millió gazdaság felszámolását jelenti az új tagállamok, az EU-12 mezőgazdaságában, míg 700 ezres gazdaság – számcsökkenést valószínűsít az EU-15 területén. Fő- és mellékfoglalkozási munkahelyekre vetítve, klaszter-analízis nélkül is, kitűnik, hogy a közel 50% arányú gazdaságszám csökkenés foglalkoztatást ennél jóval magasabb arányban veti vissza, tehát a munkanélküliségi ráta növekedése (mivel egy gazdaság több, vagy sok embert is foglalkoztathat) az 50 százalékot meg fogja haladni. Az EB szakértői, a jövőkép elemzésénél, nem hagynak kétséget a felől, hogy a KAP rendszerében a mezőgazdaság eltartó - képessége rendszeresen, folyamatosan, szükségszerűen csökken: csak egyre kevesebb fő- és mellékfoglalkozású termelőnek nyújthat megélhetést.

A KAP alkotmányos (a Római Szerződésbe, mint az EU Alkotmányos Chartájába) foglalt célrendszere az agrártermelőknek kiszámíthatóságot, átláthatóságot, termelői- és jövedelembiztonságot

szavatol, az életminőség intézményi garanciáját és a **fenntartható agrárjövőt** ígéri. E helyett, az előttünk álló 15 éven belül, az EU „világpiaci versenyképessége” megteremtésének hamis jelszavával (amit 50 éve hiába próbál elérni, mert azt épp a tőkehasznosulás mohó nyereségigénye, az „integrációs tőkének” az ágazati hasznot lefölöző, elsajátítási szivattyúja zárja ki most és a jövőben is) a 2007. évi gazdálkodói szintet a felére zsugorítja. A piacra és önellátásukra termelő, a családjukat és természeti környezetüket fenntartó, társadalmi hasznot hozó, az egyénnek értelmes életcél adó gazdálkodóknak, pedig, több mint a felét „kiiktatja” a mezőgazdaságból.

== A Tizenötök birtokszerkezetében, az utóbbi évtizedekben végbement föld-, eszköz-, tőke- és üzemi koncentráció a **családi gazdaság modelljét** lényegesen átalakította, méretnövelését olykor a nagybirtoküzem szintjére emelte. Emiatt, a KAP rendszerében, „a családi gazdaság többé már nem tipikus intézményi és gazdasági egység, bár a legelterjedtebb... Mivel e családi gazdálkodó egységeknek, mind a mérete, mind az alkalmazkodó képessége regionálisan teljesen eltérő, a politikai követelmények szükségessé teszik, hogy ugyanúgy szembesüljenek az intézményi változások kihívásaival, mint maga az agrárszektor, amely vertikálisan egyre integráltabb lesz és a gazdálkodás irányítása, növekvő mértékben, az agrobusiness cégoriások kezébe kerül.” (Scenar, 2007: 22. o.)

A családi gazdaság intézményi leépülése kettős szálon fut az EU–15 agrártárságában, másfelől, létrejöttének az esélyeit is kizárja a KAP az EU–12 mezőgazdaságában. A előbbieknél működő családi gazdaságok létét (árutermelő képességüket, piacra jutásuk esélyét, jövedelem biztonságukat) a termékpályát uraló, globális tőkeszerveződés, az integrátor szerepkörében, gazdasági – politikai hatalmi súllyal meghatározza. Ugyanitt, a korábbi modell – amely döntően a földhasználó és családja munkaerejére épült – több tagállamban, illetve agrártárságban – bérmunkán alapuló nagybirtokrendszerre szerveződött, mint pl. az Egyesült Királyságban.²⁷¹

Másik alaptény, hogy az EB – az 1999-ben, az agrárgazdaság jövő-

²⁷¹ Emlékeztetőül: az Egyesült Királyság teljes termőföld – alapjának 68, 9 % -át olyan nagyüzemek birtokolják, amelyek mérete az 500 hektárt meghaladja, köztük az ezer hektárra terjedő és e méret feletti nagygazdaságok is szerepelnek. Nyilvánvaló, hogy a földalap közel 70 % -ára kiterjedő angol nagybirtokrendszer az egész mezőgazdaság jellegét, alapvetően meghatározza.

jének európai alakításáról kidolgozott, ún. előrettekintési programja szerint – a 25 tagúra bővített Unióban, **Kelet-Közép-Európa mezőgazdaságának nem családi gazdaságot, hanem olcsó nyers- és alapanyagot, hatékony, iparszerű technológiával termelő, bér-munkán alapuló, nagybirtokrendszert tervezett.** A KAP szabályozóival végrehajtott diktátum közgazdasági racionalitása – a tökehasznosulás szempontjából – az EU profitközpontja, másfelől a peremvidék közötti, tartósan egyenlőtlen csere érvényesítése, vagyis az erőforrás- és felvevőpiaccá formált, keleti agrártérség kizsákmányolása.²⁷²

== A KAP rendszere, az USA modellje alapján, a mezőgazdaság neoliberais tervgazdálkodási keretekbe szorítására, a jövőben is, a kvótarendet és a támogatásnak a termeléstől való elválasztását alkalmazza. Az előbbi módszer a túlkínálat mesterséges, parancsuralmi visszafogását a kötelező és önkéntes feldkivonással, a vetésterület csökkentésével, a termelés és értékesítés menntiségi, minőségi és támogatási küszöbének (kontingens) a meghatározásával éri el. Az utóbbi szabályozó kiiktatja az árakból a termelés mennyiségi támogatását, ami helyett csak a termelő kaphat, az agrárüzeme és a korábbi teljesítményét bizonyító ún. történelmi referencia – szint alapján, átalány-támogatást.

Az EU-15 térségében a kvóta – mint termelési kontingens, mennyiségi küszöbérték és önálló, vagyoni értékű jog – a túltermelés visszafogásának a közgazdasági eszköze. Az EU-12 mezőgazdaságában viszont, ahol a feld- és agrárvagyon eredeti tőkefelhalmozása a belépők uniós tagsága óta új feltételek alapján, a globális agrártőke tulajdonosai javára folytatódik, a kvóták szerepe túlnő a termelés mennyiségi szabályozásán. A kvótarendszer itt két alapfunkciót teljesít.

>> Egyik a hazai mezőgazdaság elsorvasztása. Ez Magyarország esetében az önellátási szint elvesztését, az eddig exportált termékek behozatali kényszerét, a termelési kapacitások felszámolását, az országnak a külföldi árudömping felvevő piacává formálását jelenti.

²⁷² Emlékeztetőül: az egyenlőtlen csereviszonyban a periféria nagybirtoka szolgáltatja a tőke számára az olcsó nyers- és alapanyagot, amit a világpiaci árak leértékelnek, mert tudásalapot és jelentős élömunka ráfordítást nem tartalmaz. Ezt a centrum tőkeurai, viszont, tőketulajdonuk alapján, értékteremtő folyamatban átalakítják, feldolgozzák, értékesítik, tehát a termék eredeti értékét – a hozzáadott értékekkel – megtöbbszörözik. Az újratermelés nyeresége, ezért, őket illeti meg.

Ez önmagában gyarmati kiszolgáltatottságot okoz. Emellett, a termelésbe való, durva beavatkozást – különösen a bioetanol gyártása miatt mezőgazdaságunk ipari nyersanyagtermelő ágazattá, monokultúrává züllesztését, a biológiai sokfélség és a természeti értékek felszámolását, a talaj kizsigerezését, termőhelyi adottságainak lepusztítását és az egyéb környezetrombolást – megsínyli az ágazat, a termelési kultúra, a vidék, a foglalkoztatottság és, a mezőgazdaság elhagyására kényszerülő tömegek földönfutóvá válásával, az egész társadalom.

>> A kvóták másik funkciója a globális tőkeerő új elsajátítási életterének berendezése, az eredeti tőkefelhalmozás gyorsítása, az erőforrások megszerzésével földtulajdoni monopóliumának és gazdálkodói túlsúlyának (vagy kizárólagosságának) kiépítése. Ezt a KAP 2003. évi reformja azzal alapozta meg, hogy - míg korábban a kvótatulajdont csak az agrárüzem és a föld tulajdonával együtt lehetett átruházni -, a kvótajogot önállóan is forgalomképesé tette, egyedül a kvóta bérleténél előírás az annak alapjául szolgáló terület bérbeadása. Az intézményi változtatást az a tőkeérdek diktálta, hogy a keleti agártérség tőke befektetőjének (az erőforrások elsajátítójának) a külföldiek földtulajdonszerzésének átmeneti tilalma miatt ne kelljen várakoznia a derogáció lejártáig a kvótatulajdona megszerzésére, hanem azt önállóan – az alapjául szolgáló földtulajdon nélkül is – megvásárolhassa, a szerzési tilalom megszűntével, pedig, a föld telexkönyvi tulajdonához jusson.

>> A kvótarend harmadik funkciója globális hatását: a fejlődésben leszakadt földrészek népességének létével és a világelelmezés csődjével függ össze. Míg ui. a termeléskorlátozás – a parancsuralmi beavatkozás céljaként – a fenntartható fejlődést hirdeti, intézményesen épp azt semmisíti meg és helyébe – egy szűk, haszonélvező réteg – a nemzetközi pénzhatalom számára biztosít fenntartható profitot. A közösségellenes kínálatkorlátozás ára a harmadik világ társadalmainak pusztulása és élelmezési katasztrófája.

== Az uniós kvótarend hatásmechanizmusa – mint „ördög a részletekben” – a KAP közös piacszerkezeti (CMO) intézményi és az egyes részpiaci reformjaiban összegződik. Így pl. már az eredeti kvótarend az 1. pilléres, közvetlen, területalapú agrártámogatás feltételévé tet-

te a szántóföldi növénytermesztésben (a GOFR növényeknél) a magyar szántók területének 30 százalékára a művelésből való, kötelező földkivonást, vagyis a művelhető földterületnek 1 360 687 hektárral csökkentését. A hazai termelési kapacitás parancsuralmi szűkítéséhez járul az – egyébként a közösségi jogba ütköző és súlyosan hátrányos megkülönböztetést érvényesítő – közösségi agrártámogatásnak a hazai gazdák 91 százalékától intézményi megvonása.

Miközben az 1. pilléres, alanyi jogon (normatív jogcímen) járó támogatás 90%-át eleve a termelők legfeljebb 5 százaléka, a nagyüzemi lobbí magva élvezi, az életképes üzem fogalmának és méretküszöbének – nemzeti hatáskörben – meghatározása elérte, hogy beruházási és fejlesztési támogatáshoz ugyancsak, kizárólag ez a szűk, hatalmi agrárelit juthasson. A 2 EME (európai méretegység) szerint életképes gazdaság ismérvének ui. csak a gazdaságok 9%-a tehet eleget, míg azok 91%-át a törvény a fejlesztés és a fennmaradás esélyétől is megfosztja, ténylegesen „halálra ítéli”. A magángazdaságok aránya már 2000 és 2003 közt 20 százalékkal (960 ezerről 760 ezerre) csökkent. A fenti szabályozók alapján, a hazai agrárpolitika 10 – 15 év távlatában úgy tervezi, hogy a mezőgazdaságból, tartósan, legfeljebb 80–100 ezer gazdaság élhessen meg.

A CMO reformja 2008-tól – többek közt – a gabona intervenció megszüntetését tervezi. Ezzel és az uniós intervencióra 2006 – ban felajánlott, hazai kukoricakészlet közösségi átvételének – jogtalan – megtagadásával, továbbá a még meglévő, 1 millió tonna mennyiséget érintő, a nemzetközi kereskedelmi tőke spekulációs haszonszerzésével is összefügg, hogy 2007. ősztől a hazai fogyasztót az élelmiszerárak akár 50%-ot is elérő emelkedése sújthatja. A nálunk termelt gabonát ui. a hazai állattartók és élelmiszerfeldolgozók nem vásárolhatják meg, hanem azon – a közösségi jog elsőbbsége alapján – a globális kereskedelmi tőke nyerészkedik.²⁷³

A szőlő- és borpiac reformja – a túltermelés visszafogására – döntött az EU területén 200 ezer hektár szőlőültetvény kivágásáról. Emellett az újrateremtési jogot is annyira megszorítják a szabályozók, hogy azzal csak a legnagyobb tőkeerejű beruházók élhetnek.

²⁷³ Ld. Tanka E.: Az élelmiszerárak és az intervenció felvásárlás. A globális tőke profitéhségének kielégítését a magyar fogyasztóval fizettetik meg. (Magyar Nemzet, 2007. augusztus 7. 6. o.)

A magyar szőlő- és borágazat – mivel az itt termesztett bor nem szorul export-támogatásra, hiszen a készlet a hazai fogyasztással is elfogy –, a közösségi jogtól *csak a hatékony piacvédelmet* igényelné. Ezt, azonban, az EU „WTO-barát” szabályozása kiiktatja. A „kivágási prémium” pedig – ami 15 évre kizárja új ültetvény telepítését –, nem a gazdag és „túltámogatott” (francia, olasz, spanyol) szőlőültetvények létét veszélyezteti, hanem a – többi szabályozóval már „térdre kényszerített” – keleti térség kistermelőit. A reform címén itt is – mint a pénzgyarmatosítás egyik terepén – az eredeti tőkefelhalmozás „végjátéka”, az őrsegváltás folyik: *miközben a szőlőkataszter nyilvántartott ültetvény területe alig csökken, nemcsak a történelmi borvidékek zöme, hanem az ország más ültetvényei is, növekvő arányban, külföldi befektetők tulajdonába kerülnek.*

A ***zöltség – és gyümölcsiaci reformmal*** a KAP – a csatlakozásunkat megelőző ígéretekkel ellentétben, azok jogi kötőerejét megtagadva – a mezőgazdaság egy újabb, fontos területén *elsorvasztja értékes természeti kultúránkat, felszámolja önellátási képességünket*, a világgpiacon évszázados megbecsülést szerzett, különleges termékeink, a *„hungaricumok” eredményeit és megmaradásuk esélyeit, pedig, kizárja.*²⁷⁴ A ***cukorpiaci reform*** – rövid történelmi távon belül – teljesen megszüntetheti az európai technológiájú, cukorrépa alapozott cukoripart és a fogyasztást a cukornád alapú, világgpiaci behozatalra állíthatja át. Mivel hazánkat a korábbi élelmiszeripari privatizáció teljesen megfosztotta cukoriparától, *a reform „csak” a hazai cukorrépa termesztőket iktatja ki az agrárpiacról.*

== A KAP szerkezetváltása tengelyében a ***szántóföldi növénytermesztésnek, az élelmezési célú gabona- és zöldségtermesztés helyett, a bioenergetikai célú növénytermesztésre való átállítása áll.*** Az EU – a megújuló energiaforrások létesítésének, a természettudományok által számos vonatkozásban cáfolt, célképzete alapján – a ***bio-üzemanyagok (bioetanol, biodízel) előállítását, 15 év alatt, háromszorosára kívánja növelni,*** amihez a gabonák és az olajnövények

²⁷⁴ Ennek alapintézménye egyrészt, hogy a *hazai hungaricumok* (pl. fűszerpaprika, fokhagyma) is csak a szántóföldi növénytermesztés általános, *terület – alapú támogatásához* juthatnak, ami az *önköltségüknek legfeljebb néhány százalékát fedezi*, így az egyszerű újratermelés már csődbe viszi a termesztőt. Másrészt, a KAP *megszünteteti a feldolgozóipari alapanyag támogatásokat* akként, hogy a – termeléstől elválasztott – kiegyenlítő kártalanítást a jogosultak közt a „történelmi referencia – szint” alapján osztja el. *Magyarországot e rendszer „kisenmmizi”*: a tervek szerint a 4, 76 millió euró kompenzációs keretnek csak 0, 61 százalékához juthat.

termesztésének 75 százalékkal való emelése kell. Már 2010-ben az EU közlekedésre támasztott, 10% bioenergia szükséglete, a mai földhasználat 43%-át a gabonák és az olajnövények termesztésére foglalhatja le, amit a művelésből kivont (pihentetett) földeken az ugyanilyen célú cukorrépa-termesztés növel. A **földhasználat** jövőképe szerint a teljes mezőgazdasági földalap 86%-át művelésben tartják. **Az élelmezési célú növénytermesztés, azonban, ennek a földalaphoz, átlagosan, csak 42%-át foglalhatja el, tehát a mezőgazdasági földalap 58 százaléka a tőkehasznosítás új üzletágának a nyereségtermelését fogja szolgálni.** (Scenar, 2007: 204. o.)

A **földkészlet-gazdálkodás** jövőjét a KAP az élelmiszertermelési igény visszaszorulásának és a nem-mezőgazdasági célú földhasznosítás szükségleteinek rendeli alá, vagyis – a mai liberális intézményekhez mérve is – még inkább **fellazítja a termőföld védelmét.** Így, az előrejelzések szerint, **hazánk is a szántók jövőbeli csökkenésének tartományában szerepel, annak ellenére, hogy nálunk a népességszám csökken.** (Scenar, 2007: 154. o.)

A bio-üzemanyagok iránti új igény, ismét „**kettős mércét**” hoz a **termőföld terhelését** tekintve, a nyugati családi gazdaság, másfelől a gyarmati kizsákmányolásnak intézményesen alávetett, tőkés nagybirtokrendszer keleti modellje számára. Az EU-15 mezőgazdaságában ui. a **műtrágyák használata** csökkenni fog, azonban, „**az EU-12 mezőgazdaságában, a jelenlegi műtrágya felhasználás alacsony szintjének növelése alapvetően fontos lesz.**” (Scenar, 2007: 29. o.) Az EU-15 földhasználat – félévszázad után – végre megszabadulhat a talajt súlyosan károsító műtrágya-terheléstől, mégpedig úgy, hogy azt – a károsító hatások tudományos bizonyítottsága ellenére – a **keleti térség földhasználatára hárítja.**

A művelésből kivont föld (set aside) az elsődleges területe lesz a bioenergetikai célú növénytermesztés kiterjesztésének. (Scenar, 2007: 29. o.) E szerint, ha a Tanács a földkivonás mai szabályain változtat, az irányváltás csak az **élelmezési célú növénytermesztés további szűkítése, másfelől, a bioenergetikai alapanyagok előállításának a biztosítása lehet.** Ehhez a **mai hatásköri rendezés is kellően rugalmas,** mert a Tanács, kötelező érvénnyel előírhatja, hogy az **élelmezési célú földkivonást** a mai mértékről az általa meghatározott, százalékos

mértékre kell növelni, míg a bioenergetikai célú növénytermesztés általános mentességet élvezhet a kötelező földkivonás alól. Minden előrejelzés azzal számol, hogy a kötelező földkivonás „átfordul” a kukorica és az olajnövények termesztési igényére, ami a környezeti kockázatokat, nyilvánvalóan, megnöveli. (Scenar, 2007: 106. o.)

Az EU-12 bioenergetikai növénytermesztése – mivel az EU 5,75% „bekeverési célértéke” a bio-üzemanyagok 2010-i arányát illetően csak javaslat, nem kötelező jogi előírás – a tagállamok ésszerű ellenállását váltja ki: többségük nem hajlandó termőföldjét az energia-lobbi új profitforrását feláldozni. Az erre szánt terület összesen 900 ezer hektár, az EU ilyen célú földlekötésének alig 10 százaléka. Ezzel szemben, a magyar politikai döntés: 2020-ig a bioüzemanyagok keverési arányát – az összes üzemanyagra vetítve – 10%-ra kell emelni. Ezért, a jövőben, a hazai földalapról egy millió hektárt biomassza alapanyag előállítására kell felhasználni, amiből 350 ezer ha az energianövények termesztési területe, 650 ezer ha, pedig, a bioetanol alapanyagát adja.

A „gigantomán” adatok mögött a hazai mezőgazdaság olyan szerkezetváltási diktátuma munkál, amely az egész ágazatot, meghatározó minőséggel, a bioetanol-gyártás ipari műhelyévé kívánja formálni, éspedig – a hatékonyság növelése címén – előbb-utóbb teret adva a GMO alapú növényfajták köztermesztésbe vonásának is.

A KAP intézményi fordulata, amely a mezőgazdaságot (ezen belül a földhasználatot) döntő arányban és átfogó szerkezetváltással, a bioenergetikai célú növénytermesztésre állítja át, egyértelmű az értékalapú agrár- és földpolitika mai és jövőbeli tagadásával. Nyílt beismerése annak, hogy amikor a 21. század már a civilizációs válságok természeti-társadalmi kataklizmába átcsapásának a közvetlen veszélyeivel szembesül (társadalmi bomlás, a közösségből kirekesztést okozó nyomor, éhség és világelelméleti csőd, a tőkeerővel szemben meg nem állítható természet- és környezetrombolás, a globális éghajlatváltozásnak a földi életet fenyegető hatásai, az erőforrások kimerülése, az édesvízkészlet drámai csökkenése, stb.), a globális tőkehasznosulásnak elkötelezett KAP, az új kihívásokra, nem válaszolhat ésszerű és közérdekű társadalmi cselekvéssel, emiatt, pedig, az EU számára képtelen fenntartható agrárjövőt

biztosítani. Többé nem azt szolgálja, hogy „életet teremjen a föld”, ellenkezőleg, a növénytermesztés étellemezési rendeltetésének, döntő arányú megsemmisítésével, a földhasználat, a vidék, a társadalmi és természeti értékek feláldozásával, „profitot termel”, de nem a társadalomnak, hanem a felette álló tőkehatalom tulajdonosai számára.²⁷⁵

Miért ütközik a bioenergetikai növénytermesztésnek a KAP által a földalapról több, mint felére kiterjesztése, a fenntarthatóság követelményébe? Valójában ez az emberi létfenntartást és az állatok takarmányozását szolgáló, legértékesebb haszonnövények, óriási arányú elégetését jelenti, amivel – nem cáfolható bizonyítékok szerint – kevesebb energiahoz juthatunk, mint amennyit a cél érdekében megsemmisítettünk. Konkrét kísérletek külföldi adatain túl, Nagy Bálint professzor, általános érvénnyel bizonyította: a biológiai úton termelt energia sem lehet olcsóbb annál, mint amivel előállították.²⁷⁶

A KAP, e törvényszerűség ellenére, anélkül, hogy 467 millió polgárra a döntésbe beleszólhatna, vagy legalább véleményt nyilváníthatna, eldöntötte: már 3 éven belül, az EU teljes földalaprjának közel a fele, nem az étellemezési szükségleteket fogja kielégíteni, hanem búza, kukorica, repce és cukorrépa alapanyagot természet, a bioetanol és biodízel gyártásához. A termények technológiai átalakításával (fermentáció, stb.) nagyobb energia-ráfordítással kisebb energiameennyiséget állítanak elő, miközben ez a „zöldenergia” üzemanyagként az éves szükségletnek még 6%-át sem fedezi.²⁷⁷

Kérdés, mi ennek a társadalmi ára? A teljes földalapról közel felét – 2020-ig már 60%-át – e cél érdekében kell kizsigerelni, az intenzív mo-

²⁷⁵ Az EB jövőképe maga is kénytelen felvetni, hogy az energetikai, másrészt az étellemezési célú növénytermesztés súlyos érdekütközésekre vezet. Az új üzletág föld – és terményigénye növelni fogja az élelmiszerárakat, míg ellenhatásként a 3. országok élelmiszer importját erősítheti. A földhasználat kiterjesztése károsíthatja a környezetet, növeli a termelés intenzitását, támadja a biológiai sokféleséget. (Scenar, 2007: 29. o.)

²⁷⁶ A kutató számításai szerint „ha egy növény inputjának fosszilis energia és bioenergia termelésre hasznosított termése vagy anatómiai része, nem haladja meg a 60%-ot, úgy az energiatermés hatékonysága deficitessé lesz.” Ezért „a fosszilis energiákat nem a közbeiktatásukkal előállított, biológiai eredetű energiaformák fogják kiszorítani.”

²⁷⁷ Az ésszerűtlen pazarláshoz két adat. Kiszámították, hogy egy terepjáró autó bioüzemanyaggal való egyszerű tankolása annyi gabona megsemmisítésébe kerül, mint egy ember, gabonában kifejezett, egész évi táplálék szükséglete. Másfelől, becslés, hogy a mai, szerény arányú, bioüzemanyag váltáshoz a Föld összes gabonatermő területének a termése sem lenne elegendő.

nokultúrával lepusztítani, a világ élelmezésére a természet által (ma még) életet biztosító élelmet megsemmisíteni, a talajdegradációval és egyéb környezeti károkkal vissza nem fordítható rombolást végezni. Mindezt a nagybirtokrendszer társadalmat bomlasztó hatásai tetézik. Igaz lenne, hogy ez a környezetvédelmet, a CO₂gázkibocsátás csökkentését szolgálja? Még ha így is lenne, az etanolgyártás, ezen az áron, a közérdeken átgázoló, társadalom-ellenes cselekvés: a közösségi értékek szempontjából, merőben értelmetlenül, csak újabb pusztítással mérsékelhetné egy másik pusztítás – az üvegházhatású gázkibocsátás – hatásait. Valójában, azonban, még ez a környezetkímélő hatása is hamis állítás, amit a tudomány újabb bizonyítékai lelepleztek.²⁷⁸ Az új üzletág tehát, amit a KAP egész Európára kényszerít, egyetlen célt, a globális tőke elsajátítási magánérdekét szolgálja azzal, hogy „ne életet, hanem pénzt teremjen a föld”, a közösség kárára és egy szűk, hatalmi csoport hasznára.

== A KAP lényeges rendszeralkotó eleme a közösségi agrártámogatás rendje, amelyről a keleti térség polgárai már megtapasztalták, hogy az a területekre hátrányosan megkülönböztető és piactorzító. Ezen túl viszont, az intézmény, számos ponton, fogalmi és tartalmi tisztázásra szorul. Nevezetesen:

>> A fogalom, amit a politikai ideológia a valóság torzójaként rögzített a köztudat számára, félrevezető. Közgazdaságilag ui. „uniós támogatás” sem jogintézményként, sem szociális gondoskodásként, sem vissza nem térítendő vagyoni juttatásként nem létezik, hanem a „tagállami befizetések újraelosztását” teljesíti. Ennek mérlegétől függ, hogy az adott tagállam a többiek terhére vagyoni előnyhöz jut-e, avagy – mint „nettó befizető” – ő támogatja a Közösséget. Hazánk esetében, hiteles források szerint, az utóbbi helyzet valósult meg.

>> Az agrártámogatás, mint újraelosztás, sajátos feltételrendszerre épül. 1. pillére a közvetlen (alanyi jogon járó, területalapú) támogatás, 2. pillére, pedig, a juttatás uniós mérlegelésén alapuló, vidékfejlesztési támogatás. Hazánk az összes uniós agrárforrás 64%-át az 1. pillérű forrásból kapja, amelynek 90%-a a regisztrált termelők legfeljebb 5 százalékának jut, vagyis ennek haszonélvezői a nagybirtok-

²⁷⁸ Ld. Liska Bori: Az etanol nem veszélytelenebb a benzinnél, INDEX, 2007. 04. 20. Az USA Stanford Egyetemének kutatói bizonyították, hogy a bioetanol üzemanyagként elterjesztése növeli a légkör formaldehid és acetaldehid tartalmát, továbbá az ózon-szennyeződést, amelyek rákkeltő hatásúak és együttesen, fokozzák az ilyen eredetű halálózások kockázatát.

üzem legerősebb tőketulajdonosai. A 2. pillérű forrás nem normatív, hanem a juttatást a pályáztatás rendjében mérlegelik. A támogatás csak tagállami *társfinanszírozással* nyerhető el, tehát a megvalósítási kívánt terv teljes költségének 25–75%-át (a támogatási jogcímtől függően) nemzeti forrásból, illetve a pályázó önrészesedéséből kell fedezni. Mindkét támogatási forma *utófinanszírozást* jelent, vagyis a közösségi forrásból csak a támogatási cél teljesülése után lehet pénzhez jutni.

>> Az EU az 1. pillérű támogatásnál megtagadta az új belépők termelőinek az EU-15 gazdálkodóival azonos mértékű támogatását. Brüsszel döntésének érvei közül kettő külön figyelmet érdemel. A mezőgazdasági főbiztos szerint, az új belépők gazdái számára az uniós támogatás negyedét meghaladó juttatás, *ellenkezik a KAP céljaival, mert többlet-termelésre ösztönözné őket.* Az EB egyik szakértője, *A. Pouliquen*, pedig, arra mutatott rá, hogy csak az EU-15 átlagos agrár-termelékenysége felének az elérése is *megköveteli az új tagok agrárképességének legalább 4 millió fővel csökkentését*, munkahelyük megszüntetése miatt az *ágazat elhagyására kényszerítést.* Az azonos agrártámogatás megadása a keleti térség termelőinek, kizárná a KAP szükséges szerkezeti modernizációját, adott esetben a munkaerő drasztikus „megcsapolását”.

>> Mindez csak lejátásástechnika volt annak intézményi biztosítására, hogy egyrészt, *az új belépők agrártámogatása soha ne érhesse el azt a törvényes mértéket*, amit az AGENDA 2000. a régi tagok termelőinek 2013-ig szavatol. Másrészt, a támogatás 75 százalékának az új belépők gazdáitól megtagadása lehetővé tette, hogy **a KAP – reformok véglegesen, 2018-ig terjedő végrehajtási időszakon belül, intézményesen kizárják őket a KAP közösségi agrártámogatási rendszeréből.**

Ennek – nem titkolható rendeltetése –, hogy a *keleti agrártérség termelőinek meghatározó tömege ne lehessen résztvevője az agrárpiaci versenynek, hanem – létfeltételei megsemmisítése miatt – a termelés feladására és a mezőgazdaság elhagyására kényszerüljön.* A mélyszerkezet mozgását tekintve, ez alapvető eleme annak a célvezérelt rendszer-építkezésnek, hogy a *keleti térség szabad elsajátítási élettere legyen a globális agrártőkének*, a föld, az agrárvagyon, a termelési tényezők és egyéb erőforrások megszerzéséhez.

A fenti intézményi fordulatot az agrártámogatás – valóban bonyolult – szabályozási szövevényében, a részletek és összefüggéseik elemzésével, nyomon követhetjük. A lényeg, azonban, két alaptény. Egyfelől, 2013. után a KAP 1. pillére, néhány éven belül, teljesen leépül, 2018-tól az összes belső piac támogatás és a közvetlen termelői támogatás megszűnik. (Scenar, 2007: 106. o.) Másfelől, a KAP – 2007-től megkezdett – résziaci reformjai addig is biztosítják, hogy az összevont gazdaságtámogatási rendszer (SPS) működtetése és a közvetlen támogatások megvonása, vagy fokozatos leépítése, változatlanul a „kettős mérce” alapján szerveződjenek, tehát szavatolják a keleti térség gazdálkodóinak a támogatástól való megfosztását.

Ennek sajátos intézménye a „történelmi-referencia-szint” alkalmazása az 1. pillérű, területalap és állathozam alapján meghatározott, valamennyi támogatási jogcímnél, az EU-15 agrártermelői javára. Ez, a korábban elnyert támogatási jogcímeik alapján, a szerzett jogok védelmének ürügyén, a WTO–Dohai diktátumra hivatkozva „összezsugorított” támogatást is, csaknem kizárólag, a régi tagállamok legerősebb agrártérsegeinek juttatja, az új tagok termelőinek kizárásával. (Ld. pl. a korábban jelzett, zöldség- gyümölcspiaci reformot.)

Mint a KAP intézményi szabályozóinak gyökereinél legtöbbször, itt is az EU birodalmi jellegének egyik meghatározó vonása munkál: a profitközpont és a peremtérség agrárviszonyaiban a tartósan egyenlőtlen cserét, az előbbi tőkehatalma javára, hosszabb távon azal kell megalapozni, hogy – a jogegyenlőség uniós elvét feladva, az új belépők agrártermelőinek jogfosztása árán is – garantálni kell a peremtérség tőke-javainak, erőforrásainak a profitközpont urai által elsajátítását.

>> Az agrártámogatás Tizenkettők terhére kialakított rendszere a nemzetközi jog és a közösségi jog egyidejű sérelmével jár. Az EU a tagjelöltekkel – köztük hazánkkal is - kötött Társulási Szerződéseken arra vállalt kötelezettséget, hogy az Unióba való felvételüket a közösségi jog normáinak betartásával biztosítja. Az integráció és a közösségi jogrend legfontosabb pillére a tagállamok jogegyenlősége, amit sem az EU, sem a tagállam, büntetlenül nem sérthet meg. Ezen nemzetközi szerződések kötőerejéhez képest, a csatla-

kozási szerződések megkötésekor, az EU csak *akkor járt volna el jogszerűen, ha a „rebus sic stantibus” elvére hivatkozik*, vagyis arra, hogy *a szerződéskötés óta megváltozott helyzete miatt hiányoznak a pénzügyi feltételei*, melyek alapján azonos jogállást biztosíthatna a belépők agrártermelőinek a régi tagokéval, emiatt, pedig, a *csatlakozásukat el kell halasztani*.

A társulási szerződés és a közösségi jog alapján öt terhelő kötelezettség, a tagállami jogegyenlőség biztosítása alól, *nem mentesítheti* őt, mint önálló jogi személyt, az a – *politikai nyomással kikényszerített – alávetés*, amely alapján az új tagok beleegyeztek abba, hogy az egyenlő jogállásuk csak tíz év múlva, a változó és még hátrányosabb feltételek alapján valósulhat meg. A csatlakozás utáni fejlemények, egyébként, kétségtelenné teszik, hogy *az EU a jogegyenlőség megadására 2013. utánra vállalt kötelezettségét tekintve is súlyos rosszhiszeműséggel járt el*, amit – nem a nemzetközi közjog, hanem – a *magánjog* kategóriái a „megtévesztés”, „tévedésbe ejtés”, sőt a „csalárdság” minősítésével és jogkövetkezményeivel illetnek. Aligha vitatható ui. hogy – a WTO diktátuma alapján – már 2004-ben számolnia kellett a KAP támogatási rendszerének a közeli, teljes leépítésével, ami viszont fogalmilag kizárja, hogy az új tagok azonos jogállása az agrártámogatásban anyagi megvalósulást jelentsen.

>> Az EU-12 agrártámogatása – azon túl, hogy termelőinek a létérdekeit sérti és a terhükre súlyos jogfosztást valósít meg – *felszámolja az uniós integráció legfontosabb pillérét, a tagállamok jogegyenlőségét*. Az *általános egyenlőség az Európai Közösségek Bírósága által is elismert alapjog, amelyet a gyakorlat – az EUSZ 4. cikke alapján – kiterjeszt az azonos versenyfeltételek biztosításának a követelményére is*. Az EU az új belépők agrártámogatásának a jogegyenlőség szerinti megtagadásával, nyíltan, jogi deklarációként is, *felvállalta a jogegyenlőtlenség intézményesítését, amivel az integráció alapjait bontotta meg*. Ez, a megkülönböztetett alaphelyzetű tagállamai között, olyan *érdekszembenállást intézményesít, amelynek feszítő ereje az integráció ellen hat*, azt bomlasztja és robbanással is fenyegeti.

>> Az agrártámogatás harmadik törvényességi szempontja azzal áll elő, hogy az EU az új tagok hátrányos megszorítását e terepen

külön intézménnyel is garantálja. Ez sajátos biztosíték arra, hogy a „támogatottak”, a tagállamuk bármely erőfeszítése ellenére, a *verseny feladására* kényszerüljenek. A KAP ui. **elvonta az új tagállam hatáskörét arra nézve, hogy a negyedére csökkentett közösségi támogatást, a nemzeti forrásaiból, száz százalékra kiegészítesse.** Magyarország, tehát, még a saját költségvetési támogatásával sem nyújthat az EU–15 gazdáival egyenlő elbánást az agrártermelőinek, hanem e helyett, *az éves tagállami kiegészítés (a „nemzeti top up”) legfeljebb 30% lehet.*

Eltekintve attól, hogy a hazai államkassza üres, így az nem tudná a támogatást 100 százalékra kiegészíteni, az *EU intézménye, ezáltal, a közösségi versenyjogba ütközik.* Az ui. a nemzeti támogatás tilalmát a *pozitív diszkrimináció* esetkörüre korlátozza, amikor is az állam az agrárpiacon egyes szereplőit vagy egyes tevékenységeket a támogatással kedvezőbb helyzetbe hozza, másokhoz képest. (EUSZ 87. cikk /1/) *Az agrártámogatás adott esetében e tilalom fogalmilag eszik:* itt a tagállam csak a termelőivel szemben jogellenesen, a negyedére csökkentett támogatást, a saját költségvetéséből egészíteni ki az uniós támogatás törvényes mértékére, amivel *a támogatott jogalanyt, a piac egyetlen szereplőjével szemben sem részesíti előnyben,* mert csak ugyanazt a támogatási szintet biztosítja számára, ami más piaci szereplőknek alanyi joga jár.

A KAP alkotmányosan megosztott hatásköre, eljárásjogi szempontból, a Tanács és az EB számára jogalapot ad rá, hogy a tagállam hatáskörét elvonja a közvetlen agrártámogatás nemzeti kiegészítésének szabályozásában, tehát arról, a tagállam helyett, maga döntson. Ez az eljárási pozíció, azonban, *nem jogosítja fel az EU központi döntéshozó szerveit* a rájuk nézve is kötelező érvényű, *anyagi jogi közösségi szabályok mellőzésére.* Ehhez képest, e szervek számára, **kötelező érvénnyel irányadó volt az EUSZ 87. cikkének előírása, amely fogalmilag kizárja, hogy az uniós agrártámogatásnak 100 százalékra, nemzeti forrásból kiegészítése, verseny- vagy kereskedelemtorzító juttatásnak minősülne.**

E törvény teljes mellőzése az EB döntését hatalmi önkényé teszi. Valójában nincs alkotmányos, közösségi jogalap annak kizárására, hogy az új tagállam élhessen a megcsonkított, uniós támogatás tel-

jes mértékű kiegészítésével: ez nem sérti a versenytörvényt, és az Unióra anyagi terhet sem ró, hiszen a „kiegyenlítő különbözetet” nem neki, hanem a – hátrányos megkülönböztetéssel sújtott – tagállamnak kell megfizetnie.

A nyers tőkeérdek, amely az EB döntését motiválta, mit sem törődött a hatalmi diktátum társadalmi és politikai következményeivel. Egyrészt, az új belépők 73 milliós népességének, rögtön azzal kellett szembeülni: az új tagállamnak még az olyan létkérdésbe sincs beleszólása, mint saját termelőinek, a saját, nemzeti forrásból való (és a közösségi szintet meg nem haladó) támogatásába, mert az alávetés, a nemzeti hatáskör elvonása, ezt kizárja. Másrészt, az EU 394 milliós népessége győződhetett meg róla, hogy a súlyosan diszkriminatív agrártámogatás súlyos társadalmi igazságtalanság is, ami a közösségi értékrenden, a jogegyenlőségen – a tőkeérdekek elsőbbősége címén – végrehajtott, durva átgázolás következménye. A KAP – emiatt is – megtagadja alkotmányos célrendszerét: nem „ember-központú”, nem az életminőséget szolgálja, hanem a „tőkeszabadságot” érvényesíti.

== A KAP „kistestvére” a CARPE, és azon belül a **vidékfejlesztési politika**. Ennek a Közös Agrárpolitikával fennálló rendszerkapcsolatait és mozgásterét döntően meghatározza, hogy – az egyéb közösségi politikákkal azonosan – alkotmányos jogi kötőerővel (is) – alá van vetve a tőke szabad áramlása lehető legnagyobb kiterjesztése követelményének (EUSZ 56 – 57. cikkei). A vidékfejlesztési politika intézményrendszere a „tőkeszabadság”, mint legfőbb közösségi vívmány, következő megszorításai alá esik:

>> tartalmát tekintve **nem önálló politika** (amelynek az alakítását a saját szükséglet-szerkezete határozná meg), hanem **a KAP érvényesítését „kísérő politika”**, mert alaprendeltetése az, hogy – társadalmi, környezeti, szociális hatásainál – mérsékelje, tompítsa, kiigazítsa a KAP legsúlyosabb romboló hatásait, amelyek a tőkehasznosulás diktátumának a következményei;

>> a fenti rendeltetéséből eredően **nem lehet funkciója, hogy útját állja a tőkehasznosulás diktátumának**. Ezért nem gátolhatja meg a gazdaságok és a mezőgazdasági foglalkoztatottak számának csökken-

tését, a vidéki népesség elvándorlását, e folyamatokkal az agrártársadalom zömének megsemmisítését. E helyett az a feladata, hogy – miután a tőkeérdek a „szerkezetváltást” levezenyelte – **„megőrizze, vagy helyreállítsa a vidéki társadalom minimumát.”** (Pouliquen, i.m.) Ez utóbbi a vidékfejlesztés intézményi mércéje: nem vállalkozhat a vidék teljes társadalmi-térségi lefedésére, még azokkal az eszközeivel sem, amelyek e célból rendelkezésére állnak;

>> le kell mondania arról a funkcióról is, hogy – intézményrendszerével – a vidék népességmegtartó rendeltetését fenntartsa. Aláveti magát – a jövőben is – az EU „világpiaci versenyképességét”, tehát a tőkehasznosulást szolgáló foglalkoztatási politikának, ami azzal jár, hogy **„a vidéki térségekben a foglalkoztatás visszaesik, és ez, általános lehetőségként, az elvándorlást állítja előtérbe.”** (Scenar, 2007: 2. o.)

>> tudomásul kell vennie, hogy „az állandó mezőgazdasági túlfoglalkoztatásnak’ (valójában a munkanélküliségnek), csak nagyon csekély hányadát képes felszívni” (Pouliquen, i.m.), még az erre alkalmasnak látszó eszköztárral is. Emiatt, pedig, **fő feladata a „vidéki elvándorlás megszervezése”** (u.o.), vagyis a mezőgazdaság és a vidék elhagyására kényszerített tömegek számára „menekülő utak” kiépítése (átképzéssel, szociális hálók időszakos működtetésével, stb.) a városi, vagy külföldi munkaerőpiacra való irányításuk és remélt befogadásuk végett;

>> a CARPE alapján a vidékfejlesztés célrendszerének ember-központú átalakítása, tehát az életminőség szolgálatába állítása, a 21. század elején, azt kívánna, hogy a vidéki társadalom egészének az életminőségét – a romló környezeti, éghajlati, energia-gazdálkodási viszonyok és a társadalmi bomlás ellensúlyaként – a fenntarthatóság biztosításával, a foglalkoztatás és népesség életszínvonalának fenntartásával, a kulturális és más közösségi értékek megőrzésével (így, az Európa Tanács ajánlásaként, a kisebbségi nyelvek autonóm fennmaradásának szavatolásával is) szolgálja. Egy ilyen célrendszer megteremtése, azonban – az uniós szabályozók és a tervezett jövőkép alapján – **a jövőben éppúgy kizárt, mint napjainkban.** 2013 után a KAP 1. pillére rohamosan leépül, 2018-ig a belső piac támogatás és a közvetlen termelői támogatás meg is szűnik.

A vidékfejlesztés forrása, az EMVA ugyan megmarad, azonban „ez, az EMVA valamennyi tengelyén, a források csökkenésére vezet.” (Scenar, 2007: 106. o.)²⁷⁹

A vidékfejlesztés keleti térségének esélyeit tekintve – az *EU szempontjából* – a lényeg, az ide tartozó országok *történelmi fáziskésése*: a szovjet gyarmatbirodalom uralma és a magántulajdon azzal járó tagadása miatt, a piacelvű agrár-modernizációban félévszázaddal lemaradtak. A versenyképesség és a hatékonyság – mint felzárkózási követelmények – miatt a „keserű pirulát” még le kell, hogy nyeljük: *mind az agrárnépesség, mind a gazdaságok számának drasztikus felszámolása, még előttük van.* Ha ez – 1-2 évtizeden belül – befejeződik, úgy a „maradék vidék” és a tisztogatást „túlélte népessége”, majd „haszonélvezőként” osztozhat az EMVA – ugyan-csak „maradék” forrásának, vagyis a tőkeéhség által végleg el nem nyelt, közösségi újraelosztás juttatásainak az „áldásaiban”.

Saját szemszögünkéből, viszont, a lényeg: *hogyan merülhet fel, akár csak fogalmilag is, a vidékfejlesztés*, amikor a KAP diktátuma a magángazdaságok és az agrártermelők milliós tömegének a felszámolását tervezi, illetve hajtja végre, folyamatosan? *Fejlődhet-e*, avagy, egyáltalán *fennttarthat-e a vidék és társadalma*, amikor a (hagyományosan) *legfontosabb gazdasági szereplőinek a felét, harmadát, az intézményi rend „kiiktatja”, nemcsak az ágazat, hanem a lakó- és életér elhagyására is kényszeríti?* Arról nem szólva, hogy *a magyar vidéket, 2004-től, már kettős szorítás egyesített ereje gyű-*

²⁷⁹ Ez a kijózanító jövőkép, talán, véget vet a „Brüsszel-hívó” hazai vidékfejlesztők „messianisztikus csoda-várásának”. Az ő (naiv, vagy félrevezető?) formál-logikájuk szerint az EU „játéterményeihez” épp csak azt kell kivárnunk, hogy *a KAP számára ne legyen többé jogcím a termelés támogatására*, amelynek hamis ürügyén, a közösségi források zömét a globális agrártőke szivattyújának, mint tőkés járadékkelvonó szerkezetnek juttatja, a társadalom kizsákmányolására. Ezzel, végre, „zöld utat” kap a vidékfejlesztés: az EU az agrár-költségvetésének legnagyobb hányadát ettől fogva arra a legfontosabb közcélra fogja fordítani, ami ma is az egyedüli, lényeges rendelkezése lenne: a vidék és népességének megtartására, felemelésére.

E formál-logikát végképp széttöri az a valóság, amivel az álmódosók – ha csak egy pillanatra is ébren lettek volna –, szükségképp, kezdetől fogva szembesülnek. Ez, pedig, *valamennyi közösségi politikának a „tőke szabadság” mindenek feletti érdekének” az alkotmányos, jogintézményi alávétése.* Talán előbb kellett volna feltenniük a cui prodest kérdését: *miféle tőkeérdeke is fűződne a vidék és népessége létfeltételei biztosításához, netán társadalmi felemelkedéséhez, a globális tőketulajdonnak, ami kárpótolná az erre fordított profítja elvesztéséért?* Nem szólva róla, hogy egy önszerveződő, az alulról építkező kisközösségekre támaszkodó, a civil összefogással erősített, az értekeit és szokásrendjét védő, *öntudatára ébredt vidék, a megtartó hagyományával és kultúrájával, az egyik legszilárdabb gát lenne a globális tőkeuralom áradata ellen.* Épp, ezt az ellenerőt kiiktatandó, a KAP 50 éve „gondoskodik” – az agrár-munkaerő folyamatos „megcsoportosásával” és a „nem életképes” gazdaságok felszámolásával – arról, hogy a tőkehasznosulásnak, ilyen társadalmi akadállyal ne kelljen számolnia.

ri maga alá: a KAP diktátumán felül, a hazai kormányzati politika, gyorsított ütemben hajtja végre a falurombolást, a vidéki települések intézményes ellehetetlenítését, létfeltételeik (közoktatás, egészségügy, közlekedés, stb.) megsemmisítését.

A vidékfejlesztés, nálunk, a – még teljesen fel nem bomlott – agrár-társadalom túlélési stratégiájának lehet/ne/ az egyik eleme. Csak a birtokszerkezeten belül, a földalapnak közel a felét érinti (3 millió ha termőterület mintegy 900 ezer kis- és középzemét) és főleg e térségek (környezetileg érzékeny, kedvezőtlen adottságú területek, kiterjedt munkanélküliséggel sújtott régiók) lakosságát, a vidéki családok másfél-kétmilliós tömegét. Ezért létkérdés, hogy az „Új Magyarország Vidékfejlesztési Program /2007–2013/ intézkedési terve, az 1403 milliárd Ft felhasználására, milyen forrás-elosztási arányokat határoz meg és e támogatásokat kiknek juttatja.

== Az EU regionális politikája, a „tőkeszabadsághoz” fűződő viszonyát tekintve, egy-lényegű a KAP és a CARPE intézményével. Az EU polgárainak alkotmányos joga, hogy saját térségük felzárkóztatási esélyeinek támogatását követeljék a Közösségtől. A fejlődésben leszakadt térségek, esetleges, kiegyenlítő támogatása, azonban, lényegében nem változtathat a regionális diszparitáson, mert a halmozott hátrányok nemcsak összegződnek, hanem – már rövid történelmi távon – újratermelődnek. Emiatt a regionális politika bármely eszköze – még hatékony alkalmazása mellett is – viszonylagos értékű. E tendenciatörvény mélyebbe fekvő oka, hogy a regionális politika is a „tőke szabad áramlásának” van alárendelve. Ha ui. az eltérő alaphelyzetű régiók fejlettségi szintjének kiegyenlítését nem a tőkehasznosulás célracionalitása, hanem az érték-elvűség vezérelné, úgy nem a tőke „használdozati költsége” döntené el egy-egy, a fejlődésben leszakadt térség felzárkóztatását, hanem a társadalmi szükségletek, ami viszont – alapvető területeken – gyorsíthatná a kiegyenlítődést.

== A KAP legfőbb rendszerképző eleme – mondhatni, központi vezérlőműve – az EU „négy szabadsága”, mint legfőbb vívmányok közül, a „tőkeszabadság”. Ennek igényével már az EGK Alapító Szerződése (EUSZ) 1957-ben számolt, amikor az Alapelvek közt rögzítette a belső piac megteremtését, „melyet az áruk, a személyek, a szolgáltatások és a tőke tagállamok közti szabad mozgását

gátló akadályok eltörlése jellemez.” (3. cikk 1. § c/ pontja) Születésekor, e vívmány, szerényen és a *közérdeknek alárendelve* jelent meg: *legutolsó* a vívmányok sorrendjében és az alapítók *közös piacára korlátozódik*, tehát nem kíván túllépni igényével azok országhatárain. 1992-től, viszont, amikor az EGK a Maastricht-i Szerződéssel *szövetséges állammá* alakult, a „*tőkeszabadság*” – a globális tőkehatalom uniós integrációban betöltött szerepét jelezve – már mint a négy vívmány közül a legfontosabb, az Alkotmányos Chartában is az őt megillető *elsőbbség rendjét* foglalta el.

Ezt két alkotmányos tétel rögzíti. Egyfelől, „*a tőke szabad áramlásának bármely korlátozása tilos, mind a tagállamok, mind harmadik országok viszonylatában.*” (EUSZ 56. cikk /1/) Másfelől, „*amikor a Tanács* (tehát a tagállamok államfőinek testülete) *a tőke szabad áramlásának a lehető legnagyobb kiterjesztése érdekében jár el, e szerződés* (tehát az EUSZ) *egyéb fejezeteiben foglaltakat nem veszi figyelembe.*” (56. cikk /2/)

Az első tétel nem szorul magyarázatra: mióta a *tőke nemzetközivé vált, a korlátozása sem tűrhet államhatárokat*. Ellenkezőleg, már az adott állam „nemzeti elbánása” – tehát a fogadó állam polgáraival és jogi személyeivel az *azonos jogállás szavatolása* – is kevés számúra, ami helyett a saját „szabad mozgásigényéhez” igazodó, *nemzetközi kiváltságot*, a különféle jogviszonyokban a „*legnagyobb kedvezmény*” megadását követeli magának. A második tétel azt jelenti, hogy az Alkotmányos Charta, egyfelől, a másik három közösségi vívmányt is (az áruk, a szolgáltatások és a munkaerő szabad mozgását) is a „tőkeszabadság” elsőbbsége alá helyezte.

Másfelől – és ez a legfontosabb –, *az EU valamennyi közösségi politikáját, alkotmányos mérce szerint is, alárendelte a „tőkeszabadság” (jogi értelemben sehol meg nem határozott, tehát az adott szükséglet önkénye és hatalmi diktátuma szerinti) követelményrendszerének*. Az EUSZ egyes fejezetei külön szólnak az egyes közösségi politikákról (kül- és belbiztonság, közlekedés, környezetvédelem, stb.), köztük a közös agrárpolitikáról is (33–39. cikkek). Ha azonban, az EU legfőbb közösségi döntéshozó testületének, a tőke nemzetközi kiterjesztésének a követelményét kell érvényesítenie, úgy *a KAP egész rendszere csak akkor, és annyiban juthat érvényre, ha nem ütkö-*

zik a „tőkeszabadsággal”, vagyis „a tőke szabad áramlásának a lehető legnagyobb kiterjesztését szolgálja.” Szükségtelen elemezni, hogy mindez mit jelent az elsajátítási érdek-hierarchia szempontjából: a tőkeigény alkotmányi szintre emelt, jogintézményi megjelenítése csak akkor lehetne közérdekű, ha a tőketulajdon- és hatalom azonos volna a köztulajdonnal és közhatalommal, nem pedig – a társadalommal szembenálló – elsajátítási magánérdeket szolgáltná.

== A tőke szabad áramlásának jogi szavatolása a KAP rendszerével szemben is meghatározó, mert e nélkül a „tőkeszabadság” csak alkotmányos kinyilatkoztatás maradna, ami nem kényszeríthető ki. Valójában, ezt a funkciót, a közösségi jog egésze teljesíti, ugyanakkor, néhány sajátos jogintézménynek ez a fő rendeltetése. Nevezetesen:

<< „egyhangúság kell az e bekezdés szerinti olyan intézkedésekhez, amelyek visszalépést jelentenek a közösségi jogban a harmadik országokba irányuló vagy onnan származó tőkemozgás liberalizációja tekintetében.” (EUSZ 57. cikk /2/) Ez a „tőkeszabadság” vétőjoga arra az esetre, ha – a tőkeérdekek szempontjából, tehát a tőketulajdonos megítélése szerint – a közösségi jog bármely megváltoztatása visszalépést jelent/het/ a tőkemozgás szabadságának már elért biztosításához képest.

A jogelmélet klasszikus tétele, hogy a jogalanyok önkorlátozása, avagy közhatalmi korlátozása – közérdekből, közcélok elérése végett, vagy közhasznú tevékenység előmozdítása érdekében – általában nem zárható ki. A közösségi jog, viszont, a tőkeszabadság javára, alkotmányos kivételt teremtett e főszabály alól, pusztán azért, mert az – saját érdekén kívül – nem ismer el semmilyen más, fölébe helyezhető érdeket, ami indokolná szabad mozgásának korlátozását. Ha tehát, a jövőbeli jogalkotás – a hatályos rendezéshez képest – a szabad tőkemozgást bármely szempontból hátrányosan érintené, a vétőjog gyakorlása (így a döntéshozók közül egyetlen ellenszavazat) lefogja a jogalkotó kezét: a nolite me tangere (tilos hozzám érni) nemzetközi jogi alapelv analógiájára, a tőkeérdek megtilthatja a terhére eső jogalkotást. Valójában ez a tőkeérdekeltségnek bármely más – jogszerű egyéni és vitán felül álló közérdek – fölé helyezését biztosítja oly módon, hogy az így kitüntetett érdekérvényesítés, a

vétójoggal útját állhatja, akár a teljes európai közösség érdekeit szolgáló jogalkotásnak is.

≤ A „**nizzai büntetés**” címén vonult be a szakirodalomba az EUSZ Nizzai Szerződéssel megállapított 7. cikke, amit az EU Alkotmány – tervezete „**a tagállami jogok felfüggesztése**” címen tartalmaz. Ennek lényege az a szankciórendszer, amelynek alkalmazását a tagállam az EUSZ 6. cikk (1) bekezdésében írt alapelvek valamelyikének, a terhére róható megsértésével váltja ki. Tartalmát tekintve, **a büntetés, a tagállam jogsértése címén, szuverenitása maradékát és védekezési esélyét is, teljesen kizárja.** Ez az intézmény, amely a jogsértés büntetéseként a tagállamot minden jogától, bizonytalan időre és feltételek szerint, a jogorvoslat kizárásával megfosztja, ugyanakkor e szankciók ellenére, kötelességeinek a teljesítésére kényszeríti, már – pusztá fenyegetettségként is – igen hatékonyan szolgálja a jogsértések megelőzését. A tagállamot arra szorítja, hogy **feltétlen érvényt szerezzen a felette álló acquis vívmányainak – köztük a legfontosabbnak, a „tőkeszabadságnak”** – , ugyanígy a kötelező közösségi jognak, az EU alapelveinek megsértésétől, pedig, jól felfogott érdekében, különösen tartózkodik.

Az **agrár- és földviszonyok tagállami jogi rendezésében** a tőkeszabadság ilyen alkotmányos oltalma azzal jár, hogy a jogalkotó csak olyan jogi lépésre szánhatja el magát (feltéve, hogy a KAP megosztott hatásköre az adott kérdésben, egyáltalán, tagállami joghatóságot enged), amivel a globális agrártőke képviselői egyetértenek, illetve amit egyeztetni tud Brüsszellel, a kötelező jogharmonizáció keretében.

≤≤ Tágabb értelemben, a tőkeszabadság alkotmányos garanciája, a hírhedt „**rugalmassági záradék**” (flexibility clause) is, amit az EU nem ratifikált (így jogilag nem létező) Alkotmány-tervezete dolgozott ki, ugyanakkor, az Alkotmány-alkotás meghíúsulásától függetlenül, az **EUSZ 308. cikke átvett, tehát kötelező érvényű része a hatályos Alkotmányos Chartának.**²⁸⁰ Eszerint „**ha a Közösség fellépé-**

²⁸⁰ E jogtechnika - az idézett intézmény példájával – érthetővé teszi, **miért szükségtelen az EU „alkotmányos” működtetéséhez uniós alkotmány.** Függetlenül attól, hogy pl. épp ez a rugalmassági záradék nem ment át a népszuverenitás gyakorlásának a rostáján, vagyis két tagállam népszavazása is elutasította, az e nélkül is kötelező érvényű intézménye a Közösségnek. A szükségesnek ítélt változtatásokat, a közösségi döntéshozatal, úgy hajthatja végre a Római Szerződésen, hogy annak **elfogadásához nincs szükség a demokratikus jogalkotás működtetésére,** az alapvető kérdésben népszavazásra.

se bizonyul szükségesnek ahhoz, hogy a Közös Piac működése során a Közösség valamely célkitűzése megvalósuljon, és e szerződés nem biztosítja a szükséges hatáskört, úgy a Tanács, a Bizottság javaslata alapján, és az Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően, egyhangúlag meghozza a megfelelő rendelkezéseket.”

Az intézmény részletes alkotmányjogi elemzése bizonyítja, hogy az EU hatáskörének (előre nem látott) közösségi célra hivatkozó ilyen kiterjesztése, amely az érdemi döntésre nem választott, vissza nem hívható, a döntéséért felelősségre nem vonható, központi szerveket hatalmaz fel, az alkotmányos demokrácia súlyos sérelme, az önkényuralom „jogba kódolt” biztosítóka. A záradéki felhatalmazás a közösségi döntéshozó szemszögéből úgy fordítható le, hogy ha olyat akarunk tenni, amit még a Római Szerződés (az Alkotmányos Charta) sem enged, ennek semmi akadály: elég, ha az EU céljára hivatkozunk (a mediokrácia alapján, esetleg azt a társadalmi tudatba sulykoljuk, a tudomány tekintélyével megindokoljuk) és így – a felelősségre vonás kockázata nélkül – bármiről rendelkezhetünk.

Az új intézmény az alkotmányos alapviszonyt is megrendíti. A záradékból kiderül: az értékalapúság, a stabilitás, a jogbiztonság ígérete mind hamis díszlet, leszerelő megtévesztés, mert az EUSZ semmit sem garantálhat fő alapítói, az EU polgárai számára. Mindez fogalmilag elesik, hiszen nincs szilárd hatásköre, ez viszont kizárja az értékállandóságot. Közösségi célra és érdekre hivatkozva a hatáskör bármikor bővíthető – tehát elvonható a tagállam maradék szuverenitása is –, az eddig biztosított jog e címen korlátozható, megszüntethető. Ez alól a KAP sem kivétel. Ellenkezőleg, célrendszerének, a tökehasznosulás neoliberais elkötelezettségű szolgálata miatti, felbomlása – az ezt tagadó, politikai nyilatkozatokkal szemben, lassan már bizonyításra sem szoruló – alaptény.

X. VÉGKÖVETKEZTETÉSEK

Bár a végső válaszok lehetőségét a társadalomtudomány sem ismeri, nem kerülhető meg a kérdés: mi a KAP lényege, legbensőbb, minőségi jegyeinek a rendeltetése? A holisztikus rendszertani kutatás elől, amely a jelenségek felszíne alatt az erőtér lényegi, rendszervezérlő mozgatóit keresi, a szerkezetmozgás történetisége és az idősi-

kok rétegvonalai – az intézmények szakadatlan változási folyamata – sem rejtheti el a KAP „anatómiai vázát”, amelyre a félévszázados működtetése épül.

A KAP az alapító államok társadalmainak az elsődleges létszükségletét elégítette ki az élelmezési önellátás és az élelmezés – biztonság megteremtésével. Ezt döntően az egységes piac létrehozása, a nemzetállami piackeretek lebontása biztosította azzal, hogy az agrártermékek árának járulékos költségeit a közös piac jelentősen csökkentette, ami – a támogatási szabályozókkal együtt – növelte a fizetőképes keresletet, a vásárlóerő növekedése, pedig többlettermelésre ösztönzött és a belső piacok telítődéséhez, majd piacbővüléshez vezetett. (Az EGK számára, egyedül a belső vámhatárok megszüntetése, már néhány éven belül, 25% gazdasági növekedést hozott.) A gazdaságpolitika tengelyében a „piac élénkítése”, tehát a piaci vásárlóerő bővítése állt, amely – az erőforrások növelésével is – húzóereje lett a bővített újratermelésnek.

Egy évtized múltán, azonban, az EGK önellátási szintjének elérése, majd a mezőgazdaság teljesítményének túltermelésbe átcsapása után, illetve az ipari forradalom műszaki-technikai követelményeinek az ágazat korszerűsítését célzó végrehajtásával, a kiinduló „gazdaságfilozófia” gyökeresen megváltozott. Az átalakulás mélyszerkezetében, a globális tőkeerőnek a mezőgazdaságba történt, rendszer-szervezeti benyomulása lett a változások „demiurgosza”, a minőségváltás legfőbb hajtóereje.

A nemzetközi szakirodalom a KAP agrár – modernizációs céljának megvalósítását, az intenzív kisüzemi gazdálkodás feltételrendszerének kiépítését, a K+F innováció követelményeit – könyvtárakat megtöltő – információözön alapján feldolgozta.²⁸¹ Ez azonban, a gazdálkodás szerkezetmozgásának csak technikai-gazdasági vetületét képezi le és egészében mellőzi annak másik, meghatározó oldalát, a folyamat társadalmi-gazdasági viszonyainak lényegi feltárását. E nélkül, viszont, a fejlődésképlet nemcsak sematikus, hanem tartalmatlan, semmitmondó. Az agrárviszonyok technikai forradal-

²⁸¹ Ld. pl. egy hazai forrásra – bár viszonylag szűk irodalmi apparátussal – Dorgai L. et al.: Mezőgazdaságunk üzemi rendszere, kezelésének tennivalói a követelmények és az EU tapasztalatainak tükrében c. tanulmányát és irodalmi jegyzékét. (89 – 90. o.) AKII, Bp. 1999. (in: Agrárgazdasági Tanulmányok)

mának társadalmi-gazdasági vetülete, pedig, épp azt a legfontosabb változás-eredőt mutatja, amely döntően átformálta a KAP teljes cél- és intézményrendszerét, mégpedig olyan minőséggel, ami ma és a jövőben is legfőbb irányítója a szerkezetmozgásnak.

Az ipari-, az eszközgyártó-, a kereskedelmi és a banktőke erőteljes behatolása a KAP agrár- és földviszonyaiba, kezdettől fogva nem korlátozódott arra, hogy – az egyenértékű csere klasszikus piactörvénye alapján – kielégítse a gazdálkodás technikai szükségleteit és beérje a természetes munkamegosztásból őt illető nyereség megszerzésével. A tőkeszerveződés multi- és transznacionális hálózatának kiépülésével, az egyszerű tőkeberuházás üzleti terepének a „multi-funkcionalitás” igényeit teljesítő kiterjesztésével, tehát a mezőgazdasági sajátos szükségleteinek (a munka- és üzemszervezet, gépi technológia, hitelezés, raktározás, feldolgozás, értékesítés, stb. részfeladatok) finanszírozásával a külső, befektetői tőketulajdon mind fontosabb szerephez jutott a gazdálkodási feltételek biztosításában.

Ennek a változásnak a „minőség-ugrása” az, amikor a globális tőkeerő már a „vertikális integrátor” mezét ölti magára, vagyis – döntően a teljes mezőgazdasági termékpálya kulcspozícióinak megszerzésével, a tőketulajdona alapján – saját maga szervezi, irányítja az újratermelést és értékesítést, a tőke természetéből eredően, ezzel az elsajátítási magánérdekét érvényesítve.

Nyilvánvaló, hogy a tőke ilyen mezőgazdasági szerepköre, meszse túlnő a gazdálkodás technikai viszonyain, mert – már önmagában – hatalmi, uralmi helyzetet teremt a tulajdonosa számára. Az agrár-újratermelés társadalmi-gazdasági feltételrendszerének ez a minőségváltása, azonban, a KAP egész sorsát is meghatározó, döntő fordulatot hozott. Ennek gyökere az, hogy a gazdálkodás társadalmi-gazdasági-politikai irányításának a tőketulajdonon belül végbement, intézményes összpontosítása, új fejezetet írt nemcsak a mezőgazdaság, hanem az egész társadalom elsajátítási viszonyainak a történelmében. Ha ui. a tőke nemzetek feletti kiterjedésének, a saját tulajdonán is túlnövő, a tulajdon hagyományos funkcióit (birtoklást, használatot, hasznosítást, rendelkezést) meghaladó, új szervezeti feladatait a hatalom és uralom képletében vizsgáljuk, úgy az elsajátítás Max Weber-i fogalmába ütközünk.

Kiderül: épp a tőkehatalom birtokosa a legtipikusabb és legerősebb elsajátító valamennyi piaci szereplő között, aki ezt a hatalmát nemcsak a birtokolható javak és értékek monopolizálására használja fel, hanem a többi piaci szereplő alávetésére, létfeltételeik diktálására, a piac feletti és a politikai uralom megszerzésével, pedig, az egész társadalom fölötti ellenőrzés biztosítására. A tőketulajdon épp azzal, hogy működtetése alapján a saját, materiális tulajdona tárgyain túlterjed, sőt – a „tőkeszabadság” uniós szavatolásával – a korlátlan kiterjedés kiváltságát is elérte, egy „kifelé zárt társadalmi kapcsolatot” jelenít meg. Ennek az a rendelgetése, hogy a „benne résztvevők számára biztosítsa a hasznos javaknak és lehetőségeknek a tartós, visszavonhatatlan, illetve öröklődő jelleggel bizonyos egyénekhez kötését, vagyis monopolizálását.” (Weber, 1987: 89. o.)

Az uniós mezőgazdaság tudományos-technikai forradalmának igazi ára, épp ez a minőségváltás lett, az újratermelés föld- és agrárviszonyaiban folytatott elsajátításban. A KAP első évtizede, a túltermelés eléréséig, illetve a külső tőke integrációs szerepének megjelenéséig, még egyensúlyban tartotta az elsajátítás társadalmi képletét az értékek és javak újraelosztásában, amelyekből, ráfordítás-arányosan, méltányos jövedelmet juttatott, magántulajdonosi autonómiájuk és termelési teljesítményük alapján, a termelők számára is. Ez az egyensúly, azonban, a tőkehatalom nyomulásával, viszonylag gyorsan megbomlott és – többé helyre nem állítható – tartós egyensúlytalanságba váltott át (disequilibrium). Az elsajátítás szerkezetét és mértékét semmilyen tudományos mutató nem méri. Ennek ellenére, a fenti alaptény aligha cáfolható, mert közvetve, néhány közgazdasági kategória, egyértelműen bizonyítja.

Egyik az – újratermelés értéktöbbletének megosztásával összefüggő – agrár termelőár, másik a KAP támogatási forráselosztásának alakulása. Abban ui., hogy az EU agrárpiacon a termelői árak át-laga, tartósan 50 százalékkal, a világpiacon árszint fölé nőtt, ennek a fogyasztókra és az adófizetőkre hártásával, pedig, az EU élelmszeri árai (Japánt leszámítva) csaknem „világrekordot” értek el, nem egyetlen és döntő összetevő a technikai modernizáció (gépesítés, a belterjességi technológia, műtrágyák, kemizálás, stb.) költségtöbblete. Amint ezt a hazai közgazdaságtan az üzleti nyereség, teljes termékpálya szereplői közti, megosztási arányainál bizonyította, az

eszközyártó és kereskedelmi tőke, együttesen – főszabályként – a profit 80–85 százalékát sajátítja el és annak csak 15–20 százalékát hagyja meg a termelő szektor részére.

Az elsajátítási képlet szempontjából nem is az osztozkodás konkrét aránya a döntő, hanem az – a nehezen vitatható – tény, hogy az integrációs tőke mezőgazdaságot irányító szerepe, az elsajátítást tekintve, egyértelmű saját nyereségigényének fokozott érvényesítésével. Ez, pedig, abban csapódott le, hogy a termelési költségek a világpiaci árak fölé nőttek, amit – a tőke profitéhsége miatt – tartósan a társadalomra hárításukkal sem lehet kezelni. Emiatt, viszont a KAP rendszere, közgazdasági és társadalmi szempontból, fenntarthatatlanná vált.

Ami a közösségi agrártámogatások megszerzését illeti, számos vetületben láttuk, hogy annak zöme a globális tőkehatalom „zsákmánya”. Az OECD számításait, az Egyesült Királyságban végzett elemzés adatait és egyéb nemzetközi becsléseket alapul véve, általános megállapítás, hogy a közösségi források 80 százaléka a kedvezményezettek 20 százalékának jut, akik – különféle vagyoni és hatalmi rétegződés szerint – a legnagyobb erejű tőketulajdont képviselik. A KAP tagállami befizetéseket újraelosztó rendszere, valójában – informális háttér-technikákkal, a hatalomgyakorlás rejtett mechanizmusával, amely szorosan összefonódik a központi szervek „euro-bürokráciájával” és a kiterjedt korrupcióval – a globális tőke elsajátítását intézményesítő, járadéklevonó gépezet.

A KAP lényegét, intézményrendszere válságát és 1968 óta folyamatos reformjainak eleve kudarcra ítéelését nem lehet megérteni a szerkezetmozgás valódi immanenciája, a „benső mag” átalakulása, az integrációs tőkehatalomnak a Közösség agrár- és földviszonyaira irányuló elsajátítási tevékenysége nélkül. Mivel a tőkehasznosulás elsajátítási követelményeitől a jóléti állam és a szociális piacgazdaság merőben idegen, hiszen azok nemcsak a profitját csökkentenék, hanem a hatalmát is korlátoznák, a KAP szerveződésének le kellett mondania a vásárlóerő növeléséről és az agrárpiac dinamikájának ilyen módszerű fenntartásáról. A kialakult rendszer fenntarthatatlanná vált, az összeomlás fenyegette. Ezt csak új „gazdaság-filozófia” menthette meg: „zöld utat” kellett adni a – KAP intézmény-

rendszerét egyébként is uraló – „tőkeszabadságnak”, a nemzetközi mozgásigénye „lehető legnagyobb körű kiterjesztéséhez”, vagyis ahhoz, hogy a KAP „végelgyengülését” új erőforrások megszerzésével orvosolja. Ennek jegyében került sor az EU keleti bővítésére.

Az EU agrárpiaca, amely – döntően a tőkehatalom profitigénye miatt – csak a világgpiaci ár fölötti 50% költségtöbblettel és ennek társadalmi terhével képes termelni, semmiképp nem fogadhatta be egyenjogú versenytársának a keleti térség mezőgazdaságát és agrárpiaci szereplőit, hiszen ezek a technológiai elmaradottságuk és a hozzáadott érték – termelésben aligha behozható hátrányaik ellenére, jóval olcsóbban és elfogadható minőség mellett termelnének, amivel letérnének az integrációs tőke profitszerző monopóliumát. Ebből fakadt, hogy a magyar mezőgazdaságot (is), már a csatlakozás előtti másfél évtizedben, el kellett sorvasztani, a súlyosan diszkriminatív, keleti agrártámogatással, pedig biztosítani kellett, hogy az új belépők agrártermelői, eleve, kiessenek a versenyből.

Csak az elsajátítási képlet válaszolhat arra is, hogy a keleti térség miért kizárólag erőforrásként kell a globális tőkehasznosulás számára, tehát a nagybirtokrendszer alapján megtermelt, olcsó nyers- és alapanyag megszerzése céljából.²⁸² A tőkehasznosulás gazdasági ésszerűsége – a hatalmi terjeszkedés igényein túl – „földhasználati váltást” is diktál. A félévszázad óta kizsarolt, az intenzív műveléssel és vegyszerekkel lepusztított nyugat-európai termőföldet csak tetemes és meg nem térülő ráfordításokkal (rekultiváció, teljes körű

²⁸² Az a tény, hogy az „erőforrás” – fogalmat és kérdéskört itt nem elemezzük, nem jelentheti ennek a mezőgazdasági javakra való, sematikus leszűkítését. Pl. a humán erőforrás tekintetében, a globális tőke lényeges elsajátítási igénye, a keleti térség olcsó és kedvező feltételek mellett kizsákmányolható munkaerejének a megszerzése. Az EU–15 leggazdagabb országai közül több, évtizedek óta, csak a volt gyarmatairól szervezett bevándorlással biztosíthatta az alacsonyabb képzettségű munkakörök élőmunka igényét. Ez közel 20 millió, nem európai kultúrkörből (az iszlám, az arab világból, más földrészekről) érkezők letelepedését hozta, akik viszont nem illeszkednek be az európai társadalmakba, ami miatt mind súlyosabb konfliktusok keletkeznek. (Pl. törökök Németországban, arabok Franciaországban, indonézek Hollandiában, afrikai négerek az Egyesült Királyságban.)

A bevándorlási korlátok és határvédelmi intézkedések az új betelepítésnek elejét vehetik, de nem oldják meg a kieső munkaerő pótlását. Erre szolgál a keleti tömb: a nyugati munkabér 10–20%-át sem elérő kereset (a reálbérek növekedésének 2 évtizede kizárása: ld. Bogár László adatait az 1980–2000 közti, éves 0,7% bérnövekedésről, amivel szemben a tőke profítja évi átlagban 23%-kal nő), a magas infláció, a szociális nyomor és a tömeges munkanélküliség mind célzott „gazdasági ösztönzők” arra, hogy a munkaképes tömegek, mivel otthon nem találhatnak megélhetést, hagyják el szülőföldjüket, és Nyugaton végezzenek – a keleti bérhez képest jobban megfizetett – segédmunkát. (Ld. Miklóssy Endre: A falu és az EU változó gazdaságfilozófiája. Pécs – Budapest, 2003. június. Kézirat.)

melioráció, stb.) lehetne alkalmassá tenni a termelés fenntartására. Ennél jóval olcsóbb, ha a keleti térség – eddig még kevésbé terhelt és jobb termőképességű – földjeit terhelik a növekvő műtrágya használattal, az iparszerű, intenzív bioenergetikai növénytermesztés monokultúrát kiteljesítő és a biológiai sokféleséget felszámoló földhasználatával, továbbá a nyers- és alapanyag dömpingárúk előállításával.

A KAP rendszerét meghatározó tőkehatalom elsajátítási szerkezetmozgását vizsgálva, két tényező külön figyelmet érdemel, és pedig, egyrészt a történetiség, másrészt az intézményesülés alakulása. A birodalmi központ geopolitikai stratégiája, a hatalmi terjeszkedés történeti logikája a KAP rendszerében is meghatározza a „kettős mércét”, a jogegyenlőség feladását és – akár nyílt jogfosztás árán – a keleti térség súlyos, halmozott hátrányokkal járó megkülönböztetését. A birodalmi terjeszkedés – több évezredes – törvénye, hogy amikor a hatalmi szerkezet a földrajzilag még összefogható területi határaihoz ér, ahol a világgazdaságból és a politikai erőteréből jórészt kiszorított, a peremtérségben élő államokat talál, velük szemben a hatalmi központ kénytelen a kolonialitást intézményesíteni. Ha ui. az erőforrásokat és a monopolizálható profitszerzés lehetőségeit arányosan megosztaná valamennyi résztvevővel, ezzel az elsajátítás alaptörvényét tagadná meg: le kellene mondania saját terjeszkedési és uralmi igényeiről, ami a hatalomgyakorlásnál fogalmi képtelenség, az önfeladást jelentené.

Az EU, mint 394 milliós népességet átfogó birodalom, nem épülhet a tagállamok társadalmainak érdekazonosságára, mert – épp a központ és a peremtérség helyzete által újratermelt, eltérő történelmi – társadalmi feltételek és különbözőség miatt – a nemzeti érdekek szélsőségesen szóródnak, más államok érdekeivel ütköznek. (Ld. pl. a trianoni csonkolással nyolc részre darabolt Magyarország, és a történelmi állam területét megszerzett, már uniós tagállamok alapvető érdekütközését.)

A birodalmi kohézió ezt az alapellentmondást kettős módszerrel kívánja feloldani. Egyrészt, kiiktatja magát a nemzetállamot: ha nincs valós nemzeti közösség és annak érdekérvényesítő képessége, az állami önrendelkezés garantált intézményei, úgy előbb az

érdekkifejeződést, később – a remények szerint – magát az eltérő érdekképződést is el lehet fojtani, majd kizárni a társadalom életéből. Másrészt – a felszámolásra kerülő nemzeti érdekek helyett, azok fölé – „európaiság” címén olyan értékközösséget kell emelni, amit összefogó, közös érdekeknek kell feltüntetni és elfogadtatni az egész birodalom, de főként a peremtérség népességével.

Ez – a KAP rendszer pilléreit is tartó – hamis értékközösség, mert a valós közösségek létérdekeit tagadja, az azoktól elidegenedett, velük szembenálló érdek ideológiai hordozója: a globális tőkehatalom elsajátítási magánérdekét képviseli. Az „értékközösség” ui. olyan alkotmányos alapelvekben nyilvánul meg, mint pl. a „legfőbb vívmány”, a „tőke szabad áramlása”, a közösségi politika, pedig, intézményi rangra emeli az „EU világgpiaci versenyképessége megteremtésének”, mint hamis közérdek tételezésében.

Az elsajátítási szerkezet másik lényeges eleme a globális tőke informális hatalmának intézményi megjelenítése és szavatolása. Az intézményi rendben ez, formálisan, mint sajátos alrendszer jelenik meg, amely a tőketulajdon alkotmányos jogállását, ezen belül, a jogi személy tőkés társaságnak a természetes személyekkel való egyenjogságát rögzíti. (EUSZ 48. cikke) Az általános kiváltságot, pedig, a „tőkeszabadság” számára, az EUSZ 56-57. cikkei tartalmazzák. Valójában, azonban a „tőkeszabadság”, mint gazdasági és jogi intézmény, a közösségi jog és a KAP rendszerében nem alrendszerként érvényesül, hanem felettük álló, azokat meghatározó, önálló rendszert alkot.

Ez utóbbi, egyidejűleg, a globális tőkehatalom kettős – egy belső és egy külső – gyűrűjébe szorítja az EU legkülönbözőbb (társadalmi-, gazdasági-politikai) viszonyaiban, ezek közt az agrár- és földviszonyokban is végbemenő elsajátítás feltételeit. A „belső gyűrűt” a „tőkeszabadság” Alkotmányos Chartába írt intézményrendszere (EUSZ 56 – 57. cikkei) és annak a közösségi jog valamennyi (köz- és magánjogi) jogviszonyában való, következetes érvényesítése jelenti. Ez a jogalapja, a KAP rendszerén belül is, a tőkehatalom elsajátítási kiváltságainak. A „külső gyűrűt” – amelynek szorító ereje a belső gyűrűjével vetekszik – a WTO intézményi léte és tevékenysége jelenti, amely a globális tőkehatalom nemzetközi szerveződésének ma már „világkormányája”.

Ugyanazokat a „közösségi vívmányokat” érvényesíti, amelyekre az uniós integráció épül (tehát a „négy szabadságot”), formális és informális ereje, azonban, döntéseinek szavatolt kikényszerítésével, meghaladja az Unión belüli tőkeszerveződését. A tőkeerő elsajátítási minőségét, nyilván, nem a kétféle erő ütközése, hanem azok egyesítése, tehát az összegződéssel elért sokszorozása jelenti. Az intézményi elkülönülés (kettőződés) mögött, ui. – a szervezet és a funkciók felszíni különbségei ellenére – szervezeti, személyi és elsajátítási érdekazonosság áll: ugyanazok a multi- és transznacionális cégóriások, az ipari-, kereskedelmi és banktőke világurai gyakorolják az Unión belül a „tőkeszabadságot”, mint a korlátlan elsajátítás kiváltságának garanciáját, amelyeket a WTO „az áruk szabad mozgása” és a „világkereskedelem szabadsága” nevében képvisel.

A KAP „reformjai” – már a szóhasználattal – fogalmi zavart keltenek. Az agrár(és birtok)politika reformja ui. az alaphelyzet megváltoztatását, jelentős kiigazítását feltételezi. A valós reformnak az elsajátítás képletét kellene, gyökeresen, megváltoztatnia a társadalom javára, vagyis a tőkehatalom részére intézményesen garantált elsajátítás megszüntetésével, az újratermelés javaira és a társadalom értékeire a termelői elsajátítást kellene biztosítania, teljesítmény- és jövedelemarányos újraelosztással, a javakat és értékeket létrehozók számára, tehát az agrártársadalom szereplőin túl, az elsajátítás esélyét kiterjesztve a társadalom szűkebb-tágabb közösségeire.²⁸³

A 40 éve folyó reformok, azonban, épp az elsajátítás alaphelyzetét konzerválják, a tőkehasznosulás javára, vagyis „álreformok”: azon még akkor sem hajlandók változtatni, ha maga a rendszer összeomlással fenyeget. (Ezt sem tartják valós veszélynek, mert a társadalmat ugyan maga alá temetheti, azonban a tőke ezzel az esettel is számolva, menekülési utakat tervez/het/ önmagának.)

Ugyancsak a tőkehatalom elsajátítási monopóliumának a – bármi áron – megőrzése zárja ki, hogy a CARPE a vidékfejlesztést az agrártársadalom és tágabb környezete felemelésére alkalmazza. A

²⁸³ Ezt az – itt általánosan megfogalmazott – igényt, pl. olyan intézményeknek kellene érvényesíteni, mint a közteherviselés és a társadalmi szolidaritás. Így a magyar adósságcsapdából mind addig nem törhetünk ki, amíg a politikai döntéshozó a multi- és transznacionális működő tőkét, a banktőkét stb. nem képes arra kényszeríteni, hogy jövedelem-arányosan adózzon a hazai költségvetés javára.

2018 után felszabaduló közösségi források emiatt nem növelhetik az EMVA juttatásait. Ezzel függ össze az is, hogy a KAP 2018-ig tervezett, teljes támogatás-leépítése sem zárhatja ki a tőke „járdék-elvonó szivattyújának” működtetését, csupán az ezt szolgáló jogcím és forrás változna. (Pl. azzal, hogy az EU a tagállamok által létrehozott GDP mai 2% újraelosztási arányát, ennek többszörösére növelné, a „közcélok közösségi támogatása” címen.)

A KAP és a WTO ilyen „elsajátító gépezete” az tehát, ami a tagállami birtokpolitika fölött áll és annak mozgásterét behatárolja. Magyarország – a kárpát-medencei államalapítás évezredéből mintegy már öt évszázada – „Kompország” (Ady E.), amelynek sorsa, változva, nyugati és keleti típusú birodalmak szorításában, idegen érdekeknek alávetve sodródik, a biztos menedéket nyújtó, távoli kikötő reménye nélkül. Ugyanakkor, a magyarság, a túlélés parancsára – a középkortól fogva mindmáig – megtalálta azokat a kitörési pontokat, amelyek a megmaradását biztosították. Az uniós tagság és azon belül a KAP rendszere, megsemmisítő következményei ellenére, még nem mozgósította a társadalmat – a politika ellenében – a nemzeti önvédelem létkérdésének felismerésére és a szükséges eszköztár létrehozására. Pedig, a hitünkön kívül, csak ettől remélhető a megmaradásunk.

HIVATKOZOTT IRODALOM

1. *A földtulajdon és a mezőgazdasági struktúra átalakítása*. I. (szerk. Csendes B. és Szendrő L.) **AKII**, Bp., 1990. 1 – 294.
2. A bioetanolnak szüksége van a biotechnológiára. (in: *Zöld Biotechnológia*, 2. évf. 2006/9. sz. 1- 4.)
3. Alain **Pouliquen**: *Implications before and after accession for EU markets and policies*. (in: *Competitiveness and farm incomes in the CEEC agri – food sectors*. vol.I. 1- 32.; vol. II. 1 – 113.) EC – DGA, October 2001.
4. **Andics** Noémi: Erdőink csak töredéke erdőrezervátum. (in: *National Geographic Magyarország*, 2007. II. 23.)
5. **Bándi** Gyula: *Környezetjog*. Osiris Kiadó, Bp, 2006. 1 – 542.
6. **Barlowe**, Raleigh: *Land resource economics. The political economy of rural and urban land resource use*. Prentice – Hall, Inc. Englewood Cliffs, N. J. 1958.
7. **Bíró** Szabolcs – dr. Nagy Lajos: A közvetlen állami beavatkozás szerepe a birtokpolitikában. Kézirat, AKI, Bp., 2004.
8. **Bodorkós** Barbara – Pataki György – Vári Anna: *A társadalmi fenntarthatóság mérése. Módszertani tanulmány*. (MTA TAKI, Környezetállapot értékelés Program, 2003 – 2004. Bp., Kézirat, 1- 31.)
9. **Bogár** László: *Magyarország és a globalizáció*. Osiris Kiadó, Bp., 2003. 1 - 447.
10. **Bohus** Anita: Zöldáram a támogatott ültetvényekből. *Magyar Hírlap*, 2007. 02. 13.
11. **Burgerné** Gimes Anna: Földhasználat és földbirtok – politika az EU országokban. I.- II. Statisztikai Szemle, 1998/ 4 - 5. és 6. sz.
12. **Confédération Paysanne**, *How to subject WTO to basic human rights?* CP, November, 1999, Bruxelles. 1 - 32.
13. **The Costs of Common Agricultural Policy. Report**, Committee on the Environment, Agriculture and Local and Regional Affairs. Rapporteur: Mr. Paul Flynn, United Kingdom, Socialist Group, European Council, Parliamentary Assembly (DOC. 10649. 12 July 2005. 1 – 25.)
14. **Chronovski** N. – Petrétai J.: Az EU jövőbeli alkotmánya. (in: *Az Alkotmány korunk kihívása c. konferencia füzet*. Bp., 2001. XII. Pofosz és Alkotmányossági Műhely)
15. **Dr. Czettler** Jenő: *Agrárpolitika*. Bp.,Stephaneum Kiadó,1 – 247.

16. **Csáki** Csaba and Lerman, Zvi (szerk.): *Structural change is the farming sectors in Central and Eastern Europe*. World Bank Technical Paper, 465. Washington, April 2000. 1 – 248.
17. **Csáki** Csaba and Achim Fock: *The Agrarian Economics of Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independence States. An Update on Status and Progress – 1998*. The World Bank ECSSD Working Paper no. 13 April 26 1999. 1 – 167.
18. **Csák** Csilla (szerk.): *Agrárjog*. I. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004. 1 – 224.
19. **Darvas** Béla: *Legyen meg az akaratum*. (Élet és Irodalom, 2005/49. sz.)
20. **Denis Barthelemy** and Jean – Pierre Boinon: Milk quotas market and land market in three countries of European Union. (in: Land fund of Czech Republic and trends of land use. Proceeding of the Seminar RIAE, 13 – 17 October 1997, Prague.)
21. **Dr. Ferenczi** Tibor: *Föld – és telekgazdálkodás*. I. és II. Jegyzet, BME, Okleveles Ingatlanszakértő Képzés, Bp., 1996. (1 – 162.) és Bp., 1997. (1 – 55.)
22. **Fertő** Imre: A mezőgazdasági termelés szerkezetének változásai a fejlett országokban. I.- II. (Közgazdasági Szemle, XIX. évf. 2002. július – augusztus, 574 – 596. és szeptember, 760- 773.)
23. **Dr. Franz Fischler**: Speech at the Ministerial Meeting with all Agriculture Ministers of the Candidate Countries in Prague, Czech Republic, Prague, 7 November 2002.
24. **Ihrig** Károly: *Agrárgazdaságtan*. Bp. Gergely Kiadó, 1941.
Josef Riegler, Anton Moser: *Ökoszociális piacgazdaság*. Agroinform Kiadóház, Bp. 2001. 1 – 126.
25. **Dorgai** László et alt.: *Mezőgazdaságunk üzemi rendszere, kezelésének tennivalói a követelmények és az EU tapasztalatainak tükrében*. AKII, Bp., 1999. Agrárgazdasági Tanulmányok. 1- 90.
26. **Dorgai** László (szerk.): *A magyarországi birtokstruktúra, a birtokrendezési stratégia megalapozása*. (AKI, Agrárgazdasági Tanulmányok, Bp., 2004. 6. sz. 1 – 199.)
27. **The Future's Project, the Wider Picture**. *Enlargement and Cohesion in Europe*, series no. 15, EUR 19035, EN, december 1999.
28. **Easton**, G.: *Framework for Political Analysis*. Englewood Cliffs, 1969.
29. **Easton**, G. : *The Political System. An Inquiry into the State of*

Political Science. New York, Knopf, 1953.

30. **European Commission**, DGA, *CAP Reports, Prospects for agricultural markets 2002 – 2009*, June 2002, Luxembourg, 1 – 170.

31. **Dr. Eva Maria Barki**: Az EU nem Európa! (in: Heimat und Umwelt, Österreich, Eigenvervielfältigung, 2003.)

32. **Fehérváry** Krisztina: Faéhség. Korai még biomassza - nagyhatalomná válni. (Föld, 2006/2. sz. november, 53 – 55.)

33. **Gaál** László: *A magyar állattenyésztés múltja*. AKI, Bp., 1966. 1 – 541.

34. **Gerle** János interjúja Böröcz Józseffel. (in: Beszélgetések Európáról. Országépítő, 2003/1. sz. 23 – 24.)

35. **Halmai** Péter (szerk.): *Az Európai Unió agrárrendszere*. Mezőgazda Kiadó, Bp., 2002. 1 – 345.

36. **Harza** Lajos: A Mansholt – terv: elképzelések és valóság. (in: A földtulajdon és a mezőgazdasági struktúra átalakítása. I. AKI, Bp., 1990. 274 – 278.)

37. **Hingyi** H.- Kürthy Gy. – Radócné Kocsis T.: A bioüzemanyagok termelésének kilátásai Magyarországon a főbb gabonafélék és olajnövények piaci helyzetének tükrében. AKI, Agrárgazdasági Tanulmányok, Bp. 2006. december.

38. **Kiss** Judit: Agrárcsatlakozási kilátásaink Koppenhága után. (I –II. rész, MTA Világgazdasági Kutató Intézet, Bp., 2003. Vélemények, kommentárok, információk. 49 – 50. sz. II. 7. és II. 9. 1-2.)

39. **Korten**, David C.: *Tőkés társaságok világalma*. Kapu, 3. kiad. Bp., 1997. 1 – 445.

40. **Dr. Kurucz** Mihály: *Az európai agrárjog alapjai*. ELTE Jogi Továbbképző Intézet, Bp., 2003. 1 – 304.

41. **Liska** Bori: Az etanol nem veszélytelenebb a benzinnél. INDEX, 2007. 04. 20.

42. **Márai** Géza: Győzhet – e a mérgező globalizáció? (in: A Falu, 2004, tél. 45 – 51.)

43. **Nagy** Bálint: A magyar vidék jövőképe. Az „Új Magyarország vidékfejlesztési Stratégiai Terv” (2007 – 2013) Bp., 2007. Kézirat, 1 – 31. (megjelent a Valóság 2007/5. számában)

44. **Dr. Nyujtó** Ferenc, Szentirmay Zoltán, Márton András: Az öszszevont gazdaságtámogatási rendszer és a 2009. évi magyar alkalmazás. (Forrás: FVM honlapja, 2007. június, 1 – 6.)

45. **Olajos** István: *A mezőgazdasághoz kapcsolódó vidékfejlesztés jo-*

- gának, mint a KAP második pillérének bevezetése Magyarországon. Ph. D. értekezés, Miskolc, 2006. 1 – 313.
46. **Oláh** János, Vass Csaba, Bogár László: A halmazképzés lételmélete. Bp., 2006. Kézirat (a Valóság folyóirat számára) 1 – 27.
47. **Oláh** János: *Környezetgazdálkodás. IV. Erőforrás –gazdálkodás.* Szarvas, 2006. 1 – 278.
48. **Pokol** Béla: *Globális uralmi rend.* Bp., 2005. Kézirat, I – II. fejr.
49. **Pokol** Béla: Jegyzetek a transzatlanti uralmi rend kiépüléséről. 2004. 1- 21. (<http://jesz.ajk.elte.hu/pokol18.html>)
50. **Pokol** Béla: Globális politikai szerveződések és a transzatlanti uralmi rend. (in: Imre M. – Lamm V. – Máthé G. : *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére.* Bp., 2006. 307 – 326.)
51. **Popp** József: *Az USA agrárpolitikájának alakulása napjainkig.* AKII, Bp., 2002. 1- 166.
52. **Popp** József: *Az EU Közös Agrárpolitikájának elmélete és nemzetközi mozgástere.* Európa Agrárpolitika Kft, Bp., 2004. 1 – 320.
53. **SCENAR 2020 – Scenario Study on Agriculture and the Rural World.** EC – DGA and Rural Development, DG Economic analysis and evaluation. G 4. Evaluation of measures applicable to agriculture ; studies, January 2007, 1 – 232.
54. **Shepherd**, Andrew: Sustainable Agriculture. (in: Sustainable Rural Development, Basingstone, Mc. Millan, 1998, 40 – 55.)
55. **Somai** Miklós: *A közvetlen kifizetések és az EU keleti bővülése.* MTA Világgazdasági Kutató Intézet, Műhelytanulmányok, 47. sz. 2003. augusztus, 1- 47.
56. **Szamel** Katalin: A közigazgatás jövőjéről és a jövő közigazgatásáról. (in: Imre et alt.: *Közjogi tanulmányok...*Bp., 2006. 376 – 380.)
57. **Szénégető** László: Az erőforrás- gazdálkodás a vidékfejlesztési politikában. (in: Szántani kén², tavasz vagyon... Föld – vidék – politika. Szerk.: Dulai S. és Győri – Nagy S. Bp., 2002. Válasz K. 88 – 106.)
58. **Tagányi** Károly: *A földközösség története Magyarországon.* Athenaeum Könyvkiadó N. V. Bp., 1948. 3- 68.
59. **Tanka** Endre : *Föld és elsajátítás. Sorskérdések földviszonyaink múltjában és jelenében.* Bp., Agroinform Kiadó, 1999. 1 - 270.
60. **Tanka** Endre: *Megmaradásunk, a föld. Magyar földtörvény és európai uniós integráció.* Bp., Kairosz Kiadó, 2001. 1 - 197.

61. **Tanka** Endre: *Magyar birtokpolitika az Európai Egyesült Államokban. Földviszonyaink útja Moszkvától Brüsszelig.* Alterra Kiadó, Bp., 2004. 1 - 367.
62. **Tanka** Endre: *A magyar agrárjog átalakulása, 1985/1990 – 2005.* (in: Bibliotheca Iuridica ELTE ÁJK tudományos kiadványai, Acta Congressuum 15. Jogi Kari Konferenciák. A magyar jogrendszer átalakulása. 1985/1990 – 2005. szerk. Jakab A. és Takács P. Bp., 2006. Gondolat – ELTE ÁJK II. k. V. Egyéb jogterületek, 1- 25.)
63. **Tanka** Endre: *A magyar birtokpolitika stratégiai jövőképe uniós tagságunk első évtizedében.* (Valóság, 2005/ 4. 1 – 33.)
64. **Tanka** Endre: *Adalékok a génmódosított növények hazai köztermeszthetőségéhez.* Gazdaság és Jog, XV. évf. 3. sz. 2007. március, 20 – 25.
65. **Tanka** Endre: *A magyar földtulajdoni és földhasználati viszonyok szerkezetmozgása, különös tekintettel a fenntarthatóságra.* (in: Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia dokumentumának stratégiai környezeti vizsgálata. SKV – zárójelentés. Respect Tanácsadó KFT és KÖVET Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület Konzorciuma, Bp., 2007. VI. 29. 41 – 59.)
66. **Tanka** Endre: *Az élelmiszerárak és az intervenciós felvásárlás. A globális tőke profitéségének kielégítését a magyar fogyasztóval fizettetik meg.* (Magyar Nemzet, 2007. augusztus 7. 6. o.)
67. **Vass** János (szerk.): *Agrárjog.* ELTE ÁJK, Szövetkezeti jogi és Földjogi tanszék, Bp., 1999. 1 – 306.
68. **Verebélyi** Imre: *A szabályozó állam.* (in: Imre M. et al.: *Közjogi tanulmányok...*Bp., 2006. 436 - 441.)
69. **Weber**, Max: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai. 1. Szociológiai kategóriatan.* KJK, Bp., 1987.

A világhálón és az FVM honlapján elért, az itt nem szereplő, hivatkozott anyagok forrás – jelölését a *főszöveghez fűzött jegyzetek* tartalmazzák.